6

تەفسیری نامی

بۆ قورئانی پیرۆز

دانراوی: مەلا عەبدولكەریمی مودەڕڕیس
ئامادەكردنی: موحەممەد عەلی قەرەداغی

سەرپەرشتی چاپی نوێ: ڕەئووف مەحموودی

بسم الله الرحمن الرحيم

تەفسیری نامی

بۆ قورئانی پیرۆز

سرشناسه	:	مدرس، عبدالکریم، ۱۹۰۵ - ۲۰۰۵م. Mudarris, Abd al - karim
عنوان و نام پدیدآور	:	دەقی تەفسیری نامی/دانراوی عبدالکریمی مودەڕریس.
مشخصات نشر	:	سنندج: انتشارات کردستان، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری	:	۶ ج.
شابک	:	دوره: 9649800363؛ ج.۱: 9649800370؛ ج.۲: 9649800387؛ ج.۳: 9649800394؛ ج.۴: 9649800400؛ ج.۵: 9649800417؛ ج.۶: 9649800424؛
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کردی.
عنوان دیگر	:	تەفسیری نامی بوقورئانی پیروز.
موضوع	:	تفاسیر اهل سنت -- قرن ۱۴ق.
رده بندی کنگره	:	BP۹۸/م۳۸ت۹ ۱۳۸۶
رده بندی دیویی	:	۱۷۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۲۵۶۱۱۱

تەفسیری نامی

بۆ قورئانی پیرۆز

نووسینی:

ماموستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس

بەرگی شەشەم

(زوخروف، دوخان، "جاثیة"، ئەحقاف، "محمد"، فەتح، حوجورات، "ق"، زاریات، "طور"، نەجم، قەمەر، "الرحمـٰن"، واقیعە، حەدید، موجادەلە، حەشر، مومتەحینە، سەف، جوموعە، مونافیقوون، تەغابون، تەڵاق، تەحریم و سوورەتەکانی جزمی ٢٩ و ٣٠)

بڵاوکردنەوەی کوردستان

سنە

انتشارات کردستان
Kurdistan Publication

سنە ـ پاساژی عیززەتی ـ تەلەفوون ـ ۲۲۶۵۳۸۲

تەفسیری نامی

✓ ناوی کتێب (نام کتاب):	تەفسیری نامی (بەرگی شەشەم)
✓ دانراوی (تألیف):	مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس
✓ کەڕەتی چاپ (نوبت چاپ):	یەکەم (اول)؛ ۱۳۸۹
✓ ژمارەی چاپکراو (تیراژ):	۳۰۰۰ دەورەی شەش بەرگی (دورەی شش جلدی)
✓ ژمارەی لاپەڕەو قەوارە (تعداد صفحه و قطع):	۳۲۸ صفحەی وزیری (شش جلد ۳۳٦۰ صفحه)
✓ بڵاوکەرەوە (ناشر):	بڵاوکردنەوەی کوردستان (انتشارات کردستان)

نرخی دەورەی شەش بەرگی: ٦۲,۰۰۰ تمەنە
شابک دورە: ۳ ـ ۰۳٦ ـ ۹۸۰ ـ ۹٦٤ ـ ۹۷۸
شابک ج ٦: ٤ ـ ۰٤۳ ـ ۹۸۰ ـ ۹٦٤ ـ ۹۷۸

سووره‌تی زوخروف، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، ئایه‌تی "٥٤" نه‌بێ، "٨٩" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی «شوریٰ» هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿حمٓ ﴿١﴾ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلۡنَٰهُ قُرۡءَٰنًا عَرَبِيّٗا لَّعَلَّكُمۡ
تَعۡقِلُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُۥ فِيٓ أُمِّ ٱلۡكِتَٰبِ لَدَيۡنَا لَعَلِيٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾
أَفَنَضۡرِبُ عَنكُمُ ٱلذِّكۡرَ صَفۡحًا أَن كُنتُمۡ قَوۡمٗا مُّسۡرِفِينَ
﴿٥﴾﴾

ئه‌م سووره‌ته سووره‌تی «حامیم»ه، سوێند به‌م قورئانه که کتێبێکی دیاری و به‌رزه! ئێمه ئه‌م کتێبی تۆمانه کرد به کتێبێکی به‌رزی جیهانی و، کردمان به خوێنراوه‌یه‌کی عه‌ره‌بی به هیوای ئه‌وه که ئێوه عه‌قڵ بگرن و له مه‌عناکه‌ی تێ بگه‌ن، یاخود خێر و شه‌ڕی خۆتان بفامن، وه ئه‌و قورئانه عه‌ره‌بییه له ناو «أم الكتاب»دا به لای ئێمه‌وه زۆر پایه‌ی به‌رزه و خاوه‌نی حیکمه‌ته. جا ئایا له‌به‌ر ئه‌وه که ئێوه گه‌لێکی موسریف و ده‌سبڵاون ئێمه ئه‌م قورئانه‌تان لێ دوور ئه‌خه‌ینه‌وه که هۆی زیکر و باسی ئێوه‌یه به دوورخستنه‌وه‌ی له دڵتان؟! نه‌خه‌یر، ئێوه موسریف یا موخلیس بن ئێمه قورئانی خۆمانتان هه‌ر بۆ ئه‌نێرین هه‌تا بیانووتان به ده‌سته‌وه نه‌مێنێ.

﴿وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا كَانُوا۟
بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ
﴿٨﴾﴾

زۆرم رەوانە کرد لە پێغەمبەران لە چەرخە پێشووەکان و لە ناو خەڵکە پێشووەکانا و، هیچ پێغەمبەرێ نەئەهات بۆ لایان ئیللا ئەوان گاڵتەیان پێ ئەکرد. جا ئێمەیش قارمان لێ گرتن و کامیان زۆرتر بە هەڵمەت و بە تین بوو لەناومان بردن. وە قسە و باس و بەسەرهاتی گەلە پێشووەکان کە من بۆم باس کردوون لە قورئاندا رابوردووە.

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا
لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾ وَٱلَّذِى نَزَّلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءًۢ بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا بِهِۦ
بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١١﴾ وَٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَزْوَٰجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ
لَكُم مِّنَ ٱلْفُلْكِ وَٱلْأَنْعَٰمِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿١٢﴾ لِتَسْتَوُۥا۟ عَلَىٰ ظُهُورِهِۦ ثُمَّ تَذْكُرُوا۟
نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا ٱسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا۟ سُبْحَٰنَ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا
وَمَا كُنَّا لَهُۥ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾﴾

ئەگەر تۆ لەو کافرانە بپرسی و بڵێی: کێ ئاسمانەکان و زەوی دروست کردووە؟ ئەوان بە تەئکیدەوە ئەڵێن: ئەو خودایە دروستی کردوون کە خاوەن عیزەتە و زانایە بە هەموو شتێ، ئەو خودایە کە زەوی بۆ کردوون بە بێشکە و شوێنی ئارام و، چەن رێگەی بۆ داناون بۆ ئەوە بەسەریانا برۆن و بگەن بە مەبەستی خۆتان، بە هیوای ئەوە کە شارەزا ببن بۆ مەبەستی راست، وە خودایەکی وەهایە لە ئاسمانەوە ئاو و

بارانی بۆ باراندوون بە ئەندازەیێ قازانجی ببێ و زیانی نەبێ، وە بەو بارانە شارێکی وێران و وڵاتێکی وشکی بێ‌گیا و بێ‌بەرمان ژیانەوە و زیندوو کردەوە و پڕمان کرد لە خێر و فەڕی ژیواری عالەم. جا ئێوەیش پاشەڕۆژ ئاوا لە گۆڕستان دەردێن و زیندوو ئەکرێنەوە و ئەبرێن بۆ سارای لێپرسینەوە. وە خودایەکی وەهایە کە هەموو جۆرێ لە مەخلووقاتی دروست کردووە و، لە کەشتی و گیانلەبەرانی گەورە ئەندازەیەکی وەهای دروست کردووە کە سوودیان لێ وەرئەگرن و سواریان ئەبن.

ئەمەیشم بۆیە کرد کە تا ئێوە سواریان ببن و ڕێگە و بانی وڵاتیان پێوە بگەڕێن و بیری نیعمەت و کەرەمی خودا بکەنەوە کاتێ کە لەسەریان دامەزران و بڵێن: پاکی و بێ‌عەیبی بۆ ئەو خودایە کە ئەم ئاژەڵانەی بۆ ئێمە رام کردووە و ئێمە خۆمان بە بێ یارمەتیدانی خودا بۆمان رام نەکراون.

﴿وَإِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ١٤﴾

وە ئێمەیش کە ئەم کەشتی و وڵاخی سوارییانە بە کار دێنین و بە ئارەزووی خۆمان رائەبوێرین لە دنیادا هەر بۆ لای خودا و بۆ بارەگای ئەو ئەگەڕێینەوە.

﴿وَجَعَلُوا۟ لَهُۥ مِنْ عِبَادِهِۦ جُزْءًا ۚ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ١٥ أَمِ
ٱتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَىٰكُم بِٱلْبَنِينَ ١٦ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم
بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ١٧ أَوَمَن
يُنَشَّؤُا۟ فِى ٱلْحِلْيَةِ وَهُوَ فِى ٱلْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ١٨ وَجَعَلُوا۟ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ
ٱلَّذِينَ هُمْ عِبَٰدُ ٱلرَّحْمَٰنِ إِنَٰثًا ۚ أَشَهِدُوا۟ خَلْقَهُمْ ۚ سَتُكْتَبُ شَهَٰدَتُهُمْ
وَيُسْـَٔلُونَ ١٩﴾

ئەو کافرانە بڕیاریان دا و دایاننا لە بەندەکانی خودادا بەشێ بۆ خودا، یانی بڕیاریان وەها دا کە نەوەی ببێ و مەلائیکەیش کچی خودا بن، جا بە ڕاستی ئینسان کافرێکی ئاشکرایە. ئایا خودا لە ناو ئەم جیهانی زەوی و ئاسمانەدا کە مەخلووقی ئەون و دروستی کردوون بۆ نەتەوە کچی بۆ خۆی و کوڕی بۆ ئێوە هەڵبژاردووە؟ کەچی کاتێ یەکێ لەوان ئەگەر موژدەی ئەوەی پێ بدرێ کە بۆ خودای ئەکرد بە «مەسەل» واتە پێیبوترێت: کچت بووە دەموچاوی ڕەش دائەگیرسێ و دڵی پڕ ئەبێ لە قار و قین، ئایا بڕیار ئەدرێ بۆ خودا کەسێکی وەها کە لە ناو خشڵی جوانا بژی و لە کاتی موجادەلە و بەیانی خۆیا لە موحاکەماتا ناتوانێ قسەی ڕەوان بکا؟ وە ئەو مەلائیکەتانە کە بەندەی ساغی خودای میهرەبانن کردنیان بە مێینە و کچی خودا! ئایا ئەم کافرانە حازر و ئاگادار بوون لە کاتی دروستکردنیانا هەتا بزانن کە مێینەن؟ ئێمە لەمەولا شایەتی ئەنووسین و پرسیاریشیان لێ ئەکرێ لەسەر ئەم دوو درۆیە: یەکەم بەندەی دوور لە نێری و مێیان دانا بە مێ. دووەم دایانان بە کچانی خودا، لەگەڵ ئەوەدا خودا دوورە لە نەوە و پەیوەندی.

﴿ وَقَالُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱلرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَٰهُم ۗ مَّا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ
إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا مِّن قَبْلِهِۦ فَهُم بِهِۦ مُسْتَمْسِكُونَ
﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوٓا۟ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّهْتَدُونَ
﴿٢٢﴾ ﴾

وە کافرەکان ئەڵێن: ئەگەر خودا ئارەزووی وا بوایە کە تەنیا بەندەیی ئەو بکەین و بەندەیی مەلائیکەکان نەکەین هەرگیز ئێمە بەندەیی ئەو مەلائیکانەمان نەئەکرد. وە ئەم قسە ئەکەن بە بیانوو بۆ بەندەیی کردنیان بۆ فریشتەکان و لە ڕاستیدا ئەم

قسە پووچ و بێ‌کەڵکە؛ چونکە بەڵگەهێنانەوە بۆ سەلماندنی بیر و باوەڕ ئەبێ بە بەڵگەی وابێ جێگەی گومان نەبێ و لە «موقەدەماتی یەقینی» دروست بکرێ. وە ئەم کەسانە قسەکانیان هەر لەسەر گومان و تەخمینە. ئایا ئێمە پێش قورئان کتێب و زانیارییێکی وامان پێداون شتی وای تێدا بێ تا دەستی پێوەبگرن و لەسەر یاسای ئەو بڕۆن بە رێدا؟ نەخەیر ئەوانە ئەڵێن: ئێمە باوك و باپیرەی خۆمانمان دیوە لەسەر شێوە و یاسایەك و، تێکڕا لەسەر ئەو یاسایە رۆیشتوون و، ئێمەیش شارەزای شوێنەواری ئەوانین و بەو شوێنەدا رێگەی خۆمانمان گرتووە. ئاشکرایە شوێن‌کەوتنی باوك و باپیرەی نەزان و بێ‌عیلم و کیتاب پووچ و بێ‌سوودە.

﴿وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ فِي قَرۡيَةٖ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتۡرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدۡنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٖ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقۡتَدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ قَٰلَ أَوَلَوۡ جِئۡتُكُم بِأَهۡدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمۡ عَلَيۡهِ ءَابَآءَكُمۡۖ قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾﴾

وە نەبێ ئەم جۆرە بەڵگەهێنانەوە تایبەتی ئەمانە بێ لە زەمانی تۆدا، بەڵکوو ئێمە هیچ پێغەمبەرێکمان لە پێش تۆیشدا نەناردووە بۆ ترساندنی گەلەکەی لە سزای خودا لە هیچ ئاوەدانییەکدا ئیللا دەست رۆیشتووەکانیان ئەیانوت: ئێمە باوك و باپیرەی خۆمان لەسەر یاسایەکی کۆمەڵایەتی تایبەتی دیوە و ئێمەیش بە شوێنەواری ئەوانا ئەڕۆین و ئەوان ئەکەین بە پێشەوای خۆمان.

جا ئەو پێغەمبەرە پێی وتن: ئایا ئەگەر من شتێکیشم بۆ هێنابن کە بارە و هیدایەتتر بێ لەوەی کە باوك و باپیرەی خۆتانتان لەسەر دیوە هێشتا هەر لەسەر ئەو شوێنکەوتنە ئەمێننەوە؟ ئەوانیش لە وەڵامیا وتیان: بە راستی ئێمە باوەڕ ناکەین بەوەی کە ئێوە

بۆتان هێناوین و شوێنکەوتنەکەی خۆمانمان لا چاکترە! جا ئێمەیش تۆڵەی ئەو کوفرەمان لێ سەندن، دە تەماشای ئەنجامی ئەوانە بکە و بزانە ئەوانە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەر نەبوو ئەنجامیان چۆن بوو؟ واتە زیانی دنیا و سزای ڕۆژی قیامەت بوو.

﴿ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

باسی ئەو ڕووداوە بکە کاتێ کە ئیبراهیم بە باوکی و گەلەکەی وت: بە ڕاستی من بەری و دوورم لەوەی ئێوە ئەیپەرستن، ئەو خودایە نەبێ کە لە نەبوون دروستی کردووم، بە ڕاستی ئەو شارەزام ئەکا. ئیبراهیم ئەم وشەی بەندەیی بۆ خودای پەروەردگارەی لەناو نەتەوە و ئەولادی خۆیا هێشتەوە هەتا هەتایە، بە هیوای ئەوە ئەوانەیان کافرن بە هۆی ئەوانەوە خودا پەرستن بگەڕێنەوە بۆ لای ئایین و خودابەیەکناسی.

﴿ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾

نەخەیر نهێنی ئەم سەرکێشی و کوفرە ئەوەیە من دەمێ ساڵ گوزەرانی خۆشم داوە بەم کافرانە و بە باوك و باپیرەیشیان، هەتا بانگی ئیسلامی هات بۆ لایان و بانگ کران لە لایەنی خوداوە و قورئانیان بۆ هات و پێغەمبەری ئاشکرایان لەگەڵ موعجیزەدا بۆ هات. جا کاتێ ئەو ڕاستییەیان بۆ هات وتیان: ئەم قورئانە جادووە و ئێمە باوەڕی پێ ناکەین!

﴿وَقَالُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ
يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا
بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ
رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾﴾

کافرەکانی قورەیش وتیان: بۆچی ئەم قورئانە نەهاتووە بۆ پیاوێکی گەورەی «مەککە» یا «مەدینە»؟ ئایا ئەوان رەحمەتی خودا بەش ئەکەنەوە هەتا بە گوێرەی ئارەزووی خۆیان پایەی رەهبەری بدەن بە خەڵك؟! حاشا! هەر ئێمەین کە پایەی بژێو و رۆزی دنیایان بەسەرا بەش ئەکەین و، ئێمەین بازێ لەوان بەرز ئەکەینەوە بەسەر بازێکیانا بۆ ئەوە کە بازێکیان گاڵتە بە بازێکیان بکەن لە پایەی ژیانی دنیادا و، مادام هەرچی بەرزی و نزمی دنیایە بە دەستی ئێمەیە و ئەوان لەم کارەدا هیچیان پێ ناکرێ، لە کاری مەعنەویدا وەکوو رەهبەری و پێغەمبەری چییان پێ ئەکرێ؟ دەی پێویستە هیچ قسە نەکەن و بە بەشی خودا رازی بن. خودا پلە و پایە بە هەرکەس بدا ئارەزووی خۆیەتی و، بزانە ئەو رەحمەتەیش خودا داویەتی بە تۆ کە پێغەمبەرێتییە لە هەرچی ئەو دنیایە کە ئەوان گردی ئەکەنەوە باشترە.

﴿وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ
لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِبُيُوتِهِمْ
أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا ۚ وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ
ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَٱلْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾﴾

ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە کە ئادەمیزاد هەموو ببن بە یەك کۆمەڵ کافر و لەبەر خۆشەویستی جوانی دنیا هەموو کافر ببن، سەرمیچی خانووی کافرەکانم بۆ ئەکردن

بە زیو و، چەن پلەکانی زیوم بۆ ئەکردن کە پیایانا سەرکەون بۆ هۆدەکان و بۆ سەربان و، چەن دەرگای زیوینم بۆ هۆدەکانیان دروست ئەکرد و چەن کورسی زیوینم بۆ ئەکردن و... چەن جوانی‌تریشم بۆ ئەکردن. وە ئەگەر هەموو ئەمانەیشم بۆ بکردایەن هیچ نەدەبوون جگە لە مەتا و هۆی رابواردن لەم ماوەی ژیانی دنیادا و سوودێکی باشیان نەدەبوو، وە خانووی پاشەڕۆژ بە رازاوەیی هەر بۆ ئەوانەیە کە لە خودا ئەترسن و خۆیان لە خراپە ئەپارێزن.

﴿وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾﴾

هەرکەسێ کوێر ببێ لە تەماشا کردنی زیکری خودای میهرەبان ئەوە شەیتانێکی بۆ هەڵئەنێین، جا ئەو شەیتانە هەر بۆ ئەو کەسە ئەبێ بە هاوڕێ و ئەو کەسانە کە کوێرن لە عاستی زیکری خودادا ئەو شەیتانانە مەنعیان ئەکەن لە ڕێگەی ڕاست و، گومانیش ئەبەن کە شارەزان و ڕێگەی ڕاست ئەزانن، تا کاتێ کە ئەو شەخسە کوێرە دێ بۆ لای ئێمە ئەڵێ: کاشکی بە قەی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا لە بەینی من و ئەو شەیتانەدا بوایە، جا بۆی دەرئەکەوێ گەلێ زیانی لێ‌کەوتووە و ئەو شەیتانە هاوڕێ و هاودەمێکی زۆر بەد و نابار بووە. وە ئەو کاشکی کردن و ئاوات خوازتنە ئەمڕۆ هیچ سوود و قازانجێ نادا بە ئێوە؛ چونکی ئێوە لە دنیادا ستەمتان لە خۆتان کرد و ڕێگەی ناڕاستتان گرت، وە مادام لە ئەسبابی سزاکەدا هاوبەش بوون ئیمڕۆیش ئەبێ لە سزاکەدا هاوبەش و هاوڕێ بن.

﴿أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ
﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ
فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ئەو کافرانە کەڕن لە بیستنی ئایات و کوێرن لە چاوپێکەوتنی موعجیزات، جا ئایا تۆ ئەتوانی قسە بگەیەنی بە گوێچکەی کەڕەکان، یا ئەتوانی کۆمەڵی کوێران شارەزا بکەی بۆ ڕێگەی ڕاست و، ئەتوانی ئەوانە کە وان لە گومڕاهییەکی ئاشکرادا شارەزایان بکەی؟! حاشا! ئەمانە بە تۆ ناکرێن، جا یا بە تەواوی تۆ لەناودا هەڵئەگرین و ئەوسا بە تەواوی تۆڵەی ئەوەڵ و ئاخریان لێ ئەسێنمەوە، یاخود بازێ لەوانەی کە بەڵێنم داوە و بڕیارم داوە بەسەر کافرەکانیا بێنم نیشانتی ئەدەم، وە ئێمە هێز و تەواناییمان هەیە بەسەریانا.

تۆ هەر دەست توند بگرە و لەسەر بەجێ‌هێنانی ئەوەی بۆت هاتووە بمێنەرەوە و بەردەوام بە؛ چونکی بە ڕاستی تۆ وای لەسەر ڕێگەی ڕاست و ڕەوان، وە ئەم قورئانەیش ناو و شۆرەت و پایەیە بۆ تۆ و گەلەکەت و لەمەولا پرسیارتان لێ ئەکرێ لە بارەی قورئان و ڕەفتار کردن بە قورئانەوە.

﴿وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً
يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾﴾

ئەی خۆشەویست تۆ پرسیار لەوانە بکە کە لە پێش تۆدا هەناردوومن لە پێغەمبەرەکانی ئێمە: ئایا بێجگە لە خودا چەن خودایەکی‌ترمان داناوە کە پەرستیاری بکرێن؟

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُم بِآيَاتِنَا إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرِيهِم مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا يَا أَيُّهَ السَّاحِرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾﴾

جا خودا بۆ دڵدانەوەی حەزرەت ﷺ و بۆ وەڵامدانەوەی ئەوە کە وتیان بۆچی ئەم قورئانە بۆ سەر دوو پیاوی گەورە نەهاتووە، باسی مووسای بۆ گێڕایەوە و فەرمووی: مووسای کوڕی عیمرانمان نارد بۆ سەر فیرعەون و کۆمەڵەکەی و پێی فەرموون: من رەهبەرم و لە لای خودای جیهانەوە رەوانە کراوم، کاتێ لەگەڵ موعجیزەیەکدا کە پێمدابوو چووە لایان ئەتبینی پێی پێ‌ئەکەنین و گاڵتەیان بە ئایەتەکان ئەکرد! بە دوای ئەوەدا گەلێ کاری گەورە و موعجیزەم پێ نیشان‌دان، وە هەر ئایەت و نیشانەکیشم پیشان ئەدان لەوەی پێشوو گەورەتر بوو، بۆ ئەوە کە بترسن و بگەڕێنەوە بۆ لای خودا، وە ئەو ئایەتانە بریتی بوون لە موعجیزەکانی حەزرەتی مووسا وەکوو عاساکەیی و، دەستی هەڵگیرساوی و... وە ئەو فیرعەونە و کۆمەڵەکەیمان گرت بە سزا وەکوو قاتەسالّی و، بەرەڵا بوونی کوللە بۆ کشتوکاڵیان و، جانەوەر بۆ سەر بەرگ و پۆشاکیان و خواردەمەنییان بە هیوای ئەوە بیر بکەنەوە و بگەڕێنەوە بۆ لای خودا، کەچی لە بەرانبەری ئەم هەموو رووداوەدا فیرعەون و کۆمەڵەکەی بە موسایان ئەوت: ئەی جادووگەر بانگ بکە با بە هۆی ئەوپایەوە کە هەتە لە لای خودا بەڵکوو ئەم سزامان لەسەر لاببا، جا کاتێ مووسا دوعای کرد و سزاکەمان لەسەر لابرد تەماشات ئەکرد ئەوانە پەیمانەکەیان شکاند و گوێیان بە دین و ئایین نەدا.

﴿وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِۦ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ
ٱلْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِن تَحْتِيٓ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا ٱلَّذِي هُوَ
مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ
ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ
كَانُواْ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿٥٦﴾﴾

وە فیرعەون جاڕی دا بە ناو گەلەکەیا و وتی: ئەی گەلی من ئایا سەرۆکایەتی ولاّتی میسر بۆ من نییە؟ بڕوانن وام لەم کۆشکە بەرزەدا و جۆگەی ئاوی زەلاّڵ لە ژێر تەختەکەمەوە ڕەوان ئەبێ، ئایا من باشتر نیم لەم مووسایە کە پیاوێکی سووك و بێ‌نرخە و لەوانە نییە بتوانێ لەبەر ناباری زمانی مەبەستی خۆی بدرکێنێ و ئەوەی ئەیەوێ بیڵێ؟

ئەگەر ڕاست ئەکا کراوە بە گەورەی ئایینی بۆچی چەن بازنەی ئاڵتوونی نەخراوە بەسەرا؟ واتە لەو چەرخەدا یاسا وا بووە پادشا هەرکەسێکی بکردایە بە گەورەی ناوچەیێ بازنی ئاڵتوونیان ئەکردە دەستی و، گەردنبەندی زیو یا ئاڵتوونیان ئەکردە ملی، بۆ نیشانەی پلە و پایەی. یاخود ئەگەر ئەم گەورەی دینە بۆچی کۆمەڵێ لە مەلائیکە نەهاتوون لەگەڵیا بەیەکەوە؟ وە مادام هیچ کام لەوانەی نییە دیارە داواکەی درۆیە. جا داوای کرد لە گەلەکەی لە بەرهەڵستی مووسادا فەرمانبەری و پەیڕەوی بکەن و (گەلەکەی خۆی بە سووك سەیر کرد) ئەوانیش پەیڕەوییان کرد، بە ڕاستی ئەوانە گەلێکی فاسق بوون. جا کاتێ موخالەفەیان کردین و قاریان جوولاّنین تۆڵەمان

لێ کردنەوە و لە ئاوی نیلدا هەموویانمان خنکاند. وە ئەوانمان کرد بە پێشکەوتوو لە فەوتان و پاشکەوتنی قیبتییەکانا و، کردمانن بە هۆی پەند و دەرس بۆ دواکەوتوان.

﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًۢا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةً فِى ٱلْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِنَّهُۥ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَٱتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ ۖ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾﴾

کاتێ لە لایەنی «ابن‌زبعری»یەوە باسی حەزرەتی عیسا ئەکرێ بە خاوەن مەسەل و پایەی گەورە لەو کاتەدا گەلەکەت کە کافرانی قورەیشن لە هۆی ئەو پەند و مەسەلەوە شادمان ئەبن و دێن بەیەکا و ئەڵێن: ئایا خوداکانی ئێمە کە مەلائیکەکانە لە عیسا باشترن یاخود عیسا لەوان باشترە؟ جا ئەو کافرانە وەکوو «ابن‌زبعری» و هاو بیرەکانی باسی حەزرەتی عیسایان نەئەهێنایە پێشەوە بۆ ئەوە نەبێ بیکەن بە هۆی موجادەلە و هاوردوبردی قسە و تا لەو رێگەوە زاڵ بن بەسەرتانا.

«ابن‌زبعری» وتی بە حەزرەت ﷺ: کە گاورەکان عیسای کوڕی مەریەم ئەپەرستن و ئێمە مەلائیکەکان ئەپەرستین و مەلائیکەکان لە عیسا باشترن و پەرستیاری مەلائیکە عەیبی تیا نییە، وە ئەم باسەیان بۆ ئەوە لەگەڵ تۆدا کرد تا سەرکەون بەسەرتا و دەمکوتت بکەن، بەڵام من پێتان ئەڵێم: نە مەلائیکە شیاوی پەرستیارییە و نە عیسای کوڕی مەریەم. عیسا هیچ نییە ئەوە نەبێ بەندەیەکە ئێمە نیعمەتمان بەسەردا ڕژاندووە و کردوومانە بە خاوەن مەسەل بۆ بەنی‌ئیسرائیل و کردمان بە نموونەیەکی تایبەتی

جیهان کە بە بێ باوك دروستمان کرد، وە ئەگەر خواستمان لەسەری بێ بازێ لە ئێوەم ئەکرد بە مەلائیکەی وەها لەسەر زەویدا ببوونایێ بە جێگری ئێوە و دوای ئێوە بمانایێ.

واتە هەرچەن حاڵی حەزرەتی عیسا سەرسوڕهێنەرە بەڵام خودا تەوانایە بەسەر شتی لەوە سەرسوڕهێنەرترا، بە هەر حاڵ ئەمانە چ عیسا و چ مەلائیکە هەموو بەندەی خودان و کەسیان شیاوی ئەوە نین کە پەرستیاری بکرێن.

وە وجوودی عیسا نیشانەیەکە لە نیشانەکانی قیامەت و گومان و دوودڵی مەکەن لە پاشەڕۆژا و پاشەڕۆژ وەسیلەی بەجێهێنانی عەداڵەتە، وە پەیڕەویی شەریعەتی یا کیتابی من یا پێغەمبەریی موحەممەد بکەن، ئەمەیە ڕێگەی ڕاست، وە ئاگاتان لە خۆتان بێ تا شەیتان لاتان نەدا لە ڕێگەی ڕاست و دوورتان نەخاتەوە لە پەیڕەوی حەق، بە ڕاستی شەیتان دوژمنێکی ئاشکرای ئێوەیە.

بزانن! وشەی ﴿و إنه لعلم للساعة﴾ بە چەن شێوە مانای لێدراوەتەوە: یەکێکیان ئەمەیە: کە وجوودی عیسا مایەی زانستە بە نزیکی پاشەڕۆژ، لە واقیعا ئەو زاتە و حەزرەتی موحەممەد ﷺ هەردووکیان لە نزیکی قیامەتا هاتوون.

یەکێکی تریان ئەمەیە: کە پەیدا بوونی عیسا لە ناو گەلی حەزرەتی موحەممەدا ﷺ لە ئاخرزەمانا نیشانەی پاشەڕۆژە. لە حەدیسی پیرۆزا هەیە کە عیسا لە ئاسمان دێتەخوارەوە بۆ سەر شوێنێ لە خاکی پیرۆزی شاما و ڕمێکی بە دەستەوەیە و بەو ڕمە «دەجال» ئەکوژێ. جا ئەچێ بۆ «بیت‌المقدس» و لەو کاتەدا موسوڵمانان خەریکی نوێژی سبەینێن و پێش‌نوێژەکە دێتە پاشەوە و عیسا ئەیخاتەوە پێش و لە دوایەوە نوێژ ئەکا لەسەر شەریعەتی حەزرەتی موحەممەد ﷺ، جا فەرمان ئەدا بە کوشتنی بەراز و لابردنی چاخ و، لە گاورەکان ڕازی نابێ بە موسوڵمان بوون و شوێنکەوتنی ئایینی حەزرەتی موحەممەد ﷺ نەبێ.

﴿وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِٱلْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَٱخْتَلَفَ ٱلْأَحْزَابُ مِنۢ بَيْنِهِمْ ۖ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾﴾

جا کاتێ عیسا علیه السلام بەو موعجیزە ڕووناکانەوە وەکوو: زیندوو کردنەوەی مردوو، و چاك کردنەوەی کوێری سکوما و، خۆش کردنەوەی نەخۆش و، سارێژبوونەوەی بەڵەکی و غەیری ئەمانە لە حیکمەت و دەرسی دین، هات بۆ لایان فەرمووی بە گەلەکەی: وا من لە لای خوداوە هاتووم بۆ لای ئێوە بە دەرسی حیکمەت، کە مەبەست یا شەریعەتی ئاسمانییە بە گشتی، یا هەر کتێبی ئینجیلە، یا باقی زانیاری شەخسی خۆیەتی لەگەڵیانا و، هەروا هاتووم بۆ دەربڕینی بازێ لەوانە کە ئێوە جیاوازیتان هەیە تیایانا، دەی لە خودا بترسن و پەیڕەویم بکەن. بە ڕاستی خودا دروستکەری من و ئێوەیە و بەندەیی ئەو بکەن، ئەمە ڕێگەی ڕاستە و خودا وەری ئەگرێ. جا بە دوای ئەم بەیانی حەزرەتی عیسادا علیه السلام ئەو تاقم و کۆمەڵانە کە لە وڵاتەکەدا بوون لە ناو خۆیانا تێکچوون و بازێکیان باوەڕیان بە حەزرەتی عیسا کرد و بازێکیان باوەڕیان پێ نەکرد. جا هاوار بۆ ئەوانە کە ستەمیان لە خۆیان کرد بە ئینکاری ئەو پەیامانەی لە لای خوداوە هاتوون و، ستەمیشیان لە خەڵك کرد بە تێکدانی دڵیان، هاوار بۆ ئەوانە لە سزای سەخت و بە ئازاری ڕۆژی قیامەت.

﴿هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾﴾

ئایا ئەو کافرانە جگە لەوە کە رۆژی قیامەت لە پڕێکدا بێت و یەخەیان بگرێ چاوەڕێی شتێکی‌تر ئەکەن؟

﴿ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَـٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ ٱلْيَوْمَ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا وَكَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ ۖ وَأَنتُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَـٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾﴾

جا لەو رۆژی قیامەتەدا ئەم دۆستانە کە وان لە خۆشیدا لە دنیادا لەو رۆژەدا ئەبن بە دوژمنی یەکتر، واتە بازێکیان ئەبێ بە دوژمنی بازێکیان؛ چونکە ئەو پەیوەندی دنیایە نامێنێ [مەگەر خۆپارێزان نەبێ]، بۆ ئەوانە خودا بانگیان ئەکا و ئەفەرموێت: ئەی بەندەکانی من! ئەی کەسانێ کە ترسی خودا وا لە دڵتانا و خۆتان ئەپارێزن هیچ ترستان لە خراپەیێ نەبێ کە لە پاشەڕۆژا رووتان تێ بکا و هەرگیز بۆ شتێ زویر مەبن کە بەجێتان هێشتووە. ئەم بانگە بۆ ئەو بەندانەیە کە باوەڕیان بە ئایەتەکانی ئێمە بووە و پەیڕەوی یاساکانی ئیسلامیان کردووە. فەرموون بڕۆنە ناو بەهەشتەوە، خۆتان و ژنەکانتان و لەوێدا شادمانن بە شادمانییەکی زۆر و، چەند کاسەی ئاڵتوون و چەن گۆزە و پەرداخی بێ‌دەست و لوولە ئەگێڕێ بە دەورتانا و، لە بەهەشتەکەیشتانا هەیە ئەوەی کە دڵی ئێوەی بۆ بچێ و ئارەزووی بکەن و، چاو بۆی بڕوانێ و لەزەتی

پێ بگەیەنێ و، ئێوە لەو بەهەشتەدا نەمرن. وە ئەم بەهەشتانەی ئێوەی وان تیا ئەو بەهەشتانەن کە بە هۆی رەفتاری باشی خۆتانەوە دەستان کەوتوون. وە لەو بەهەشتەدا بۆتان هەیە میوەیەکی زۆری وەها کە لەوانە ئەخۆن و، ئەو بەهەشتانەتان بۆ رازاوەتەوە و بۆتان ئارایش دراوە و بووە بە بەش و بەرات و میراتتان بە هۆی کردەوە و رەفتارتانەوە لە دنیادا.

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ۖ قَالَ إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾﴾

وەکوو چۆن موسوڵمانە بێتاوانەکان وان لەو بەهەشتی رەحمەتی پڕ لە ناز و نیعمەتەدا، تاوانبارەکانیش کە باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام نەدەکرد ئەوانیش وان لە دۆزەخا و تیا ئەمێننەوە هەتا هەتایە و، سزایان لەسەر سووك ناکرێ و هیوای رزگاربوونیان لەو سزا نییە. وە ئێمە بەم تۆڵەسەندنەوە لەو کافرانە ستەممان لێ نەکردوون بەڵام ئەوان ستەمیان لە خۆیان کرد. وە ئەو کافرانە بانگ لە دەرگاوانی دۆزەخ ئەکەن و ئەڵێن: ئەی مالیك داوا لە خودای خۆت بکە با فەرمانی لەناو بردنی هەمیشەیی بدا بەسەرمانا و لەم سزا رزگار بین! ئەویش ئەڵێ: نە نە، ئەبێ لەم شێوە و سزادا بمێننەوە، کاتی خۆی ئێمە حەقمان بۆ هێنان و هاوارمان لێ کردن کە خودا و یەکێتی و خودابەیەکناسین راستە و، پێغەمبەرێتی راستە و قورئان راستە و باوەڕیان پێ بکەن، بەڵام ئێوە سەرکێشیتان کرد و زۆربەتان ئەم حەقەتان پشت گوێ خست و بە ناشیرین تەماشاتان کرد و، بڕیارتان دا هەتا هەتایە ئێوە و ئەو باوەڕە یەك ناکەون،

جا خودا لە بەرانبەری ئەو بیر و باوەڕی هەتا هەتای ئێوەوە ئەم ئازارە هەتاهەتاییەی بۆ داناون و پێویستە تیا بمێننەوە.

﴿أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ
بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ
﴿٨١﴾ سُبْحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ
يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾﴾

یا خەیر ئەو کافرانە بێجگە لەوەی خۆشیان لە ئایینی ئیسلام نەدەهات شتێکی تریان لەناو خۆیانا دامەزراند وەکوو دوژمنایەتی دین و خاوەنەکەی بێ، مادام ئەوان وایان کردووە ئێمەیش شتێکمان بۆ ئەوان بڕیار داوە وەکوو تۆڵەی دۆزەخ بێ. یا خەیر گومانیان وایە کە ئێمە ئاگاداری ئەوان نین و قسەی ئاشکرا و پەنامەکی ئەوان نابیسین، نەخەیر فریشتە فرستادەکانمان وان بەلایانەوە بیر و باوەڕ و وتار و کردەوەی ئەوان ئەنووسن.

ئەی ڕەهبەری خۆشەویست تۆ بفەرموو بەو کافرانە: کە بڕیاری ئەوەتان داوە مەلائیکە کچانی خودا بن ئەمە ئێوە دەیڵێن ڕاست نییە؛ چونکی خودا بێ‌نیازە لە نەتەوە و، ئەگەر بە فەرزی مەحاڵ خودای میهرەبان نەتەوەی ببێ ئەوە من یەکەم کەسێکم کە بەندەیی بۆ بکەم؛ چونکە ڕەهبەران لە هەموو کەسێ باشتر زانان بەوەی بۆ خودا ئەشێ یا ناشێ، بەڵام شتی وەها نەبووە و نابێ؛ چونکە بێ‌نیاز لەگەڵ نیازمەندا یەك ناکەون و موناسەبەیان نییە.

پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی و پەروەردگاری عەرش پاك و خاوێن و دوورە لەو هاوبەش و وێنانە کە کافران بە گومان بۆ خودایان بڕیار ئەدەن و باسیان ئەکەن.

زاتــێ کــە وەســفی بــێ‌نیشانی بــێ ، ئەبێ چۆن مەخلووق بە هاوشانی بێ؟
ئــەم خــەیاڵاتە هــەموو ئــەوهامن هــەموو لە بــیری گــەلی عــەوامــن

دەی مادام ئەوان هەر وا لەسەر بێ‌شوعووری ئەڕۆن و نووری رەهبەر وەرناگرن لێیان بگەڕێ تا رۆچن بەم بیرە تاریکەدا و لەگەڵ هاوقەتارەکانیانا گاڵتە بکەن هەتا ئەگەن بەو رۆژە رەشە کە وادەیان پێ‌دراوە.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى فِى ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٌ وَفِى ٱلْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾
وَتَبَارَكَ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ
وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا
مَن شَهِدَ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾﴾

ئەو خودای جیهانە خودایەکە مەعبوودە بۆ ئەنبیا و ئەولیا و رۆشنبیران لە ئاسمانا و لە زەویدا و، جیهان لەبەر تەوانایی ئەوا رامە و، خودایەکە خاوەن حیکمەتە و خاوەن زانستە بە هەموو شتێ کەم و زۆر. وە زۆر گەورەیە ئەو خودایە کە دارایی ئاسمان و زەوی، هەرچۆن بن و هەرچەن بن و، دارایی نێوان ئەوانیش بۆ ئەوە. وە زانستی کاتی هاتنی رۆژی قیامەت و بەربادبوونی ئەم جیهانە لای ئەو خودایە و، بۆ لای ئەو خودایە و، بۆ لای ئەو ئەگێڕرێنەوە. وە ئەو بت و مەلائیکانە ئەوان هیوای تکا و شەفاعەتیان هەیە و بانگیان ئەکەن و بە هۆی ئەوانەوە لە خودا لائەدەن هەرگیز خاوەنی هیچ نین و دارای تکاکاری نین بۆ ئەوان، ئەو فریشتانە نەبێ کە شایەتی بدەن بە حەق و ئەدای ئیمانهێنانی ئەو کافرانە بکەن و بە راستی بزانن کە ئیمانیان هێناوە، ئەوسا لەوانەیە کە مەلائیکە شەفاعەتیان بۆ بکەن.

واتە هەرکام لەم کافرانە ئیمان بە خودای تەنیا بێنێ و فریشتەکان بەم ئیمانەیان بزانن ئەوسا تکایان بۆ ئەکەن لە لای خودادا ئەگەر تاوانێکیان ببێ لە پاش ئیمان هێنانیان بە حەق.

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۖ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِ يَا رَبِّ
إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ
﴿٨٩﴾﴾

وەکوو ئەو بیر و باوەڕە بێنرخانەیش دەرئەخەن ئەگەر تۆ بێی پرسیاریان لێ بکەیت و بلێیت: کێ دروستی کردوون؟ بە پشتەسووری و چاوڕوونییەوە ئەڵێن: خودای جیهان دروستی کردووین. جا لەگەڵ ئەم باوەڕەدا چۆن لە بەندەیی خودا هەڵئەگێڕێنەوە بۆ بەندەیی دار و بەرد؟

وە هەر وەکوو خودا زانایە بە رۆژی جەزا و پاداش کە قیامەتە زانایشە بە خۆشەویستی خۆی کە حەزرەتی موحەممەدە، کە هاوار ئەکا ئەڵێت: ئەی پەروەردگاری من بە راستی ئەم بتپەرستانە گەلێکن ئیمان نایەنن، وە مادام زانایە بە رۆژی پاداش و تۆڵە و زانایشە بە پاڕانەوەی تۆ، لایان لێ بگرە و بانگیان مەکە و واتەیێ بڵێ کە لەسەر ئارامی بێ، لەمەولا بە ئەنجامی بیر و باوەڕ و کردەوەی شەڕی خۆیان ئەزانن.

سووره‌تی دوخان، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٥٩" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی زوخروف هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿حمٓ ١ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ٢ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ إِنَّا
كُنَّا مُنذِرِينَ ٣ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ٤ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَآ إِنَّا كُنَّا
مُرْسِلِينَ ٥ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ٦ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ٧ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ
رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ٨﴾

ئه‌م سووره‌ته سووره‌تی «حامیم»ه، سوێند به‌و قورئانه که حه‌قیقه‌تی بیر و باوه‌ڕ و کرده‌وه‌ی باش ده‌رئه‌خا و له بیر و باوه‌ڕ و کرده‌وه‌ی خراپیان جیا ئه‌کاته‌وه؛ ئێمه ئه‌م قورئانه‌مان له شه‌وێکی پیرۆزا ناردووه‌ته خواره‌وه و ئێمه ترسێننده‌ی هۆشیاران بووین له سزا، وه له‌و شه‌وه‌دا هه‌ر کارێکی خاوه‌ن حیکمه‌ت هه‌بێ جیا ئه‌کرێته‌وه بۆ جێبه‌جێ کردن، وه ئه‌و کاره کارێکه له لایه‌نی ئێمه‌وه سادیر کراوه ئه‌بێ بێته جێگه و به راستی ئێمه پێغه‌مبه‌ر بۆ ئه‌وه ئه‌نێرین ببێ به پرته‌وی فه‌ڕ و پیرۆزی له جیهانا و ببێ به هۆی رووناکی دڵ و ئارامی و ره‌حمه‌ت له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری تۆوه،

بە راستی خودا بیسەرە و زانایە بە هەموو کار و بارێ. وە ئەو خودایە پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوی و ناوبەینی ئەوانە ئەگەر باوەڕتان هەیە. وە هیچ خودایێ نییە ئەو نەبێ، مردوو زیندوو ئەکاتەوە و زیندوو ئەمرێنێ، پەروەردگاری ئێوە و باوك و باپیرە پێشینەکانتانە.

بزانن! لە دیاری کردنی ئەو شەوە پیرۆزەدا چەن قسە هەیە:

[قسەی] یەکەم: ئەو شەوی «لیلة القدر»ەیە کە لە مانگی رەمەزانی پیرۆزایە، بە چەن بەڵگە:

١. خودا فەرموویەتی: ﴿إنا أنزلناه في ليلة القدر﴾[١] وە لەم سوورەتەیشا فەرموویەتی: ﴿إنا أنزلناه في ليلة مباركة﴾، کە وابێ پێویستە ئەو شەوە پیرۆزە «لیلة القدر»بێ، هەتا ناجۆری لە نێوانی ئەو دوو ئایەتەدا پەیدا نەبێ.

٢. خودا فەرموویەتی: ﴿شهر رمضان الذي أنزل فيه القرآن﴾[٢] و بەیانی ئەوەی کردووە هاتنە خوارەوەی قورئان لە مانگی رەمەزانا بووە و لەم سوورەتەیشا فەرموویەتی: ﴿إنا أنزلناه في ليلة مباركة﴾ کەوابێ ئەبێ ئەو شەوە پیرۆزە لە مانگی رەمەزانی پیرۆزا بێ تا ئایەتەکان یەك بکەون.

٣. خودا لە باسی شەوی «لیلة القدر»ا فەرموویەتی: ﴿تنزل الملائكة والروح فيها بإذن ربهم من كل أمر سلام﴾[٣] وە لەم سوورەتەیشا فەرموویەتی: ﴿فيها يفرق كل أمر حكيم﴾. وە ئەمە موناسبە بۆ فەرموودەی خودا ﴿تنزل الملائكة و الروح فيها﴾ وە لەم سوورەتەدا فەرموویەتی: ﴿أمراً من عندنا﴾ وە لە سوورەتی «قەدر»دا ئەڵێ: ﴿بإذن

---

١. القدر؛ ١.

٢ـ البقرة؛ ١٨٥.

٣. القدر؛ ٤.

ربهم من كل أمر﴾. وە لەم سوورەتەدا ئەفەرموێ: ﴿رحمة من ربك﴾ وە لەوێ ئەڵێ: ﴿سلام هي﴾. وە مادام باس و وەسفەکان نزیکی یەکن پێویستە مەوسووفەکانیش یەکێ بن.

٤. تەبەری لە تەفسیرەکەیا لە قەتادەوە ئەگێڕێتەوە کە: سەحیفەکانی ئیبراهیم لە یەکەم شەوی رەمەزانا هاتوونەتە خوارەوە و، تەورات لە شەوی شەشی رەمەزانا هاتووەتە خوارەوە و، زەبوور لە دوازدەیا و، ئینجیل لە هەژدەی رەمەزانا و، قورئان لە بیست و چواری رەمەزانا هاتووەتە خوارەوە. کەواتە پێویستە ئەو شەوە پیرۆزە لەیلەتولقەدر بێت.

٥. «ليلة القدر» بۆیە بەو ناوە ناوبراوە؛ چونکە قەدر شەرەفی گەورەیە لە لای خودای تەعالا و دیارە شەرەفی کات لەبەر زاتی خۆی نییە؛ چونکی هەموو کاتێ هەر کاتە، بەڵکوو لەبەر شەرەفی ئەو شتەیە کە لەو کاتەدا بووە وەکوو هاتنەخوارەوەی قورئان کە یاسایەکە ئەبێ بە هۆی ژیانی پیرۆزانەی ئادەمیزاد و بووە بە هۆی دامەزرانی پەیام و پێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەدﷺ کە «رحمة للعالمين»ە، وە بووە بە هۆی زانست و کردەوەی باش و بەندەیی بۆ خودا. کە وابێ ئەگەر قورئان لە شەوێکیترا غەیری «ليلة القدر» بهاتایەتە خوارەوە ئەبوا ئەو شەوە گەورە بوایە نەك «ليلة القدر» کە وابێ پێویستە کە «ليلة القدر» و «ليلة مباركة» یەکێ بن.

قسەی دووەم ئەوەیە کە: شەوی پیرۆز، شەوی نیوەی مانگی شەعبانە و، عوسمانی کوڕی موغیرە ئەگێڕێتەوە کە حەزرەتﷺ فەرموویەتی: ئاکام و کۆتایی ژیانی ئینسان لەم شەعبانەوە بۆ ئەو شەعبان بڕیار ئەدرێ.

وە لە حەزرەتەوەﷺ ریوایەت کراوە کە شەوی نیوەی شەعبان هات، شەوەکەی زیندووبکەنەوە بە بەندەیی خودا و رۆژەکەی بە رۆژوو بن؛ چونکی خودا جیلوەی بەهرە و بەخششی خۆی لەم شەوەدا بۆ بەندەکانی خۆی دەرئەخا.

وە ئەو شەوە چوار ناوی هەیە: «الليلة المباركة» لەبەر فەڕ و پیرۆزی. «ليلة البراءة»؛ چونکی شەوی رزگارییە لە تاوان. «ليلة الصك» لەبەر ئەوە چەکی عەفو، واتە نامەی بەخشینی تاوانبارانی تێدا دێتە خوارەوە. «ليلة الرحمة» لەبەر میهرەبانی خودا تیایا. بەڵام ریوایەتەکانی ئەم قسە دامەزراو نین و جێگەی قسەن.

وە لە تەفسیری قورتووبیدا ئەڵێ: قورئان هەمووی لە نیوەی مانگی شەعباندا هاتووەتە خوارەوە بۆ «بيت العزه» لە ئاسمانی یەکەم، جا بە پێی پێویست لە شەوی «ليلة القدر» لە مانگی رەمەزانا دەست کراوە بە هاتنەخوارەوەی تا بە بیست و سێ ساڵ تەواو بووە. جا ئەگەر ئەم قسە بەڵگەیەکی بەهێزی هەبێ ئەوە ئەبێ بە هۆی یەکخستنەوەی ئەو ریوایەتانە کە بازێ لەوان لەسەر نیوەی شەعبانە و بازێکیان لەسەر شەوی «ليلة القدر»ە هەردووکیان دائەمەزرێن.

﴿بَلۡ هُمۡ فِي شَكّٖ يَلۡعَبُونَ ﴿٩﴾ فَٱرۡتَقِبۡ يَوۡمَ تَأۡتِي ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٖ
مُّبِينٖ ﴿١٠﴾ يَغۡشَى ٱلنَّاسَۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا ٱكۡشِفۡ عَنَّا
ٱلۡعَذَابَ إِنَّا مُؤۡمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ ٱلذِّكۡرَىٰ وَقَدۡ جَآءَهُمۡ رَسُولٞ مُّبِينٞ ﴿١٣﴾
ثُمَّ تَوَلَّوۡاْ عَنۡهُ وَقَالُواْ مُعَلَّمٞ مَّجۡنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُواْ ٱلۡعَذَابِ قَلِيلًاۚ إِنَّكُمۡ
عَآئِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوۡمَ نَبۡطِشُ ٱلۡبَطۡشَةَ ٱلۡكُبۡرَىٰٓ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾﴾

بەڵکوو ئەو کافرانە وان لە ناو گومانی بەدا و لە ناو دوودڵیدا لە وجوودی خودا و یەکیەتی خودادا و، گاڵتە ئەکەن بە ژیانی خۆیان و، لە شتی بێ‌سوودا زایەی ئەکەن. جا تۆ چاوەڕێ بکە بۆ رۆژێ کە ئاسمان لەبەر بێ‌بارانی تۆزێکی رەشی بەد ڕەزا دێنێ بەسەر زەویدا کە هەموو کەس بە چاو ئەیبینێ و سەراسەر جیهان دائەگرێ، وە ئەوە هۆی سزایەکی بە ئێشی نابارە و ئەو خەڵکەیش هاوار ئەکەن و

لە خودا ئەپاڕێنەوە و ئەڵێن: پەروەردگارا ئەم سزایەمان لەسەر هەڵبگرە، ئێمە خاوەن باوەڕین! جا خودا وەڵامیان ئەداتەوە و ئەفەرموێت: ئەمانە لە کوێوە یا چلۆن بیر ئەکەنەوە و بۆ لای خودا ئەگەڕێنەوە؟ وەلحاڵ پێغەمبەرێکی بەرزی خاوەن فەرموودەی رووناك هات بۆ لایان، لە پاشان ئەوان پشتیان لێ هەڵکرد و بازێکیان وتیان: ئەم شەخسە کەلامی خودامان بۆ ناخوێنێتەوە، بەڵکوو کەلامی غولامێکی هۆزی «ثقیف»ە و وەری ئەگرێ و ئەیخوێنێتەوە بەسەرمانا. بازێکیشیان وتیان: نەخەیر ئەمە شێتە و قسەکانی بێ‌سوودن.

وە ئێمە بە پیرۆزی دوعای پێغەمبەرەوە ئەو قاتییە تا ئەندازەیێ لائەبەین، بەڵام ئەوان پاش کوفرەکەی پێشوویان ئەگەڕێنەوە بۆ سەر کوفر. وە لەو رۆژەدا کە هەڵمەتی گەورەیان بۆ ئەبەین لە قیامەتا یا لە رۆژی بەدرا تۆڵەی کوفرەکەیان لێ ئەسێنینەوە.

عەبدوڵڵا ﵁ ئەڵێ: کاتێ کە قورەیش سەرکێشی و بەدڕاییان لەگەڵ حەزرەتا ﷺ کرد، دوعای لێ کردن کە چەن ساڵێ قاتی بێتە سەریان وەکوو ساڵەکانی یووسف ﵇. ئەوانیش تووشی قاتی هاتن هەتا ئێسقانی حەیوانیان ئەخوارد، وا ئەبوو پیاوێ سەری بەرز ئەکردەوە بۆ ئاسمان و لە بەینی خۆی و لە بەینی ئاسمانا وەکوو تۆز ئەهاتە بەرچاوی، جا خودای تەعالا ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە هەتا: ﴿هذا عذاب أليم﴾.

جا پەنایان بۆ حەزرەت ﷺ هێنا و عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا داوای باران بکە بۆ گەلی «مضر» لە خودا، وا خەریکە لەناو ئەچن. جا حەزرەت ﷺ دوعای بۆ کردن و باران بەسەریانا باری، جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿إنا كاشفوا العذاب قليلاً﴾. جا کاتێ بووژانەوە و هەرزانی کەوتەوە ناویان گەڕانەوە سەر حاڵی پێشووی خۆیان، جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿يوم نبطش البطشة الكبرى..﴾

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ
أَدُّوٓاْ إِلَىَّ عِبَادَ ٱللَّهِ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِنِّىٓ
ءَاتِيكُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمْ
تُؤْمِنُواْ لِى فَٱعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِى
لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱتْرُكِ ٱلْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾﴾

بە راستی ئێمە لەمەوبەر گەلی فیرعەونمان خستە ناو ئیمتیحانەوە، بە هێز و دارایی تاقیمان کردنەوە هەتا بایی بوون، وە لەو کاتی بایی بوونەدا پێغەمبەرێکی کەریم و بەرز و بەرێزمان نارد بۆ لایان، وە پێی فەرموون: ئەو بەندانی خودایەمان پێبدەرەوە با ئیمان بێنن و بکەونە شوێن یاسای ئایینی خۆیان، بە راستی من پێغەمبەرێکی هێمنم بۆ ئێوە، وە بەرزی و خۆبەزل گرتن و دەمار بەسەر خودادا مەفرۆشن؛ بەم جۆرە کە گوێ بە من نەدەن کە من پێغەمبەری خودام؛ چونکی بە راستی من بەڵگەیەکم هەیە لە لای خوداوە کە موعجیزەیەکی دیارییە، وە من پەنا بە خودای خۆم و خودای ئێوە ئەگرم کە ئازاری دڵم بدەن بە لێدان یا بە واتەی نابار، وە ئەگەر باوەڕم پێ ناکەن لێم دوورکەونەوە و کەنارم لێ بگرن و، من حەقم بەسەر ئێوەوە نییە و ئێوەیش حەقتان بەسەر منەوە نەبێ. جا ئەوان بەرانبەری ئەم وتارە جوانەیان بە وتاری نارەوا کرد و کەوتنە ئازاردانی گەلی بەنیئیسرائیل. جا حەزرەتی مووسا دوعای کرد و لە خودا پاڕایەوە: کە ئەمانە گەلێکی تاوانبارن. جا خودایش وەحی نارد بۆ لای مووسا و فەرمووی: هەر بە شەوا بەندەکانم، کە بەنیئیسرائیلە بیانبە لەگەڵ خۆتا، بە راستی فیرعەون و دەستە و بەستەکەی ئەزانن و شوێنتان ئەکەون، کاتێ گەیشتییە دەریای نیل لە دەریاکە بپەڕەوە بە کراوەیی وەکوو کۆڵانی

شار، وە فیرعەون و سوپاکەی ئەکەونە شوێنتان، وە مادام کەوتنە شوێنتان ئەوان سوپایەکن بڕیاردراوە لە ئاوی نیلدا بخنکێن.

﴿ كَمۡ تَرَكُواْ مِن جَنَّٰتٖ وَعُيُونٖ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٖ وَمَقَامٖ كَرِيمٖ ﴿٢٦﴾ وَنَعۡمَةٖ كَانُواْ فِيهَا فَٰكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَۖ وَأَوۡرَثۡنَٰهَا قَوۡمًا ءَاخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتۡ عَلَيۡهِمُ ٱلسَّمَآءُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَا كَانُواْ مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدۡ نَجَّيۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ مِنَ ٱلۡعَذَابِ ٱلۡمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرۡعَوۡنَۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيٗا مِّنَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ ٱخۡتَرۡنَٰهُمۡ عَلَىٰ عِلۡمٍ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَءَاتَيۡنَٰهُم مِّنَ ٱلۡأٓيَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٞاْ مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾ ﴾

وە لەسەر بڕیاری ئێمە هاتن بە شوێن بەنی‌ئیسرائیلدا و سواری ئاوی نیل بوون و هەموو لە ئاوەکەدا یەکان‌گیر بوون و، پاش ئەوە ئەو دەریایە هات دایپۆشین و خنکان و لەناو چوون و، گەلێك باخی جوان و، سەرچاوەی ئاوی زەلاڵ و، کشتوکاڵ و ماوا و شوێن و جێگەی بەڕێز و، نیعمەت و ئەو شتانە کە هۆی لەزەت و رابواردنی ئینسانن کە ئەوان لە ناو ئەو ناز و نیعمەتەدا خاوەن ئاسایش بوون، بەجیٚ‌هێشت و، ئەو هەموو داراییمانە دا بە گەلێکی‌تر غەیری ئەوان، خواە بەنی‌ئیسرائیل بووبن یا گەلێکی‌تر، وە هەرگیز ئاسمان و زەوی بەسەریانا نەگریان و مۆڵەتیشیان نەدرا بۆ کاتیٚ‌تر تیا بفەوتێن.

ئەم عیبارەتە لەسەر ئەو ئەساسەیە کە ئینسانی موسوڵمان جێگە دەفتەری لە ئاسمانا و شوێنی کردەوەی لە زەویدا بەسەریا ئەگرین. یا لەسەر شێوەی گاڵتەیە بەو کافرانە؛ چونکی وا باوە لە ناو ئینسانی عەواما کە ئینسانی گەورە بمریٚ ئاسمان و زەوی بۆی ئەگرین. واتە ئەڵبەتە ئەمانە لەو پیاوە گەورانە نین.

وە بە راستی بەنی‌ئیسرائیلیەکانمان رزگار کرد لە سزای ئینسان‌سووك‌کەر: رزگارم کردن لە دەستی فیرعەون، بە راستی فیرعەون ستەمکەر و دەماخ بەرز بوو و لە زیادەڕەوەکان بوو.

وە بە راستی بەنی‌ئیسرائیلیەکانم بەسەر خەڵکی زەمانی خۆیانا هەڵبژارد و زانایش بووین بەوە کە ئەوانە شیاوی ئەو رێزە بوون. وە لە نیعمەتگەلێکی وەهام پێدان کە هۆی تاقی کردنەوەیەکی دیارییان تێدابوو، وە ئەوە بوو دەریاکەمان بۆ کردن بە کۆڵان و رزگاربوونیان لە چنگی فیرعەون و دەستەو بەستەکەی و، باراندنی گەزۆ و شەلاقە بەسەریانا.

﴿إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَٰهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾﴾

بە راستی کافرانی مەککە و نزیکی ئەو ئەڵێن: ئەم مردنی یەکەمە نەبێ کە لە دنیادا ئەمرین ئیتر نە مردن و نە ژیان بە دوایا نایێ و نییە، وە دوای ئەم مردنە زیندووبوونەوە و قیامەت نییە. ئەگەر راست ئەکەن پاش مردن زیندوو بوونەوە هەیە برۆن باوك و باپیرە پێشووەکانمان بێنن بۆمان زیندوو بکەنەوە.

ئەمانە بۆ بیر ناکەنەوە و عەقڵ ناگرن؟ بۆ دان بە هێز و تەوانایی خودادا نانێن؟ ئایا ئەوان حوکوومەت و دەوڵەتی وایان هەیە بە قەی دەوڵەتی «تەبابیعە» ببێ؟ یا ئەمان لە گەلی «توبەع» چاکترن؟ یا ئەمان لە گەلە عەرەبە کۆنەکانی وەکوو عاد و سەموود باشترن؟ ئەمانە هەموومان دا بە بای فەنادا؛ چونکە گەلێکی بەد و تاوانبار بوون.

﴿وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ
إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ مِيقَٰتُهُمْ
أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ
﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾﴾

ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و نێوانی ئەوانمان بێسوود و [بێ]هوودە دروست نەکردووە، دروستمان کردوون بۆ پەند و دەرس وەرگرتن و فرمێسك رژاندن لە کاتی کارەساتا و، بۆ بەندەیی کردن بە پاکی و راستی بۆ ئەو خودایە کە تاك و تەنیایە. بۆ کردەوە و زانیاری پاك. بۆ خوو و رەوشتی مەردانە، بۆ ئامادە کردنی هێزی پاراستنی ئایین، بۆ بەجێهێنانی واجباتی ئینسانی لە هەموو بابەتێکەوە، بۆ رێکخستنی ئابووری بە شێوەیەکی رێك... نەك بۆ نەزانین و نەتوانین و خزمەتکاری شەیتان، بەڵام زۆربەی ئەو کەسانە کە گومانی هەڵە ئەبەن ئاشنای ئەم راستییانە نین و نهێنی دروستکردنی جیهان نازانن.

جا رۆژی بڕینەوەی داوا و دوژمنایەتی و دامەزراندنی.حوقووق و دیاری کردنی پاداش و تۆڵە، کاتێکی وایە بڕیار دراوە بۆ هەموو عالەم و بۆ هەموو گیانلەبەرێ و بۆ هەموو ئینسانێ، کە ئەو رۆژە رۆژێکە هیچ دۆست و یارمەتیدەرێ بە کاری هیچ دۆست و یاریدەدەرێ نایێ بە کەم و زۆر. وە ئەو کافرە بەدچارانەیش لە لای خوداوە یارمەتی نادرێن لەبەر نارەزایی و، لە لایەنی خەڵکەوە لەبەر ناتەوانی. کەسێ نەبێ کە خودا رەحمی پێ کردبێ و تەوفیقی دابێ و ئیمانی هێنابێ، ئەوە دیارە ئەوانە خودا رەحمیان پێ ئەکا و لەوانەیە تکا و رجای خەڵك بەکاریان بێ. بە راستی خودا خاوەن عیزەتە و دەستی بەسەر هەموو شتێکدا ئەڕوا و میهرەبانیشە بە ئەهلی ئیمان.

﴿إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ (٤٣) طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ (٤٤) كَٱلْمُهْلِ يَغْلِي فِي
ٱلْبُطُونِ (٤٥) كَغَلْيِ ٱلْحَمِيمِ (٤٦) خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ (٤٧)
ثُمَّ صُبُّوا۟ فَوْقَ رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ ٱلْحَمِيمِ (٤٨) ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ
ٱلْكَرِيمُ (٤٩) إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ (٥٠)﴾

به راستی بەری داری زەقووم خواردەمەنی تاوانبارانە، بەری ئەو دارە وەکوو خەڵتەی رۆنی زەیتوون وایە و لە ناو سکا ئەکوڵێ وەکوو چۆن ئاوی گەرم ئەکوڵێ و چەپۆکان ئەکا. جا لە لایەنی فەرمانداری دۆزەخەوە فەرمان ئەدرێ ئەڵێ: ئەم تاوانبارە بگرن و رای کێشن بۆ ناوەڕاستی دۆزەخ، پاش ئەوە بۆ سزادانی ئاوی گەرمی کولاو برێژن بەسەریا و بۆ سووك کردن و گاڵتە پێ کردنی پێی بڵێن: بچێژە ئەم رێز و خزمەتە تایبەتییە؛ چونکە تۆ خاوەن رێز و کەرامەتی لە ناو کۆمەڵدا! بێ‌گومان ئەم جۆرە سزا بوو کە ئێوە لە دنیادا گومانتان تیایا بوو باوەڕتان پێ نەدەکرد.

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ (٥١) فِي جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ (٥٢) يَلْبَسُونَ
مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَٰبِلِينَ (٥٣) كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ
عِينٍ (٥٤) يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ (٥٥) لَا يَذُوقُونَ
فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ (٥٦)
فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ (٥٧) فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ (٥٨) فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ (٥٩)﴾

به راستی ئەو کەسانە کە لە دنیادا خۆیان ئەپاراست و لە خودا و سزای خودا ئەترسان لە پاشەڕۆژدا وان لە شوێنێکی هێمنا و، ترسی هیچ جۆرە ئازارێکیان نییە،

وان لە ناو باخات و سەرچاوەی ئاوا، بەرگ ئەپۆشن لە حەریری زبر و نەرم و، بۆ رابواردن و کات بەسەربردن لە بەرانبەری یەکەوە دائەنیشن و، ژنیشیان بۆ دێنین لە «حۆری عین» یانی سپی و سافی چاو گەورە. داوای هەموو جۆرە میوەیێ ئەکەن و، بۆیان حازر ئەکەن، بێ بیمن لە زیانی ئەو میوەجاتە. لە مردنەکەی یەکەم جار زیاتر ـ کە مردنی دنیایە ـ مردن ناچێژن و خودا لە سزای دۆزەخ پاراستوونی. وە گەیشتن بەم جۆرە پایە هەتا هەتاییە زیادە کەرەمێکە لە لایەنی خوداوە زۆر گەورەیە. جا ئێمە لەبەر ئەوە ئەم قورئانەمان بە زمانی تۆ بۆ ناردن بە هیوای ئەوە کە ئەو گەلە تێی بگەن و رەفتاری پێ بکەن. جا تۆ چاوەڕوانی بکە بۆ ئەنجامی کاری ئەو کافرانە. بە راستی ئەوانیش چاوەڕوانی ئەوە ئەکەن تۆ نەمێنی، بەڵام ئەمانە نافامن.

چرایێ خودا هەڵی کا لە نوور ... پڕتەو ئەبەخشێ بە نزیك و دوور
نەك هەر بۆ شەوێ یا بۆ مانگ وساڵ ... کوژانەوەی ئەو مەحاڵە مەحاڵ
نووری کە جوانیی لە نووری حەق بێ ... لە بۆ ئیرشادی دڵی موتڵەق بێ
تا دڵ بمێنێ لە کائیناتا ... تا گوڵ بمێنێ لە ناو باغاتا
تا یەك ئادەمی بفامێ بۆ خۆی ... بەشێ لەو نوورە پڕتەو ئەدا بۆی
خودا بۆ رجای ئەو خاوەن نوورە ... ئەو موحەممەدە ناوی مەشهوورە
بۆ ئەو قورئانە کە ناردت لە بۆی ... لەبەر دەوامی پیرۆزی لە بۆی
بۆ ئەو کۆمەڵەی ئالی نازاری ... چوونە ژێر عەبای سەفای دڵداری
بۆ ئەو یارانە بە وێنەی باران ... ڕژان بە رەحمەت لەسەر کۆساران
بۆ شەهیدانی مەیدانی جیهاد ... بۆ ئەهلی حوزوور بۆ ئەهلی ئیرشاد
بۆ ئەو مەردانە بوون بە فیدایی ... لە بۆ تەحریری دینی خودایی
ئیجتیهادیان کرد لە رێی خودادا ... ئایینیان گەیاند بە رووی دنیادا
بۆ ئەو کەسانە بە بەرزیی هیممەت ... بوون بە پاسەوان بۆ حەوزەی ئوممەت

بــۆ ئــەو کــەسانە بــە ئـیستیقامەت
خـادیمی حـەق بـوون هـەتا قـیامەت

تـەوفیقمان بـدە لەسـەر رێگەی خۆت
بەڵکوو خزمەتێ پێشکەش بکەین بۆت

خـزمەتێ بـکەین بـە دیـنی ئـیسلام
مـــایەی بـــمێنێ تـــا «یـــومالقـــیام»

تــەبعی حــوبی حــەق بـکە لە دڵمـا
چـرای حـەق هـەڵکە لە نـاو مـەنزڵما

«نــامی» بـژێنە بـۆ خـزمەتی دیـن
لەبـــەر تـــەوحیدی «ربالعـــالمین»

بـە بـەرزی رەهـبەر فـەخری کـائینات
بـۆ خـۆی و گـەلی سـەلام و سـەلات

سووره‌تی «جاثیة»، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، ئایه‌تی "١٤"ی نه‌بیّ، "٣٧" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی دوخان هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿حمٓ ١ تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ٢ إِنَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ
لَءَايَٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ٣ وَفِى خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ٤
وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ
مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ٥ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ
بِٱلْحَقِّ فَبِأَىِّ حَدِيثٍ بَعْدَ ٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤْمِنُونَ ٦﴾

ئه‌م سووره‌ته سووره‌تی «حامیم»ه. وه ئه‌م قورئانه کتێبێکه له لایه‌نی خودای خاوه‌ن عیززه‌ت و خاوه‌ن حیکمه‌ته‌وه نێرراوه‌ته خواره‌وه. بێ‌گومان له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا به‌لگه‌گه‌لێ هه‌یه بۆ خاوه‌ن باوه‌ڕه‌کان به خودا و کتێبی خودا. وه له دروستکردنی ئێوه‌دا و له‌و گیانله‌به‌رانه‌دا که خودا بلاوی کردوونه‌ته‌وه چه‌ن به‌لگه هه‌یه بۆ گه‌لێ که خاوه‌ن زانستی یه‌قینی راستن. وه له به‌شوێن‌یه‌کا هاتنی شه‌و و رۆژا به بێ وچان و بچڕان و له گۆڕانیانا به کورتی و درێژی و له جیاییانا به خۆشی و ناخۆشی و، گه‌رمی و ساردی و، شۆڕش و ئارامی هه‌یه له‌وه‌دا که خودا له ئاسمانه‌وه بارانی

باراندووە کە مادەی ئەساسییە بۆ ژیوار، جا ئەو زەوییە وشکە مردووەی پێ زیندوو کردەوە لە پاش مردنی. هەروا هەیە لە گۆڕانی بادا بە پێی جیهاتی جیهان لە خۆرهەڵات و خۆرنشین و لە باکوور و باختەریدا، چەن بەڵگەی گەورە بۆ گەلێ بیری ئەوەیان هەبێ لە بەڵگە بگەن و عەقڵیان ببێ.

ئەم ئایەتانە کە ئەیاننێرینە خوارەوە ئایەتی خودان و خودا ناردوونی بۆت بە بێ پەیوەندی فریشتە و پەری و ئادەمی و، ئەیانخوێنینەوە بەسەرتا بە شێوەی راستی بێ کەم و زیاد. جا ئیتر ئەو کافرانە بە چ کەلامێ پاش کەلامی خودا و، بە چ ئایەتێ پاش ئایەتەکانی خودا باوەڕ ئەکەن؟

﴿وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝٧ يَسْمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٨ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ ءَايَٰتِنَا شَيْـًٔا ٱتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ۝٩ مِّن وَرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِى عَنْهُم مَّا كَسَبُوا۟ شَيْـًٔا وَلَا مَا ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠ هَٰذَا هُدًى ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ۝١١﴾

هاوار و ئازار بۆ هەموو درۆزنێکی تاوانبار کە ئایەتەکانی خودا ئەبیسێ بەسەریا ئەخوێنرێتەوە لە پاشان کابرا لەسەر کوفرەکەی ئەمێنێتەوە و، وەك ئەوە وایە کە ئەو ئایەتانەی هەر نەبیستبێ. جا موژدە بدە بەوانە بە سزایەکی سەخت و بەئازار. وە کاتێکیش شتێ لە ئایەتەکانی ئێمە ئەبیسێ بیر لەوە ناکاتەوە کە ئەو ئایەتە یا بانگ کردنە بۆ خودابەیەکناسین، یا بەڵێنە بە فەرمانبەران، یا هەڕەشەیە بۆ نافەرمانان، یا گێڕانەوەی کارەساتێکی چەرخ و رۆژگاری کۆنە کە لە ئەنجامی نافەرمانیدا بەسەر گەلێکدا هاتووە بۆ ئەوە پەندی لێ وەربگرێ. ئەو بیر لەمانە ناکاتەوە و قورئانەکە

ئەکا بە مادەی گاڵتە و گەپ و پێیەوە رائەبوێرێ بۆ ئەوە بیکا بە زیادەباری تاوان و بنووسرێ لە ناوچاوانی. ئەم جۆرە ئینسانە بێ‌دەماخانە سزایەکی ئینسان سووککەریان هەیە لە دنیادا و لە دوایشیانەوە قیامەت، ئەمجار کۆکردنەوە، ئەمجار لێپرسینەوە، ئەمجار دۆزەخ و سزا. وە ئەوەی لە دنیادا پەیدایان کردووە لە رێز و لە دارایی و لە یارمەتیدەر بە قەی پووشێ قازانجیان پێ نادا و کەم و زۆر سزایان لێ دوور ناخاتەوە. وە ئەوانەیش کە بێجگە لە خودا کردوویانن بە دۆستی خۆیان وەکوو بت و دار و بەرد و فریشتە کە بە خەیاڵی خۆیان سوودیان هەیە بۆیان. بە هیچ جۆرێ سوودیان پێ ناگەیەنن، وە ئەمانە سزایەکی گەورەیان هەیە. ئەم قورئانە کە من بۆم ناردووی هۆی شارەزا بوونە بۆ رێگەی پیرۆزی ئێوە، وە ئەو کەسانەیش کوفری ئایەتەکانی خودای خۆیان ئەکەن سزایەکیان هەیە لە پیسترینی سزا و ئێشێکی سەختی ناباریان پێ ئەگەیەنێ.

﴿ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ ۚ إِنَّ فِى
ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾ قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟ لِلَّذِينَ لَا
يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا
فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾﴾

[خودا] خودایەکی وەهایە دەریای بۆ رام کردوون بۆ ئەوە کەشتییەکان لەسەر فەرمانی خودا هاتوچۆیان تێدا بکەن، وە بۆ ئەوە رۆزی خۆتان بە دەست بهێنن لە وڵاتانا بە هۆی کەرەمی خوداوە، وە بۆ ئەوە پاش ئەم نیعمەتانەیش سوپاسی خودا بکەن. وە ئەگەر خودا دەریای رام نەکردایە و فەرمانی بدایە کە یاسای جەزر و

مەد بە جۆرێکی زیاتر لەم ئەندازە بوایە ِئەوە ماوەی کەشتیرانی نەدەبوو بە ئاسانی لە دەریادا.

هەروا بۆی رام کردوون هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا هەموو سەرپاك لە لایەنی خوداوە، رۆژ و مانگ و ئەستێرەکان جۆرە خزمەتێکیان هەیە بۆ پڕتەو بڵاو کردنەوە لە رۆژو لە شەوا، وە بۆ ئەوە ببن بە هۆی شارەزایی و رێگەناسینەوە و بۆ گەلێ سوودی‌تر. وە زەوی پڕکردووە لە کان و خاکی بەسوود و گوڵ و گیا و کشتوکاڵ و گیانلەبەران. جا لەم کردارانەدا گەلێ نیشانە و بەڵگەی گەورەیی خودا هەیە بۆ گەلێ بیر لە شوێنەوارەکانی گەورەیی خودادا بکەنەوە. دە تۆ ئەی خۆشەویست بفەرموو بەوانە کە خاوەن باوەڕن: چاو بپۆشن لەوانە کە هیوای رۆژانێکیان نییە کە خودا یارمەتی موسوڵمانانیان تیادا بدا و وەها ئەزانن موسوڵمانان هەروا دواکەوتوو ئەبن. وە بۆ ئەوە چاوپۆشییان لێ بکەن هەتا پاداشی گەلێ بدرێتەوە بەو کردەوانە کە کردوویانن؛ هەرکەسێ کردەوەی باش بکا ئەوە خێری بۆ خۆیەتی، وە هەرکەسێ کردەوەی خراپ بکا ئەوە خۆی سزا ئەکێشێ و دوچاری ئازار ئەبێ؛ لە پاشان بۆ لای پەروەردگاری خۆتان ئەگەڕێنەوە.

ریوایەت کراوە: ئایەتی ﴿قل للذین آمنوا...﴾ دەربارەی حەزرەتی عومەر هاتە خوارەوە، لە کاتێکدا کابرایەکی غیفاری جنێوی پێدا و عومەر ویستی لێی بدا. جا ئەم ئایەتە لەو کارەی مەنع کرد.

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾﴾

بە راستی دامان بە بەنی‌ئیسرائیل کتێبی ئاسمانی کە تەوراتە و، حیکمەتی بیری و کردەوەیی و، پێغەمبەرایەتیش بە هۆی ناردنی حەزرەتی مووساوە عليه السلام. واتە بە هۆی ناردنی حەزرەتی مووساوە بۆ لای بەنی‌ئیسرائیل ئەو گەلە بوون بە خاوەن کتێب و حیکمەت و پێغەمبەرێتی. وە خواردەمەنی جوان و باشم بۆ کردن بە بژێو و رۆزی و گەورەم کردن بەسەر جیهاندا و، گەلێ بەڵگە و موعجیزەم لەناویانا بڵاوکردەوە کە هۆی چاو کردنەوە بوون بۆ گەلەکەی لە دین و دنیادا. وە ئەو گەلە جیاوازی نەکەوتە ناویان دوای ئەوە نەبێ کە زانیارییان بە حەقیقەتی کار پەیدا کرد، وە ئەم جیاوازی پاش زانیارییە لەسەر بناغەی دوژمنایەتی و حەسوودی بازێکیان بە بازێکیان پەیدا بوو، بێ‌گومان خودا لە رۆژی قیامەتا حوکم ئەکا لە ناویانا لەو شتانەدا کە ئەوان جیاوازییان بووە تیایانا.

﴿ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا عَنكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۖ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾ هَٰذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾﴾

لە پاشان تۆیشمان دانا لەسەر شەریعەتێکی بەرز و دامەزراو لە کاری دینا، دەی سا شوێنی ئەو شەریعەتی خۆتە بکەوە و مەکەوەرە شوێن ئارەزووی پووچی ئەوانە هیچ نازانن و ئاگایان لە حەقیقەتی شتی بە سوود نییە؛ چونکە ئەوانە بە کەم و زۆر سوودت پێ ناگەیەنن لە لای خوداوە. واتە سوودێکی وات پێ ناگەیەنن لە لای خودا نرخی هەبێ. وە ئەو ستەمکارانە هەندێکیان دۆست و یارمەتیدەری هەندێکیانن و، خودایش یارمەتیدەری ئەوانەیە کە خۆیان ئەپارێزن و لە خودا ئەترسن. جا ئەم

قورئانە هۆی چاورۆشنی ئادەمیزادە و، شارەزا کردن و رەحمەتە بۆ گەلێ خاوەنی زانستی ساغ بن.

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ (٢١) وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ (٢٢)﴾

یا خەیر ئەو کەسانە کە کردەوەی خراپ و ناپەسەند ئەکەن وا گومان ئەبەن وەك ئەوانەیان لێ بکەین کە کردەوەی باشیان کردووە و باوەڕیان هەبووە و مردن و زیندوو بوونەوەیان وەك مردن و زیندوو بوونەوەی ئەوان وابێ؟! زۆر زۆر خراپ و ناباره ئەوەی ئەوان حوکمی پێ ئەکەن! هەرگیز نە ژیانیان وەکوو یەکە و نە مردنیان. ژیانی نامەردەکان بە زیاندانە لە بێتاوانەکان و، ژیانی موسوڵمانەکان خزمەت و دڵسۆزییە بۆ بەندەکانی خودا و، بەندەییە بۆ خودا و، خۆگرتنە لە بەرابەری زەحمەتدا. وە مردنی نامەردەکان گیان دەرچوونێکە بە هەزار دەرد و داخەوە و، مردنی موسوڵمانەکانیش بەوەیە کە فریشتەی بارەگای لێ گردئەبنەوە و ئیلهامی خێری ئەکەن و موژدەی بەهەشتی پێئەدەن. وە پاش مردن ئەمان لە خۆشیدان و، ئەوان لە دۆزەخدا.

وە خودا ئاسمانەکان و زەوی بە حەق دروست کردووە بۆ پەرە پێدان و بەرز کردنەوەی پلەی خودابەیەکناسی و فەرمانبەری و خوو و رەوشتی جوان، وە بۆ ئەوە هەرکەسێ بە گوێرەی کردەوەی خۆی پاداشی بدرێتەوە و هەرگیز ئەوانە ستەمیان لێ ناکرێ.

﴿أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾﴾

هەواڵم بدەرێ کەسێ کە خودای خۆی بە هەوای خۆی کردبێ و خودا گومڕای کردبێ لەگەڵ زانستدا و، دڵ و گوێچکەی مۆر کردبێ و پەردەی دابێ بەسەر چاویا ئایا ئیتر کێ دوای خودا شارەزای ئەکا؟ حاشا کەس نییە شارەزای بکا بێجگە لە خودا.

﴿وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ ۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰٓ إِلَىٰ كِتَٰبِهَا ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَٰذَا كِتَٰبُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾﴾

ئەو کافرانە ئەڵێن: زیندەگانی هەر زیندەگانی دنیایە و بەس، ماوەیێ لە دنیادا ئەژین و پاش ماوەیێ ئەمرین و، کەس لە ناومان نابا زەمانە نەبێ! وە ئەو کەسانە کە ئەم قسە بێتامانە ئەکەن هیچ زانستیان نییە و هەر گومان ئەبەن و بەس و گومانیش سوودی نییە. وە کاتێ ئایەتەکانی ئێمەیان بەسەرا ئەخوێنرێتەوە و بانگیان ئەکەین بۆ باوەڕ کردن بە پاشەڕۆژ و بە تێگەیشتن لە حسێب و کتێب، هیچ بەڵگەیەکیان بۆ بەرهەڵستی ئێمە نییە ئەوە نەبێ کە ئەڵێن: مادام ئێوە سوورن لەسەر ئەم بانگی

خۆتانە باوك و باپیرە پێشووەکانمان لە گۆڕ بۆ دەرکەن و بە زیندوویی بۆمان بێننەوە ئەگەر راست ئەکەن! وە نافامن کە ئێمە داوای ئەم زیندوو بوونەوە ناکەین لە خۆمانەوە بەم مەعنا خۆمان بیکەین. بەڵکوو ئەی خۆشەویست تۆ بڵێ: خودا زیندووتان ئەکاتەوە و بە زیندوێتی ئەتانژیێنێ لە ماوەی دنیادا، پاش ئەوە کە ماوەیێ هەر مادەی وشکی بێگیان بوون، جا پاش ئەو ژیانی دنیایە ئەتانمرێنێ، جا پاش ئەوە کۆتان ئەکاتەوە بۆ رۆژی قیامەت و، پاش لێپرسینەوە ئەنێررێن بۆ جێگەی ئاگرینی خۆتان لە دۆزەخا و، ئەم وەزعە گومانی تێدا نییە، بەڵام زۆربەی ئادەمیزاد ئەمە نازانن. واتە هەرچەن بیستوویانە بەڵام باوەڕیان پێی نییە. وە دارایی ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆ خودایە و لەو رۆژەیشا کە قیامەت دێتە جێ ئەوانە کە خاوەن کاری پووچ بوون زیانکار و خەفەتبار ئەبن و هەموو ئوممەتێ بە گردەوەبوویی ئەبینی. یاخود ئەیانبینی کە بە چۆکا هاتوون و دانیشتوون و سەرکز و داماون. وە هەموو گەل و کۆمەڵێ بانگ ئەکرێن بۆ لای کتێبی خۆیان و، پێیان ئەوترێ: ئیمڕۆ پاداشی کردەوەکانی خۆتان وەرئەگرن. وە پێیشیان ئەڵێن: ئەم کیتابانە کە وەکوو پەلەوەر دێنەخوارەوە بۆ سەرتان ئەوە کیتابی ئێمەن و شایەتی ئەدەن لەسەرتان بە راستی. بێگومان ئێمە کردە و رەفتاری ئێوەمان ئەنووسی و ئامادە ئەکران و، وا ئەمڕۆ رووبەڕوو ئەبنەوە لەگەڵیانا.

﴿فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِۦۚ ذَٰلِكَ
هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ
فَٱسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾﴾

جا ئەو کەسانە کە ئیمانیان هەیە و کردەوەی باشیان کردووە خودا ئەیانخاتە ناو میهرەبانی خۆیەوە و ئەم حاڵە گەیشتنێکی ئاشکرایە بە میهرەبانی خودا.

بەڵام ئەوانە کە کافرن پێیان ئەوترێ لە لایەنی فریشتەی فەرمانبەری خوداوە: ئەوە نەبوو کە ئایەتەکانی ئێمەتان بەسەردا ئەخوێنرایەوە کەچی ئێوە فیزتان ئەکرد و گوێتان بۆ نەدەگرت و ئێوە گەلێکی تاوانبار بوون.

﴿وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَٱلسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِى مَا ٱلسَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا عَمِلُوا۟ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ ٱلْيَوْمَ نَنسَىٰكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَـٰذَا وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّـٰصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ ٱتَّخَذْتُمْ ءَايَـٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ فَٱلْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ ٱلْحَمْدُ رَبِّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَرَبِّ ٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾﴾

وە کاتێ کە پێتان ئەوترا: بێ‌گومان بەڵێنی خودا بە هاتنی ڕۆژی قیامەت ڕاستە و گومانی تێدا نییە ئەتانوت: ئێمە نازانین قیامەت چییە و باوەڕیشمان پێی نییە باوەڕێکی لاوازی بێ‌هێز نەبێ و ئێمە دڵ ئەستوور نین لەم شتەدا! جا ئیمڕۆ کە قیامەتە پاداشی کردەوەی ناباری خۆیان ئەبینن و ئەو سزا و تۆڵە کە لە دنیادا گاڵتەیان پێ ئەکرد گەمارۆیان ئەدا و پێیان ئەوترێ: ئیمڕۆ ئێوە فەرامۆش ئەکەین وەکوو ئێوە لە دنیادا گەیشتن بە ئێمەتان فەرامۆش کردبوو، وە شوێن و مەڵبەندتان ئاگری دۆزەخە و کەس نییە لەم ڕۆژەدا یارمەتیتان بدا. ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە کاتی خۆی ئێوە ئایەتەکانی خوداتان ئەکرد بە شوێنی گاڵتە و ژیانی دنیا بایی کردبوون. دەی ئەمڕۆ نە لە ئاگری دۆزەخ دەرئەکرێن و نە داوای ئەوەیشیان لێ ئەکرێ کە

خودا لە خۆیان رازی بکەن؛ چونکی کاتی بەسەرچووە. واتە خودا لە خۆڕازی کردن بە کردەوەی باش ئەبێ و ئەوەیش لە دنیادا ئەبوو دنیا رابوردووە و ئیمڕۆ قیامەتە.

دەی هەموو ستایش و سوپاسێ بۆ خودایەکە کە پەروەردگاری ئاسمانەکان و زەوییە و پەروەردگاری هەموو جیهانە. وە گەورەیی هەر بۆ ئەوە لە ئاسمانەکانا و لە زەویدا و هەر ئەو خاوەن عیززەت و خاوەن حیکمەتە لە پاداش و تۆڵەدا.

سووره‌تی ئه‌حقاف، له سووره‌ته مه‌که‌ییه‌کانه، ئایه‌ته‌کانی ده و پازده و بیست نه‌بێ، "٣٥" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی «جاثیة» هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ ٱلۡكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَآ إِلَّا بِٱلۡحَقِّ وَأَجَلٖ مُّسَمّٗىۚ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَمَّآ أُنذِرُواْ
مُعۡرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلۡ أَرَءَيۡتُم مَّا تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُواْ مِنَ
ٱلۡأَرۡضِ أَمۡ لَهُمۡ شِرۡكٞ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِۖ ٱئۡتُونِي بِكِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ هَٰذَآ أَوۡ أَثَٰرَةٖ
مِّنۡ عِلۡمٍ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٤﴾﴾

ئه‌م سووره‌ته ناوی «حامیم»ه، ئه‌م قورئانه له‌لایه‌ن خودایه‌که‌وه هاتووه‌ته خواره‌وه که خاوه‌ن حیکمه‌ت و خاوه‌ن عیزه‌ته له کاره‌کانیا، ئێمه ئاسمانه‌کان و زه‌وی و نێوانی ئه‌وانمان دروست نه‌کردووه له‌گه‌ڵ حیکمه‌تدا نه‌بێ و له‌گه‌ڵ بڕیاری واده‌یه‌کی دیاری کراودا نه‌بێ. وه ئه‌و که‌سانه که باوه‌ڕیان به خودا نییه لائه‌ده‌ن و باوه‌ڕ ناکه‌ن به‌و سزایه که ئه‌وانی پێ ئه‌ترسێنرێت. واته باسی هه‌ر وه‌زعێکی پاشه‌ڕۆژ بکرێ ده‌رباره‌ی پاداشی بیر و باوه‌ڕ و کرده‌وه‌ی باش و خراپ ئه‌وان گوێی پێ ناده‌ن؛ چونکی باوه‌ڕیان پێی نییه. جا تۆ ئه‌ی ره‌هبه‌ری خۆشه‌ویست بفه‌رموو به‌و کافرانه:

ئا خەبەرم پێ بدەن ئەوانە کە ئێوە بێجگە لە خودا بانگیان ئەکەن نیشانم بدەن کام شتیان دروست کردووە لە زەویدا؟ کێوە، یا کانە، یا بەردە، یا دارە، یا دەریای بێ پەی، یا چەشمە و رووبار...؟ یاخود بەشێکیان لە ئاسمانەکانا هەیە؟ ئەگەر وایە کتێبێکم بۆ بێنن لە پێش قورئاندا هاتبێتە خوارەوە و ئەمەی تێدا بێ، یا ریوایەتێکی راستی واقیعی بێ کە عیلمی بێ و ئەم بەشدارییە بگەیەنێ ئەگەر ئێوە راستگۆن.

﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ ۝٥ وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا۟ لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا۟ بِعِبَادَتِهِمْ كَٰفِرِينَ ۝٦ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٧ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَلَا تَمْلِكُونَ لِى مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۖ كَفَىٰ بِهِۦ شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۖ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ۝٨ ﴾

ئەوە کێ لەو کەسە گومڕاترە کە لە خودا لائەدا و بانگ لەو شتانە ئەکا کە هەتا رۆژی قیامەت ناتوانن وەڵامی بانگەکەیان بدەنەوە وە ئەوانەیش هەر ئاگایان لە بانگ کردنەکە نییە؟ واتە بتەکانیان دار و بەردن و نافامن چ جای ئەوە کە وەڵامی بانگی ئەوانە بدەنەوە.

وە کاتێ کە ئادەمیزادیش گرد بکرێنەوە بۆ لێپرسینەوەی رۆژی قیامەت ئەو بتانە ئەبن بە دوژمنی ئەوان و ئینکاری ئەوە ئەکەن کە بەندەیی ئەوانیان کردبێ. وە کاتێ ئایەتە رووناکەکانی ئێمەیان بەسەرا ئەخوێنرێتەوە ئەو کافرانە بەرابەر بە قورئانی پیرۆز ئەڵێن: ئەم کتێبە و خوێندنەوەی کار لە دڵ ئەکا وەکوو جادوو. یا ئەڵێن: خۆی هەڵی بەستووە بە دەمی خوداوە. تۆ بڵێ: ئەگەر من بە شێوەی هەڵبەستن

هەڵم بەستبێ ئێوە دارای هیچ نین بۆ من لە لای خوداوە. واتە ئەگەر خودا تۆڵەم لێ بکاتەوە ئێوە ناتوانن هیچم لێ لابدەن، دەی من چۆن ئەوێرم درۆ بە دەمی خوداوە هەڵبەستم؟ خودا خۆی زاناترە لە ئێوە لەم مەبەستەدا کە ئێوە قسەی تێدا ئەکەن و لە سەری ئەڕۆن. واتە خودا ئەزانێ کە قورئانی پیرۆز کەلامی خۆیەتی و پەیوەندی بە کەسەوە نییە و، خودا بەسە بۆ شایەتی لەسەر حەق لە نێوان ئێمە و ئێوەدا و خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

﴿قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾﴾

ئەی خۆشەویست تۆ پێیان بفەرموو: وەنەبێ من پێغەمبەرێکی «شاز» بم لە ناو پێغەمبەرانا و لە ڕێگەی ئەوان لابدەم و داوای شتێ بکەم کە ئەوان داوایان نەکردبێ. هەموومان هەر داوای خودابەیەکناسی و باوەڕ بە ڕۆژی قیامەت ئەکەین و، من هەر دوای ئەو یاسایانە ئەکەوم کە بە وەحی لە لای خوداوە پێم گەیشتوون و، من پێغەمبەرێکی ترسێنەرم و بەس، خەڵك لە سزای خودا ئەترسێنم و ترساندنەکەیشم موعجیزەی لەگەڵدایە.

تۆ پێیان بڵێ: ئا پێم بڵێن: ئەگەر ئەم قورئانە لە لایەنی خوداوە بێ و ئێوە بە نامەردی ئینکاریتان کرد و شایەتێکی ڕاستگۆی قسەڕەوا لە کۆمەڵی بەنیئسیرائیل شایەتی دا لەسەر ئەوە کە کەلامی خودایە و، کابرا باوەڕی بەوە کرد کە ئەم قورئانە کەلامی خودایە و ئێوە باوەڕتان پێ نەکرد و خۆتان بە زل گرت و، دەمارکردن لە

حەقی لادان ئەوسا چۆن لە تۆڵەی خودا دەرئەچن؟ وە یاخود چ سوودێ لەم کوفر و ئینکارییە وەرئەگرن؟ بەڵام بە داخەوە ئەمانە ستەمکارن قسە سوودیان پێ نادا؛ چونکی بە راستی خودای تەعالا ستەمکارەکان شارەزا ناکا.

﴿وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِۚ وَإِذْ
لَمْ يَهْتَدُواْ بِهِۦ فَسَيَقُولُونَ هَٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ
مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةًۚ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ ٱلَّذِينَ
ظَلَمُواْ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُواْ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ خَٰلِدِينَ
فِيهَا جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾﴾

وە کافرەکان بەوانە ئەڵێن کە باوەڕیان کردووە: ئەگەر ئەم باوەڕ کردنە خێر بوایە ئەو کۆمەڵە کە باوەڕیان کردووە لە ئێمە پێش نەدەکەوتن لەو باوەڕ کردنەدا. وە چونکە خۆیان باوەڕیان نەکردووە بە ناو خەڵکدا ئەگەڕێن و ئەوپڕو پاڵانتە پووچە بڵاو ئەکەنەوە و ئەڵێن: ئەم قورئانە درۆیەکی هەڵبەسراوی کۆنە.

ریوایەت کراوە: ئەوانە باوەڕیان نەکرد بریتی بوون لە هۆزی بەنیعامیر و، غەتەفان و، ئەشجەع. ئەوانەیش باوەڕیان کرد بریتی بوون لە هۆزی: جوهەینە و، موزەینە و، ئەسلەم و، غیفار. جا ئەوانە بەمانیان ئەوت: دینی ئێوە راست نییە و قورئانەکەتان دەست هەڵبەستە، ئەنا ئەگەر دینەکە حەق بوایێ و ئەو قورئانەیش کەلامی خودا بوایێ ئێمە زوو لە پێش ئێوەدا باوەڕمان پێ ئەکرد.

وە لە ریوایەتێ ترا کافرەکان جوولەکە بوون و موسوڵمانەکانیش چەن کەسێ بوون لە جوولەکە وەکوو عەبدوڵڵای کوڕی سەلام و هاوڕێکانی.

جا خودا بەرپەرچی داواکەیان ئەداتەوە و ئەفەرموێ: قورئان وتاری خودایە و، دینەکەیش راستە و، لە پێش ئەم قورئانەیشا کتێبی مووسا کە تەوراتە هاتە خوارەوە بوو بە پێشەوا و رەحمەت و میهرەبانی خودا بۆ جیهان. وە ئەم قورئانەیش کتێبێکە تەسدیقی تەورات و کتێبە ئاسمانییەکانی‌تر ئەکا و، بە زمانی عەرەبی هاتووە بۆ ئەوە ستەمکارەکان بترسێنێ و، ببێ بە هۆی موژدە بۆ ئەو کەسانە کە خاوەن چاکەن.

ئەو کەسانە کە ئەڵێن: خودای ئێمە بەس «اللّٰه»یە و لەسەر رێبازی دینەکەیان ئەرۆن و ئەملاولا ناکەن، ئەوە ترسی پاشەڕۆژیان نییە و لەسەر شتی رابوردوویش زویر نابن؛ چونکی بەرابەر بەو نیعمەتانە وان لە پێش دەمیانا و بەرابەر بەو نوور و میهرەبانی خودایە کە داگیریان ئەکا نرخ و بایەخ بۆ هیچ شتێ نامێنێ.

﴿وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىٓ ۖ إِنِّى تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾﴾

ئامۆژگاری ئادەمیزادمان کردووە بەوەی رەفتار و وتاری خۆی لەگەڵ باوك و دایکیدا باش بکا، بە تایبەتی دایکی؛ چونکی لە سکیا بە ئازار و زەحمەتەوە هەڵی گرتووە و، بە ئازار و ئێشەوە دایناوە و بوویەتی و، ماوەی هەڵگرتنەکەی لەگەڵ ماوەی جیابوونەوەی لە بەرۆکی دایکی و برینەوەی لە مەمك ماوەی ٣٠ مانگە. شەشی بۆ هەڵگرتنی و بیست و چوار مانگیش بۆ شیرپێدانی، هەتا کاتێ گەیشتە

هێز و تەوانایی رەسایی و گەیشت بە چل ساڵ وتی: خودایە مۆڵەتم بدە بۆ ئەوە سوپاسی نیعمەتەکانی تۆ بکەم کە داوتن پێم لە نیعمەتی: دروستکردن و، رێنومایی بە عەقڵ و، رێنیشانداان بە هۆی رەهبەرەوە. وە سوپاسی ئەو نیعمەتەیش کە داوتە بە باوك و دایکم لەسەر بناغەی ئەوە کە دینت پێداون. وە ماوەم بدە کردەوەی چاکی وەها بکەم تۆ پێی رازی ببی و، خۆپاراستن و ترسان لە سزای تۆ بکە بە بارەم بۆ نەتەوەیشم، بە راستی من بۆ لای تۆ گەڕاومەتەوە و لە موسوڵمانانم.

جا ئەم جۆرە پیاوە موسوڵمانانە ئەوانەن کە کردەوە جوان و باشەکانیان لێ وەرئەگرین و چاوپۆشی ئەکەین لە کردەوەی خراپ و ناباریان لە ناو یارانی بەهەشتا. وە ئەم بەڵێنە بۆ ئەوان ئەو بەڵێنە راستەیە کە لە دنیادا پێیان دەدرا.

بزانن! ئەم ئایەتە دەربارەی حەزرەتی ئەبووبەکری سدیق هاتە خوارەوە؛ چونکی هەر ئەو بووە لە یاران کە خۆی و باوك و دایکی هەموو موسوڵمان بووبن.

﴿ وَٱلَّذِى قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ أَتَعِدَانِنِىٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ ٱلْقُرُونُ
مِن قَبْلِى وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ ٱللَّهَ وَيْلَكَ ءَامِنْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَآ
إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ
خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ
مِّمَّا عَمِلُوا۟ ۖ وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَٰلَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ ﴾

وە ئەو کەسەیش کە پاش ئەوەی باوك و دایکی تەمێیان کرد و رێنومایی دینیان کرد پێی وتن: هاوار بۆ ئێوە! ئایا وەعدە ئەدەن بە من کە لە گۆڕ دەربکرێم و زیندوو بکرێمەوە و بڕۆم بۆ لێپرسینەوە لەگەڵ ئەوەدا چەنهای قەرن و چەرخ لە پێش مندا رابوردووە؟ واتە عەقڵ نایگرێ ئەم هەموو خەڵکە زۆرە زیندوو بکرێنەوە و باوك

و دایکەکەیشی ئەڵێن: پەنا بە خودا لە دەستی تۆ، هاوار بۆ تۆ، ئیمان بێنە! بە راستی بەڵێنی خودا راستە. ئەویش ئەڵێ: حاشا ئەم کتێبە کە لای ئێوەیە هەر ئەفسانە پێشووەکانە و بەس. جا ئەو کەسانە کە ئەم جۆرە قسە ئەکەن لەگەڵ باوك و دایکیانا لە وەڵامی ئەوەدا کە ئەوان داوای باوەڕ کردنی لێ ئەکەن ئەوانە کەلیمەی سزا دامەزراوە لەسەریان لەگەڵ چەن گەلێکی‌تردا لە پەری و ئادەمیزاد کە لەمەوپێش رابوردوون، بە راستی ئەوانە زیانکارن. وە بۆ هەر کۆمەڵێ لە ئەهلی کوفر و ئیمان چەن پایە و پلە هەیە بە بەرزی و نزمی بۆ کردەوەیان، وە خودا مۆڵەتیان ئەدا تا رۆژی خۆی ئەوسا پاداشی کردەوەکانیان بە تەواوی پێ ئەداتەوە و ئەوانە ستەمیان لێ ناکرێ.

بزانن! ئەم ئایەتە دەربارەی بەندەیەکی کافری خراپ بۆ باوك و دایکی هاتووەتە خوارەوە. باوك و دایکەکەی زۆر لەگەڵی تێکۆشیون بۆ باوەڕ کردن و ئەو باوەڕی نەکردووە.

وە هەندێ وتوویانە: دەربارەی عەبدوڵڵای کوڕی ئەبووبەکری سەدیق ﵁ هاتووەتە خوارەوە. وە هەندێ وتوویانە: دەربارەی عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبووبەکر لە پێش ئیسلام بوونیا. بەڵام زاناکان ئەم قسەیان داوەتە دواوە؛ چونکی عەبدوڵڵا یا عەبدوڕەحمان موسوڵمان بوون. وە ئایەتی: ﴿أولئك الذين حق عليهم...﴾ بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە ئەو کەسە هەتا هەتایە لە سزادا ئەبێ. کە وابێ پێویستە بڵێین هەر دەربارەی بەندەیەکی کافری خراپ بۆ باوك و دایکی هاتووەتە خوارەوە.

وە ئەو کەسانە کە سوورن لە سەر ئەوە کە دەربارەی عەبدوڕەحمان هاتووەتە خوارەوە وەڵام ئەدەنەوە و ئەڵێن: سەرەتای ئایەتەکە دەربارەی عەبدوڕەحمانە و کۆتاییەکەی عامە. واتە با هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە خاس بێ بە عەبدوڕەحمانەوە،

بەڵام ئاخرەکەی مەفهوومێکی عامە بۆ گەلێ کەس دەست ئەدا. کە وابێ هەڵئەگرێ لەبەر ئەوە عەبدوڕەحمان ئیمانی هێناوە عەبدوڕەحمان مەبەست نەبێ لە عموومی ئایەتەکە.

﴿وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا وَٱسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾﴾

وە لەو ڕۆژەدا کە کافرەکان ڕائەنوێرێن بەسەر ئاگری دۆزەخا سزا ئەدرێن و لە لایەنی فریشتەوە پێیان ئەوترێ: ئێوە هەرچی کە دڵتان خواستی لە شتی بەلەزەت لە دنیادا وەرتان گرت و ڕاتان بوارد و خۆشی خۆتان دەست کەوت، وە ئەبێ ئیمڕۆ پاداشتان بدرێتەوە بە سزایەکی سووک‌کەر و ئابڕووبەر بە هۆی ئەو فیز و دەمارەوە ئەتانکرد بەسەر فەقیر و هەژارا لەسەر زەویدا بە ناحەق و بە هۆی ئەو خراپی و بەدخووییەوە کە لە دنیادا ئەتانکرد.

﴿وَٱذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُۥ بِٱلْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ ٱلنُّذُرُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦٓ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ إِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ ءَالِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّآ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا۟ هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ۚ بَلْ هُوَ مَا ٱسْتَعْجَلْتُم بِهِۦ ۖ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَىْءٍۭ

بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰٓ إِلَّا مَسَٰكِنُهُمْۚ كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

تۆ ناوی حەزرەتی هوودی برای عاد ببە، کاتێ گەلەکەی لە «ئەحقاف»دا ترساند. واتە وڵاتێ کە نزیکی لمێکی درێژە بە مەعنا وڵاتی یەمەنە، لەگەڵ ئەوەدا چەن رەهبەری خەڵكترسێن لە نزیکی ئەو زەمانەوە یا لە دوورەوە رابوردبوون. حەزرەتی هوود فەرمووی: بەندەیی بۆ غەیری خودا مەکەن، بە راستی ئەترسم سزایەکی گەورەتان بەسەردا بێت. جا گەلەکەی وتیان: ئایا تۆ هاتووی بۆ ئەوە کە ئێمە لە پەرستنی خوداکانی خۆمان هەڵبگێڕیتەوە؟ دەی فەرموو ئەگەر راست ئەکەی ئەو سزا کە ئەیڵێیت بیهێنە بۆ سەرمان. جا هوود فەرمووی: زانستی لە حەقیقەتا هەر لای خودایە و هەر ئەو ئەزانێ و، من راگەیاندنم لەسەرە و بەس، ئەوەی خودا ناردوومی پێی و فەرمانی راگەیاندنی پێداوم ئەیگەیەنم و هەر ئەوەم پێ سپێرراوە. بەڵام من ئێوە بە گەلێکی نەزان و نەفام و تێنەگەیشتوو ئەزانم؛ چونکی ئەگەر زانا و فامیدە بوونایێ بەر لە هەموو شتێ تەماشای قسەکانی منتان ئەکرد بە دڵ، تا حاڵی بوونایێ کە مەعقوولن یا نە، وە پاش ئەوە بۆتان دەرکەوت قسەکانم رەوان و ئەچن بە دڵەوە ئەتانتوانی بۆ دڵ ئەستووری خۆتان داوای بەڵگە و موعجیزەم لێ بکەن، نەك هەر بەر لە هەموو شتێ داوای زووهاتنی سزای خودا بکەن. جا کاتێ ئەو سزا دانراوەیان بۆ هات و، لە ئاسمانەوە چاویان بە پەڵە هەورێك کەوت، ئەو گەلی عادە وتیان: ئەوە کە وا بە ئاسمانەوە هەورێکە بارانمان بەسەرا ئەبارێنێ. حەزرەتی هوودیش فەرمووی: نەخەیرا هەور نییە، بەڵکوو ئەو سزایە کە ئێوە پەلەپەلتان بوو بۆ هاتنی، ئەوە بایەك و شەپۆلەهەوایەکی ئاسمانییە سزایەکی سەختی تیایە. ئەو بایە بەسەر هەر شتێکدا بێ بە فەرمانی خودا وێرانی ئەکا. جا ئەو بایە هات دای

بەسەر گەلی عادا بە جۆرێ ئەو ولاتەی وێران کرد کە تەنیا ولاتەکە و شوێنەوارەکەیان مایەوە و یەکێ کە بە ناچاری لەو شوێنەدا دانیشتایێ! ئێمە ئا بەو جۆرە گەلە تاوانبارەکان سزا ئەدەین تا ببن بە پەند بۆ خەڵکی دیکە.

﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَآ إِن مَّكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ أَبْصَارُهُمْ وَلَآ أَفْئِدَتُهُم مِّن شَيْءٍ إِذْ كَانُوا۟ يَجْحَدُونَ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٦﴾﴾

بە راستی ئێمە ئەو گەلی عادەمان لە هێز و تەوانایيەکی وەهادا دامەزراندبوو کە ئێوەمان تیا دانەمەزراندبوو، وە برِیارمان دابوو کە لە عیززەتا بژین، وە ئەو گەلەمان کردبوو بە خاوەنی دڵی فامیدە و، خاوەن گوێچکەی شتبیس و، خاوەن چاوی بینا، کەچی لەبەر بەدبەختی خۆیان و لەبەر خۆشویستنی شوێنکەوتی پێشوانیان نە گوێچکەیان و نە چاویان و نە دڵیان هیچ جۆرە سوودێکیان پێ نەئەدان. لەبەر ئەوە ئینکاری قورئانیان ئەکرد، جا تۆڵەی ئەو کردەوانە کە زوو گاڵتەیان پێ ئەکردن دەورەی دان.

﴿وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ ٱلْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا ٱلْـَٔايَـٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ قُرْبَانًا ءَالِهَةًۢ ۖ بَلْ ضَلُّوا۟ عَنْهُمْ ۚ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾﴾

بە راستی ئێمە بەربادمان کرد ئەو دێهاتانەی بە دەوری ئێوەدا بوون؛ وەکوو حیجری سەموود و، دێهاتی قەومی لووت. وە ئایەتەکانی خۆمان هێنا و برد و بە

چەن شێوە خوێندمانەوە بەسەرتانا ئەی خەڵکی شاری مەککە، بە هیوای ئەوە کە بگەڕێنەوە و واز لەم تاوانبارییە بهێنن و هەر نەگەڕانەوە تا فەوتان. دەی جا ئەوە بۆچی ئەو بتانە کە بە دەوریانا ئەسووڕێنەوە و، بێجگە لە خودا ئەیانپەرستن و، ئەیانکەن بە هۆی نزیکبوونەوەتان لە خودای تەعالا یارمەتی نەدان و لە دەستی ئێمە رزگاری نەکردن؟ بەڵکوو ئەو بتانە هەر لە پێش چاویان گوم بوون. وە ئەم سزایە جەزای درۆ و جەزای ئیفتیرایانە.

﴿وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُوا۟ ۖ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْا۟ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُوا۟ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُوا۟ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُوا۟ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِىَ ٱللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُۥ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾﴾

باسی ئەو کاتە بکە کە لە «وادي النخلة»دا کاتێ لە تائیف گەڕایتەوە نۆ کەس لە «جین»مان هەڵسووڕان بۆ لای تۆ، هاتن کاتێ قورئانت ئەخوێند گوێیان لێ گرتی، جا کاتێ هاتنەلات هەندێکیان بە هەندێکیان وت: بێدەنگ ببن، با بزانین ئەو ئایەتانە ئەیانخوێنێتەوە مەعنایان چییە و چۆنن. جا کاتێ قورئانخوێندنەکە تەواو بوو گەڕانەوە بۆ لای گەلەکەیان و ترساندنیان لە سزای خودا و وتیان: ئەی گەلی ئێمە بە راستی ئێمە کتێبێکمان بیستووە کە پاش مووسا هاتووەتە خوارەوە، کتێبێکی وایە راستی ئەو کتێبانە ئەسەلمێنێ کە لە پێشا هاتوونەتە خوارەوە بۆ سەر

پێغەمبەرە پێشووەکان و، ئەو کتێبە خەڵك شارەزا ئەکا بۆ لای خودا و بۆ رێگەی راستی و رەفتار کردن بە رێگەی راست کە ئایینی ئیسلامە.

ئەی گەلی ئێمە فەرمانبەری ئەو پێغەمبەرە بکەن کە خەڵك بۆ لای خودای تاك و تەنیا بانگ ئەکا و، ئیمانی پێ بێنن و باوەڕی پێ بکەن، بازێ لە تاوانەکانتان ئەپۆشێ و لە سزای سەخت پەناتان ئەدا، وە هەرکەسێ فەرمانبەری ئەو بانگدەرە نەکا ئەوە خۆ ناتوانێ لە رووی خودادا بوەستێ و بەرهەڵستی بکا و، بەرپەرچی کارەکانی بداتەوە. وە بێجگە لە خودایش دۆستێ نییە بۆ ئەو یاخی و نافەرمانانە و، ئەوانە لە ناو گومڕاییەکی ئاشکرادان پەنا بە خودا.

ئەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ لە تەمەنی پەنجا ساڵیدا بوو کە ئەبووتالیبی مامی و خەدیجەی خێزانی کۆچی دواییان کرد، پاش کۆچی ئەوان رۆیشت بۆ تائیف ماوەی مانگێ خەڵکی بانگ کرد بۆ ئیسلام، بەڵام بێسوود بوو. کاتێ کە گەڕایەوە شەوێ لە رێگەدا لە «وادي النخلة» شەونوێژی ئەکرد و قورئانی ئەخوێند، خودا کۆمەڵێ لە جنۆکەی وڵاتی «نصيبين» ـ کە کاتی خۆی باوەڕیان بە حەزرەتی مووسا کردبوو ـ ناردنی بۆ لای حەزرەت ﷺ و دەنگی قورئان خوێندنی حەزرەتیان بیست و، پاش ئەوە رۆیشتنەوە بۆ ناو جینییەکان و ئەوەی لە ئایەتەکەدا باسی ئەکا گێڕایانەوە بۆ باقی جیننەکان.

﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ
بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۚ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٣٣) وَيَوْمَ يُعْرَضُ
الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ ۖ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا ۚ قَالَ فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ (٣٤) ﴾

ئایا ئەو کافرانە نازانن ئەو خودایە کە ئاسمانەکان و زەوی دروستکردووە و، بە دروست کردنی ئەوانەوە ماندوو نەبووە تەوانایە لەسەر ئەوە مردووەکان زیندووبکاتەوە؟ بەرێوەڵلا! خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکا، لەو رۆژەدا کافرەکان رائەنوێنرێن بەسەر ئاگری دۆزەخدا، واتە ئەبرێن بۆ سزا و ئازارەکە حاڵی ئەبن. لە لای خوداوە بە هۆی فریشتەکانەوە بانگیان لێ ئەکرێ: ئایا ئەم رۆژە و ئەم دۆزەخە حەق نییە؟ ئەوانیش ئەڵێن: بەڵێ سوێند بەو کەسە کە ئێمەی دروست کردووە! جا خودا ئەفەرموێت: دەی سزای دۆزەخ بچێژن بە هۆی ئەو کوفرەوە کە ئەتانکرد.

﴿فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَٰغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾﴾

ئەفەرموێت: ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ لە رەهبەرە خاوەن هیمەتەکانی و، گەلەکەت گەلێ سزای دڵی تۆیان داوە و ئەیدەن، بەڵام تۆ هاورێی کۆمەڵی پێغەمبەرانی خاوەنی هیمەتی کە بە «اولوالعزم» ناسراون، واتە خۆگر و خاوەن ویسمان، وە ئەوان هەموو لەبەر باری گەورەدا خۆیان گرت، پێویستە تۆیش وەکوو ئەوان خۆگر بی. بۆ نموونە: نووح خۆی لەبەر ئازاری گەلەکەیدا گرت و، زۆر جار ئەوەندە سزایان ئەدا تا بێهۆش ئەکەوت. وە ئیبراهیمیان خستە ناو ئاگرەوە و، ئامادە بوو بۆ سەربرینی ئیسماعیلی کوڕی. وە مووسا خۆی گرت لە بەرابەری زۆرداری و ستەمکاری فیرعەونەوە. وە عیسا خۆی گرت لەسەر ئازاری جوولەکە و، پێویستە تۆیش خۆت بگری و پەلە پەل مەکە لەسەر سزادانیان. ئەو کاتە کە ئەو کافرانە تووشی سزای خۆیان دێن بە جۆرێ مەینەت داوێنگیریان ئەبێ و ئەکەونە ناو سزاوە و، وەها

دنیایان لێ تاڵ ئەبێ وەك ئەوە وایە کە ماوەیەکی کەم لە رۆژێك نەبێ لە دنیادا نەماونەتەوە. جا ئەمەی کە ئێمە بە تۆمان گەیاند بەلاغە و بەسە بۆ تۆ و یاخود ئەوەی تا ئێستە تۆ گەیاندووتە بەلاغە و بەسە بۆ تۆ و، تۆ ئەرکی سەرشانی خۆت بەجێ‌هێناوە. وە یاخود ئەو کاتی گەیشتنیان بە سزا کاتێکە واجبە پێی بگەن و بێ‌گومان پێی ئەگەن. جا ئیتر هەرکەسێ بە بەشی خۆی ئەگا رزگاربوون یان بەهیلاك چوون، بەڵام ئایا بە هیلاکدا ئەچێ لە کائیناتا بێجگە لەوانە کە لە فەرمانی خودا و داد و عەدڵی ئەو دەرچوون؟

سووره‌تی «محمد»، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، ئایه‌تی "۱۳" نه‌بێ، ئه‌وه له ڕێگه‌ی کۆچدا بۆ مه‌دینه هاتووه‌ته خواره‌وه، "۳۸" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی حه‌دید هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ أَضَلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ١ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَءَامَنُواْ بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٖ وَهُوَ ٱلۡحَقُّ مِن رَّبِّهِمۡ كَفَّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡ وَأَصۡلَحَ بَالَهُمۡ ٢ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱتَّبَعُواْ ٱلۡبَٰطِلَ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّبَعُواْ ٱلۡحَقَّ مِن رَّبِّهِمۡۚ كَذَٰلِكَ يَضۡرِبُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ أَمۡثَٰلَهُمۡ ٣﴾

ئه‌و كه‌سانه كه ئینكاری خودا و په‌یامی پێغه‌مبه‌ر ئه‌كه‌ن و مه‌نعی خه‌ڵك ئه‌كه‌ن له ڕۆیشتن به ڕێگه‌ی ڕه‌زای خودادا كه ئایینی ئیسلامه و به‌رهه‌ڵستی ئه‌و ئایینه ئه‌كه‌ن؛ وه‌كوو ئه‌و شه‌ش ده‌وڵه‌مه‌نده كه ژیواری سوپای كافره‌كانیان گرته گه‌ردنی خۆیان له جه‌نگی به‌درا وه‌كوو «عوتبه» و «شه‌یبه» كوڕانی ڕه‌بیعه و، «منبه» و «نبیه» كوڕانی حه‌جاج و، ئه‌بووجه‌هل و حاریس كوڕانی هیشام، كه هه‌ركام له‌مانه نانداني ڕۆژێكی ئه‌و سوپایه گرتبووه ئه‌ستۆی خۆی، خودا كرده‌وه‌ی چاكه‌ی ئه‌مانه‌ی بێ‌سوود و مایه كرد؛ چونكی ڕه‌فتاری به نرخ ئه‌وه‌یه سوودی بۆ ڕۆژی قیامه‌ت

هەبێ، وە کەسێ باوەڕی بە تەنیایی خودا نەبێ و ئینکاری پەیامی پێغەمبەری خودا بکا و باوەڕی بە قورئان نەبێ، ئەوە پاش مردنی زیانکار و خەسارەتبارە، هەرچەن کارەکانیان لە دنیادا لە شێوەدا جوان بێ و خەڵك پێیان باش بێ.

وە ئەو کەسانە باوەڕیان بە خودای تاك و پێغەمبەری خودا و ڕۆژی قیامەت کردووە و کردەوەیان باشە و باوەڕیان بەوە هەیە کە بۆ سەر حەزرەتی موحەممەد ﷺ هاتووەتە خوارەوە ـ کە ئەوە حەقە و دامەزراوە لە لایەنی خودای خۆیانەوە ـ ئەوە خودا گوناهەکانیان ئەپۆشێ و کار و باری بەنرخیان لە دین و دنیادا ڕێك ئەخا ئەمەیش لەبەر ئەوەیە ئەوانە کە کافرن شوێن شتی پڕوپووچ و هەوایی کەوتوون. وە ئەوانە کە باوەڕیان هەیە شوێنی شتی دامەزراو و کاکڵەدار و بەنرخی لای خودای خۆیان کەوتوون. بە کورتی ئەوەی ئەیکەن لەسەر فەرمانی خودا ئەیکەن و، ئەوەیش نایکەن لەسەر مەنعی ئەو نایکەن. ئا وەها خودا ئەحواڵی هەردوو تاقمەکە بۆ ئادەمیزاد ڕوون ئەکاتەوە. یاخود ئاوەها وێنەیان بەیان ئەکا. کافر وێنەی شتێکە لەسەر بۆش دانرابێ، خاوەن باوەڕ وێنەی شتێکە لەسەر بناغەی دامەزراو بێ.

﴿فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا۟ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً حَتَّىٰ تَضَعَ ٱلْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ۚ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ لَٱنتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَا۟ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ ۗ وَٱلَّذِينَ قُتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ ٱلْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾﴾

جا کاتێ لە جەنگدا گەیشتن بە کافرەکان بدەن لە گەردنیان هەتا کاتێ کە بە لێدان و بریندار کردن وە یا بە بەیدەسکردن ئەیانگرن بە دیل. ئەوجار بە دیل بیانگرن و باش چاودێرییان بکەن تا ڕا نەکەن؛ خوای بە ماتڵ کردن لە بەندیخانە، یا زنجیر کردن ئەگەر یاخی و نامەرد بێ، یا بە جۆرێکی‌تر لەسەر بیری سەرۆکی سوپای

ئیسلام. جا پاش ئەوە منەت بنێنە سەریان و بە خۆڕایی بەرەڵایان بکەن، وە بیاندەن بە فیدیەی دیلەکانی خۆتانا کە لە لای کافرەکانن، یا لە بەرابەری ئەندازەیێ ماڵەوە لێیان وەربگرن. تا باری قورسی جەنگ لائەچێ و جەنگ تەواو ئەبێ. ئەمەیە حوکمی شەرعی کە بەیانمان کرد. وە ئەگەر خودا خواستی ببێ تۆڵە لەو کافرانە ئەکاتەوە بە بێ ئەوە کە ئێوە خۆتان ئازار بدەن و تووشی ناخۆشی ببن، بەڵام خودا ئەیەوێ هەندێکتان بە هۆی هەندێکتانەوە تاقی بکاتەوە. جارجار ئێوە لەوان بدەن و، جار جار ئەوان لە ئێوە بدەن. ئەمەیش بۆ زیادەپاداش، وە ئەوانە کە کوژراون و ئەکوژرێن لە ڕێگەی ڕەزای خودا و بەرز کردنەوەی وشەی خودابەیەکناسیدا. خودا کردەوەکانیان تەماشا ئەکا و هەمیشە دیارە و خاوەن دیدارە. وە خودا شارەزایان ئەکا بۆ ڕێگەی ڕزگاری و یارمەتیشیان ئەدا بۆ پێگەیشتنی و حاڵیشیان باش ئەکا. وە لە پاشەڕۆژیشا ئەیانخاتە بەهەشتەوە. ئەو بەهەشتەی لە دنیادا بۆی باس کردوون هەتا باش بۆی تێکۆشن.

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ۝٧ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَـٰلَهُمْ ۝٨ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَـٰلَهُمْ ۝٩﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان کردووە ئەگەر ئێوە بە ڕاستی یارمەتی خودا بدەن لەسەر ئەو یاسا و ڕێبازە خودا دایناوە بە: زانیاری و، کردەوەی جوان و، یەکێتی هاودەردان و، ڕاوێژ کردن بە خاوەن بەراوردان و، بە هەڵڕاگرتن و مودارا لە کاتی بێدەستیدا و، بە کار کردن لە کاتی کارا، ئەوە خودایش بە جۆرێ یارمەتی ئێوە ئەدا کە لە یاسای ئێرەتی بەدەر بێ: ماڵتان بۆ ئەنێرێ و، حاڵتان باش ئەکا. هەندێ دوژمنتان لێ دوورئەخاتەوە و هەندێکیان ئەکا بە دۆست، تا مەبەستتان چنگ ئەکەوێ

و پێتان لە ولاّتا دائەمەزرێ وەها کە بە سووکی نەکەون. وە ئەوانەیش کافرن ئەوە بەدبەختی و لە ناو چوون بۆ ئەوانە و کار و کردەوەیان سووك و بێبایەخ ئەبێ. ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە ئەوانە حەزیان نەکردووە و حەز ناکەن لەو قورئانە کە خودا ناردوویە بۆ سەر زەوی، جا کردەوەکانی ئەوانی سووك و پووچ کردووە.

﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾﴾

ئایا ئەم بەدبەختە سەرسەختانە بەسەر زەویدا نەگەڕاون هەتا تەماشا بکەن و تێبگەن ئەنجامی ئەوانە چۆن بووە کەلە پێش ئەمانا رابوردوون؟ کە خودا خانووەکانی بەسەرا وێران کردوون. وە کافرانیتریش هاووێنەی ئەو سزایانە بۆ هەیە کە بۆ ئەوان بووە. ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە خودا دۆستی خاوەن باوەڕەکانە و کافر و بێباوەڕەکان دۆستیان نییە.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾
وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾﴾

بە ڕاستی ئەوانە خاوەن باوەڕن و کردەوەیان باشە خودا ئەیانخاتە ناو چەن بەهەشت و باخاتێکی وەهاوە کە جۆبار لە ژێریانەوە دەرئەچێ. وە ئەو کەسانە کە

کافرن لە دنیادا ڕائەبوێرن و خواردەمەنی ئەخۆن وەکوو چۆن ئاژەڵ ئەلەوەڕێ و ئەخوا و دوایی جێگەی ئەو کافرانە ئاگری دۆزەخە. وە گەلێ گوند و ئاوەدانی کە لە گوندەکەی تۆ بەهێزتر بوون، ئەو گوندەی کە خەڵکەکەی ئازاریان دایت و زویریان کردی و بوون بە هۆی دەرچوونت، بەربادمان کردن و یارمەتیدەریان نەبوو!

ئایا کەسانێ کە لەسەر بەڵگە و ڕووناکی بن لە لای خوداوە؛ بەم جۆرە قورئانیان بۆ هاتبێتە خوارەوە و باوەڕیان پێ کردبێ و، کردبێتیان بە دەلیلی ڕۆژ و چرای شەویان، وەکوو ئەوانە ئەبن کە کردەوەیان لە بیر و باوەڕیان ناشیرینتر بێ و ئەو کردەوە خراپانە لە پێش چاویانا جوان کرابێ و شوێن هەوای خۆیان کەوتبن؟ حاشا ئەم دوو کۆمەڵە وەکوو یەك نین و، ئەوان وەك فریشتە و ئەمان وەك دێون.

﴿مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَآ أَنْهَٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ وَأَنْهَٰرٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّٰرِبِينَ وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟ مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾﴾

شێوە و حاڵی ئەو بەهەشتە کە بەڵێنی دراوە بەوانە کە خۆیان ئەپارێزن و لە خودا ئەترسن ئەمەیە کە: چەن جۆباری لە ئاوی نەگۆڕراو تیایە و، چەن جۆبارێ لە شیری سافی پاکی وا تیایا کە تامی شیری نەگۆڕاوە و، چەن جۆباری لە شەرابێ تێدایە کە هۆی تام و خۆشییە بۆ ئەوانە ئەیخۆنەوە، وە چەن جۆبار لە هەنگوێنی پاڵفتەکراو. وە زیاد لەمانە لە بەری هەر میوەیەك بیانەوێ و دڵیان ئارەزووی بکا هەیە و بۆیان ئامادە ئەکرێ. ئەمە لە «مادیات». لە «مەعنەویات»یش لێ خۆشبوون لە لای خوداوە سەرەڕای نیعمەتەکانی‌ترە. ئایا ئەو کەسانە کە ئەم نیعمەتانەیان هەیە

وەکوو ئەو کەسانەن کە هەتا هەتایە لە ئاگری دۆزەخدا سزا ئەدرێن و ئاوی گەرمیان دەرخوارد ئەدرێ و رێخۆڵەکانیان پارچە پارچە ئەکات؟

﴿ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾ ﴾

وە لەو کافرانەیە کەسانێ کە حازری مەجلست ئەبن و گوێ بۆ فەرموودەکانت ئەگرن، بەڵام لەبەر عادەت نەك بۆ وەرگرتنی بەختیاری، تا کاتێ کە لای تۆ دەرئەچن لە زانایانی یارانی حەزرەت ﷺ ئەپرسن و ئەڵێن: ئەوە موحەممەد ئێستە چی وت؟ چونکە خۆی دڵی نەدابوویێ تا بزانێ چی ئەڵێ و لێی تێ بگا. وە یا هەر بە گاڵتەوە ئەمە ئەڵێ. جا ئەمانە خودا دڵی مۆر کردوون و خێری تێ ناچێ و شوێن ئارەزووی خۆیان کەوتوون. وە ئەو کەسانە کە شارەزای حەقیقەت بوون خودا زیادەشارەزاییان ئەداتی و ترس و خۆپاراستنی دڵیان بۆ زیاد ئەکا بە هۆی ئەو شارەزاییەوە.

﴿ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴿١٨﴾ ﴾

ئایا ئەمانە جگە لە هاتنی رۆژی قیامەت چاوەڕوانی شتێکی دیکە ئەکەن کە کوتوپڕ بێت بەسەریانا؟ با قیامەت خۆی نەهاتبێ وا نیشانەکانی هاتوون؛ وەکوو هاتنی موحەممەد ﷺ، جا لەو کاتەدا کە دێ چۆن بیر ئەکەنەوە؟

بە کورتی ئەفەرموێت: ئەم کافرانە پەندیان وەرنەگرت بە باس کردنی بەرباد بوونی گەلانی کافری لەمەوپێش و بە هەڕەشەی خودا، ئەڵبەتە ئەڵێن: تا خۆمان چاومان بە رۆژی قیامەت نەکەوێ بیر لە وەرگرتنی ئیمان ناکەینەوە. ئەم بیرە تاریکەیان

شتێکی سەرسوڕهێنەرە! ئایا لەو کاتەدا کە کوتوپڕ قیامەت دێ بەسەریانا ئەوان کەی ماوەی بیر کردنەوەی تۆبە کردنیان ئەبێ؟! ئەنا قیامەت خۆی نەهاتووە خۆ نیشانەکانی هاتوون، دەی بۆ بیر ناکەنەوە و بۆچی موسوڵمان نابن؟

لە ئەنەسەوە ـ خودای لێ رازی بێ ـ ئەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: من و قیامەت بە یەکەوە هاتووین وەکوو ئەو دوو پەنجەیە، وە لەو کاتەدا بە پەنجەی بەرز و پەنجەی شایەتی ئیشارەتی کرد.

وە نیشانەکانی قیامەت بریتین لە هەندێ رووداوی پێش هاتنی زەلزەلەی قیامەت.

وە لە حوزەیفەی کوڕی ئوسەیدی غیفارییەوە ئەگێڕنەوە کە فەرموویە: حەزرەت ﷺ بەلامانا رابورد کاتێ باسی قیامەتمان ئەکرد، حەزرەت ﷺ فەرمووی: باسی چی ئەکەن؟ عەرزمان کرد: باسی قیامەت. جا فەرمووی: ئێوە قیامەت نابینن هەتا دە نیشانە نەبینن. لەوێدا باسی دووکەڵێکی کرد کە دنیا دائەگرێ و، دەججال و، «دابة الأرض» و، دەرچوونی رۆژ لە خۆراواوە و، هاتنەخوارەوەی عیسای کوڕی مەریەم و، هاتنی یەئجووج و مەئجووج و، سێ رۆچوونی زەوی لە رۆژاوا و رۆژهەڵات و «جزیرة العرب»دا. دوای ئەمانە ئاگرێکە لە وڵاتی یەمەنەوە دەرئەچێ و خەڵکی لە دەستی رائەکەن بەرەوژوور بۆ لای شام.

وە لە نیشانەکانی قیامەتە: کەم بوونەوەی حەیا و شەرم و کەم بوونەوەی زانستی یاسای دینی و، زۆربوونی کوشتن و بڕینی خەڵکی و، نەمانی ئەمانەت و راستی لە ناو خەڵکا و، زۆربوونی ماڵی دنیا و، هێرشی تەماع بەسەر ئینسانا و، گردەوەبوونی ئادەمیزاد لە شارەکانا و، کەم بوونەوەی ئاسایش لە دڵا و... جگە لەمانەیش کە لە کتێبی تایبەتیدا نووسراون.

وە یەکێ لەوانە هاتنی حەزرەتە ﷺ جا خودای تەعالا ئەفەرموێت:

﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مُتَقَلَّبَكُمۡ وَمَثۡوَىٰكُمۡ ﴿١٩﴾ ﴾

واتە باوەڕی بەهێزت ببێ کە هیچ پەرستراوێکی‌تر نییە جگە لەو خودایە کە ناوی «اللّٰە»یە و هەرچی سیفەتی باش و شیاو هەیە هەیەتی و، دوورە لە ناتەواوی. داوای تاوان پۆشی لە خودا بکە بۆ خۆت و بۆ پیاوان و ژنانی موسوڵمان. وە خودا هیچ شتێکی لێ ون نابێ و شوێنی هەڵسووڕانتان لە دنیادا و شوێنی دەوامتان لە قیامەتا ئەزانێ.

﴿ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَوۡلَا نُزِّلَتۡ سُورَةٞۖ فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ﴿٢١﴾ ﴾

ئەوانە کە ئیمانیان هێناوە و لە پایەی ئارەزووی جیهادا ئەڵێن: بۆچی سوورەتێ نەهاتووەتە خوارەوە داوای غەزا کردن بکا؟ خۆزگا سوورەتێکی وەها ئەهاتە خوارەوە! جا کاتێ سوورەتی دامەزراو هاتە خوارەوە و ناوی جەنگی تیابرابوو، واتە فەرمانی تێدا درابوو بە جیهاد، ئەبینی ئەوانە کە نەخۆشینی نیفاق وا لە دڵیانا بۆ تۆ ئەڕوانن بە چاوی لاوازی و بێ‌هەناوی و داماوییەوە، وەکوو ڕوانینی کەسێ کە بێهۆشی بەسەرا هاتبێ لە پێش مردندا. واتە وەك ڕوانینی کەسێ کە لە سەرەمەرگدا بێ. دەی مردن باشترە بۆ کەسانێ کە حاڵیان وەها خاڵی بێ لە باوەڕ و دڵیان پڕ بێ لە خۆشەویستی دنیای بێ‌سوود. یاخود بڵێ: چاتر و بەسوودتر بۆ ئەوان فەرمانبەری ئایەتی خودا بوو کە بڕۆن بۆ جیهاد و خۆیان بکەن بە قوربانی لە ڕێگەی ئیسلام و دینا و،

قسەیەکی وا بکەن کە حەزرەت ﷺ پێی خۆش بێ. بۆ وێنە بڵێن: ئێمە حازرین بۆ خزمەتی دین و جیهاد لە ڕێگەی خودادا.

جا کاتێ کار کەوتە وەختی بەجێهێنانی و جیهاد واجب بوو ئەگەر ئەوانە ڕاستیان بکردایە لەگەڵ خودادا و جیهادیان بکردایە ئەوەیان چاکتر بوو.

﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوٓا۟ أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰٓ أَبْصَٰرَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَآ ﴿٢٤﴾﴾

سەیرە و جێگەی سەرسوڕمانە! چاوەڕێی ئەوە لە ئێوە ئەکرێ ئەگەر ئێوە پشتتان لە ئیسلام هەڵکرد دەس بکەن بە خراپە و بشێوە لە وڵاتا و ڕشتەی خزمایەتی ببچڕن؟ جا کۆمەڵێ وەها دوودڵ و دڵپیس بن هەمیشە مەترسی ئەوەیان لێ بکرێ کە لە ئیسلام وەرگەڕێنەوە و دەس بکەن بە خراپە کردن، ئەوانە خودا لە ڕەحمەتی خۆی دوور خستوونەتەوە و گوێی کەڕ کردوون لە بیستنی حەق و چاوی کوێر کردوون لە تەماشای ئایەتەکانی خودا بۆ ئەوە کە پەند وەربگرن و ڕوو بکەنە خودا. ئەوە بۆچی بیر لە قورئان ناکەنەوە هەتا تێ بگەن کە هەمووی بانگ کردنە بۆ پیرۆزی و بەختیاری هەردوو دونیا؟ یا دڵیان قوفڵدراوە و حەقی تێ ناچێ؟

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ٱلشَّيْطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ كَرِهُوا۟ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ

وَأَدۡبَٰرَهُمۡ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُواْ مَآ أَسۡخَطَ ٱللَّهَ وَكَرِهُواْ
رِضۡوَٰنَهُۥ فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ﴿٢٨﴾

ئەو کەسانە کە پاشەوپاش هەڵگەڕانەوە، واتە لە دین وەرگەڕانەوە پاش ئەوە کە ڕێگەی ڕاستیان بۆ دەرکەوت ئەوە ئەوانە شەیتان ئەوەی بۆ ڕێکخستن و ئارەزوو و هیوای درێژ کردنەوە. ئەم دەردەیش لەبەر ئەوەیە ئەیانوت بەوانە کە ڕقیان لەوە ئەبێتەوە کە خودا ناردوویەتیە خوارەوە وەکوو قورئان بێ: کە لەمەولا لە هەندێ کاردا وەکوو دانیشتن بێ لە جیهاد فەرمانبەریتان ئەکەین و بە گوێتان ئەکەین. وە خودای تەعالا پەنامەکییەکانیان ئەزانێ.

جا ئەبێ حاڵی ئەو کافرانە چۆن بێ کاتێ کە فریشتەی گیانکێشان گیانیان ئەکێشن و ئەدەن بە ڕوخساریانا و بە پشتیانا و، ئەمەیش لەبەر ئەوەیە شوێن هەندێ کاری نابار کەوتوون و خودایان لە خۆیان ڕەنجاندووە و خۆشیان لە ڕەزامەندی خودا نەهاتووە؟ جا خودایش کردەوەی چاکی ئەوانەی ئاوساندووە و دوایی پووچەڵی کردووە.

﴿أَمۡ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخۡرِجَ ٱللَّهُ أَضۡغَٰنَهُمۡ
﴿٢٩﴾ وَلَوۡ نَشَآءُ لَأَرَيۡنَٰكَهُمۡ فَلَعَرَفۡتَهُم بِسِيمَٰهُمۡۚ وَلَتَعۡرِفَنَّهُمۡ فِي لَحۡنِ
ٱلۡقَوۡلِۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ أَعۡمَٰلَكُمۡ ﴿٣٠﴾

ئایا ئەو کەسانە کە نەخۆشی نیفاق لە دڵیانایە گومان وا ئەبەن کە خودا کینە و دڵپیسی ئەوان دەرناخا؟ با ئەو گومانە نەبەن و بزانن کە خودا زانایە و، ئەگەر ئێمە بمانویستایە هەر ئەو کافرانە خۆیانمان نیشانئەدان و بە شێوە و ڕوخسارا ئەتانناسین، وە ئەگەر سەرنج بدەن ئەوە بە دەموودوو و شێوەی قسە کردندا ئەیانناسیت و خودای تەعالا هەموو کردەوەیەکیان ئەزانێ.

﴿وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ ٱلْمُجَٰهِدِينَ مِنكُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَنَبْلُوَا۟ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾﴾

به راستی بەراوردتان ئەکەم تا زانیاریم «تعلق» ببەستێ بە جیهاد و کۆشش و خۆگرتنتانەوە و، بزانم کێتان زۆری جیهاد کردووە و کێ خۆی گرتووە؟ وە بەراوردی ساغی ئەو شتانە بکەین کە لە ئێوەوە ئەگێڕرێنەوە و دەنگوباستان بزانین.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّوا۟ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٣٢﴾﴾

به راستی ئەو کەسانە کە کوفریان بۆ خۆیان هەڵبژارد و نەیانهێشت خەڵك رێگەی خودا ـ کە دینی ئیسلامە ـ بگرن و، بەرهەڵستی پێغەمبەری خودایان کرد دوای ئەوە کە بۆیان دەرکەوت ئایینی ئیسلام راستە و هۆی شارەزایی ئادەمیزادە بۆ رزگاری وەکوو هۆزانی «قریظه» و «نضیر» یا ئەو کافرانە کە ژیواری کافرەکانی سوپای بەدریان گرتە ئەستۆی خۆیان، ئەوانە هەرگیز ناتوانن بەم کردەوە نابارانە کە کردنیان زیان بە خودا بگەیەنن و، لەمەولایش هەر کردەوەیەکی بە دیمەن باشیان کردبێ خودا پووچ و بێ بایەخی ئەکا و سوودی تێدا نابێ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓا۟ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە فەرمانبەری خودا و پێغەمبەری خودا بکەن و بە هۆی کوفر و پاشگەزبوونەوە و نابارییەوە کردەوە باشەکانتان پووچ مەکەنەوە.

زانایانی دین فەرموویانە: لە دین وەرگەڕانەوە و پاشگەز بوونەوە ـ پەنا بە خودا ـ هەرچی بیر و باوەڕی باش و کردەوەی چاك هەیە هەمووی پووچ ئەکاتەوە و وای لێ ئەکا وەکوو هەر لە بناغەدا نەیکردبێ وایە. وە «عوجب» خۆبەچاکزانین و، «ریا» بەندەیی‌کردنی بۆ بەرچاوی خەڵك پاداشی هەموو کردەوەیەکی چاکە لائەبەن و

هیچ خێر و بێریکیان ناهێڵنەوە. وە منەتبانە سەر کەسێك کە نیعمەتێکت پێدابێ یا ئازاردانی دڵی ئەو کەسە خێر و پاداشی هەموو چاکە و نیعمەتەکە پووچ ئەکەنەوە. وە هەرچی منەتنانە سەر خەڵکە هەمووی خراپە منەتنانی پێغەمبەر نەبێ لەسەر گەلی خۆی، هەروا منەتنانی باوك لەسەر نەوەی خۆی و، منەتنانی مامۆستایێ لە ڕێگەی خودادا دەرس بە شاگردەکانی بڵێتەوە و، منەتنانی مورشدێ لەسەر موریدی خۆی.

بەڵام من باوەڕم وایە نە مورشیدی موریدان و نە مامۆستایەك کە لە ڕێگەی خودادا دەرس بڵێتەوە منەت نانێتە سەر پەیڕەوانی خۆی، قسەم لەوە نییە کە لە ڕووی دەربڕینی دەردی دڵەوە قسەیێ بفەرموون، ئەوەیش زۆر کەمە؛ چونکە ئەوانەی کە بە ڕاستی پیاوی خودان:

هەر کارێ بکەن ساغ بۆ خودایە ... منەت لەسەر خەڵك دوورە لە غایە
ناڵێ بە شاگرد کە بۆ خودا بوو: ... من خزمەتم کرد ئەو بێوەفا بوو

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُواْ وَتَدْعُوٓاْ إِلَى ٱلسَّلْمِ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ وَٱللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٥﴾﴾

بە ڕاستی ئەو کەسانە کە کافر بوون بە خودا و پێغەمبەری خودا و نەیانئەهێشت کە خەڵك ڕێگەی ڕاستی بگرن کە ئایینی ئیسلامە و، بەو کوفرەیشەوە مردن ئەوە هەرگیز خودا لێیان خۆش نابێ.

دەی ئێوە کە خودا یارمەتی داون بۆ ئیسلام خۆتان بگرن و سست مەبن لە تێکۆشان لە ڕێگەی دینا مادام خەڵك بانگ ئەکەن بۆ حەق، وە هەرگیز کەس

بانگ مەکەن بۆ ئەوە لە بەردەمی کافرانا مل رابکێشن و سەرکز بن. وە هەمیشە ئێوە بەرزترن، مادام دامەزراو و خۆگر بن، وە خودا لەگەڵ ئێوەدایە و کردەوە و رفتارتان زایە ناکا و هەمووتان بۆ حسێب ئەکا.

﴿إِنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ ۚ وَإِن تُؤْمِنُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْـَٔلْكُمْ أَمْوَٰلَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِن يَسْـَٔلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا۟ وَيُخْرِجْ أَضْغَٰنَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ ۖ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ ٱلْغَنِىُّ وَأَنتُمُ ٱلْفُقَرَآءُ ۚ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓا۟ أَمْثَٰلَكُم ﴿٣٨﴾﴾

ئەی ئادەمیزاد بە ژیانی جیهان بایی مەبن، ئەگەر ئەم ماوەی ژیانە لەگەڵ بیر و باوەری پاك و کردەوەی چاکا نەبێ ژیانێکی بێسەر و سوودە و، بریتییە لە ماوەی گاڵتەی منداڵانی بچووك و فەرامۆشکاری ئینسانی مەشرەب چرووك. وە ئەگەر باوەرتان بە خودا و پێغەمبەری خودا بێ و لە خودا بترسن و یاسای دین رابگرن. هەرچی بە عادەت بتانکەوێ خودا ئەتانداتێ و زیاد لەوەیش ئەوەندەتان ئەداتێ نە بە دڵدا بێ و نە چاو دیبێتی، وە خودا داوای دارایی ئێوە ناکا، ئەگەر داوای داراییتان لێ بکا و زۆر پێ بنێتە سەرتان بۆ وەرگرتنی ئێوە نایدەن، وە کینە و قارتان بەرابەر بە پێغەمبەر و بەرابەر بەوانە کە بەرپرسیاری وەرگرتنی ئەو ماڵەن، دەرئەخا.

ئاگاداربن! ئێوە بانگ ئەکرێن بۆ ئەوە کە ماڵی خۆتان لە رێگەی خودادا، لە غەزادا، سەرف بکەن گەلێ لە ئێوە رژدی نیشان ئەدەن و هەرکەسێکیش کە رژدی بکا ئەوە رژدی لە خۆی ئەکا و، خودا دەوڵەمەندە و ئێوە بەو نیازمەندن و هەموو

شتێکتان لەوەوەیە. وە ئەگەر هەر پشت لە فەرمانبەری خودا هەڵبکەن ئەوە خودا ئێوە بەرباد ئەکا و گەلێکی‌تر دێنێتە رووی کار و ئەوانە وەکوو ئێوە نابن.

لە ئەبووهورەیرەوەﷺ ئەگێڕنەوە فەرمووی: کۆمەڵێ لە یارانی پێغەمبەرﷺ وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا ئەو گەلە کێن کە خودا فەرموویەتی ئێمە پشت هەڵبکەین خودا لە باتی ئێمە ئەوان ئەهێنێ و دواییش ئەوان وەکوو ئێمە نابن؟ ئەفەرموێت: لەو کاتەدا سەلمانی فارسی لە نزیکی حەزرەتداﷺ دانیشتبوو، جا لەوێدا حەزرەتﷺ دەستی دا بە رانی سەلمانا و فەرمووی: «هذا و أصحابه، والذي نفسي بيده! لو كان الإيمان منوطاً بالثريا لتناوله رجال من فارس»! رواه الترمذي. والله أعلم. وە ئەم فەرموودە پیرۆزە لەسەر زانایانی بەرزی ئایین تەتبیق ئەکرێ کە لە سەدەی یەکەمی ئیسلامەوە دەستی پێ کرد تا دەوری سەدەی نۆهەم، وەکوو بە تایبەتی سەدەی سێ و چوار و پێنج و شەش لە پێش هاتنی مەغۆل بەسەر دیاری ئیسلامدا. لە راستیدا بوون بە گەورە گەورەی جیهانی ئیسلام لە خزمەت کردنی ئاییندا بە کتێب‌دانان و، دەرس‌وتنەوە و، رێنومایی وەکوو «امام الحرمين» و ئیمامی غەزالی و، ئیمامی رازی و، غەیری ئەوانیش ... ـ خودایان لێ رازی بێ و لە ئێمەیش بە پیرۆزی خزمەتی ئەوان ـ .

سوپاس بۆ خودا لە کاتی بانگی عەسری رۆژی دووشەممەی چواردەهەمی «ربيع الثاني» ساڵی هەزار و سێسەد و نەوەد و نۆدا لێ‌بوومەوە لە نووسینەوەی ئەم سوورەتە، لە حوجرەی دەرس‌وتنەوەی مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانیدا‌ﷺ عەبدولکەریمی کوڕی موحەممەدی کوردی شارەزووری لە هۆزی قازی.

سووره‌تی فه‌تح، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، له ڕێگه‌ی مه‌دینه‌دا کاتی گه‌ڕانه‌وه‌ی حه‌زره‌تﷺ له حوده‌یبییه هاته خواره‌وه، "۲۹" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی «جمعة» هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ لِّيَغْفِرَ لَكَ ٱللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنۢبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ
وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢﴾ وَيَنصُرَكَ ٱللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا
﴿٣﴾﴾

ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست ئێمه به هۆی سوڵح و ئاشتی حوده‌یبییه‌وه ده‌رگای زاڵبوون و سه‌رکه‌وتنمان به سه‌ر مه‌ککه و ناوچه‌کانی دیکه‌ی عه‌ره‌بیدا بۆ گوشاد کردیه‌وه.

وه یاخود بێ‌گومان ئێمه شاری مه‌ککه‌مان بۆ فه‌تح کردی، له‌به‌ر ئه‌وه مادام ئاشتی حوده‌یبییه بوو به پێش قه‌ره‌وڵی ئه‌و فه‌تحه ئه‌وه وه‌ك ئه‌وه‌یه که هه‌ر له ئێسته‌وه وڵاته‌که‌مان بۆ فه‌تح کردبێ.

ئه‌مه‌یشمان بۆیه بۆ کردی تا ببێ به هۆی بڵاو بوونه‌وه‌ی دینه‌که‌ت و زۆر بوونی تاعه‌ت و چاکه و تا خودا له‌و شتانه که به‌رابه‌ر به پایه‌ی تۆ له تاوان ئه‌چن و کردووتن و ڕابوردوون، خۆش ببێ. هه‌روه‌ها ئه‌و شتانه‌یش که له‌مه‌ولا دێن به‌سه‌رتا

و، نیعمەت و میهرەبانی خۆی لەسەر تۆ تەواو بکا بە دامەزراندنی ئایینەکەت و، بە لەناو بردنی دوژمنەکانت و، بە زۆر کردنی پەیڕەوانی دینەکەت لە هەموو گەل و ولاّتێکدا. وە شارەزات بکا بۆ یاسای راست کە دینی ئیسلامە و زاڵت بکا بەسەر ئەو دوژمنانەدا کە لە شیبهی جەزیرەی عەرەبی و ولاّتانی دیکەی جیهاندا دامەزراون... بە کورتی ئاشتی حودەیبییە، یا فەتحی مەککە بوو بە هۆی هەرچی پایە و مایەیەکە کە لە دنیا و قیامەتدا دەستی حەزرەت ﷺ و یارانی کەوت.

لە واقیعدا ـ وەکوو زوهری فەرموویەتی ـ هیچ فەتحێ لە ئاشتی حودەیبییە گەورەتر نەبوو؛ چونکە ئەم ئاشتییە بوو بە هۆی تێکەڵبوونی موسوڵمانان لەگەڵ کافرانا و ئیسلامییەت چووە ناو دڵیانەوە و، لەو ماوەی پێش فەتحی مەککەدا خەڵکێکی زۆر موسوڵمان بوون، هەتا کۆمەڵی موسوڵمانان زۆر بوو، پاش سێ ساڵ لەو رووداوە سوپای حەزرەت ﷺ بە هەشت هەزار کەسەوە شاری مەککەیان لە بتپەرستی رزگار کرد.

ریوایەت کراوە لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە رضي الله عنه: کاتێ ئایەتی پیرۆزی: ﴿لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر﴾ هاتەخوارەوە بۆ سەر حەزرەت ﷺ لە گەڕانەوەیا لە حودەیبییە بۆ مەدینەی مونەووەرە حەزرەت ﷺ فەرمووی: خودا ئایەتێکی ناردووەتە خوارەوە بۆ سەر من لە لام خۆشەویستترە لە هەرچی لەسەر زەویدایە و، ئایەتەکەی خوێندەوە، ئەوانیش عەرزیان کرد: یاخوا بە ساغی و سافی و رێز بێ، باشە وا ئەوانەی داوە بە تۆ ئەی چی بۆ ئێمە هاتووەتە خوارەوە؟ جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿لیدخل المؤمنین والمؤمنات... ﴾ الآیة.

واتە: با خودای میهرەبان موسوڵمانەکان لە پیاو و ژن بخاتە ناو چەن بەهەشتێکەوە کە جۆبار لە ژێریانەوە دەرئەچێ و تیایانا ئەمێننەوە هەتا هەتایە.

وە ریوایەت کراوە لە عائیشەوە ﷺ فەرمووی: پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە لە شەونوێژدا ئەمایەوە هەتا پێکانی شەقیان ئەبرد، واتە ئەتەرەکین، وە لە ریوایەتێکا ئاوسان. منیش عەرزی حەزرەتم ﷺ کرد: بۆچی وا ئەکەی لە خۆت؟ خۆ خودا فەرموویەتی: ﴿لیغفر لك اللّه ما تقدم...﴾ پێغەمبەر لە وەڵامیا فەرمووی: ئایا حەز ناکەم بەندەیەکی سوپاسگوزاری خودای خۆم بم؟ واتە ئەم حاڵە لە واجباتی بەندەییە بەجێی دێنم.

«مجمّع»ی کوڕی جاریە، کە یەکێ بووە لە قورئانخوێنەکان، ئەڵێ: لە حودەیبییەدا لە خزمەتی حەزرەتدا ﷺ بووین، کاتێ حودەیبییەمان بەجێ‌هێشت تەماشام کرد خەڵکی پەلە لە وشترەکانیان ئەکەن و بە خێرایی ئەڕۆن، جا خەڵکەکە بازێکیان بە بازێکیان وت: ئەمە چییە؟ خودا وەحی بۆ حەزرەت ﷺ ناردووە.

«مجمّع» ئەڵێ: ئێمەیش بە پەلە ڕۆیشتین تا گەیشتین بە حەزرەت ﷺ لە «کراع الغمیم» لە نێوان مەککە و مەدینەدا، جا کاتێ خەڵکەکە گردبوونەوە حەزرەت ﷺ ﴿إنا فتحنا لك فتحاً مبيناً...﴾ی بەسەرا خوێندینەوە. لەوێدا عومەر فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا ئایا ئەمە فەتح بوو؟ فەرمووی: بەڵێ سوێندم بەو کەسەی گیانی منی بە دەستە ئەمە فەتح بوو. واتە ئەم سوڵحی حودەیبییە بوو بە هۆی تێکەڵبوونی موسوڵمانان لەگەڵ کافرانا و، گەلێ لە کافران بە باشی لە ئامانج و مەبەستی ئایینی ئیسلام گەیشتن و، لە راستی ئایینی ئیسلام شارەزا بوون و خەڵکێکی زۆر لە عەرەب موسوڵمان بوون و، ئەوەندەی پێ نەچوو کە حەزرەت ﷺ بە سوپایەکی گەورەوە هاتەوە و شاری مەککەی گرت و، دوای سوڵحی حودەیبییە فەتحی خەیبەری کرد و غەنائمی شاری خەیبەر بەسەر بەشدارانی حودەیبییەدا بەش کرایەوە و، ئەوانە کە لە حودەیبییەدا حازر بوون هەر ئەوانەیش حازری خەیبەر بوون و خەیبەریان گرت.

وە بازێ فەرموویانە: ئەم کەلیمەی ﴿فتحاً مبیناً﴾یە هەر مەبەست فەتحی مەککەیە و بەڵگەیشە لەسەر ئەوە کە مەککە بە جەنگ و زۆر گیراوە؛ چونکی ناوی «فەتح» بۆ گرتنی زۆربگیرە و ئەمە حەقیقەتی مەعنای کەلیمەکەیە.

وە بازێ فەرموویانە: کە مەککە بە شەڕ نەگیراوە و بە دۆستی و سوڵح بووە و کەلیمەی «فتحاً» لێرەدا مەجازە. یانی لە سوورەتا لە فەتح ئەچێ و لە راستیدا ئەو زۆر و قارە لە کارا نەبووە.

﴿هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ لِيَزۡدَادُوٓاْ إِيمَٰنٗا مَّعَ إِيمَٰنِهِمۡۗ وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿٤﴾ لِّيُدۡخِلَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنۡهُمۡ سَيِّـَٔاتِهِمۡۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ ٱللَّهِ فَوۡزًا عَظِيمٗا ﴿٥﴾ وَيُعَذِّبَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ وَٱلۡمُشۡرِكَٰتِ ٱلظَّآنِّينَ بِٱللَّهِ ظَنَّ ٱلسَّوۡءِۚ عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ ٱلسَّوۡءِۖ وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَلَعَنَهُمۡ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرٗا ﴿٦﴾ وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٧﴾﴾

خودا خودایەکی وایە ئارامی و دامەزران و هێمنی ناردووە بۆ ناو دڵی موسوڵمانەکان هەتا پلە پلە باوەڕیان بە ئەحکام زیاد ببێ لە سەر باوەڕی پێشوویان.

یەکەم جار خودا، خودابەیەکناسینی واجب کرد و موسوڵمان وەریگرت. جا نوێژی واجب کرد و موسوڵمان بەجێی هێنا. پاش ئەوە رۆژووی فەرز کرد و موسوڵمانان گرتیان. دوای ئەوە حەجی دانا و موسوڵمانان بەجێیان هێنا. وە هەموو پلەپلەی ئیمان بە زیاد کردنی نووری رەحمەت و ناردنی بۆ ناو دڵیان بوو. وە بۆ خودایە سوپای ئاسمانەکان و زەوی [وە خودا زانایە و خاوەن حیکمەتە].

فریشتەی پیرۆز یا با یا باران   یاخود رەعد و بەرق لەسەر دیاران
بۆ بازێ سوودن بۆ بازێ زیان   یا گیا ئەڕوێنن، یا ئەستێنن گیان
دڵێ بە نووری پەروەردگاری   مونەوەر نەبێ ناباره بۆمان

وە خودای تەعالا ئەم سوپای خۆیە بۆ ئەوە ئەخاتەکار هەتا خاوەن ئیمانانی پیاو و ژن بباتە ناو بەهەشتێکەوە کە چەن جۆبار لە ژێریانا رەوان ئەبن و هەتا بەندەکانی خۆی هەڵبنێ بۆ تەوبە و پەشیمانی و ئەو کردەوە خراپانە ئەوان کردوویانە دایانپۆشێ، وە ئەم تاوان داپۆشینە گەیشتن بە پلە و پایە و بەشێکی گەورەیە لە لای خودا.

وە هەتا خاوەن نیفاقەکان و دووڕووەکان و کافرەکان، لە پیاو و ژن، ئەوانە گومانیان بە خودا ناهەموارە و دیعایە ئەکەن و ئەڵێن: موسوڵمانەکان لە حودەیبییە ناگەڕێنەوە و کافرەکان هەموویان ئەکوژن، جا ئەم جۆرە کافرانە و ئەم جۆرە دووڕووانە بەڵای ناشیرین وا بە راسەریانەوە ئەو بەڵایە کە بە خەیاڵی خۆیان بۆ موسوڵمانەکانیان دائەنا. وە خودا قاری لێ‌گرتوون و لە میهرەبانی خۆیی دوورخستوونەوە و دۆزەخی بۆ ئامادە کردوون و دۆزەخ جێگە و شوێنێکی زۆر ناباره: وە سوپای ئاسمان و زەوی بۆ خودایە و خودا خاوەن عیززەت و حیکمەتە.

﴿إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ٨ لِّتُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكۡرَةٗ وَأَصِيلًا ٩﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ئێمە تۆمان ناردووە بە حاڵێ کە شایەت بی لەسەر گەلەکەت بە حوزووری بەندەیی و فەرمانبەرداری و دووری لە تاوان و یاخی بوون، بۆ ئەوە باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا بکەن و، هێز بە دینی خودا بدەن و، رێزی راستی بگرن و، بەیانی و ئێوارە تەسبیحاتی خودا بکەن و، بە گوێرەی توانا حەقی بەندەیی بۆ بەجێ‌بێنن.

ریوایەت کراوە لە عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاسەوە ﷺ ئەڵێت: ئەم ئایەتە پیرۆزە کە لە قورئاندایە و ستایشی پێغەمبەری ئاخرزەمان ئەکا کە ئەفەرموێ: ﴿إنا أرسلناك شاهداً...﴾ لە تەوارتیشدا هاتووە و بازێ زیادەی تێدایە، ئەفەرموێت: ئەی پێغەمبەر ئێمە تۆمان ناردووە بە شایەت لەسەر گەلەکەت بۆ چاکە و خراپەیان و، بە موژدەدەر بە رەفتارباشان و بە سەنا بۆ ئەو گەلە کە نەخوێندەوارن، تۆ بەندەی منی و تۆ پێغەمبەری منی، ناوم ناوی بە «متوکل» یانی پاڵدەرەوە بە رەحمەتی خودا، وە ئینسانێکی توورە و واتەگران و دەنگ بەرزەوەکەر نیت لە بازاڕا و، بەرابەری خراپەی بەدکار بە خراپە ناکەی، بەڵکوو چاوپۆشی ئەکەی، جا خودای تەعالا چەن چاوێکی کوێری پێ ئەکاتەوە و چەن گوێیەکی کەڕی پێ بەرئەدا و، چەن دڵێکی لە پەردەی عەنادا داپۆشراوی پێ دەرئەکا و، خودا نایمرێنێ هەتا ئەو دینە لارە کە خەڵك وان لەسەری وەکوو هاوبەش بۆ خودا دانان بێ پێی راست ئەکاتەوە، بەم جۆرە بۆ خودابەیەکناسی بڵێن: «لا إله إلا اللّٰه».

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾﴾

بێگومان ئەو کەسانە کە دەستیان نایە ناو دەستی تۆ و پەیمانیان لەگەڵا بەستی ئەوە پەیمانیان لەگەڵ خودادا بەست؛ چونکی مەبەست لەو پەیمانە خزمەتی ئایینی ئیسلام و رەزای خودا بوو، جا هەرکەسێ ئەو پەیمانە بشکێنێ ئەوە لەسەر زیانی خۆی ئەیشکێنێ و، هەرکەسیش وەفا بکا بەو پەیمانە و لەسەری بڕوا و ئەوەی کە عەهدی پێ کردووە لەگەڵ خودادا تەواوی بکا، خودا پاداشێکی گەورەی پێ ئەدا.

﴿سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا
فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ
لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًۢا ۚ بَلْ كَانَ ٱللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًۢا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ
أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًۢا بُورًا
﴿١٢﴾ وَمَن لَّمْ يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ فَإِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ
مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَكَانَ
ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾﴾

پاش ئەوە کە تۆ قەبیلەکانی «ئەسلەم» و «جوهەینە» و «موزەینە» و «غیفار»ت بانگ کرد بۆ ئەوە گردببنەوە و لەگەڵ ئێوەدا بڕۆن بۆ مەککە بۆ عومرە و نەهاتن و، ئێوە ڕۆیشتن و بە بێ زیان گەڕانەوە، ئەو دواکەوتوانە کە دواکەوتن لە هاتن لەگەڵ ئێوەدا و لە گیانی خۆیانا لە دینیشدا دواکەوتوو بوون، لە لای تۆدا لە ڕووی عوزر و بیانوو هێنانەوەوە دەڵێن: لەو کاتەدا کە ئێوە سەفەرەکەتان کرد ماڵ و ئاژەڵ و ژیوارمان و منداڵ و خێزانی پرژوبڵاومان دەست و پێیان گرتین و مەشغوولیان کردین بۆیە نەهاتین لەگەڵتانا. دەی داوای لێخۆشبوونمان بۆ بکە لە خودا. ئێستە بە زمان شتێك ئەڵێن کە لە دڵیانا نییە و دڵیان وا ناڵێ؛ چونکی ئەزانن بیانووەکەیان درۆیە و، هۆی لاوازی ئیمانیان بوو نەیهێشت پێیان ڕێ دابگرێ و لەگەڵتانا بێن و، تۆیش بەوە نازانن کە بە ڕاستی پێغەمبەری خودابی و بۆیان بپاڕێیتەوە، تۆ پێیان بڵێ: نەخەیر نەهاتنتان بەو بۆنەوە نەبوو بەڵکوو ئیمانی لاوازتان ڕێگەی نەدان،

ئەگەرنا ئەگەر باوەڕتان بە خودا ببوایە ئەتانزانی هەرچی خودا نەیکا نابێ و، کێ بە ڕاستی خاوەنی سوودە بۆ ئێوە کەم یا زۆر ئەگەر خودا خواستی لەسەر زیانێ بێ بۆ ئێوە؟ وە یاخود خواستی لەسەر قازانجی ئێوە بێ. بەڵکوو مەسئەلە لە شوێنێکی ترایە و خودا ئاگادارە لەسەر ئەوە کە ئێوە ئەیکەن.

بەڵکوو گومانتان وابوو کە قورەیش ئامادەن بۆ جەنگ لەگەڵ حەزرەت ﷺ و یارانا و لێیان ئەدەن و تاقیان دەرناچێ و پێغەمبەر و موسوڵمانەکان ناگەڕێنەوە بۆ لای ماڵ و خێزانیان هەتا هەتایە، وە ئەم باوەڕە شڕە لە دڵتانا جوان کرابوو گومانتان برد بەم وەزعە ناباره. وە ئێوە گەلێکی بەرباد و لەناو چوو و نەماون، وە هەرکەسێ باوەڕێکی ساغی بە خودا و پێغەمبەری خودا نەبێ ئەوە کافرە و ئێمە ئاگرێکی بڵێسەدارمان بۆ کافرەکان ئامادە کردووە. وە بۆ خودایە ـ نەك بۆ کەسێ‌تر ـ موڵکی ئاسمانەکان و زەوی، ئەبەخشێ ئەوانەی بیەوێ بیانبەخشێ و سزا ئەدا ئەوانە بیەوێ سزایان بدا و، خودای تەعالا تاوانبەخش و میهرەبانە.

﴿ سَيَقُولُ ٱلْمُخَلَّفُونَ إِذَا ٱنطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَـٰمَ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا۟ لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾ ﴾

لەمەولا ئەو هۆزە دواکەوتوانە لە سەفەری حودەیبییە بە ئێوە ئەڵێن ـ کاتێ ڕۆیشتن بۆ خەیبەر و بۆ داگیر کردنی وڵات و گرتنی تاڵانی ئەوێ ـ ئەڵێن: بێڵن با ئێمەیش شوێنتان بکەوین و لەو دارایی و ماڵەدا بەشدار بین، ئەیانەوێ فەرموودەی خودا بگۆڕن؛ چونکی خودا بەڵێنی دابوو بە یارانی حودەیبییە کە ماڵێکی زۆریان

پێ بدا هەر بۆ خۆیان، کە واتە ئەگەر بەشی کۆمەڵێ‌تریش لەو ماڵەدا ببێ ئەوە فەرموودەکەی ئەگۆڕڕێ، یاخود مەبەست لە فەرموودەی خودا ئایەتی: ﴿قل لن تخرجوا معي أبدا﴾یە. جا ئەی پێغەمبەری خۆشەویست تۆ پێیان بڵێ: هەرگیز ئێوە شوێن ئێمە ناکەون، خودا لە پێش دەرچوونماندا بۆ خەیبەر وای فەرمووە، جا لەمەولا ئەڵێن: نەخەیر ئێوە حەسوودیمان پێ ئەبەن لە دەستکەوتی تاڵانا بۆیە نایەڵن لەگەڵتانا بێین بۆ خەیبەر.

ئەو گوفتوگۆیە پاش هاتنەوەی حەزرەت ﷺ لە حودەیبییە بۆ مەدینەی مونەووەرە بوو؛ چونکی سەفەری حەزرەت ﷺ بە خەیاڵی عومرە لەگەڵ یارانیا لە ساڵی شەشی کۆچیدا بوو، وە پاش مەنعی قورەیش بۆ حەزرەت ﷺ و نووسینی نامەی سوڵح لە مانگی «ذیالحجە»دا هاتەوە بۆ مەدینە تا دوایی ئەو مانگە و چەن رۆژێ لە «موحەڕەم»ی ساڵی حەوتی کۆچی لە مەدینەدا بوو، جا لەسەر فەرمانی خودا رۆیشت بە سوپای حودەیبییەوە کە هەزار و سێسەد کەس بوون بۆ خەیبەر و، شاری خەیبەری گرت و تاڵانەکەی بەسەر یارانیدا بەش کردەوە، بەشی کەسی‌تری لێ نەدا، لەبەر ئەوە عەرەبەکانی هۆزەکان گەلێ قسەی بێ‌سوود و پڕوپووچیان کرد و ئەیانویست لەو ماڵەدا بەشدار بن، جا خودا فەرمووی: نەخەیر ئەمانە هەر لەوانە نییە فامیدە و زانا بن و نافامن فامینێکی کەم نەبێ کە بریتییە لە فامی ژیوار و پایە و مایەی دنیایی.

﴿قُل لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُوْلِى بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَٰتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِن تُطِيعُوا۟ يُؤْتِكُمُ ٱللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ وَإِن تَتَوَلَّوْا۟ كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ

حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَن يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾

تۆ بەو دواکەوتوانە لە هۆزەکانی عەرەبی دەشتەکی و سارانشین بڵێ: لە داهاتووی نزیکدا لە لایەنی سەرۆکی موسوڵمانەوە بانگ ئەکرێن بۆ جەنگ کردن لەگەڵ گەلێکی بەهێزی سەرسەختدا، بۆ ئەوە کە جەنگیان لەگەڵدا بکەن یا خەیر موسوڵمان ببن. جا ئەی عەرەبە دەشتەکییەکانی دواکەوتوو لە حودەیبییە ئەگەر فەرمانبەری ئەو سەرۆکە بکەن و بڕۆن بۆ جەنگ لەگەڵ ئەو گەلەدا ئەوە خودا پاداشێکی باشتان پێ ئەدا، وە ئەگەر پشت لەم جەنگەیش هەڵبکەن وەکوو لەمەوپێش پشتتان هەڵکرد ئەوە خودا سزاتان ئەدا بە سزایەکی سەخت و ئازاراوی.

ئیبنوعەباس و موجاهید و عەتا و ئیبنوئەبی‌لەیلا فەرموویانە: ئەم گەلە خاوەن هێزە «فارس»ن. وە کەعب و حەسەن و عەبدوڕەحمان ئەڵێن: ئەم گەلە «ڕۆم»ن. وە ئیبنوجوبەیر ئەڵێ «هەوازین» و «سەقیف»ن. وە قەتادە ئەڵێ: هەوازین و غەتفانە کە لە ڕۆژی حونەیندا جەنگیان لەگەڵا کرا. وە زوهری و موقاتیل ئەڵێن: ئەو گەلە بەهێزە بەنوحەنیفەی خەڵکی «یەمامە»ن. وە ڕافیعی کوڕی خودەیج ئەفەرموێت: ئەم ئایەتەمان ئەخوێندەوە: ﴿ستدعون إلى قوم...﴾ وە نەمان‌ئەزانی ئەو گەلە کێن هەتا پاش وەفاتی حەزرەت ﷺ، ئەبووبەکری سدیق ناردینی بۆ جەنگی بەنی‌حەنیفە، جا زانیمان کە گەلەکە ئەوانن. وە ئەبووهورەیرە ئەڵێ: هێشتا ئەو گەلە نەهاتوون.

وە لە واقیعا زانا شارەزاکان ئەڵێن: ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر خەلافەتی ئەبووبەکر و عومەر رضي الله عنهما لەبەر ئەوە ئەبووبەکر یاران و هۆزەکانی بانگ کرد بۆ جەنگی بەنی‌حەنیفە و عومەر بانگی کردن بۆ جەنگ لەگەڵ فارس و ڕۆمدا.

بەڵام ئەو رایە کە دەڵێ: ئەو گەلە هەوازین و غەتفانن لە رۆژی حونەیندا، ئەوە راست نییە؛ چونکە مەحاڵە بانگکەرەکەیان پێغەمبەر بێ، چونکی حەزرەت ﷺ لەسەر فەرموودەی خودا فەرمووی: «هەرگیز لەگەڵ مندا دەرناچن و لەگەڵ مندا شەڕ لەگەڵ دوژمنا ناکەن» کەوابوو ئەبێ داعییە حەزرەت نەبێ ﷺ وە ئاشکرایە پاش کۆچی دوایی حەزرەت ﷺ کەس ئەو هۆزانەی بانگ نەکردووە بۆ جەنگ ئەبووبەکر و عومەر رضي الله عنهما نەبێ.

بزانن! هەر بانگێ کرابێ بۆ جەنگی موسوڵمانان لەگەڵ موسوڵماناندا بەر ئەم ئایەتە ناکەوێ؛ چونکی فەرموویەتی: ﴿تقاتلونهم أو يسلمون﴾ وە ئەو گەلە لە گیانی خۆیانا موسوڵمانن.

واتە: ئەوانە کە کوێرن، یا شەلن، یا نەخۆشن کولفەت و عەیبیان لەسەر نییە و بەر ئەو هەڕەشە ناکەون کە بەشداری ئەو جەنگانە نەبوون، وە هەرکەسێ فەرمانبەرداری خودا و پێغەمبەری خودا بکا ئەوە خودا ئەیخاتە ناو چەن باخاتێکی وەهاوە کە جۆبار لە ژێریانا رەوان ئەبێ، وە هەرکەسێ پشت هەڵبکا خودا سزای ئەدا بە سزایەکی سەخت و بەئازار.

﴿لَّقَدْ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ فَعَلِمَ
مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَنزَلَ ٱلسَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَـٰبَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ
كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ ٱللَّهُ مَغَانِمَ
كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَـٰذِهِۦ وَكَفَّ أَيْدِىَ ٱلنَّاسِ عَنكُمْ وَلِتَكُونَ
ءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا۟
عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ ٱللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ

﴿قَـٰتَلَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوَلَّوُاْ ٱلْأَدْبَـٰرَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِي قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلُ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾﴾

به راستی خودای تەعالا رازی بوو لەو موسوڵمانانە لە کاتێکا پەیمانیان لەگەڵ تۆدا بەست و دەستیان نایە ناو دەستت لە ژێر دارە «سمرە»کە لە حودەیبییەدا، وە عیلمی تەعەللوقی بەست بەوەوە وا لە دڵیانا لە باوەڕ و دڵسۆزی و راستی لە پەیمانا و، هێمنی و دامەزراوی خستە ناو دڵیانەوە و، پاداشی دانەوە بە فەتحێکی نزیك بۆ شاری خەیبەر و، هەروەها پاداشی دانەوە بە تالآنێکی زۆر کە ئێوە، ئەی ئەهلی حودەیبییە، وەری ئەگرن، وە بەم زوانە ئەم تالآنی خەیبەرەتان دەست ئەکەوێ، وە مەنعی دەستی جوولەکەی لێ کردن، تا یارمەتی دین بدەن و بۆ ئەوەیش ئەم گرتنی خەیبەرە ببێ بە نیشانەیەکی گەورە لەسەر زاڵبوونی ئێوە بەسەر کافرانا و، شارەزاتان بکا بۆ ڕێگەی راست کە باوەڕە بە فەزڵ و میهرەبانی خودا. وە بڕیاری تالآنی و دەسکەوتێکی تری گەورەیشی بۆ داون کە تا ئێستە دەستتان نەڕۆیشتووە بەسەریا و، خودا زانایە و ئاگای لە هەموو لایەکیەتی و، خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا، وە ئەو تالآنە بریتییە لە تالآنی هەوازین لە رۆژی جەنگی حونەیندا پاش گرتنی شاری مەککە لەمەولا لە ساڵی هەشتی کۆچیدا.

وە ئەگەر خەڵکی مەککە جەنگیان لەگەڵ بکردایەن و سوڵحتان نەکردایە هەر ئەوان ئەشکان و پشتیان هەڵئەکرد و کەسیشیان دەست نەدەکەوت کە دۆستییان لەگەڵا بکا، یاخود یارمەتییان بدا. ئەمە یاسای خودایە، ئەو یاسایە کە رابوردووە و بریتییە لە زاڵبوونی پێغەمبەران بەسەر دوژمنانی بانگی ئاییندا و هەرگیز گۆڕان لە یاسای خودادا نابینی.

﴿وَهُوَ ٱلَّذِى كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعْدِ أَنْ
أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
وَصَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْهَدْىَ مَعْكُوفًا أَن يَبْلُغَ مَحِلَّهُۥ ۚ وَلَوْلَا
رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنَٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوهُمْ أَن تَطَـُٔوهُمْ فَتُصِيبَكُم
مِّنْهُم مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ لِّيُدْخِلَ ٱللَّهُ فِى رَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ لَوْ تَزَيَّلُوا۟
لَعَذَّبْنَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾﴾

خودا ئەو خودا میهرەبانەیە مەنعی دەستی کافرەکانی کرد لە ئێوە و مەنعی دەستی ئێوەیشی کرد لەوان لە نزیکی شاری مەککەدا لە پاش ئەوە کە ئێوەی زاڵ کرد بە سەر ئەوانا، وە خودا بینایە بەوەی کە ئێوە ئەیکەن وە ئەهلی مەککە ئەو ئینسانە نابارانەن کوفری خودایان کرد و باوەڕیان بە ئایینی ئیسلام نەکرد و ئێوەیان مەنع کرد لە ساڵی حودەیبییەدا لە چوونەناوی «مسجدالحرام» و لە تەوافی کەعبە و سەعی و هاتوچۆی نێوان سەفا و مەروە و، مەنعی حەیوان و وشتری «هەدی» ڕاگیراویان کرد لەوە کە بگاتە حەرەمی مەککە و سەرببڕێ. وە ئەگەر چەن پیاوێکی خاوەن ئیمان و چەن ژنێکی خاوەن ئیمانی داماوی وەها نەبوایە کە ئێوە پێیان نەزانن و بە نەزانی بێن بەسەریانا و بەسەر جێگە و ڕێگەیانا و زیانیان پێ بگەیەنن لە ماڵ و خێزانیان، جا بە هۆی ئەوەوە زەحمەتێکی دینی و زەحمەتێکی ماڵی لە واجب بوونی «دیە»ی ئەوان لە کوشتنیانا تووش ببوایەن بە بێ ئاگایی و نەزانی، ئەگەر لەبەر ئەوانە نەبوایە دەستی ئێوەم بەرەڵا ئەکرد بۆ کوشتنیان و وازم لێ ئەهێنان با جەنگیان بکردایە، ئەوسا ئەوەی لە موسوڵمانەکان ئەکوژرا خودا ئەیخستە بەر بەزەیی و میهرەبانی خۆیی و بەش و بارەی باشی ئەدایێ بە ئارەزووی خۆی.

وە یاخود ئەو پیاوان و ژنانی موسوڵمانە ببوونایێ بەڵام خۆیان جیا بکردایەتەوە لە کافرەکان ئەوە کافرەکانمان بە دەستی تۆ و یارانی تۆ سزا ئەدا بە سزایەکی سەخت.

ئەم ئایەتە لەسەر ئەو رووداوە هاتووەتە خوارەوە کە لە ساڵی حودەیبییەدا رووی داوە. ئەگێڕنەوە: ساڵی حودەیبییە عەکرەمەی کوڕی ئەبووجەهل بە سەرۆکایەتی (٥٠٠) کەسەوە دەرچوون بۆ حودەیبییە هەتا جەنگ لەگەڵ سوپای پێغەمبەرا بکەن لە حودەیبییەدا و، حەزرەت ﷺ فەرمانی دا بە خالیدی کوڕی وەلید لەگەڵ کۆمەڵێ لە یارانا رۆیشتن بەرانگاریان بوون و شکاندنیان و راویان نان هەتا کردنیانەوە بە ناو شاری مەککەدا.[١]

وە ریوایەتێکی بێهێزیش هەیە لەسەر ئەوە ئەم ئایەتە باسی هەرای رۆژی فەتحی مەککە ئەکا و ئەیکا بە بەڵگە لەسەر ئەوە مەککە بە جەنگ گیراوە. بەڵام ئەم قسە بێبایەخە؛ چونکی ئەم سوورەتە لە کاتی گەڕانەوەی حەزرەت ﷺ لە حودەیبییە هاتووەتە خوارەوە.

﴿ إِذْ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ ٱلتَّقْوَىٰ وَكَانُوٓاْ أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾ ﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست باسی ئەو کاتە بکە کە ئێوە لە حودەیبییەدا بوون بە عەزمی عومرە رۆیشتبوون و کافرەکانی قورەیش عەیب و عار و دڵگەرمی نەزانی

[١. ئەم رووداوی لەشکر کێشییەی عەکرەمەی کوڕی ئەبووجەهلە و بەرانگاری سوپای خالیدی کوڕی وەلیدە تۆزێ جێی سەرنجە؛ چونکە کتێبە مێژوویەکان نوسیویانە کە خالیدی کوڕی وەلید لەگەڵ عەمری کوڕی عاس و عوسمانی کوڕی تەلحەدا دوای سوڵحی حودەیبییە لە مەدینەدا موسوڵمان بوون. بڕوانە بۆ بوخاری، موسلیم، ئیبنوهیشام و زادولمەعاد ـ بڵاوکردنەوەی کوردستان].

کەوتە دڵیانەوە و بە لایانەوە نەنگ بوو کە ڕێگە بدەن ئێوە بڕۆنە ناو کەعبەوە، جا بەرابەر بەو عەنادە کە لە دڵی ئەوانا بوو خودا ئەدەب و دامەزراوی و خۆگری خستە دڵی پێغەمبەری خۆی و دڵ موسوڵمانانەوە و، وشەیەکی لکاند بە دڵی ئەوانەوە کە سەبەبە بۆ پارێز لەسەرپێچی لە فەرمانی خودا لە دنیادا و بۆ پارێز لە سزای دۆزەخ لە قیامەتا، ئەو وشەیش بریتییە لە «لا إله إلا اللّٰه محمد رسول‌اللّٰه». واتە ڕێگەی فەرمانبەری پێغەمبەریان گرت و هەرچی دەربارەی سوڵحی حودەیبییە فەرموو پێی ڕازی بوون و سەرپێچییان دەرنەبڕی؛ چونکی باوەڕیان بە تەنیایی خودا و بە پەیامی پێغەمبەر بوو، لە واقیعدا ئەوان لە هەموو کەس زیاتر شیاوی ئەو کەلیمە بوون بە بەڵگەی: ﴿کنتم خیر أمة أخرجت للناس﴾.[1] وە ئەوان لەبار بوون بۆ بەجێ‌هێنانی پێویستییەکانی ئەو وتە پیرۆزە و، خودا لە ئەزەڵەوە تا ئەبەد زانایە بە هەموو شتێ و ئەزانێ کێ شیاوی هەڵگرتنی یاسای ئیسلامە.

ئەو زاتە خاوەن کەماڵی زاتە	دارای سیفاتی سەلب و ئیسباتە
دارای سیفاتی زاتییە و شانە	پەروەردگاری هەردوو جیهانە
لە پاش ئیجادی سەراسەر عالەم	داینا کۆمەڵێ بۆ عیلم و عەلەم
یەکەم تاقمی خاوەن کەرامەت	ئەسحابەکان بوون لە هەموو ئوممەت
﴿خیر أمة أخرجت للناس﴾	«أحق بها» بە بێ دەنگوباس
کەلیمەی تەقوا بە شەهادەتەین	بوو بە «رأس المال» لە بۆ «جەننەتەین»
کەلیمەی تەقوا بە شێوەی ئیخلاس	بۆ باڵای ئەوان کرا بە لیباس
ئەگەرنا بۆچی بە فەیزی مەدەد	بوون بە دڵدار و یاری موحەممەد
فیداکاری بوو شیعاری ئەوان	خوداداری بوو شوعووری ئەوان

١. آل عمران؛ ١١٠.

نـەفس و دارایـی و ئـەولاد و پـایە بۆ جیهادی حەق کـردیان بـە مـایە
«هـم الأشـداء عـلى الكـفار» «هـم الرحـماء مـع الأبـرار»
کشتی بەهەشتی خاوەن سەمەر بوون زەرعی مەزرەعەی دینی رەهبەر بوون
«رضـي اللّٰـه عـنهم أجـمعين» «ويـسري الرضـا إلى التـابعين»
بـەڵکوو سـا نـمێ لە رەزای خـودا بـگا بـە ئـێمەیش لەبـەر ئـیهتیدا
«نـامی» ئـەڕواتـە پـەنای یـارانـی بـۆ نـمی فـەیزی فـیداکـارانـی

لە «روح‌المعاني»دا ئەفەرموێت: لە چەن رێگەوە گێڕراوەتەوە: حەزرەت ﷺ لەگەڵ یارانیا لە مەدینە دەرچوو بەرەو حودەیبییە کەوتەڕێ، کاتێ گەیشتە «ذوالحليفة»ی ناسراو بە «بیری‌عەلی» گەردن بەندی کردە ملی حەیوانی دیاری بۆ «بەیت» و نیشانەی کردن و لەوێوە ئیحرامی بۆ عومرە پۆشی و، لە پێش خۆیەوە پیاوێکی لە هۆزی «خوزاعە» نارد بۆ ئەوە هەواڵی قورەیشی بۆ بێنێتەوە، تا کاتێ حەزرەت ﷺ گەیشتە «غدير الأشطاط» لە نزیکی «عەسفان»دا کابرا هاتەوە بۆ لای وتی: قورەیش خۆیان ئامادە کردووە و سوپایان گرد کردووەتەوە بۆ ئەوە جەنگت لەگەڵدا بکەن و نەیەڵن بڕۆی تەوافی ماڵی خودا بکەی.

ئەویش لەگەڵ یارانیدا کەوتە راوێژ بۆ ئەوە بڕوا بەسەر مەککە دا و بەسەر ماڵ و خێزانی ئەوانەدا کە یارمەتی قورەیش ئەدەن.

جا ئەبووبەکر ﷺ فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا ئێمە نەهاتووین بۆ جەنگ و هاتووین بۆ «عومرە»، بەڵێ ئەگەر کەسێ لە روومانا وێسا ئێمە جەنگی لەگەڵدا ئەکەین، جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: لەسەر پیرۆزی ناوی خودا و، رۆیشتن هەتا گەیشتنە لاژوورووی حودەیبییە لەوێدا بەدیلی کوڕی وەرقای خوزاعی هات بۆ خزمەتی حەزرەت ﷺ لەگەڵ تاقمێ لە گەلەکەیا و وتی: من هاتووم بۆ لای تۆ و کەعبی کوڕی لووەی و، عامیری کوڕی لووەی وان لە دوامەوە بە کۆمەڵێ پیاوی

جەنگییەوە و، هەموو ئەوانە جەنگت لەگەڵدا ئەکەن و مەنعت ئەکەن لە «كعبة اللّه».
جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: نەهاتووین جەنگ لەگەڵ کەسدا بکەین و بۆ عومرە هاتووین. قورەیشیش بە هۆی جەنگەوە ماندوو بوون، ئەوان چ زیانێ ئەکەن ئەگەر حەقیان نەبێ بەسەر ئێمەوە و، ڕێگەمان بدەن من و باقی عەرەب چی ئەکەین بیکەین؟

ئەگەر عەرەبەکان زاڵ بوون بەسەرمانا ئەوە مەبەستی قورەیش دێتە دی، وە ئەگەر خودا منی زاڵ کرد بەسەر ئەوانا ئێوە داخلی ئیسلام ببن. ئیتر قورەیش چییان لە من ئەوێ؟

وەڵڵاهی من جەنگیان لەگەڵدا ئەکەم بۆ وەرگرتنی ئەوەی کە خودای تەعالا منی لەگەڵا ناردووە هەتا یا ئەوان لە ناو ئەچن یا ئێمە! جا بەدیل وتی: من ئەڕۆم قسەکانی تۆیان بۆ ئەگێڕمەوە. ئەو ڕۆیشت وەڵامەکەی پێگەیاندن.

جا عوروەی کوڕی مەسعوودی سەقەفی وتی بە قورەیش: من ئەڕۆم بۆ لای موحەممەد قسەی لەگەڵدا ئەکەم. ئەویش هات و بە توندی و هەڕەشەوە، وەکوو بەدیل، لەگەڵ حەزرەتا دوا.

لەو کاتەدا یارانی حەزرەتی بینی کە زۆر ڕێزی لێ ئەگرن، کاتێ گەڕایەوە بۆ لای قورەیش ئەوەی دیبووی بۆی گێڕانەوە و، وتی: بە ڕاستی من بیرێکم هەیە لام وایە بیرێکی باشە و بەگوێم بکەن.

جا پیاوێ لە بەنیکەنانە وتی: وازم لێبێنن من ئەچم قسەی لەگەڵا ئەکەم. کاتێ هات و لێیان دەرکەوت حەزرەت ﷺ فەرمووی: ئەمە فلانی کوڕی فلانە، لە هۆزێکە زۆر حەز لە وشتری گەورە ئەکەن، وشترێکی گەورەی بدەنێ. جا کۆمەڵی یاران زیاد لە ئەندازە ڕێزیان لێگرت. ئەویش ڕۆیشتەوە وتی بە قورەیش: ئەو

کۆمەڵە ئینسانە شیاوی ئەوە نین دەست بێنرێتە رێگەیان و نەیەڵرێ تەوافی کەعبە بکەن با بێن تەواف بکەن.

پاش ئەمە پیاوێ هات ناوی «مکرز»ی کوڕی حەفس بوو وتی: وازم لێ بێنن، من ئەڕۆم بۆ لای. جا کاتێ دەرکەوت حەزرەت ﷺ فەرمووی: ئەمە مرۆڤێکی بەد و نابارە! کە هات دەستی کرد بە قسە کردن و، لە کاتی قسە کردنیا سوهەیلی کوڕی عەمر لە بەنیعامیر هات. جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: «قد سهل لكم من أمركم» ئەم زەلامە قورەیش ناردوویە بۆ لای ئێمە و پێیان وتووە: بڕۆ بۆ لای و سوڵحی لەگەڵا بکە، وە لە سوڵحەکەیا ئەوە بڕیار بدەن کە ئیمساڵ نەیەت. وەڵڵاهی نابێ عەرەب بڵێن: موحەممەد بە زۆر هات بەسەر قورەیشدا! کاتێ سوهەیل هات زۆر قسەی لەگەڵ حەزرەتا کرد و، ئەنجام گەیشتنە سەر رێکەوتن و نووسینی نامەیێ لەم رووەوە.

جا حەزرەت ﷺ، عەلی بانگ کرد و فەرمووی: بنووسە «بسم الله الرحمن الرحيم»، سوهەیل وتی: ئێمە ئەمە نازانین، بنووسە «باسمك اللّهم» حەزرەت ﷺ فەرمووی: بنووسە: «باسمك اللّهم» دوایی فەرمووی بنووسە: «هذا ما صالح عليه محمد رسول الله». سوهەیل وتی: ئەگەر باوەڕمان ببوایە کە تۆ رەوانەکراوی لە لای خوداوە رێگەی ماڵی خودامان لێ نەدەگرتی و جەنگمان لەگەڵدا نەدەکردی. ناوی خۆت و باوکت بنووسە. جا پێغەمبەر فەرمووی: من پێغەمبەری خودام با ئێوەیش باوەڕم پێ نەکەن و بە درۆم بخەنەوە. دوایی نامەی سوڵحی حودەیبییەیان نووسی کە ئەمە دەقەکەیەتی بە کوردی:

ئەم نووسراوە نامەیەکە موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵا و سوهەیلی کوڕی عەمر ـ کە وەکیلی قورەیشە ـ لەسەری رێکەوتوون و، رێکەوتنەکەیش بەم جۆرەیە:

جەنگ لە نێوانیان هەڵبگیرێ بۆ ماوەی دە ساڵ و لەو ماوەدا لە یەکتری ئەمین بن و، کەس دەس نەبا بۆ کەس.

لەو ماوەدا هەرکەسێ لە قورەیش هات بۆ لای موحەممەد، بێ ڕەزامەندی خاوەنەکەی، بنێررێتەوە بۆیان.

هەرکەسێ لەوانەی کە لەگەڵ موحەممەدان، ئەگەر چوو بۆ لای قورەیش، نەینێرنەوە.

وە لەناومانا «جانتای داخراوبێ». واتە چلۆن بەرگ و پۆشاك ئەخرێتە ناو جانتاوە و دەرگاکەی کلیل ئەدرێ و ئەو بەرگە دەرناکەوێ وەها هەر فرو فێڵ و مەکر و شتێ هەیە ونبکرێ و، دەرگای دابخرێ و ماوەی دەربڕینی نەدرێ. واتە کەس فێڵ لە کەس نەکا.

وە شیر رووت کردن لە بەرانبەری یەکەوە نەبێ و، کراسی زرێپۆش نەبێ. یانی شەڕ و ئاژاوە نەبێ.

وە هەرکەس بیەوێ بێتە ژێر پەیمانی موحەممەد با بێت و، هەرکەس بیەوێ بێتە ژێر پەیمانی عەرەب با بڕوا.

ئەمساڵ موحەممەد لە حودەیبییەوە ئەگەڕێتەوە و ناچێتە ناو مەککە.

ساڵێتر موحەممەد دێتەوە و خەڵکی مەککە لەشار دەربچن و موحەممەد بە خۆی و یارانیەوە بێنە مەککە و سێ شەو و رۆژ بمێننەوە چەکی سوارییان پێ بێ. واتە پێویستی خۆی بۆ بەرگری نەك چەکی زۆر بۆ جەنگ کردن لەگەڵ دوژمندا، وە شیریان لە کێلانە دەرنەیێ، بە بێ ئەم وەزعە نەیەنە ناو مەککەوە.

ئەم ئاشتی نامە لە ناو ئەهلی تەفسیر و سیرەتی پێغەمبەردا بە فەتحی موبین ئەژمێررێ و، درێژەی ئەم باسە لە کتێبە سیرەتەکاندایە.

﴿لَّقَدْ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءْيَا بِٱلْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا۟ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٢٨﴾ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ ۚ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ۗ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًۢا ﴿٢٩﴾﴾

ریوایەت کراوە: پێغەمبەر ﷺ لە پێش سەفەری حودەیبییەدا لە خەوا بینی: کە خۆی و، یارانی چوونە مەککە و بە ئەمینی مەناسیکەکانی ئەو شوێنەیان بەجێ ئەهێنا و، بازێ سەریان تاشی و بازێ مووی سەریان کورت کردەوە. وە لەو رۆژەدا ئەم خەوەی گێڕایەوە بۆ ئەسحابەکانی، ئەوانیش گەلێ شادمان بوون و باوەڕیان وابوو ئەو خەوە هەر لەو ساڵی حودەیبییەدا دێتە جێ. جا کاتێ رۆیشتن بۆ حودەیبییە و مەجالی ئەوەیان پێ نەدان برۆن بۆ تەوافی بەیت، بازێ وتیان: ئەمە چۆن وابوو؟ نە تەوافی بەیت و، نە سەرتاشین و، نە موو کورتکردنەوە! جا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە.

واتە: بە راستی خودا راستی کردووە لەگەڵ پێغەمبەرەکەیا لەو خەوەدا کە نیشانی داوە. بێ‌گومان ئەڕۆنە ناو ماڵی خوداوە لەسەر خواستی خودا، بە هێمنی و، حاڵتان وایە بازێکتان سەرتان ئەتاشن و بازێکتان مووەکانی کورت ئەکەنەوە و، لە کەس ناترسن لە دواییدا رێگەتان لێ بگرن، جا وا خودا ئەو شتانە ئەزانێ کە ئێوە نایانزانن، وە دوای ئەوەیش فەتحێکی نزیکی لە سەفەری حودەیبییەوە بۆ بڕیار داون.

خودا ئەوە نییە کە هەندێ باوەڕلاواز بیری لێ ئەکاتەوە، حاشا! بەڵکوو خودا ئەو خودایە کە پێغەمبەری خۆی ناردووە لەگەڵ بەش و بارەی شارەزا کردنی نەزانانا بۆ رێگەی راستی و، ناردوویەتی لەگە ڵ ئایینی ئیسلامدا بۆ ئەوە کە بەرزی بکاتەوە بەسەر هەموو دینێکا، وە خودا بەسە بۆ شایەتی لەسەر پەیامی پێغەمبەر ﷺ.

موحەممەدی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عەبدولموتەلیبی هاشمی قورەیشی کە دایکی ناوی ئامینەی کچی وەهەبە و لە نەوەی ئیسماعیلی کوڕی ئیبراهیمە، پێغەمبەری خودایە بۆ سەر هەموو پەری و ئادەمیزاد بە پەیامێ کە لە پاش ئەو پەیام نابێ. وە ئەو یارانەیش کە وان لەگەڵ ئەوا بە دڵ و بە رەفتار و بە گوفتار کۆمەڵە ئادەمیزادێکن جیا کراونەتەوە لە جیهانا بۆ خزمەتی ئەو پێغەمبەرە و راوەستاون لەسەر حەق و راستی و، بە تین و هێزن لەسەر کافرەکان و، میهرەبان و نەرمن لەگەڵ یەکتردا لە ناو خۆیانا، ئەیانبینی لە روکووع و سوجوودا. واتە: هەمیشە خەریکی نوێژ و بەجێ‌هێنانی فەرمانی خودان و داوای بەش و بارە لە خودای خۆیان ئەکەن، وە نیشانەی لەسەر راستی و خێر و فەرمانبەرداری و سەلامەتی بیر و باوەڕ لە ناو تەوێڵی جوانیانا دیارە لە شوێنەواری دەوامی سوجدە بردنەوە بۆ خودا. ئەم نیشانە و سیفەتە کە باس‌کرا دەربارەی ئەوان ئەمە ئەوەیە کە لە تەوراتا بووە و هەیە. بەڵام وێنە و نیشانەیان لە «ئینجیل»دا ئەمەیە: ئەوانە وەکوو کشتێ وان لقی دەرکردبێ و ئەو زەرعە و لقەی

قائیم و ئەستوور کردبێ ئەویش خۆی گرتبێ لە هەموو لا و تەنیشتێکەوە و گەیشتبێ بە ئەندازەی عادەتی خۆی و راوەستابێ لەسەر ساقی ئەو لقە لە زەوی دەرئەچێ بە جۆرێ کە کشتەوان ئەخاتە شادمانییەوە بۆ ئەوە کە قاری کافرەکانی پێ هەڵبسێنێ. وە خودا وادەی داوە بەوانە کە باوەڕیان هێناوە بە حەزرەتی موحەممەد ﷺ و کردەوەی باشیان کردووە لە: دەوامی بەندەیی بەدەنی و، ئەدای واجب و، دەس هەڵگرتن لە حەرام و، جیهاد لە رێگەی خودادا ـ کە ئەو کەسانەیش ئەو یارە جوانڕەفتارانەن ـ وادەی پێداون بە چاوپۆشی لە کەم و کووڕی و، وادەیشی پێداون بە پاداشێکی گەورە.

ئەجرێ گەورە بێ بە لای خوداوە   حسێبی نییە لە رووی دنیاوە

سووره‌تی حوجورات، له‌ سووره‌ته‌ مه‌دینه‌ییه‌كانه‌، "١٨" ئایه‌ته‌،
دوای سووره‌تی موجاده‌له‌ هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تُقَدِّمُواْ بَيْنَ يَدَيِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ١﴾

ئه‌ی كه‌سانێ كه‌ باوه‌ڕتان به‌ خودا و پێغه‌مبه‌ری خودا كردووه‌! هیچ كاری سه‌ربه‌خۆ مه‌هاونه‌ پێش حوكمی خودا و پێغه‌مبه‌ری خودا، واته‌: به‌ بێ وه‌رگرتنی فه‌رمانی خودا هیچ حوكم و كارێ مه‌كه‌ن. یاخود مه‌كه‌ونه‌ پێش خودا و پێغه‌مبه‌ره‌وه‌، واته‌ سه‌رپێچی له‌ فه‌رمانیان مه‌كه‌ن.

له‌ عه‌بدوڵڵای كوڕی زوبه‌یر ﵁ ده‌گێڕنه‌وه‌ ده‌فه‌رموێ: وه‌فدێ له‌ به‌نی‌ته‌میم هاتن بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ. جا حه‌زره‌تی ئه‌بووبه‌كر عه‌رزی حه‌زره‌تی كرد: كه‌ قه‌عقاعی كوڕی مه‌عبه‌د بكه‌ به‌ گه‌وره‌یان، وه‌ عومه‌ر عه‌رزی كرد: كه‌ ئه‌قره‌عی كوڕی حابیس بكه‌ به‌ گه‌وره‌یان. ئه‌بووبه‌كر دڵگران بوو، وتی: تۆ هه‌ر مه‌به‌ستت به‌ربه‌ره‌كانێی من بوو له‌م قسه‌دا! عومه‌ریش وتی: شتی وام مه‌به‌ست نه‌بووه‌ و، كه‌وتنه‌ هاوردِ و بردی قسه‌وه‌ و ده‌نگیان به‌رزبووه‌وه‌. له‌و كاته‌دا ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرْفَعُوٓاْ أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِىِّ وَلَا تَجْهَرُواْ لَهُۥ بِٱلْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَٰلُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ۝٢ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَٰتَهُمْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمْتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٣﴾

ئەی کەسانێ باوەڕتان هەیە بە خودا و پێغەمبەری خودا! دەنگ بەسەر دەنگی پێغەمبەرا بەرزمەکەنەوە و، بە دەنگی ئاشکرا و نابار، وەکوو بازێکتان قسە لەگەڵ بازێکتانا ئەکەن، قسە لەگەڵ پێغەمبەرا مەکەن، نەکا تووشی بێئەدەبی ببن و کردەوە باشەکانتان بە زایە و بێسوود بڕوا و ئێوە بە خۆتان نەزانن، بێگومان ئەوانە کە دەنگیان نزم ئەکەنەوە لە لای پێغەمبەری خودادا ئەوانەن کە خودا دڵی پوختە کردوون بۆ تەقوا و پارێزگاری، وە ئەوانە لە لای خوداوە خۆشبوون لە تاوانیان و پاداشی گەورەیان بۆ بڕیاردراوە.

جا «ابن‌الزبیر» ئەڵێ: ئیتر عومەر لە لای حەزرەتدا قسەی نەدەکرد تا پێغەمبەر پرسیاری لێ نەکردایە.

وە لە ئەنەسەوە دەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ پرسیاری لە سابیتی کوڕی قەیس کرد و هەواڵی پرسی، پیاوێ عەرزی حەزرەتی کرد: من ئێستە بۆت ئەدۆزمەوە. ڕۆیشت بە شوێنیا، تەماشای کرد وا لە ماڵی خۆیا دانیشتووە و سەری داخستووە. کابرا لێی پرسی: ئەوە بۆچی وات کردووە لە خۆت؟ وتی: شەرمەزاری هاتووە بەسەرما و تووشی خراپە و بەدی بووم؛ من دەنگم بەرز کردووەتەوە بەسەر پێغەمبەرا و هەر کردەوەیەکم کردووە پووچ و بێبایەخ بووە. ئەویش هاتەوە بۆ خزمەتی حەزرەت ﷺ و قسەکەی بۆ گێڕایەوە، پێغەمبەر فەرمووی: بڕۆ پێی بڵێ تۆ لە خەڵکی بەهەشتیت و لە خەڵکی ئاگر نیت!

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝٤ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝٥﴾

به راستی ئەو کەسانە کە لە پشتی هۆدەکانەوە بانگت لێ ئەکەن زۆربەیان فامی شێوەی ئەدەبیان نییە و، نازانن بانگ کردنی وەها شیاوی شانی تۆ نییە، وە ئەگەر ئەوانە پەلەیان نەکردایە و خۆیان بگرتایە هەتا تۆ خۆت ئەچوویتە دەرەوە بۆ لایان ئەوە بۆ ئەوان چاکتر ئەبوو لەم جۆرە بانگ کردنە، بەڵام هەرچۆن بێ خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

جەلالەدینی سیووتی رحمه الله ئەفەرموێت: ئەم ئایەتە دەربارەی وەفدێك هاتە خوارەوە هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ﷺ لە کاتی نێوەڕۆدا و نەیانزانی وا لە چ ژوورێکدا لە ژوورەکانی خێزانەکانی و، هەر یەکێ لەو وەفدە لە پشتی هۆدەیەکەوە بە دەنگی بەرز بانگیان لێ کرد و، پاش ئەوە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە. وە دەرئەکەوێ کە واجبی هەموو موسوڵمانێ ئەوەیە هەر وەکوو لە کاتی ژیانی پێغەمبەرا ئەدەب کراوە لە عاستیا و، پێویست بووە بە دەنگی نزم لە خزمەتیا قسە بکرێ، پاش وەفاتیشی ئەبێ ئەدەبی لێ بکرێ؛ چونکی پێغەمبەر ﷺ وەکوو باقی پێغەمبەران لە گۆڕا ژیانی بەرزەخییان هەیە گەلێ بەهێزتر لە ژیانی شەهیدان و باقی پیاوچاکان.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقٌۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓا۟ أَن تُصِيبُوا۟ قَوْمًۢا بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ۝٦﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! ئەگەر فاسقێ هەواڵێکی بۆ هێنان لێی‌بکۆڵنەوە، تا باش تێی‌بگەن ئەو باسە درۆیە یا راسە، نەوەك گەلێ تووشی دەرد و ئازار بکەن بە هۆی نەزانینەوە و ئەوسا لە کردەوەی ناباری خۆتان پەشیمان ببنەوە. بەڵام کاتێ کە پەشیمانی سوود نادا.

دەگێڕنەوە حەزرەت ﷺ وەلیدی کوڕی عوقبەی نارد بۆ ناو بەنیموستەلەق زەکاتیان لێ وەربگرێ، وە لە نێوان ئەو و بەنیموستەلەقدا ناخۆشییەك بوو، کاتێ لێیان نزیك بووەوە هاتن بە دەمیەوە، ئەمیش وای زانی خەیاڵیان خراپە، گەڕایەوە بۆ مەدینە و عەرزی حەزرەتی کرد: کە ئەو گەلە لە دین وەرگەڕاونەتەوە و زەکات نادەن! حەزرەت ﷺ ویستی بڕوا بۆ سەریان. لە ئەنجاما خالیدی کوڕی وەلیدی نارد و ئەوانیش پێشوازییان کرد و زەکاتەکەیان دا و، خالید هاتەوە بۆ مەدینە، جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

﴿وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ۝٧ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ۝٨﴾

ئەی موسوڵمانەکان بزانن! پێغەمبەری خودا وا لە ناوتانا ئەگەر لە گەلێ کارا پەیڕەوی ئێوە بکا بەهیلاکدا ئەچن و، ئێوە لەو پلەدا نین کە لە هەموو فەرمانێکدا بە گوێتان بکرێ و پەیڕەویتان بکرێ، بەڵام ئەوەندە هەیە کە خودا بە کەرەم باوەڕی لە دڵی ئێوەدا جوان کردووە و خۆشەویستی کردووە لە دڵتانا و، کوفر و بەدخوویی و بەدڕەوشتی و تاوانباری لا ناشیرین کردوون. جا ئەوانە کە خزمەت ئەکەن و باوەڕیان بەلاوە باش و پەسەندە ئەوانە باشن و لەسەر ڕێگەی ڕاستن، ئەمەیش تەنها بە مەحزی فەزڵ و نیعمەت و کەرەمی خودایە و بەس. وە خودا زانایە بە هەموو کارێ و حیکمەتی هەیە لە هەموو تەشریعاتی خۆیا.

﴿وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُوا۟ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَـٰتِلُوا۟ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓا۟ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾﴾

ئەفەرموێت: ئەگەر دوو تاقم لە خاوەن باوەڕەکان جەنگیان بوو شەڕیان لەگەڵ یەکدا ئەکرد ئەوە ناوبژییان بکەن و گرێی ناوبەینیان بکەنەوە، جا ئەگەر یەکێ لەو دوو گرۆهە هەر بایی بوو ملی نەدا و نەهاتە سەر ڕێگەی ڕاست و وتی: من گوێ بەو ناوبژییە نادەم ئەوجار جەنگ لەگەڵ ئەو گرۆهە یاخییەدا بکەن، جا ئەگەر ملی دا و هاتەوە بۆ سەر ڕێگە ئەوسا نێوانیان باش بکەن و ئاشتیان بکەنەوە بە گوێرەی حوکمی خودای تەعالا و چاودێری عەداڵەت بکەن بۆ هەردوو لایان، بێ‌گومان خودا ئەو کەسانەی خۆش ئەوێ کە بە عەداڵەت ڕەفتار ئەکەن.

لە ئەنەسەوە ئەگێڕنەوە کە: عەرزی حەزرەتیان کرد: بڕۆ بۆ لای عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول و بانگی بکە بۆ سەر ئایینی ئیسلام، حەزرەت ﷺ سواری وڵاخێ بوو ڕۆیشت بۆ لای، کاتێ دابەزی عەبدوڵڵا قسەیەکی بێ‌نەزاکەت بە دەمیا هات، یەکێ لە یارانی ئەنساری بە توندی وەڵامی عەبدوڵڵای دایەوە و، یەکێ لە کۆمەڵەی عەبدوڵڵا بەرپەرچی یارۆی ئەنساری دایەوە و؛ بوو بە بشێوە و کۆمەڵی هەردوو لا چوون بە گژ یەکا و بە دار و شەپلاخە دایان بە سەر و گوێلاکی یەکدا و حەزرەت ﷺ کەوتە بەینیانەوە و خامۆشی کردنەوە. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

ئەم ئایەتە بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە «باغی = یاخی» خاوەن باوەڕە و بە کافر نازمێررێ؛ چونکی پاش ئەوەی فەرمووی: ﴿و إن طائفتان...﴾ فەرمووی: ﴿فإن بغت إحداهما على الأخرى، فقاتلوا التي تبغي...﴾.

هەروا بەڵگەیە لەسەر ئەوە هەر کە دەستی لەشەڕ هەڵگرت ئیتر وازی لێ ئەهێنرێ.

هەر وەك بەڵگەیە لەسەر ئەوە کە پێویستە لەسەر موسوڵمانان یارمەتی ئەو لایەنە بدەن کە دەسدرێژی کراوەتە سەری.

﴿إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا۟ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾﴾

کۆمەڵی موسوڵمانان و خاوەن باوەڕان برای یەکترن، برایەتی حەسەب و رەفتار لەسەر یەك دەستوور کە قورئانی پیرۆزە، باوکیان لە دەستووردا باوەڕی خودابەیەکناسی و پەیامی پێغەمبەری خودایە و، دایکیان لە دەستوورا رەفتار بە یەك شەریعەتە.

یاخود باوکیان لە دامەزراندنی ئایینا «محمد المصطفی»یە و، دایکیان خێزانەکانی ئەوە. وەکوو بە ئایەتی: ﴿النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم، و أزواجه أمهاتهم﴾[1] ئیشارە بۆ ئەمە کراوە، هەرچەن باوك و دایکی نەسەبیش نەبن.

جا کە لەسەر ئەم یاسا موسوڵمانان برای یەکترن دەی ئاشتی و کۆکی بخەنە ناوبەینی براکانتانەوە و، لە خودا بترسن و، سەرپێچی لە فەرمانەکانی مەکەن و خۆتان لە خراپە بپارێزن، هیوا وایە لە لای خوداوە رەحمتان پێ بکرێ.

ئاخ بۆ برایێ بە حەق برابێ — بۆ رووناکی دڵ وێنەی چرا بێ
لە رۆژی جەنگا مایەی وەفا بێ — لە شەوەزەنگا پایەی سەفا بێ
لە ماوەی ژینا هاوبیروڕا بێ — لە رێی ئایینا بەندەی خودا بێ
لە پاش مردنت وەفات رابگرێ — دوعات بۆ بکا هەتاکوو ئەمرێ
ئەگەر دەس کەوێ برایێ وەها — سەر و گیان و ماڵ بۆ ئەو بە تەنها

---

١. الأحزاب؛ ٦.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسۡخَرۡ قَوۡمٞ مِّن قَوۡمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا نِسَآءٞ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيۡرٗا مِّنۡهُنَّۖ وَلَا تَلۡمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلۡأَلۡقَٰبِۖ بِئۡسَ ٱلِٱسۡمُ ٱلۡفُسُوقُ بَعۡدَ ٱلۡإِيمَٰنِۚ وَمَن لَّمۡ يَتُبۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ۝١١﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! با کۆمەڵێ لە پیاوان گاڵتە نەکا بە کۆمەڵێ لە پیاوان؛ لەوانەیە کە گاڵتە پێکراوەکان لە گاڵتەکەرەکان باشتر بن. وە با کۆمەڵێ لە ژنان گاڵتە بە کۆمەڵێ لە ژنان نەکا؛ لەوانەیە ئەو ژنانە بە سووکی تەماشا ئەکرێن باشتر بن لە گاڵتەکەرەکان. وە تانە لە خۆتان مەدەن، واتە کاتێ یەکێ لە ئێوە تانە لە یەکێکی‌تر بدا وەکوو ئەوە وایە کە تانەی لە خۆی دابێ؛ چونکی موسوڵمانان وەکوو یەك نەفس وەهان.

وە یاخود مادام کە تۆ تانە لەو بدەی ئەویش تانە لە تۆ ئەدا و، ئیشەکە وای لێ دێ وەك ئەوە وایە کە خۆت قسەت بە خۆت وتبێ و خۆتت سووك کردبێ.

وە ناتۆرە بۆ یەکتر فڕە مەدەن! بە ئادەمیزادێکی چاو کز مەڵێن: شەمشەمەکوێرە... زۆر ناشرینە ناو و ناتۆرە و قسەیەك کە پێچەوانەی یاسای ئیسلام بێ دوای ئەوەی کە ئینسان باوەڕی کرد و بە ئایین خۆی پاك کردەوە. وە هەرکەس تۆبە لەم کارانە نەکا ئەوە لە ستەمکاران ئەژمێررێ.

ئەبووجەبیرەی کوڕی زەحاك ئەڵێ: وا ئەبوو پیاوێ دوو یا سێ ناوی هەبوو، جا بە بازێ لەو ناوانە بانگ ئەکرا ئەویش پێی ناخۆش ئەبوو. لەم ڕووەوە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿ولا تنابزوا بالألقاب﴾.

واتە: با بازێکتان بانگ لە بازێکتان نەکا بە جۆرێ و بە ناوێ کە حەزی پێ نەکا؛ وەکوو بە بازەکەسێ ئەڵێن: «دێوە»، «گورگە»، «هەڵۆ»...! ئەم ناوانە هەرکەس پێی ناخۆش بێ بانگی لێ بکرێ پێیان حەرامە بۆ خەڵك بە کاریان بێنێ بەرانبەری.

ئەبووداوود لە ئەدەبدا [لە ئەبووجەبیرەی کوڕی زەحاکەوە] ئەگێڕێتەوە [ئەڵێ]: کاتێ پێغەمبەر هات بۆ لامان پیاوێك نەبوو لە ئێمە دوو سێ ناوی نەبێ! جا پێغەمبەر ﷺ بە ناوێك لەو ناوانە بانگی لە زەلامێك ئەکرد ئەیانوت: نە، وا نا، ئەی پێغەمبەری خودا، ئەو زەلامە بەو ناوە تووڕە و قەڵس ئەبێ. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱجۡتَنِبُواْ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعۡضَ ٱلظَّنِّ إِثۡمٞۖ وَلَا تَجَسَّسُواْ وَلَا يَغۡتَب بَّعۡضُكُم بَعۡضًاۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمۡ أَن يَأۡكُلَ لَحۡمَ أَخِيهِ مَيۡتٗا فَكَرِهۡتُمُوهُۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢﴾﴾

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە بە خودا و پێغەمبەری خودا! خۆتان بپارێزن و لابگرن و دووربکەونەوە لە زۆر گومانی خۆتان بە خەڵك، لەبەر ئەوە کە بازێ گومان گوناحە و ڕاست نییە گومانت وایە کابرا دزە، یا داوێن پیسە، یا دەم پیسە. وە لەبەر ئەوە کە گومان بردن بە خەڵك جارجار ئینسان ئەخاتە هەڵەوە پێویستە ئینسان لە سەد گومانا لە نەوەد و نۆیان دووربکەوێتەوە.

زاناکان فەرموویانە: بازێ گومان پێویستە ئینسان شوێنی بکەوێ؛ وەکوو حوکمی عەمەلیی وەها بەڵگەی قەتعی تێدا نەبێ لە ئادابی عیبادەت، وەکوو نوێژ و ڕۆژوو زەکات و حەج و وێنەی ئەوانە... وە بازێ گومان کەوتنە شوێنی حەرامە؛ وەکوو گومان لە «ئیعتیقادیات»ا لە باسی خودا و سیفاتی خودا و پێغەمبەرا ﷺ. واتە

باوەڕ پێویستە بە بەڵگەی قەتعی وەربگیرێ. هەم وەکوو گومانی خراپ بە ئینسانی موسوڵمانی وەها کە مولازمی ئادابی دین بێ، واتە موسوڵمانێ حاڵی وابێ کە نوێژ و ڕۆژوو بەجێ دێنێ و لە گوناح تەرێز ئەکا بە قسەی ئینسانێکی فاسق گومان مەبە کە عارەق ئەخواتەوە.

وە بازێ گومان ڕەوایە؛ وەکوو گومان بەوە کە فلان مامەڵەچی پاش دە ڕۆژی‌تر شێوەی فرۆشتنی شتومەك ئەگۆڕێ لەبەر ئەوە ساڵەکە ساڵی گرانییە.

وە با بازێ لە ئێوە ناوی کەسێ نەبا لە پاش‌ملە بە جۆرێ خاوەن عەیبەکە پێی ناخۆش بێ؛ وەك بڵێن: فلان زۆر ئەدوێ، زۆر ئەخوا، جلەکەی بەری پێی ناکەوێ، ئەسپەکەی بەدرەسەنە. ئایا یەکێ لە ئێوە پێی خۆشە گۆشتی برای خۆی بە مردوویی بخوا؟ دیارە کە ئێوە حەز لە شتی وا ناکەن.

وە مەکەونە هەواڵپرسی لە عەیب و عاری خەڵکی، تا بزانی کوڕەکەی چۆنە و، کچەکەی چی ئەکا و، ژنەکەی قسە لەگەڵ کێ دەکا. حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێ شوێنی عەیبی خەڵکی بکەوێ بۆ ئەوە بڵاوی بکاتەوە ئەوە خودا عەیبی بڵاو ئەکاتەوە با لە ناو خانووی خۆیشیا بێ. وە لە خودا بترسن و بزانن خودا تەوبە وەرئەگرێ لە هەرکەسێ تەوبە بکا و خودا میهرەبانە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ١٣﴾

ئەی ئادەمیزاد ئێمە ئێوەمان دروستکردووە لە نێرێ و لە مێچکەیێ؛ لە پیاوێك و ژنێ، لە ئادەم و حەوا. وە ئێوەم کردووە بە چەن گەلێ کە بناغەن بۆ هۆز و تیرە و، لەو گەلە چەن تیرەیەکم دروست کردووە و، لە هەموو تیرەیێ چەن «عەمارە»یێ و، لە «عەمارە» چەن «بەتن»ێ و، لە هەر بەتنی چەن «فەخز»ێ و، لە هەر «فەخز»ێ

چەن فەسیلەیێ... بۆ ئەوە کە لە ناو خۆتانا بژین و یەکتر بناسن، بۆ خاتری یارمەتیدانی یەکتر لە دین و دنیادا. نەك بۆ ئەوە کە بازێکتان فیز بەسەر بازێکدا بکا و خۆی بە گەورە دابنێ بەسەر بازێکدا؛ چونکی گەورەیی ئەوەیە لەلای خودادا رێز و پایەی ببێ، ئەوەیش بە پارێز و فەرمانبەرداری و خزمەتە و، گەورەترتان و بەرێزترتان لای خودا ئەو کەسەیە تەقوا و پارێز و لەخوداترسانی زیاتر بێ.

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ ئەڵێ: حەزرەت ﷺ لە رۆژی گرتنی شاری مەککەدا فەرمووی: ئەی ئادەمیزاد بە راستی خودا خۆپەرستی زەمانی پێش ئیسلامی لەسەر لابردن و، خۆ گەورەکردن بە هۆی گەورەیی باوك و باپیرەوە نەماوە لە ئیسلاما. ئینسان لە ئیسلامدا دوو کەسە: یەکەم: ئینسانێ خاوەن چاکە و پارێز و کەرامەت بێ لە لای خودا. دووەم: ئینسانێکی بەدکاری بەدڕەوشتی لە حەق لادەری سووك و بێنرخە بە لای خوداوە. ئادەمیزاد هەموو نەتەوەی ئادەمن و ئادەم لە گڵ دروست کراوە. وەکوو لە ئایەتەکەدا فەرموویەتی.

ترمزی ریوایەتی کردووە کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: «الحسب المال، والكرم التقوى» وە ئەمە ئەگەڕێتەوە بۆ فەرموودەی خودا: ﴿إن أكرمكم عند اللّٰه أتقاكم﴾ وە ریوایەت کراوە کە حەزرەت فەرموویەتی: هەرکەسێ پێی خۆشە بەرێزترینی خەڵك بێ با خۆی بپارێزێ و لە خودا بترسێ.

وە تەبەری لە کتێبی «آداب‌النفوس»دا ئەگێڕێتەوە ئەڵێ: حەزرەت ﷺ لە خاکی «مِنیٰ»دا خوتبەی خوێندەوە لە «ايام التشريق»دا لەو کاتەدا سواری وشترێ بوو، فەرمووی: ئەی خەڵك بزانن خوداتان یەکێکە و، هەمووتان لە یەك بابن و زیادە فەزڵ و پایەیەك نییە بۆ عەرەب بەسەر عەجەما و بۆ عەجەم بەسەر عەرەبا و، پایە و پلە نییە بۆ رەش بەسەر سوورا و بۆ سوور بەسەر رەشدا بە پێی تەقوا و پارێز لە

سزای خودا نەبێ. ئاگاداربن! ئایا ئەم پەیامەم گەیاند؟ دوایی فەرمووی: با ئەوانەی لێرەن رای بگەیەنن بەوانەی لێرە نین.

وە لە تەفسیری تەبەریدا لە مالیکی ئەشعەرییەوە ئەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خودا بۆ ماڵ و رەگەز و بنەچە و لەش و لەخت و داراییتان ناڕوانێ، بەڵام بۆ دڵتان ئەڕوانێ، جا هەرکەسێ دڵی باش بێ خودا خۆشی ئەوێ و خۆشەویستی ئەکا. ئێوە هەمووتان لە ئادەمن، کامتان زیاتر خۆی بپارێزێ و لە خودا بترسێ ئەو کەسەتان لای خودا لە هەموان خۆشەویستترە.

﴿قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾﴾

ئەم ئایەتە دەربارەی وەفدێ لە بەنیئەسەد هاتە خوارەوە، لە ساڵێکی قاتی و بێبارانیدا هاتن بۆ مەدینەی مونەووەرە و دوو کەلیمەی شەهادەتیان دەربڕی و خۆیان بە موسوڵمان نیشان دا و، عەرزی حەزرەتیان کرد: ئێمە هاتووین زەحمەتی خێزان و ژیانمان خستووەتە سەر شانی تۆ و خزمەتی تۆمان نەکردووە، بەڵام جەنگیشمان لەگەڵ نەکردوویی و ئازارمان نەداوی وەك عەرەبەکانی دیکە ئازاریان داوی.

جا خودا ئەفەرموێت: عەرەبە دەشتەکییەکان ئەڵێن: ئێمە ئیمانمان هێناوە، تۆ بڵێ بەوانە: ئیمانتان نەهێناوە، بەڵام بڵێن: بە دیمەن ملمان شۆڕ کردووەتەوە و، هێشتا باوەڕ نەڕۆشتووەتە ناو دڵتانەوە، وە ئەگەر ئێوە بە راستی و تەواوی فەرمانبەری خودا و پێغەمبەری خودا بکەن ئەوە خودا هیچ لە پاداشی کردەوەی باشتان کەم

ناکاتەوە و هەمووتان بە تەواوی بۆ حسێب ئەکا لە یەك بە دە تا یەك بە حەوسەد. بە راستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

بزانن! «ئیمان» باوەڕ و تەسدیقە بە دڵ بۆ حەزرەتی موحەممەد ﷺ لەوەدا کە هێناویەتی لە لای خوداوە، وە ئەم باوەڕە بەکار نایێ و سوودی نییە هەتا کردەوەیەکی دڵی لەگەڵا نەبێ کە بریتییە لە ئیسلام و ملکەچی بە دڵ، کە لەمەوە پێویست ئەبێ ئەو کەسە پێغەمبەری خۆش بوێت و، خزمەتی دینەکەی بکا بە ئەندازەی تەوانای خۆی. کە وابوو باوەڕ و ئیسلام لە مانا و مەفهووما و لە زاتا لە یەك جیان: ئیمان عیلمە و کەیفە. ئیسلامیش کرداری دڵە، بەڵام لە ئیعتیبارا هیچ کام لەوانە بە بێ ئەوی‌تریان سوودی نییە. واتە تەسدیق و باوەڕی دڵ بە بێ خزمەت و خۆشەویستی حەزرەت ﷺ ئینسان ناکا بە ئەهلی رزگاری. وە ئیمان، بە دەم بڵێ: ئیمانم هەیە. یا ئیسلام بە دیمەن کابرا فەرمانبەری حەزرەت ﷺ بکا ئەمە بێ‌سوودە، مادام لە دڵا ئەو ئیسلام و ملکەچییە نەبێ، وە ئەو تەسدیق و باوەڕە نەبێ. جا خودا ئەفەرموێت: ئەمەی ئێوە داوای ئەکەن هەر ئیسلامە بە دیمەن و فەرمانبەری رواڵەتییە، ئەنا ئیمانی راستی نییە و ملکەچی واقیعی نییە. بۆیە ئیسلامەتەکەتان بێ‌بایەخە. هەرچی وەکوو «شهادتین» ئەوە مەرجە بۆ ئیجرای ئەحکامی ئیسلامی و لە ماهییەتی ئیمان بەدەرە.

بە کورتی: خودا بە حەزرەتی فەرموو: تۆ بەو عەرەبانە بڵێ: ئێوە ئیمانتان نەهێناوە؛ چونکی ئیمان تەسدیق و باوەڕ کردنە بە دڵ لەگەڵ دامەزراوی و خۆشەویستی تایبندا و، ئێوە ئەمەتان نییە، ئەگەرنا منەتتان نەئەنایە سەر حەزرەت و شانازیتان بەسەردا نەدەکرد بە هاتنتان بۆ لای بە تایبەتی لەم ساڵە گرانییەدا و، نەتان‌ئەوت: ئێمە جەنگمان لەگەڵ نەکردووی؛ چونکە ئەوە شتێکە لەم باسە بەدەرە، بەڵام بڵێن: موسوڵمانین بە دەربڕینی دوو کەلیمەی شایەتی و داخڵ بوون بۆ ناو موسوڵمانان،

وە هەرکاتێ ئێوە دڵی خۆتان لەسەر دین دابمەزرێنن خوداش هەموو کەرەمێکتان لەگەڵا ئەکا.

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾﴾

بێگومان خاوەن ئیمانانی ساغ ئەو کەسانەن کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا هێناوە و پاش ئەو ئیمانە ناکەونە ناو دوودڵی و بێباوەڕییەوە، وە ئەوانەن کە جیهاد ئەکەن و تێئەکۆشن لە ڕێگەی خودادا بە خەرجی دارایی و بە قوربانی کردنی گیانی خۆیان، واتە یا لە جەنگی کافرانا بکوژرێن، یا لە بەرهەڵستی بیدعەتا، یا لە فەرماندان بە چاکە و نەهی کردن لە خراپەدا بکوژرێن، بە مەرجێ ئەسڵی ئەمر بە چاکە و نەهی لە خراپەکەیان شەرعی بێ، ئەمانەن راست و راستکارن لە لای خودا.

تۆ بەوانە بڵێ کە ئەڵێن ئێمە خاوەن باوەڕین: ئایا هەواڵ بە خودا ئەدەن دەربارەی ئایین و باوەڕی خۆتان. کە ئەڵێن ئێمە ئیمانمان هەیە، لەگەڵ ئەوەدا کە خودا زانایە بە هەرچی وا لە ئاسمانەکان و هەرچی وا لەزەویدا لە دەرەوە یا لە ناوەوە و خودا ئاگاداری هەموو شتێکە؟

منەت بەسەر تۆدا ئەکەن بەوە کە ئایینی ئیسلامیان وەرگرتووە! تو پێیان بڵێ: بە ئیسلامی خۆتان منەت مەنێن بەسەر منا، بەڵکوو خودا منەتتان بەسەردا ئەکا لەبەر ئەوە کە هیدایەتی داون بۆ ئیمان و دڵی رووناك کردوونەتەوە ئەگەر لە داوای ئیمانەکەتانا راست ئەکەن.

بە راستی خودا زانایە بە هەرچی لە ئێوە پەنهانە و، لە ئاسمانەکان و زەویدا و ئەوەیش وا لە دڵی ئێوەدا لە باوەڕ و حاڵەکانی‌ترتان هەمووی لە خودا ون نابێ و ئاگای لە هەموویانە.

ئەی خودای زانا بە سیری نیهان غەیب و شەهادەی سەراسەر جیهان
بەشێکمان بدە لە ئیمانی ساغ بیشمانپارێزە لە فیتنەی پەنهان

سووره‌تی «ق»، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، ئایه‌تی "٣٨" نه‌بێ، "٤٥" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی مورسه‌لات هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قٓۚ وَٱلۡقُرۡءَانِ ٱلۡمَجِيدِ ١ بَلۡ عَجِبُوٓاْ أَن جَآءَهُم مُّنذِرٞ مِّنۡهُمۡ فَقَالَ
ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا شَيۡءٌ عَجِيبٌ ٢ أَءِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابٗاۖ ذَٰلِكَ رَجۡعُۢ بَعِيدٞ ٣
قَدۡ عَلِمۡنَا مَا تَنقُصُ ٱلۡأَرۡضُ مِنۡهُمۡۖ وَعِندَنَا كِتَٰبٌ حَفِيظُۢ ٤ بَلۡ كَذَّبُواْ
بِٱلۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ فَهُمۡ فِيٓ أَمۡرٖ مَّرِيجٍ ٥﴾

«ق» له پیته سه‌ره‌تاییه‌کانی سووره‌ته‌کانه، وه‌کوو «ص» و «ن» و گه‌لێ قسه له مه‌عنایانا کراوه و، راستتر ئه‌وه‌یه ئه‌م پیتانه چه‌ند ره‌مزێکن له نێوان خودا و پێغه‌مبه‌را ﷺ پێغه‌مبه‌ر مانای زانیون.

به‌م موناسه‌به، له‌م رۆژانه‌دا پیاوێکی موسوڵمان هاته لام وتی: له‌م شه‌وانه‌دا به خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر گه‌یشتم و عه‌رزم کرد: مه‌عنای «ق» چییه؟ ئه‌ویش له وه‌ڵامدا فه‌رمووی: «علم الله الإنسان کلمات، و هذه منها»، جا پرسیاری لێ کردم: مه‌عنای ئه‌م فه‌رمووده چییه؟ منیش وتم: مه‌به‌ستی له له‌فزی «الإنسان» زاتی خۆیه‌تی و مه‌به‌ستی

ئەمەیە کە خودا چەن کەلیمەیەکی نیشانی بەندەی خۆی ـ کە موحەممەدە ـ داوە «ق»یش یەکێکە لەوانە، واتە ئەمیش رەمزە وەکوو ئەوانیتر.

واتە: سوێند بەو قورئانە کە دارای رێز و شەرافەتە! تۆ لەو پێغەمبەرانەی کە رەوانە کراون بۆ رێنمومایی هۆشیاران لە جیهانا، وە ئەو کەلامەیش کە رەوانەکراوە بۆ لای تۆ کەلامی خودایە و پەیامی تۆ جێگەی سەرسوڕمان نییە.

نەخەیر کافرەکان سەریان لەوە سوڕ ئەمێنێ کە پێغەمبەرێکی ئادەمیزاد ترسێن لە خۆیان هاتووە بۆ لایان کە بیان‌ترسێنێ لە سزای خودا. جا کافرەکان وتیان: ئەم وەزعە کە هاتنی ئادەمیزادێکە لە خۆیان بۆ لایان شتێکی سەرسوڕمان و نائاساییە؛ ئایا ئێمە کاتێ بووین بە خۆڵ جارێ‌تر زیندوو ئەکرێینەوە؟ ئەمە گەڕانەوەیەکی دوور لە عادەتە.

ئێمە زانایین و ئەزانین بەو ئەندازە کە زەوی ئەیخوا لە لەشی ئەوان و لە لای ئێمەدا کتێبێ هەیە کە هەموو تەفسیلاتی کائیناتی تیا هەیە. جا ئێمە کە زانا بین بەو ئەندازە لە لەشیان کە زەوی ئەیخوات و، خاوەنی کتێبێکی وەها بین هیچ شتێ نەبێ تیایا نەبێ، هیچ لە یاسا بەدەر نییە کە ئەو ئینسانە مردووە زیندوو بکەینەوە تا بە حەقی خۆی بگا.

نەخەیر ئەوانە گەلێ ناهەموارن و بێ‌باوەڕییان دەربڕی بەرابەر بە کارێکی راست و دامەزراو کە پەیامی پێغەمبەر و هاتنە خوارەوەی قورئانە بۆ لای و، بە زیندوو بوونەوەیان لە رۆژی قیامەتا کاتێ ئەم باسانەیان بۆ هات و حاڵی بوون. کە وابێ ئامۆژگاری کاریان لێ ناکا وە ئەوان وان لە حاڵەتێکی پەرێشانا؛ هەر رۆژێ بە جۆرێ رەخنە لە حەزرەت ﷺ ئەگرن: جارێ ئەڵێن: شاعیرە و، کاتێ ئەڵێن: جادووگەرە و، کاتێ‌تر ئەڵێن: کاهینە... هەروا رەخنە لە قورئانی پیرۆز ئەگرن و، رەخنە لە باسی قیامەت ئەگرن و، گومانیان وایە کە ئینسان پاش مردن زیندوو نابێتەوە.

﴿أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن
فُرُوجٍ ۝٦ وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍۭ
بَهِيجٍ ۝٧ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۝٨ وَنَزَّلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً
مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ ٱلْحَصِيدِ ۝٩ وَٱلنَّخْلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ
نَّضِيدٌ ۝١٠ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۖ وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ ۝١١﴾

ئایا ئەم کافرە بەدبەختانە ناڕوانن بۆ ئاسمان کە ها بە راسەریانەوە تا تەماشای بکەن؟ چۆن دامانمەزراندووە و بەرزمان کردووەتەوە و ئارایشمان داوە و لە پێش چاودا جوانمانکردووە بەو هەموو ئەستێرە پڕتەوبەخشانە، وە ئەوانە هیچ کوڵان و درز و کەلەبەرێکیان نییە کە بکرێ بە رێگەی هاتوچۆ؟ وە چۆن زەویمان کردووە بە فەرشێکی راخراو و پانمان کردووەتەوە و درێژمان کردووەتەوە و چەن کێوێکی بەرزی گەورەمان تیا داناوە و، لە زەویدا لە هەموو جۆرە دارێ جووتێکی جوانمان لە هەموو بەشێ رواندووە، بۆ ئەوە کە ئەو مادە دروستکراوانە ببن بە هۆی چاوڕوونکردنەوە و بیر کردنەوە لە شتی بەسوودا بۆ هەموو بەندەیەکی وا کە هۆش و بیری گەڕانەوەی بۆ لای خودای پەروەردگار بێ. وە لە ئاسمانەوە ئاوێکی پیرۆز و بەکەڵکمان باراندووە، جا بەو ئاوە چەن بەهەشتی جوان و چەن جۆرە کشتی خاوەن دانەی نایابمان رواندووە لە کشتێکی وا کە درەو نەکرابێت، ئەوسا پاك ئەکرێتەوە لە کا و خەوش و خاڵ، وە چەن دارخورمای درێژمان رواندووە کە چەن لق و چڵی چین لەسەر چینی هەیە هەتا وان لە ناو بەرگەکانا، کاتێ لە بەرگەکە دەرچوون لە یەك جیا ئەبنەوە. ئەمانەم دروست کردووە بۆ ئەوە ببن بە هۆی ژیواری بەندەکانم، هەروا زیندووم کردەوە بەو ئاوە کە لە ئاسمانەوە باراندوومانە وڵاتێکی وێرانی

بێ کشتوکاڵ، وە سەرزەوی جوان ئەبێ بە گیا و گوڵ و کشتوکاڵ. وە دەرچوونیشتان لە گۆڕ و زیندوو بوونەوەتان و ڕۆیشتنتان بۆ کۆمەڵگای لێپرسینەوە هەر وەکوو رواندنی گیا و گوڵ و کشتوکاڵە و، بە لای ئێمەوە یەکسانن و هیچ لایەکیان گران نییە.

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَٰبُ ٱلرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَٰنُ
لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَٰبُ ٱلْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ ٱلرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ أَفَعَيِينَا
بِٱلْخَلْقِ ٱلْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾﴾

ئەم کوفر و ئینکاری قورەیشە شتێکە لە زەمانی پێشوویشا وێنەی بووە و رابوردووە. ئەوەتا لە پێش ئەوانا گەلی نووح نووحیان بەدرۆخستەوە لە عێراقدا، هەتا خودا بە تۆفان بەربادی کردن، وە ئەو گەلەیش بە دەوری بیری «ڕەس»دا بوون، کە بیرێ بوو لە وڵاتی یەمامەدا و گەلەکەی دەوری پێغەمبەرەکەیان، کە ناوی حەنزەلەی کوڕی سەفوان بوو، بە درۆخستەوە. وە بازێ ئەڵێن: ئەو بیرەیە کە حەبیبی نەجاڕیان لە لادا کوشت. وە سەموود حەزرەتی سالحیان بەدرۆخستەوە. وە گەلی عاد هوودیان بەدرۆخستەوە. وە فیرعەون و قیبتییەکان مووسایان بەدرۆخستەوە. وە خزمەکانی لووت لووتیان بەدرۆخستەوە. «ئەسحابولئەیکە = خاوەن بێشەکان» شوعەیبیان بەدرۆخستەوە. وە گەلی «توببەع» لە وڵاتی یەمەندا توببەعیان بەدرۆخستەوە... هەموو ئەم گەلانە پێغەمبەرەکانیان بەدرۆخستەوە و، هەڕەشە و سزای من کەوتە سەریان. جا ئایا ئێمە بە دروست کردنی ئەوانەوە یەکەم جار ماندوو بووین تا ئیتر نەتوانین پاش مردن و رزینیان جارێکیتر زیندوویان بکەینەوە و دروستیان بکەینەوە؟! نەخەیر ئەوان ئەزانن کە دروستکراون، بەڵام وان لە گومانا لە دروستکردنەوەیەکی نوێدا.

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِۦ نَفْسُهُۥ ۖ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ
حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى ٱلْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَّا يَلْفِظُ
مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾ وَجَآءَتْ سَكْرَةُ ٱلْمَوْتِ بِٱلْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا
كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾﴾

بە راستی ئێمە لەسەر خواستی خۆمان ئینسانمان دروست کردووە و زانا و ئاگادارین بەوەی کە نەفسی وەسوەسەی پێ ئەکا و لە دڵیا ئەجووڵێتەوە، وە ئێمە نزیکترین بەو لە دوو شارەگەکانی راست و چەپی گەردنی؛ چونکە ئەو رەگانە عیلمیان نییە و ئێمە عالمین، وە ئەوانە دوورن لە دڵیەوە و ئێمە زۆر نزیکین لێیەوە بە زانیاری و ئاگاداری و راگرتن و تەربییەی هەتا ئەمرێ.

خودای تەعالا زانایە بە حاڵی ئینسان لەو کاتەدا کە دوو فریشتەی مەئمووری سەر ئینسان ئەگەن بەیەك لە لای راست و چەپەوە، یارۆی لای راست چاکەکانی ئەنووسێ و، یارۆی لای چەپ خراپەی ئەنووسێ و بە لای ئینسانەوە دائەنیشن.

ئەگێڕنەوە لە حەدیسی ئەبووئومامەوە ﷺ کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: نووسەری چاکە وا لە لای راستی ئینسانەوە و، نووسەری خراپە وا لە لای چەپەوە و، نووسەری چاکە سەردارە بەسەر نووسەری خراپەدا؛ هەرکاتێ کردەوەی باشی کرد نووسەری چاکە بە یەك بە دە ئەینووسێ، وە هەرکاتێ کردەوەی خراپی کرد ئەو نووسەری لای راستە بەم ئەڵێ: وازی لێ بێنە هیوا وایە تەسبیحی خودا یا داوای لێ خۆشبوونی بکا.

وە ئینسان هیچ وتارێکی لە دەم دەرناچێ ئیللا فریشتەیێ وا بە لایەوە چاودێری ئەکا و ئەو قسە ئەنووسێ؛ ئەگەر چاکە بێ یارۆی لای راست و، ئەگەر خراپە بێ یارۆی لای چەپ ئەینووسێ. وە ئینسان بەم جۆرە ئەژی و ژیان بەسەر ئەبا هەتا

کاتی ئاکامی دێ. جا سەختی و زەحمەتی مردن دێتە سەر ئینسان بە راستی و، پێی ئەوترێ: ئەم حاڵە لەو کاتەدا ئەوەیە کە تۆ خۆت لێ لائەدا و لە دەستی رات ئەکرد.

ئەگێڕنەوە عائیشە ﵂ دەفەرموێ: کاتێ پێغەمبەر ﷺ کەوتە کاتی کۆچ کردن لە دنیا، دەفرێ ئاو لە بەردەستیا بوو جار بە جار هەر دوو دەستی ئەکرد بە ئاوەکەدا و رووی موبارەکی خۆی پێ فێنك ئەکردەوە. وە ئەیفەرموو: «لا إله إلا الله، إن للموت سكرات» لە پاشا دەستی بەرز ئەکردەوە و ئەیفەرمووی: «في الرفيق الأعلى» تا رۆحی پیرۆزی وەرگیرا و دەستی پیرۆزی شل بووەوە و کەوتە زەوی.

﴿وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَآءَتۡ كُلُّ نَفۡسٖ مَّعَهَا سَآئِقٞ وَشَهِيدٞ ﴿٢١﴾ لَّقَدۡ كُنتَ فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا فَكَشَفۡنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ ٱلۡيَوۡمَ حَدِيدٞ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ قَرِينُهُۥ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾ أَلۡقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٖ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٖ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَأَلۡقِيَاهُ فِي ٱلۡعَذَابِ ٱلشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾ ۞ قَالَ قَرِينُهُۥ رَبَّنَا مَآ أَطۡغَيۡتُهُۥ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَٰلِۭ بَعِيدٖ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا تَخۡتَصِمُواْ لَدَيَّ وَقَدۡ قَدَّمۡتُ إِلَيۡكُم بِٱلۡوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ ٱلۡقَوۡلُ لَدَيَّ وَمَآ أَنَا۠ بِظَلَّٰمٖ لِّلۡعَبِيدِ ﴿٢٩﴾﴾

وە کاتێ ئاکامی ئەم جیهانە هات لە لایەنی ئیسرافیلەوە فوو ئەکرێ بە سوورا! جا ئەم کاتە رۆژی هاتنی ئەو هەڕەشانەیە کە لە لایەنی پێغەمبەرانەوە بە فەرمانی خودا بە ئادەمیزاد گەیێنرابوون، جا ئەم فوو بە سوورا کردنە بریتییە لە فوو کردنی جاری دووەم کە بۆ زیندوو کردنەوەی مردووەکانە بە پێی: ﴿وجاءت كل نفس...﴾.

وە هەموو بەرەو سارای لێپرسینەوە دەکەونە رێ و هەر یەکێ لەوانە دوو فریشتەی لەگەڵدایە؛ یەکێکیان ئەکەوێتە شوێن کابرا کە زیندووبووەتەوە و ئەیبا بۆ کۆمەڵگای

لێپرسینەوە، ئەوی تریشیان شایەتە، شایەتی لەسەر کردەوەکانی ئەدا چاك بن یا خراپ.
وە لە لایەنی فریشتەوە بانگی لێ ئەکرێ: کە بێ‌گومان تۆ لە دنیادا لە ناو بێ‌هۆشی و بێ‌ئاگایی ئەم رۆژەدا بووی و، ئەمەت هەر لە بیر چووبووەوە و رۆچووبووی لە دنیاخواهی و دنیابینی و شتی بەرچاویدا و هۆگری دنیای بەد و نابار بووبوویت. وە ئیمرۆ پەردەی سەرچاوی تۆمان لابردووە و چاوت تیژە و هەموو مەبەستێکی مەشرووع بە چاوی خۆت ئەبینی.

وە ئەو فریشتە کە مەئموورە و لەگەڵیایە ئەڵێ: ئەم زەلامە کە لە لای مندایە باش ئامادەکراوە بۆ دۆزەخ. جا لە لای خوداوە فەرمان دێ بۆ ئەو فریشتانە وان لەگەڵ شەخسەکەدا ئەڵێ: ئەی فریشتەکان هەرچی کافری سەرسەختی نابارە بیان‌خەنە ناو دۆزەخەوە، ئەو کافرانە کە گوێیان بە حەق نەئەدا و خۆیان لە فەرمانی خودا نەئەگەیاند و، زۆر مەنعی خێریان لە داماوان ئەکرد و، لایان‌ئەدا و دەسدرێژییان ئەکرد و، لەگەڵ وجوودی خودادا چەن خودایەکی‌تریان بۆ خۆیان دانابوو. جا ئەوانە بخەنە ناو سزایەکی سەختەوە.

وە ئەو شەیتانە کە هاورێی کابرایە و لەگەڵیایە هاوار ئەکا و ئەڵێ: ئەی خودای ئێمە! من ئەو کابرامە گومڕا و یاخی و بایی نەکردووە و ئەو هەر خۆی لە گومڕاهییەکی زۆر دوور لەمەبەستدا بووە.

جا خودا ئەفەرموێت: لای مندا کێشە و هاوردوبرد مەکەن. من پێشتر هەڕەشەم ناردووەتە سەرتان و فەرمان و حوکمی من ناگۆڕێ و چی بووە رابوردووە، من ستەمکار نیم و ستەم لە بەندەکانی خۆم ناکەم.

وە جابیر ﵁ ئەفەرموێ: گوێم لێ بوو حەزرەت ﷺ فەرمووی: بە راستی ئادەمیزاد لە بێ‌ئاگایی و فەرامۆشکاریدایە لەو شتەدا کە خودا بۆی دروست کردووە، کە ئەمەیە بە راستی زاتی «واجب الوجود» تاقەکەسێکە و بێجگە لەو خودایەکی‌تر نییە.

خودا کاتێ خواستی دروستکردنێ بەندەیەکی کرد بە فریشتە ئەڵێ: رۆزی و ئاکام و کردەوە بنووسە و، بنووسە «شەقی» یا «سەعید»ە. پاش ئەوە ئەم فریشتە ئەڕوا، خودا فریشتەیەکی‌تر ئەنێرێ و چاودێری ئەکا تا پێ ئەگا، پاش ئەوە دوو فریشتە ئەنێرێ تا چاکە و خراپەی بنووسن. جا کاتێ وادەی مردن هات ئەو دوو فریشتە ئەڕۆن و فریشتەی فەرمانبەری مراندن دێت و رۆحی وەرئەگرێ. جا کاتێ خرایە ناو گۆڕەکەیەوە رۆحەکەی دەنێررێتەوە بۆ ناو لەشەکەی. جا فریشتەی مراندن دەڕوات و دوو فریشتەی گۆڕ دێن و پرسیاری لێ ئەکەن، ئەمجار ئەوانیش ئەڕۆن. جا کاتێ رۆژی قیامەت دێ فریشتەی نووسینی چاکە و خراپە دائەپەڕن و ئەو دەفتەری کردەوە کە وا لە ملیا ئەیکەنەوە و لەگەڵیا ئەڕۆن بۆ سارای لێپرسینەوە و، یەکێ لەو دوانە ئەیبا و لێخوڕ (سائق)یەتی و، ئەوی‌تریان شایەتە و شایەتی لێ ئەدا. خودا فەرموویەتی: ﴿**لقد كنت في غفلة من هذا فكشفنا عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد**﴾.

وە لەم ئایەتانەدا دوو قسە هەیە:

یەکەم ئەمەیە: عامە بۆ هەموو موسوڵمان و کافران. وە ئەمە رای کۆمەڵ و زۆربەی زانایانە.

دووەم ئەمەیە: کە تەنها بۆ کافرەکانە. ئەمە قسەی «زەحاك»ە و، زاهیری ئایەتەکان پشتگیری ئەم قسە دووهەمە ئەکەن.

﴿يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ ٱمْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ ٱلْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَّنْ خَشِيَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ٱدْخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿٣٥﴾﴾

واتە: باسی ئەو رۆژە بکە کە بە دۆزەخ ئەڵێین: ئایا تۆ پڕ بوویی؟ ئەویش لە وەڵاما ئەڵێت: ئایا بێجگە لەمانە زیاتر کەس هەیە بیخەیتە ناومەوە؟ وە ئەو رۆژە بەهەشت نزیك ئەکرێتەوە بۆ ئەهلی تەقوا و پارێز و لە واقیعا دوور نییە لەوانەوە. وە ئەم جۆرە پاداشە باشە و ئەم جۆرە جەزادانەوە شتێکە بەڵێنتان پێ ئەدرێ نەك بۆ کۆمەڵێکی تایبەتی بەڵکوو بۆ هەموو کەسێ کە زۆر زۆر بۆ لای خودا بگەڕێتەوە. واتە ئەگەر لە رۆژێکا چەن جار گوناحی بۆ هەڵبکەوێ لە هەموو جارەکانا زوو ئەگەڕێتەوە بۆ لای خودا و یادی خودا ئەکا بە مانیع لەو گوناحانە و نایانکا. وە ئەو کەسانە کە بۆ لای خودا ئەگەڕێنەوە ئەوانەن کە لە خودای خۆیان ئەترسن لە پەنامەکی عالەما، واتە وەکوو لە ناو خەڵکا شەرم ئەکا و گوناح ناکا هەروا لە پەنامەکیشا گوناح ناکا. وە بە دڵێکی نەرم و خاوەن گەڕانەوەوە بۆ لای خودا هاتووەتە مەیدانی کارەوە.

جا لەو رۆژەدا پێیان ئەوترێ: بچنە بەهەشتەوە لەگەڵ هێمنی لە سزا و توانج و تۆڵەدا. ئەم رۆژە رۆژی ئەبەدییە بۆتان هەتا هەتایە، وە بۆیان هەیە لە بەهەشتا چی خواستیان ببێ و، لە لای ئێمەیش زیاتر لەوەیان بۆ هەیە کە ئەوان داوای ئەکەن و بە خەیاڵیانا دێ و نایێ.

وە لە ریزی ئەوانەدایە گەیشتن بە خودای تەعالا و بینینی بە چاو. لە ئەبووهورەیرە ﵁ دەگێڕنەوە ئەڵێن: بەهەشت و دۆزەخ گفتوگۆیان بوو. دۆزەخ وتی: من پیاوە گەورەکانم بۆ دانراوە. جا خودا بە بەهەشتی فەرموو: تۆ رەحمەتی منی کراوی بە شوێنی بەندە باشەکانم، وە بە دۆزەخیشی فەرموو: تۆ سزای منی کراوی بە شوێنی بەندە نامەردەکان.

وە دۆزەخ داوای خەڵکی کرد هەتا خودا پێی عیززەتی نایە سەر و خامۆش بوو. وە بۆ بەهەشت خەڵکێ دروست ئەکا و بەوانە پڕی ئەکا وەکوو حۆری و غیلمان.

وە «أواب»ی «حفیظ» کەسێکە کە لە کۆمەڵ هەڵسا بڵێ: «سبحانك اللّهم و بحمدك، لا إله لا أنت، أستغفرك و أتوب إليك».

﴿وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّن قَرۡنٍ هُمۡ أَشَدُّ مِنۡهُم بَطۡشٗا فَنَقَّبُواْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ هَلۡ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ ﴿٣٧﴾﴾

وە گەلێکمان لە پێش قورەیشدا لە خەڵکی چەرخە پێشووەکان لە ناو برد کە ئەوان لەمان بەهێزتر بوون لە هەڵمەت و زۆر و جموجووڵدا و، ئەوانە بەشارەکانا گەڕان، یاخود دەستیان گرت بەسەر شارەکانا. جا ئایا پەنا و شوێنی رزگاری بۆ ئەوان بوو کاتێ کە ئەو بەڵایان بۆ نێرراو پێیان گەیشت؟

جا بە راستی هەیە لەو باسانەدا کە باسمان کردن لەم سوورەتی قافەدا ئاگادار کردنەوە و بیرخستنەوە بۆ کەسێ کە خۆی دڵێکی وای ببێ کە خۆی بیر بکاتەوە و رێگەی چاك و خراپ لەیەك جیابکاتەوە و، لە رێگەی خراپ دووربکەوێتەوە و رێگەی چاکە بگرێتەوە بەر. یاخود ئەگەر دڵێکی زانای وای نەبوو گوێ لە موسوڵمانێکی عاقڵی دڵسۆز بگرێ و خۆیشی حازر بێ و ئاگای لە قسە بیسراوەکان بێ و بە ساغی وەریان بگرێ.

ئەگەر نازانن کێیە بەختیار؟ شەخسێکە زانا و تەوانا و هۆشیار
یا نەزانێکە گوێ بگرێ بە دڵ وەربگرێ پەندی مامۆستای زانیار
بێ دڵی بێ گوێ پێی مەڵێ ئینسان بەدبەختە و سەرسەخت لە جینسی گیاندار

﴿وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٖ ﴿٣٨﴾ فَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ قَبۡلَ

طُلُوعِ ٱلشَّمۡسِ وَقَبۡلَ ٱلۡغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ وَأَدۡبَٰرَ ٱلسُّجُودِ ﴿٤٠﴾

بە راستی ئێمە ئاسمانەکان و زەوی و نێوانی ئەوانمان دروست کردووە لە ماوەی شەش رۆژا، وەکوو لەمەوپێش چەن جار باسمان کردووە، وە بەم دروستکردنیانە هیچ ماندویتییەکمان پێ نەگەیشتووە.

جا مادام ئێمە ئەوەندە تەوانا و زانایین و تۆیش پێغەمبەری ئێمەی و وای لەبەر چاوی نیگاداری و پارێزی ئێمەدا خۆت بگرە لە بەرابەری واتەی ناپەسەندی ئەو کافرانەدا؛ چونکی کەسێ ئەوەندە تەوانا بێ ئەم جیهانە دروست بکا ئەتوانێ تۆڵەی دۆستی خۆی لە دوژمنەکەی بکاتەوە. وە خودای خۆت بە دوور بگرە لە عەیب، وە تەقدیسی بکە بەر لە خۆرکەوتن و لە پێش ئاوابوونیا. واتە لە کاتی بەیانی و عەسرا. وە لە بازێ لە شەویشدا هەر تەسبیحی بکە و لە پاش نوێژەکانیش.

وە بازێ لە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە: مەبەست لە تەسبیح نوێژ کردنە و، مەعنای ئایەتەکە ئەمەیە: کە نوێژ بکە لە پێش دەرچوونی رۆژا. واتە نوێژی بەیانی بکە. وە لە پێش ئاوابوونی رۆژیشدا. واتە نوێژی نیوەڕۆ و عەسر بکە. وە لە شەویشدا هەر نوێژ بکە. واتە مەغریب و عیشا. وە مەبەست لە پاش سوجوود پاش نوێژە فەرزەکانە. واتە ئەو سوننەتانە کە دوای نوێژە فەرزەکان هەن.

جەریری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ ئەڵێ: لە خزمەتی حەزرەتدا دانیشتبووین لە شەوێکدا. جا تەماشای مانگی کرد لە شەوی چواردەدا فەرمووی: بێ‌گومان ئێوە لەمەولا خوای خۆتان چاو پێ ئەکەوێ وەکوو چۆن ئەم مانگی شەوی چواردە ئەبینن. وە کەستان ئەرکێکی پێ ناگا لە تەماشا کردنیا. واتە مەنع ناکرێ لە تەماشا

کردنی. جا ئەگەر ئەتوانن نوێژێ لە پێش دەرچوونی ڕۆژا و، نوێژێ لە پێش ئاوابوونی ڕۆژا بکەن بیکەن، جا ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿وسبح بحمد ربك﴾.

وە ئیبنوعەباس ﷺ تەفسیری ﴿وأدبار السجود﴾ی بە تەسبیحاتی پاش نوێژەکان کردووەتەوە.

﴿وَٱسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ ٱلْمُنَادِ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ ٱلصَّيْحَةَ بِٱلْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ ٱلْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا ٱلْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ ٱلْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِٱلْقُرْءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست گوێ بگرە لەو ڕۆژەدا کە جارچی لە شوێنێکی نزیکەوە بانگ لە هەموو خەڵکی ئەو کۆمەڵگای لێپرسینەوە ئەکا و ئەڵێ: ئەی خەڵك ئامادەبن بۆ پرسیار و نامەی کردەوەتان لەلای خوداوە. ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە دەنگی ئیسرافیل بە ڕاستی ئەبیسن و، ئەو ڕۆژە ڕۆژی دەرچوون لە گۆڕە و جارچی بانگ ئەکا و ئەڵێ: ئامادە بن بۆ لێپرسینەوە.

ئێمە ئەوەندە تەوانایین کە مردوو زیندوو ئەکەینەوە و زیندوو ئەمرێنین و گەڕانەوە و ئاکامی عالەمی زیندوو بۆ لای ئێمەیە. ئەو ڕۆژە ڕۆژێکە زەوی لەت ئەبێ و، ئەوانیش بە پەلەپەل دەرئەچن، ئەم کاتە کاتی کۆ کردنەوەی خەڵکە و ئەوە کارێکی ئاسانە بە لای ئێمەوە. ئێمە زاناترین بەوەی کە ئەوان ئەیڵێن. وە تۆ زۆرت بەسەر ئەوانا نییە. دەی ئامۆژگاری بکە و پەند دابدە یادی خودا بخەرەوە بیری ئەوانەی کە لە ئامۆژگاری من ئەترسن.

سووره‌تی زاریات، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٦٠" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی ئه‌حقاف هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَٱلْحَٰمِلَٰتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَٱلْجَٰرِيَٰتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَٱلْمُقَسِّمَٰتِ
أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ ﴿٥﴾ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٌ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْحُبُكِ ﴿٧﴾
إِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ ٱلْخَرَّٰصُونَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ
هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى ٱلنَّارِ
يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا۟ فِتْنَتَكُمْ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾﴾

سوێند به‌و بایانه که خۆڵ به‌رزئه‌که‌نه‌وه و بڵاوی ئه‌که‌نه‌وه به رووی زه‌ویدا. وه یا به‌و ژنانه که منداڵ فڕه‌ئه‌ده‌ن و بڵاوی ئه‌که‌نه‌وه به وڵاتا. یاخود سوێند به‌و فریشتانه که به وه‌زیفه‌ی جیا جیاوه دێن بۆ عاله‌م، جوبره‌ئیل وه‌حیٚ دێنیٚ بۆ پێغه‌مبه‌ران. میکائیل بژێو و ڕۆزی بۆ گیانله‌به‌ران بڵاوئه‌کاته‌وه. عیزرائیل گیانی گیانداران ئه‌کێشیٚ. ئیسرافیل فوو ئه‌کا به «سوور»ا دوو جار. یه‌که‌م بۆ وێران کردنی که‌ژ و کۆسار. دووهه‌م بۆ زیندوو کردنه‌وه‌ی گیاندار.

جا سوێند بەو بایانە کە باری قورسی هەور و باران هەڵئەگرن. وە بەوانە کە بە ئارامی ئەشنێن بە جیهانا و بە دەشتا و بیابانا و بە هەردە و کۆسارانا، یا بەو کەشتییانە کە بە ئاسانی بەسەر رووی دەریاکانا ئەڕۆن. جا سوێند بەو فریشتانە کە ئیش و کاری ئەوزاعی دنیا بەش ئەکەنەوە بە فەرمانی خودا: باران بۆ شوێنێ و، قاتی بۆ شوێنێ‌تر. خۆشی و ئارامی بۆ وڵاتێ و جەنگ و بشێوە بۆ وڵاتێ‌تر. ساغی بۆ وڵاتێ و نەخۆشی بۆ وڵاتێ‌تر. سوێند بەو کەسە کە ئەمانەی هەموو لە ژێر دەستایە! ئەوەی بەڵێنتان پێدراوە لە: پاداش و، تۆڵە و، خۆشی و، ناخۆشی لە گۆڕا و لە رۆژی قیامەتدا و، لە مەیدانی لێپرسینەوە و، لە دۆزەخ و لە بەهەشتدا... هەمووی راستە و رێکی واقیعە و، پاداشی کردەوە و بیر و باوەڕ دێتە جێگە.

وە سوێند بەو ئاسمانە کە رێگە و کۆڵانی زۆری تێدایە بۆ هاتوچۆی ئەستێرەکان، یا خاوەنی جیهاتی زۆرە لەو «ئیعتیبارات»ە کە ئەکرێن بە بەڵگە لەسەر وجوودی خودای تەوانا! بێ‌گومان ئێوە، ئەی دانیشتوانی مەککە و غەیری مەککە وان لە ناو گوفتار و وتووێژی جیا جیادا. بازێك ئەڵێ: موحەممەد شاعیرە و بازێ ئەڵێ: جادووگەرە و بازێ ئەڵێ: شێتە و قسەی لەسەر خۆی نییە و، پاش مردن زیندوو بوونەوە و بەهەشت و دۆزەخ نییە! لائەدرێ لەو قسە نابارانە ئەو کەسە کە موەفەقە و خوا بۆی رێك ئەخا لێیان لابدرێ.

خودا بیانکوژێ و بکوژرێن ئەو گەزاف چییانە، ئەوانە کە وان لە ناو گێژی نەفامی و نەزانیدا بێهۆشانە و سەرگەردانانە ئەسووڕێنەوە و پرسیار ئەکەن: کەی و چ کاتێ رۆژی تۆڵە دێتە پێشەوە؟ بەوانە بڵێ: کە رۆژی تۆڵە ئەو رۆژەیە ئەوان لەسەر ئاگری دۆزەخ رائەگیرێن و ئەسووتێنرێن و، لە لایەنی فریشتەی سزاوە پێیان ئەوترێ: بچێژن سزای خۆتان، ئەم سزا ئەو سزایە کە ئێوە پەلەپەلتان بۆ ئەکرد.

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَبْلَ
ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا۟ قَلِيلًا مِّنَ ٱلَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِٱلْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ
﴿١٨﴾ وَفِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِى ٱلْأَرْضِ ءَايَٰتٌ لِّلْمُوقِنِينَ
﴿٢٠﴾ وَفِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِى ٱلسَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾
فَوَرَبِّ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِنَّهُۥ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَآ أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾﴾

بێ‌گومان ئەوانە کە خاوەن تەقوا و پارێزن لە تاوان وان لە ناو چەن بەهەشت و سەرچاوەیەکدا و حاڵیان وایە ئەوەی کە خودا پێیداون وەری‌ئەگرن؛ چونکە بە راستی لە پێش ئەم رۆژەدا، واتە لە دنیادا، خاوەن چاکە بوون و حاڵیان وەها بوو لە کەمێ لە شەوا ئەنووستن، ئیتر خەریکی شەونوێژ و بەندەیی بۆ خودا ئەبوون، وە لە کاتی بەربەیانا بە دڵی فراوان و خۆشەوە داوای تاوانبەخشییان لە خودای خۆیان ئەکرد و، لە جۆرەها ماڵ و دارایی خۆیانا بەشیان بۆ داواکەران و بۆ نادارا و نائومێدان داناوە و بەشیان ئەدان با خۆشیان داوایان نەکردبێ.

وە بزانن هەیە لە زەویدا و لە «تەسەڕوفات»ی خودا لە زەویدا بە وشکی و تەڕی و بە زەلزەلە و ئارامی و، بە فیتنە و «موساڵەحە»... چەن بەڵگەیێ بۆ گەورەیی خودا بۆ ئەوانە کە ئەهلی باوەڕ و یەقینن، یا بۆ ئەوانەیش کە بە یەقین شوێنەواری ئەو مەوادە زۆرانە ئەناسن. هەروا لە نەفسی خۆیشتانا لە هەیکەل و پەیکەر و، شێوەی جوان و، جیاوازی ئاواز و نەغمە و، جیاوازی خوو و رەوشت و، چلۆنی تەرکیبی ئێسقان و رەگ و گۆشت لەگەڵ یەکترا و، لە تەرتیبی جیهازی ورگ و گەدە و دڵ و گورچیلە و... دیمەنی ئینسان بە شادی و خەمناکی وە حاڵەتی دڵی بە گوشادی و گیراوی و، ئامادەی گیانی بۆ گەیشتن بە زانیاری و پیشەسازی و دۆزینەوەی شتی

نایاب... لە هەموو ئەمانەدا بەڵگە هەیە لەسەر وجوودی زات و سیفاتی کەماڵاتی خودا بۆ ئەو کەسانە تەماشا بکەن و وردبینەوە. جا ئایا هێشتا بیر ناکەنەوە و نارِوانن؟ وە رۆزی و بژێوی ئێوە لە ئاسمانایە، وە ئەوەیش کە ئێوە داوای ئەکەن لە پاداش و چاکە؛ چونکی بەهەشت وا لە ژوور ئاسمانەکانەوە.

جا سوێند بە پەروەردگاری ئاسمان و زەوی ئەمە کە باسم کرد بۆ ئێوە هەمووی حەقە و راستە وەکوو چۆن خۆتان قسە ئەکەن و دەنگی خۆتان ئەبیسن.

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست ئایا هاتووەتە لای تۆ و پێت گەیشتووە باسی ئەو میوانە بەرِێزانە [ی ئیبراهیم]؟ کاتێ کە چوونە ماڵەوە بەسەریا و، سەلامیان لێ کرد. ئەویش بە دڵ وەڵامی گەرمتری دانەوە و فەرمووی: عەیب نەبێ ناتان ناسم! جا گورج تەشریفی برد و چووە ماڵەوە و گوێرەکەیەکی ناسك و قەڵەوی سەربرِی و، گۆشتەکەی پێگەیاند و لەسەر یاسای ناندانان بۆ میوان لێی نزیك کردنەوە، بەڵام ئەوان لە نانەکەیان نەخوارد و، ئیبراهیم فەرمووی: ئایا لەو نانە ناخۆن؟ بە هیوای ئەوە شەرم نەکەن و روویان بکرێتەوە و نانەکەیان بخۆن. ئەوان لەسەر نەخواردن دەوامیان کرد. جا حەزرەتی ئیبراهیمعليه السلام لەم رەفتارەوە ترس و بیمێ کەوتە دڵیەوە

و وەزعی تێك‌چووا کاتێ فریشتەکان تێگەیشتن کە ئیبراهیم ترساوە. وتیان: مەترسە نەخواردنەکەمان لەسەر نەفرەت و دوژمنایەتی نییە، بەڵکوو لەسەر واقیعی حاڵ و تەبیعەتە و ئێمە ناخۆین. وە موژدەیشیان پێدا بە پەیدا بوونی کوڕێکی زانای بەهرەمەند. کاتێ خێزانەکەی بەم وەزعەی زانی رووی کردە حەزرەتی ئیبراهیم و بە دەنگێکی ناڕازییەتییەوە وتی: من پیرەژنێکی نەزۆکم لەم تەمەنەدا چۆن ئەم موژدەم ئەدەنێ بە بوونی منداڵ؟! فریشتەکانیش فەرموویان: خودای تۆ وای فەرمووە، بە راستی خودا خاوەن حیکمەتە لە کردەوەکانیا و زانایە بە هەموو کارێ.

﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ (٣١) قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ (٣٢)
لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ (٣٣) مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ (٣٤) فَأَخْرَجْنَا
مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (٣٥) فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ (٣٦)
وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ (٣٧)﴾

جا پاش ئەوە تێگەیشت کە ئەوانە فریشتەن لێی پرسین و فەرمووی: ئەو ئیشە گرنگە چییە کە ئێوە بۆی هاتوون، ئەی فریشتە رەوانە کراوەکان لە لای خوداوە؟ ئەوانیش فەرموویان: ئێمە رەوانە کراوین بۆ سەر گەلێکی تاوانبار هەتا ببارێنین بەسەریانا بەردێك کە لە قوڕەوە دروست بووە و وەکوو بەردی لێ هاتووە! ئەو بەردانە لە لای خوداوە دیاری کراون بۆ ئەوانە کە لە یاسای حەق دەرچوون بە بەدخوویی و بەدڕەوشتی. جا ئێمە دەرمان کرد لەو ئاوەدانییە ئەوانە تیایا بوون لە خاوەن باوەڕەکان، بەڵام ماڵێك زیاتر موسوڵمانمان تیا دەست‌نەکەوت! جا وڵاتەکەمان بەردەباران کرد و وێرانمان کرد و، دوایی لەو وڵاتەدا نیشانەیەکمان لەسەر گەورەیی خۆمان بەجێ‌هێشت بۆ ئەو کەسانە کە لە سزای سەختی ئێمە ئەترسن لە دنیا و قیامەتا.

﴿وَفِي مُوسَىٰٓ إِذْ أَرْسَلْنَٰهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِۦ وَقَالَ سَٰحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِي ٱلْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾

وە لە حەزرەتی مووسای کوڕی عیمرانیشا نیشانەیەکی گەورە هەیە لەسەر هێز و تەوانایی خودا لەو کاتەدا کە ناردمان بۆ لای فیرعەون بە بەڵگەیەکی دیاری و موعجیزەیەکی کارییەوە. واتە کاتێ کە ناردمان بۆ لای بە عاسای عاسیکوژەوە، ئەویش پشتی هەڵکرد لە وەرگرتنی دەعوەتەکەی مووسا و، وتی: ئەم ئینسانە یا جادووگەرە یا شێتە و، ئێمە بۆ شێتێ یا بۆ جادووگەرێ جێگە و ڕێگەی خۆمان تێك نادەین! جا ئێمەیش قارمان لێ گرت و خۆی و سوپاکەیمان گرت و فڕەماندانە ناو دەریاوە و ونمان کردن و بێسەرو شوێن تیاچوون، فیرعەون نەبێ، ئەومان بە لەشەکەیەوە خستە سەر ئاو، تا کەس نەڵێ: فیرعەون ماوە لە دنیادا. فیرعەونیش لەو کاتەدا لە حاڵێکدا بوو خۆی سەرزەنشتی خۆی دەکرد؛ چونکی کردەوەکەی ئەوەی هەڵدەگرت.

﴿وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلرِّيحَ ٱلْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا۟ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا۟ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا۟ مُنتَصِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٤٦﴾ وَٱلسَّمَآءَ بَنَيْنَٰهَا بِأَيْي۟دٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَٱلْأَرْضَ فَرَشْنَٰهَا فَنِعْمَ ٱلْمَٰهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾﴾

وە لە گەلی عادیشدا نیشانەیەکی گەورە هەیە، لەو کاتەدا قارمان لێ گرتن، بایەکی وەهامان ناردەسەریان هیچ خێر و بێرێکی تێدا نەبوو، بایەکی وەها بوو بەسەر هەرچیدا ئەهات ئەیکرد بە خۆڵەمێش.

وە لە باسی گەلی سەموودیشا نیشانەی گەورە هەیە لەسەر گەورەیی ئێمە؛ لەو کاتەدا پێیان وترا: رابوێرن لە جێگەی خۆتانا تا کاتێکی دیاریکراو کە سێ رۆژ بووە، ئەوانیش لە فەرمانی خودا لایاندا، جا تریشقەیێ لێیدان و ئەوان سەیری ئاسمانیان ئەکرد و ئەیانڕوانی، ئیتر توانای ئەوەیان نەما لە جێی خۆیان راست ببنەوە و لەوانە نەبوون کە لە لایەنی کەسەوە یارمەتی بدرێن.

وە باسی گەلی نووح بکە کە لە پێش عاد و سەموودا بوون؛ بە راستی ئەوان گەلێکی بەد و نابار بوون. وە ئێمە ئاسمانمان بە هێز و بە تین دروست کردووە و، ئێمە خاوەن هێزین لەسەر ئەوەی بمانەوێ بیکەین. وە زەویشمان راخست بۆ ژیواری ئادەمیزاد و ئێمە جێگەرێکخەر و جێگەڕاخەرێکی باش بووین. وە لە هەموو سینفێ دوو هاولفمان دروست کردووە بە هیوای ئەوە کە بیر لە هێز و توانایی خودادا بکەنەوە. وە ئەوە بکەن بە هۆی نەکردنی حەرام و کردنی واجب و مانەوە لەسەر رێباز و یاسای پێغەمبەری خودا ﷺ.

﴿فَفِرُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٥٠ وَلَا تَجۡعَلُواْ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا
ءَاخَرَۖ إِنِّي لَكُم مِّنۡهُ نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٥١ كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن
رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ٥٢ أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ٥٣ فَتَوَلَّ
عَنۡهُمۡ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٖ ٥٤ وَذَكِّرۡ فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٥٥﴾

ئەی ئادەمیزاد رابکەن بۆ لای خودا و پەنای پێ ببەن، بە راستی من ترسێنەرم بۆ ئێوە و ئەتانترسێنم لە سزای خودا. وە لەگەڵ خودادا خودایتر بڕیار مەدەن، بە راستی من ترسێنەرێکی دیاری و ئاشکرام بۆ ئێوە و، لە لای خوداوە ئەوەم پێسپێرراوە ئێوە لە سزای خودا بترسێنم. کار ئاوایە، لەمەوبەریش پێش تۆ هیچ پێغەمبەرێك نەهاتووە بۆ لایان ئیللا ـ وەك چۆن ئێستە بە تۆ ئەڵێن ـ پێیان وتووە: ئەم پێغەمبەرە شێتە یا جادووگەرە! جا ئایا ئەو گەلە پێشوانە لە ناو خۆیانا ئامۆژگاری یەکتریان کردووە وەسیەتیان بۆ یەك کردووە تا بە درێژایی مێژوو بەم قسە پڕوپووچانە رۆژ بەرنەسەر و لەسەر ئەم شێوە دەوام بکەن؟ نەخەیر ئەم کارە هۆی وەسیەت کردن نییە، بەڵکوو هەر خۆیان گەلێکی لە یاسابەدەرن، دەی تۆیش پشت لەوان هەڵبکە و گوێیان پێ مەدە، تۆ لۆمە ناکرێیت. رێنومایییان بکە و خودایان بیر بخەرەوە؛ چونکی خودا بیرخستنەوە سوودی هەیە بۆ خاوەن باوەڕەکان.

﴿وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن يَوْمِهِمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾﴾

وە من کە پەروەردگاری جیهانم بێنیازم لە عالەم، بوون و نەبوونی عالەم بە نیسبەتی منەوە جیاوازی نییە، بەڵام کە ئیرادەم هاتە سەر دروستکردنی عالەم ئیرادەی خۆم جێبەجێ کرد، وە لە عالەما جین و ئینسم بۆ ئەوە دروست کردووە کە بەندەیی من بکەن، وە لەبەر ئەوە کە بەندەیی بە بێ زانست ناکرێ پێویستە ئینسان لە هەموو شتێکدا خودا بناسێ، ئەوجا بەندەیی بۆ بکا. وە من خواستم نییە ئەوان بژێو و رۆزیم

بۆ بێنن، وە نامەوێ کە خۆراکم بدەنێ، من موحتاجی خواردن و خواردنەوە نیم، وە بە راستی خودا رۆزیدەرە بە هەموو گیانلەبەرێ و خاوەن هێزە و نەگۆڕاوە، وە وەها مەزانن کەس لە دەستی من دەرئەچێ، وا نییە. وە بە راستی بۆ ئەوانە کە ستەمکارن دۆڵچەیێ هەیە وەکوو دۆڵچەی هاووێنەکانیان لە چەرخی کۆنا.

ئەم عیبارەتە لە شوێنی هەڕەشەدا بە کاردێ و، کاکڵەکەی ئەمەیە: هەرکەسێ و هەر گەلێ کاتی تایبەتی هەیە بۆ ئەوە تۆڵەی لێ بسێنرێتەوە و ئەو کاتەی هەر دێتەپێش و لە دەستی دەرناچێ و ئیتر پێویست بەوە ناکا پەلەپەلی بۆ بکا.

جا وەیل و هاوار بۆ ئەوانە کافر بوون لە ترس و بیمی ئەو رۆژەیان کە وەعدەیان پێدراوە و هەر بۆیان دێتەجێ و لێی رزگار نابن!

سووره‌تی «طور»، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٤٩" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی سه‌جده هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلطُّورِ ١ وَكِتَٰبٖ مَّسۡطُورٖ ٢ فِي رَقّٖ مَّنشُورٖ ٣ وَٱلۡبَيۡتِ ٱلۡمَعۡمُورِ
٤ وَٱلسَّقۡفِ ٱلۡمَرۡفُوعِ ٥ وَٱلۡبَحۡرِ ٱلۡمَسۡجُورِ ٦ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٞ
٧ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٖ ٨ يَوۡمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوۡرٗا ٩ وَتَسِيرُ ٱلۡجِبَالُ
سَيۡرٗا ١٠ فَوَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ١١ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي خَوۡضٖ يَلۡعَبُونَ
١٢﴾

خودای ته‌عالا بۆ ته‌ئکید و ته‌حقیقی سزای تاوانباران سوێند ئه‌خوا و ئه‌فه‌رموێت: سوێند به‌و کێوی تووره که جیلوه‌ی خوایه‌تی خۆمی تیا ده‌رکه‌وت بۆ مووسای کوڕی عیمران و گوفتوگۆم له‌گه‌ڵدا کرد! وه به‌و کتێبه که له ناو پێستێکی بڵاو کراوه‌دا نووسراوه‌ته‌وه، وه‌کوو ئه‌و قورئانه که له زه‌مانی ئه‌بووبه‌کر و عوسماندا رضي الله عنهما نووسراوه‌ته‌وه! وه سوێند به‌و هۆده و خانووه که ئاوه‌دانه به ئه‌هلی زیکر و تاعه‌ت وه‌کوو که‌عبه‌ی پیرۆز بێ. یا وه‌کوو «بیت المعمور» که له ئاسمانی چواره‌مایه و زیاره‌تگای فریشته‌کانه! وه سوێند به‌و ده‌ریا که پڕه له ئاو و بووه به سه‌رچاوه بۆ ئاوی دنیا وه‌کوو ده‌ریای

«موحیتی ئارام»، یا ئەو دەریایە کە ئەکوڵێ وەکوو ئەو دەریا ئاگرە کەوا لەژێرەوە و لە ناو کوورەگەی زەویدا و دەورەی دراوە بە «غیلافی قیشری قائیم». یاخود سوێند بەو دەریا کە دێتە جۆش و کوڵ لە کاتی بورکانی زەویدا لە سەرەتای هاتنی قیامەتەوە! واتە سوێند بەو خودایە کە تەوانایە بەسەر ئەم کارە گەورانەدا کە هەر خودا ئەتوانێ بیانکا! بێ‌گومان سزای بۆ ئەو تاوانبارانە کە کوفری خودا ئەکەن و دین وەرناگرن، وە یاخود موبالات بە حاڵی خۆیان ناکەن و گوناح ئەکەن لە کاتی خۆیا. هەیە و راستە و موافیقی حەقە. وە هیچ هێزێ نییە چاری بکا و بەرگری لێ بکا و نەیەڵێ بێتە جێگە، لەو رۆژەدا کە مەوادی ئاسمانی لە ئەستێرە و غەیری ئەستێرە دێنە هاتوچۆ و، کێوەکان لە زەویدا لە شوێنی خۆیانا نامێنن و ئەبن بە تۆز و ئەڕۆن بە فەزای جیهانا. جا هاوار و ئەنجامی ناهەموار هەیە لەو رۆژەدا بۆ ئەو کەسانە کە پێغەمبەرانیان بەدرۆ خستووەتەوە و باوەڕیان پێ نەکردوون، ئەوانە کە وا گاڵتە ئەکەن و خۆیان ئەخەڵەتێنن بە رۆچوون لە کاری بێ‌سوود و یاسای دوور لە ئەخلاقا.

﴿ يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ ﴾

ئەو رۆژە رۆژێکە پاڵ بە تاوانبارانەوە ئەنرێ بۆ لای ئاگری دۆزەخ بە پاڵێکی توند و بەهێز و، پێیان ئەوترێ لە لایەنی فریشتەکانی سزاوە: ئەم ئاگرە ئەو ئاگرەیە کە ئێوە باوەڕتان پێ نەدەکرد و بە درۆتان ئەزانی و، بەرانبەرکێتان لەگەڵ رەهبەرەکانا ئەکرد و ئەتانوت: شتی وا نییە. ئایا چاوکەوتنتان بەم ئاگرە و ئەم ئاگرە خۆی جادوو و چاوبەندە؟ یا خەیر ئێستەیش نایبینن وەکوو لە دنیادا نەتانئەبینی و چاوتان پێی

نەدەکەوت؟ دە یاڵڵا بڕۆنە ناویەوە! خۆبگرن یا خۆنەگرن، بێدەنگ بن یا هاوار بکەن، وەکوو یەك وایە بۆ ئێوە، لە هیچ حاڵێکدا و بە هیچ بارێکدا لێی رزگار نابن و فەرمانی خودا لەسەرتان یەکسانە و، هەرگیز ستەمتان لێ ناکرێ و ناحەقیتان لەگەڵدا ناکرێ و پاداشتان نادرێتەوە بەوە نەبێ کە خۆتان ئەتانکرد.

بزانن! ئەم چەن کەلیمە وەکوو: توور و، کیتاب و، «رق منشور» و «بیت معمور» و «سقف مرفوع» و «بحر مسجور» زاناکان بە گوێرەی ئاگاداری خۆیان گەلێ تەفسیریان بۆ نووسیون. ئەوەی کە من نووسیم مەعنای دیار و ئاشکرایە.

بەیزاوی ئەڵێ: «رق منشور» ئەو پێستەیە کیتابی لەسەر ئەنووسرێ و بە خواستەمەنی هێنراوە بۆ هەر شتێ کە کیتابی لەسەر بنووسرێ، کاغەز بێ یا پێست بێ یا غەیری ئەوانە. بەڵام من ئەوە کەوتە دڵمەوە کە خودا زانایە بەوە قورئان کتێبی پیرۆزی ئایینی ئیسلامە و ئەم ئایینە دەوامدارە و لە پاش کۆچی حەزرەت ﷺ ئەکەوێتە دەستی خولەفای راشیدین رضي الله عنهم و خەلیفەکانیش لەسەر پێستی حەیوان ئەینووسنەوە. جا بەو ئیعتیبارە فەرمووی: ﴿و کتاب مسطور في رق منشور﴾.

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ۝١٧ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ۝١٨ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝١٩ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ۝٢٠ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ۚ كُلُّ ٱمْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ۝٢١﴾

بێگومان ئەوانە کە خاوەن تەقوان لە رۆژی دواییدا وان لە ناو چەن بەهەشتێکدا کە هەرکام لەوانە وەکوو دەشتێکە، و وان لە لای سەرچاوە ئاوی زۆری گەوارای

سافی زەلاڵا. وە رائەبوێرن بەو نیعمەتانە کە خودا پێیداون، وە خودا ئەیانپارێزێ لە سزای دۆزەخ و، لە لایەنی دەرگاوانی بەهەشتەوە پێیان ئەوترێ: بخۆن و بخۆنەوە خواردنەوەیەکی گەوارا بە هۆی پیرۆزی و جەزای ئەو کردەوە باشانەوە کە ئەتانکردن. وە حاڵیان وایە لە کاتی دانیشتنا پاڵ ئەدەنەوە لەسەر چەن تەختێکی بەرِیزدانراو. وە جووتم کردن و هاوجووتم بۆ دانان لە بەهەشتا لەو ژنە جوانانە کە مەشهوورن بە «حووری عین»، واتە ژنانی سافی سپی چاو گەورە.

وە ئەو کەسانە کە باوەڕیان کردووە بە باوەڕێکی بەهێز، وە بوون بە هۆی باوەڕ کردنی نەتەوەکەیان و نەتەوەکەیان شوێنیان کەوتن لە باوەڕا و ئەوانیش باوەڕیان کرد، ئەوە لە پاشەڕۆژا ئەو نەوە و نەتەوانە ئەبەینە پایە و ڕێزی باوکەکانیان بۆ دڵخۆش کردنی ئەوان هەرچەند کردەوەیشیان وەکوو باوکەکانیان نەبێ. وە ئەمە بێ ئەوەی کە لە پایە و پاداشی باوکەکان شتێ کەم بکەینەوە؛ چونکی هەموو کەسێك بەسراوە لە پایەدا بە کردەوەی خۆیەوە، وە مادام باوکەکان خاوەن باوەڕ و کردەوەی باشن پاداشی خۆیان بە ساغی و تەواوی وەرئەگرن. وە گەیاندنی نەتەوە و ئەولادیان بە پایەی ئەوان بە یاسای فەزڵ و ڕەحمەتە.

﴿وَأَمْدَدْنَاهُم بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾﴾

وە بە میهرەبانی خۆمان زیاد ئەکەین بۆ ئەهلی بەهەشت نیعمەتی خۆمان لە میوە و گۆشتی ناسکی جوان لەوەی ئارەزووی ئەکەن، وە لە ناو خۆیانا پیاڵەی شەرابی پاکی حەلاڵ دەس بەدەس ئەکەن و ئەیخۆنەوە لە حاڵێکدا نە قسەی بەتاڵ و پووچ نە کاری تاوانباری لەو خواردنەوەدا نییە. واتە: خواردنەوەی بەهەشت دوورە لە کاری زشت. وە چەن غولامێ بە دەوریانا ئەگەڕێن بۆ خزمەت کردنیان و، ئەو

غولاّمانە پاك و خاوێنن لە هەموو خراپەیەك، كاتێ تەماشایان ئەكەن بە شێوەیێ دێنە بەرچاوتان وەك ئەوە وان كە دوڕی جوان پارێزراو بن لە ناو سەدەفا.

﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوٓاْ إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾﴾

وە لە كاتی دیدەنی یەكتردا دائەنیشن و بازێكیان روو ئەكەنە بازێكیان و پرسیار لە حالّی یەكتر ئەكەن و ئەلّێن: چۆنن و لەمەوپێش چۆن بوون؟ ئەوانیش ئەلّێن: ئێمە كاتی خۆی لە ناو خۆمانا ئەترساین و ترسمان لە سزای خودا زۆر بوو، جا خودای تەعالا منەتی نایە سەرمان و پاراستینی لە سزای گەرمی سەمووم. بێ‌گومان دوعامان زۆر ئەكرد و لە خودا ئەپاڕاینەوە؛ چونكی هەر خودایە خاوەن چاكە و میهرەبان.

﴿فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُواْ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَـٰمُهُم بِهَـٰذَآ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُۥ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُواْ بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِۦٓ إِن كَانُواْ صَـٰدِقِينَ ﴿٣٤﴾﴾

دەی ئەی رەهبەری خۆشەویست دەوام بكە لەسەر بیرخستنەوە و فێركردنی خەلّك و بانگ كردنیان بۆ خودابەیەكناسی و بەندەیی و دلّسۆزی، وە گوێ بە قسەی كەس مەدە. تۆ بە پیرۆزی نیعمەتی خوداوە لەسەرت نە ئینسانێكی شێت و

عەقڵ پەرێشانی و، نە عاقڵێکی وای کە عەقڵت تێکەڵی جادوو و کەهانە و خوو و رەوشتی نابار بێ، بەڵکوو تۆ ئینسانێکی پوختە و پاکی و، خاوەن عەقڵی ساف و دڵڕووناکی و بە فەیزی خودای تەعالاوە وەحیت بۆ دێ لە لای زاتی خوداوە و ئالآی پیرۆزی رێنومابیت هەڵکردووە.

نەخەیر ئەو کافرە بێهۆشانە ئەڵێن: ئەو زاتە شاعیرێکە و ماوەیێ چاوەڕێی هاتنی بەڵای مردن ئەکەین بۆی بێت تا بمرێ و لە دەستی رزگار ببین. جا تۆ پێیان بڵێ: چاوەڕێ بکەن منیش لەگەڵ ئێوەدا چاوەڕێ ئەکەم بۆ بەربادبوونی ئێوە. جا با بزانم ئێوە سەرئەکەون بە مردنی من یا من سەرئەکەوم بە بەربادبوونی ئێوە و بڵاوبوونەوەی دینەکەی من بە جیهانا؟

جا ئەم قسە پووچانە ئەوان ئەیانکەن کە زۆربەیان دژی یەکن و ناڕاستن عەقڵیان پێیان ئەڵێ: بیانکەن، یاخود ئەوان گەلێکن لە کێش و باری عەقڵ و بەڵگە هێنانەوە لایانداوە و هەرچی بە خەیاڵیانا بێ شوێنی ئەکەون، یا خەیر ئەڵێن: ئەم وتارە ئەو ئەیخوێنێتەوە خۆی بە دەم خوداوەی هەڵبەستووە؟ ئەمانە هیچیان نییە، بەڵکوو ئەمانە هەر باوەڕیان بە خودا و بە رەهبەری تۆ نییە، ئەگەرنا ئەگەر راست ئەکەن و بە قسەی هەڵبەسراوی ئێرەتی ئەزانن فەرموون با کەلامێکی وەکوو قورئان دانێن! بزانین ئەتوانن؟!

بە کورتی خودا بە خۆشەویستی ئەفەرموێت: تۆ خەریکی بانگ کردن و رێنومایی کردنی هۆشیاران بە و، بە راستی تۆ خاوەن بیر و باوەڕی راست و کردەوەی چاکی و، ئەو وتارەیش کە تۆ ئەیخوێنیتەوە کەلامی خودایە و، بێجگە لەمە هەرکەسێ هەرچی بڵێت هەمووی پووچ و بێبایەخە؛ چونکی تۆ کە عالەم بانگ ئەکەی بۆ رێگەی خێر خۆت ئینسانێکی عاقڵ و ژیری. شێتی دوورە لە ئینسانێکەوە وتار و

رەفتاری هەموو لەسەر یاسای مەعقوول بێ. کە وابێ بێ‌گومان تۆ عاقڵی و ئینسانی عاقڵ هەر قسەیێ بکا یا درۆ ئەکا یا راست و، درۆ دوورە لە ئینسانێ کە لە ئەوەڵی ژیانیەوە بە راستگۆ ناسرابێ. کە وابێ قسەکانت راستن و قسەی راست یا شیعری بە کێش و رێکە، یا پەخشانە، ئەم کەلامە تۆ ئەیخوێنیتەوە لەسەر شێوازی شیعر نییە، کە وابێ ئەبێ پەخشان بێ. وە پەخشانی راست یا لە بیری ئێرەتییەوە دەردێ یا لە بیری نائێرەتی و خراپەوە، یا لە هەواڵدان و گەیاندنی هەواڵدەری راستەوە. وە دیارە کە ئەم کەلامە تۆ ئەیخوێنیتەوە کە بانگی عالەم ئەکا بۆ رێگەی راست نە بیری ئێرەتی پیاوێکی نەخوێندەوارە و، نە کەهانەتی ئینسانێکی فرو فێڵبازە کە بە درێژی زەمان و لێکدانەوەی زۆر هەندێ شتی بۆ حەل کرابێ. کە وابێ کەلامەکەی تۆ کەلامێکە لە لای خوداوە بۆت نێرراوە و راست و بێ‌گومانە.

﴿أَمۡ خُلِقُواْ مِنۡ غَيۡرِ شَيۡءٍ أَمۡ هُمُ ٱلۡخَٰلِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمۡ خَلَقُواْ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضَۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمۡ عِندَهُمۡ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ
﴿٣٧﴾ أَمۡ لَهُمۡ سُلَّمٞ يَسۡتَمِعُونَ فِيهِۖ فَلۡيَأۡتِ مُسۡتَمِعُهُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمۡ لَهُ
ٱلۡبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلۡبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمۡ
عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمۡ يُرِيدُونَ كَيۡدٗاۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ هُمُ ٱلۡمَكِيدُونَ
﴿٤٢﴾ أَمۡ لَهُمۡ إِلَٰهٌ غَيۡرُ ٱللَّهِۚ سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٤٣﴾﴾

ئایا ئەم کافرانی قورەیشە دروست کراون و بە بێ کەس و دروستکەر پەیدا بوون وا سەربەستن؟ یاخود هەر خۆیان خالیقی خۆیانن بۆیە بەندەیی بۆ خودا ناکەن، وە ئەگەر بە هۆی خەیاڵی پووچەوە بڕیاری خالیق بۆ خۆیان نادەن ئەی بۆ ئاسمان و زەوی چی ئەڵێن؟ ئایا ئەوان ئاسمان و زەوییان دروست کردووە؟ خۆ

دیارە داوای ئەوە ناکەن. کە وابوو لە بەرچی ئەوەندە بێباکن و، بۆچی دان نانێن بە بوونی خودای تاکی تەنیادا؟ خەیر ئەمانە زانیارییەکی راستەقینەیان نییە بەوە کە پەروەردگار بۆ جیهان پێویستە. ئەگەرنا بەم ئەندازە بێباك و چاوقایم نەدەبوون بەرابەر بە خودا و هاورێ و هاوبەشیان بۆ دانەدەنا. یا خەیر خەزێنەکانی خودا لای ئەوانن، واتە: خەزێنەی مەعنەوییات بە لای ئەوانەوەیە و تا ئەوان خواستیان نەبێ کەس نابێ بە پێغەمبەر بۆیە وا دان نانێن بە پێغەمبەرێتی رەهبەرا؟ یاخود ئەوان زاڵن بەسەر هەموو شتێکدا و ئەبێ هەر خۆیان تەدبیری هەموو کارێ بکەن و، ئێستە کە تۆ دەڵێی: من پێغەمبەری خودام ئەوان رازی نابن؟ یا خەیر پەینجەیان هەیە بۆ ئەوە پیایا سەرکەون بۆ ناو فریشتەکان و لەوێدا فەرمان وەرئەگرن و گوێچکە رائەگرن؟ جا با گوێ راگرەکەیان بێت و بەڵگەی خۆی بنوێنێ، بەڵام بەڵگەیەکی دیاری و رووناك با هەموومان تێی‌بگەین.

یا خەیر پێویستە خودا هەر کچی ببێ و ئێوە کوڕتان ببێ؟ یا خود داوای کرێیەکی زۆر ئەکەن بەرابەر بە راگەیاندنی دین و ئەوانیش بە هۆی دانی ئەو کرێ قورسەوە باریان گران بووە؟ یاخود دەفتەری غەیب لە لای ئەوانە و ئەوان ئەینووسنەوە و بە چاك و خراپ و بە راست و لاری عالەم ئەزانن؟

یا خەیر هەر مەبەستیان فڕو فێڵ کردنە بۆ لە ناو بردنی پێغەمبەرﷺ هەتا دەعوەتی حەق لە جیهانا نەمێنێ؟ ئەگەر مەبەستیان ئەمەیە با بزانن کافرەکان گیرۆدەی مەینەت بوون و ئەوان بەرباد ئەبن نەك موحەممەد و دینی حەق. یا خەیر خودایێ‌تریان هەیە بێجگە لە پەروەردگاری جیهان بەودا ئەنازن و فەرمانی کەس وەرناگرن؟ جا ئەگەر ئەمە ئەڵێن ئێمە لەبەر سەرسوڕمان لە نەزانیی ئەوانە ئەڵێین: پەروەردگاری جیهان پاکە و دوورە لەو هاوبەش و هاورێیانە کە ئەوانە بۆی دائەنێن.

بزانن! ئەنجامی مەبەست لەم ئایەتە پیرۆزانەدا؛ هەر لە ئایەتی: ﴿أم يقولون...﴾ تا ئاخری ﴿سبحان الله عما يشركون﴾ ئەمەیە ئەو کافرانی قورەیشە بیر بکەنەوە و بگەڕێنەوە بۆ سەر خەتی راست و واز لە نەفامی و نەزانی و لاساری بێنن. وە ئەنجامی رەدکردنەوەی گومانی کافرەکان ئەمەیە کە ئەو لادان و نافەرمانی خودایانە یا لەبەر رەخنەیە لە وەزعی پێغەمبەر ﷺ ئەوە بزانن عەیب روو ناکاتە ئەو زاتە؛ چونکە عاقڵە و شێت نییە و، عاقڵێکی راستە و بە پێچەوانەی واقیع قسە ناکا. وە ئەگەر لەبەر کەلامەکەیە کە ئەیخوێنێتەوە، ئەوە هەڵەن؛ چونکی قسەکانی شیعر و هۆنراوەی عادەتی نین و بە زیادەڕەوی گەزاف جوان نەکراون، وە پەخشانێکی وایش نییە گومانی تێکەڵ بێ و وەکوو وتاری کاهینەکان نییە، وە وتارێکی هەڵبەسراوی ناحەقیش نییە، ئەگەرنا بۆچی ئەوان ناتوانن وتارێکی وا بڵێن؟

وە یا لادان و یاخی بوونەکەیان لەبەر ئەوەیە کە باوەڕیان بە پەروەردگار نییە، ئەوە ئەو کاتە دەبێ یا بە بێ پەروەردگار پەیدا بووبن وە یاخود خۆیان خۆیان دروست کردبێ، ئەم بیرانەیش بە ئاشکرا دیارە کە پووچن؛ چونکی دروستکراو و شتی پەیدا بوو بە بێ وەستا و پەیداکەر مەحاڵە. وە تەئسیری شتیش لە خۆیا، بەم رەنگە خۆی دروستکەری خۆی بێ، ئەمەیش وەکوو یارۆی پێشوو هەر پووچە؛ چونکی پێویست ئەکا شت لە کاتی نەبوونیا بووبێ و تەئسیر لە خۆیا بکا کە نەبووە و هێنابێتی بۆ بوون! ئەمەیش هەر مەحاڵە؛ چونکە پێویست ئەکا مەعدووم فاعیل بێ و، مەوجوود پاش وجوود موحتاجی فاعیلی مووجید بێ.

وە بۆ روونکردنەوەی پووچی ئەم بیرە کە خۆیان دروستکەری خۆیانن ئەمە بەسە کە ناتوانن کار بکەنە سەر عالەمی باڵا کە ئاسمانە و، نایشتوانن کار بکەنە سەر عالەمی نەوی کە زەوییە.

وە ئەگەر یاخی بوونەکەیان لەبەر ئەوەیە کە دروستکەر هەیە بەڵام ئەوان خۆیان خەزێنەی هەموو رەحمەتێکی خودایان بە دەستە، یاخود هەر خۆیان باڵادەستن بەسەر هەموو کارێکدا و پەیام و پێغەمبەری بە دەست ئەوانە، خۆ ئەمەیش روون و ئاشکرایە کە پووچە؛ چونکی خۆیان ئەزانن خەزێنەی دارایی و نیعمەت لای ئەوان نییە و، تەسەڕوفاتی دنیا بە دەست ئەوان نییە و ناتوانن تنۆکێ باران لە ئاسمانەوە ببارێننە خوارەوە.

وە ئەگەر لەبەر ئەوەیە بە پەیژە سەرکەوتوون بۆ ئاسمان و فەرمانیان وەرگرتووە بۆ ئەم یاخی بوون و لادانە، یا نەڕۆیشتوون بۆ ئاسمان بەڵکوو غەیبزانن و لەبەر زانیاری بە غەیب ئەم حاڵی خۆیانە وەرئەگرن، ئەوە خۆیان ئەزانن کە نە رۆیشتوون بۆ ئاسمان و، نە غەیبیش ئەزانن. وە ئەگەر هەر مەبەستیان فڕو فێڵە با بزانن کە ئەوان دەرەقەتی خودا نایەن و لە ئەنجاما لە ناو چوون و فەوتان بۆ ئەوانە. وە ئەگەر هەر بە بێ بەڵگە و لەسەر شوێنکەوتنی کوێرانە ئەڵێن فریشتەکان کچی خودان و ئەوان هاوبەشی خودان، ئەڵێین: پەنا بە خودا! خودا دوور و بەرییە لەو هاوڕێ و هاوبەشانە کە ئەوان بڕیاریان ئەدەن.

﴿وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾﴾

ئەم کافرانی قورەیشە ئەوەنە سەرسەخت و نەفامن ئەگەر چاویان بە پارچەیێ بکەوێ لە ئاسمان داکەوێتە خوارەوە دڵیان لە سزای خودا ناترسێ و ئەڵێن: ئەو پارچە پارچەیێ هەوری سەریەكنیشتووە و ناڵێن ئەو پارچە پارچەیەك سزایە و، خودا قاری لێ گرتووین و ئەیخا بەسەرمانا! دەی وازیان لێ بێنە هەتا ئەگەن بەو رۆژەیان کە تیایا بێهۆش ئەکەون لە کاتی فووبەسوورا کردنی یەکەمدا، یا کاتی سەرەمەرگیان، کە ئەو رۆژە رۆژێکە فرو فێڵی ئەوان سوودیان پێ نادا و یارمەتی نادرێن. وە بە بێگومان ئەو کەسانە کە ستەمکارن سزایێ‌تریشیان هەیە لە دنیادا یا لە گۆڕا، کەمترە لە سزای پاشەڕۆژ، بەڵام زۆربەی ئەوان ئەمە نازانن، بەڵێ بازێکیان ئەم قسەیانە بیستووە، بەڵام لەبەر ئەوە کە دڵیان رەش بووەتەوە بە هۆی لاسارییەوە ئەم باسانە ناگێڕنەوە بۆ کەس.

تۆ ئەی خۆشەویست خۆت لەبەر فەرمانی خودای خۆتا بگرە کە بڕیاری داوە جارێ مۆڵەتی ئەو کافرانە بدا؛ چونکی وای لە بەرچاوی چاودێری مندا و، تەسبیح بکە بۆ خودا لەگەڵ سوپاس و ستایشدا لە کاتێکدا لە خەو هەڵئەستی لە هەر شوێنێ، یا کاتێ هەڵئەسی بۆ نوێژ، وە لە هەندێ کاتی شەویشدا تەسبیحاتی بکە بە شەونوێژ و لە پاش ئاوا بوونی ئەستێرەیش لە بەرەبەیانا. واتە سوننەتی پێش نوێژی بەیانی، یاخود نوێژی فەرزی بەیانی.

ترمزی ریوایەتی کردووە و ئەفەرموێ: مەبەست لە تەسبیحی «أدبار النجوم» دوو رکاتی پێش نوێژی بەیانییە و، مەبەست لە «أدبار السجود» دوو رکاتی دوای نوێژی مەغریبە.

سووره‌تی نه‌جم، لای جومهوور مه‌شهووره که له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه،
ئایه‌تی "٣٢" نه‌بێ، ئه‌وه له مه‌دینه هاتووه‌ته خواره‌وه.
وه بازێ فه‌رموویانه: هه‌مووی مه‌دینه‌ییه [٦٢ ئایه‌ته].

له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا بازێ له زاناکان ئه‌ڵێن: ئه‌م سووره‌ته له ساڵی پێنجه‌می پێغه‌مبه‌ریێتی حه‌زره‌تدا ﷺ هاتووه‌ته خواره‌وه. جا ئه‌م چه‌ن ئایه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سووره‌ته‌که‌یان به ئیشکال داناوه. چونکه به زاهیر ئه‌وه نیشان ئه‌ده‌ن که دوای رووداوی ئیسرا و میعراج هاتبنه خواره‌وه . وه له حه‌قیقه‌تا، وه‌کوو بازێ زانا ئه‌ڵێن، هه‌ر ئایه‌تێ که مێژووی هاتنه خواره‌وه‌ی به روونی نه‌زانرابێ ئینسان ناتوانێ له‌گه‌ڵ بیری بێ‌ته‌حقیقدا بڕوا و پێویسته ببرێ بۆ سه‌ر مێژووی موناسب بۆ مه‌عنای ئایه‌ته‌که. که وابوو ئه‌م سووره‌ته ئایه‌تی (٣٢)ی نه‌بێ هه‌مووی مه‌ککییه، به‌ڵام بازێکیان له ئایه‌ته‌کانی پاش کاتی «اسراء»ن تا ئایه‌تی هه‌ژده‌هه‌م ته‌واو ئه‌بێ.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ① مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ② وَمَا يَنطِقُ عَنِ ٱلْهَوَىٰٓ ③ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْىٌ يُوحَىٰ ④﴾

خودای ته‌عالا سوێند به «نه‌جم» ئه‌خوا. وه له مه‌عنای نه‌جمدا گه‌لێ قسه کراوه؛ ئاخۆ له جینسی ئه‌ستێره‌ی ئاسمانه، یا «ثریا» ئه‌ستێره‌ی «کۆ»یه؛ چونکی عه‌ره‌به‌کان

بە هەڵهاتن و ئاوا بوونیا کاتی سەرما و گەرمای هەوایان ئەزانی. وە یا ئەستێرەی «شیعرا»یە کە بەرەی خەزاعە پەرستوویانە، یا خود مەبەست چەن ئایەتە لە قورئان کە بە جارێ دێنە خوارەوە، یاخود گیای بێ‌ساقە لەسەر زەویدا؟

بە هەر حاڵ. خودا بە خواستی خۆی ئەتوانێ بە هەر شتێ بیەوێ سوێند بخوا. لە واقیعدا «مضاف محذوف»ە، واتە: سوێند بە پەروەردگاری هەموو ئەستێرەکان، یا ئەستێرەی کۆ، یا شیعرا، یا سوێند بەو کەسە لەسەر موناسەبە هەندێ ئایەت دەنێرێتە خوارەوە. وە ئەگەر مەبەست لە نەجم ئەستێرە بێ مەبەست لە «إذا هوی» ئاوا بوونیانە، وە ئەگەر ئایەتی قورئان بێ مەبەست هاتنە خوارەوەیانە، وە ئەگەر مەبەست گیای بێ‌لق و پۆپ بێ مەبەست کەوتن و وشکبوون یا راکشانی بەسەر زەویدا و سوود لێ وەرگرتنی خەڵکە.

خودا سوێند ئەخوا بەو کەسە ئەم شتە عەجایبانەی دروست کردووە کە زانست بە تەواوی نایاندۆزێتەوە و ناگاتە تەواوی مەبەست و بنج و بناغەیان. جا سوێند بەوانە ئەخوا کە ئەم ساحێب‌دەعوەتە و ئەم پێغەمبەرەی ئێوە گومڕا نەبووە و گومڕا نییە و پیاوێکی هۆشیار و فامیدە و ژیرە.

هەروەها ئەو پێغەمبەرە چ لە وتاری پەیوەندی‌دار بە بیر و باوەڕەوە و، چ لە وتاری پەیوەندی‌دار بە حەڵاڵ و حەرامەوە لە خۆیەوە قسە ناکا و چی ئەڵێ بە وەحی لە لای خوداوە بۆی دێ و، جوبرەئیل فێری ئەکا.

زاهیری ﴿وما ینطق عن الهوی﴾ هەموو وتارێ ئەگرێتەوە، بەڵام بە بەڵگەی روون و ئاشکرای «عەقڵی و نەقڵی» تایبەت کراوە بەو وتارانەوە پەیوەندییان بە بیر و باوەڕ و کرداری خەڵکەوەیە. جا ئەبێ حەزرەت ﷺ بۆ کەسبی حوکمێکی عەمەلی دینی ئیجتیهادی نەکردبێ. وە هەر ئیش و کارێکی‌تر وەکوو کشتوکاڵ و جەنگ و...

وتارێکی فەرمووبێ کە لە شێوەی «ئیجتیهاد»ا بێ ئەوە تەنها دەربڕینی بیروڕای خۆی بووە وەکوو هەر ڕۆشنبیرێکی‌تر و ئیجتیهاد نەبووە.

جا بزانن! لە ئایەتی: ﴿علمه شدید القوی﴾وە هەتا ﴿أفرأیتم اللات...﴾ بازێ لە خاوەن تەفسیرەکان لەسەر ئەوە ڕۆیشتوون کە مەبەست لە «شدید القوی» جوبرەئیل بێ. وە ئەو «زەمیرانە» کە بەرانبەری حەزرەتن هەموو ـ زەمیری «عبده» نەبێ ـ بۆ جوبرەئیل ئەگەڕێنەوە.

وە بازێ لەسەر ئەو رایەن کە «زەمیرەکان» بۆ خودا دەگەڕێنەوە.

جا با لەسەر شێوەی یەکەم لەگەڵ ئایەتەکەدا بڕۆین.

﴿عَلَّمَهُۥ شَدِيدُ ٱلْقُوَىٰ ۝٥﴾

ئەو جوبرەئیلە کە خاوەن زانست و هێزێکی گەورە و بێ‌ئامانە ئەو وەحیەی بۆ پێغەمبەر هێناوە و فێری کردووە.

﴿ذُو مِرَّةٍ﴾

خاوەن ئیستیقامەتە و دامەزراو و نەگۆڕاوە.

﴿فَٱسْتَوَىٰ ۝٦ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ ٱلْأَعْلَىٰ ۝٧﴾

ڕاوەستا لەسەر شێوەی واقیعی خۆی لە حاڵێکدا کە لە کەناری ئاسمانا بوو لە بەرزەوە لە لای ڕۆژهەڵاتەوە، بە جۆرێ کە رووی ئاسمانی گرت هەتا لای ڕۆژاوا بە شەشسەد باڵەوە و، حەزرەت ﷺ لە «جیاد»ا بوو لە نزیکی ئەشکەوتی «حرا»دا.

﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۝٨ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝٩ فَأَوْحَىٰٓ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَآ أَوْحَىٰ ۝١٠﴾

پاش ئەوە جوبرەئیل لە زەوی نزیك بووەوە و خۆی داپەڕاند وای لێ‌هات و ئەوەندە لە پێغەمبەر نزیك بووەوە کە نێوانیان بە قەد دوو کەوان یا کەمتر بوو. کە دوو کەس بە یەکەوە دانیشتایەن و کەوانەکانیان لە نێوانی خۆیانا دانایێ و بیانگەیانایەن بە یەك. لەو شوێنەدا وەحی کرد بۆ لای بەندەی خودا کە پێغەمبەرە ئەوەی کە وەحی کرد بۆی. کە خودا ئەیزانێ و ئێمە نایزانین، ئەوە نەبێ کە بەسەر ئێمەیا خوێندەوە لەو کارانەی پێویستە رایان بگەیەنێ و بە ئێمەیان بڵێ.

﴿مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ مَا رَأَىٰٓ ﴿١١﴾﴾

دڵی پێغەمبەر درۆی نەکرد لەگەڵ چاویا لەوەدا کە بە چاو بینی. واتە: ئەوەی کە دڵی حەزرەت ﷺ پێی زانی چاویشی هەر ئەوەی نیشان‌دا و ئەوەی بینی، یانی مەعنەوییات لە پێشا دڵ پێی ئەزانێ، دوایی دڵ ئەیدا بە چاو. واتە: هەرچی بە دڵ تێی گەیشت هەر ئەوە بوو کە بە چاویش بینی.

﴿أَفَتُمَٰرُونَهُۥ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى ٱلسِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ ٱلْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِ ٱلْكُبْرَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾

ئایا ئێوە موجادەلە لەگەڵ پێغەمبەرا ئەکەن لە راستی و دروستی ئەوەدا کە دیویەتی و ئەیبینێ؟ لەگەڵ ئەوەدا کە جارێکی دیکەیش لە داپەڕینێکی دیکەدا لە لای «سدرة المنتهی»دا جوبرەئیلی بینی لە ژووری ئاسمانی حەوتەمەوە لەسەر شێوەی واقیعی خۆی بە شەشسەد باڵەوە، لەو شوێنەدا کە «جنة المأوی» لەوێدایە. «جنة المأوی» ئەو بەهەشتەیە کە شوێن و ئارامگای هەموو موسوڵمانانە لە رۆژی قیامەتا، وە یا ئەو بەشە لە بەهەشت کە شوێنی گیانی موسوڵمانانە لە کاتی مردنیانەوە تا رۆژی لێپرسینەوە.

حەزرەت ﷺ لە کاتێکا جوبرەئیلی بە چاو بینی کە داری «سدرة المنتهی»ی داگرتبوو ئەوەی کە دایگرتبوو لە فریشتەکانی خودا. وە بە هۆی بینینی ئەو دارە و ئەو فریشتانەوە کە لە دەوریان چاوی پێغەمبەر ﷺ لای نەدا بۆ تەماشا کردنی ئەملا و ئەولا و، لە کاری خۆیشی لای نەدا وەکوو چاوێ کە ماندوو ئەبێ ئیتر ئەوەستێ و شت نابینێ.

بە راستی لەم کاتەدا پێغەمبەر گەلێ نیشانەی گەورەی لەو نیشانانە دی کە بەڵگەی گەورەیی و هێز و تەوانایی خودان. پۆل پۆل فریشتەی لە ئاسمانەکانا بینی. «سدرة المنتهی»ی بینی کە دارمۆردێکی گەورەی زۆر گەورەیە لە ژووری ئاسمانی حەوتەمەوە لە لای راستی عەرشەوە، وە ئەو دارە ئەوپەڕ شوێنی هاتوچۆی جوبرەئیل و فریشتەکانی‌ترە. بۆیە لە شەوی میعراجدا کاتێ جوبرەئیل لە خزمەت حەزرەتدا گەیشتنە ئەو جێگە جوبرەئیل لەوێدا وەستاو پێی بەر پێ نەنا و، حەزرەت ﷺ فەرمووی: بۆ لەگەڵما سەرناکەوی؟ ئەویش وتی: ئەگەر بە قەد سەری پەنجەیێ لەم شوێنە سەرکەوم ئەسووتێم.

وە «جنة المأوی»ی بینی و، خەڵکی بەهەشت و نیعمەتەکانی بەهەشتی بینی. وە شێوەی ئەهلی سزای بینی، وە رەفرەفی بینی کە بۆیان هێناو سواری بوو، جا بەرزەوە بوو بۆ ئەو شوێنە کە خودا ویستی بڕوا. جا ئەم مەعنایە بە روونی ئینسان تێ ئەگەیەنێ کە ئەبێ ئەم چاوپێکەوتنی حەزرەتە ﷺ پاش کاتی میعراج بووبێ؛ چونکی خودا ئەفەرموێت: موجادەلە لەگەڵ موحەممەدا مەکەن لەم دیتنی جوبرەئیلەدا لە «أفق أعلی»دا؛ چونکی جارێ‌تر حەزرەتی موحەممەد ﷺ لە لای «سدرة المنتهی»دا جوبرەئیلی دیوە. مانای وایە ئەو جارە لە سەردەمی میعراجدا بووە، وە جاری دووەمیش لە مەککەدا هەر لە «أفق أعلی»دا جوبرەئیلی دیوە، کاتێ حەزرەت ﷺ لە ئەشکەوتی حیرا هاتە دەرەوە. بەم جۆرە دەبێ ئەم ئایەتە دوای ئیسرا و میعراج هاتبێتە خوارەوە.

وە لەسەر باری دووهەم مانای ئایەتەکان ئەمەیە: ئەوەی کە ساحیبەکەی ئێوە ئەیلێ وەحیە و بۆی کراوە و تێیگەیەنراوە و مانای ئەو وەحیەی پێوتراوە لە لای خودایەکەوە کە خاوەن هێز و تەوانایە و خاوەن حیکمەت و ئیستیقامەتە لە کارەکانیا، وە ئەو خودایە دەستی بەسەر جیهانا گرتووە و ئەو وا لە پلە و پایەیەکدا لەوە باڵاترە عەقڵی ئێمە پێی بگا. ئەمجار بزانن ئەو خودای تەوانایە بە جیلوەی کەرەم و ئیحسانی خۆی لە ساحیبەکەتان نزیك بووەوە وەها کە نێوانی ئەوان بە ئەندازەی دوو کەوان بوون کە بدرێنە دەم یەك.

جا ئەو خودایە وەحی کرد بۆ لای بەندەکەی خۆی ئەوەی کە خواستی وەحی بکا بۆی. وە دڵی ساحیبەکەتان درۆی نەکرد لەگەڵ ئەوەدا کە بە چاو بینی. واتە: ئەوەی کە بە دڵ تێیگەیشت و ئەوەی کە بە چاو بینی یەکێ بوون.

جا ئایا ئێوە موجادەلە لەگەڵ موحەممەدا دەکەن لەو شتەدا کە ئەو دیویەتی؟ لەگەڵ ئەوەدا کە موحەممەد جارێکی دیکە خودای دیوە کاتێ کە موحەممەد لە لای «سدرة المنتهى»دا بوو ئەو سیدرەیە کە «جنة المأوى»ی لە لادایە، لەو کاتەدا کە سیدرەی داگیر کردبوو ئەوەی داگیری کردبوو. وە بە هیچ جۆرێ چاوی موحەممەد بەملا و لادا لای نەدا و، تەجاوزی نەکرد لەو ئەندازە کە بۆی بڕیاردراوە. وە بە ڕاستی نیشانەی گەورەی زۆر بینی لە نیشانەکانی خودا. وەکوو ئەو نیشانانە لە پێشەوە باسمان کردن.

وە تەفسیری یەکەم لەسەر ئەو بناغەیە کە پێغەمبەر ﷺ خودای چاو پێنەکەوتووە نە لە شەوی میعراجا و نە پێش ئەو شەوە و نە لە پاش ئەو شەوە وە ئەم بیرە بیری گەلێ لە یارانی پێغەمبەرە.

وە تەفسیری دووهەم لەسەر ئەو بناغەیە کە پێغەمبەر ﷺ خوای بینیوە.

من لەم شوێنەدا بۆ دەربڕینی دڵخوازی خۆم ئەنووسم:

خودا خودایە بۆ هەردوو جیهان   زانایە لە بۆ دیاری و پەنهان
زاتی کامڵە و «منبع الاحسان»   بەسەریا نایێ خەلەل و نوقسان
قادرە لەسەر مومکینات هەموو   خواستی بوو ئەیکا بە بێ یەك و دوو
بینینی خودایش لە مومکیناتە   چ لەو بیساتا و چ لەم بیساتە
چوون یەك حەقیقەت نابێ ئاوابێ: ئێستە مەحاڵ و، ئەوسا رەوا بێ
ئەگەر مانیعیش زیعفی ئینسانە   قووەت پێدانی گەلێ ئاسانە
مانیعی عادیش نابێ بە مانیع   بە ئیستیدلالی بورهانی لامیع
کە وابوو مادام سابتە خەبەر   لەسەر بینینی بۆ خودای ئەکبەر
شوبهە نامێنێ بۆ مەردی هۆشیار   رەهبەر بینیویە خالیقی موختار
قیاسی غائیب لە زاتی شاهید   کەس نایکا مەگەر بووجەهلی جامید
نابینی ئیسراو میعراجی رەهبەر   بە یاسای عادەت بۆت ناچێتە سەر
هەروا رۆئیەتیش بە وێنەی حەیات   وەکوو کەلام و ماباقی سیفات
هەرکامیان بگری بە یاسای مەشهوود   سەرگەردان ئەبی و ناگەی بە مەقسوود
دەی وا باوەڕت هەیە بەوانە   روئیەتی خودایش وەها بزانە
مادام خەبەری موسنەد مەوجوودە   روئیەتی خودا بۆ ئەو مەشهوودە
بە «تاج الأصول» یا «فتح الباري»   مەرهەم ئەهێنی بۆ زامی کاری
تاج ئەڵێ وایە عەقیدەی جومهوور   ئیتر مەپرسە لە بیری مەهجوور
بەش بە حاڵی خۆم وەها ئەزانم   وا داوا ئەکا وەزعی ئیمانم:
هەرچۆن کە بیستی حەزرەتی کەلیم   کەلامی زاتی حەزرەتی کەریم
یانی بێ جیهەت لە هەموو لاوە   لە لای شەجەرەی تووری سیناوە
وەها موحەممەد «ختم المرسلین»   بە چاو بینیویە «رب العالمین»
«نامی» وا ئەڵێ بە بێ «لیت» و «لو»   ئەمە خەلاتە لە بۆ زاتی ئەو
رەبی پڕتەوێ لە نووری لیقا   بدە بە دڵمان بە فەناو بەقا!

لادە لە دڵمـان پـەردەی پڕ حـیجاب | تـا نـایل بـبیٚ بـە نـووری سـەواب
نـوورێکی وەهـا کـاشیف بـیٚ بـۆ دڵ | بـبیٚ بـە حـەللال بـۆ گـرێی مـوشکڵ
مـونەووەر بـکا دەمـاخی سـەرمان | بـبیٚ بـە سـورمە لە بـۆ بـەسرمان
هـەتا بـبینین رێـگەی سـەلامەت | بـە سـەریا بـڕۆین بـە ئـیستیقامەت

﴿أَفَرَءَيْتُمُ ٱللَّٰتَ وَٱلْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَوٰةَ ٱلثَّالِثَةَ ٱلْأُخْرَىٰٓ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ ٱلذَّكَرُ وَلَهُ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰٓ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِىَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾﴾

ئادەی هەواڵم بدەنیٚ ئایا «لات» و «عوززا» و «مەنات»، کە سێهەمی ئەو بتانەیە و لەوان دواکەوتووە، قابیلیەتی ئەوەیان هەیە کە ئێوە بەندەییان بۆ بکەن؟ وە ئایا ئێوە ئەی عەرەبی قورەیش شیاوی ئەوەن کە نەوەی نێرینە بەشی ئێوە بیٚ و هەر بۆ ئێوە بیٚ هەتا بڵێن: فریشتەکان کچی خودان و، ئەم بتانە هەر یەکەیان ژنێکی جنی وا لە بێخەکەیا و، ئەو کچانەیش هەم کچی خودان؟! پەنا بە خودا ئەگەر بەش و بەشکردن وەهابیٚ! ئەم بەش کردنە بەش کردنی دوور لە عەداڵەتە و ناڕەوایە.

ئەم بتانە ئەوە نەبیٚ کە چەن ناوێکن ئێوە داتان‌ناون و بڕیارتان داون و کردووتانن بە ناو بۆ ئەو دار و بەردانە هیچی دیکە نین. ئەمانە کە ئێوە ئاوا رێزتان بۆ داناون و کردووتانن بە خودای سەر زەوی هیچ نین و هەر ئەوەن کە باوك و باپیرەکانتان ناویان لیٚ ناون بیٚ ئەوەی خودا هیچ بەڵگەیەکی ناردبیٚ بۆ ئێوە لەسەر ئەوە کە ئەم بتانە هیچ بایەخ و نرخێکی واقیعیان بیٚ. وە ئەو باوك و باپیرەیشتانە هەر ئەوەیە شوێن گومانێکی دوور لە راستی کەوتوون و، شوێن شتیٚ کەوتوون کە نەفسی ناتەواو ئارەزووی ئەکا، کەچی لەگەڵ ئەوەدا کە ئەمە رەفتاریانە لە لایەنی خودای

خۆیانەوە قورئانێکیان بۆ هاتووە کە ئەبێ بە هۆی شارەزایی و رێگە دەرکردن بۆ مەبەستی بەکەڵك، کە خوداناسی و بەندەیی کردنی پاك و راستە بۆ خودا.

بزانن! «لات» بتی هۆزی سەقیف و، «عوززا» بتی قورەیش و بەنیکەنانە بووە و، «مەنات» بتی بەنیهیلال بووە. وە «هشام» ئەڵێ: مەنات بتی قەبیلەی هوزەیل و خوزاعە بووە. جا حەزرەت ﷺ لە ساڵی فەتحی مەککەی موکەڕڕەمەدا عەلی کوڕی ئەبووتالیبی نارد ئەو بتەی رووخاند، پاش ئەوە چوون لاتیان کرد بە بتی خۆیان لە «تائیف»دا وە لات بەردێکی چوار گۆشە بووە و خزمەتکارەکانیان لە سەقیف بوون و خانوویان لەسەر کردنەوە و، قورەیش و عەرەبەکانی دیکە رێزیان لێ ئەگرت، وە لە شوێنی منارەی مزگەوتەکەی تائیفدا بووە هەتا حەزرەت ﷺ موغیرەی کوڕی شوعبەی نارد رووخاندی و سووتاندی.

﴿أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ۞ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ ۖ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾﴾

یا خەیر ئەو کافرانە وا ئەزانن کە ئادەمیزاد هەرچی ئارەزوو بکا و بیەوێ بۆی هەیە و، بە خواستی خۆیان هاوڕێ بڕیار ئەدەن و فریشتە و بتەکان بۆ خودا دائەنێن بە بێ فام و هۆش و بە بێ بەڵگەیەکی رووناك! حاشا وا نییە، خودا پاشایە و دارایە

و لە هەموو غەیری خۆی بێ‌نیازە، وە دنیا و قیامەت و سەرەتا و کۆتایی کائینات وا لەبەر هێزی تەوانایی خودادا و، بە بێ فەرمانی خودا هیچ ناکرێ. وە گەلێ فریشتە هان لە ئاسمانەکانا کە تکا کردنی ئەوان هیچ سوودێ بە کەس ناگەیەنێ مەگەر لە پاش ئەوە کە خودا رێگەی تکا کردن بدا بۆ کەسێ کە خۆی ئەیەوێ.

وە ئەوانە کە باوەڕیان بە پاشەڕۆژ نییە و هەست بە لێپرسینەوە ناکەن فریشتەکان بە مێیینە ناوئەبەن و بە کچی خودایان دائەنێن، وە لەم بابەتەوە هیچ زانستێکیان نییە، بەس دووی گومان ئەکەون و گومانیش هەرگیز کەس بێ‌نیاز ناکا لە یەقین. وە هەزار گومان بە بەڵگەیەکی راست و رووبەڕوو بەربارد ئەبێ. دەی تۆ ئەی خۆشەویست وازبێنە و خۆت لادە لە رێنومایی ئەوانە کە بە تەواوی پشتیان لە زیکر و یادی ئێمە هەڵکردووە و، جگە لە ژیوار و ژیانی دنیا هیچی‌تریان مەبەست نییە. ئەوانە ژیانی دنیا دواپلەیە کە زانستیان پێی گەیشتووە و، بێ‌گومان خودای تۆ لە هەموو کەس زاناترە بەو کەسانە کە گومڕا بوون و رێگەی خوداناسییان ون کردووە. وە ئەو زاناترە بەو کەسانەیش کە هیدایەت‌دراون و رێگەی رزگاری پێدراون.

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ لِيَجْزِيَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ بِمَا عَمِلُواْ
وَيَجْزِيَ ٱلَّذِينَ أَحْسَنُواْ بِٱلْحُسْنَى ﴿٣١﴾ ٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ
إِلَّا ٱللَّمَمَۚ إِنَّ رَبَّكَ وَٰسِعُ ٱلْمَغْفِرَةِۚ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ
وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْۖ فَلَا تُزَكُّوٓاْ أَنفُسَكُمْۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ
﴿٣٢﴾﴾

بۆ خودایە بە موڵکایەتی و بە تەسەڕوف هەرچی وا لە ئاسمانەکانا و وا لە زەویدا و، هەر ئەو فەرماندەر و خاوەن یاسای ئایینە. جا با ئادەمیزاد رێگەی خۆیان بگرن

و رەفتار بکەن چۆن خۆیان بۆ خۆیانی هەڵئەبژێرن، تا خودا تۆڵە لەوانە بکاتەوە کە خراپە ئەکەن و پاداشی ئەوانەیش بداتەوە کە چاکە ئەکەن.

ئەو کەسانە کەنار ئەگرن و خۆیان لە گوناهە گەورەکان ئەپارێزن وەکوو: هاوبەش بۆ خودا دانان و، کوشتنی بێ‌تاوان و، داگیر کردنی ماڵ و دارایی بێ‌دەستان... وە خۆیان لە کاری نابار و بێ‌ناموسی دەپارێزن جارێ لە جاران نەبێ بە قەزا و قەدەر لێی بقەومێ و دواییش نەگەڕێتەوە بۆ سەری، ئەوە بێ‌گومان خودا دائیرەی تاوانبەخشی بۆ ئەوانە گوشادە.

جا خودا خۆی لە ئێوە باشتر ئاگاداری کردار و کارتانە و لە خۆتان باشترتان دەناسێ. لەو کاتەوە لە زەوی دروستی کردوون بە یاسای دامەزراوی خۆی، وە لەو کاتەوە ئێوە بەچکە بوون لە سکی دایکتانا، ئیتر خۆتان بە پاك دامەنێن، خودا زاناترە بەوانە خاوەن تەقوان.

بێداربن! لەفزی «کبائرالإثم» لەم ئایەتەدا بریتییە لەوە کە هەڕەشەی تایبەتی لەسەر کرابێ، وە بەم مەعنا «فواحش» ئەگرێتەوە، بەڵام لەبەر زیادە گرنگی‌پێدان تەسریحی پێ‌کراوە؛ چونکی فەواحیش بریتییە لە تاوانی بێ‌ناموسی.

وە «لەمەم» بەوە تەفسیر کراوەتەوە کە بە قەزا جارێ لە جاران کرابێ و دوایی تەرك کرابێ. وە لەسەر ئەم تەفسیرە ئیستیسنا بە «إلا اللمم» ئیستیسنای موتتەسیلە، واتە: تاوانبارە نابارەکان بێجگە لەوانە جارێ بە قەزا لێیان قەوماوە، ئەوە خودا تاوانبەخشی بۆ ئەوانە گوشادە.

وە بازێ «لەمەم»یان بە تاوانە بچووکەکان مانا لێداوەتەوە، وەکوو تەماشایێ بۆ ژنی بێگانە و، پاشملەدوین و، جنێو و... بەڵام من ئەم مانام لە لا دوور بوو بۆیە پشت گوێم خست.

﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ
فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ
﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾
وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ
رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا
﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ
ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُخْرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعْرَىٰ ﴿٤٩﴾
وَأَنَّهُۥٓ أَهْلَكَ عَادًا ٱلْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَا۟ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ
كَانُوا۟ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾
فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ ﴾

فەرموودەی خودا: ﴿ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴾.

ئەم ئایەتانە دەربارەی وەلیدی کوڕی موغیرە هاتنە خوارەوە. جار بە جارێ ئەکەوتە شوێنی پێغەمبەر ﷺ جا یەکێ لە کافرەکان رەخنەی لێ گرت و پێی وت: عەیب ناکەی واز لە ئایینی باوك و باپیرەی خۆت دێنی و بە گومڕایان دائەنێی و شوێن موحەممەد ئەکەوی؟! ئەویش وتی: من لە سزای خودا ئەترسم. کابرایش پێی وت: هەر گوناهێکت لەسەرە من هەڵی ئەگرم بە مەرجێ بازێ ماڵم پێ بدەی. ئەویش بەمە رازی بوو، پاشگەز بووەوە لە ئایینی ئیسلام و چووەوە سەر دینەکەی پێشووی، بەڵام مەرجەکەی بەجێ‌هێنا و کەمێ لە ماڵی خۆی ئەدا بە کابرا.

جا خودا ئەفەرموێت: ئا هەواڵم پێ بدە لە حاڵی ئەو کابرایە کە پشتی لە تۆ هەڵکرد و گەڕایەوە بۆ لای کافرەکان و، کەمێ دارایی خۆی دا بە کەفارەتی گوناهەکانیا و ئەو دواکەی نەدا؟ ئایا زانیاری غەیب ئەزانێ و، بە دڵ ئەزانێ یا بە چاو ئەڕوانێ کە یەکێ تاوانی یەکێتر هەڵئەگرێ؟ یاخود ئاگادار نەکراوە بەو یاسایە کە لە تەوراتی مووسای کوڕی عیمراندا نووسراوە، یا لە سەحیفەکانی ئیبراهیمی بەوەفادا هەیە، کە هیچ باربەرێ لە باری خۆی زیاتر هەڵناگرێ و، هەرکەس کۆڵی خۆی وا بە کۆڵیەوە، وە ئینسان بە یاسای دادگەری هەر ئەوەی بۆ هەیە کە بە تێکۆشانی خۆی چنگ خۆی خستبێ و کردبێتی و، لەوە بەولاوە هەر شتێکی بۆ دەس بدا لە پایە و مایە بە میهرەبانی خودایە و، ئەو هەوڵ و کۆششەیش لەمەولا ئەبینرێ و دەست ئەکەوێ و لە پاشان بە گوێرەی ئەو کۆششە پاداشی ئەدرێتەوە و، لەسەر نیەت و قەسدی خۆی پاداشی ئەدرێتەوە لە لای خوداوە بە پاداشێکی زۆر رەسا و، گەڕانەوەی هەموو کەس بۆ لای پەروەردگارە؟

وە ئایا نازانێ کە هەر خودایە دڵ خۆش ئەکا و ئینسان دێنێتە پێکەنین و، هەر خودایە دڵ دێشێنێ و ئینسان دێنێتە گریان و، هەر خودایە لە پاش زیندوێتی ئینسان ئەمرێنێ و لە پاشەڕۆژدا زیندووی ئەکاتەوە و، هەر خودایە لە نەبوونەوە ژن و مێردی دروست کردووە بۆ ئەوە زاوزێ بکەن و بە هۆی تۆوێکەوە کە لە لای مێردەوە ئەڕواتە منداڵدانی ژنەوە نەتەوە پەیدا ببێ، وە هەر ئەو خودایە کە دروستکردنی یەکەمی داناوە و گیانلەبەرانی لە نەبوونەوە هێناوە و، دروستکردنی دووهەمیش هەر لەسەر ئەوە و، ئەو گیانلەبەران زیندوو ئەکاتەوە بۆ لێپرسینەوەی پاشەڕۆژ و بۆ وەرگرتنی پاداش و تۆڵەی چاکە و خراپە بە دۆزەخ و بەهەشت و، هەر خودایە کە ئینسان دەوڵەمەند ئەکا و دارا و خاوەن دەستی دەکا، وە یا ئینسان بە ئەندازەی

پێویست ئەژیێنێ و بەشی خۆی ماڵی پێ ئەدا و زیادەی ناداتێ، وە هەر ئەو خودای پەروەردگارە دروستکەری ئەستێرەی گەورەی «شیعرا»یە کە ناوئەبرێ بە: «عبور» و لە «غمیصاء» رووناکترە!!

لە حاشیەی «جەمەل»دا و لە شەرحی قامووسیشدا ئەفەرموون: «شیعرا» دوو ئەستێرەن یەکێکیان ناوی «شعری العبور»ە کە ئەوە مەبەستە لە ئایەتەکەدا و، هۆزی خوزاعە ئەیانپەرست. وە «ابو کبشة» کە یەکێ لە گەورەکانیان بوو بەندەیی ئەو ئەستێرەی بۆ دامەزراندن؛ ئەیوت: هەموو ئەستێرەیێ ئاسمان بە باری پانایيدا دەبڕێ بەڵام شیعرا بە باری درێژاییدا دەیبڕێ و، لە هەموو ئەستێرەکانی ئاسمان جیاوازە، مانای وایە گەورە و بە دەسەڵاتە. وە ئەو ئەستێرەکەیان ناوی «غمیصاء»ە و، بە ئەفسانە عەرەب ئەڵێن: ئەم دوو ئەستێرە خوشکی «سوەیل» بوون و «عبور» رۆیشتووە و «غمیصاء»ی بەجێهێشتووە و ئەمیش ئەوەندە گریاوە چاوی کزبووە. وە ئەم «شعری العبور»ە لە پاش «جەوزاء» لە کاتی تینی گەرمادا دەردەچێ. وە پێی دەڵێن: شیعرای یەمانی؛ چونکی لە جەنووبەوە دەرئەکەوێ.

ریازییەکانی ئیمڕۆ ئەڵێن: شیعرا میلیۆنێ جار لە رۆژ گەورەترە و، گەلێ لە رۆژەوە دوورە بۆیە وەکوو رۆژ پرتەوی ناگاتە سەرزەوی.

وە ئایا نازانن و نەیانبیستووە کە گەلی عادی یەکەم لەسەر بێئەدەبی و تاوانباری خۆیان لە وڵاتی «ئەحقاف» لە نزیکی «یەمەن»دا بە بایەکی بەتین لە ناوبران؟ وە نازانن کە عادی دووهەم، کە بە گەلی سەموود ناسراون، لە بەشی عادن و لە پاش لە ناوچوونی عاد کۆچیان کرد بۆ شیمالی جەزیرە و لە نزیکی «ئەردەن»دا دانیشتن و، خودا ساڵحی بۆ ناردن و ئینکاریان کرد و، خودا ئەوانیشی لە ناو برد و ئەو پایە و مایە و هێز و قەرەباڵغیەی بەرباد کردن و نەیهێشتنەوە.

وە نازانن گەلی نووح لە عێراقدا لە نیوان موسڵ و بابلدا کە لە پێش عاد و سەموودا بوون. ئەوانیشمان لەناوبرد؟ چونکی ستەمکار بوون و زۆر لە سنووری دین دەرچووبوون و، لە ڕێگە لایان دابوو؛ حەزرەتی نووح نزیکی هەزار ساڵ ڕێنومایی کردن و ئەوان هیچیان لێ وەرنەگرت و زۆر ئازاریان دا؛ هەتا دوعای لێ کردن و خودا بە لافاو خنکاندنی و بەربادی کردن.

وە ئایا نازانن وڵاتی «لووت» کە بە «مؤتفکة» ناسراون خودا فڕەی دایە خوارەوە؟ واتە: ئەو وڵاتەی لە شوێنی خۆیان بەرز کردەوە و هەڵی گێڕایەوە و دایەوە بە زەویدا! جا ئەو وڵاتەی داگیر کرد ئەوەی داگیری کرد لە بەرد و خاك و خۆڵ.

وا ئەگێڕنەوە: کە خودای تەعالا ئەو وڵاتەی بە بوومەلەرزە و بورکانێکی توند لە جێگەی خۆی هەڵکەند و بەرزی کردەوە بۆ ئاسمان لەوێوە هەڵی گێڕایەوە و دایەوە بە زەویدا: وە پاش ئەوەیش بەردەبارانی کردن. جا ئیتر ئەی ئادەمیزادی سەرسەخت لە چ بەڵگە و ئایەتێکی توانایی خودادا گومانت هەیە و، لە کام نیعمەتی خودادا موجادەلە ئەکەیت؟

خودایێ وابێ هێز و تەوانای ‏ ‏ ‏ ‏ بە حەق بێ‌پەرسە تۆ ئەگەر دانای

بزانن! زاهیری ئایەتی: ﴿و أن لیس للإنسان إلا ما سعی﴾ ئەوەیە کە کەس سوودێ وەرناگرێ لە کردەوە و کۆششی خۆی نەبێ، یا کردەوەی کەسێ کە وەکوو خۆی وابێ؛ وەکوو وەکیلێ لە خێر و چاکەدا؛ یا کوڕێکی کە چاکەی بۆ بکا، یا قوتابییەکی کە چاکەی پێ نیشان دابێ و خوێندنی فێر کردبێ و ئەویش خەڵك فێر بکا، وەکوو ئەو حەدیسە کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: «إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا عن ثلاث..»

وە زاناکان لەم ئایەتەدا گەلێ وەڵامیان داوەتەوە:

یەکەم: فەرموویانە ئەم ئایەتە باسی شەریعەتی زەمانی حەزرەتی ئیبراهیم ئەکا و شەریعەتی ئێمە واسیع‌ترە. واتە: کەڵك لە کردەوەی خۆیشمان و خەڵکیش وەرئەگرین.

دووەم: ئەم ئایەتە بەیانی یاسای عەدڵ ئەکا. واتە بە یاسای عەدڵ هەرکەسێ کەڵك لە کردەوەی خۆی وەرئەگرێ، بەڵام خودا یاسای فەزڵی هەیە کە لەسەر ئەو یاسایە لەوانەیە ئینسان سوود لە خێر و چاکەی غەیری خۆی وەربگرێ.

سێهەم: ئەم ئایەتە مەخسووسە، واتە: هەرچەند زاهیرەکەی ئەمەیە کە لە غەیری خۆی کەڵك وەرنەگرێ، بەڵام چەند مادە هەن لەمە جیا کراونەتەوە:

أ. دوعای غەیری خۆی لە موسوڵمانان. بە ئیجماع دوعای خێر سوودی هەیە بۆ ئەو کەسە دوعای بۆ ئەکرێ؛ خوا لە کاتی ژیانا وەکوو حەزرەت ﷺ کاتێ عومەری کوڕی خەتابی نارد بۆ حەج فەرمووی: «لا تنسنا من دعائك يا أخي!» وە عومەر فەرمووی: ئەم کەلیمەی حەزرەتە ﷺ کەلیمەیەکە حەز ناکەم بە هەموو دنیای بگۆڕمەوە. وە یاخود لە پاش مردن بێ، وەکوو خودا بە زمانی حەزرەتی ئیبراهیمەوە ئەگێڕێتەوە: ﴿ربنا اغفر لي و لوالدي و للمؤمنين يوم يقوم الحساب﴾.[1] وە تاریفی موسوڵمانانی چینی دوای ئەسحابە ئەکا بەوە کە فەرموویەتی: ﴿والذين جاؤا من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا ولإخواننا الذين سبقونا بالإيمان...﴾.[2] وە نوێژی جەنازە کە فەرزی کیفایەیە لەو دوعایانەیە کە قازانجی بۆ مردووەکان هەیە.

هەروا دوعای مەلائیکە بۆ موسوڵمانان و داوای لێخۆشبوونیان بۆ ئەهلی زەوی کە لە قورئانی پیرۆزدایە.

---

١. ابراهيم؛ ٤١.

٢. الحشر؛ ١٠.

ب. شەفاعەتی حەزرەتﷺ بۆ خەڵکی مەوقیفی کۆمەڵگا لە پاشەڕۆژا بۆ ئەوە کە زوو حیسابیان بکرێ، ئەمجار بۆ دەرکردنی بازێ تاوانبار لە ئاگری دۆزەخ، دوایی بۆ خەڵکی بەهەشت بۆ بەرز کردنەوەی پایەیان.

ج. موسوڵمانی مردوو خێری دەست ئەکەوێ بە هۆی هەرکەسێکەوە کە خێر و چاکەی بۆ بکا، بە تایبەتی لە لایەنی خزمانی خۆیەوە بە گوێرەی فەرمایشتی پێغەمبەر و ئیجماعی موسوڵمانان.

د. بە گوێرەی فەرمایشتی پێغەمبەر حەجی فەرز لە کۆڵی ئینسان ئەکەوێ ئەگەر یەکێ لە خزمەکانی خۆی حەجەکەی بۆ بکا.

هـ. حەجی مەنزوور یا رۆژووی مەنزوور لە پاش ئەوە کە ئەو کەسە نەزرەکەی کردووە بمرێ. ئەگەر یەکێ‌تر بۆی بکا بە گوێرەی فەرموودەی پێغەمبەرﷺ دروستە. دیارە ئەمەیش سوود وەرگرتنە لە کردەوەی خەڵك.

و. هەر قەرزارێ لە ژیانیا یا لە پاش مردنی هەرکەسێ قەرزەکەی بۆ بداتەوە قەرزەکە لەسەر قەرزارەکە ئەکەوێ. ئەمەیش کەڵك وەرگرتن لە کردەوەی غەیرە.

ز. مردوویەکی قەرززاریان دانا، حەزرەتﷺ فەرمووی: نوێژی لەسەر ناکەم تا قەرزەکەی نەدرێتەوە؛ جا ئەبووقەتادە قەرزەکەی بۆ دایەوە، ئەوسا پێغەمبەرﷺ نوێژەکەی بەسەرەوە کرد. وە لە ریوایەتێکی‌تردا حەزرەتی عەلی قەرزەکەی دایەوە.

ح. هەرکەسێ حەقی خەڵکی لەسەر بێ هەرکاتێ ئەو کەسەیان ئازاد کرد ئەم کەسە ئازاد ئەبێ.

ط. دراوسێی باش و چاك مادام کردەوەی چاك بێ ئینسان سوودی لێ وەرئەگرێ.

بەم بەڵگانە و بە گەلێ بەڵگەی‌تر پێویستە ئەو ئایەتە یا بەس باسی قانوونی عەدڵ بکا. وە یا ئەگەر هەموو یاسای دین بێ پێویستە بڵێیت: ئەو ئایەتە مەخسووسە

بەم माددانە و، لە واقیعا گەلێ کەس ئەبن بە هۆی خێر و چاکە بۆ گەلێ کەس وەك خودا لە ئایەتی (٣٣) سوورەتی ئەنفالا ئەفەرموێ: ﴿وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم﴾.

﴿هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلْـَٔازِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَٰذَا ٱلْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمْ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ وَٱعْبُدُوا۟ ۩ ﴿٦٢﴾﴾

ئەم قورئانە پیرۆزە، یا ئەم پێغەمبەرە رابەرە، عالەم ترسێنێکە وەکوو کەلامەکانی پێغەمبەرەکانی پێشوو، یا وەکوو نەفسی پێغەمبەرە پێشووەکان. وە رۆژی دوایی نزیك بووەتەوە. وە رەوانە کردنی پێغەمبەری ئاخر زەمان وەکوو موحەممەد ﷺ یەکێکە لە نیشانەکانی، وە غەیری خودا کەس کەشفی موسیبەتەکانی ناکات، بەڵێ خودا خواستی لێ بێت بە ئاسانی دێت و ئەڕوات. جا ئایا ئێوە لەم قورئانە سەرسام ئەبن و پێئەکەنن و ناگرین و ئەوەندە بێهۆش و خامۆشن گەورەیی و نرخی ئەم قورئانە نازانن؟ دەی سوجدە بۆ خودا ببەن و بەندەیی بۆ بکەن.

ئەگێڕنەوە لە ئیبنوعەباسەوە رضي الله عنهما فەرموویەتی: حەزرەت ﷺ دوای ئەم ئایەتی سەجدەیە سەجدەی برد و [هەرچیش لە لایابوو] لە موسوڵمان و کافر و جین و ئینس هەموو سەجدەیان برد لەگەڵیا.

تەفسیری سوورەتی «نەجم»م تەواو کرد لە رۆژی سێشەممەی ٢٩ی «ربیع‌الثانی»ی ١٣٩٩ی کۆچی لە حوجرەی دەرس‌وتنەوەی مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی لە بەغدا.

عبدالكريم محمد المدرس

سووره‌تی قه‌مه‌ر، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌، ئایه‌ته‌کانی "٤٤" و "٤٥" و "٤٦" نه‌بێ، "٥٥" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی «طارق» هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ ۝١ وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةٗ يُعۡرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحۡرٞ
مُّسۡتَمِرّٞ ۝٢ وَكَذَّبُواْ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَهۡوَآءَهُمۡۚ وَكُلُّ أَمۡرٖ مُّسۡتَقِرّٞ ۝٣
وَلَقَدۡ جَآءَهُم مِّنَ ٱلۡأَنۢبَآءِ مَا فِيهِ مُزۡدَجَرٌ ۝٤ حِكۡمَةُۢ بَٰلِغَةٞۖ
فَمَا تُغۡنِ ٱلنُّذُرُ ۝٥ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡۘ يَوۡمَ يَدۡعُ ٱلدَّاعِ إِلَىٰ شَيۡءٖ نُّكُرٍ ۝٦
خُشَّعًا أَبۡصَٰرُهُمۡ يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ كَأَنَّهُمۡ جَرَادٞ مُّنتَشِرٞ ۝٧ مُّهۡطِعِينَ إِلَى
ٱلدَّاعِۖ يَقُولُ ٱلۡكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوۡمٌ عَسِرٞ ۝٨﴾

واته‌: هاتنی کاتی تایبه‌تی بۆ تێکچوونی ئه‌م دنیا و ده‌رکه‌وتنی جیهانێکی تازه‌ی نه‌بڕاوه‌ی هه‌تا هه‌تایی نزیکه‌وه‌ بووه‌، وه‌ مانگ له‌ت بوو به‌ داوا کردنی پێغه‌مبه‌ری ئاخرزه‌مان بۆ ئیقناعی ئه‌وانه‌ی داوای موعجیزه‌ی ئاسمانییان کرد. وه‌ ئه‌م کافره‌ سه‌رسه‌ختانه‌ ئه‌گه‌ر چاویان به‌ کاره‌ساتێ بکه‌وێ که‌ نیشانه‌ی ته‌وانایی خودا بێت و ڕاستی ڕه‌هبه‌ری دین ده‌ربخا. باوه‌ڕی پێ ناکه‌ن و لێی لائه‌ده‌ن و پشتی تێ ئه‌که‌ن و، له‌ خۆیانه‌وه‌ ئه‌ڵێن: ئه‌م جۆره‌ کاره‌ جادووگه‌ری و چاوبه‌ستێکه‌ و هه‌میشه‌ له‌ جیهانا بووه‌ و ئه‌بێ! وه‌ ئه‌و کافرانه‌ پێغه‌مبه‌ریان به‌درۆخسته‌وه‌ و باوه‌ڕیان به‌وه‌

نەکرد کە ئەو لەتبوونی مانگە موعجیزەیەکی خودایی بێ و، شوێن ئارەزووی خۆیان کەوتن لە: بتپەرستی و، مەستی و، سەربەستیدا. بەڵام تۆ گوێ بە ئینکارەکەیان مەدە، هەموو کارو بارێ جێگەی خۆی ئەگرێ و، ئەم رێنومایی تۆ و ئەو سەرسەختی ئەوانە ئەنجامیان دەرئەکەوێ.

وە ئەو کافرانە لە هەواڵی گەلە پێشووەکان کە بە هۆی لادانیانەوە لە راستی بەرباد کران و لەناو بران. ئەوەندەیان بۆ هات کە ببێ بە هۆی پەند و ئامۆژگاری و، بە بیستنی ئەوانە لە سزای خودا بترسن و لە خراپە دووربکەونەوە. وە بە راستی قورئانی پیرۆز خاوەن پەند و دەرسێکە لەوپەڕ پایەی بەرزی ئامۆژگاریدایە، وە چونکە ئەوان پەند وەرناگرن ئیتر سوودێ لە ترساندنی ئەوانەدا نییە. جا تۆ وازیان لێ بێنە و، پشتیان لێ هەڵبکە و سەر مەنێ سەریان. وە بیر لەو رۆژە بکەرەوە کە فریشتەی بانگکەر لە گیانلەبەران بانگیان ئەکا بۆ شتێك کە بە لایانەوە ناباره وەکوو لێپرسینەوە و کێشانەی کار و کردەوەیان بێ، لەو کاتەدا ئەو کافرانە چاو شۆڕ و سەرکز و داماون و، لە گۆڕەکانیان دەرئەچن بەو دەنگە کە بانگیان ئەکا کە دەنگی بۆڕی «سوورە» کە فووی پیائەکرێ و، شێوەی دەرچوونەکەیان ئەڵێی کوللەی بڵاوە بووە، بە پەلە بەرەو دەنگەکە دەڕۆن، لەو کاتەدا کافرەکان ئەڵێن: ئیمڕۆ رۆژێکی سەختە.

خەڵکی مەککە وایان ئەزانی پێغەمبەر هەر موعجیزەیەکیان پیشان ئەدا لە جادوو بەولاوە نییە. جا داوای موعجیزەیەکی ئاسمانییان لە پێغەمبەر کرد ﷺ دوایی رێکەوتن لەسەر ئەوەی موعجیزەکەیان لە مانگدا دەربکەوێ. وە لە ناو خۆیانا شەوێکیان بڕیاردا و گرد بوونەوە و، کە ئەو کاتە هات حەزرەت ﷺ فەرمووی: بڕوانن جا هەموویان تەماشایان کرد و چاویان کەوت بە مانگ بوو بە دوو پارچەوە و هەرکام لەوانە بە تەنها مایەوە. جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: تەماشا بکەن، کە ئەو کارەساتەیان دی وتیان: بە راستی موحەممەد جادووی لە ئاسمانیش کرد! ﴿إن هذا إلا سحر مستمر﴾.

﴿كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ
أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ
عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾
تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿١٥﴾
فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ
﴿١٧﴾﴾

واتە: لە پێش ئەماندا گەلی نووح، نووحییان بەدرۆخستەوە؛ هاتن ئەو بەندە پاکە دڵسۆزەی ئێمە کە نووح بوو بەدرۆیانخستەوە و، وتیان: شێتە و، مەنع کرا لە گەیاندنی دین بە ئەنواعی مەنع. نووحیش لە پاش ئەو مەنعە لە خودا پاڕایەوە و، وتی: خودایە من مەغلووب و ناتەوانم بە دەست ئەوانەوە، تۆ حەقم بسێنە و یارمەتیم بدە! ئێمەیش هاتین دەرگای ئاسمانمان لەسەر کردنەوە بۆ داڕژاندنی بارانی خوڕزم و ئاوی بەخوڕ هاتە خوارەوە و، سەرچاوەکانی زەویشم تەقاند و ئاوم لێ‌هەڵقوڵاندن. جا ئاوی ئاسمان و زەوی لە هەموو لایەکەوە یەکانگیر بوون بەو شێوە خودا داینابوو و بڕیاری دابوو، وە نووحمان بەسەر چەن تەختە و بزمارێکەوە هەڵگرت. واتە: لە ناو ئەو کەشتییەدا کە بە تەختە و بزمار دروست کرابوو. وە ئەو کەشتییە بەسەر ئاودا ئەڕۆیشت بە چاودێری ئێمە، تا ببێ بە هۆی رزگاری موسوڵمانەکان و خنکاندنی کافرەکان، لەبەر جەزادانەوەی ئەوانە کە کوفری خودا ئەکەن، وە ئەو کەشتیمانە کرد بە نیشانە لەسەر تەوانایی خۆمان ئایا کەسێ هەیە کە بیر بکاتەوە؟ ئایا سزا و تۆڵەی ئێمە چۆن بوو بۆ ئەو کەسانە کە سەرپێچییان لە فەرمانی ئێمە کرد.

وە ئێمە قورئانمان ئاسان کردووە بۆ خوێندنەوە و، لە خوێندنەوەیدا پەند و دەرسی زۆر هەیە، جا ئایا کەسێ هەیە پەند لەم قورئانە وەربگرێ؟

﴿كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا
فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ
كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾﴾

هۆزی عاد هوودیان بەدرۆخستەوە، جا بزانە سزا و ترساندنی من بۆ ئەوان چلۆن بوو؟ بە راستی ئێمە بایەکی توند و سەختمان ناردە سەریان لە رۆژێکی شوومی ناپیرۆزا، وە ئەو شومییەی درێژەی کێشا هەتا ئەو هۆزەی لەناو برد. ئەو بایە ئەوەندە بەهێز بوو زەلامی هەڵئەگرت و فڕەی ئەدا وەك چۆن بنە دارخورمای هەڵکەنراو فڕە بدرێ! جا بڕوانن بزانن سزا و ترساندنی من بۆ ئەوان چۆن بوو؟ وە ئێمە قورئانمان ئامادە کردووە بۆ خوێندنەوەی و بیر کردنەوە لە مەعنایا، ئایا کەسێ هەیە بیر بکاتەوە؟

﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذًا لَّفِي ضَلَالٍ
وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَؤُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا
مَّنِ الْكَذَّابُ الْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُو النَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾
وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَىٰ فَعَقَرَ
﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ
الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾﴾

هۆزی سەموود باوەڕیان بە ترساندن نەکرد و بە درۆیان دانا، وە ساڵحیان بەدرۆخستەوە و وتیان: ئێمە چۆن ئەکەوینە شوێن تاقە زەلامێ؟ ئەگەر ئێمە کاری

وا بکەین دیارە واین لە گومڕاهیدا! ئایا لە ناو ئێمەدا بە تەنها وەحی بۆ ئەو هاتووەتە خوارەوە؟ شتی وا نابێ، بەڵکوو ئەو زەلامێکی زۆر درۆزنە و بایی و هەوابازە. ئەوان داوای وشترێکیان کرد کە لە شوێنێکی دیاریدا کە ئەوان بۆی ئەچوون بۆ سەیران لە بەردێ دەربکەین. بۆمان دەرکردن و کردمان بە هۆی تاقیکردنەوە و گیرۆدە بوونی ئەوان. جا ئەی سالح خۆت بگرە و چاوەڕوان بە و، هەواڵ بە گەلەکەت بدە کە: ئەو ئاوە لە لایانا هەیە لە نێوانیانا بەش کراوە؛ ڕۆژێ بۆ وشترەکە و، ڕۆژێ بۆ ئاژەڵەکەی ئەوان. وە لە هەر جارێکدا ئەبێ خاوەن نۆبە حازر بێ تا کەس ستەم لە کەس نەکا.

ئەوانیش چەن ڕۆژێ بەم یاسا دەوامیان کرد، لە ئەنجاما تووڕە بوون و، پیاوێکیان لە خۆیان بانگ کرد بۆ کوشتنی ئەو وشترە، ئەویش قسەکەی وەرگرت و وشترەکەی پەی کرد. جا بزانن سزا و ترساندنی من چۆنە؟ ئێمە یەك دەنگی سامناك و بەهێزمان نارده سەریان، کە ئەو دەنگە گەیشتە سەریان ئەو گەلەی کرد بە پووشی خاوەن ئاژەڵێ کە پووش لە «پەچە»دا هەڵبگرێ. بە ڕاستی ئەم قورئانی ئێمە ئامادەیە بۆ ناوی خودا و بۆ یادی خودا، ئایا کەس هەیە بیر بکاتەوە؟

﴿كَذَّبَتۡ قَوۡمُ لُوطِۭ بِٱلنُّذُرِ ٣٣ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ حَاصِبًا إِلَّآ ءَالَ لُوطٖۖ نَّجَّيۡنَٰهُم
بِسَحَرٖ ٣٤ نِّعۡمَةٗ مِّنۡ عِندِنَاۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي مَن شَكَرَ ٣٥ وَلَقَدۡ أَنذَرَهُم
بَطۡشَتَنَا فَتَمَارَوۡاْ بِٱلنُّذُرِ ٣٦ وَلَقَدۡ رَٰوَدُوهُ عَن ضَيۡفِهِۦ فَطَمَسۡنَآ أَعۡيُنَهُمۡ
فَذُوقُواْ عَذَابِي وَنُذُرِ ٣٧ وَلَقَدۡ صَبَّحَهُم بُكۡرَةً عَذَابٞ مُّسۡتَقِرّٞ ٣٨ فَذُوقُواْ
عَذَابِي وَنُذُرِ ٣٩ وَلَقَدۡ يَسَّرۡنَا ٱلۡقُرۡءَانَ لِلذِّكۡرِ فَهَلۡ مِن مُّدَّكِرٖ ٤٠﴾

وە گەلی لووتیش باوەڕیان بەو ترساندنە نەکرد کە لووت ترساندنی پێی، جا ئێمەیش قارمان لێ گرتن و بایەکی وەهامان ناردەسەریان بەردی هەڵئەگرت و ئەیباران بەسەریانا ـ ماڵ و منداڵەکەی لووت نەبێ ـ ئەوانمان بەیانی زوو دەرکرد و

لەو بەردبارانەمان رزگارکردن. ئەمەیش نیعمەت و میهرەبانی بوو دەربارەی ئەوانەمان کرد، ئاوەها بەو شێوە پاداشی ئەو کەسانە ئەدەینەوە کە سوپاسگوزاری ئێمەن. وە بە راستی لووت گەلەکەی خۆی لە هەڵمەتی قاری ئێمە ترساند، کەچی ئەوان لە قاری ئێمە کەوتنە گومانەوە. ئەو گەلە هاتوچۆی زۆریان کرد لەگەڵ لووتا لە بارەی میوانەکانیەوە و ویستیان بە بێشەرمی دەستیان بۆ بەرن و کردەوەی بەدیان لەگەڵدا بکەن! منیش رووناکی چاویانم هەڵگرت و کوێرایيم داهێنان، دەی سا بچێژن سزا و ترساندنی من، بە راستی سزای ئێمە لە بەرەبەیاندا دای بە سەریانا بەڵام سزایەك جێگر و دامەزراو و کوشندە! دەی سزا و ترساندنی من بچێژن. وە بە راستی ئێمە قورئانمان ئامادە کردووە بۆ ئەوە ببێ بە هۆی ناو بردنی خودا بە خودابەیەکناسی و یاد کردنی خودا بۆ فەرمانبەری لە بەندەییدا، جا ئایا کەسێ هەیە بیر بکاتەوە؟

﴿وَلَقَدْ جَآءَ ءَالَ فِرْعَوْنَ ٱلنُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَـٰهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾﴾

بە راستی ترساندنی من هات بۆ لای گەلی فیرعەون و بۆ فیرعەونپەرستەکان و، ئەوانیش هەموو ئایەتەکانی ئێمەیان بەدرۆخستەوە، جا ئێمەیش ئەوانمان گرت وەکوو گرتنی گەورەیەکی خاوەن دەسەڵاتی وا کە هەرگیز نەشکێ و کەس بەرانبەری نەکا.

﴿أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ أُو۟لَـٰٓئِكُمْ أَمْ لَكُم بَرَآءَةٌ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ ٱلْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ ٱلدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ ٱلسَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَٱلسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾﴾

جا ئەی گەلی عەرەبی مەککە، ئایا کافرەکانتان باشترن لە رەوشتا و، بەهێزترن لە داراییدا و، بە دەسەڵاتترن لە سوپادا لە هۆزەکانی دەوری نووح و، عاد و، سەموود و،

گەلەکانی دیکە هەتا ئێمە دەستان بۆ نەبەین؟ یا خەیر نامەی رزگاریتان لە ئاسمانەوە وەرگرتووە؟ یان ئەڵێن: ئێمە کۆمەڵێکی هاو بیر و کار و کردەوەین و هەمیشە سەرکەوتوو ئەبین؟ بزانن! لەمەولا ئەو کۆمەڵە ئێوە پێیان ئەنازن ئەشکێن و پشتهەڵئەکەن و رائەکەن. جا هەر سزای دنیایشیان نابێ و بەس، بەڵکوو کاتی تۆڵەسەندنەوە و سزایان پاشەرۆژە و پاشەرۆژ بەڵایەکی گەورە و کاتێکی تووش و سەخت و تاڵە و، لە هەموو سزایەك نابارترە.

لە ئیبنوعەباس دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر لە رۆژی جەنگی «بەدر»دا لە خێوەتێکدا بوو فەرمووی: خودایە داوات لێ ئەکەم ئەو بەڵێنە بەجێبێنی کە داوتە بۆ سەرخستنی موسوڵمانان و ئەو بەڵێنە کە داوتە بۆ دامەزراندنی ئایینی ئیسلام بەجێی بێنە. خودایە ئەگەر ئیمرۆ کۆمەڵی موسوڵمانان بەرباد بکەی ئیتر کەس نات‌پەرستێ و بەندەییت بۆ ناکرێ. جا ئەبووبەکری سدیق دەستی موبارەکی حەزرەتی گرت و عەرزی کرد: بەستە ئەی پێغەمبەری خودا زۆر ئیلحاحت کرد لەسەر خودا و بە گەرمی داوات لێ کرد.

حەزرەت ﷺ لەو کاتەدا جل و بەرگی جەنگی لەبەردا بوو، جا حەزرەت لە شوێنەکەی خۆی دەرچوو ئەیفەرموو: «سیهزم الجمع و یولون الدبر!».

﴿إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى ضَلَـٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِى ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ
ذُوقُوا۟ مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَىْءٍ خَلَقْنَـٰهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾ وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ
كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾
وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ
ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّـٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾﴾

بێ‌گومان ئەو تاوانبارانە وان لە ناو گومڕاهی و نەفامیدا لە دنیادا، و لە پاشەڕۆژیشدا وان لە ناو ئاگری بڵێسەداری دۆزەخدا. وە لەو ڕۆژەدا کە لە ناو ئاگری دۆزەخدا لەپەوڕوو بەسەر دەموچاودا ڕائەکێشرێن پێیان ئەوترێ: بچێژن گەرمی دۆزەخ، کە پەیدا ئەبێ لە بەیەکگەیشتنی ئاگرەکەیی و پێستی لەشدا. بێ‌گومان ئێمە هەموو شتێکمان لە سەر زانیاری و بڕیاری خۆمان و لە سەر حیکمەت دروست کردووە. واتە: ئێمە بەهەشتمان دروست کردووە بۆ ئەهلی تاعەت و، دۆزەخیش بۆ لاران و نافەرمانان، جین و ئادەمیزادمان بۆ بەندەیی کردن دروست کردووە و، عەقڵم پێداون بۆ فامین و بۆ دۆزینەوەی ڕێگەی پیرۆزی، وە ڕەهبەریشم ڕەوانە کردووە بۆ ئامۆژگارییان لەبەر ئەوەی بیانوویان نەمێنێ و، موعجیزاتیان پیشان داون تا گومانیان نەمێنێ و بەهانەی نافەرمانییان نەبێ.

وە پاشەڕۆژ دێنمەپێشەوە بۆ ئەوە هەرکەسێ بە پاداشی خۆی بگا، وە بەجێهاتن و هاتنی پاشەڕۆژ و کاتی تۆڵە و پاداش ئەوەندەی ئیشارەیەك بە چاو و چاوتروکاندنێکە و بەس. وە لەم لایشەوە گەلێ هاوڕێنەی ئێوەم لە نافەرمانان لە ناو بردووە، جا ئایا ژیرێ هەیە بیرێ بکاتەوە؟

وە هەرچی ئەو کافرانە کردوویانە هەمووی وا لە دەفتەرا و تۆمار کراوە و کەم و زۆر لە ئێمە ون نابێ و لەوانیش ناشارڕێتەوە، هەمووی بە شایەت و بەڵگەوە لە کاتی خۆیا دێتەجێ و، ئەندامەکانی لەشی خۆیان شایەتییان لێ ئەدەن و، گەورە و بچووکی کردەوەیان نووسراوە.

وە بێ‌گومان خاوەن پارێز و ترسەکانیش وان لە ناو باخ و ئاو و چەشمەسارا، لە جێگەدانیشتنێکی دیاریدا، لە شوێنی ڕەزامەندی پاشای کائیناتی خاوەن دەسەڵاتا.

خودایە بە میهرەبانی خۆت بەهەشت بکەی بە جێگەمان!

سووره‌تی «الرحمن»، له‌ سووره‌ته‌ مه‌دینه‌ییه‌کانه‌، "٧٨" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی ره‌عد هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱلرَّحۡمَٰنُ ۝١ عَلَّمَ ٱلۡقُرۡءَانَ ۝٢ خَلَقَ ٱلۡإِنسَٰنَ ۝٣ عَلَّمَهُ
ٱلۡبَيَانَ ۝٤ ٱلشَّمۡسُ وَٱلۡقَمَرُ بِحُسۡبَانٖ ۝٥ وَٱلنَّجۡمُ وَٱلشَّجَرُ يَسۡجُدَانِ
۝٦ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلۡمِيزَانَ ۝٧ أَلَّا تَطۡغَوۡاْ فِي ٱلۡمِيزَانِ ۝٨
وَأَقِيمُواْ ٱلۡوَزۡنَ بِٱلۡقِسۡطِ وَلَا تُخۡسِرُواْ ٱلۡمِيزَانَ ۝٩﴾

واته‌: ئه‌و په‌روه‌ردگاری جیهانه‌ که‌ یه‌کێ له‌ ناوه‌ جوانه‌کانی «ره‌حمان»ه‌ و مه‌عناکه‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ خودا خاوه‌ن نیعمه‌ت و میهره‌بانه‌ بۆ ده‌ربڕینی میهره‌بانی و که‌ره‌می خۆی له‌ هۆشیارانی جیهان قورئانی پیرۆزی فێری پێغه‌مبه‌ری خۆی کرد، بۆ ئه‌وه‌ ئه‌و مه‌عنایه‌ وا له‌و قورئانه‌ خاوه‌ن مه‌عنا بێ‌کۆتاییه‌دا بگات به‌ دڵی موسوڵمانان، وه‌ تێبکۆشن له‌وه‌دا که‌ ئاده‌میزاد ئه‌بێ سیفه‌تی وابێ ره‌فتار بکا به‌و قورئانه‌، وه‌ هه‌ر وه‌کوو قورئانی فێری حه‌زره‌ت ﷺ کرد که‌ یه‌که‌م نیعمه‌ته‌ له‌ جیهانا ئاده‌میزادیشی دروست کرد و له‌فزگه‌لێکی وای فێر کرد که‌ بتوانێ به‌ هۆی ئه‌وانه‌وه‌ چی وا له‌ دڵیدا ده‌ری ببڕێ و، به‌ ئاسانی مه‌به‌ستی خۆی رابگه‌یه‌نێ.

وە پاش ئەوە کە بۆمان دەرکەوت فێر بوونی قورئان زۆر گەورەیە و ئادەمیزادیش تەشریف کراوە بە فێر کردنی بەیان، کە بە لەفز و وشەگەلی جوان و رەوان بەیانی ئەو نیعمەتانە ئەکا کە ئادەمیزاد بێ ئەوانە ژیوار ناکا. وە فەرمووی: مانگ و رۆژ، کە دوو ئەستێرەی گەورەن. بە ئاسمانەوە خاوەن حسێب و، خاوەن پایە و مایە و میزانێ وانە ئەگەر ئەوان نەبن ئادەمیزاد ژیوار ناکا و، کاتی دین و دینداری دەرناکەوێ. وە لە بەرانبەری ئەو دوو نیعمەتە ئاسمانییەوە دوو نیعمەتی زەمینیش بەیان ئەکا. کە «نجم» و «شجر»ن، واتە: گیای بێساق؛ وەکوو: پەڵپینەو، گیای ساقدار؛ وەکوو: گەنم و، جۆ و، زەڕڕات بە هەموو بەشێکەوە.

وە ئەم چوار مەخلووقە بناغەی ژیانی ئادەمیزاد تەواو ئەکەن؛ هەرچی گیا لە زەویدا هەیە و ئادەمیزاد ژیواریان پێ ئەکا، ساقدارن یا بێساق، پێویستیان بە تاوی رۆژ و مانگ هەیە. جا خودا فەرمووی: خودا ئاسمانی بەرز کردووەتەوە بۆ دەوام و هەڵسووڕانی ئەم کەوکەبانە، وە میزانیشی داناوە بۆ هەموو کەوکەبی ئاسمانی لە میقداری وجوودا و، لە جووڵاندا لە رۆژهەڵاتەوە بۆ رۆژئاوا یا بە پێچەوانەوە و، لە مەداردا، لە: توندی و بێهێزی هاتوچۆی ئەو ئەستێرانەدا.

وە یاخود مەبەست دانانی ترازووی «عەدڵ»ە لە هەموو شتێکدا و، لە هەموو شوێنێکدا و، لە هەموو کاتێکدا. واتە: بە گوێرەی خواستی خۆی هەر زاتێکی بە جۆرە سیفەتێکەوە داناوە و بە هەموو شتێك حەقی خۆی پێداوە هەتا کار و باری ژیان و زیندووبوونەوە و کاتی ژیان و پاش مردن رێك و لەبار بێ. وە هەرکەسێ بە ئارەزووی خۆی تەماشای ئەو ترازووە نەکا ئەوە خۆی سەرگەردان کردووە. وەکوو خودا خۆی فەرمووی: خودا ئاسمانی بەرز کردووەتەوە و ترازووی داناوە بۆ ئەوە کە ئێوە ـ ئەی هۆشیاران ـ بایی نەبن و لە سنوور دەرنەچن و ئاگاداری ئەو ترازووە بکەن.

چۆن حەق وەرئەگری وەهایش حەق بدە   لە بـاتی جـنێوێ دوو جـنێو مـەدە
تۆ کەس مەکوژە با کەس نەتکوژێ   خـوێنت بـە دەشـتا بـەتاڵ نـەڕژێ
چـاو هـەڵمەیێنە بـۆ نـاموسی کـەس   تـا بـۆ نـامووست کـەس نـەیێنێ دەس
نـانی کـەس مـەبڕە تـا نـەبڕێ نـانت   مـەشکێنە شـانێ تـا نـەشکێ شـانت
دڵسـۆزی خـەڵکی دڵسـۆزی خـۆتی   ئـاگات لەوان بـێ بـێ‌کەس نـاسووتی
مـیزان ئـەمەیە بـە گـوێرەی قـورئان   قـورئان مـیزانـە بـۆ دیـن و ویـجدان

جا لەبەر ئەوە کە چاودێری کێشانە لە موعامەلاتا بەشێکی گەورەیە لە چاودێری میزانی عام. خودا فەرموویە: ئەی ئادەمیزاد کێشانەی شت‌ومەك بە راست رابگرن نەك راستی بە تەبیعەت بەڵکوو راستی بە عەداڵەت و هەرگیز زیان بە میزان مەگەیێنن.

ئەوەی غەش ئەکا بە وەزنی کیلۆ   چـاوی دێـتە ژان ئـەخریتە مـێلۆ
ئەو مـێلۆ چـارە و تـۆڵەی دنـیایە   سـەد یـەکی تـۆڵەی «دار البقا»یە
ئـیتر بـۆ کـەسێ کـە خـاوەن فـامە   کـەلامێکی حـەق «حسن الختام»ە

﴿وَٱلْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ۝١٠ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَٱلنَّخْلُ ذَاتُ ٱلْأَكْمَامِ
۝١١ وَٱلْحَبُّ ذُو ٱلْعَصْفِ وَٱلرَّيْحَانُ ۝١٢ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
۝١٣﴾

خودا ئەم زەوییە پان و درێژەی داناوە بۆ هەموو گیانلەبەرێ بە تایبەتی بۆ ئادەمیزاد، تیا هەیە میوە بۆ تەڕەخۆری و، دارخورمای خاوەن کەمامە (گۆپکەی) تیایە کە ئەبێ بە شوێنی خورما، وە لە زەویدا دانەی خاوەن کا هەیە وەکوو گەنم و جۆ، تا «کاکەی» بۆ ئاژەڵ و «کۆکەی» بۆ ئادەمیزاد بە کار بێت. وە دانەی بێندار وەکوو گوڵاڵەکانی باخ و گوڵزار، جا ئیتر کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودا بە درۆ ئەزانن و بە درۆی ئەخەنەوە؟

تەکزیبی لەفز و مەعنای قورئانی — **یاخود تەکزیبی لەهجەی بەیانی؟**
تەکزیبی رۆژ و مانگ و ئەستێرە — **کە عالەم لەبەر پرتەویان تێرە؟**
تەکزیبی عەدڵ و میزانی دادی — **یاخود تەکزیبی زەوی گوشادی؟**
تەکزیبی قووت و ژیواری پەرداخ — **یاخود تەکزیبی ڕێحان بۆ دەماخ؟**

﴿خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ كَٱلْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ ٱلْجَآنَّ مِن
مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾ رَبُّ ٱلْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ
ٱلْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾﴾

خودا ئادەمی لە قوڕێکی وشکەوەبووی وەکوو سواڵەت دروست کردووە و، «جانی»، کە باوکی نەوعی جینە، لە ئاگرێکی پاك و پوختەی بێ‌دووکەڵ دروست کردووە. وە هەر وەکوو ئادەمی دروست کرد، جۆرەها نیعمەتی مادی و مەعنەوی پێداوە و، بە ئامادە کراوی بۆ گەلێ فەزائیل رازاندوویەتیەوە.

هەروا «جان»ی دروست کردووە و پلەپلە بەرزی کردووەتەوە لە کەمالاتا بە پێی نەوعی خۆی؛ چونکی «فتور» نییە بۆ خەلقی خودا. جا ئێوە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودا بە درۆ ئەخەنەوە؟

وە خودا خاوەنی دوو خۆرهەڵات و دوو خۆرنشینە لە هەموو وڵاتێکا؛ خۆرهەڵاتی سەرەتای زستان کە رۆژ ئەکەوێتە ئەوپەڕەوە لە «خەتی ئیستیوا» لە جەنووبی مەسکوونەی کیشوەری عێراقەوە هەڵدێ. وە خۆرهەڵاتی سەرەتای هاوین، کە لەسەر مەداری «سەرەتان»ە و ئەوپەڕ دەرەجەی نزیکی ئەوە لە راسەری ئێمەوە لە عێراق بە مەسافەی دوازدە دەرەجە یا کەمترە. وە لە رۆژەکانی دیکەی ساڵدا لە نێوانی ئەم دوو خاڵەدا هەڵدێ. وە خودا خاوەنی دوو خۆرنشینە لە هەموو وڵاتێکدا بەرابەر بە دوو نوختەی خۆرهەڵات، وە بە درێژایی رۆژگار بەم جۆرە لە وڵاتی ئێمەدا هەڵدێ و ئاوا دەبێ.

وە لە ولاٌتی حیجازا کە جێگەی داپەڕینی وەحی ئاسمانە و بە هۆی ئەم دوو خۆرهەلاٌت و خۆرنشینە و مابەینەکانیانەوە وەرز ئەگۆڕێ و کار و باری ژیوار و کشتوکاڵ و ئیش و کار جێبەجێ ئەبێ. جا ئێوە کام لە نیعمەتەکانی خودا بەدرۆ ئەخەنەوە و باوەڕتان پێی نییە؟

﴿مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا ٱللُّؤْلُؤُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ ٱلْجَوَارِ ٱلْمُنشَـَٔاتُ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَـٰمِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾﴾

خودا ئەو خودایە کە دوو دەریا بەرەڵا ئەکا، هەر یەکێ لە لایەکەوە تا ئەگەن بە یەك، وە ئەو دوو دەریا لە سیفاتی شیرینی و سوێریدا جیاوازن لەگەڵ ئەوەدا خودا پەردە لە نێوانیانا دائەنێ، هیچ کام لەوانە ناچێ بەسەر ئەویترا و ئاوە شیرینەکە سوێر نابێ و، سوێرەکە شیرین نابێ. ئیتر ئێوە کام لە نیعمەتەکانی خودا بە درۆ ئەخەنەوە و باوەڕی پێ ناکەن؟ وە لوئلوء و مەرجان لە هەردوو دەریاکەوە دەرئەچێ. جا ئێوە کام لە نیعمەتەکانی خودا بە درۆ ئەخەنەوە و باوەڕی پێ ناکەن؟ وە بۆ خودا هەیە کەشتی ڕەوان لە دەریادا بە بەرزی وەکوو کێو وەهان. جا بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودا باوەڕ ناکەن؟

بزانن! زانایانی تەفسیر «بەحرەین»یان بە دەریای فارس و دەریای ڕۆم مانا لێداوەتەوە، لەسەر ڕێبازی کۆن، کە لە نزیکی «باب المندب» لە جەنووبی یەمەنەوە ئەگەن بە یەك. وە لە واقیعا مەرج نییە کە مەبەست ئەو دوو دەریایە بێ و، ڕاست ئەوەیە کە خودا بەیانی هێزی خۆی ئەکا و ئەفەرموێت: خودا ئەوەندە تەوانایە دوو دەریای

گەورە، یا دوو رووبار ئەگەیەنێ بە یەك لەگەڵ ئەوەدا هیچ کام لەوانە لە سیفەتی تایبەتی خۆی ناشۆرێتەوە، شیرین بێ یا سوێر.

وە بازێ لوئلوء بە دوڕی گەورە و، مەرجان بە دوڕی بچووك مانا لێ ئەدەنەوە. وە بازێتر دەڵێن: مەرجان دوڕێکی سووربامە لە دەریا دەرئەچێ. وە هەندێ ئەڵێن: لوئلوء هەر لە دەریای سوێر دەرئەچێ. بەڵام زانایانی دوایی گەیشتوونەتە ئەو ئەنجامە کە دوڕ و مەرجان هەردوکیان لە دەریای سوێر و شیرین پەیدا ئەبن.

بە هەر حاڵ خودا بەیانی تەوانایی خۆی ئەکا کە نایەڵێ ئاوی سوێر و شیرین تێکەڵ ببن. وە بەیانی نیعمەتی خۆی ئەکا کە ئەو دوڕ و مەرجانە جوانانە لەو دەریایانە دەرئەکا بۆ ئەوە ئێوە بەکاریان بێنن و، خۆتان یا ژنانتان بەو دوڕانە جوان بکەن.

﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾﴾

ئەی ئادەمیزادا! ئەم جیهانی ئەمڕۆماڵی هەمیشەیی کەس نییە و هەرکەس بەسەر ئەم زەوییەوەیە هەموویان لە ناو ئەچن و لە خودا بەولاوە کەس نامێنێتەوە، ئەو خودایە کە خاوەنی بێباکی و بێنیازی و، خاوەنی نیعمەتی گشتییە. ئیتر بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودا باوەڕتان نییە؟

﴿يَسْأَلُهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾﴾

هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا هەموو داوای نیعمەت و رەحمەت و کردنەوەی گرێ و لادانی ئازار... لە خودا ئەکەن. وە خودا هەمیشە لە جێبەجێ کردنی کارێ

لەو کارانەدایە کە کاتی خۆی بڕیاری داون. واتە: خودا هەر لە سەرەتاوە هەرچی ویستووە ئیرادەی کردووە، وە هەر کارێ لە داهاتوودا دەکرێ و دێتە جێگە هەمووی جێبەجێ کردنی ئەو ئیرادە کۆنەیە کە کردوویەتی. «ما شاء اللّٰه کان و ما لم یشأ لم یکن».

خــودا ئــەزەلی و لایــەزالیــیە	لە وێــنە و مــیسال مــوتەعالییە
عیلمی ئەو جامی جیهان نومایە	وێنەی مەوجوودی هەموو تێدایە
ئـەوەی لە عـیلما مـورادە بۆ ئـەو	لە پـاش ئـیرادە دێـتە بەر پـڕتەو
یـانی دێـتە روو لە نـاو جـیهانا	چ بــە دیــاری چ لە پــەنهانا
«شـأن» بـە مـانا تـەنفیزی حـەقە	«هـو فـي شـأن» وا مـوحەقەقە

﴿سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ ٱلثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَٰمَعْشَرَ
ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا۟ مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا۟ۚ
لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَٰنٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا
شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٣٦﴾﴾

خودا لە مەقامی هەڕەشە کردن لە پەری و ئادەمیزادا، بە یاسای تەشبیهـ بە کەسێ بیەوێ سزای گەلێ بدا و بۆ هەل بگەڕێ ئەفەرموێ: ئەی پەری و ئادەمیزاد بۆ فەرمانبەری ناکەن و بۆچی باوەڕ ناکەن؟ بێگومان لەمەولا دەستمان خاڵی ئەبێ بۆتان. واتە: وادەی سزاتان لە دۆزەخدا دێت. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ کە من ئێستە ئەتوانم سزاتان بدەم کەچی دوای ئەخەم بۆ پاشەڕۆژ.

وە بە هەڕەشە ئەفەرموێت: ئەی کۆمەڵی پەری و ئادەمیزاد! ئەگەر ئەتوانن دەرچن لە ئەترافی ئاسمانەکان و زەوی و خۆتان لە دەست من رزگار بکەن فەرموون بڕۆن! بەڵام ناتوانن دەرچن بە هێزێکی لە یاسا بەدەر نەبێ زوو دەرتان بکا، ئەنا بڵێسەیێ لە ئاگر و مسی تواوەتان بۆ رەوانە ئەکرێ کە بە تەواوی بتان سووتێنێ.

وە لە فەرزێکدا ئەو هێزەیشتان دەست کەوێ و لەو سنوورە دەرچن خۆ لە سنووری دەسەڵاتی من دەرناچن و، لە هەر لایێ ببن هەر موڵکی منە و جێگەی دەسەڵاتی منە. جا من لەگەڵ ئەم هەموو نافەرمانی ئێوەدا هەر ئامۆژگاریتان ئەکەم. ئیتر بە چ نیعمەتێ لە نیعمەتەکانی من باوەڕ ناکەن؟

﴿فَإِذَا ٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَٱلدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَن ذَنۢبِهِۦٓ إِنسٌ وَلَا جَآنٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرَفُ ٱلْمُجْرِمُونَ بِسِيمَٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِٱلنَّوَٰصِى
وَٱلْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى يُكَذِّبُ بِهَا
ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ءَانٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٤٥﴾﴾

کاتێ جیهانمان وێران کرد و ئاسمان لەت بوو رەنگی وەکوو رۆنی گەرم کراوی تواوە، یا وەکوو چەرمیسوور، سوور ئەبێ. دەی بە کام نیعمەتی ئەو خودا کە ئەوەندە خاوەن دەسەڵاتە باوەڕ ناکەن؟ ئا لەو رۆژەدا کە ئاسمان کەرت ئەبێ و رەنگی ئەگۆڕێ و سوورهەڵئەگەڕێ، لەو رۆژەدا هیچ کەسێ لە جین و ئادەمیزاد پرسیاری لێ ناکرێ لەو تاوانەی کردوویەتی؛ چونکە هەموو کار و کردەوەیەك دەرکەوتووە و، هەرکەس تاوانی خۆی زانیوە. دەی کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی

خودا بە درۆ ئەزانن و باوەڕی پێ ناکەن؟ وە لەو رۆژەدا تاوانبارەکان بە نیشانەی دەموچاو و دیمەنیاندا دەناسرێنەوە، جا تووکی سەر و پێیان ئەگیرێ و رائەکێشرێن بۆ ناو ئاگری دۆزەخ و پێیان ئەوترێ: ئەمە ئەو دۆزەخەیە کە کاتی خۆی تاوانبارەکان لە دنیادا باوەڕیان پێ نەدەکرد. وە تاوانبارەکان لە نێوان ئاگر و ئاوێکی زۆر گەرمدا ئەسووڕێنەوە. واتە: ماوەیێ بە ئاگر سزا ئەدرێن و ماوەیێ بە ئاوی زۆر گەرم کە ئەکرێ بەسەریانا. پەنا بە خودا! جا بە [کام یەك] لە نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟

﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ
أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍۚ وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ
﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ
وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَآءُ ٱلْإِحْسَٰنِ
إِلَّا ٱلْإِحْسَٰنُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾﴾

وە هەیە بۆ ئەو کەسە کە ئەترسێ لە گەورەیی خودا و، لە ئاگاداری ئەو بەسەر تاوانی بەندەکانیدا دوو بەهەشت، دوو باخ و سەرا؛ یەکێکیان لەسەر ئەوە هەرچی فەرمانیان پێدراوە بیکەن کردوویانە، ئەوی‌دیکەیشیان لەسەر ئەوە هەرچی وتراوە مەیکەن نەیانکردووە. یاخود یەکێکیان لەسەر بیر و باوەڕی باش و یەکێکیان لەسەر کردەوەی باش. ئیتر بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟

پێغەمبەر فەرموویەتی: دوو بەهەشتی وا کە قاپ و قاچاخ و ئەوەی وا لە ناویانا هەمووی لە زیوە. وە دوو بەهەشت کە قاپ و قاچاخ و ئەوەی وا لەناویانا لە ئاڵتوونە. وە نییە لە ناو ئەوان و تەماشا کردنی زاتی خودادا ئیللا پەردەی گەورەیی نەبێ لەسەر زاتی ئەو لەو بەهەشتی «دارالاقامة»دا، هەر ساتێ ویستی هەموو خەڵکی بەهەشت ئەڕوانن بۆ زاتی بەو شێوە کە شیاوی فەزڵ و کەرامەتی ئەوە.

وە ئەو دوو بەهەشتە داری بەری زۆریان تێدایە و، بەریان زۆرە. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە هەیە لە هەر یەکێ لەو بەهەشتانەدا دوو سەرچەشمەی ئاو و هەردووکیان ڕەوان ئەبن. ئیتر بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە لەو بەهەشتانەدا هەیە لە هەموو جۆرە میوەیێ دوو نەوع: یەکێکیان ناسراوە و، یەکێکیان نەناسراو و، نەبیسراو و، نەبینراوە. ئیتر بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن. وە پاڵ ئەدەنەوە لەسەر چەن فەرشێ کە ناوەخنەکەیان لە حەریری قایمە. وە میوەی ئەو دوو بەهەشتە نزیکن لە دەستی ئەو کەسانەوە دەستیان بۆ ئەبەن و ئەیانەوێ بیانخۆن. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە لەو بەهەشتانەدا چەن حۆرییەك هەیە کە هەمیشە چاویان بڕیوەتە هاوسەرەکانی خۆیان و لە مێردەکانی خۆیان بەولاوە بۆ ئادەمیزادی‌تر ناڕوانن. پێش خاوەنەکانی خۆیان کەس نەچووەتە لایان نە ئادەمیزاد و نە پەری. وە ئەو حۆرییانە لە سافی و سوور و سپێتی ڕەنگ و ئاوداریياندا لە یاقووت و مەرجان ئەچن. [دەی خۆزگەم بەو کەسە کە خاوەنی ئەو بەشەیە!][١] ئیتر بە چ نیعمەتێ لە

[١. لەوانەیە ئەم ڕستەی ناو ئەم دوو کەوانەیە هینی مامۆستا موحەممەد عەلی قەرەداغی بێت، یان چونکە جوملەیەکی موعتەریزەیە خراوتە ناو دووکەوانەوە ـ بڵاوکردنەوەی کوردستان].

نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ جا ئایا پاداشی چاکە لە چاکە بەولاوە ئەبێ؟ واتە: ئەو بەندانە لە دنیادا خزمەتی گەورەی خۆیانیان کردووە و خودایش لە ڕۆژی قیامەتا پاداشی ئەو بەندانە ئەداتەوە. دەی بە کام نیعمەت لە نیعمەتەکانی خودا باوەڕ ناکەن؟

﴿وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتَانِ
﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ
ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَٰكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَٰتٌ فِى ٱلْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ
يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ
عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِىٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾
تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾﴾

وە لە خواری ئەو دوو بەهەشتەوە کە دانراون بۆ ئەوانە لە خودای خۆیان ئەترسن دوو بەهەشتی‌تر هەیە کە شیاوی غەیری گەلی پێشووە. ئەو دوو بەهەشتە لە دوورەوە ڕەش‌بام دەرئەکەون لەبەر زۆری و سەوزی. ئیتر بە کام نیعمەتی خودا باوەڕ ناکەن؟ وە لەو بەهەشتانەدا دوو چاوگە هەیە کە فوارە ئەکەن و ئاوەکەیان بە ئاسمانا بەرز ئەبێتەوە. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕتان نییە؟ وە هەیە لەو بەهەشتانەدا هەر جۆرە میوەیێ دڵ ئارەزووی بکا و، هەروەها دارخورما و هەنار. جا بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە لەو بەهەشتانەدا حۆری جوان شێوە و

خۆش ڕەوشت هەیە. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە ئەو جوانانە چەن حۆرییەکن وان لە شوێنی تایبەتیدا لە ناو خێوەتا. ئیتر بە چ نیعمەتێ لە نیعمەتەکانی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە لە پێش خاوەنەکانیانا هیچ کەسێ لە پەری و ئادەمیزاد دەستیان بۆ ئەو حۆرییانە نەبردووە. ئیتر بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ وە پاڵ ئەدەنەوە لەسەر چەن پشتی سەوزی شایاو بۆ بەهەشتی، وە لەوانە کە لەبەر نایابی پێیان بوترێ «عبقری» واتە: لە شاری «عەبقەرە»وە ـ کە شاری جنۆکەکانە ـ هاتوون. جا بە کام نیعمەتی خودای خۆتان باوەڕ ناکەن؟ زۆر گەورەیە ناوی پەروەردگاری خۆت کە خاوەنی پاکییە لە عەیب و، خاوەنی ئیکرامە بۆ ئەو کەسانە زانیویانە چۆن خزمەتی خودا ئەکەن.

بزانن! «عەبقەرە» بە خەیاڵ ناوی شارێکە لە شارانی جنۆکە، کاتی خۆی عەرەب ئەگەر شتێکی جوانی نایابیان چاو پێ‌بکەوتایە ئەیانوت: ئەم شتە «عەبقەرییە»، واتە: ئەم شتە ئەوەنە نایابە لە خاکی ئادەمیزادانا دەس ناکەوێ مەگەر لە شاری جنۆکەکانا.

جابیر ئەگێڕێتەوە: کە پێغەمبەرﷺ هاتە دەرەوە بۆ ناو یارانی و سوورەتی «الرحمن»ی لە سەرەتاوە تا دوایی بەسەردا خوێندنەوە ئەوانیش بێ‌دەنگ بوون. جا حەزرەتﷺ فەرمووی: من ئەم سوورەتەم خوێندەوە بەسەر جیندا لەو شەوەدا کە جینم بانگ کرد بۆ ئایینی ئیسلام، ئەوان لە ئێوە جوانتر ئەم سوورەتەیان وەرگرت: من هەرکاتێ ئایەتی: ﴿فبأي آلاء ربكما تكذبان﴾م ئەخوێندەوە جنییەکان ئەیانوت: ئەی خودا هیچ نیعمەتێکت نییە ئێمە باوەڕی پێ نەکەین. یەعنی ئەبوو ئێوەیش لای کەمی وەها بوونایێ ئەوتانە بوتایێ.

جا لەمەوە دەرئەکەوێ ئەگەر ئادەمیزاد لە کاتی بیستنی ئەو ئایەتەدا بڵێت: «یا رب لا نكذب بشيء من آلائك» ئەوە باشە و خێر و پاداشی هەیە.

پەروەردگارا! ئەی خاوەن کەرەم   ئەی خاوەن رەحمەت ئەی خودای ئەکرەم
ئێمە سەراسەر خۆمان نیعمەتین   خۆمان کلیلی دەرگای رەحمەتین
ئێمەت دروست کرد لە بۆ عیبادەت   بۆ جاویدانی فەیز و سەعادەت
عەقڵت بۆ ناردین لە بۆ هۆشیاری   پێغەمبەریشت نارد بە دیاری
یانی هەدییەی ئیحسانی باری   بۆ دڵی هۆشیار بۆ بەختیاری
گەیاندی پێمان پەیغامی سەفا   شارەزای کردین بۆ رێگەی وەفا
رێگەی ئەخلاق و رەوشتی بوڵەند   رێگەی سەربەرزی و پایەی ئەرجومەند
ئێمە «راسب» بووین تۆ چاوپۆشیت کرد   ئێمە فاسید بووین تۆ ئیسڵاحت کرد
ئەوەی پێویستە بۆ سلووکی رێ   تەسلیمت کردین ئەوەی پێویست بێ
کە وابێ ئێمە هەموو رەحمەتین   سەر تا بە پایین هەموو نیعمەتین
سوپاس بە ئیخلاس بۆ بارەگای تۆ   سەنا و ستایش بۆ کیبریای تۆ
درووود بۆ رەهبەر چرای دنیا و دین   ناردت بە رەحمەت لە بۆ عالەمین
ئەپارێینەوە بە لاڵە و پاڵە   لە بەر دەرگایێ پڕ لە کەماڵە
تەوفیقمان بدە بە ئیستیقامەت   بۆ خزمەتی دین بە بێ مەلامەت
«نامی» لە ریزی خزمەتکارانا   حەشری بفەرموو لەگەڵ یارانا

سووره‌تی واقیعه، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٩٦" ئایه‌ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ۝١ لَيۡسَ لِوَقۡعَتِهَا كَاذِبَةٌ ۝٢ خَافِضَةٞ رَّافِعَةٌ ۝٣ إِذَا
رُجَّتِ ٱلۡأَرۡضُ رَجّٗا ۝٤ وَبُسَّتِ ٱلۡجِبَالُ بَسّٗا ۝٥ فَكَانَتۡ هَبَآءٗ مُّنۢبَثّٗا
۝٦ وَكُنتُمۡ أَزۡوَٰجٗا ثَلَٰثَةٗ ۝٧﴾

کاتێ ئه‌و رۆژی قیامه‌ته هاته‌جێ که له عیلمی ئێمه‌دا ئه‌وه‌نده دامه‌زراوه به‌ر له بوونی وه‌کوو بوو وایه. بۆ هاتنه‌جێگه‌ی ئه‌و رۆژه هیچ نه‌فسێکی درۆزن ناتوانێ بڵێت: ئه‌مه رۆژی قیامه‌ت نییه.

کاتێ که غائیب بۆت هاته به‌رچاو   نـامێنێ قـسـه‌ی پـووچی نـاته‌واو

ئه‌م قیامه‌ته کاره‌ساتێکه بازێ که‌س دائه‌نه‌وێنێ به سه‌رشۆڕی و شه‌رمه‌ساری و، بازێ که‌سیش به‌رزئه‌کاته‌وه به‌ڕێز و به‌ختیاری. کاتێ که ته‌کان درا به زه‌وی به ته‌کانی شیاو و کێوه‌کان دارزێنران وه‌کوو سورمه‌ی هاڕاو، جا ئه‌و کێوه به‌رزانه بوون به گه‌ردی رووی هه‌وا و بڵاوکرایه‌وه به فه‌زادا و، ئێوه‌یش ئه‌ی هۆشیارانی خودا بانگ کردوو! بوون به سێ کۆمه‌ڵ، ئه‌و رۆژه هه‌موو راستییه‌ك ده‌رئه‌که‌وێ و، تاوانبار سه‌ری دائه‌نه‌وێ و، فه‌رمانبه‌ر له خۆشیدایه و سه‌ربه‌رزه.

﴿فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿١٤﴾﴾

ئەو سێ کۆمەڵە کومەڵێکیان خاوەن پیرۆزین، بەڵام نازانن ئەو کۆمەڵە چۆنن چونکە ئەوەندە پایەیان بە مایەیە. کۆمەڵێکیشیان خاوەنی شوومی و نەگبەتین و بێپایە و مایەن، بەڵام نازانن ئەو کۆمەڵە چەند بەدبەختن!

وە ئەوانەیش کە پێشکەوتوون لە مەیدانی دڵسۆزی و باوەڕی ڕاست و جیهادا ئەوانەن کە خۆیان کردووە بە قۆچی قوربانی بۆ پیرۆزی و کامەرانی و جاویدانی، ئەوانەن نزیکانی بارەگای ڕەحمەتی خودای میهرەبان و وان لە ناو ئەو بەهەشتانەدا کە پڕن لە نیعمەتی مادی و مەعنەوی، وە ئەمانە کۆمەڵێکی زۆریان لە پێشکەوتوانی هەموو ئوممەتێکە، وە کەمێکیان لە دواکەوتوانی ئەوانەیە.

بۆ نموونە: لە ئادەمەوە هەتا حەزرەتی خاتەمﷺ لە کۆمەڵەی زۆربەی پێشینان لە سابیقینن و کەمێکیان لە دواکەوتوانن. وە لە ئوممەتی پێغەمبەری ئێمە زۆربەی سابیقین لە چینە پێشووەکانە کە یاران و کۆمەڵانی دوای ئەوانن و، کۆمەڵانی دوای ئەوانیش لە خەڵکی ئەو چەرخانە کە حەزرەتﷺ شایەتی ئەوەی بۆ داون کە چاکترینی چەرخن، وە کەمی سابیقین لە یەکەیەکەی چەرخە پاشکەوتووەکان لە زانایانی ڕاست و، پیاوچاکان و، لێپرسراوانی دادگەر. خودا لەوانیش و لە ئێمەیش ڕازی بێ.

﴿عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَٰنٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا

وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَٰكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحۡمِ طَيۡرٍ مِّمَّا يَشۡتَهُونَ ﴿٢١﴾
وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمۡثَٰلِ ٱللُّؤۡلُوِ ٱلۡمَكۡنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَآءَۢ بِمَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا
يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوٗا وَلَا تَأۡثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلٗا سَلَٰمٗا سَلَٰمٗا ﴿٢٦﴾

وە ئەو پێشکەوتووە نزیکانە وان بەسەر چەن تەختێکەوە کە بە ڕێسمانی ئاڵتوون چنراون، ئەو بەختەوەرانە لە بەرابەری یەکەوە بەسەر ئەو تەخت و شوێنە نایابانەوە پاڵ ئەدەنەوە و، چەن غولامێکی دەوامکردووی پایەدار بەسەریانا ئەگەڕێن بۆ خزمەت کردنیان، چەن کووبی شەرابی بێدەست و لوولە و چەن مەسینە و پیاڵەی پڕ شەرابی سافیان پێیە؛ شەرابێکی وەها کە بە خواردنەوەی سەریان نائێشێ و سەرخۆش نابن، هەروەها ئەو خزمەتچییانە میوەی باش لەوەی کە خۆیان بە باشی ئەزانن و هەڵی ئەبژێرن و، گۆشتی پەلەوەر لەوەی ئارەزووی ئەکەن بۆیان دێنن. وە هەروەها بۆ لەزەتوەرگرتن ئەگەڕێ بە دەوریانا چەن حۆرییەکی لە ڕەنگا سوور و سپی چاو قەوی کە لە سافی و ئاودارییدا وەکوو دوڕی پارێزراو لە تۆز و غوبار وەهان. ئەمانەیان کە دەست ئەکەوێ لەبەر پاداشدانەوەیە لەسەر ئەو کردەوە باشانە کە لە دنیادا کردوونیان.

وە لە بەهەشتا قسەی پووچ و بێسوود نابیسن ـ قسەیێ نەبێ کە بریتییە لە سەلام کردنی گەرم لەگەڵ ڕێزدا ـ ئەگەر ئەمە لە ڕزی قسەی پووچدا بێ. ئەم (ئیستیسنا)یە لە بابەتی تەئکیدی مەدحە بە هاووێنەی زەم. وەکوو ئەڵێ: ئەو گەلە قسەی خراپیان نییە مەرحەبای گەرم نەبێ.

﴿وَأَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلۡيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدۡرٖ مَّخۡضُودٖ ﴿٢٨﴾ وَطَلۡحٖ
مَّنضُودٖ ﴿٢٩﴾ وَظِلّٖ مَّمۡدُودٖ ﴿٣٠﴾ وَمَآءٖ مَّسۡكُوبٖ ﴿٣١﴾ وَفَٰكِهَةٖ كَثِيرَةٖ ﴿٣٢﴾ لَّا

مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّآ أَنشَأْنَٰهُنَّ إِنشَآءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُنَّ
أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾
وَثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿٤٠﴾

وە ئەوانە کە خاوەنی پیرۆزین و لە کۆمەڵی دووهەمن نازانن چۆن کۆمەڵێکن و خودا چ نیعمەتێکی پێداون! وان لە ناو داری سیدر ـ مۆرد ـ ی بێدڕکا و لە ناو مۆزی بەسەریەکاکەوتووی وەکوو پەنجەی گوشراودا، وە وان لە سێبەری خەستی درێژا و لە لای ئاوی داڕێژراودا، (واتە: لە سێبەری ئاوڕشێنکراوا) و میوەیەکی زۆری بێئەندازەیان لە لادایە؛ نە خۆیان لە تەواو بوون دێن و، نە لە کەسیش ئەگیرێنەوە و، فەرش و رایەخی بەرزکراوە؛ جا لەبەر زۆری تووك، یا لەبەر زۆری راخستنی رایەخ لەسەر رایەخ، یاخود بەرزن لە نرخ و قیامەتا، لەم جێگە خۆشە و، لەسەر ئەم رایەخە بەرز و نەرمانە لەگەڵ ئەو حۆرییە جوانە دەس بۆنەبراوانەدا رائەبوێرن. ئێمە ئەو حۆریانمانە دروست کردووە بە دروستکردنێکی تایبەتی و سەربەخۆ، وە کردوومانن بە چەن کچێکی دەست بۆنەبراوی خۆخۆشەویستکردوو لە لای مێردیانا و، کردوومن بە هاوتەمەن.

دەگێڕنەوە: خۆیان و مێردەکانیان هەموو وان لە تەمەنی سی و سێدا.

وە ئەمانەم داناوە بۆ «أصحاب اليمين» کە کۆمەڵێکن لە پێشینان و کۆمەڵێکن لە دواکەوتوان. واتە لە هەموو ئوممەتێکدا کۆمەڵێ لە «أصحاب اليمين» هەیە لە سەرەتاوە و کۆمەڵێکیش لە کۆتاییەوە. واتە: کۆمەڵێ لە پێشینان و کۆمەڵێ لە پاشینان.

وە بازێ فەرموویانە مەعنای ئایەتەکە وایە: ئەوانە کە لە سابیقینن کۆمەڵێ گەورەیانە لە هەرچی ئوممەتی پێشینانە و کۆمەڵێ کەمیان لە ئوممەتی دواکەوتوانە، وەکوو ئوممەتی پێغەمبەری ئێمە. واتە: لە هەرچی ئوممەتی پێغەمبەرانی پێشوو لە ئادەمەوە

هەتا عیسا ﷺ کۆمەڵێ لە سابیقین پەیدا ئەبن و کۆمەڵەکەیان گەورەیە. وە بە تەنیا لە ئوممەتی پێغەمبەری خۆمان کۆمەڵەیێ سابیقین پەیدا ئەبێ بەڵام لە کۆمەڵی پێشینان کەمترن.

جا ئەمە هەرچەند لە ئەوەڵەوە یەکێ تەماشای بکا پێی خۆش نییە لەبەر ئەوە کە سابیقین لە گەلی پێغەمبەری خۆمانا کەمتر ئەبن لە سابیقینی هەموو گەلانی پێغەمبەرانی پێشوو، بەڵام لە راستیدا جێگەی شانازاییە؛ چونکی بە هەموو گەلە پێشووەکان کۆمەڵێ سابیقین پەیدا ئەبێ و بە تەنیا گەلی پێغەمبەری ئێمە کۆمەڵێ پەیدا ئەبێ. جا با کەمتر بێ لە سابیقینی پێشوو؛ چونکە ئەوان بە هەموو گەلەکان ئەو کۆمەڵەیان لێ تەواو بووە.

ئەمە دەربارەی سابیقین، بەڵام بۆ «أصحاب الیمین» بە قەتعی نەزەر لەوە کە لە سابیقین بن کۆمەڵێ گەورە لە ئوممەتە پێشووەکان و کۆمەڵێ گەورە لە ئوممەتی حەزرەتی موحەممەدە ﷺ.

عوروەی کوڕی رووەیم ئەڵێ: کە ئایەتی ﴿ثلة من الأولین و قلیل من الآخرین﴾ هاتە خوارەوە عومەری کوڕی خەتاب گریا و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خودا باوەڕمان پێ کردی و تەسدیقمان کردی. لەگەڵ ئەوەیشدا ئەوەی لە ئێمە رزگار ئەبێ کەمە! جا خودا ئایەتی ﴿ثلة من الأولین و ثلة من الآخرین﴾ی ناردەخوارەوە.

جا حەزرەت ﷺ عومەری کوڕی خەتابی بانگ کرد و فەرمووی: ئەی عومەر لە هۆی ئەوەوە کە تۆ قسەت کرد خودا ئایەتی ناردە خوارەوە: «فجعل ﴿ثلة من الأولین وثلة من الآخرین﴾، فقال عمر: رضینا عن ربنا وتصدیق نبینا، فقال رسول اللّه ﷺ: من آدم إلینا ثلة، ومني إلی یوم القیامة ثلة. ولا یستتمها إلا سودان من رعاة الإبل ممن قال لا إله إلا اللّه».

﴿وَأَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ مَآ أَصۡحَٰبُ ٱلشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٖ وَحَمِيمٖ ﴿٤٢﴾ وَظِلّٖ مِّن
يَحۡمُومٖ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٖ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَبۡلَ ذَٰلِكَ مُتۡرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُواْ
يُصِرُّونَ عَلَى ٱلۡحِنثِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَكَانُواْ يَقُولُونَ أَئِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابٗا
وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَءَابَآؤُنَا ٱلۡأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾﴾

وە ئەوانە کە خاوەن شووم و نەگبەتین و نامەی کردەوەیشیان لە لای دەستی چەپەوە بۆ دێت و بە دەستی چەپ وەری ئەگرن. نازانن چەنێ بەدبەختن! ئەوانە وان لە ناو گەرمایەکی ژاراوی وادا کە گەرماکەی کار لە بنی مووی لەشی ئادەمیزاد ئەکا. وە وان لە ناو ئاوێکی زۆر گەرمی ناڕادا و وان لە ناو سێبەرێکدا کە لە دووکەڵێکی گەرم پەیدا ئەبێ، ئەو سێبەرە نە ساردە وەکوو سێبەرەکانی دیکە و، نە قازانجێکیشی هەیە و، نە شوێنەکەی شیاوی رێزە. ئەمەیان لەبەرچی بۆ بڕیاردراوە؟ لەبەر ئەوە ئەم ئادەمیزادانە لە دنیادا لە کاتی ژیانا خاوەن نیعمەت و خاوەن رابواردن بوون و، لەوانە بوون کە بەردەوام بوون لەسەر ئەو تاوانە بێوێنە گەورە کە کوفر و هاوڕێدانانە بۆ خودا و، هەمیشە ئەیانوت: ئایا ئێمە کاتێ مردین و بووین بە گڵ و ئێسك، ئایا تازە ئێمە زیندوو ئەکرێینەوە؟! ئایا لەگەڵ باوك و باپیرە پێشووەکانیشمانا؟

﴿قُلۡ إِنَّ ٱلۡأَوَّلِينَ وَٱلۡأٓخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجۡمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَٰتِ يَوۡمٖ مَّعۡلُومٖ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ
إِنَّكُمۡ أَيُّهَا ٱلضَّآلُّونَ ٱلۡمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَأٓكِلُونَ مِن شَجَرٖ مِّن زَقُّومٖ ﴿٥٢﴾ فَمَالِـُٔونَ مِنۡهَا
ٱلۡبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَٰرِبُونَ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَٰرِبُونَ شُرۡبَ ٱلۡهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا
نُزُلُهُمۡ يَوۡمَ ٱلدِّينِ ﴿٥٦﴾﴾

تۆ ئەی ڕەهبەر بفەرموو: نەك تەنیا ئێوە و باوك و باپیرەکانتان بەڵکوو هەرچەن گیانلەبەر بووە و، هەرچی ئادەمیزاد و پەری بوون لەمەوبەر و لەمەولایش هەموو لە کاتی ڕۆژێکی دیاریدا گرد ئەکرێنەوە. جا پاش ئەو گردبوونەوە، ئەی گومڕاهەکان و، ئەی باوەڕ نەکردووەکان بە ئایینی ئیسلام لە داری زەقووم ئەخۆن، یانی لە بەرەکەی ئەخۆن و سکی خۆتانی لێ پڕئەکەن، ئەمجار ئاوی گەرمی زۆری بە سەرا ئەخۆنەوە و، ئەخۆنەوە وێنەی خواردنەوەی وشترێ کە دەردی «هیام»ی گرتبێ و، بە هیچ ئاوێ تینوێتی نەشکێ و، ئەم خواردەمەنی و خواردنەوەیانە بۆ ئامادە کراوە وەکوو چێشتی میوانی بە حورمەت. جا خواردەمەنییەك ئاوا بێ ئەبێ بخۆرەکەی کێ بێ؟

﴿نَحْنُ خَلَقْنَٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَءَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلْخَٰلِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ ٱلْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَٰلَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾﴾

ئێمە ئێوەمان دروست کردووە لەسەر بناغەی زانیاری و خواستکاری و تەوانایی لە نەبوونەوە بۆ بوون و لە نەزانینەوە بۆ زانیاری و، لە هەیکەلی ئێوەدا چەن هێزێکی نادیاریمان داناوە وەکوو: زانیاری و، ئازایەتی و، داوێنپاکی و... سیفەتەکانیتر. وە چەن هێزی دیاریشمان داناوە وەکوو: هەڵمەت و، گرتن و، قسە کردن و، بیستن و، بینین...، بە جۆرێ هەر هۆشیارێ بیر بکاتەوە لەوانەدا ئەزانێ کە ئەو کەسە ئەوانەی دروستکردووە زیندوو کردنەوەی مردووی لە لا ئاسانە، دەی بۆچی باوەڕ ناکەن کە خالیق هەر خودایە و ئەو خودا لەسەر هەر مومکینێ تەوانایە؟ هەواڵم بدەنێ لەو مادەی تۆمە کە ئێوە فڕەی ئەدەن بۆ ناو منداڵدانی ژن، ئایا لەسەر زانیاری

و خواست و تەوانای خۆتان دروستی ئەکەن و ئەیکەن بە کوڕ یا بە کچ و، جوان یا ناشیرین و، خاوەن خوو و ڕەوشتی پەسەند یا ناپەسەند؟ یا ئێمە دروستی ئەکەین؟

وە ئێمە لە پاش دروستکردنی ئێوە مردنمان لەناوتانا بڕیار داوە و هۆ و کات و ساتێکمان بۆ دیاری کردووە و، ئێمە بێدەسەڵات و دەستەوسان نین کە لە باتی ئێوە هاووێنەی ئێوە لە ئینسانییەتا دروست بکەین و، ئێوە دروست بکەین و داتان بمەزرێنینەوە لە ناو شێوە و سیفەتێکا کە ئێستە بە بیر و خەیاڵتانا نایێ. وەکوو ئاژەڵێکی ناشیرین. وەك چۆن شێوەی بەنیئیسرائیلیەکانی گۆڕی بە شێوەی مەیموون و بەراز ئەتوانین شێوەی ئێوەیش بگۆڕین بە شێوەی گیانلەبەرێ بێجگە لە ئادەمیزاد و، کۆمەڵێ ئادەمیزادیتر دروست بکەین و لە شوێنی ئێوەیان دابنێین.

وە بێگومان ئێوە بە بەڵگە و بە گێڕانەوەی هەواڵدەری ڕاستگۆ ئەحواڵی خۆتان لە نەشئەی یەکەمدا ئەزانن؛ کە چۆن ئێوەمان لە تنۆکێ ئاوەوە کرد بە ئادەمیزادێکی جوان. دەی ئەوە بۆچی بیر ناکەنەوە لەو ئیجادەدا هەتا بە ئاسانی بزانن خودا تەوانایە بە سەر ئەوەدا کە لە پاش مردن و ڕزینی لەشتان دروستتان بکاتەوە وەکوو ئینسانەکەی جاران؟

ئەوەی ئاوی کرد بە ئینسانی پاك	ئینسانیشی برد کردیەوە بە خاك
ئەتوانێ خاکیش هەم بکاتەوە	بەو ئینسانانە وان بە لاتەوە

خودا فەرموویەتی: ﴿نحن قدرنا بينكم الموت...﴾ الآية. ئەبووبەکر ﷺ فەرموویەتی: ئەی پێغەمبەری خودا پیر بووی! فەرمووی: بەڵێ «هود» و «الواقعة» و «المرسلات» و «عم يتساءلون» و «إذا الشمس كورت» پیریان کردم؛ چونکە ئەم سوورەتانە باسی زۆری بەرباد کردنی گەلە پێشووەکان و، پەند و ئامۆژگاری و ڕێنومایی و بەڵگەی ڕووناك و، باسی مردن و بەهەشت و دۆزەخیان تێدایە.

﴿أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَآءُ
لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ
﴿٦٧﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلْمَآءَ ٱلَّذِى تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ ٱلْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنزِلُونَ
﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَءَيْتُمُ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى تُورُونَ
﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ أَمْ نَحْنُ ٱلْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَٰهَا تَذْكِرَةً
وَمَتَٰعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾﴾

هەواڵم بدەنێ لەو تۆمەی ئەیوەشێنن: ئایا ئێوە خۆتان ئەیڕوێنن، یا ئێمە ئەیڕوێنین؟ ئەگەر خواستمان ببێ ئەیکەین بە پووشێکی وشك؛ جا ئەوسا قسەتان ئەکرد و ئەتانوت: بە راستی ئێمە قەرزاری مەسرەفی کشتەکەی خۆمانین، بەڵکوو ئێمە گەلێکی بێبەش و نائومێدین! وە هەواڵم بدەنێ لەو ئاوەی ئەیخۆنەوە، ئایا ئێوە دایئەبەزێنن لە ئاسمانەوە یا ئێمە دایئەبەزێنین و ئەیکەین بە باران؟ ئەگەر خواستمان ببوایە ئەمانکرد بە ئاوێکی تاڵ و سوێر. دەی بۆ سوپاسی خوذا ناکەن لەسەر ئەوە کە ئاوێکی زەلاڵ و سافە؟

وە هەواڵم بدەنێ لەو ئاگرە هەڵی ئەگیرسێنن و ئەیکەنەوە: ئایا ئێوە ئەو دارانەتان دروست کردووە وەکوو داری «مەرخ» و «عەفار» کە ئەیاندەن لە یەك و هەڵئەگیرسێن و گڕیان لێ ئەبێتەوە؟ یا ئێمە دروستمان کردوون؟ ئێمە کردوومانن بە هۆی بیر کردنەوە لە گەورەیی خودادا و، بە هۆی ژیوار و رابواردن بۆ ئەو کەسانە کە چۆڵگەردن و لە دەشت و دەرا پێویستیان بە ئاگرە بۆ خۆگەرمکردنەوە. وە یا بە هۆی تێر بوون بۆ ئەوانە سکیان چۆڵەو بەو ئاگرە ئەیکەنەوە نان دروست ئەکەن و، چێشت ئەکوڵێنن

و، چایی و قاوە دەم ئەکەن. دەی هەمیشە تەسبیحی ئەو خودای گەورەی خۆتە بکە و بە دووری بگرە لە ناتەوانی و کەم و کووڕی لە سیفات.

﴿فَلَآ أُقْسِمُ بِمَوَٰقِعِ ٱلنُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُۥ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ
﴿٧٦﴾ إِنَّهُۥ لَقُرْءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِى كِتَٰبٍ مَّكْنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا
ٱلْمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ
﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾﴾

دەگێڕنەوە لە ئیبنوعەباسەوە رضي الله عنهما: کە جارێك حەزرەت لەگەڵ یارانیا لە سەفەرێکدا بوو تینوویان بوو، هاوڕێکانی عەرزیان کرد: دوعا بکا بارانیان بۆ بباریێ. فەرمووی: پێم بڵێن: ئەگەر دوعام کرد و باران باری نەڵێن: بە هۆی فلان ئەستێرەوە و، لە فلان بورجا بارانمان بۆ باری! ئەوانیش عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خودا ئێستە کاتی ئەو ئەستێرانە نییە. جا حەزرەت صلى الله عليه وسلم دوو رکات نوێژی کرد و لە خودا پاڕایەوە؛ جا بایێکی توند هات و هەورێکی باشی کرد و بارانیان بەسەرا باری، تا ئاوی شیوەکان هات و ئاویان خواردەوە و، جەوەندەیان پڕ کرد و، لە پاشان رۆیشتن بەسەر پیاوێکدا بە کاسەیێ ئاوی هەڵئەگۆزی و ئەیوت: لە فلانە بوورجدا بارانمان لێ باری و، نەیوت: لە کەرەمی خوداوە. جا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە.

واتە: سوێند ئەخۆم بە کات و ساتی ئەستێرەکان لە ئاوا بوون و هەڵهاتنیاندا! وە ئەمە سوێنێکی گەورەیە؛ چونکە سوێندم لەسەر خواردووە کە دەلالەت لەسەر هێز و تەوانایی ئەو پەروەردگارە ئەکا کە ئەم ئەستێرانەی دروست کردووە و هاتوچۆیان پێ ئەکات. جا ئەگەر ئەم کار و نهێنییە وردانەتان بزانیایێ زۆر باش بوو.

ئەم قورئانە کە دێتە خوارەوە بۆ سەر ڕەهبەری خۆشەویست قورئانێکی بەڕێز و خاوەن پیرۆزییە، لە لای خوداوە بۆی هاتووە. وە ئەم قورئانە وا لە ناو نووسراوێکی بەڕێزدا، کە «لوح المحفوظ»ە و، پارێزراوە و شارراوەتەوە لە دەست و دەسەڵاتی خائینان و، کەس دەست نادا لەو قورئانە لە «لوح المحفوظ»دا فریشتەکان نەبێ کە پاکن و پاك کراونەتەوە لە تاوانباری. وە نابێ لە زەویشدا کەس دەستی لێ بدا ئەو موسوڵمانانە نەبێ کە پاکن لە لەشپیسی و بێدەست نوێژی. وە لە لایەنی پەروەردگاری جیهانەوە نێرراوەتە خوارەوە. ئایا ئێوە بێموبالاتی بەم قورئانە بە حورمەتە پیرۆزە ئەکەن؟ و ڕۆزی و بژیوی خۆتان ئەکەن بەوە کە بێباوەڕی بەو قورئانە دەرئەبڕن؟ دیارە زۆر ستەم لە خۆتان ئەکەن کە ئەم جۆرە کارە ئەکەن؟

یاخود مەبەست لە «مواقع النجوم» کات و شوێنی موناسبە بۆ هاتنە خوارەوەی چەن ئایەتێ لە قورئان کە بە «نجم» ناو ئەبرێن. یاخود مەبەست لە مەواقیعی نوجووم کات و شوێنی هاتوچۆی ئەستێرەکانی ئاسمانە، بەو موناسەبەوە هەر پارچەیێ لە ئایەت وەکوو ژمارەیێ ئەستێرە وایە لەوەدا کە ئەوان کائیناتی مادی ڕووناك ئەکەنەوە و ئایەتەکانیش گیان و دەروونی موسوڵمانان ڕووناك ئەکەنەوە.

بزانن! ئیبنوحەجەری عەسقەلانی لە شەرحی حەدیسی: «مطرنا بنوء کذا»دا ئەفەرموێت: زەم کردنی ئەم وتارانە لەسەر بناغەی بیری جاهیلییەت و بیر و باوەڕی تاریکی ئەو چەرخەیە کە وایان داناوە ئەو ئەستێرانە لە هەڵهاتن و ئاوابوونیانا تەئسیریان لە دنیادا هەیە. ئەگەرنا ئەگەر شتەکە بە نیشانەیێ دابنرێ کە خودا دایناوە بۆ ئادەمیزاد هەتا لە کار و باری خۆیان بگەن و کات و شوێن بزانن، بۆ نموونە لە بورجەکانی بەهارا باخ و بێستان و کشتوکاڵی بەهاری و هاوینی پەروەردە بکەن و، لە هاوینا جۆرە کاسبییێکی‌تر و، لە پاییزدا خۆ ئامادە کردن بۆ گەڕانەوە بۆ وڵاتی گەرمەسێر و، لە زستانا ئاژەڵ بکەنە شوێنی گەرم و... ئەوە عەیبی تیا نییە و جێگەی قسە نییە.

خودا فەرموویەتی: ﴿والشمس والقمر بحسبان﴾[١] و فەرموویەتی: ﴿و علامات و بالنجم هم يهتدون﴾.[٢] وە فەرموویەتی: ﴿و جعلنا الليل لباساً ﴿١٠﴾ و جعلنا النهار معاشاً ﴿١١﴾﴾[٣] و فەرموویەتی: ﴿و آتيناه من كل شيء سبباً ﴿٨٤﴾ فأتبع سبباً ﴿٨٥﴾﴾.[٤]

بە کورتی: ئایینی ئیسلام هۆشیاران بانگ ئەکا بۆ ئەوە کە هەموو کارێ و هەموو کارتێکردنێ لە خوداوە بزانن و کارتێکردن بۆ هیچ شتێکی‌تر دانەنێن. ﴿وقل الحمد لله الذي لم يتخذ ولداً ولم يكن له شريك في الملك ولم يكن له ولي من الذل وكبره تكبيراً﴾.[٥] ئیتر ئایینی ئیسلام بەوە رازی نییە کە ئینسان جیاوازی لە نێوان گەرما و سەرمادا نەکا و، تەماشای نیشانە و ئەسباب نەکا و، گوێ بە بەرگری نەدا. حاشا! خودا فەرموویەتی: ﴿وأتوا البيوت من أبوابها﴾.[٦] پێویستە زانایانی هۆشیار ئەم دەرسانە باش بە منداڵانی موسوڵمانان بڵێن تا لە مەعنای یاسای ئیسلام حاڵی ببن.

﴿فَلَوْلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَآ إِن كُنتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾﴾

ئەی ئادەمیزادی سەرسەخت ئەگەر راست ئەکەن هیچ شتێ لە ئارادا نییە هێزی مادییات و ئەستێرە و وەزعی رۆزگار نەبێ، خۆ باش ئەزانن کە ئینسان لە هەموو

١. الرحمن؛ ٥.

٢. النحل؛ ١٦.

٣. النبإ؛ ١١ ـ ١٠

٤. الكهف؛ ٨٥ ـ ٨٤

٥. الإسراء؛ ١١١.

٦. البقرة؛ ١٨٩.

شتێ زاناتر و تەواناترە، دەی بۆچی کاتێ گیان ئەگاتە گەرووی خۆشەویستێکتان و لەوەدایە بمرێ و ئێوە بە دەوریدا دانیشتوون و ئەڕوانن و منیش لە ئێوە نزیکترم لێیەوە ـ ئەگەرچی ئێوە نامبینن ـ ئەوە بۆچی ئەگەر ئێوە لە ژێر هێز و دەسەڵاتی پەروەردگارا نین و خۆتان شتێکتان پێ ئەکرێ ئەو گیانی شیرینی خۆشەویستی خۆتانە ناگێڕنەوە؟ ئەوە بۆچی دێڵن بە بەرچاوتانەوە گیانی دەربچێ و بمرێ ئەگەر ڕاست ئەکەن و شتێکتان لە باردایە؟

جا بزانن خودا پەروەردگاری جیهانە بە کەم و زۆری و، ئادەمیزادان بەندەی خودان و، هەرکەسێ ئەمرێ بە فەرمانی خودا ئەمرێ لە کاتی ئاکامی دیاری خۆیدا و، هەرکەسێ کە مرد لەسەر بیر و باوەڕ و کردەوەی خۆی ڕەفتاری لەگەڵ ئەکرێ وەکوو خودا ئەفەرموێ.

﴿فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾﴾

واتە: پاش ئەوە کە ئەو ئادەمیزادە گیانی دەرچوو ئەگەر لەسەر بیر و باوەڕ و کردەوە لە نزیکانی بارەگای خودا و لە کۆمەڵانی پێشکەوتووی مەیدانی خودا پەرستی بێ ئەوە پاداشەکەی ئاسایش و بێنی خۆش و ئارامییە لە بەرزەخدا و، بەهەشتی خاوەن نیعمەتە لە قیامەتا. وە ئەگەر لە پایەی نزیکانی بارەگای خودا کەمتر بێ بەڵام بیر و باوەڕ باش بێ و کردەوەی ڕێکی حەق بووبێ، بەم مەعنایە لە یارانی دەستەڕاست و خاوەن پیرۆزی بێ ئەوە سەلام بۆ تۆیە یا ساحیب یەمین لە «اصحاب الیمین»ەوە

واتە لە هاووێنەتەوە. وە ئەگەر لەوانە بێ کە باوەڕی بە ئایینی ئیسلام نەبێ و، ڕێگەی ڕاستی ونکردبێ، ئەوە مادەی حەمیمی بۆ ئامادە کراوە لەگەڵ هاویتنە ناو دۆزەخ لە پاشەڕۆژا.

بێگومان بەش کردن بەم شێوە و بەم سێ بەشە بۆ هۆشیاران و، بەیانی ئەحواڵیان و، دیاری کردنی پاداشیان ئەوە لە بەیانە ڕاستەکانە بە «علم الیقین» و بە بێگومان. دەی ئەی پێغەمبەر تۆ تەسبیحی خودای خۆت بکە و، پەروەردگاری خۆت بە دوور بگرە لەوەی کە کافرەکان ئەیدەنە پاڵی لە هاوبەش و هاوڕێ. ﴿تعالى عنه علواً كبيراً﴾.

سووره‌تی حه‌دید، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "۲۹" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی زه‌لزه‌له هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ۝١ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضِۖ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ۝٢ هُوَ ٱلۡأَوَّلُ وَٱلۡأٓخِرُ
وَٱلظَّٰهِرُ وَٱلۡبَاطِنُۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ ۝٣﴾

ته‌سبیحی په‌روه‌ردگاری «واجب‌الوجود»ی په‌رستراوی به راستی ئه‌کا که ناوی «اللّٰه»یه هه‌رچی وا له ئاسمانه‌کان و، زه‌ویدا، جا هه‌ر شتێ له‌سه‌ر ئه‌و یاسایه دانراوه بۆ ته‌سبیح و ته‌قدیس به موناسبی زات و سیفاتی خۆی، وه ئه‌و خودایه شیاوه به‌و ته‌سبیحه و ئه‌و خودایه خاوه‌ن عیززه‌ته له زاتا و، خاوه‌ن حیکمه‌ته له کردارا و، هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی موڵك و دروستکراوی ئه‌ون، واته: هه‌رچی به‌ره‌و به‌رزییه و، هه‌رچی به‌ره‌و نزمییه به نیسبه‌تی هه‌موو مه‌وجوودێکه‌وه، هه‌مووی دروستکراوی ئه‌وه و له ژێر ده‌سه‌ڵات و توانای ئه‌ودایه.

وه ئه‌وه‌نده خاوه‌ن ده‌سه‌ڵاته مردوو زیندوو ئه‌کاته‌وه له قیامه‌تا و، زیندوو ئه‌مرێنی له دنیادا. وه ده‌سه‌ڵات و توانای به‌سه‌ر هه‌موو شتێکدا هه‌یه و هه‌موو مه‌وجوودێك

لە ژێر باری هێز و تەوانای ئەودایە. هەر ئەوە پێشکەوتوو لەسەر هەموو مەوجوودێك؛ چونکی وجوودەکەی زاتییە و لە کەسەوە نییە. وە ئاخرە و دوای هەموو مەوجوودێ هەر ئەمێنێتەوە. واتە: هەر ئەو لەوانەیە بمێنێتەوە لە پاش لە ناوچوونی هەموو مەوجوودێ؛ چونکی وجوودی زاتی لەوانە نییە لە ناو بچێ. وە هەر ئەوە لەوانە نەبێ لە هیچ کاتێکدا لە ناو بچێ. وە زاهیر و ئاشکرایە لەبەر چاوی ئەوانەدا کە شوێنەوار ئەکەن بە بەڵگە لەسەر بوونی پەروەردگاری تەوانا. وە باتینە لە بەرچاوی ئەوانەدا کە هەر تەماشای کونهی زات ئەکەن؛ چونکی ئیدراکی کونهی باری تەعالا لە توانادا نییە، یان زۆر زەحمەتە.

وە بازێ ئەڵێن: زاهیرە لەبەر عەقڵی مودریکی ئەهلی شوهوود و حوزوورا. وە باتینە لەبەر عەقڵی ئەهلی بەڵگەهێنانەوە بەشوێنەوارا. لەبەر ئەوە بەڵگە ئەگەر مووجیبی «علم الیقین»بێ حوزووری موجیبی «عین الیقین»ە.

وە بازێ ئەڵێن: زاهیرە لە پاشەڕۆژا لە پاش «رؤیة». وە باتینە لە دنیادا لەبەر مەستووری و غەیبەت.

وە زانایە بە هەموو شتێکیش کەم و زۆر و مادە و مەعنا.

﴿هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ
يَعۡلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا يَخۡرُجُ مِنۡهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعۡرُجُ فِيهَاۖ
وَهُوَ مَعَكُمۡ أَيۡنَ مَا كُنتُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٤﴾ لَّهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَٱلۡأَرۡضِۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي
ٱلَّيۡلِۚ وَهُوَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٦﴾﴾

خودا ئەو خودایە کە لە شەش ڕۆژدا زەوی و ئاسمانەکانی دروستکردووە و، لە پاش ئەوە دەسەڵاتی بەسەر عەرشدا کردووە و، زانایە بە هەر شتێ بە زەویدا بڕواتە خوارەوە؛ وەکوو: تۆو و، ئاو و، جرِوجانەوەر. وە بەوەیش کە لە زەوی دەرئەچێ، وەکوو: دار و، گیا و، کشت بە هەموو جۆرێکیەوە. وە بەوەی کە لە ئاسمان دێتەخوارەوە وەکوو: بەفر و، باران و، تەرزە و، گەزۆ و، شۆکە و، نم و، شەختە و... وە بە هەرچی بە ئاسمانا بەرزئەبێتەوە وەکوو: بوخار و، با و، دووکەڵ و، هەور و، پەلەوەر و... وە غەیری ئەمانە وەکوو: سارووخ و، فڕۆکە و ئەو شتانەی دیکە کە بەرزئەبنەوە، وە لە هەر شوێنێکدا ببن خودا لەگەڵتانایە و خودا بینایە بەوەی کە ئێوە ئەیکەن.

وە موڵکی ئاسمانەکان و زەوی هەر بۆ خودایە و، هەموو کارێ هەر بۆ لای خودا ئەگەڕێتەوە؛ لەکاتەکانی شەو ئەخاتە سەر ڕۆژ و، لە کاتەکانی ڕۆژ ئەخاتە سەر شەو و، زانایە بەو خەیاڵانە کە بە دڵی ئینسانا ئەگەڕێ، ئەو دڵە کە وا لە سینەدا.

﴿ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُوا۟ مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَأَنفَقُوا۟ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ ۙ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَـٰقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ ﴾

باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا بکەن و، لەو ماڵ و داراییە سەرف بکەن لە ڕێگەی خودادا کە خودا داویە پێتان و کردوونی بە جێگەداری پێشینان لە تەسەڕوف کردن تیایانا. بە ڕاستی ئەو کەسانە لە ئێوە کە باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا ئەکەن و لە ماڵ و دارایی خۆیان لە ڕێگەی خودادا خەرج ئەکەن لە پاشەڕۆژدا پاداشێکی گەورەیان هەیە.

وە چ سوودێکتان دەست ئەکەوێ کاتێ باوەڕ بە خودا ناکەن کەچی ڕەهبەری خودایی بانگتان ئەکا بۆ باوەڕکردن بە پەروەردگاری خۆتان و خودایش پەیمانی لێ

وەرگرتوون ئەگەر ئێوە لەوانەن کە باوەڕ بکەن لەبەر بەڵگە و نیشانەیێ؟ واتە: مادام ئێوە لەوانەن کە چاوەڕێی دەلیل و «موجب» بکەن بۆ باوەڕ کردن موجیب لەوە باشتر نابێ کە پێغەمبەری خودا بە فەرمانی خودا بانگتان ئەکا بۆ باوەڕ کردن و خودا عەقڵ و زانستیشی پێداون و سوود و زیان لە یەك جیا ئەکەنەوە.

﴿هُوَ ٱلَّذِى يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِۦٓ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى
ٱلنُّورِ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ
وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَا يَسْتَوِى مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ ٱلْفَتْحِ
وَقَٰتَلَ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُوا۟ مِنۢ بَعْدُ وَقَٰتَلُوا۟ ۚ وَكُلًّا وَعَدَ
ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا
حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾﴾

خودا خودایەکە ئایەتی خۆی ئەنێرێتە خوارەوە بۆ سەر پێغەمبەری خۆی هەتا لە تاریکستانی نەزانی و بێباوەڕی دەرتان بکا بۆ رووناکی زانیاری و ئیمانداری. وە بێ‌گومان خودا زۆر میهرەبان و خاوەن رەحمەتە. چیتان دەست ئەکەوێ کە ئێوە ماڵ سەرف ناکەن لە رێگەی خودادا لەگەڵ ئەوەدا هەر ماڵ و دارایییەك لە زەوی و ئاسماندایە هەمووی بۆ خودایە و موڵکی ئەوە و ئەتوانێ دەرگای رێژەنی بکاتەوە لە هەرکەسێ خواستی لێ بێ؟ وە بزانن وەکوو یەك نین ئەوانە کە ماڵی خۆیان لە پێش فەتحی مەککەدا خەرج کردووە لە رێگەی خودادا و جەنگیان لەگەڵ کافرانا کردووە لە پێش فەتحدا لە حاڵی لاوازی موسوڵمانانا، وەکوو یەك نین لەگەڵ ئەوانەدا کە لە پاش فەتحی مەککە ماڵی خۆیان سەرف ئەکەن و جەنگ لەگەڵ کافرانا دەکەن لە رێگەی خودادا. ئەوانە کە لە پێش فەتحدا ماڵ و گیانیان بەخت‌کردووە پاداشیان

زۆرترە و، پایەیان لە لای خودا گەورەترە لەوانە کە لە پاش فەتح ماڵیان سەرف کردووە و مەیدانداریيان کردووە. وە خودا وادەی پلەی بەرز و پاداشی چاکی بە هەردوو لایان داوە و، خودا ئاگای لە هەموو کردەوەکانی ئێوە هەیە.

ئەوە کێیە ئەو بەختیارە کە قەرز ئەدا بە خودا بە قەرزێکی جوان؟ واتە لە رێگەی خودادا بێ‌هیچ مەبەستێك و دوور لە هەموو هیوایەك جگە لە رەزامەندی خودا، هەتا خودا پاداشی دووقات بکاتەوە، با پاداشی چەندان قات بداتەوە؛ لە دوو دەرەجەوە هەتا دە دەرەجە هەتا حەوسەد هەتا زیاتر... لەسەر میهرەبانی خۆی. وە ئەو پاداشە کە خودا ئەیدا بەوانە کە قەرز ئەدەن بە خودا، ئەو پاداشە لە گیانی خۆیا بە بێ چەند قات‌کردنەوە پاداشێکی خاوەن رێز و نرخە چ جای ئەوە کە چەند قات ببێتەوە.

﴿يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم بُشْرَىٰكُمُ
ٱلْيَوْمَ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾
يَوْمَ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱنظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ
ٱرْجِعُوا۟ وَرَآءَكُمْ فَٱلْتَمِسُوا۟ نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابٌۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ
وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ
فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَٱرْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِىُّ حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ
وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ
مَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ ۖ هِىَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ ۞﴾

واتە: ئەو پاداشە بە نرخە هەیە بۆ موسوڵمانەکان لەو رۆژەدا کە موسوڵمانەکان لە حاڵێکدا دەبینی رووناکییان وەکوو چرا لە بەردەمیانەوە یا لە لای راستیانەوە لەگەڵیانا

دەگەڕێ و، لە لایەن فریشتەوە پێیان ئەوترێ: موژدەتان بێ بە چەن بەهەشتێ کە لە ژێر دارەکانیانەوە جۆبار رەوان ئەبێ و، حاڵیان وایە بە هەمیشەیی تیایانا ئەمێننەوە، دیارە ئەمە گەیشتنە بە پایەیەکی گەورە لە لای خوداوە.

بزانن! تەفسیری ئەو «نور»ە بە رووناکی مادی وەکوو رووناکی چرا زاهیری ئایەتەکەیە، وە مادام ئایەتەکە بە زاهیر ئەوە ئەگەیەنێ ئیتر تەئویل کردنی ئەو نوورە بە «هیدایەت» یا بە بیر و باوەڕ و کردەوەی باش لە عەقڵەوە دوورە.

لە ئیبنومەسعوودەوە دەگێڕنەوە: کە ئەو نوورەیان بە ئەندازەی کردەوەیان پێ ئەدرێ؛ هەندێ کەس نوورەکەیان بە قەد دارخورمایەکە و، هەندێ کەس نوورەکەیان بە قەد پەنجەگەورەی پێیەتی.

وە قەتادە ئەڵێ: بۆمان گێڕراوەتەوە کە: حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: هەندێ لە موسوڵمانان نوورەکەی ئەوەندە بەهێزە نێوانی مەدینەی مونەووەرە و شاری عەدەن رووناك ئەکاتەوە و، هەندێ کەس نوورەکەی لەوە کەمترە. تا بازە کەسێکیان نوورەکەی ئەوەندە کزە بەس بەرپێی رووناك ئەکاتەوە، بۆ ئەوە کە بەسەر پردی سیراتا رابوورێ.

وە حەسەن ئەفەرموێت: ئەو نوورەیان بۆ ئەوەیە کە بەرپێی خۆیان ببینن و رێگەی سیرات دەربکەن.

وە ئەو رۆژە کە موسوڵمانەکان وەها ئەبینی پیاو و ژنە مونافقەکانیش ئەبینی کە بە موسوڵمانەکان ئەڵێن: بۆمان بڕوانن و لایەکمان بەلادا بکەنەوە بەڵکوو تروسکاییەك لەو رووناکی بەردەمی ئێوە وەربگرین و رێگەی خۆمان بدۆزینەوە! جا لە لایەنی فریشتەکانەوە، یا لە لایەنی موسوڵمانەکانەوە پێیان ئەوترێ: بگەڕێنەوە بۆ دنیا لەوێوە چرای رووناکی بەردەمی خۆتان وەربگرن! واتە: ئەو رووناکییە لە بەندەیی کردنی دنیاوە بۆ خودا بۆ ئێمە پەیدا بووە و، ئێوە بەندەییتان بۆ خودا نەکرد و، هەلی خۆتان لە کیس دا، تازە لەوانە نییە ئێوە رووناکی وەربگرن.

وە لە پاش ئەم پرسیار و وەڵامی نێوان موسوڵمان و مونافقانە پەردەیێ لە نێوانیانا دروست ئەبێ و ئەو پەردە دەرگایەکی تیایە، لەودیوی دەرگاکەوە رەحمەت و بەهەشت و شادمانییە، وە لای دەرەوەیشی کە مونافقەکانی تێدایە سزا و دۆزەخ و نائاسایشی و نەگبەتییە (پەنا بە خودا!).

جا مونافقەکان لەو دیوی پەردەکەوە بانگ لە موسوڵمانەکان ئەکەن: ئایا ئێمە لەگەڵ ئێوەدا نەبووین و هاورێ نەبووین؟ ئێستە بۆچی ئێوە ئەڕۆن بۆ بەهەشت و ئێمە بۆ دۆزەخ؟ ئەوانیش لە وەڵامدا ئەڵێن: بەڵێ لەگەڵ ئێمەدا بوون بە شێوە و دیمەن نەك بە راستی و دڵ و بیر و باوەڕ؛ چونکە بە نیفاق و دووڕوویی و بێباوەڕی خۆتان گیرۆدە کرد و کەوتنە شوێن دوودڵی لە دنیادا و، لەسەر ئەو شێوە بەدە مانەوە و هیوا و ئارەزووی پڕوپووچ ئێوەی بایی کرد، هەتا فەرمانی خودا هات بۆ مردنتان. وە بایی بوون و شەیتان بایی کردن بە خودا و میهرەبانی و بەخششی خودا.

مادام بەدییەکەتان لە خۆتانەوە بوو ئەمڕۆ هیچ واسیتەیەکتان لێ وەرناگیرێ و، فیدیە و هاوار و پاڕانەوەیش سوودێ نادەن. وەك چۆن فیدیە لە ئێوە وەرناگیرێ هەروا فیدیە لە کافرەکانیش وەرناگیرێ و هەمووتان شوێنتان دۆزەخە و ئاگر دۆستتانە و ئەتانکاتە باوەش! وە ئاگری دۆزەخ مەڵبەندێکی زۆر ناهەموارە.

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ
وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ
قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿١٦﴾ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾﴾

ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە بۆ ئەوانە کە باوەڕیان کردووە بە خودا و پێغەمبەری خودا کە دڵیان بترسێ و دانەوێ و ئامادە بێ بۆ زیکری خودا و پەیڕەوی قورئانی

پیرۆزێ. وە بە وێنەی ئەوانە مەبن کە لە پێش ئێوەدا کتێبی ئاسمانییان پێدرابوو ماوەیەکی زۆریان بەسەرا رۆیی و، دڵیان رەق بوو، وە گەلێ کەس لەوانە لە دینەکەی خۆیشیان لایان داوە.

بزانن! کە خودای تەعالا خاکی تۆزاوی وشکی بێ‌فەڕ بە بارانی رەحمەت زیندوو ئەکاتەوە و، دار و، گیا و، گوڵ و، کشتوکاڵی تێدا ئەڕوێنێ. وە ئەو خودایە تەوانایە کە ئێوەیش لە پاش مردن زیندوو بکاتەوە. بە راستی هەموو بەڵگە و نیشانەکانی گەورەیی خودامان بۆ رووناك کردنەوە بە هیوای ئەوە هۆش بکەنەوە و لە راستی بگەن.

عەبدوڵلاﷺ ئەڵێ، لە نێوان موسوڵمان بوونی ئێمە و عیتابی خودادا لە ئێمە بەم ئایەتە تەنها چوار ساڵ هەبوو. واتە: ئێمە کە موسوڵمان بووین لە گەدایی و بێ‌نەوایی و هەژاریدا بووین و بە دڵسۆزی ئیشمان ئەکرد، کاتێ دەرگای نیعمەتمان لێ کرایەوە کەوتینە رابواردنەوە، جا خودا بەم ئایەتە عیتابی لێ گرتین.

﴿إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَـٰتِ وَأَقْرَضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَـٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَ ۖ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَآ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٩﴾﴾

ئەو پیاو و ژنانە کە سەدەقەی واجب ئەدەن لە رێگەی خودادا بە پێ‌شیاوان وەکوو زەکاتی ماڵ، یا سەدەقەی سوننەت ئەدەن بە داماوان، و قەرز ئەدەن بە خودا بە قەرزی حەسەنە، واتە: خێری سوننەت نەك واجب ئەدەن بە داماوان، ئەمانە پاداشیان بۆ چەن قات دەکرێتەوە و، لە پاشەڕۆژا پاداشێکی بەنرخیان هەیە و، ئەو

کەسانە کە بە بێ دوودڵی باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەرانی خودا کردووە ئەوانە کەسانێکن بە ناوی «صدیق» (راستگۆ) ناسراون، چونکە باوەڕیان بە راستی کردووە و شوێنی کەوتوون بە بێ زەحمەت. وە ئەوانەیش کە لە رێگەی خودادا کوژراون ئەوانەیش بە شوهەدا ناسراون؛ چونکی حازری جەنگ بوون لە رێگەی خودادا. یاخود پاش کوژرانیان فریشتە لە لایان حازر بووە. وە هەر وەکوو لە ناو موسوڵمانا بە شەهید ناسراون بە لای خودایشەوە هەر وا ناسراون و، ئەم شەهیدانە پاداشی خۆیان لە لای خودای خۆیان هەیە و، لە پاشەڕۆژدا رووناکی بەردەم و لای راستیان هەیە. وە ئەو کەسانە کە کافر بوون و باوەڕیان بە ئایەتەکانی ئێمە نەکردووە ئەوانە لە دۆزەخدان لە پاشەڕۆژا و یار و یاوەری ناو دۆزەخن و ئەوە بەش و بارەیانە.

﴿ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَـٰدِ ۖ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ ٱلْكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَـٰمًا ۖ وَفِى ٱلْـَٔاخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٌ ۚ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَـٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾ ﴾

خودای تەعالا بەم ئایەتە ئامۆژگاری ئادەمیزاد و هۆشیارانیتر ئەکا بۆ ئەوە کە لە حاڵی فەرامۆشی لە خودا و پێغەمبەر دەرچن و، هۆش بکەنەوە و فەرمانبەری خودا و پێغەمبەر بکەن و، ئەفەرموێت: بزانن! بە راستی ئەم ژیانی دنیا و ئەم ماوەی ژیانە کە ئەم قەرەباڵغە بێئاگا تەواوی ئەکەن، ماوەیەکە رائەبوێررێ لە «لعب»دا کە

کارێکە ئینسان ماندوو ئەکا و ئەنجامێکی بەرزیشی نییە و، لە لەهوا کە خۆڕزگار کردنە لە مەسئوولییەت بە هۆی نووستن و رابواردن و سەرخۆشبوون و... لە زینەتا کە خۆجوانکردنە بە نەفسی خۆی، یا بەرگ و پۆشاکی، یا خانەدان و شوێنی، یا وڵاخی سواری و شتومەکی دیکەی. هەروەها ئەم ژیانی دنیایە رائەبووریّ بە تەفاخور لە نێوان یەکدا و، بە زۆر گرد کردنەوەی دارایی و نەوە بە هۆی ژن و ژنخوازییەوە. وە ئەم ژیانی دنیایە وەکوو نموونەی بارانێکە بباریّ و گیا و کشتوکاڵ بڕوێنیّ؛ بە شێوەییّ کە جووتیار و کەشاوەرزەکان بخاتە سەرسوڕمانەوە، یا ئەو کافرانە کە پەیوەندییان لەگەڵ دنیادا زۆرە. وە لە پاش ئەو سەوزبوونەی بکەوێتە لق لێدان و بەرزەوە بوون و، گوڵ کردن و پێگەیشتن، کەچی لەو کاتەدا تەماشای ئەکەی ئەبینی زەردهەڵئەگەڕیّ، پاش ماوەییّ وشك ئەبیّ و لە زەویدا ئەکەویّ. وە ئەو کەسانە کە ژیانەکەیان ئاوا بە بیّسوود بەسەر ئەبەن بە بیّدەسمایە ئەمرن و، لە جێگەی نەبڕاوەی پاشەڕۆژیشدا سزای سەختە بۆ کافران و تاوانباران و، تاوانبەخشین و رەزامەندییە بۆ موسوڵمانان. جا کە هاتین تەماشای دنیا و ئەنجامەکەیمان کرد تیّئەگەین کە ژیانی دنیا هەر رابواردنێکە لە ئەنجامدا ئەبیّ بە هۆی بایی بوون.

ئەی هۆشیارەکان! تێکۆشن لە پێشکەوتن و کیّ بەرکێدا بۆ لای تاوانبەخشی خودای خۆتان و بۆ چوونەناو بەهەشتیّ کە ماوەی گوشادی ئەو بەهەشتە وەکوو ماوەی ئاسمان و زەوییە، ئەو بەهەشتە کە ئەمە شێوە و چۆنیەتییەتی ئامادە کراوە بۆ ئەو کەسانە کە باوەڕیان کردووە بە خودا و بە پێغەمبەری خودا. ئەم بەهەشتە و گەیشتن بەم بەهەشتە فەزڵ و میهرەبانییە لە لایەنی خوداوە ئەیدا بە هەرکەسیّ خۆی ئارەزووی ببیّ. وە خودای تەعالا خاوەنی فەزڵ و میهرەبانی گەورەیە بە جۆریّ کە میهرەبانی ئەو ئەگا بە هەموو جیهانا.

بزانن! ئەم تەشبیهە بۆ ژیانی دنیا کە خودا بەیانی کرد بۆ ژیانی دنیای بێئاگا و بێهۆشانە، ئەگەرنا دنیای ئینسانی هۆشیاری ئاگادار هەر لە یەکەم ماوەی ئینسانەوە زانیاری و، دین و دینداری و، عەقڵ و هۆشیاری و خزمەتە بە کۆمەڵی ئادەمیزاد بە میهرەبانی و دڵسۆزی و، ئیسلاحە لە ناو خەڵکدا و، سیلەی رەحمە و، بڵاوکردنەوەی خوو و رەوشتی بەرزە و، ریشە کێشکردنی رەوشتی پەست و بەدە. وە بە نیسبەتی خاوەن دەسەڵاتەکانەوە هەموو ئەمانە دەرئەکەون لە: دادگەری و، چاکە کردن و، بەجێهێنانی ئەحکامی ئیسلام لە بیر و باوەڕا و، لە کردەوەی خێر و، دوورکەوتنەوە لە شەڕا... بە کورتی ئەم دنیایە وەکوو جێگەی کشتوکاڵێکە کە بەرەکەی نەبڕێتەوە. وەکوو حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: دنیا جێگە و شوێنی کشتی پاشەڕۆژە. وە خودا فەرموویەتی: ﴿قل من حرم زینة الله التي أخرج لعباده والطیبات من الرزق﴾.[1] کە واتە پێویستی سەرشانی ئادەمیزادی هۆشیارە کە لە دین و دنیادا میانە بێ و بە میانە ژیان بەرێتە سەر.

ئەو کەسە ئەژی لەسەر ئیعتیدال ‌‌ بەختیارێکە ئەژی بێمەلال
دینی وافییە، ژینی کافییە ‌‌ حاڵی لە دەرد و زەحمەت سافییە
بە بێ ژیواری موناسب بۆ حاڵ ‌‌ ئیقامەی ئایین مەحاڵە مەحاڵ
بە بێ ئایینێ دامەزرێ لە دڵ ‌‌ پیرۆزی بۆ تۆ موشکڵە موشکڵ
هەرگیز نەمانبیست رەسوولی رەهبەر ‌‌ مەنعی کەس بکا لە کەسبی بەفەڕ
ئەو «ذوالنورین»ە بە ماڵی دنیا ‌‌ دوو جاری بەهەشت وەرگرت لە خودا
ئەو ئیبنوعەوفە دارای ئەمواڵ بوو ‌‌ لە بەر سەدەقات روو لە کەماڵ بوو
«الید العلیا خیر» مەشهوورە ‌‌ لە ناو کتێبی ساغا مەستوورە

---

۱. الأعراف؛ ۳۲.

ژیوار و، کار و، تەعمیر و، تاعەت — بە بێ دارایی زەحمەتە زەحمەت
بە درۆ مەبن بە سەرباری کەس — ببن بە مەردی فەریادڕەس
ببن بە چرای ڕووناکی جیهان — ماڵتان ببەخشن ئاشکراو پەنهان
ئەو تیکە نانە ئەیدەن بە فەقیر — ئەبێ بە مایەی ڕزگاری ئەسیر
«نامی» وەسیەتی ئەمەیە بۆتان — بەهەشت وەربگرن بە ماڵ بۆ خۆتان

﴿مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٢٢﴾ لِّكَيۡلَا تَأۡسَوۡاْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا تَفۡرَحُواْ بِمَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ﴿٢٤﴾﴾

ئەوەی بە هەرکەسێ بگا لە سەر زەوی لە بەڵا و مەینەت، وەکوو بێبارانی و، زیانی ماڵیات و، تەرزەی باخات و، کوللەی کشتوکاڵ. یا لە لەشی خۆتانا بێ، وەکوو: سەرئێشە و، گوێئێشە و، دانئێشە و... هەمووی وا لە نووسراوی خودادا کە سەفحەی «لوح‌المحفوظ»ە لە پێش ئەوەدا ئەو مەینەتە ڕوو بدا و بقەومێ. وە بێ گومان نووسینی شتی وەها لای خودا ئاسانە. جا مادام پێش ڕوودانی کارەساتەکە لە «لوح‌المحفوظ»دا نووسراوە و گۆڕانی تێدا نابێ ئیتر خەم مەخۆن بۆ شتێ کە لە دەستان دەرئەچێ و، شادیش مەبن بەوەی کە خودا پێیدان. وە خودا ئەو کەسانەی خۆش ناوێ کە خاوەنی فیز و دەمارن، کە ئەوانەیش ئەو کەسانەن کە وا ڕژدی ئەکەن دەربارەی خۆیان و ماڵ و خێزانیان و، بە خەڵکیش ئەڵێن کە ڕژدی بکەن. وە هەرکەسێ پشت هەڵبکا لە خەرج‌کردنی ماڵا لە ڕێگەی ڕەوادا، ئەوە بزانن خودا ئەو کەسەی ناوێ؛ چونکی خودا

دەوڵەمەندە و، ستایشی ئەکرێ لە کارەکانیا. وە هەرکەسێ بە پێچەوانەی دڵخوازی ئەو ئینسانە خاوەن سەخاوەتانەوە کار بکا ئەوە خودا بێ‌نیازە لەو کەسە. با بۆ کوێ ئەڕوا بڕوات.

﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾﴾

ئێمە هەرگیز ئادەمیزادمان فەرامۆش نەکردووە و، بێ سەرپەرشتی‌کەر بەرەڵامان نەکردووە؛ بەڵکوو هەمیشە پێغەمبەرەکانی خۆم لەگەڵ موعجیزاتا بۆ ناردوون و، کتێبیشم لەگەڵ پێغەمبەرەکاندا ناردووە و، هەروەها میزانیشم بۆ ناردوون؛ بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد خەریکی جێبەجێ کردنی حەق بن بە عەداڵەت.

جا لەبەر ئەوە کە کتێبمان نارد بۆ بەیانی ئەحکام لە بیر و باوەڕ و کردەوەدا و، میزانیشمان نارد بۆ تەتبیقی عەدڵ و، ئادەمیزادیش زۆربەیان سەرکێشی ئەکەن لە جێبەجێ کردنی عەدڵدا و، پێویستە هێزێ ببێ کە بە دەستی خاوەن حوکم و حیکمەتەوە بێ، تا بتوانێ سەرکێشەکان رام بکا. ئاسنیشمان بۆ ناردنەخوارەوە هەتا تیروکەوان و چەکی پاڵەوانی لێ دروست بکرێ و، بەکار ببرێن بۆ ئەوە عالەم دامەزرێ، چونکە ئەو ئاسنە زەحمەتێکی زیادی تێدایە، وە لە لایەکی تریشەوە قازانجێکی زۆری تێدایە:

یەکەم: ئاسن وەکوو بۆ چەك باشە بۆ قاپ و قاچاخ و، چەقۆ و، بێڵ و، تەور و، تەورداس بەکار دێ.

دووهەم: ئاسن مادەیەکە زۆر دەوام ئەکا، هەموو رۆژێ ئینسان پێویستی بە تازەکردنەوەی چەك نابێ.

ئەمانەم کرد بۆ بەجێهێنانی عەداڵەت و بۆ ئەوەیش هەتا عیلم و زانستمان تەعەللوق ببەستێ بەو کەسانەوە کە یارمەتی دینی خودا و پێغەمبەری خودا ئەدەن بە بێ چاو کەوتن بە خودا، بە راستی خودا خاوەن هێز و خاوەن عیزەتە.

بزانن! لە تەفسیری ﴿و أنزلنا الحدید﴾دا فەرموویانە: «و خلقنا الحدید» و «و أنشانا الحدید». ئیتر مانای ناردنەخوار مەبەست نییە. وە هەندێ وتوویانە: کە کاتی خۆی ئەم زەوییە زۆر گەرم و بە جۆش بووە و، گەلێ بورکانی تێدا بووە و، مادەی مەعادین بەو گەرما بەتینە تواوەتەوە، جاربەجاریش هەر بووە بە تەم و مژ و بەرزبووەتەوە، جا داپەڕیوەتە خوارەوە وەکوو باران بۆ ناو چاڵ و چۆڵی زەوی. جا سارد بووەتەوە و بووە بەم کانانە کە ئێستە هەن، وەکوو ئاسن و، مس و... (والله أعلم).

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾﴾

بە راستی ئێمە نووحمان رەوانە کرد و، لە پاش زەمانی ئەو ئیبراهیممان رەوانە کرد و، لە نەتەوەی ئەوانا رەهبەری و کتێبی ئاسمانیمان بڕیاردا، جا هەندێ لەو گەلە هیدایەتیان وەرگرت و، زۆریشیان لایان دا لە وەرگرتنی ئەحکامی خودا. پاش ئەوان چەن پێغەمبەرێکمان بە شوێن ئەوانا هێنا. وە لە پاش ئەوانیش عیسای کوڕی مەریەممان بە رەهبەری هێنا و کتێبی ئینجیلمان بۆ نارده خوارەوە. وە لە ناو پەیڕەوەکانی

عیسادا میهرەبانی و خۆشەویستی و یەکیەتیمان دانا. وە ئەو پەیڕەوانە بە بیری خۆیان بۆ زیادە بەندەیی‌کردن رەهبانییەتیان دامەزراند، کە بریتی بووە لە کەنار گرتن لە ئادەمیزاد و، داکەوتن بە کەمێ لە خواردەمەنی و، دوورکەوتنەوە لە ژن و منداڵ و، وازهێنان لە رابواردنی دنیایی. وە ئێمە ئەم رەهبانییەتەمان لەسەر دانەنابوون، بەڵام ئەوان خۆیان گرتبوویانە ئەستۆی خۆیان لەبەر داوای رەزامەندی خودای تەعالا بە هۆی دوورکەوتنەوەوە لە ئەسبابی بێ‌ئاگایی و خۆ ساغکردنەوە بۆ بەندەیی، کەچی چاودێرییان نەکرد و وەفایان نەکرد بەوەی لە ئەستۆی خۆیان گرتبوو، وە زۆریان لە یاسای ئایین دەرچوون و، لە باتی ئەوە کە لە راستان و راستگۆیان بنووسرێن لە درۆزنان نووسران. بەڵام ئەگەر بە راستی وەفایان بەوە بکردایە کە گرتبوویانە ئەستۆی خۆیان ئەوە ئێمە بە باشمان ئەزانی؛ چونکی لە بابەتی بەندەیی بوو. جا ئێمە دامان بەو کەسانە کە باوەڕیان هێنابوو بە خودا و بە عیسای مەسیح و، لە زەمانی پێغەمبەری ئاخرزەمانیشا ئیمانیان بەویش هێنا تەواوی پاداشێ کە بوویان بەرابەر بەو بەندەیی و رەهبانییەتە. وە زۆریان لە یاسای راستی ئەو عیبادەتە دەرچوون و بە فاسق نووسران.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤۡتِكُمۡ كِفۡلَيۡنِ مِن رَّحۡمَتِهِۦ وَيَجۡعَل لَّكُمۡ نُورٗا تَمۡشُونَ بِهِۦ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا يَعۡلَمَ أَهۡلُ ٱلۡكِتَٰبِ أَلَّا يَقۡدِرُونَ عَلَىٰ شَيۡءٖ مِّن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢٩﴾﴾

ئەی ئەهلی کتێبێ کە باوەڕتان بە پێغەمبەرە پێشووەکان هێناوە! لە خودا بترسن و باوەڕ بە پێغەمبەری ئاخرزەمانیش بکەن کە مووسا و عیسا موژدەیان بە هاتنی داوە. ئەگەر وا بکەن خودا بە میهرەبانی خۆی دوو بەشتان ئەداتێ؛ بەشێ لەسەر

باوەڕ بە ئایینە پێشووەکەتان و، بەشێکیش لەسەر باوەڕ بەم ئایینە و ڕەهبەرەکەی. وە ڕووناکییەکیشتان ئەداتێ وەکوو ئەیدا بە موسوڵمانانی ئایینی ئیسلام و، تاوانتان ئەبەخشێ، وە خودا تاوانبەخش و میهرەبانە. هەتا ئەهلی کیتاب بزانن کە توانایان بەسەر هیچ جۆرە بەهرەیێ لە بەهرەکانی خودادا نییە، وە ئەو بەهرانە بە دەست خودان ئەیاندا بە هەرکەسێ کە خۆی خواستی لەسەری بێ، وە خودای تەعالا خاوەنی بەش و بەهرە و زیادەبەشی گەورەیە.

سووره‌تی موجاده‌له (مجادلة)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌كانه‌، "٢٢" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی مونافیقوون (منافقون) هاتووه‌ته خواره‌وه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِي تُجَٰدِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ
تَحَاوُرَكُمَآۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعُۢ بَصِيرٌ ١ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا
هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔي وَلَدْنَهُمْۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا
مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ٢ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ
ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُواْ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّاۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ
بِهِۦۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ٣ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن
قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّاۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًاۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُواْ بِٱللَّهِ
وَرَسُولِهِۦۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ٤﴾

به‌ راستی خودای ته‌عالا وته‌ و موجاده‌له‌ی ئه‌و ژنه‌ی بیست كه‌ ده‌رباره‌ی وتاری مێرده‌كه‌ی و سوێنده‌كه‌ی موجاده‌له‌ی ئه‌كرد و، شكاتی خۆی بۆ لای خودا ده‌برد. له‌و كاته‌دا كه‌ تۆ پێت ئه‌وت: له‌ مێرده‌كه‌ت حه‌رام بوویت و، ئه‌ویش ئه‌یوت: ته‌ڵاقی

نەداوم. وە خودا گوێی لە وتاری هەردووکتان بوو، خودا بیسەری وتارە و بینەری خاوەنەکەیەتی.

ئەو کەسانە لە ئێوە کە «ظهار» لەگەڵ ژنەکانیانا ئەکەن و پێیان ئەڵێن: «تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای» ئەو ژنانە دایکی ئەوان نین، دایکی ئەوان تەنها ئەو ژنانەن کە ئەوانیان بووە و، بێگومان ئەو پیاوانە قسەیەکی وا ئەکەن کە شەرع پێی رازی نییە و قسەیەکی درۆ ئەکەن، وە بە راستی خودا میهرەبان و تاوانبەخش و خاوەن عەفوە.

وە ئەو کەسانە کە زیهار لەگەڵ ژنەکانیانا ئەکەن و لە پاشان پەشیمان ئەبنەوە و ئەگەڕێنەوە بۆ ئەو قسە کردوویانە بە «تەداروك» واتە: بە چار کردنی ئەو قسە؛ بەم جۆرە کە ژنەکە هەر ژنی بێ و قسەکە زیانی نەبێ، ئەوە لەسەری پێویست ئەبێ ئازاد کردنی بەندەیەکی بێعەیب، لە پێش ئەوەدا کە ئەو پیاو و ژنە بەیەك بگەن؛ واتە جیماع بکەن. وە ئەم حوکمە کە باسمان کرد ئامۆژگاری ئێوەی پێ ئەکرێ و خودا ئاگادارە لەسەر ئەوەی ئێوە ئەیکەن. جا ئەگەر کەسێ بەندەی دەس نەکەوت ئازادی بکات ئەوە پێویستە دوو مانگ بە رۆژوو بێ، رۆژووی لەسەر یەك و، ئەبێ ناوبڕی نەکەوێ. پێش ئەوە بگەن بە یەك. وە ئەم فەرزی رۆژووە لەسەرتان بۆ ئەوەیە کە بچنە ژێر باری ئەحکام و باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا دابمەزرێ؛ چونکە تەتبیقی ئەحکام نیشانەیە لەسەر باوەڕ بە خاوەن حوکمەکە. وە ئەمەی کە بۆ ئێوەی باس ئەکەین سنوورێکە خودا بۆی دامەزراندوون و کردوویەتی بە بەڵگەی راستی موسوڵمان لە ئیمان و ئیسلاما. وە هەیە بۆ ئەوانە کافرن و گوێ بە حوکمی خودا نادەن سزایەکی سەخت و بەئازار.

دەگێڕنەوە لە خەولەی کچی مالیکی کوڕی سەعلەبەوە ﷺ ئەڵێ: ئەوسی کوڕی سامیتی مێردم زیهاری لەگەڵا کردم، منیش هاتمە خزمەت پێغەمبەر ﷺ شکاتم

کرد، پێغەمبەر ﷺ موجادەلەی لەگەڵا کردم و فەرمووی: لە خودا بترسە ئەوس ئامۆزاتە! خەولە ئەڵێ: لەو شوێنە لانەچووم تا خودا ﴿قد سمع الله﴾ تا حوکمی زیهاری ناردە خوارەوە. پاش ئەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەبێ ئەوس بەندەیێ ئازاد بکا، خەولە عەرزی کرد: نیەتی. ئینجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: دوو مانگ لەسەر یەك بەڕۆژوو بێ. خەولە وتی: ئەوس پیاوێکی پیرە و توانای ڕۆژوو گرتنی نییە. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خۆراکی شەست گەدا بدا. خەولە وتی: هیچی نییە بیکا بە خێر و بیدا بە گەدا. خەولە دەڵێ: لەو کاتەدا هێشوویێ خورمایان هێنا، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خودا منیش هێشوویەکی ئەدەمێ، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: چاکت کرد، بڕۆ بەشی شەست گەدای لێ بدە و، بگەڕێرەوە بۆ لای ئامۆزات.

وە کاتێ حەزرەت ﷺ هەواڵی دا بە خەولە کە حەرام بووە لەسەر مێردەکەی خەولە سوێندی خوارد کە مێردەکەی ناوی تەلاقی نەبردووە! حەزرەت ﷺ بە گەرمییەوە فەرمووی: حەرام بوویت لەسەری! وە زیهار لە پێش ئەم ڕووداوەدا وابوو کە ژنەکە حەرام ئەبوو لەسەر کابرا هەتا هەتایە. جا خەولە سەری بەرز کردەوە بۆ ئاسمان و وتی: خوایە هانا و هاواری داماویم بۆ لای تۆ دێنم! جا خودا ﴿قد سمع الله قول...﴾ی ناردە خوارەوە.

بزانن! زیهار [(ظهار)] لە «ظهر» وەرگیراوە چونکی شێوە ئەسڵییەکەی ئەمەیە کابرا بە ژنەکەی بڵێ: «أنت علي كظهر أمي». وە عەرەب لەفزی «ظهر»یان لەبەر ئەوە هێناوە کە پشت جێگەی سوار بوونە و ژنیش مەرکووبی مێردە.

وە لە کاتی جاهیلییەتا زیهار تەلاقی هەمیشەیی بوو، ئیتر ژنەکە حەرام ئەبوو لەسەر کابرا، هەتا ئیسلام هات ئەو حوکمەی گۆڕی و کردی بە حەرامبوونی ژنەکە لەسەر کابرا پاش گەڕانەوەی هەتا کەفارەتەکە ئەدا، کاتێ کەفارەتەکەی دا، بۆی حەلاڵ ئەبێتەوە.

وە زیهار کردن حەرامە و گوناهی گەورەیە. بە دەلیلی ئایەتەکە.

وە روکنەکانی زیهار چوارن: «مظاهر» و «مظاهر منها» و «مشبەبە» و «صیغە». وە مەرجەکانی موزاهیر ـ ئەو کەسە کە زیهار لەگەڵ ژنەکەیدا ئەکا ـ ئەمەیە: کابرا مێردێ بێ دروست بێ ژنەکەی تەڵاق بدا. وە مەرجی زیهار لەگەڵکراوەکە [«مظاهر منها»] ئەوەیە ژنی کابرای زیهارکەر بێ، یا «موتەللەقەی غەیرە بائینە»بێ. کەوابێ زیهار لەگەڵ ژنی مارەنەکراوا، یا لەگەڵ تەڵاقدراوی بائینەدا بێبایەخە. وە مەرجی «مشبەبە» ئەمەیە یا جوزئێکی زاهیری یا تەواوی ژنێ بێ کە حەرام بێ لەسەر ئەو کابرا بە نەسەب، یا بە شیر خواردن، یا بە هۆی ژن و ژنخوازییەوە، بەم مەرجە کە هەرگیز حەڵاڵ نەبووبێ بۆ کابرای «موزاهیر» وەکوو ژنی باوکێ کە لە پێش لەدایکبوونی ئەم کابرادا مارەی کردبێ، نەك لە پاش لەدایکبوونی.

وە مەرجی سیغەیش ئەمەیە لەفزێ بێ دەلالەت لەسەر زیهار بکا بە کینایە یا بە سەراحەت، یا شتێ بێ لە شوێنی لەفزا وەکوو ئیشارەی لاڵ.

وێنەی سەریح وەکوو ئەوە بڵێ بە ژنەکەی: تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای. یا تۆ لەسەر من وەکوو لەشی دایکمی. ئەمانە هەموو سەریحن؛ چونکی بە ئاشکرا مەعنای زیهار و حەرامبوونی ژنەکە ئەگەیەنێ. بەڵام ئەگەر بڵێ: تۆ وەکوو دایکم وای، یا وەکوو خوشکم وای. یا تۆ وەکوو کچم وای. ئەوە کینایەیە؛ چونکی هەڵئەگرێ مەبەست حەرامی ژنەکەی بێ و، هەڵئەگرێ مەبەستی خۆشەویستی بێ.

وە لە شەرحی «رەمەلی»دا ئەفەرموێت: ئەگەر کابرا بڵێ: تۆ حەرامی لەسەرم وەکوو دایکم لەسەرم حەرامە. ئەوە هەڵئەگرێ کینایەی تەڵاق بێ و، هەڵیش ئەگرێ زیهار بێ. جا ئەگەر نیەتی زیهاری بوو لەو حەرامکردنە ئەوە زیهارە. ئەنا کینایەیە.

وەلحاسڵ: وەکوو لە حاشیەی جەمەلی سەر شەرح مەنهەجەوە دەرئەکەوێ شێوەی تەشبیهـ چوارە: تەشبیهی جوزء بە جوزء، وەکوو پشتی تۆ لە سەر من وەکوو

پشتی دایکم وایە. وە تەشبیهی جوزء بە کول، وەکوو پشتی تۆ لەسەر من وەکوو دایکم وایە، یا وەکوو جیسمی دایکمە. وە تەشبیهی کول بە جوزء وەکوو بڵێ: تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وایتە. وە تەشبیهی کول بە کول. وەکوو بڵێ: تۆ لەسەر من وەکوو جیسمی دایکم وایتە.

بەڵام ئەم تەشبیهانە ئەگەر ڕێز یا مەعنایەکی‌تر غەیری حورمەت هەڵبگرێ، وەکوو بڵێ: تۆ بۆ من وەکوو دایکم یا خوشکم وای. یا تۆ بۆ من وەکوو چاوی دایکم وایتە، ئەوە ئەبێ بە کینایەت و تا قەسدی زیهاری نەبێ نابێ بە زیهار.

وە ئەگەر بڵێ: تۆ لەسەرم حەرامی، یا حەرامم کردی و، نیەتی تەڵاقی بوو تەڵاقە، یا نیەتی زیهاری بوو زیهارە. وە ئەگەر نیەتی هەردووکیانی بوو، یەکێکیان هەڵئەبژێرێ. ئەگەر هەر نیەتی هیچشی نەبوو لێی حەرام نابێ و، کەفارەتی سوێندی ئەکەوێتەسەر.

وە ئەگەر بە ژنەکەی بڵێ: تەڵاقت کەوتبێ و مەبەستی زیهار بێ ئەوە هەر تەڵاقی ئەکەوێ.

وە ئەگەر بڵێ: تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای ئەوە هەر زیهارە و نابێ بە تەڵاق؛ چونکی هەر لەفزێ سەریح بێ لە بابێکدا و لە کاتی بەکار هێناندا بگونجێ بۆ ئەو بابە ئەوە لە بابێ‌تردا نابێ بە کینایە. وە ئەگەر بڵێ: تۆ لەسەر من حەرامی وەکوو پشتی دایکم و نیەتی هیچ نەبوو ئەوە زیهارە؛ چونکی سەریحی زیهاری بەکار هێناوە و نیەتی ناوێ. ئەگەر وتی تەڵاقت کەوتبێ وەکوو پشتی دایکم و نیەتی هیچی نەبوو ئەوە تەڵاقی ئەکەوێ، چونکی «تەڵاقت کەوتبێ» سەریحە لە تەڵاقا و جوملەی «وەکوو پشتی دایکم» ئەبێ بە تەئکید بۆ تەڵاقەکە. وە ئەگەر هەر نیەتی زیهاری بوو ئەوە «غصبا علیه» ئەبێ بە تەڵاقیش و بە زیهاریش؛ چونکی سەرەتای قسەکەی سەریحی تەڵاقە و نیەتی ناوێ و، کابرا قەسدی زیهاریشی کردووە. وە ئەگەر قەسدی هەردووکیانی کرد ئەوە هەردووکیان سابت ئەبن.

بزانن! تەعلیقی زیهار دروستە، وەکوو بڵێ: ئەگەر چوویتە ماڵی فلان کەس ئەوە تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای ئەوە هەر کاتێ ژنەکە ڕۆیشتە ئەو ماڵە کابرا ئەبێ بە موزاهیر، وە ئەگەر پاش ئەوە ژنەکە ڕۆیشتە ئەو ماڵە مادام دەقیقەیێ ڕای بگرێ و تەڵاقی نەدا ئەوە بە «عائید» ئەناسرێ و ژنەکەی لێ حەرام ئەبێ تا کەفارەتی زیهار ئەدا.

وە تەوقیتی زیهار دروستە؛ وەکوو ئەوە لە سەرەتای ڕەمەزانا بە ژنەکەی بڵێ لەم مانگەدا تۆ لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای. بەڵام کابرا لەم سوورەتەدا بە نەفسی ڕاگرتنی ژنەکە بە «عائید» ناژمێررێ؛ چونکی بۆ ئەوە ڕای ئەگرێ ئەو ماوە بڕوا و نەجاتی ببێ، بەڵکوو ئەگەر لەو ماوەدا چووە لای ژنەکەی ئەوە بە عائید دائەنرێ و پاش ئەو جارە دروست نییە بچێتە لای و تا کەفارەت ئەدا ژنەکەی لێ حەرام ئەبێ.

هەروا تەقییدی زیهار بە شوێنەوە دروستە، وەکوو ئەوە بڵێ: تۆ لە ماڵی باوکتا لەسەر من وەکوو پشتی دایکم وای. ئەوە زیهار و گەڕانەوە لەم شێوەیشدا بەوە ئەبێ لە ماڵی باوکیا بچێتە لای، نەك بە ڕاگرتنی لەو ماڵەدا؛ چونکی کابرا چاوەڕوانی ئەوە ئەکا لە ماڵی باوکی دەربچێ.

وا دەرکەوت کە کابرا لە زیهاری «موتلەق»دا ئەبێ بە عائید و کەفارەتی ئەکەوێتە سەر بە ڕاگرتنی ژنەکە ئەوەندە بتوانێ سیغەی تەڵاق بە دەمیا بێت. وە لە زیهاری موەقەت بە کات یا بە شوێن ئەبێ بە عائید بە چوونەلای ژنەکەی لەو ماوەدا یا لەو شوێنەدا. وە کاتێ کابرا بوو بە عائید ژنەکەی لێ حەرام ئەبێ هەتا کەفارەت ئەدا.

وە کەفارەتی زیهار بە تەرتیبە؛ یانی پێویستە لە یەکەم جاردا بەندەیەکی ساغ ئازاد بکا. ئەگەر ئەمە ڕێ نەکەوت دوو مانگ بە ڕۆژوو بێ. وە ئەگەر ئەمە ڕێ نەکەوت لەبەر پیری، یا نەخۆشی، یا ترسی گەڕانەوەی نەخۆشی، هەرچەن بە قسەی یەك دوکتۆری عادیل بێ. یا لەبەر ترسی ئازاری گورچیلە، یا لەبەر هێزی ئارەزووی ژن

و چوونەلای. ئەوسا بۆی دروستە خواردنی شەست گەدا بدا، یەکی مشتێ دانەی قووتی ساغ. وە ئەگەر کابرا دەستی بەسەر ئەمەیشدا نەئەڕۆیشت ئەوە ئەو کەفارەتە قەرز ئەبێ لە گەردنی کابرادا هەر کاتێ بووی ئەبێ بیدا. وە لەم شێوەدا دروستە بچێتە لای ژنەکەی، بەڵام بە گوێرەی ناچاری بچێتە لای ژنەکەی هەتا کەفارەتەکەی بۆ ئەدرێ.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُوا۟ كَمَا كُبِتَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾﴾

بە ڕاستی ئەو کەسانە کە بەرانبەرکێ لەگەڵ خودا و پێغەمبەری خودادا ئەکەن ئەوانە لە ناو ئەبرێن وەکوو چۆن کافرە پێشووەکان لە ناو بران. وەلحاڵ ئێمە لە پێشدا ئایەتمان نارد بۆ سەریان بۆ ئەوە لە سەرپێچی و نا فەرمانی بگەڕێنەوە و فەرمانبەریی خودا بکەن. وە کافرەکان سزایەکی ئینسان سووك و ڕسواکەریان بۆ هەیە، لە ڕۆژێکدا کە خودا هەموویان سەرپاك زیندوو ئەکاتەوە، جا خودا هەواڵیان پێ ئەدا بەو کردەوانە ئەوان کردوویانن. خودا هەمووی نووسیون و ئەوان لە بیریان چووەتەوە. وە خودا ئاگاداری هەموو شتێکە.

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَٰثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَآ أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا۟ ۖ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾﴾

ئایا نابینی یا نازانی کە خودای تەعالا زانایە بەوەی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا؟ هەرگیز هیچ وتەیەکی پەنامەکی لە نێوان سێ کەسدا نابێ ئیللا خودا چوارەمیانە و، ڕێك ناکەوێ پێنج کەسی قسەی پەنامەکی‌کەر ئیللا خودا شەشەمیانە، وە کەمتر یا زیاتر لەو ژمارە ڕێك ناکەوێ ئیللا خودا وا لەگەڵیانا لەهەر لایێ بن و، لە پاشان خودا هەواڵیان پێ ئەدا لە ڕۆژی قیامەتا. بە ڕاستی خودا زانایە بە هەموو شتێ.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ نُهُوا۟ عَنِ ٱلنَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا۟ عَنْهُ وَيَتَنَـٰجَوْنَ بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَمَعْصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَإِذَا جَآءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ ٱللَّهُ وَيَقُولُونَ فِىٓ أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا ٱللَّهُ بِمَا نَقُولُ ۚ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٨﴾﴾

ئەنەس ـ خودای لێ ڕازی بێ ـ ئەڵێ: جوولەکەیێ هات بۆ لای حەزرەت ﷺ و یارانی، کاتێ گەیشتە لایان وتی: «السام علیکم»، کۆمەڵێ یاران وەڵامیان‌دایەوە بە شێوەی وەڵامی سەلام. جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: زانیتان ئەو کابرا چی وت؟ وتیان: خودا و پێغەمبەری خودا ئەزانن. ئایا سەلامی کرد؟ حەزرەت ﷺ فەرمووی: نەخەیر سەلامی نەکرد، بەڵام وتی: «السام علیکم» ، بۆم بانگ بکەن. حەزرەت ﷺ پێی وت: کە هاتی وتت: «السام علیکم»؟ وتی: بەڵێ. جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: کاتێ یەکێ لە ئەهلی کیتاب سەلامی لێ کردن لە وەڵامیا بڵێن: «علیك ما قلت».

ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە دەربارەی گەلێ لە یەهوود و مونافیقان [کە] لە ناو خۆیانا بە پەنامەکی قسەیان ئەکرد و کاتێ موسوڵمانێکیان پێش چاو بکەوتایە بە چاو ئیشارەیان بۆ ئەکرد و مەبەستیان ئازاردانی دڵی موسوڵمانەکان بوو. حەزرەت ﷺ نەهی لێ کردن لەو جۆرە ڕەفتارە کەچی دەسبەردار نەبوون. جا خودا فەرمووی: ئایا نارِوانی بۆ ئەو کەسانە کە نەهییان لێ ئەکرێ لە قسەی پەنامەکی کەچی دەسبەردار

نابن و ئەگەڕێنەوە بۆ سەر ئەو شتە کە نەهی لێ کراوە و، لە ناو خۆیانا چپە ئەکەن بە قسەی تاوانباری و دوژمنایەتی حەزرەتﷺ و یارانی و بێئیتاعەیی حەزرەتﷺ ئەکەن، وە کاتێ دێن بۆ لات بە جۆرێ سەلامت لێ ئەکەن کە خودا وەها سەلامی لێ نەکردوویت، ئەوان ئەڵێن: «السام علیك» واتە: مردن بێت بۆ سەرت، وە خودا فەرموویەتی: «السلام علیك أیها النبي و رحمة الله» وە لە ناو خۆیانا ئەڵێن: وا ئێمە ئەم قسە نابارانە ئەکەین بۆچی خودا بە هۆی ئەم قسە نابارانەوە سزامان نادا؟ خودایش ئەفەرموێ: دۆزەخ بەسە بۆ سزایان، لەمەولا ئەچنە ناوی و، ئەو شوێنە شوێنێکی بەد و ناهەموارە.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَنَٰجَيۡتُمۡ فَلَا تَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِ وَمَعۡصِيَتِ ٱلرَّسُولِ وَتَنَٰجَوۡاْ بِٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ۝٩ إِنَّمَا ٱلنَّجۡوَىٰ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ لِيَحۡزُنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَيۡسَ بِضَآرِّهِمۡ شَيۡـًٔا إِلَّا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ ۝١٠ ﴾

ئەی کەسانێ کە ئیمانتان هێناوە! کاتێ قسەی پەنامەکیتان کرد قسەکە بە تاوان و دوژمنایەتی حەزرەتﷺ و یارانی و بە بێئیتاعەیی پێغەمبەر مەکەن و، قسە بە تەقوا و تاعەتی خودا بکەن و، خۆتان لەو خودایە بپارێزن کە لە دیوانی ئەودا گرد ئەکرێنەوە. ئەم قسەی چپەی پەنامەکی کردن بە تاوانباری و شەرمەساری و دوژمنایەتی ئیسلامە لە ئیلقائاتی شەیتانە بۆ ئەوە کە موسوڵمانەکان زویر و دڵگران بن، لەگەڵ ئەوەیشدا ئەم چپانە کەم و زۆر زیان لەو موسوڵمانانە نادا بە ئیزن و بڕیاری خودا نەبێ. جا کە مادام هەموو سوود و زیانێ هەر لە خوداوەیە. با موسوڵمانەکان هەر پشت بە خودا ببەستن و ئیعتیماد لەسەر خودا بکەن.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُواْ فِى ٱلْمَجَـٰلِسِ فَٱفْسَحُواْ يَفْسَحِ ٱللَّهُ لَكُمْ ۖ وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ يَرْفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْعِلْمَ دَرَجَـٰتٍ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾ ﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان کردووە بە خودا و پێغەمبەری خودا! هەر کاتێ کە پێیان وتن: تۆزێ بڵاو لە کۆمەڵدا دابنیشن و بڵاوببنەوە با جێگەی خەڵکی تریش ببێتەوە. ئێوە بە گوێی ئەو کەسە بکەن و بڵاو ببنەوە، ئەگەر وا بکەن خودا ئەو شوێنەتان بۆ گوشاد ئەکات و دڵتان ئەکاتەوە و خودا ماوەی پیرۆزی و بەهرەمەندیتان پێ ئەدا. وە هەر کاتێ پێیان وتن: هەستن و راست بنەوە بۆ بەجێهێنانی کارێ؛ وەکوو: نوێژ کردن، یا پێشوازی میوان، یا چوونەسەردانی نەخۆش، یا نوێژی مردوو، یا دەرچوون بۆ جیهاد، یا چوون بۆ چاری موشکیلەیێ... راستەوەبن و تەمەڵی مەکەن؛ چونکی خودا ئەهلی ئیمان بەرزئەکاتەوە بە: یارمەتیدان و، ناوی باش و، سەرخستن لە دنیادا و، بردنی بۆ بەهەشت لە پاشەڕۆژدا. وە ئەو کەسانەیان کە زانیارییان پێدراوە و لە رێگەی رەوادا بەکاری دێنن خودا بە چەن پلە پایەیان بەرزئەکاتەوە، وە خودا ئاگاداری کردەوەتانە و بە گوێرەی مەبەست و نیەتی دڵتان پاداشتان ئەداتەوە.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَـٰجَيْتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَةً ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ فَإِن لَّمْ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُواْ بَيْنَ يَدَىْ نَجْوَىٰكُمْ صَدَقَـٰتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾ ﴾

ئەی کەسانێ ئیمانتان هێناوە! کاتێ قسەی پەنامەکیتان لەگەڵ پێغەمبەرا کرد لە پێش قسە کردنەکەدا سەدەقەیێ لە خزمەت پێغەمبەرا دابنێن، ئەمە بۆ ئێوە لەوە باشترە کە بە دەستی خاڵی بڕۆن و کاتی زایە بکەن، لەبەر ئەوە نەفستان پاك ئەکاتەوە لە خۆشویستنی ماڵ. بەڵام ئەگەر دەستان نەئەڕۆیی و نەتان بوو سەدەقە دابنێن ئەوە قەی ناکا خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

یارانی حەزرەت ﷺ زۆر کاتی حەزرەتیان ﷺ بە چپە کردن لەگەڵیا زایە ئەکرد، جا خودا پێشکەش کردنی سەدەقەی بڕیار دا، هەتا کۆتایی بەم جۆرە کارە بهێنن، وە یاران ئەم بڕیارەیان لەسەرشان گران بوو، جا خودا فەرمووی: مادام ترسی کەم دەستی و گەداییتان هەیە لەسەر ئەمە کە سەدەقەیێ پێشکەش بکەن و ئەمتانە نەکرد و، خودایش چاوپۆشی لێ کردن، دەی نوێژەکانتان بکەن و، زەکاتی ماڵتان بدەن و، پەیڕەوی فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا بکەن لە هەموو کارو فرمانێکا. وە خودا ئاگای لە هەموو کردەوەیەکتانە.

حەزرەتی عەلی ﵁ ئەفەرموێت: کاتێ ئایەتی ﴿یا أیها الذین آمنوا إذا ناجیتم...﴾ هاتە خوارەوە حەزرەت ﷺ لێی پرسیم: ئەو سەدەقە چەنێ بێ؟ دیناری؟ وتم: زۆرە. فەرمووی: نیو دینار؟ وتم: زۆرە. فەرمووی: ئەی چەنێ؟ وتم: دەنکەجۆیێ. واتە: بە کێشانەی دەنکە جۆیێ ئاڵتوون. حەزرەت ﷺ فەرمووی: بە راستی تۆ کەمخوازی. جا ئایەتی: ﴿أأشفقتم أن تقدموا بین یدي...﴾ هاتە خوارەوە. فەرمووی: خودا بە هۆی منەوە ئەم بارەی سووك کرد و لەسەرشانی ئەم گەلەی لابرد.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مَّا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى ٱلْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمْ

عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٦﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا
أُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ
لَهُۥ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْكَٰذِبُونَ ﴿١٨﴾ ٱسْتَحْوَذَ
عَلَيْهِمُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَأَنسَىٰهُمْ ذِكْرَ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱلشَّيْطَٰنِ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ
ٱلشَّيْطَٰنِ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٩﴾

ئایا ناڕوانن بۆ ئەو کۆمەڵە کە بوون بە دۆستی گەلێ کە خودا قاری لێ گرتوون، وەکوو جوولەکەکان؟ ئەوانە لە ئێوە نین و لە جوولەکەیش نین و، بە درۆ سوێندتان بۆ ئەخۆن کە: قسەی خراپ و جنێویان نەوتووە و خۆیشیان ئەزانن کە درۆ ئەکەن. ئەوانە خودا سزای سەختی پاشەڕۆژی بۆ ئامادە کردوون، ئەوانە کارێکی بەد و نابار ئەکەن. سوێند خواردنەکەی خۆیانیان کردووە بە قەڵغان بۆ پاراستنی خۆیان و، خەڵکیش دوور ئەخەنەوە و مەنعی ئەکەن لە ڕێگەی خودا. جا ئەوانە سزایەکی ئینسان سووك و ڕسواکەریان بۆ هەیە. ئەوانە هەرگیز دارایی و نەتەوەیان هیچ سوودێکیان پێ نادا لە لایەنی خوداوە و، ئەوانە ئەهلی ئاگری دۆزەخن و لەو ئاگرەدا ئەمێننەوە هەتا هەتایە.

لە ڕۆژێکدا خودا زیندوویان ئەکاتەوە سوێند بۆ خودا ئەخۆن، وەك ئێستە سوێند بۆ ئێوە ئەخۆن، کە پیاوی چاك و ئادەمیزادی باشن. وە گومان وا ئەبەن کە لەسەر پلە و پایەیەکی باشن لە شەخسییەت و سەربەرزی. بێداربنەوە و ئاگاداربن و باوەڕ بە گومانی ئەوانە مەکەن، بە ڕاستی ئەوانە درۆزنن و شەیتان زاڵ بووە بەسەریانا و باسی خودای لە بیر بردوونەتەوە، ئەمانە دەستەی شەیتانن. ئاگاداربن دەستەی شەیتان زیانکارن و وان لە زیانا.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ
لَأَغْلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِيٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَّا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ
بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْأٓخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓاْ
ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْۚ أُوْلَٰٓئِكَ كَتَبَ
فِي قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي
مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ رَضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُواْ عَنْهُۚ أُوْلَٰٓئِكَ
حِزْبُ ٱللَّهِۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾﴾

بێگومان ئەو کەسانە کە بەرانبەرکێ لەگەڵ خودا و پێغەمبەری خودادا دەکەن ئەوانە لە دەفتەری داماوان و لێ قەوماوانی جیهاندا نووسراون؛ چونکی ئەگەر فەرزەن لە دنیایشا رزگار ببن لە پاشەڕۆژا وان لە ئازارا. خودا نووسیویەتی و بڕیاری داوە لەسەر ئەوە: کە بێگومان خودا و پێغەمبەرەکانی خودا زاڵ ئەبن بەسەر هێزی بەد و خراپەدا. بەراستی خودا تەوانا و خاوەن عیزەتە.

ئەی خۆشەویست تۆ گەلێکت دەست ناکەوێ کە بەراستی باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا و پاشەڕۆژ هەبێ و، لەگەڵ ئەو باوەڕەیشدا دۆستایەتی و خۆشەویستی بکەن لەگەڵ کەسانێکدا کە دوژمنایەتی لەگەڵ خودا و پێغەمبەری خودادا ئەکەن، با ئەو کەسانە دوژمنایەتییەکە ئەکەن باوك، یا کوڕ، یا برا، یا خزم و کەس، یا هۆز و بەرەی خاوەن باوەڕەکان بن. واتە خاوەن باوەڕ بە خودا نابێ دۆستایەتی لەگەڵ کافر و بێباوەڕاندا بکەن هەرچەن خزمی زۆر نزیکیشیان بن. ئەو موسوڵمانانە کە واز لەو کافرانە دێنن خودا بە قەڵەمی قەزا ئیمانی لە دڵیانا نووسیوە و، لە دنیادا بە هێزێکی

قودسی لە لایەنی خۆیەوە کە قورئان، یا نوور، یا سەرخستن بەسەر دوژمنانایە یارمەتی داون، وە لە پاشەڕۆژیشا ئەیانباتە چەن بەهەشتێکەوە کە ئاوی ساف لە ژێر دارەکانیانەوە ڕەوان ئەبێ و، بە هەمیشەیی لەو بەهەشتانەدا دەمێننەوە. خودا لەوان ڕازی بووە و ئەوانیش لە خودا ڕازی بوون، ئەمانە کۆمەڵەی خودان. ئاگاداربن هەر کۆمەڵەی تایبەتی خودا ڕزگار و بەختیارن.

ئادەمیزادە تەلیسمی گەنجە — کلیلی ئەوەیش تاعەت و ڕەنجە
ئەو کەسە بەهرەی عیبادەتی بوو — سەنەدی ساغی سەعادەتی بوو
بۆ خۆی و بۆ خەڵك، بۆ دین و دنیا — بوو بە میعراجی مەرتەبەی عولیا
هەر لە دنیادا خاوەن ئەنوارە — قەلبی خەزێنەی سیڕی ئەسرارە
لەسەر دڵسۆزی بۆ ئادەمیزاد — ئەبێ بە قەڵای خاوەن ئیعتیماد
لە قەبرا شایە و، گۆڕەکەی قەسرە — ڕۆژی قیامەت میرلیوای نەسرە
لەم جۆرە کەسە کۆمەڵەی ئاگاه — گەلی پاکانن یانی «حزب اللّٰە»
«نامی» بە نووری ڕەهبەری موختار — یا لە خۆیانە، یا لە خزمەتکار

سووره‌تی حه‌شر (حشر)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "٢٤" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی به‌یینه (بیّنة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ
ٱلَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمۡ لِأَوَّلِ ٱلۡحَشۡرِۚ مَا
ظَنَنتُمۡ أَن يَخۡرُجُواْۖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمۡ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ
ٱللَّهُ مِنۡ حَيۡثُ لَمۡ يَحۡتَسِبُواْۖ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعۡبَۚ يُخۡرِبُونَ بُيُوتَهُم
بِأَيۡدِيهِمۡ وَأَيۡدِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ فَٱعۡتَبِرُواْ يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَبۡصَٰرِ ﴿٢﴾ وَلَوۡلَآ أَن
كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمُ ٱلۡجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ
﴿٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ شَآقُّواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۖ وَمَن يُشَآقِّ ٱللَّهَ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ
ٱلۡعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعۡتُم مِّن لِّينَةٍ أَوۡ تَرَكۡتُمُوهَا قَآئِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا
فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيُخۡزِيَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾﴾

ده‌گێڕنه‌وه: کاتێ حه‌زره‌ت ﷺ گه‌یشته مه‌دینه‌ی مونه‌ووه‌ره سوڵحی له‌گه‌ڵ «به‌نی‌نه‌زیر»ا کرد له‌سه‌ر ئه‌و بڕیاره که: نه له‌سه‌ر زیانی حه‌زره‌ت ﷺ و یارانی و،

نە لەسەر قازانجیان بن. جا کاتێ لە رووداوی «بەدر»دا حەزرەت ﷺ سەرکەوت بەسەر قورەیشدا وتیان: ئەمە ئەو پێغەمبەرەیە کە لە کتێبە پێشووەکانا باسی کراوە و بەڵێن بە هاتنی دراوە و، لە تەوراتا موژدەی پێدراوە بە سەرکەوتن، وە کاتێ کە لە رووداوی «أحد»ا حەزرەت ﷺ و یارانی شکان کەوتنە گومانەوە و ئەو باوەڕەی پێشوویان نەما و پەیمانەکەیان تێکدا. وە کەعبی کوڕی ئەشرەف بە چل سوارەوە رۆیشت بۆ مەککە، لەوێ لەگەڵ ئەبووسوفیاندا پەیمانی بەست، جا حەزرەت ﷺ فەرمانی دا بە برای شیری کەعب چوو بە دزییەوە کوشتی، جا حەزرەت ﷺ لە بەرەبەیانێکدا بە سوپاوە دای بەسەریانا و دەورەی گرتن، هەتا لەسەر ئەوە رێکەوتن کە ئەو وڵاتە بەجێ بێڵن؛ زۆربەیان رۆیشتن بۆ شام و، هۆزێکیان چوون بۆ خەیبەر و، بازێکیان رۆیشتن بۆ «حیرە» لە عیراقا. جا خودا ئەم ئایەتانەی تا: ﴿**والله على كل شيء قدير**﴾ دەربارەی ئەم رووداوە ناردە خوارەوە.

واتە: تەسبیح و تەنزیهی خودا ئەکا و خودا بە دوور ئەگرێ لە هەموو ناتەواوییەك هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا و خودا خاوەن عیززەت و خاوەن حیکمەتە.

خودا خودایەکی وایە کافرەکانی ئەهلی کیتابی لە خانوو و بەرەی خۆیان دەرکرد. یەکەم دەرکردنیان بە کۆمەڵی لە «جزیرة العرب» و، دووەم و دوا کۆکردنەوە و دەرکردنیان لەسەر فەرمانی عومەری کوڕی خەتاب لە خەیبەرەوە بۆ شامات.

وە ئێوە گومانتان نەدەبرد کە ئەو جوولەکانە لەو شوێن و خانوو و بەرەی خۆیانە دەرچن و، ئەوانیش گومانیان وەهابوو کە ئەو قەڵایانە دروسیان کردوون لە سزای خودایان ئەپارێزن. جا قاری خودایان لە رێگەیەکەوە بۆهات کە گومانیان پێ نەدەبرد و، ئەوەندە ترسی خستە دڵیانەوە دڵی پڕکردن لە ترس، بە جۆرێ بە دەستی خۆیان خانووەکانی خۆیان ئەڕووخان، بۆ ئەوە ئەگەر شتێکی بە نرخی تێدابێ دەری بێنن

بۆ خۆیان، وە بە دەستی موسوڵمانەکانیش، ئەوانیش بازێ شتیان لێ دەر ئەکێشان بۆ ڕێگەکردنەوە بۆ جەنگ. جا ئەی خاوەن چاو و دڵەکان پەند لەم جۆرە کارەساتە وەربگرن و، بزانن ئادەمیزادانی دیکەیش وەکوو ئەم جوولەکانە وان؛ مادام سەرسەختی بکەن و لە یاسا لادەن خودا ماڵوێرانیان ئەکا، وە ئەگەر خودا ئەم دەرچوونەی لە ناوچاویانا نەنووسیایێ لە دنیادا سزای ئەدان بۆ تۆڵەی ئەو خەیانەتە کە کردیان لەگەڵ خودا و پێغەمبەری خودادا و، لە پاشەڕۆژیشدا سزایەکی سەخت و بەتین و ئازاریان ئەدا.

ئەمەیش لەبەر ئەوە بوو ئەو جوولەکانە دوژمنایەتییان لەگەڵ خودا و پێغەمبەردا کرد و پەیمانیان شکاند و، لەگەڵ کافرانا پەیمانیان بەست لە دژی پێغەمبەر و یارانی. وە هەرکەسێ دوژمنایەتی خودا بکا ئەوە دیارە خودا تۆڵەی سەختی لێ ئەکاتەوە، چونکە خودا «شديد العقاب»ە تۆڵەسەندنەوەی زۆر بەتین و سەختە کاتێ تۆڵە لە تاوانبار بکاتەوە.

وە هەرچی ئێوە بڕیتان لە باخەکانی «بني نضير» لە دارخورمای تەڕی تازەی جوان، یا هێشتتانەوە بە پێوە بە ڕاوەستاوی لەسەر ڕەگ و ڕیشەی خۆی هەمووی لەسەر ئیزنی خودا بوو، بۆ ئەوە چاوی کافرەکانی تری پێ بشکێنن و بۆ ئەوە ئەو فاسقە لە پەیمان دەرچووانە ڕسوا بکا.

هۆی هاتنەخوارەوەی ئایەتی: ﴿ما قطعتم من لينة...﴾ ئەوە بوو کە حەزرەت ﷺ لە کاتی دەورەدانی بەنینەزیرا ـ کە نزیکی دوو میل لە مەدینەوە دوورە ـ فەرمانی دا بە سووتاندنی دار خورمای «بویره» کە عائیدی بەنینەزیر بوو، هەروا فەرمانی دا بە بڕینیان بۆ ئەوە کە لە قەڵا و جێگەی قایمی خۆیان دەرچن و دەرنەچوون و، وتیان: ئەی موحەممەد تۆ خۆت نەهیت ئەکرد لە زیاندان لە خەڵك، ئێستە چۆن ئەم دارانی

باخی ئێمە ئەبڕی و ئەسووتێنی؟ لەم بارەوە شتێ کەوتە دڵی موسوڵمانەکانەوە. جا خودا ئەو ئایەتەی نارد هەتا دڵی موسوڵمانەکان ئارام ببێتەوە. جا کافرەکان بیست و یەك رۆژ لە قەڵاکانی خۆیانا مانەوە و ترس کەوتە دڵیانەوە و داوای سوڵحیان لە حەزرەت ﷺ کرد.

جا حەزرەت ﷺ سوڵحی لەگەڵا کردن لەسەر ئەوە ئەو وڵاتە بەجێ بێڵن و لە ماڵ و سامانیان بارێ زیاتر لەگەڵ خۆیان نەبەن و، چەك و کەرەسەی جەنگ لەگەڵ خۆیان هەڵنەگرن. جا هەموویان لە شارەکەی خۆیان دەرچوون خەڵکی دوو ماڵ نەبێ ئەوان خۆیان گەیاند بە خەیبەر و، لە دوان زیاتر کەسیان موسوڵمان نەبوون؛ ئەوانەیش: سوفیانی کوڕی عومەیر و، سەعدی کوڕی وەهەب. ئەمانە بە موسوڵمان بوونیان ماڵی خۆیان پاراست لە تالان کردن. جا حەزرەت ﷺ ماڵ و دارایی ئەو خەڵکی بەنینەزیرەیشی بەش کرد وەك لە ئایەتی دواییدا دانراوە.

﴿وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ فَمَآ أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُۥ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ كَىْ لَا يَكُونَ دُولَةًۢ بَيْنَ ٱلْأَغْنِيَآءِ مِنكُمْ ۚ وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمْ عَنْهُ فَٱنتَهُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَآءِ ٱلْمُهَٰجِرِينَ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِمْ وَأَمْوَٰلِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا وَيَنصُرُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّٰدِقُونَ ﴿٨﴾﴾

ئەو ماڵ و داراییە کە خودا گەڕانوویەتییەوە بۆ پێغەمبەری خۆی لەو کافرانەوە. واتە لەو جەنگ و دەورەدانی بەنی‌نەزیرەدا دەستی کەوتووە. تالآنییەك نییە کە ئێوە بە هۆی غاردانی ئەسپ و وشتری خۆتانەوە بۆ سەریان و بەجەنگکردن لەگەڵیانا چنگتان خستبێ. خودا پێغەمبەرانی خۆی زاڵ ئەکا بەسەر هەرکەسێکدا خۆی خواستی ببێ. وە خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا. ئەوەی کە خودا دەستی پێغەمبەری خۆی خستووە لە ماڵ و دارایی دێهاتی دەوری مەدینەی مونەووەرە، وەکوو وڵاتی بەنی‌نەزیر، ئەوە ئەو ماڵ و داراییە هەمووی بۆ خودا و پێغەمبەری خودا و خزمانی حەزرەتە ﷺ لە بەنی‌هاشم و بەنی‌موتەللیب و، بۆ منداڵانی نابالغی بێ‌باوك و دایکە و، بۆ هەژاران و سەفەرییانی بێ‌خەرجییە، هەتا ئەو ماڵ و سامانە نەبێ بە ماڵێ کە دەس‌بەدەس بێت لە ناو دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا. وە ئەوەی کە پێغەمبەر ئەتانداتێ لە ماڵ و لە ئەحکام بە ڕەزامەندی وەری‌بگرن و، ئەوەیش کە نەهی لە کردنی ئەکا مەیکەن و وازی لێ بێنن. وە لە خودا بترسن بە ڕاستی خودا تۆڵە و سزای سەختە.

هەروەها ئەو ماڵ و داراییە بۆ ئەو هەژاران و داماوانەیشە کە لە مەککەوە کۆچیان کردووە بۆ مەدینە، لەو چینانە کە باسمان کردن. ئەوانە کە لە ماڵ و خانوو و بەرەی خۆیان دەرکراون و هیچیان بۆ دەرنەچووە و، حاڵیان وایە داوای بەهرە و ڕەزامەندی لە خودا ئەکەن و، بە گیان و ماڵیان یارمەتی خودا و پێغەمبەری خودا ئەدەن، ئەوانە ئەوانەن کە ڕاستگۆن و لە باوەڕیانا دامەزراون و شیاوی ڕێزن.

بزانن! واریدات و بوودجەی خەزێنەی ئیسلام ـ جگە لە زەکات ـ لە گەلێ شوێنەوە هەیە و، بە کورتی دوو بەشن:

[**بەشی**] **یەکەم:** ئەوەیە کە بە جەنگ و هێزی چەك دەست ئەکەوێ. ئەم بەشە ناوی غەنیمە (تالآنی)یە. ئەمە پاش دەرکردنی هەندێ واجبات و، جیا کردنەوەی ئەوەی وا

بە کافرێکەوە کە لە جەنگدا کوژرابێ و، ئەمە بۆ ئەو کەسەیە کافرەکەی کوشتووە، دوای ئەمانە ئەو تالأنییە ئەکرێ بە پێنج بەشەوە: چوار بەشی بۆ جەنگاوەرەکانە و، بەشی پێنجەمی ئەکرێ بە پێنج بەشەوە: بەشێ بۆ حەزرەت ﷺ و بەشێ بۆ خزمانی حەزرەت ﷺ لە بەنیهاشم و بەنیموتەللیب و، بەشی هەتیوان و، بەشی گەداکان و هەژارەکان و، بەشێ بۆ سەفەرییانی بێخەرجی.

بەشی دووهەم لە واریداتی ئیسلام ئەوەیە: کە بە بێ جەنگ دەست ئەکەوێ؛ وەکوو سەرانەی ئەهلی «زیممە» و زەریبەی بازرگانی کافران و، ماڵێ بە بێ جەنگ دەستمان کەوێ وەکوو دارایی یەهوودی بەنینەزیز ئەمە پێی ئەوترێ «فییء» و ئەمە ئەکرێ بە پێنج بەشەوە ـ وەکوو غەنیمە ـ جا پێنجیەکی ئەمەیش ئەکرێتەوە بە پێنج بەشەوە و سەرف ئەکرێ بۆ پێغەمبەر و، بۆ خزمان لە بەنیهاشم و بەنیموتەللیب و، بۆ هەتیوان و، بۆ هەژاران و، بۆ سەفەرییانی بێخەرجی. وە چوار بەشەکەیتر بۆ حەزرەت ﷺ بووە و لە ئیش و کار و پێویستی موسوڵماناندا سەرفی کردووە و، بەشی زانایان و، قازییەکان و، موفتییەکان و، خزمەتکارانی دین بەر ئەم مەسالیحە ئەکەون.

جا حەزرەت ﷺ ئەوەی کە لە بەنینەزیر دەستی کەوت پێنجیەکێکی بەش کردەوە بۆ ئەوانە کە لە ئایەتەکەدا ناوبران، بەڵام بە تایبەتی دای بەوانە کە لە «موهاجیرەکان» بوون لەبەر زۆری پێویستییان، وە بەشی ئەنساری لێ نەدا. وەکوو ئایەتی: ﴿**للفقراء المهاجرين**...﴾ باسی ئەکا.

وە ئەودوای چواربەشەکەی بۆ حەزرەت ﷺ بووە و لە پێویستی و مەسڵەحەتی موسوڵماناندا سەرفی کردووە. وە لە پاش کۆچی حەزرەت ﷺ بۆ پێشەوای موسوڵمانان بووە و، لەسەر راوێژی شارەزایان و کارناسان خەرج کراوە. بە کورتی لە «بیت‌المال»دا دائەنرێ.

ئەمەی کە وتمان بۆ «ئەموالی مەنقوولە» ـ ماڵێك ئاڵوگوێزی پێ بکرێ ـ یە، بەڵام ماڵێك وا نەبێ وەك خانوو و زەوی و زار، ئەویش لەسەر مەزهەبی ئیمامی شافیعی و زاهیری مەزهەبی ئیمامی ئەحمەدﷺ هەر وەك ماڵی ئاڵوگوێز پێکراو وانە، بەڵام لە لای ئەبووحەنیفە و ئیمامی مالیكﷺ زەوی و زار بە پێی بیر و قەناعەتی پێشەوای موسوڵمانان کاریان تێدا دەکرێ، پێویست نییە لە نێوان جەنگاوەرانا دابەش بکرێن.

﴿وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلْإِيمَٰنَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِى صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ أُوتُوا۟ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَٱلَّذِينَ جَآءُو مِنۢ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾

بۆ ئەو موسوڵمانە ئەنسارییانەیە کە لە ماڵ و خانووی خۆیان لە مەدینەدا جێگر بوون و، ئولفەتیان گرتووە بە ئیمانەوە و، لە پێش کۆچکردنی ئەو موهاجیرانەدا بۆ مەدینە و، ئەوانە کە کۆچیان کردووە بۆ لایان بە دڵ خۆشیان ئەوێن و، لە دڵی خۆیانا هیچ نیاز و مەبەستێکیان بەوە نییە کە موهاجیرەکان لە جوولەکەی بەنی‌نەزیرەوە بۆیان جێماوە و حەزرەتﷺ دابەشی کردووە بەسەریانا، ئەنسارەکان لەو ماڵەدا برا موهاجیرییەکانیان پێش خۆیان خست و دەسیان لەو ماڵە هەڵگرت هەرچەن خۆیان نەدارا و کەم دەس بوون و هەژارییان بە خۆیانەوە ئەدی. وە هەرکەسێ لە رژدی و چرووکی نەفسی خۆی بپارێزرێ ئەوە ئەوانە رزگار و سەرفرازن.

وە بۆ ئەو کەسانەیش کە پاش کۆچکردنی موهاجیرەکان هاتوون بۆ مەدینە، کاتێ کە ئیسلام هێزی گرت، وە یاخود ئەو کەسانە کە دوای ئەو چینە پێشووە چوونە ریزی موسوڵمانەکان ئەوانەیش حاڵیان وایە لە خودا ئەپاڕێنەوە و ئەڵێن: پەروەردگارا تاوانی ئێمە و ئەو برایانمانە کە پێش ئێمە کەوتوون لە ئیمان هێنانا ببەخشە و، کینە و لەکە مەخەرە دڵمانەوە بەرابەر بە وانە کە ئیمانیان هێناوە. پەروەردگارا بە راستی تۆ خاوەن لوتف و میهرەبانی.

بزانن! خاوەن تەفسیرەکان لە بەستنەوەی پەیوەندی ئایەتی: ﴿**والذين تبوءوا الدار...**﴾ و ﴿**والذين جاؤا...**﴾ بە ئایەتی: ﴿**للفقراء المهاجرين الذين...**﴾وە دوو قسەیان هەیە:

هەندێکیان فەرموویانە: ئەمانە پەیوەندییان بەو ئایەتەوە نییە؛ چونکی خودا بەیانی دەرکردنی جوولەکەکانی بۆ وڵاتی شام کرد، وە پاش ئەوە بەیانی ئەوەی کرد کە دارایی ئەوان لە بەشی فەیئە و بە دەست حەزرەتە ﷺ؛ چونکی کەس جەنگ و هەرای بۆ نە کردووە لەگەڵ جوولەکەکانا. پاش ئەمە فەرمووی: ﴿**ما أفاء الله على رسوله...**﴾ و بەیانی مەسرەفی فەیئی کرد. جا پاش ئەوانە ستایشی ئەنسارەکانی بە ئایەتی: ﴿**والذين تبوؤا الدار...**﴾ کرد. جا دوای ئەوە ستایشی ئەوانەیشی کرد کە پاش ئەوان هاتوون بە: ﴿**والذين جاؤا من...**﴾ ئیتر ئەم دوو کۆمەڵە پەیوەندییان بە ئایەتی: ﴿**للفقراء المهاجرين...**﴾وە نییە. ئەمە بیری خاوەنی «قورتوبی»یە.

وە هەندێ‌تر ئەڵێن: نەخەیر ئەم سێ قسە پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە و ئەو خومسی فەیئە کە بەش ئەکرێتەوە بەسەر حەزرەتا ﷺ لەگەڵ «ذوي القربى» و مەعتووفەکانیا و لە ئەنجامدا خودا بڕیاری داوە کە پێنج‌یەکی ئەو فەیئە بۆ ئەو چینانەیە لە گەدای موهاجیرەکان و، لەوانە کە لە پێش کۆچکردنی موهاجیرەکانا جێگیر بوون لە مەدینەدا، کە بریتین لە: ئەنسار و لەو کۆمەڵەیش کە لە پاش ئەوان دێن لە «تابعين».

وە لە واقیعدا ئەم بیرە زۆر لە بیری پێشوو جوانترە؛ چونکە هەرچەند دروستە ئەو دوو ئایەتە پەیوەندییان بە ئایەتی: ﴿للفقراء المهاجرين﴾وە نەبێ بە یاسای عەرەبی، بەڵام ئەگەر بەسرابن بەیەکەوە و پەیوەندییان بەیەکەوە بێ ئەوە بەیانی مەسرەفی فەیء ئەکا لە هەموو چەرخێکدا، وە ئەمە قازانجێکی باشە.

مالیکی کوڕی ئەوس ئەڵێ: عومەری کوڕی خەتاب ﷺ ئایەتی: ﴿إنما الصدقات للفقراء و المساكين﴾[1]ی خوێندەوە و فەرمووی: سەدەقات بۆ ئەم چینانەیە. پاش ئەوە ئایەتی: ﴿واعلموا أنما غنمتم من شيء فأن...﴾[2]ی خوێندەوە و فەرمووی: ئەمەیش بۆ ئەم کۆمەڵەیە. پاش ئەوە ئایەتی: ﴿ما أفاء الله على رسوله﴾ی خوێندەوە تا گەیشتە: ﴿للفقراء المهاجرين﴾ ئەویشی خوێندەوە و، ئایەتی: ﴿والذين تبوؤا الدار و الإيمان﴾ەی خوێندەوە و ئایەتی: ﴿والذين جاؤا من بعدهم...﴾ی خوێندەوە و، پاش ئەوە فەرمووی: ئەگەر نەمردم شوان لە خاکی یەمەنەوە دێت و بەشی خۆی لە فەیء وەرئەگرێ بێ ئەوەی ئارەق کەوتبێتە ناوچاوی. ئەمەیش مەعنای ئەوەیە کە فەیء ناوکۆیی [(اسم الجمع)] و موشتەرەکە بۆ موهاجیرەکان و، ئەنسارەکان و، ئەوانەیش کە دوای ئەوان دێن هەتا هەتایە.

وە ئەگێڕنەوە کە: عومەر لە کاتی خۆیا موهاجیر و ئەنسارەکانی بانگ کرد و راوێژی لەگەڵدا کردن دەربارەی بەشکردنی ئەوەی خودا پێیدابوون و فەرمووی: برۆن باش بیر بکەنەوە جا سبەینێ بێنەوە بۆ لام. جا خۆی ئەو شەوە بیری کردەوە و بۆی دەرکەوت ئەم ئایەتانە لەبەر بەشکردنی فەیء هاتوونەتە خوارەوە، کە سبەینێ کۆمەڵی یاران چوون بۆ خزمەتی فەرمووی: دوێنێ چوومەوە بەو ئایەتانەدا کە لە

١. التوبة؛ ٦٠.

٢. الأنفال؛ ٤١.

سوورەتی حەشردا خوێندمانەوە، جا چەند جارێکی دیکە هەر لە: ﴿ما أفاء اللّٰه...﴾ تا: ﴿أولئك هم الصادقون﴾ی خوێندەوە و فەرمووی: فەیء هەر بۆ ئەوانە نییە و بەس. وە ئایەتی: ﴿والذين تبوؤا الدار...﴾ و ئایەتی: ﴿والذين جاؤا من بعدهم...﴾ی خوێندەوە و فەرمووی: یەك کەس نییە لە ئەهلی ئیسلام بەر ئەوانە نەکەوێت.

یانی هەرچەن ئەو ئایەتانە پێویست نییە بەسرابن بە یەکەوە بەڵام بۆ ئەوە کە حوکمی فەیء لە ناو موسوڵمانانا لە چەرخی حەزرەتاﷺ و لە پاش ئەو هەتا ئیمرۆ بزانرێ هەر ئەبێ ئەو ئایەتانە بەسرابن بەیەکەوە.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾﴾

ئایا نارِوانی بۆ ئەوانە کە دوو دڵییان لەگەڵ پێغەمبەرا کردووە: بە ئاشکرا موسوڵمان و لە دڵا و لە ژێرەوە کافر بوون؟ بە برا کافرەکانی ئەهلی کیتابیان ئەڵێن: ئەگەر ئێوە لە وڵاتی خۆتان دەربکرێن ئێمەیش لەگەڵتانا دەرئەچین بە قسەی کەس ناکەین بۆ جەنگ کردن لەگەڵتانا و، ئەگەر جەنگتان لەگەڵدا بکرێ لە لایەنی موسوڵمانەکانەوە ئێمە یارمەتیتان ئەدەین، وە خودا شایەتی ئەدا ئەمانە درۆزنن و درۆ ئەکەن؛ ئەگەر ئەو کافرانە دەربکرێن ئەم دوودڵانە لەگەڵیانا دەرناچن، وە ئەگەر جەنگیان لەگەڵدا بکرێ یارمەتییان نادەن، وە ئەگەر پێوەبن بۆ پەیمان یارمەتییان بدەن زوو پشت لەو

جەنگە هەڵئەکەن و دوای ئەوەیش لە لایەنی کەسەوە یارمەتی نادرێن و، بەڵکوو خودا نائومێدیان ئەکا.

- بە راستی ئێوە، ئەی موسوڵمانەکان، بەهێز و تەواناترن لە بابەتی بیم و ترسانەوە لە دڵی ئەوانا لە خودای تەعالا. یانی ئەو دووڕووانە لە ئێوە زیاتر ئەترسن لەوە کە لە خودا بترسن، ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە ئەو دوودڵانە گەلێکن لە راستی تێ ناگەن و نازانن راستی چۆنە.

﴿لَا يُقَـٰتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِى قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَآءِ جُدُرٍۭ ۚ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ۖ ذَاقُوا۟ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ ٱلشَّيْطَـٰنِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَـٰنِ ٱكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَـٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِى ٱلنَّارِ خَـٰلِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٧﴾﴾

ئەو جوولەکە و دوودڵانە جەنگ لەگەڵ ئێوەدا ناکەن لە چەند دێیەکدا نەبێ کە قایم کرابن و بە خەنەك دەورەیان گیرابێ، یاخود مەگەر لە پشتی دیواری بەرزی قایمەوە نەبێ، ئازار و زیانیان بۆ یەکتر زۆر و بەتینە. تۆ کە تەماشایان بکەی وا گومان ئەبەی کە یەکگرتوو و هاوبیرن کەچی وانین و دڵیان جیایە و لەیەکەوە دوورن و بیریان جیاوازە، ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە ئەوانە گەلێکی وان رێ بە راستی نابەن.

حاڵی ئەمانەیش وەکوو حاڵی ئەوانە وایە کە بەم نزیکانە و لە پێش ئەمانەوە بوون وەکوو ئەهلی «بەدر» یا ئەهلی «بەنیقەینەقاع»، کە بەدبەختی و بەدئەنجامی خۆیانیان لە دنیادا چەشت و لە پاشەڕۆژیشا سزایەکی سەختیان هەیە، وە حاڵی ئەو دوودڵانە

کە ختەی جوولەکەکان ئەدەن بە داوای یارمەتیدانیان وەکوو حاڵ و نموونەی شەیتان وایە کە بە ئادەمیزادێکی دیاری وت: بەدبەخت کافر ببە و من رزگارت ئەکەم لە تاوانی کوفرەکەت! جا کاتێ کابرا کافر بوو شەیتان هاواری کرد و وتی: من بەریم و پەیوەندیم بە تۆوە نییە، من لە خودای پەروەردگاری جیهان ئەترسم! جا ئەنجامی ئەوانە ئەوە بوو کە بڕیار درا هەردووکیان لە ئاگری دۆزەخدا بمێننەوە هەتا هەتایە، [وە ئەمەیە سزای ستەمکاران].

بزانن! ئەو ئادەمیزادە کە باسمان کرد و شەیتان کافری کرد، بریتییە لە ئەبووجەهل کە لە رۆژی بەدردا شەیتان لە شێوەی ئادەمیزادێکدا بۆی دەرکەوت و بایی کرد و وتی: کەس بەسەر ئێوەدا زاڵ نابێ و، ئیمڕۆ ئێوە سەرکەوتوو ئەبن، وە پاش ئەوە کە کافرەکان شکان و موسوڵمانەکان سەرکەوتن بەسەریانا، شەیتان یەخەی لێ هەڵتەکانن و وتی: من لە خودا ئەترسم و ناوێرم یارمەتیتان بدەم.

وە زانا بەرزەکان فەرموویانە: مەعنای ئەم کەلیمە لەسەر ئەمەیە کە شەیتان ئینسان بایی ئەکا بە هەوا و هەوەس هەتا کافری ئەکا، پاش ئەوە کافر بوو ئەمجار تەرکی ئەکا و بە سەرگەردانی بەجێی دێڵێ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ وَٱتَّقُواْ
ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ نَسُواْ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمۡ
أَنفُسَهُمۡۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسۡتَوِيٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصۡحَٰبُ
ٱلۡجَنَّةِۚ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوۡ أَنزَلۡنَا هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانَ عَلَىٰ
جَبَلٖ لَّرَأَيۡتَهُۥ خَٰشِعٗا مُّتَصَدِّعٗا مِّنۡ خَشۡيَةِ ٱللَّهِۚ وَتِلۡكَ ٱلۡأَمۡثَٰلُ
نَضۡرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! لە خودا بترسن و خودا فەرمانی بە چی داوە جێبەجێی بکەن و ئەوەی نەهی لێ کردووە مەیکەن، وە با هەر کەسێ لە ئێوە بڕوانێ و بیر بکاتەوە لەو شتەدا و لەو کردەوەدا کە کردوویەتی و پێش خۆی خستووە و بەر لە خۆی ناردوویەتی بۆ سبەی ڕۆژ کە قیامەتە. وە خۆتان بپارێزن لەو شتانەدا پێشیان ئەخەن با پاك و ساف بۆ خودا بن.

وە وەکوو ئەو کەسانە مەبن کە خودایان فەرامۆش کردووە و گوێ بە فەرمانەکانی نادەن و سەرپێچییان لێ ئەکەن، خودایش لە تۆڵەی ئەوەدا ئەوانی تووشی دەردێکی وا کردووە کە خۆیان لە بیر چووەتەوە. واتە وەکوو ئەوان «أقرب الموجودات»ی واجبیان فەرامۆش کردووە خودایش «أقرب الموجودات»ی مومکینی لە بیری ئەوان بردووەتەوە. ئەو کۆمەڵە کە ئاوا خودایان فەرامۆش کردووە فاسقن و لە فەرمانی خودا دەرچوون.

ئەوانە کە خودایان لە بیرە ئەهلی بەهەشتن و، ئەوانەیش کە خودایان فەرامۆش کردووە ئەهلی دۆزەخن و، دیارە کە ئەهلی بەهەشت و دۆزەخ وەکوو یەك نین؛ ئەوانە کە بەهەشتین ئەوانەن رزگار و سەرفراز و گەیشتوون بە بەش و بارە لە لای خوداوە.

ئادەمیزاد زۆر جێگەی سەرسوڕمانە! ئێمە ئەم وتارە بەرزەمان رەوانە کردووە بۆ سەریان و ئەوان بەو گوێرەی شیاوە ناڕوانن بۆ ئەو قورئانە و سەرنجی نادەن و پەندی لێ وەر ناگرن.

ئەگەر ئێمە ئەم قورئانەمان رەوانە بکردایە بۆ سەر کێوێ و، ئەو کێوە لە مانای قورئانەکە بگەیشتایە ئەتبینی ئەو کێوە ئەکەوت و لەت لەت ئەبوو لە ترسی خودا. وە ئێمە ئەم نموونە و وتارە سەرسوڕهێنەرانە دێنینەوە بۆ خەڵك بە هیوای ئەوە کە بیر لە حاڵی خۆیان بکەنەوە و لە تاوانباری دەسبەردار ببن.

﴿هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَٰلِقُ ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾﴾

خودا ئەو خودایە کە کەس «واجب الوجود» و پەروەردگار نییە ئەو نەبێ، زانای پەنامەکی و دیارییە و، خودایێکە میهرەبانە لە دنیا و قیامەتا بە نیعمەتانی گەورە و بچووك، خودا ئەو خودایە کە کەس پەرستراو نییە ئەو نەبێ، کە ئەو پاشایە و زۆر دوورە لە کەم و کوورِی و ناتەواوی و، سەلامەتە و دوورە لە نەقسی سیفات و ئەفعال و، هێمنی ئەبەخشێ بە هەر کەسێ مەیلی ببێ و، چاودێر و پارێزەرە بۆ هەموو شتێ و، خاوەن عیزەتە و، جەبباری بەندەکانی خۆیەتی. واتە: هەرکەسێ تووشی کەم و ناتەواوی ببێ ئەوە خودا ئەتوانێ بۆی چاك بکاتەوە و کەم و کوورِییەکەی بۆ تەواو بکا. وە خاوەن عەزەمەتە، وە خودا پاکە لەو شتانە کە کافرەکان ئەیدەنە پاڵی. وە خودا خودایەکە هەرچی دروست ئەکا لەسەر ئەندازە و شێوەی بڕیاردراو دروستی ئەکا. وە تەسویری هەموو مەخلووقاتی مادی ئەکا لەسەر پێویست و موقتەزای حیکمەت. وە نەوەد و نۆ ناوی پیرۆز بۆ ئەو هەیە. وە تەسبیحی خودا ئەکا هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا، وە ئەو خودایە بە عیزەت و خاوەن حیکمەتە.

سووره‌تی مومته‌حینه (ممتحنة)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١٣" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ئه‌حزاب (أحزاب) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمۡ أَوۡلِيَآءَ تُلۡقُونَ إِلَيۡهِم
بِٱلۡمَوَدَّةِ وَقَدۡ كَفَرُواْ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلۡحَقِّ يُخۡرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمۡ أَن تُؤۡمِنُواْ
بِٱللَّهِ رَبِّكُمۡ إِن كُنتُمۡ خَرَجۡتُمۡ جِهَٰدٗا فِي سَبِيلِي وَٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِيۚ تُسِرُّونَ إِلَيۡهِم
بِٱلۡمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعۡلَمُ بِمَآ أَخۡفَيۡتُمۡ وَمَآ أَعۡلَنتُمۡۚ وَمَن يَفۡعَلۡهُ مِنكُمۡ فَقَدۡ ضَلَّ
سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ١ إِن يَثۡقَفُوكُمۡ يَكُونُواْ لَكُمۡ أَعۡدَآءٗ وَيَبۡسُطُوٓاْ إِلَيۡكُمۡ أَيۡدِيَهُمۡ
وَأَلۡسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّواْ لَوۡ تَكۡفُرُونَ ٢ لَن تَنفَعَكُمۡ أَرۡحَامُكُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُكُمۡۚ
يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ يَفۡصِلُ بَيۡنَكُمۡۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ٣﴾

ئه‌م ئایه‌تانه له حاته‌بی کوڕی به‌لته‌عه‌دا هاتنه خواره‌وه؛ کاتێ به‌وه‌ی زانی که حه‌زره‌ت ﷺ ئه‌یه‌وێ سوپا به‌رێ بۆ سه‌ر مه‌ککه بۆ گرتنی؛ نامه‌یه‌کی بۆ خه‌ڵکی مه‌ککه نووسی که: پێغه‌مبه‌ر به سوپاوه هات بۆ سه‌رتان ئاگاتان له خۆتان بێ! وه ئه‌م نامه‌یه دا به «سارة» که ژنێکی ئازادکراوی به‌نی‌موته‌للیب بوو. جا جوبره‌ئیل هات

بۆ لای حەزرەت ﷺ و هەواڵی پێ دا و، حەزرەت، عەلی و، عەممار و، تەلحە و، زوبەیر و، میقداد و، ئەبوومەرسەدی نارد و فەرمووی: بڕۆن هەتا ئەگەنە باخچەی «خاخ» لەوێدا کەژاوەیێ هەیە ژنێکی تێدایە و نامەکە لای ئەو ژنەیە. نامەکەی لێ بسێنن و بەرەڵای بکەن. ئەگەر نامەکەی نەدا پێتان بیکوژن. جا ڕۆیشتن لەو شوێنەدا پێیێ گەیشتن و داوای نامەکەیان لێ کرد. حاشای کرد و وتی: شتی وام لا نییە. حەزرەتی عەلی شمشێری لێ رووت کرد بیکوژێ! ئەوسا چووە ژێر و پێی لێ‌نا و، نامەکەی لە ناو مووی تەوقەسەریدا دەرهێنا. نامەکەیان هێنایەوە بۆ مەدینە، جا حەزرەت ﷺ حاتەبی بانگ کرد و پرسی: بۆچی وات کرد؟ ئەویش عەرزی کرد وتی: ئەی پێغەمبەری خودا لەو کاتەوە موسوڵمان بووم کوفرم نەکردووە و غەشم لێ نەکردووی و، بە دڵسۆزی و ساغی فرمانم کردووە. بەڵام من پیاوێکم خێزان و پەیوەندیم لە ناو قورەیشایە و کەسم نییە بیان پارێزێ. ویستم ئەم نامە بکەم بە خزمەتێ و منەتێ بەسەریانەوە، ئەیشمزانی کە ئەم نامەی منە سودێکی بۆ ئەوان نییە و جێگەی هیچ ناگرێ. حەزرەت ﷺ باوەڕی پێ کرد و بیانووەکەی لێ وەرگرت.

جا خودا فەرمووی: ئەی کەسانێ کە باوەڕتان هێناوە بە خودا و پێغەمبەر! دوژمنی من و دوژمنی خۆتان مەگرن بە دۆست هەتا نهێنی و شتی پەنامەکی خۆتان بە نامە بگەیەنن بەو دوژمنانە و، لەگەڵ ئەوەدا ئەوان بێ‌باوەڕن و باوەڕیان بەم قورئانە نییە کە هاتووە بۆتان، وە پێغەمبەر و ئێوەیان دەرکرد لەسەر ئەوە کە باوەڕتان بە خودای تاق و تەنیا کرد. دەی مادام ئێوە دەرچوون بۆ جیهاد و غەزا و گیانبازی لەبەر خودا و داوای رەزای خودا ئەکەن. چۆن ئێوە بە پەنامەکی نامەیان بۆ رەوانە ئەکەن و، من زاناترم لە ئێوە بەوەی بیشارنەوە یا دەری بڕن؟ وە کەسێ لە ئێوە ئەم جۆرە کارە نابارە بکا ئەوە رێگەی راستی ون کردووە.

ئەگەر ئەو کافرانە دەستیان بەسەرتانا بڕوا ئەبن بە دوژمنتان و دەست و زمانتان بۆ درێژ ئەکەنەوە. واتە بە دەست ئازارتان ئەدەن و، بە زمان قسەتان لە دژ ئەکەن و دیعایەی خراپتان دەربارە ئەکەن و، زۆر حەز ئەکەن کە کافر ببن و رێگەی خۆتان بەردەن و بچنە سەر رێگەی ئەوان.

بزانن! کە خزم و خوێش و نەتەوە و پەیوەندتان لە رۆژی قیامەتدا هیچ سوودێکتان پێ نادەن. جا خودا لەو رۆژەدا لە یەکتان جیا ئەکاتەوە و، بەهەشتی بۆ بەهەشت و دۆزەخی بۆ دۆزەخ و، خودا بینایە بە هەموو کردەوەیەکی ئێوە.

﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا
بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ
وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ
وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۖ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ
﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَٱغْفِرْ لَنَا رَبَّنَآ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ
﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ
فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٦﴾ ۞﴾

بە راستی هەیە بۆ ئێوە لە حەزرەتی ئیبراهیم و پەیڕەوەکانیدا سیفەتێکی جوانی پەسەندی وەها کە پێویستە شوێنیان بکەون و بیانکەن بە پێشەوای خۆتان لەو رەوشتە جوانەدا، کە بریتییە لە دەربڕینی بێبەشی و دوور کەوتنەوە و یەخەهەڵتەکاندن لە کافرەکان، جا ئەو رەوشتیانە لەو کاتەدا بوو کە بە گەلەکەیانیان وت: بە راستی ئێمە هەموومان بەری و تەریکین لە ئێوە و لەو بتانە کە، بێجگە لە خودا، ئەیانپەرستن،

باوەڕمان بە خۆتان و بتەکانتان نییە و، دوژمنایەتی لە نێوان ئێمە و ئێوەدا سەری هەڵدا و، جەنگ و رق و کینەمان لەگەڵتانایە هەتا هەتایە، مەگەر کاتێ ئەم دوژمنایەتییە تەواو ببێ کە ئێوە باوەڕ بە خودای تاقی تەنیا بکەن.

ئیبراهیم و ئەوانەی لەگەڵیدا بوون شیاوی ئەوەن پێشەوای ئێوە بن لە هەموو شتێکدا، لە وتەکەی حەزرەتی ئیبراهیمدا نەبێ کە بە باوکی وت: داوای لێ خۆشبوونت لە خودا بۆ ئەکەم؛ ئەوە حەقتان نییە لەوەدا وەك ئیبراهیم بکەن؛ چونکە داواکەی ئەو لە پێش نەهی خودادا بوو لێی، ئیتر پاش ئەوە کە خودا نەهی لێ کرد ماوە و ڕێگەی داوای ئەو لێ خۆشبوونە نامێنێ. وتەکەی حەزرەتی ئیبراهیمیش ئەوە بوو لە کاتی خۆیا بە باوکی فەرموو: من لەمەولا داوای لێ خۆشبوونت بۆ ئەکەم و هیچم بە دەس نییە لە لای خوداوە بۆ تۆ لەوە زیاتر، ئیتر خودا کەیفی خۆیەتی داوا کەم لێ وەرئەگرێ یا نە.

وە حەزرەتی ئیبراهیم ئەپاڕایەوە و ئەیفەرموو: پەروەردگارا پشت بە تۆ ئەبەستین و، پەنامان هەر تۆیت و، بۆ لای تۆ ئەگەڕێینەوە و، ئەنجاممان بۆ لای تۆیە. پەروەردگارا! مەمانکە بە فیتنە بۆ کافرەکان، واتە مەمانکە بە جێگەی بەڵا و مەینەتی لە لایەنی کافرەکانەوە و، زاڵیان مەکە بەسەرمانا هەتا گیرۆدەمان بکەن بە سزایێ لە تەوانامانا نەبێ هەڵی بگرین، وە تاوانمان ببەخشە، پەروەردگارا بە راستی تۆ خاوەن عیززەت و خاوەن حیکمەتی.

بە راستی هەیە بۆ ئێوە لە حەزرەتی ئیبراهیم و پەیڕەوەکانیدا رەوشتی جوانی وەها کە ئێوەیش بیانگرن و پەیڕەوی ئەوانی تێدا بکەن، هەروەها ئەم پەیڕەوی رەوشتە جوانە بۆ هەموو کەسێکیش هەیە کە هیوای کەرەمی خودای هەیە و، بە هیوای سەربەرزی پاشەڕۆژە. وە هەرکەسێ پشت لە رەوشتی بەرزی پێغەمبەران هەڵبکا ئەوە خودا دەوڵەمەندە و نیازی بەو کەسە نییە.

﴿عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَـٰتَلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ وَظَـٰهَرُوا۟ عَلَىٰٓ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٩﴾﴾

هیوا وایە کە خودا خۆشەویستی بخاتە نێوان ئێوە و ئەو کەسانەوە کە دوژمنایەتیان لەگەڵا کردن، وە خودا تەوانایە و خودا تاوانبەخش و میهرەبانە. خودا رێگەتان لێ ناگرێ و نەهیتان لێ ناکا لەوە کە چاکە بکەن و بە باشی رەفتار بکەن لەگەڵ ئەوانەدا کە جەنگیان لەگەڵدا نەکردوون لە منداڵ و نەوە و، لە خانوو و بەرەی خۆتان دەریان نەکردوون، خودا ئەوانەی خۆش ئەوێ کە بە باشی و عەداڵەت رەفتار ئەکەن. وە خودا نەهی لەوە ئەکا کە چاکە و میهرەبانی لەگەڵ ئەوانەدا بکەن کە جەنگیان لەگەڵا کردوون لەسەر ئەوە کە دینتان هەیە و لە ماڵ و خانووی خۆتان دەریان کردوون و، یارمەتی دوژمنانی ئێوەیان داوە بۆ دەرکردنتان، جا کەسێ ئەوانەی خۆش بوێ ئەوە بە ستەمگەر ئەناسرێن و ستەمکارن.

دەگێرنەوە کە: «فتیلە»ی کچی «عبدالعزی» لە حاڵی کافریدا رۆیشت بۆ مەدینەی مونەووەرە بۆ دیدەنی ئەسمای کچی ئەبووبەکری سدیق، کە کچی «فتیلە» بوو، وە ئەسما ئەیویست خزمەتی بکا، هەستا چووە خزمەتی حەزرەت ﷺ و پرسیاری لێ کرد دەربارەی ئەوە، جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە و، ئەسما پاش ئەوە باش خزمەتی کرد.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٖ فَٱمۡتَحِنُوهُنَّۖ ٱللَّهُ أَعۡلَمُ
بِإِيمَٰنِهِنَّۖ فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ
يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ
أُجُورَهُنَّۚ وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ
حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿١٠﴾ وَإِن فَاتَكُمۡ شَيۡءٞ مِّنۡ أَزۡوَٰجِكُمۡ
إِلَى ٱلۡكُفَّارِ فَعَاقَبۡتُمۡ فَـَٔاتُواْ ٱلَّذِينَ ذَهَبَتۡ أَزۡوَٰجُهُم مِّثۡلَ مَآ أَنفَقُواْۚ وَٱتَّقُواْ
ٱللَّهَ ٱلَّذِيٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ﴿١١﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان هەیە بە خودا و پێغەمبەری خودا! کاتێ ژنە خاوەن ئیمانەکان هاتن بۆ لاتان لە شێوەی ژنانی کۆچکردوودا. واتە ئەگەر ژنێکی کافر ئیمانی هێنا و کۆچی کرد بۆ لاتان لەگەڵ داوای ئیماندا و وتی ئیمانم هێناوە، ئەوە بەراوردی ئەحواڵیان بکەن بە مەشغووڵ بوون بە بەندەیی کردن و خۆ گرتن بە ئادابی ئایینەوە لە وەخت و ناوەختا و بە هۆی دەمودوو وتاریانەوە هەرچەند خودا راستی ئەزانێ. جا ئەگەر بە باشی بۆتان دەرکەوت کە ئەوانە خاوەن باوەڕن ئیتر مەیاندەنەوە بە کافرەکان، نە ئەمانە حەڵاڵن بۆ ئەوان و نە ئەوانیش حەڵاڵن بۆ ئەمان، وە هەرکام لەوانە شووی کردبوو مێردی هەبوو مێردەکەی هاتبوو بە شوێنیا و داوای ئەکردەوە، ئەوە ئەوان چییان داوە بەو ژنانە لە خەرج و مارەیی بیاندەنەوە. وە گوناهتان ناگا کە مارەیان بکەن کە مارەییەکەتان داپێیان. وە هەرگیز گوێ بە نیکاح و «عیسمەت»ێ مەدەن کە لە ناو کافرەکانا بڕیار درابێ و، وە ئێوە داوای ئەو ئەندازە بکەن کە خەرجتان کردووە ئەگەر ژنێ لە ژنانی ئێوە ڕۆیشتنەوە بۆ ناو کافرەکان، وە با ئەوانیش داوای

ئەو پارە بکەن کە سەرفیان کردووە ئەگەر ژنی موسوڵمان لە لای ئەوانەوە هاتن بۆ لای ئێمە. ئەمەی بەیان کرا حوکمی خودایە حوکمی پێ ئەکا لە ناو ئێوەدا و، خودا زانا و خاوەن حیکمەتە. بە پێی مەسڵەحەت ئەحکام دائەنێ بۆ بەندەکانی خۆی. وە خودای تەعالا خاوەن عیلم و خاوەن حیکمەتە. وە ئەگەر یەکێ لە ژنەکانی ئێوە لە دەستتان دەرچوو رۆیشت بۆ لای کافرەکان، جا نۆبەی ئێوە هات کە مارەیی ژنێ بدەن کە بە موسوڵمانی لە لای کافرەکانەوە هاتووە بۆ لای ئێوە، ئەوە مارەییەکە مەدەنەوە بە کافرەکان، بەڵکوو بیدەن بەو کەسە کە ژنەکەی لە دەس دەرچووە و چووەتە ناو کافرەکان.

دەگێڕنەوە: کاتێ کە ئایەتی پێشوو هاتە خوارەوە کافرەکان بەوە رازی نەبوون کە مارەیی ئەو ژنانە ئەرۆنەوە بۆ لایان بدەن بە شووە موسوڵمانەکانیان، جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە. واتە: مادام ئەوان مارەیی ئەو ژنانە نادەنەوە بە خاوەنەکانیان لە موسوڵمانەکان، ئێوەیش کاتێ ژنێکی ئەوان موسوڵمان بوو هات بۆ لاتان و موسوڵمانێ مارەی کرد و خاوەنە کافرەکەی هات بە شوێنیا مارەیی ئەم ژنە مەدەن بەو مێردە کافرەی کە هاتووە بە دوایا، بەڵکوو بیدەن بەو پیاوە موسوڵمانە کە ژنەکەی چووە بۆ ناو کافرەکان، حەق بە حەق، وەکوو بارمتەی ناو خەڵك.

وە بۆ جێبەجێکردنی ئەم فەرمانە خودا فەرمووی: وە بترسن لەو خودایە باوەڕتان پێ کردووە و چاودێری ئەم فەرمانانەی بکەن.

دەگێڕنەوە: لە موعاهەدەی حودەیبییەدا بڕیاردرابوو: کاتێ یەکێ لە کافرەکان رای کرد بۆ لای ئێمە و ئەوان هاتن بەشوێنیا ئێمە بیگێڕینەوە. بە گوێرەی ئەمە پێویست بوو کاتێ ژنێکیش لەوان موسوڵمان ببێ و بێت بۆ لای موسوڵمانەکان هەر رەوانە بکرێتەوە بۆ لایان. بەڵام خودا ئایەتی نارد و، گەڕانەوەی ئەو ژنە موسوڵمانانەی بۆ

لای کافرەکان مەنع کرد و، بڕیاری دا مادام شووەکەی هات بەشوێنیا مارەیی ژنەکەی پێ بدرێ و ژنەکەی لە لای ئێمە بمێنێتەوە هەتا شوو ئەکا بە هەر کەس ئارەزوو ئەکا؛ چونکی گێڕانەوەی ژنی موسوڵمان بۆ ناو کافر مەنع کرابوو.

لەسەر ئەم یاسا «سەبیعە» ناوی کچی حەرسی ئەسلەمی بە کۆچکردوویی هات بۆ مەدینەی مونەووەرە مێردەکەی کە «موسافیر»ی مەخزوومی بوو هات بە شوێنیا داوای ژنەکەی کردەوە و، ئایەتی: ﴿**إذا جاءكم المؤمنات مهاجرات...**﴾ هاتە خوارەوە، حەزرەت ﷺ سەبیعەی سوێند دا کە بە ڕاستی و بێ‌فێڵ موسوڵمان بووە، ئەویش سوێندی خوارد و، حەزرەت ﷺ ئەوەی کە «موسافیر» لە سەبیعەدا سەرفی کردبوو دایەوە پێی و، موسافیر ڕۆیشتەوە بۆ مەککە و، سەبیعە شووی کرد بە عومەری کوڕی خەتاب رضي الله عنه و تەواوی مارەیی دایێ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ﴿١٣﴾﴾

واتە: ئەی پێغەمبەر! کاتێ ئەو ژنانە کە مەیلیان لە باوەڕ کردن و موسوڵمان بوونە هاتن بۆ لات کە موبایەعەت لەگەڵا بکەن لەسەر ئەوە کە: بە هیچ جۆرێ هاوبەش بۆ خودا بڕیار نەدەن و، دزی نەکەن و، زینا نەکەن و، منداڵی خۆیان نەکوژن، واتە کچی خۆیان زیندەبەچاڵ نەکەن و، بوختانی درۆ لە نێوان دەست و پێی خۆیانا نەکەن، واتە منداڵی بێگانە نەهێنن لە بەینی دەست و پێی خۆیانا دایبنێن و، بە درۆ

و ناحەق بیکەن بە مندالی مێردەکەی خۆیان. وە لە هیچ کردەوە و بیر و باوەڕێکی ناسراوی ئایینیدا نا فەرمانی تۆ نەکەن و سەرپێچی لە فەرمانی تۆ نەکەن. ئەوە تۆ موبایەعەیان لەگەڵدا بکە و هەر کام لەوانە بە یەکێ لە کۆمەڵەی ژنانی موسوڵمان بژمێرە و، داوای تاوانبەخشییان لە خودا بۆ بکە، بە ڕاستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

بزانن! ئەم موبایەعەی حەزرەتە ﷺ لەگەڵ ژنانا لە فەتحی مەککەدا بوو، وە پاش ئەوە کە پیاوان موبایەعەیان کرد حەزرەت ﷺ لەسەر تەپەی «سەفا» دانیشت و عومەر لە خوارەوە دانیشت و ژنان هاتن بۆ موبایەعە. «ابن الجوزی» ﷺ ئەفەرموێ: جوملەی ئەو ژنانە کە حازر بوون لە بۆ موبایەعە چوارسەد و پەنجا و حەوت ژن بوون، وە دەستی نەخستە ناو دەستی هیچ ژنێکەوە.

وە لە سەحیحی موسلیمدا لە عائیشەوە ﷺ ئەگێڕێتەوە: کە ژنان لە مەککەوە کۆچیان ئەکرد بۆ مەدینە تاقی ئەکرانەوە بە ئایەتی: ﴿يا أيها النبي إذا جاءك المؤمنات...﴾ تا دوایی ئایەتەکە. عائیشە ئەفەرموێت: هەر ژنێ ئیقراری بەم مادانە بکردایە کە لەم ئایەتەدان ئەوە حەزرەت ﷺ پێی ئەفەرموون: بڕۆن خوا حافیز ئەوا موبایەعەم لەگەڵا کردن. وەڵڵاهی حەزرەت ﷺ دەستی لە دەستی هیچ ژنێکیان نەکەوت!

عائیشە ﷺ ئەڵێ: وەڵڵاهی! هەرگیز حەزرەت ﷺ موبایەعەی لەگەڵ هیچ ژنێکدا نەکردووە بەوە نەبێ کە خودا فەرمانی پێداوە، وە دەستی حەزرەت ﷺ نەکەوتووە لە دەستی هیچ ژنێ. وە هەر کاتێ کە عەهدی لێ وەرئەگرتن ئەیفەرموو: ئەوا بە وتار موبایەعەم لەگەڵا کردن.

وە «ام عطیه» ئەڵێ: کاتێ حەزرەت ﷺ گەیشتە مەدینەی مونەووەرە پاش ماوەیێ ژنانی ئەنساری کۆ کردەوە لە ماڵێکدا، دوایی عومەری کوڕی خەتابی نارد لە دەرگای ماڵەکەدا وەستا و، حەزرەت ﷺ سەلامی کرد و ژنەکان وەڵامی سەلامەکەیان دایەوە.

جا فەرمووی: من پێغەمبەری خودام بۆ لای ئێوە بۆ ئەوە کە بە هیچ جۆرێ هاوبەش بۆ خودا دانەنێن، ئەوانیش وتیان: بەڵێ: جا حەزرەت ﷺ لە دەرەوەی ماڵەکەوە دەستی درێژ کرد و، ئێمەیش لە ناوەوە دەستمان درێژ کرد. لە پاشا حەزرەت ﷺ فەرمووی: خوایە بە شایەت بە!

عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکیەوە ئەویش لە باپیریەوە ئەگێڕێتەوە: کە حەزرەت ﷺ موبایەعەی لەگەڵ ژنانا ئەکرد فەرمانی ئەدا کاسەیێ ئاویان ئەهێنا و دەستی تێ ئەخست، لە پاشان ئەیفەرموو بە ژنەکان ئەوانیش دەستیان ئەخستە ئەو کاسەوە.

جا وەکوو خودا لە سەرە تای سوورەتی «ممتحنة»وە فەرمانی دا بە مەنعی موسوڵمانان لە دۆستایەتی کافران، بەهەمان شێوە کۆتایی بە سوورەتەکە هێنا و فەرمووی: ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەر هێناوە دۆستایەتی مەکەن و گەلێکی وەها بە دۆست مەگرن کە خودا قاری لێ گرتوون و حاڵیان وایە نائومێد بوون لە پاداش و خۆشی پاشەڕۆژ وەکوو چۆن کافران نائومێد بوون لە گەڕانەوەی مردووەکانی گۆڕ بۆ لایان. وەیا وەکوو نائومێد بوونی کافرانی مردووی ناو گۆڕ پاش ئەوە ئاگادار بوون لەسەر بەدبەختی خۆیان لە لایەنی فریشتەکانەوە. پەنا بە خودا!

دەگێڕنەوە: ئەم ئایەتە هاتووەتە خوارەوە دەربارەی هەندێ لە موسوڵمانە موهاجیرە هەژارەکان کە هاتوچۆی لای جوولەکەکانیان ئەکرد بۆ ئەوە لە باخ و بێستانیانا ئیش بکەن و لە بەری ئەو باخانە وەربگرن.

سووره‌تی سه‌ف (صف)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١٤" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ته‌غابون (تغابن) هاتووه‌ته خواره‌وه

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ١ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ٢ كَبُرَ مَقۡتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ٣ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِۦ صَفّٗا كَأَنَّهُم بُنۡيَٰنٞ مَّرۡصُوصٞ ٤﴾

عه‌بدوڵڵای کوڕی سه‌لام ﷺ ئه‌ڵێ: کۆمه‌ڵێ له یارانی حه‌زره‌ت ﷺ دانیشتبووین و، له ناو خۆمانا قسه‌مان ئه‌کرد؛ وتمان: ئه‌گه‌ر بمانزانیایێ چ کرده‌وه‌یێ له لای خودا زۆر چاکه و خودا پێی خۆشه [ماڵ و گیانمان بۆی به‌خت ئه‌کرد]! جا خودا ئایه‌ته‌کانی: ﴿سبح لله...﴾ هه‌تا: ﴿کأنهم بنیان مرصوص﴾ی نارده خواره‌وه.

واته: ته‌نزیهی خودا ئه‌کا و، ته‌سبیح و ته‌قدیس بۆ خودا ئه‌کا هه‌رچی له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدایه، وه ئه‌و خودایه خاوه‌ن عیززه‌ت و خاوه‌ن حیکمه‌ته.

ئه‌ی که‌سانێ که باوه‌ڕتان هێناوه! بۆچی به زمان شتێ ئه‌ڵێن و به کرده‌وه نایکه‌ن؟ ئه‌وه که شتێ بڵێن و نه‌یکه‌ن و هه‌ر قسه بێ و کرده‌ی له‌گه‌ڵدا نه‌بێ لای خودا زۆر

گەورەیە و، خودا قاری لەو جۆرە شتانەیە و زۆری پێ ناخۆشە. بە راستی خودا ئەو کەسانەی خۆش ئەوێ کە جیهاد ئەکەن لە رێگەی خودادا و بە ریز ئەوەستن لە جەنگدا وەك ئەوە کە چۆن بینایەك دروستکرابێ و هەمووی لکابێ بەیەکەوە، وەها کە رێگەی هیچ نەمێنێ بۆ لێ دەرچوونی. یا بینایێ کە بەینەکانی دیوارەکەی بە قورقوشم دارژرابێ. وە ئەمە کینایەیە لە یەکدڵی و یە کیەتییان و، کینایەیە لە مانەوەیان لە شوێنی خۆیانا هەتا سەرئەکەون بەسەر دوژمنەکانیانا.

﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِى وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ۝٥﴾

باسی ئەوە بکە کە مووسای کوڕی عیمران بە گەلەکەی خۆی کە بەنیئیسرائیل بوون فەرموو: ئەی گەلی من بۆچی ئازاری دڵم ئەدەن بە بێ باوەڕی بە خودا و، بە تاوانکردن و نیسبەتدانی عەیبی بێئەساس بۆ لام؟ لەگەڵ ئەوەیشدا ئێوە بێگومان ئەزانن من پێغەمبەری خودام و رەوانە کراوم بۆ لای ئێوە بە هۆی ئەو موعجیزاتەوە کە خودا بۆی کردووم و، بە هۆی ئەو سەرکەوتنانەوە کە خودا دای پێم بەسەر دوژمنانا. جا کاتێ ئەو بەنیئیسرائیلییانە گوێیان بە قسەکەی مووسا نەدا و لایان دا لەوە کە قسەکەی وەربگرن خودایش دڵی ئەوانی لادا لە وەرگرتنی حەق؛ چونکی خودا هیدایەتی گەلێ نادا کە لە یاسا و سنووری دین دەرچن بە هیدایەتێ کە بیانگەیەنێ بە مەبەست.

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ

قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ
إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ
وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ
وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

وە باسی ئەوە بکە کە عیسای کوڕی مەریەمعليه السلام فەرمووی: ئەی بەنیئیسرائیل! بێگومان من پێغەمبەرم و لە لایەنی خوداوە ڕەوانە کراوم بۆ لای ئێوە و حاڵم وەهایە باوەڕی خۆم دەرئەبڕم و ڕای ئەگەیەنم کە ئەو کتێبەی پێش من هاتووەتە خوارەوە وەکوو تەوراتی مووسایێ ڕاستە و باوەڕم پێیەتی، هەروەها موژدەدەریشم بە پێغەمبەرێ کە لە پاش من دێت و ناوی ئەحمەدەصلى الله عليه وسلم جا کاتێ ئەو پێغەمبەرە موژدەپێدراوە هات بۆ لایان بە موعجیزاتی ئاشکراوە، لە باتی ئەوە پێشوازی بکەن و باوەڕی پێ بکەن وتیان: ئەم کیتابە کە ئەم زاتە هێناویەتی جادوویەکی دیارییە! جا کێ لەو کەسە ستەمکارترە کە درۆ بە دەم دینی خوداوە هەڵبەستێ، کەچی ئەو کەسە بانگ ئەکرێ بۆ ئەوە ئایینی ئیسلام هەڵبژێرێ و باوەڕی پێ بکا؟ وە خودای تەعالا گەلی ستەمکار شارەزا ناکا.

ئەم کافرە خاوەن کتێبانە لە گاور و جوولەکە ئەیانەوێ چرای ئیسلام بە دەم و فوو بکوژێننەوە، وە خودا نوور و ڕووناکی خۆی، ئەم ڕووناکییەی کە ویستوویەتی خۆرهەڵات و خۆرنشینی پێ ڕووناك بکاتەوە، تەواو ئەکا هەرچەند کافرەکان پێیان ناخۆش بێ.

خودا ئەو زاتە میهرەبانەیە کە پێغەمبەری خۆی لەگەڵ قورئان و موعجیزەدا و لەگەڵ ئایینی خودابەیەکناسیدا کە ئایینێکی ڕاست و موافیقی حەقە ناردووە بۆ ئەوە

کە ئەو ئایینە بەرز بکاتەوە بە سەر هەموو ئایینێکا بە جارێ، هەرچەن کافرەکان ئەمەیان پێ ناخۆش بێ.

لە جوبەیری کوڕی موتعیم دەگێڕنەوە کە پێغەمبەرﷺ فەرموویەتی: «**إن لي أسماء: أنا محمد، و أنا أحمد، و أنا الماحي الذي يمحو الله بي الكفر، و أنا الحاشر الذي يحشر الناس على قدمي، و أنا العاقب.**» رواه البخاري.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّٰتِ عَدْنٍۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَاۖ نَصْرٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! ئایا حەز ئەکەن شارەزاتان بکەم بۆ تیجارەتێ کە لە سزای سەختی پاشەڕۆژتان رزگار بکات؟: ئەو تیجارەتە ئەوەیە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خۆتان پتەو و دامەزراو بکەن لەگەڵ ئەو باوەڕەپتەوەدا جیهاد بکەن لە ڕێگەی خودادا بۆ ڕووناك کردنەوەی ئادابی دین و بەرز کردنەوەی کەلیمەی تەوحید بە دارایی و گیانی خۆتان بە هەر شێوەیێ لە تواناتانا بێ و بۆتان بگونجێ، ئەگەر بزانن ئەمەتان چاکتر و پیرۆزترە بۆ پاشەڕۆژتان.

ئەگەر ئاوا بکەن و بەم شێوە کۆشش بۆ پاشەڕۆژ بکەن خودا تاوانتان ئەبەخشێ و ئەتانخاتە ناو بەهەشتێکەوە کە جۆبار لە ژێر دارەکانیانەوە ڕەوان ئەبێ و، هەروەها چەن خانوو و ماڵی جوانتان لە بەهەشتانی «دار الإقامة»دا ئەداتێ، ئەمە بەشێکی گەورەیە و گەیشتنە بە پایە و پیرۆزی هەتا هەتایە، زیاد لەمانەیش پلە و پایەیەکی

دیکەتان ئەداتێ کە زۆرتان لا خۆشەویستە کە بریتییە لە یارمەتیدان و سەرخستن بەسەر دوژمناندا لە لایەنی خوداوە و فەتحێکی نزیك بۆ شاری مەککە، وە موژدە بدە بە موسوڵمانەکان بەم خێر و پیرۆزییە.

ئیبنوعەباس ﭫ فەرموویەتی: ئەم فەتحە فەتحی وڵاتی رۆم و فارسە. وە هەندێ‌تر وتوویانە: هەموو فەتح و سەرکەوتنێکە لەسەر رووی زەویدا.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُوٓاْ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ لِلۡحَوَارِيِّـۧنَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٞ مِّنۢ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٞۖ فَأَيَّدۡنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَىٰ عَدُوِّهِمۡ فَأَصۡبَحُواْ ظَٰهِرِينَ ١٤ ﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا هەیە! ببن بە یارمەتیدەری خودا وەکوو چۆن حەوارییەکانی حەزرەتی عیسا وتیان: ئێمە یارمەتیدەری خوداین و حازرین بۆ یارمەتیدانی دین پاش ئەوە کە عیسا ﷺ فەرمووی: کێ یارمەتیدەری منە بۆ لای خودا و بۆ بڵاوکردنەوەی دین؟ جا کۆمەڵێ لە بەنی‌ئیسرائیل باوەڕیان کرد و کۆمەڵێکیان کافر بوون. ئێمەیش موسوڵمانەکانمان یارمەتی دا و بەرزمان کردنەوە بەسەر دوژمنەکانیانا و زاڵ بوون بەسەریانا.

بزانن! کەلیمەی «حور» بە مەعنا سپێتییە، وە «حواری» بە مەعنای ئەمینە و، بە مەعنا کەسێکە کە دڵسۆز بێ بەرابەر بە کەسێ. وە حەواری حەزرەتی عیسا دوازدە کەس بوون. وە دەربارەی ناوبردنیان بەو ناوە چەن قسەیێ هەیە:

ئیبنوعەباس ئەفەرموێت: لەبەر ئەوە بووە کە بەرگ و پۆشاکیان سپی بووە و، پیشەیان راو بووە. وە هەندێ ئەڵێن: پیشەیان ئەوە بووە جلیان سپی کردووەتەوە.

عەتا فەرموویەتی: مەریەم ﷺ عیسای دایە دەستی چەن کەسێ کە پیشەیەکی فێربکەن، تا دواجار دایە دەستی کۆمەڵێ خامیان سپی ئەکردەوە. مامۆستاکەی ویستی

سەفەر بکا، بە عیسای وت: من ئەڕۆم بۆ سەفەر و بەرگ و پۆشاکێکی زۆرم لایە کە ڕەنگەکانیان جیاوازن و تۆ ئەزانی قوماش ڕەنگ بکەی، ئەو جلانە ڕەنگ بکە. جا حەزرەتی عیسا کووپەیەکی گەرم کرد و هەموو جلەکانی تێخست و فەرمووی: بە ئیزنی خودا ببن بەو جۆرە بەرگە کە من ئەمەوێ! لەو کاتەدا مامۆستاکەی لە سەفەر هاتەوە و پرسیاری جلەکانی لێ کرد ئەویش وتی: ئەوەتا هەموویان وان لە ناو ئەو کووپەدا! کابرا کە چاوی بە کووپەکە کەوت بە عیسای وت: هەموو جلەکانت خراپ کردووە. جا عیسا لەسەر دڵخوازی کابرای مامۆستای یەکە یەکە جلەکانی لە کووپەکە دەرهێنا. ئەویش زۆر سەری لەم کارە سووڕما و، زانی ئەمە شتێکی لە یاسابەدەر و نائێرەتییە و ئەبێ عیسا کابرایەکی خاوەن پایە بێ. جا دەستی کرد بە باسکردنی و هەموو هاوڕێکانی ئیمانیان پێ هێنا.

سووره‌تی جوموعه (جمعة)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١١" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی سه‌ف (صف) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِ ٱلۡمَلِكِ ٱلۡقُدُّوسِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَكِيمِ
(١) هُوَ ٱلَّذِي بَعَثَ فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ رَسُولٗا مِّنۡهُمۡ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمۡ
وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَإِن كَانُواْ مِن قَبۡلُ لَفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ (٢)
وَءَاخَرِينَ مِنۡهُمۡ لَمَّا يَلۡحَقُواْ بِهِمۡۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ (٣) ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ
يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ (٤)﴾

هه‌رچی وا له ئاسمانه‌کان و زه‌ویدا ته‌سبیح بۆ زاتی خودا ئه‌کا، ئه‌و خودایه که پادشایه و، به‌ری و دووره له که‌می و ناته‌واوی و، خاوه‌ن عیززه‌ت و خاوه‌ن حیکمه‌ته، خودایه‌کی وایه له ناو گه‌له نه‌خوێنده‌واره‌کانا پێغه‌مبه‌ری له خۆیان بۆ ره‌وانه کردوون، ئه‌و پێغه‌مبه‌رانه حاڵیان وایه ئایه‌ته‌کانی خودایان به‌سه‌ردا ده‌خوێننه‌وه و دڵیان له بیر و باوه‌ڕی نابار و ناهه‌موار پاك ئه‌که‌نه‌وه و، له خوو و ره‌وشتی ناهه‌مواریان دوورئه‌خه‌نه‌وه و، کتێبی خودا و شه‌ریعه‌ت و یاسای دینیان فێرئه‌که‌ن، هه‌رچه‌ن ئه‌وان له پێش هاتنی ئه‌م ره‌هبه‌ره نازداره‌دا له ناو گومڕاهییه‌کی بێ‌ئه‌ندازه‌دا بوون، هه‌روا ئه‌م ره‌هبه‌ره به

هۆی کیتابی پیرۆزی خودایی و، فەرمووده بەرزەکانی خۆیەوە گەلێکی تریش لە موسوڵمانان فێر ئەکا کە هێشتا پێیان نەگەیشتوون و دوای چەرخی یاران دێن، وەکوو تابیعین و کۆمەڵانی دوای ئەوان تا رۆژی قیامەت.

وە ئەم رێز و پلە و پایە کە دەست ئەم پێغەمبەرە بەرزە کەوتووە پلە و پایەیەکە لە لایەنی خوداوە دراوە بەم پێغەمبەرە و، هەروەها ئەمە پیرۆزی و بەختیارییە بۆ گەلەکەیشی هاتووەتەجێ و، هەر پلە و رێزێك خودا بیەوێ ئەیدا بە هەرکەسێ خۆی خواستی لەسەری بێ. وە خودای تەعالا خاوەنی فەزڵێکی گەورە و رەسایە.

﴿مَثَلُ ٱلَّذِينَ حُمِّلُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ ٱلْحِمَارِ يَحْمِلُ
أَسْفَارًۢا ۚ بِئْسَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ
ٱلظَّٰلِمِينَ ۝٥﴾

نموونە و وێنەی سەرسوڕهێنەری ئەو کەسانە کە تەورات کراوە بە باریان و تەوراتیات پێ هەڵگیراوە، واتە: لە لایەنی حەزرەتی مووسا و شوێنکەوتووانی حەزرەتی مووساوە تەوراتیان نیشان دراوە و بڕیاردراوە لەسەریان کە رەفتاری پێ بکەن، کەچی ئەوان هەڵیان نەگرت و رەفتاریان پێ نەکرد، وەکوو گوێدرێژە کە بارێ کتێب هەڵئەگرێ و باری سەرپشتیەتی و بە ئازار و ئێشەوە هەڵی ئەگرێ و ئەیبا بۆ ماڵ و شوێن و هیچ سوودیشی لێ وەرناگرێ. زۆر ناشرینە سیفەت و نموونەی ئەو گەلانە کە باوەڕ بە ئایەتی خودا ناکەن، ئەوانە ستەمکارن و خودایش گەلی ستەمکار شارەزا ناکا بۆ رێگەی پیرۆزی.

﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ هَادُوٓا۟ إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَآءُ لِلَّهِ مِن دُونِ
ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ۝٦ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُۥٓ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ

أَيْدِيهِمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ ٱلْمَوْتَ ٱلَّذِى تَفِرُّونَ مِنْهُ
فَإِنَّهُۥ مُلَٰقِيكُمْ ۖ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا
كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

ئەی رەهبەر بفەرموو بەو کۆمەڵی ئیسرائیلییانە: ئەی کەسانێ کە دینی یەهوودتان وەرگرتووە! ئەگەر گومانتان وایە هەر ئێوە خۆشەویستی خودان نەك ئادەمیزادانی‌تر دەی داوای مردن بکەن با رۆحتان شاد بێ بە گەیشتن بە ئەنواری خودا ئەگەر راست ئەکەن لەو داواتانەدا. خۆ دیارە هەرگیز لە ترسی کردەوە ناشیرینەکانتان و، لە ترسی ئەوەی بە دەستی خۆتان پێش خۆتان خستووە ناوێرن داوای مردن بکەن. واتە لەبەر ئەو تاوانانە کە کردوویانە ناوێرن داوای مردن بکەن. وە خودای تەعالا زانایە بەو ستەمکارانە کە لە فەرمانی ئەو دەرچوون.

جا تۆ پێیان بفەرموو: ئەو مردنە کە لێی رائەکەن هەر پێتان ئەگا و لێی رزگار نابن، دوای ئەوە کاتێ قیامەت دێت ئەگەڕێنەوە بۆ لای ئەو خودایە کە زانای پەنهان و، ئاشکرایە و ئاگاداری هەموو کار و بارێکی ئەم دنیایە. جا هەواڵتان پێ ئەدرێ و ئاگادار ئەکرێن لەو کردەوانە کە لە دنیادا کردووتانن و پاداش و تۆڵەکانیشتان پێ ئەوترێ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوْمِ ٱلْجُمُعَةِ فَٱسْعَوْا۟
إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ وَذَرُوا۟ ٱلْبَيْعَ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا
قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُوا۟
ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓا۟ إِلَيْهَا

وَتَرَكُوكَ قَآئِمًاۚ قُلْ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ مِّنَ ٱللَّهْوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِۚ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾

ئەی کەسانێ باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! کاتێ بانگ درا بۆ نوێژی جومعە لە ڕۆژی جومعەدا بە زوویی ڕوو بکەنە ئەو فەرزە و، بێموبالات مەبن و بە یاسای عادەت خۆتان بگەیەنن بەو شوێنە نوێژی تێدا ئەکرێ و، واز لە کڕین و فرۆشتن و مامەڵە بێنن! ، ئەمە بۆ ئێوە لەوە بە سوودترە کە خۆتان بەو شتانەوە مەشغووڵ بکەن. جا کاتێ نوێژەکە تەواو بوو بڵاوەی لێ بکەن بە زەویدا و، ڕوو بکەنە کاسبی و داوای ڕۆزی لە کەرەمی خودا بکەن و، ناوی خودا ببەن و یادی خودا بەزۆری بکەن، بە هیوای ئەوە کە لە سزای پاشەڕۆژ ڕزگار ببن.

وە ئەوانەی وان بە دەوری تۆوە و لە لای تۆدان کاتێ چاویان بە مامەڵە و بازرگانی و شتێکی وا ـ کە ئادەمیزاد مەشغووڵ بکا لە بەندەیی کردن بۆ خودا ـ کەوت بڵاوەیان کرد و لە لای تۆ نەمان و تۆیان بە ڕاوەستاوی بەجێ‌هێشت لەسەر مینبەری خوتبە. کاتێ ئەوان وایان کرد تۆ پێیان بڵێ: بۆچی وا بڵاوەیان کرد؟ ئەوەی لە لای خودایە لە ڕۆزی و پاداشی پاشەڕوژ چاکتر و بە سوودترە لە خۆخەڵەتاندن بە لەهو و بیستنی دەنگی تەپڵ و، لە بازرگانی و ئاڵوویر. وە خودای تەعالا باشترینی هەموو ئەوانەیە کە گومانی ڕۆزییان لێ بکرێ و سوود بەخەڵك بگەیەنن.

لە سەحیحی موسلیمدا لە عەبدوڵڵای کوڕی جابیر ئەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ لە ڕۆژی جومعەدا خوتبەی ئەخوێندەوە لەو کاتەدا کاروانێ لە شامەوە هات، خەڵکەکە لە مزگەوت دەرچوون بۆ لای کاروانەکە و، دوازدە کەس زیاتر لە خزمەتی حەزرەتدا ﷺ نەمایەوە. وە لە ڕیوایەتێکی‌ترا جابیر ئەڵێ: من لە ناویانا بووم. جا خودا ئایەتی: ﴿و إذا رأوا تجارة...﴾ی نارده خوارەوە.

وە لە ریوایەتێکا ئەڵێ: ئەبووبەکر و عومەر لەو دوازدە کەسە بوون. وە هەندێ کەس لە ئەهلی ریوایەت فەرموویانە: ئەو کەسە کاروانەکەی هێنا بوو دوحیەی کوڕی خەلیفەی کەلبی بوو، لە شامەوە هاتبوو. وە کاتەکە کاتی گرانی و برسێتی و قاتی بوو، وە ئەو کاروانە ئەوەی پێویست بێ لە: گەنم و، ئارد و غەیری ئەوانە... هێنا بووی، وە کاروانەکە لە «احجار الزیت» خستی و دای لە تەپڵ بۆ ئەوە خەڵك بزانن و بڕۆن بۆ لای کاروانەکە، خەڵکی مزگەوتیش، دوازدە کەس نەبێ، هەموویان دەرچوون و حەزرەتیان ﷺ لە کاتی خوتبەدا بەجێ‌هێشت.

وە لە ریوایەتێکدا ناوی دوازدە کەسەکە ئاوا دەڵێ: ئەبووبەکر، عومەر، عوسمان، عەلی، تەلحە، زوبەیر، سەعدی کوڕی ئەبی وەقاس، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف، ئەبووعوبەیدەی کوڕی جەڕاح، سەعیدی کوڕی زەید، بیلال، عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود، یان عەمماری کوڕی یاسیر.

بزانن! لەم شوێنەدا چەن قسەیێ هەیە:

[قسەی] یەکەم: ئەم پێنج فەرزەی نوێژە لە شەوی ئیسرا و میعراجدا لە شاری مەککەدا فەرز کراون بە ساڵێك پێش کۆچی حەزرەت ﷺ بۆ مەدینە. هەروا نوێژی جومعەیش لەمەککەدا فەرز کراوە، بەڵام لەبەر ئەوە کە خەڵك نەیان‌وێراوە لە شوێنێکدا گردببنەوە، ئەم فەرزە بەجێ نەهێنراوە هەتا حەزرەت ﷺ کۆچی کرد.

بەڵام ئەسعەدی کوڕی زەرارە لە مەدینەدا پێش کۆچی حەزرەت ﷺ لە دێیەکی نزیکی مەدینەدا بە چل کەسەوە نوێژی جومعەی کردووە.

وە ئەم جومعە کردنی ئەسعەدە لەسەر ئەو ئەساسە بووە کە حەزرەت ﷺ مەسعەبی کوڕی عومەیری کرد بە پرسیاری موسوڵمانانی مەدینە و ناردی بۆ مەدینە

و، مەسعەب لە لای ئەسعەد دابەزی و، هەواڵی نوێژی جومعەی پێدا و، فەرمانی پێدا کە خۆی نوێژی جومعەکە بکا، جا ئەسعەد لە ناو هۆزی «بنی بياض» لەو دێدا کە ماوەی میلێ لە مەدینەوە دوورە نوێژی جومعەی بۆ کردن و کۆمەڵەکەیان چل کەس بوو.

وە پاش ئەوە کاتێ حەزرەت ﷺ کۆچی کرد و نەخشەی مزگەوتی قوبای کێشا، لەوێ نوێژی جومعەی کرد. پاش ئەوە ئیتر لە مەدینە دا جومعە کراوە.

قسەی دووهەم: لە ژمارەی ئەهلی جومعەدا فەرموودە زۆرە؛ مەزهەبی ئیمامی شافیعی ئەوەیە کە ئەبێ بە چل کەس نوێژی جومعە بکرێ؛ لەبەر ئەم حەدیسە کە ریوایەت ئەکا ئەڵێ: ئەهلی بەنیبەیاز چل کەس بوون، وە جومعە بە هەشت کەس یا کەمتر لە چل کەس نەکراوە. هەرچەن بە فەرموودەیەکی ئیمامی شافیعی بەهەشت کەس و، بە فەرموودەی دووهەمی بە دوازدە کەس جومعە ئەکرێ.

[**قسەی**] **سێهەم**: ئەمەیە مەزهەبی ئیمامی شافیعی لەسەر ئەمەیە کە جومعە لە هەر شوێنێکا بکرێ ئەبێ یەك جومعە بێ؛ چونکی لە دەوری حەزرەت ﷺ و دەوری خولەفای راشیدیندا، هەروەها لە زەمانی ئەمەوی و عەباسییەکاندا. هەر یەك جومعە کراوە، تا چەرخی مەهدی، ئەوکاتە لەبەر پێویست لە کەرخدا جومعەیێ و لە رەسافەدا جومعەیێ کراوە. بەم شێوە بە لای ئیمامی شافیعییەوە دروست نییە لە یەك شوێندا چەند جومعە بکرێ لەبەر پێویستی نەبێ. بەم مەعنا لە تواناداا نەبێ و لەوانە نەبێ خەڵکەکە لە یەك شوێندا جێگەیان ببێتەوە ئەوسا دروستە جومعەیتر لە هەمان شوێندا بکرێ. بەڵام ئەبێ بۆ جومعەی دووهەم و سێهەم ئیزنی ئیمام و فەرمانداری وڵاتی ئیسلام ببێ. هەرچەن لە لای شافیعی کردنی جومعە خۆی ئیزنی ناوێ، بەڵام بۆ جومعەی دووهەم و سێهەم ئیزن پێویستە.

بەم پێیە لە هەر شوێنێکدا یا لە شارێکدا زیاد لە جومعەیێ بکرێ پێویستە تەقلیدی ئەبووحەنیفە بکرێ، کە لە لای ئەو دروستە زیاد لە پێویست لە شارێکدا چەن جومعە بکرێ. وە مادام ئینسان تەقلیدی کرد جومعە کردنەکەی دروست ئەبێ.

قسەی چوارەم: حەرامە لەسەر کەسێ جومعەی لەسەر واجب بێ لە پاش بانگی بەردەمی خەتیب خۆی بە مامەڵە و کڕین و فرۆشتنەوە خەریك بکا، وە یا بە کارێکی وەهاوە کە جومعەی لە کیس بدا. لەگەڵ ئەمەدا ئەگەر مامەڵەکەی کرد ئەوە مامەڵەکە بە گوێرەی شەرع ڕەوایە؛ چونکی مەنعی ئەو مامەڵە لەبەر خودی خۆی نییە و لەبەر شتێکی خاریج لە مامەڵەکەیە کە جواب نەدانەوەی بانگی جومعەیە.

هەروا حەرامە بۆ کەسێ جومعەی لەسەر واجب بێ لە پاش بەیانی ڕۆژی جومعە بە بێ عوزری شەرعی سەفەربکا، قسە لەوە نییە باوەڕی وابێ شوێنێکی دەست ئەکەوێ لە ڕێگەکەیا کە جومعەی تیا بکرێ.

سووره‌تی مونافیقوون (منافقون)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١١" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی حه‌ج (حج) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُنَٰفِقُونَ قَالُوا۟ نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ﴿١﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَيْمَٰنَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَآءَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾﴾

کاتێ که مونافیقه‌کان ـ دووڕوو و دوودڵه‌کان ـ دێن بۆ لات، ئه‌ڵێن: ئێمه شایه‌تی ئه‌ده‌ین که تۆ پێغه‌مبه‌ری خودای، وه خودا ئه‌زانێ و ئاگای له‌وه‌یه که تۆ پێغه‌مبه‌ری خودای، وه خودا شایه‌تی ئه‌دا که دووڕووه‌کان درۆ ئه‌که‌ن له‌وه‌دا که ئه‌ڵێن: شایه‌تی ئه‌ده‌ین؛ چونکه ئه‌م وشه بۆ کاتێ ئه‌بێ کابرا دڵ و زمانی یه‌ك بن، وه مادام ئه‌وان دڵ و زمانیان یه‌ك نییه راست ئه‌وه‌یه بڵێن: هه‌واڵ ئه‌ده‌ین به‌وه که تۆ پێغه‌مبه‌ری خودای، نه‌ك بڵێن شایه‌تی ئه‌ده‌ین.

وه یاخود ئه‌وانه له لای خۆیان درۆزنن؛ چونکی کاتێ که‌سێ قسه‌یێ بکا و بزانێ قسه‌که‌ی رێکی واقیع نییه ئه‌وه خۆی به درۆزن ئه‌زانێ.

ئه‌مانه سوێندی خۆیان کردووه به قه‌ڵغان بۆ پارێزگاری له گیان و دارایی خۆیان

لە ئازار و زەحمەت و، ئەمانە لە ڕێگەی ڕاست لایان داوە. ئەمانە بەدکار و بەدڕەوشتن و، بەم درۆ و دەلەسەیانە کارێکی بەد و ناهەموار ئەنجام دەدەن.

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ ءَامَنُوا۟ ثُمَّ كَفَرُوا۟ فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾
۞ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ ۖ وَإِن يَقُولُوا۟ تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ ۖ كَأَنَّهُمْ
خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ ۖ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ هُمُ ٱلْعَدُوُّ فَٱحْذَرْهُمْ ۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ۖ
أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا۟ يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ لَوَّوْا۟
رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ
أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا
يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٦﴾﴾

واتە ئەم حاڵە ناباره کە ئەو دووڕووانە هەیانە لەسەر ئەوەیە زوو ئیمانیان هێنا و لە پاشان بە تەلبیسی شەیتان کافر بوونەوە و خودا دڵی مۆرکردن، کەوابێ لە حەق ناگەن، کاتێ چاوت پێیان بکەوێ جوانی لەش و پۆشاکیان تۆ ئەخاتە سەرسوڕمانەوە و، ئەگەر قسە بکەن گوێ بۆ قسەیان ڕائەگری لەبەر شیرینی و ڕەوانی قسەکانیان، بەڵام ئەوانە لە واقیعدا وەکوو دارێ وانە کە پاڵ درابێ بە دیوارێکەوە، واتە بێ گیان و زانیارین. ئەوانە هەر دەنگێ ببیسن بە دەنگی دوژمنی ئەزانن، دەی تۆ خۆت لەوانە دوور بخەرەوە با خودا بیانکوژێ، ئەوە چۆن لە حەق لائەدرێن؟

وە ئەگەر پێیان بوترێ: بێن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ با داوای لێ خۆشبوونتان لای خوداوە بۆ بکا. سەریان بائەدەن و لووتەلان و گوێ بەو قسە نادەن و زۆر بە دەمار و فیزن. یەکسانە بۆ ئەوانە داوای لێ خۆشبوونیان بۆ بکەی یا نەیکەی، خودا قەت لێیان خۆش نابێ. بە ڕاستی خودا فاسقان شارەزا ناکا و هیدایەتیان نادا.

﴿هُمُ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُواْ عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّواْۗ وَلِلَّهِ خَزَآئِنُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾﴾

ئەو دووڕووانە ئەوانەن کە ئەڵێن: ماڵی خۆتان بۆ ئەوانە خەرج مەکەن وان لەگەڵ پێغەمبەری خودادا هەتا بڵاوەبکەن و لێی دووربکەونەوە و وازی لێ بێنن! بەڵام خەزێنەکانی ئاسمان و زەوی هەموو بۆ خودان، ئەوەنە هەیە ئەو دووڕووانە نافامن و نازانن بۆیە قسەی وا ئەکەن.

﴿يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلْأَذَلَّۚ وَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾﴾

ئەڵێن: ئەگەر گەڕاینەوە بۆ مەدینە بێگومان پیاوە خاوەن رێز و دەستەڵاتەکان بێ‌ڕێز و بێ‌دەستەڵاتەکان لە مەدینە دەرئەکەن! (واتە: ئەوان پێغەمبەر و یاران لە مەدینە دەرئەکەن). وە لە واقیعدا رێز و شان بۆ خودا و پێغەمبەری خودا و یارانی پێغەمبەر و موسوڵمانانە. بەڵام ئەو دووڕووانە نازانن واقیع و راستی چۆنە.

دەگێڕنەوە لە زەیدی کوڕی ئەرقەمەوە ئەڵێ: لەگەڵ مامما بووم گوێم لێ بوو کە عەبدوڵڵای کوڕی ئوبەیی کوڕی سەلوول ئەڵێت: «لا تنفقوا على من عند رسول الله حتى ينفضوا» وە ئەڵێت: «لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل» منیش ئەمەم بۆ مامم گێڕایەوەو، ئەویش بۆ حەزرەتی ﷺ گێڕایەوە و، حەزرەت ﷺ ناردی بە شوێن عەبدوڵڵا و هاوڕێکانیدا و باسەکەی بۆ کردن، ئەوانیش سوێندیان خوارد کە ئەو قسەیان نەکردووە و، حەزرەت ﷺ باوەڕی پێ کردن و باوەڕی بە من نەکرد، منیش تووشی خەمێ بووم هەرگیز تووشی خەمی وا نەبووبووم و، لە ماڵی خۆمانا دانیشتم تا خودا ئەم ئایەتانەی نارده خوارەوە لە ﴿إذا جاءك المنافقون﴾ەوە تا ﴿ليخرجن الأعز منها الأذل﴾.

جا حەزرەت ﷺ ناردی بە شوێنما ئایەتەکانی بەسەرما خوێندەوە و فەرمووی: ئەی زەید خودا راستی تۆی دەرخست.

لە جابیرەوە ﷺ دەگێڕنەوە ئەڵێ: لە غەزای «تەبووك»دا بووین پیاوێکی موهاجیری هات مشتێکی دا لە کابرایەکی ئەنساری، جا ئەنسارییەکە بانگی کرد: ئەی ئەنسارییەکان! وە کابرای موهاجیریش هاواری کۆمەڵی خۆی کرد. حەزرەت ﷺ ئەم باسەی بیست جا فەرمووی: ئەم بانگەواز و پیشەی جاهیلییەتە چییە؟ وتیان: ئەی پێغەمبەری خودا موهاجیرییەك دای لە ئەنسارییەك. پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: واز لەم جۆرە پیشە بێنن، چونکە ئەمە بۆگەنە. جا عەبدوڵلای کوڕی ئوبەیی ئەمەی بیستەوە. وتی: ئەمەیان کرد؟! وەڵلاهی ئەگەر گەیشتینەوە شار ئەبێ دەستەڵاتدار و بەڕێزەکان داماو و بێڕێزەکان دەرکەن.

ئەم باسە گەیشتەوە بە حەزرەت ﷺ جا عومەر راستەوە بوو وتی: ئەی پێغەمبەری خودا لێمگەڕێ با بدەم لە گەردنی ئەم مونافیقە. حەزرەت ﷺ فەرمووی: وازی لێ بێنە، با خەڵك قسە نەکەن و بڵێن: موحەممەد یارانی خۆی ئەکوژێ.

لە قەیسی کوڕی عوببادەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ: وتمان بە عەممار: هەواڵمان بدەرێ ئایا جەنگی ئێوە و ئیمامی عەلی بەرابەر بە خەڵکی شام لەسەر بیر و باوەڕی خۆتان بوو، ئەوە رەئیی ئەی‌پێکێ و ئەوە رەئیی بە هەڵەدا ئەچێ، یاخود عەهدێ بوو لە لایەنی حەزرەتەوە ﷺ وەسیەتی بۆ کردبوون؟ ئەویش وتی: پێغەمبەر ﷺ عەهدی بۆ نەکردووین بە شتێ کە عەهدی بۆ یارانی‌تریش نەکردبێ. وە وتی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە ناو ئوممەتی مندا دوازدە کۆمەڵ مونافیق هەیە ناچنە بەهەشتەوە و بۆنی نابیسن هەتا پەتی کەشتی لە کونی دەرزییەوە دەرئەچێ! هەشت کۆمەڵیان دمەڵ لە کۆڵی ئێوەیان ئەکاتەوە. واتە هەشت کەسیان دمەڵ لەسەر شانیان دەردێ وەکوو شووڵەی ئاگر، وە ئەو برینە لەسەر سنگیانەوە دەرگا ئەکا و بەو برینە ئەمرن.

ئەو مونافیقانە ئەوانە بوون لە کاتی گەڕانەوەی حەزرەتدا ﷺ لە غەزای تەبووك ویستیان بیکوژن، لەو دەمەدا کە حەزرەت ﷺ بە ڕێگەی «ثنية»دا ئەڕۆیشت و یارانیشی لە سکی شیوەکەوە، جا حەزرەت ﷺ فەرمانی دا کە حوزەیفە بگەڕێتەوە بۆ سەریان. کاتێ حوزیفەیان دی ترسان و گەڕانەوە هەتا تێکەڵ بە خەڵکەکە بوونەوە. جا ﷺ بە حوزەیفەی فەرموو: تۆ ناسیتن؟ ئەویش عەرزی کرد: نەخەیر؛ چونکی دەمووچاویان داپۆشیبوو.

جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: جوبرەئیل ناوی خۆیان و بتەکانیانی پێ وتم. «انشاءاللّٰه» سبەینێ پێت ئەڵێم. جا لەبەر ئەمەبوو کە حوزەیفە لە هەموو یاران باشتر مونافیقەکانی ئەناسی و بە ناویان زاناتر بوو.

﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَـٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ۝٩ وَأَنفِقُوا۟ مِن مَّا رَزَقْنَـٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَآ أَخَّرْتَنِىٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّـٰلِحِينَ ۝١٠ وَلَن يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَا ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝١١﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! با تەماشا کردن و خزمەتکردنی ماڵ و دارایی و نەوەتان بەندەیی کردن و زیکر کردن بۆ خوداتان لە بیر نەباتەوە. وە هەر کەسێ ماڵ و منداڵی، خودا و یادی خودا و ترسی سزای خودای لە بیربەرێتەوە ئەوە خەسارەتمەند و زیانکاری دنیا و قیامەتە.

وە ماڵ و پارە ببەخشن لەوەی کە داومانە پێتان و کردوومانە بە ڕۆزیتان لە پێش ئەوەدا کە مردن دامێنگیری یەکێکتان ببێ و ئەویش هاوار بکا و بڵێت: خوایە کاشکی ماوەیەکی کەم بتگێڕامایەتەوە بۆ دنیا تا خێر و خێراتم بکردایە و لە چاکان بوایەم!

بەڵام ئەمە هەر قسەیە و ئاواتی بەدی نەهاتووە؛ چونکی کەسێ ئاکامی هات ئیتر خودا هیچ مۆڵەتی نادا و مردنەکەی دوا ناخا. وە خودا ئاگای لە هەموو کار و کردەوەیەکتانە و ئەزانێ چی ئەکەن.

جا ئەگەر چاودێری ماڵ و منداڵیان غافڵیان بکا لە فەرمانبەری خودا کە بە تەرکی حەرام و کردنی واجب دێتەجێ؛ بەم مەعنا حەرام بکا و واجب نەکا، وەکوو ئەوە زیکرە سوننەتەکان تەرك بکا، وە یاخود بیر لە گەورەیی خودا نەکاتەوە، ئەوە زیانەکەی بریتییە لە تاریکی دڵ و تۆزاوی بوونی بە خەیاڵاتی پووچ و وەسوەسە و گومان. وە ئەگەر واجب بکا و حەرام نەکا و سوننەتەکانیش بکا بەڵام غافڵ بێ لە سزای قیامەت و لێپرسینەوەی پاشەڕۆژ ئەوە زیانەکە بریتییە لەوە دڵی ڕەق ئەبێ و ئەبێ بە هێلانەی کینە و رق و قار و گەلێ شتی ناهەموار و ناموناسب بۆ موسوڵمان.

لە ئیبنوعەباسەوە ﵄ دەگێڕنەوە ئەڵێ: کەسێ داراییەکی ببێ بتوانێ پێی بگاتە ماڵی خودا، یاخود زەکاتی تێدا واجب بێ و حەجەکەی نەکا و زەکاتەکەی نەدا ئەوە لە کاتی مردنیدا داوای گەڕانەوە بۆ دنیا ئەکا لە خودا. جا پیاوێ وتی: ئەی ئیبنوعەباس لە خودا بترسە: ئەو کەسانە داوای گەڕانەوە بۆ دنیا ئەکەن ئەوانە کافرن. ئەویش فەرمووی: ئێستە ئایەتی قورئانت بۆ ئەخوێنمەوە لەسەر ئەوە، خودا فەرموویەتی: ﴿یا أیها الذین آمنوا لا تلهکم أموالکم و لا أولادکم...﴾ (تا کۆتایی سوورەتەکە.) جا کابرا عەرزی کرد: چ ئەندازەیێ لە ماڵ زەکاتی تێدا واجب ئەبێ؟ فەرمووی: کاتێ کە ماڵی بگات بە دووسەد درەم یا زیاتر. وتی: ئەی چی حەج واجب ئەکا؟ فەرمووی: خەرجی ڕێگە و وشتری سواری.

سووره‌تی ته‌غابون (تغابن)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ته‌حریم (تحریم) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ لَهُ ٱلۡمُلۡكُ وَلَهُ ٱلۡحَمۡدُۖ وَهُوَ عَلَىٰ
كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ١ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ فَمِنكُمۡ كَافِرٞ وَمِنكُم مُّؤۡمِنٞۚ وَٱللَّهُ
بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٌ ٢ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ بِٱلۡحَقِّ وَصَوَّرَكُمۡ فَأَحۡسَنَ
صُوَرَكُمۡۖ وَإِلَيۡهِ ٱلۡمَصِيرُ ٣ يَعۡلَمُ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَيَعۡلَمُ مَا تُسِرُّونَ
وَمَا تُعۡلِنُونَۚ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ٤﴾

ته‌سبیح و ته‌قدیس بۆ خودای جیهان ئه‌کا هه‌رچی وا له ئاسمانه‌کانا و هه‌رچی وا له زه‌ویدا، واته هه‌موو ئه‌وانه له: دانا و، نادان، له گیا و له کان. هه‌ر کام به‌و زمانی وتاره که هه‌یه‌تی و خودا ئه‌یزانێ، وه یا به‌و ده‌لاله‌ت به شوێنه‌واره که شیاوی شانیه‌تی، هاوار ئه‌کاته په‌روه‌ردگارێ دووره له نوقسانی زات و ناره‌سایی سیفات، وه له قه‌بووڵی هاوبه‌ش بۆ ئیداره‌ی کائینات. وه له واقیعدا سه‌رۆکایه‌تی و فه‌رمانداری هه‌ر بۆ ئه‌و خودایه و سوپاس و ستایش هه‌ر بۆ ئه‌وه؛ چونکی له هه‌رکه‌سێکه‌وه نیعمه‌تێ بگا به هه‌رکه‌سێ له ئه‌نجاما ئه‌و نیعمه‌ته بۆ زاتی خودا ئه‌گه‌ڕێته‌وه و خودا ته‌وانایه به‌سه‌ر هه‌موو شتێکدا.

خودا ئەو زاتەیە ئێوەی لە نەبوون دروست کردووە، جا بازێ لە ئێوە کافرە و بازێ خاوەن باوەڕە، وە خودا بینایە و هەرچی ئەکەن ئەو ئەیبینێ و ئاگاداریەتی.

ئەبووسەعیدی خدری ﵁ ئەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ ئێوارەیەك خوتبەی بۆ خوێندینەوە؛ جا هەندێ شتی لەوانە باس کرد کە لەمەولا ئەبن. فەرمووی: خەڵك بە چەند چین و جۆر لە دایك دەبن، پیاو هەیە بە موسوڵمانی لە دایك ئەبێ و، بە موسوڵمانی ئەژیێ و، بە موسوڵمانی ئەمرێ. پیاویش هەیە بە کافری لە دایك ئەبێ و، بە کافری ئەژیێ و، بە کافری ئەمرێ. وە هەیشە بە موسوڵمانی ئەبێ و، بە موسوڵمانی ئەژیێ و، بە کافری ئەمرێ. هەیشە بە کافری لە دایك ئەبێ و، بە کافری ئەژیێ و، بە موسوڵمانی ئەمرێ.

ئیبنومەسعوود ئەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: یەکێك لە ئێوە ئیش ئەکا بە ئیشی ئەهلی بەهەشت هەتا لە بەینی ئەو و بەهەشتا گەزێ یا باڵێ نەبێ نامێنێ؛ جا نامەکەی لێی پێش ئەکەوێ و کار ئەکا بە کاری ئەهلی دۆزەخ و ئەچێتە دۆزەخ. وە یەکێ لە ئێوە کار ئەکا بە کاری ئەهلی دۆزەخ هەتا نامێنێ لە نێوان ئەو و دۆزەخدا بە ئەندازەی گەزێ یا باڵێ نەبێ و، دوایی نامەکەی لێی پێش ئەکەوێ و کار ئەکا بە کاری ئەهلی بەهەشت و ئەنجامی بەهەشت ئەبێ و ئەچێتە بەهەشت. (بوخاری).

زانایانی دین فەرموویانە: مەعنای ئەم حەدیسانە و هاووێنەیان ئەوە نییە کە خودا بە زۆر کاتی خۆی بڕیاری داوە فڵان کەس بە باوەڕەوە بمرێ و، فڵان کەس بە کافری بمرێ؛ چونکی مادام وەها بوایێ خودا پێغەمبەری نەدەنارد بۆ سەر ئادەمیزاد، بەڵکوو مەعنای وایە هەر لە ئەزەلا زانستی خودا هەیە بە هەر گیانلەبەرێ و بە هەر ئادەمیزادێ کە عەقڵ و توانای خۆی چۆن سەرف ئەکا، جا ئەگەر ئەوەی هاتە بەر عیلم کە کابرا لە ئەنجاما کاری باش و باوەڕی باش ئەبێ ئەوە لەسەر ئەو زانستە

بە خاوەن باوەڕ دەنووسرێ. وە ئەگەر عیلمی وەها بوو کە ئەو ئادەمیزادە توانا و لێهاتوویی خۆی وەها سەرف ئەکا کە ئەنجامی بێباوەڕی بێ بە کافر و بێباوەڕ ئەنووسرێ.

بە کورتی ئەم حەدیسانە دەوری کردەوەکانی ئینسان ئەگێڕنەوە و دیارە کردەوە هەر چۆن بێ لە عیلمی خودادایە. ئێمە ئاگامان لە لەوح و قەڵەم نییە و پرسیارمان لە کار و کردەوەمان لێ دەکرێ.

خودا ئاسمانەکان و زەوی لەگەڵ حیکمەتی رسادا دروست کردووە و ئێوەی تەسویر کردووە و نەخشەی کێشاون و شێوە و دیمەنتانی جوان کردووە و گەڕانەوەی هەمووتان بۆ لای خوایە و ئەزانێ بە هەرچی وا لە ئاسمانەکان و زەویدا و ئەزانێ بە هەرچی کە ئێوە بە پەنامەکی یا بە ئاشکرا لە دڵدا رای ئەگرن، وە خودا زانایە بەو خەیاڵانە کە لە سینەتانایە.

﴿أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا۟ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ فَذَاقُوا۟ وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا۟
وَتَوَلَّوا۟ ۚ وَّٱسْتَغْنَى ٱللَّهُ ۚ وَٱللَّهُ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَن لَّن يُبْعَثُوا۟ ۚ قُلْ بَلَىٰ
وَرَبِّى لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۚ وَذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَـَٔامِنُوا۟ بِٱللَّهِ
وَرَسُولِهِۦ وَٱلنُّورِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلْنَا ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾﴾

ئایا دەنگوباسی ئەو کەسانەتان پێنەگەیشتووە کە لەمەوپێش کافر بوون و لە دنیادا سزای کوفرەکەیان چەشت و لە پاشەرۆژیشدا سزای سەخت و بە ئازاریان بۆ هەیە؟ ئەمەیش لەبەر ئەوەیە کە پێغەمبەرەکانیان بە موعجیزە و ئایەتی حەقەوە هاتن بۆ لایان کەچی ئەوان لە باتی ئەوە باوەڕیان پێ بکەن ئەیانوت: ئایا چەن

ئادەمیزادێك لە خۆمان شارەزامان ئەکەن و هیدایەتمان ئەدەن؟! جا کوفریان پێ دەربڕین و پشتیان لێ هەڵکردن و، خودایش بێنیازیی خۆی لەوان دەربڕی و، بڕیاری ئەوەی دا وەك ئەوە هەر نەبوویێتن و فەرمانی دا بە بەرباد بوونیان، وە خودا دەوڵەمەندە و لە هەموو مەخلووقێکەوە ستایشی بۆ ئەکرێ.

ئەو کەسانە کە کافرن بە پەروەردگار و دەستەڵات و تەوانایی و ئەو و، گومانیان وا بردووە کە پاش مردن زیندوو ناکرێنەوە و پرسیارو داد و فەریادی پاشەڕۆژ نییە، تۆ بڵێ: سوێند بەو کەسەی کە توانیویەتی دروستم بکا! بە ڕاستی زیندوو ئەکرێنەوە و لە پاش ئەوە هەواڵتان پێ ئەدرێ و ئاگادار ئەکرێن بە کار و کردەوەتان و پاداشەکانیشیان، وە ئەوە بە لای خوداوە کارێکی ئاسانە. دەی باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا بکەن و باوەڕ بەو قورئانە بکەن کە ناردوومانە بۆ تەمێ و تەربییەتی هۆشیار، وە خودا ئاگاداری کار و کردەوەتانە.

﴿يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾﴾

باسی ئەو رۆژە بکە کە خودا گردتان بکاتەوە بۆ ئەوە کە حیساب و کیتابتان لەگەڵا بکرێ و تۆڵە و پاداشی کردەوەی دنیاتان لەو رۆژی گرد کردنەوەدا دیاری بکرێ و، ئەو رۆژە رۆژی «تغابن»ە، واتە رۆژێکە بازێکیان بازێکیان ئەخەنە زیانەوە. واتە لەو رۆژەدا کە بەهەشت ئەدرێ بە موسوڵمانان و دۆزەخ ئەدرێ بە کافران دەرئەکەوێ کە موسوڵمانەکان بە داگرتنی جێگەی باشی کافرەکان زیانیان لە کافرەکان داوە. یانی ئەگەر کافرەکان موسوڵمان بوونایێ فلاّنەکۆشکی بەهەشتیان ئەبرد. وە موسوڵمانەکان ئەگەر کافر بوونایێ فلاّنە زیندانی دۆزەخیان ئەبرد، مادام ئێستە بە پێچەوانەوەیە وا دەرکەوت موسوڵمانەکە بەهەشتی کافرەکەی بردووە و خۆی قازانجی کردووە و زیانی لە کافرەکە داوە.

وە هەرکەس باوەڕ بە خودا بکا لەسەر دەستی پێغەمبەردا و کردەوەی باش بکا ئەوە خودا تاوانەکە و خراپەکەی هەرچەند بێ دای ئەپۆشێ و ئەیخاتە ناو چەن بەهەشتێ کە جۆبار لە ژێری دارەکانیانەوە رەوان ئەبێ هەتا هەتایە، وە ئەمەیش گەیشتنە بە پلە و پایەیەکی زۆر گەورە.

وە ئەو کەسانەیش کافربوون و ئایەتەکانی ئێمەیان بە درۆ خستەوە ئەوانەیش یار و یاوەری ئاگرن و ئاگر بەشیانە و بۆیان بڕیار دراوە بە هەمیشەیی و هەتا هەتایی تیایا بمێننەوە و ئەو شوێنەیش ـ کە دۆزەخە ـ شوێنێکی زۆر خراپ و بەدە.

هیچ جۆرە بەلاّو مەینەتێ ناگا بە هیچ کەسێ بە ئیزنی خودا نەبێ. وە هەرکەسێ باوەڕی دامەزراوی بە خودا بێ ئەوە خودا هیدایەتی دڵی ئەدا بۆ دامەزران لەسەر خوداناسی. وە خودا زانا و ئاگادارە بە هەموو شتێ.

وە فەرمانبەرداری خودا و پێغەمبەری خودا بکەن بە ساغی. وە ئەگەر ئێوە پشتتان هەڵکرد ئەوە بزانن پێغەمبەری ئێمە هەر بەیانی ئەحکام و راگەیاندنی پەیامی

لەسەرە کە بیگەیەنێ بە هۆشیاران. هیچ بەندەیی بۆ کراوێ نییە بە راستی ئەو زاتە نەبێ کە ناوی ئەڵلایە. وە با هەرچی خاوەن ئیمانەکان هەیە پشت بە خودا ببەستن و پەنا هەر بۆ ئەو بەرن.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ مِنْ أَزْوَٰجِكُمْ وَأَوْلَٰدِكُمْ عَدُوًّا
لَّكُمْ فَٱحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُواْ وَتَصْفَحُواْ وَتَغْفِرُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَٱللَّهُ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ
عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ وَٱسْمَعُواْ وَأَطِيعُواْ وَأَنفِقُواْ خَيْرًا
لِّأَنفُسِكُمْ ۗ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾
إِن تُقْرِضُواْ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ شَكُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾﴾

پیاوێ پرسیاری لە ئیبنوعەباس رضي الله عنهما کرد لە مەعنای ئەم ئایەتەدا، ئەویش فەرمووی: چەن پیاوێکی موسوڵمان لە ئەهلی مەککە بوون، ویستیان لە مەککەوە کۆچ بکەن بۆ مەدینە، بەڵام ژن و منداڵەکانیان نەیانهێشت و بەرگرییان کردن. کاتێ بۆیان رێکەوت و کۆچیان کرد بۆ مەدینە دییان خەڵکی هەموو رۆشنبیر و شارەزای یاسای ئایین و دینیان بوون ئەمان زۆر دڵگران بوون لەو نەهێشتنی ژن و منداڵیانە و ویستیان سزای ژن و منداڵەکەیان بدەن. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

واتە: ئەی کەسانێ کە باوەڕتان کردووە بزانن کە هەندێ لە ژن و منداڵەکانتان دوژمنتانن خۆتانیان لێ بپارێزن؛ چونکی ئەگەر شوێن ئارەزوو و بیروڕای ئەوان بکەون لە رێگەی دین لاتان ئەدەن. وە ئەگەر چاوپۆشییان لێ بکەن و تۆڵەیان لێ

نەسێننەوە و لە تاوانەکانیان خۆش ببن ئەوە کارێکتان کردووە کە خودا پێی رازی بێ؛ چونکی خودا بەخشندە و بەبەزەییە و بەوە رازییە کە بەندەکانیشی تاوانبەخش و میهرەبان و بە بەزەیی بن.

هەرچی دارایی و کوڕ و کچتان هەیە هیچ نییە ئەوە نەبێ کە مایەی تاقیکردنەوە و هۆی زەحمەتی دنیا و سزای پاشەڕۆژە، ئەگەر بە یاسای دین تەماشایان نەکەن و تەمێ و تەربێتیان نەکەن. وە خودا دارا و تەوانایە بۆ بەخشش و کەرەم لەگەڵتانا و پاداشی گەورە لە لای ئەوە. وە خۆتان بپارێزن لە سەرپێچی و نافەرمانی و، واز لە حەرام بێنن و واجبات بەجێ بێنن هەتا لە تەواناتانایە بە گوێرەی یاسا و عادەت. حەرام مەخۆن هەتا ناچار نەبن، کە ناچار بوون زیاد لە پێویست مەخۆن، وە نوێژە فەرزەکانتان بکەن تا هۆشتان بە خۆتانەوەیە، بە راوەستانەوە، بە دانیشتنەوە، بە راکشانەوە. تا ئاو هەبوو بە بێ مانیع لە بەکارهێنانی خۆشۆردن و دەسنوێژتان تەواو بکەن. کە ئاو نەبوو یا نەتانتوانی بە کاری بێنن «تەیەمموم» بکەن. کە نە ئاوتان دەس کەوت، نە تۆز هەبوو هەرچۆن بێ واجبە کە بەجێبێنن، وە پاش دەسکەوتنی ئاو و توانای بەکارهێنانی، نوێژە فەوتاوەکان بە قەزا بگێڕنەوە.

وە هەمیشە ئایەت و حەدیس و وتاری رەوا و جوان لە وەعز و ئیرشاد ببیسن و، فەرمانی خودا و، پێغەمبەری خودا و، خاوەن فەرمانی شەرعی بەجێ بێنن، وە ماڵی خۆتان سەرف بکەن و، زەکات بدەن بە موستەحەقان و، خەرجی بدەن بە خێزانتان و، حەقی حەقدار بە بێ عوزر تەفرەمەدەن. وە هەر شتێ ئینسان لە رێگەی باشدا سەرفی بکا ئەوە بۆ خۆیەتی و خێرەکەی بۆ خۆی ئەگەڕێتەوە و، لە پاشەڕۆژدا پاداشەکەی دەست ئەکەوێ. وە هەرکەسێ لە رژدی و چرووکی نەفسی خۆی بپارێزرێ ئەوانە رزگارن لە دنیا و قیامەتدا.

وە ئەگەر قەرز بدەن بە خودا بە قەرزی جوان، کە ئەوەتا تەنها لەبەر رەزای خودا بێ ئەوە خودا پاداشەکەتان چەن قات ئەکاتەوە و تاوانتان ئەبەخشێ. وە خودا تاوانبەخش و خاوەن نەرمی و ئارامییە، وە زانای پەنامەکی و دیارییە و خاوەن عیززەت و بارەگایە و خاوەن حیکمەتە لە هەموو کارێکدا.

«قـرض الحـسنە» قـەرزی ئـیحسانە — غـەیری واجـبی زیـممەی ئـینسانە
بـە کـەم یـا بـە زۆر بـە ئـیخلاسی دڵ — هەر بۆ رەزای حەق نەك بۆ خاك و گڵ
بیدەی بە کـەسێ بـە حـەق داماو بێ — لە رۆزگـارا سـەرلێشـێواو بـێ
نـانێ یـا ئـاوێ یـا بـەرگێکی وا — بـبێ بـە پـارێز لە سـاردی هـەوا
بەخسووس بۆ یەکێ خاوەن حەیا بێ — گەورەی لێکەوتووی چەرخی دنیا بێ
ئـەگەر خـێرێ بـێ هـەر نـەبڕێتەوە — دەرگـای بـەهەشتت لێ ئـەکرێتەوە
بـینای مـزگەوتێ، یـا مـەدرەسەی دیـن — یـا «دار الارشـاد» لە بـۆ مـوسلیمین
هـەر لەم قـەرزەیە دەرسـێکی دیـنی — بـۆ رێـنومایی رێـگەی ئـەمینی
«نـامی» دەسـمایەی قـەڵەمە و زمـان — «قـرض الحـسنە»ی بـۆ مـوسوڵمانان

سووره‌تی ته‌لاق (طلاق)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌کانه، "١٢" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ئینسان (إنسان) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحۡصُواْ ٱلۡعِدَّةَۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ رَبَّكُمۡۖ لَا تُخۡرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخۡرُجۡنَ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَتِلۡكَ حُدُودُ ٱللَّهِۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدۡ ظَلَمَ نَفۡسَهُۥۚ لَا تَدۡرِي لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحۡدِثُ بَعۡدَ ذَٰلِكَ أَمۡرٗا ١﴾

ئه‌فه‌رموێت: به وتار له‌گه‌ڵ حه‌زره‌تدا ﷺ و گشت ئوممه‌تی پێغه‌مبه‌ری مه‌به‌سته. ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست کاتێ ژنانتان ته‌ڵاق دا ته‌ڵاقه‌که‌یان له کاتێکدا بێ که ماوه‌ی «عیدده»یه که کاتی پاکی ژنانه له حه‌یز و نیفاس، با به درێژی ماوه‌ی عیدده زیان نه‌ده‌ن له ژنه‌کان. وه ژماره‌ی رۆژ و کاتی عیدده‌که‌یان رابگرن بۆ ئه‌وه له پێش ته‌واو بوونی عیدده‌که‌دا شوو نه‌که‌ن به دوای ته‌واو بوونی عیدده‌که‌یان، وه ئه‌گه‌ر خواستی هێنانه‌وه‌ی ژنه‌کانتان بوو با مافی گه‌ڕانه‌وه‌یانتان له کیس نه‌چێ. وه له هۆده و ماڵی شه‌رعی خۆیان ده‌ریان مه‌که‌ن هه‌تا عیدده‌که‌یان ته‌واو ئه‌بێ، وه نابێ ئه‌وانیش له هۆده و ماڵی خۆیان ده‌رچن له‌به‌ر چاودێری مافی خۆیان و مێرده‌کانیان

و لەبەر پاراستنی رشتەی منداڵ ئەگەر پەیدا ببێ، مەگەر کاتێ ئەو ژنانە ئیشێکی ناشیرینی ناباریان لێ دەربکەوێ؛ وەکوو زینا کردن، وە یا وەکوو بێشەرمی و جەنگکردن لەگەڵ خزمی مێردەکەیا، یا لەبەر عوزرێکیتر وەکوو رووخانی ئەو خانووە، یا ترسی کاری نابار. وە ئەمانەی وتم سنوور و یاسای دینی خودا بوون پێویستە چاودێری بکرێن. وە هەرکەسێ لە سنووری دینی خودا لابدا ئەوە بە راستی ستەمی لە خۆی کردووە. تۆ نازانی ئەنجامی کار چۆن ئەبێ. هیوا هەیە کە ناوبەینتان باش ببێتەوە؛ یا بیانگێڕنەوە، یا بە مارە کردنێکی تازە مارەیان بکەنەوە. وەکوو ئەفەرموێت: ئومێد هەیە خودا لە پاش ئەم تەلاق و جیابوونەوە ئیشی باش دروست بکا.

لێرەدا چەن باسێ هەیە:

[**باسی**] **یەکەم:** لە سونەنی ئیبنوماجەدا دەگێڕێتەوە کە حەزرەت ﷺ لە «امالمؤمنین حفصه» زویر بوو لەسەر ئەوە یەك تەلاقی دا، لە پاشان لە عیددەدا هێنایەوە و، دوابەدوای ئەوە ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە.

وە سودەی ئەڵێ: هۆی هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە ئەوەبوو کە عەبدوڵلای کوڕی عومەر ئامینەی ژنی تەلاق دا بە یەك تەلاق لەو کاتەدا ئامینە لە بێ نوێژیدا بوو، عومەر ئەوەی بۆ حەزرەت ﷺ گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: پێی بڵێ با بیگێڕێتەوە و، رای بگرێ هەتا لە حەیزەکە پاك دەبێتەوە، جا ئەکەوێتە حەیز، جا پاك ئەبێتەوە، جا ئەگەر ویستی تەلاقی بدا با تەلاقی بدا لە پێش ئەوەدا بڕواتە لای ئەمەیە «تەلاق بۆ عیددە».

وە پرسیار کراوە لە حیکمەتی ئەوە کە حەزرەت ﷺ «طهر» (پاکی)ی یەکەمی نەکرد بە کاتی تەلاقدانی ئامینەی خێزانی عەبدوڵلا و فەرمووی: هەم بکەوێتەوە

بێنوێژی و بکەوێتەوە پاکی ئەوسا ئەگەر ویستی تەڵاقی بدا. وەڵامەکەی ئەمەیە هەتا ئەو «رجعه»یە نەبێ بە «محض» بۆ تەڵاقدانی بەڵکوو خۆی بگرێ هەتا دەکەوێتەوە بێنوێژی و پاك دەبێتەوە.

وە راسترینی قسەی خاوەن تەفسیرەکان ئەوەیە: کە ئەم سوورەتە بۆ ئینشای حوکمی تەڵاقدانە لە کاتێدا پاش تەڵاقدانەکە ژنەکە بکەوێتە عیددەوە؛ بەمجۆرە ئەو ژنە زەیسان نەبێ وە لە حەیزیشا نەبێ و، لەو پاکییەدا کە تەڵاقەکەی تێدا ئەدا لەگەڵیا نەنوستبێ، ئەگەرنا ئەگەر نوستبێ لەوانەیە ژنەکەی لەو نوستنەوە ئاوس بووبێ و بە هۆی سکەکەوە عیددەکەی زۆر دوا ئەکەوێ و ئەو جۆرە تەڵاقەیش باش نییە.

وە بەڵگە لەسەر ئەمە ئەوەیە: کە لە پێش ئەم ئایەتەدا عیددە لە تەڵاقدا دانەمەزرا بوو هەتا ئەسمای کچی یەزیدی کوڕی سەکەنی ئەنساری لە عەهدی حەزرەتدا ﷺ تەڵاق درا و عیددە بۆ تەڵاقدراو نەبوو. جا ئایەتی: ﴿يا أيها النبي إذا طلقتم النساء...﴾ هاتە خوارەوە.

باسی دووهەم: ئەمەیە کە حەزرەت ﷺ گەلێ جار بە تەسریح و بە غەیرە تەسریح ناڕەزایی خۆی لە تەڵاقدانی ژن دەربڕیوە. لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەر رضي الله عنهما دەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: لەوانە کە خودا زۆر پێی ناخۆشە لە حەڵاڵدا تەڵاقە. وە لە حەزرەتی عەلی رضي الله عنه دەگێڕنەوە: کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: ژن بێنن و ژن تەڵاق مەدەن، بە ژن تەڵاقدان عەرشی خودا ئەلەرێتەوە.

وە لە ئەبوومووسا ئەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: «**لا تطلقوا النساء إلا من ريبة، فإن الله ـ عزو جل ـ لا يحب الذواقين، و لا الذواقات**». وە لە مەعازەوە رضي الله عنه دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: «**ما خلق الله شيئاً على وجه الأرض أحب إليه من العتاق، و لا خلق الله شيئاً أبغض من الطلاق**».

وە لە واجباتی ئاداب و رەوشتی چاکە، چاودێری مەسەلەی تەڵاق. وە ئەبێ بە بێ سەبەب و هۆیەکی رەوا وشەی تەڵاق بە دەمی پیاودا نەیەت و ژن تەڵاق نەدا. وە پێویستە لەسەر زانایانی ئاگادار ئامۆژگاری موسوڵمانان بکەن کە لە تەڵاقدانی ژن دوور بکەونەوە و سوێند بە تەڵاق نەخۆن؛ چونکە ژن تەڵاقدان ماڵ وێران ئەکا و، منداڵ سەرگەردان ئەکا و، رشتەی خزمایەتی ئەبڕێ و، پەشیمانی و داخ بۆ هەر دوو لا دروست ئەکا وە ئەگەر هەر ناچار بوو با بە شێوەیەکی شەرعی یەك تەڵاقی بدا و لە کاتی پاکی ژنەکەدا بێ.

[**باسی**] **سێهەم**: ئەمەیە لە حەدیسی ئیبنوعومەر وەردەگیرێ کە تەڵاقی شەرعی ئەوەیە حەوت مەرجی تێدا بێ:

١. یەك تەڵاق بێ.

٢. ژنەکە لەوانەبێ حەیزی پێدا بێ.

٣. ژنەکە پاك بێ لە خوێن.

٤. کابرا لە پێش ئەو تەڵاقەدا نەچووبێتە لای ژنەکەی.

٥. پێش ئەو تەڵاقە لە کاتی حەیزدا تەڵاقێکی‌تری نەدابێ.

٦. لە دوای ئەویشەوە تەڵاقێکی‌تر نەبێ لە توهرا.

٧. تەڵاقەکەیش خاڵی بێ لە «عوض».

وە بازێ ئەڵێن: ئەبێ تەڵاقەکە یەك تەڵاقە بێ وەکوو لە رووداوی عەبدوڵڵای کوڕی عومەر و ژنەکەیەوە دەرئەکەوێ.

وە زاهیری ئایەتەکە ئەوەیە کە یەك تەڵاق و، دوو تەڵاق و، سێ تەڵاق لەم حوکمەدا کە موقارەنەی کاتی عیددەیە وەکوو یەك وانە، واتە: ئەگەر یەك تەڵاقی بدا لە کاتی پاکیدا یا دوو تەڵاق یا سێ تەڵاق هەر بەر تەڵاقی رەوادراو ئەکەوێ.

بەڵێ هەندێ فەرموویانە: جوملەی: ﴿لا تدري لعل الله يحدث بعد ذلك أمراً﴾ ئایەتەکە ئەبڕێ بەسەر یەك تەڵاق یا دوو تەڵاقدا؛ چونکە مەبەست لە پەیدا بوونی ئەو ئەمرە پەشیمان بوونەوەی کابرایە لە تەڵاق و گێڕانەوەی ژنەکە بۆ لای خۆی ئەگەر تەڵاقی ریجعی بێ، یا عەقدی تازەیە ئەگەر تەڵاقەکە «بائینە»بێ لە تەڵاقێك یا لە دوو تەڵاقا و بۆ سێ تەڵاقە دەس نادا. لەبەر ئەوە نە ماوەی گەڕانەوە و نە ماوەی عەقدی تازە لە سێ تەڵاقەدا نامێنێ.

[**باسی**] **چوارەم**: ئەمەیە ئەو تەڵاقە کە موقارینی عیددە بێ و مەرجەکانی بێنە جێگە. ئەوە دروستە هەرچەن سێ تەڵاقە بن، وە هەرسێ تەڵاقەکەیش ئەکەون با بە یەك جار و یەك کەلیمەیش بێ وەکوو «أنت طالق ثلاثاً». وە بەڵگەی بەوە هێناوەتەوە کە دارەقوتنی لە سەلمەی کوڕی ئەبووسەلمە ئەویش لە باوکی دەگێڕێتەوە: کە عەبدورەحمانی کوڕی عەوف «تماضر»ی ژنی خۆی تەڵاقدا، واتە بە سێ تەڵاقە، وە هەواڵمان پێ نەگەیشتووە و نەمان بیستووە کەس لە یاران لەو کارەدا عەیبیان لێ گرتبێ. هەروا بەڵگەی هێناوەتەوە بە حەدیسی سەلمەی کوڕی ئەبووسەلمە لە باوکییەوە کە: حەفسی کوڕی موغیرە لە سەردەمی حەزرەتا ﷺ فاتمەی ژنی خۆی تەڵاق دا بە سێ تەڵاق لە یەك جاردا و حەزرەت ﷺ فاتمەی لە مێردەکەی جیا کردەوە. وە نەمان بیستووە حەزرەت ﷺ ئەو مەسەلەی بە عەیب و پێچەوانەی شەرع زانیبێ.

هەروا بەڵگەی هێناوەتەوە بە حەدیسی عوەیمیری عەجلانی کە لە پاش لیعانی لەگەڵ ژنەکەیا وتی: ئەی پێغەمبەری خودا «هي طالق ثلاثاً» واتە: سێ تەڵاقەی کەوتووە. وە حەزرەت ﷺ ئینکاری نەکرد. وە ئەگەر سێ تەڵاقە حەرام بوایێ حەزرەت ﷺ ئینکاری ئەکرد.

[باسی] پێنجەم: ئەمەیە ژنی «معتده» ئەگەر تەلاقەکەی ریجعی بێ مافی نییە لەو هۆدەی خۆیە دەرچێ نە بە شەو و نە بە رۆژ. وە ئەگەر بائینە بێ ئەوە ئەتوانێ بۆ ئیش و کاری خۆی بە ئەندازەی پێویست دەربچێ، هەروا لە عیددەی مردنی مێردا.

لە جابیرەوە ئەگێڕنەوە ئەڵێ: پوورم ـ خوشکی دایکم ـ تەلاق درا، جا ویستی بڕوا خورمای باخی خۆی ببڕێ و، کابرایێ لۆمەی کرد، جا ژنەکە هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر ﷺ و فەرمووی: بەڵێ بڕۆ خورمای خۆت ببڕە، بەشکو خێرێ یا چاکەیێ بکەی.

﴿ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَيْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۚ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ ﴾

جا کاتێ ئەو ژنە تەلاقدراوانە گەیشتنە نزیکی تەواو بوونی عیددەکەیان، وەك ئەوە بگەنە «طهر» ـ پاکی سێهەم ـ یا بیانهێننەوە و رایان بگرن بە یاسایێ کە ناسراو و دامەزراوە لە شەرعا؛ وەکوو پێکهاتن و ژین و ژیوار و رابواردنێکی ئارام و عادەتی، وە یاخود لێیان جیا ببنەوە بە شێوەی ناسراو، واتە ماف و مارەیی و حەقی موتعەیان و رایەخ و نوێنی عادەتییان پێ بدەن، وە هەرچی ماڵی خۆیشیانە تەواو بیبەن. وە دوو شایەتی عادڵیشیان لەسەر رابگرن؛ لەسەر هێنانەوەیان، یا لەسەر مارەکردنەوەیان، وە یا لەسەر لێ جیا بوونەوەیان لەگەڵ وەرگرتنی مافی خۆیانا. بەڵام شایەت گرتن لەسەر ریجعەت و لەسەر جیا بوونەوە بە تەواو بوونی عیددە واجب نییە و، لەسەر

نیکاحکردنەوە بە عەقدی تازە واجبە. وە بە تەبیعەتی دین پێویستە ئەو دوو شایەتە لە خۆتان بن. واتە لە موسوڵمانان.

وە ئەو شایەتییە لەبەر ڕەزای خودا رابگرن، واتە ئەگەر دوو کەس بوون بە شایەت لەسەر گەڕانەوە، یا لەسەر تەواو بوونی عیددە، یا لەسەر عەقدی تازە. بە گوێرەی پێویست شایەتییەکە کەتم مەکەن و شایەتی بدەن.

ئەم بەیانی ئەحکامە وەعز و ڕێنومایی کەسێکی پێ ئەکرێ کە باوەڕی بە خودا و پاشەڕۆژ ببێ، وە هەر کەسێ تەقوای هەبێ و لە خودا بترسێ لە پیاو و لە ژن لە چاودێری کاتی شەرعیدا بۆ تەڵاق و، بۆ گێڕانەوە و، بۆ راگرتنی ژنی تەڵاقدراو لەماڵا و، بۆ نەچوونەدەرەوەی ژنەکان، ئەوە خودا دەرچوون و رزگار بوونی لە هەموو تەنگوچەڵەمەیەك بۆ رێك ئەخا و، رۆزی بۆ ئەنێرێ لە شوێنێکەوە کە ئەو بە خەیاڵیا نەهاتبێ لەو شوێنەوە رۆزی بۆ دێ. وە هەرکەسێ پشت بە خودا ببەستێ ئەوە خودای بەسە. بە راستی خودا بە مەبەستی خۆی ئەگات و مەبەستی خۆی لەدەس دەرناچێ. وە بۆ هەموو شتێ ئەندازە و میزانێکی داناوە هەرگیز لەوانە نییە ئەو کێش و ئەندازە تێك بچێ و کەم و زیاد بکا.

﴿وَٱلَّـٰٓـِٔي يَئِسۡنَ مِنَ ٱلۡمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمۡ إِنِ ٱرۡتَبۡتُمۡ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشۡهُرٖ وَٱلَّـٰٓـِٔي لَمۡ يَحِضۡنَۚ وَأُوْلَٰتُ ٱلۡأَحۡمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعۡنَ حَمۡلَهُنَّۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجۡعَل لَّهُۥ مِنۡ أَمۡرِهِۦ يُسۡرٗا ٤ ذَٰلِكَ أَمۡرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرۡ عَنۡهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعۡظِمۡ لَهُۥٓ أَجۡرًا ٥﴾

وە ئەوانە لە ژنانتان کە نائومێد بوون لە بەر پیری لە حەیز و بێ نوێژی، ئەگەر نازانن عیددەیان چەندێکە، بزانن عیددەیان رابوردنی سێ مانگە بەسەر تەڵاقدانیانا،

هەروا ئەو ژنانەیش کە هێشتا حەیزیان پیا نەهاتووە. وە ئەو ژنانە کە سکیان هەیە ئەوە ماوەی عیددەکەیان تا دانانی سکەکەیانە. وە هەرکەسێ لە خودا بترسێ ئەوە خودا لە هەموو کارێکیا ئاسانی بۆ دێنێ، واتە کاری بە ئاسانی رائەبوورێ. وە ئەم حوکمانە ئەمری خودان خودا ناردوونیەتیە خوارەوە بۆ ئێوە، وە هەرکەسێ لە خودا بترسێ ئەوە خودا گوناهەکانی بۆ دائەپۆشێ و پاداشیشی بۆ گەورە ئەکا.

بزانن! ئەوانە کە سکیان هەیە عیددەکەیان بە بوونی منداڵەکە و لێبوونەوەی سکەکەیانە خواه تەڵاقدراو بن یاخود مێردیان مردبێ. ئەبووسەلمە ئەڵێ: پیاوێ هات بۆ خزمەتی ئیبنوعەباس و، ئەبووهورەیرە لە لای دانیشتبوو، کابرا بە ئیبنوعەباسی وت: فتوام بدەرێ لە عیددەی ژنێکی وادا کە مێردەکەی مردووە و لە پاش مردنی ئەو بە چل رۆژ منداڵی بوو.

ئیبنوعەباس فەرمووی: عیددەی بە «آخر الأجلین»ە. واتە: مادام مێردەکەی مردووە ئەبێ عیددەی وەفات تەواو بکا و، لەم مەسەلەدا ئەبێ لەسەر ئەو چل رۆژەوە ماوەی چوار مانگ و دە رۆژەکە تەواو بکا. ئەبووسەلمە وتی: «أنا، و أولات الأحمال أجلهن أن یضعن حملهن» واتە من وام لەگەڵ ئەو ئایەتەدا، وە مادام ژنەکە سکی بووە و سکەکەی داناوە ئیتر عیددەی تەواو بووە.

جا ئەبووهورەیرەیش وتی: وام لەگەڵ ئەبووسەلمەدا، جا ئیبنوعەباس ﵄ «کریب» ناوی غولامی خۆی نارد بۆ لای «امسلمه»ی خێزانی حەزرەت ﷺ پرسیاری ئەم مەسەلەی لێ بکا، ئەویش فەرمووی: مێردی «سوبەیعەی ئەسلەمییە» شەهید کراو سوبەیعە سکپڕ بوو، وە لە پاش مردنی مێردەکەی بە چل رۆژ: سکەکەی لێ بووەوە، جا خوازبێنی کرا و حەزرەت ﷺ مارەی کرد بۆ ئەو کەسە داوای کرد بوو. (بوخاری).

که وابوو حاسڵی ئەم بابە ئەمەیە: هەر ژنێ لە مێردی خۆی جیا ببێتەوە بە تەڵاق، یا بە فەسخ، یا بە مردنی مێردەکەی، ئەگەر سکپڕ بێ ئەوە عیددەی بە دانانی سکەکەیەتی، وە ئەگەر سکی نەبوو لەوانە بوو ئەکەوتە بێنوێژییەوە ئەوە عیددەکەی بە سێ پاکییە، وە ئەگەر حەیز و پاکی نەبوو لەبەر ئەوە هەر لە بناغەدا نەی بووە یا خود منداڵە و حەیزی نەدیوە. ئەوە بە سێ مانگە.

﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾
لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ
اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾﴾

ئەو ژنە تەڵاقدراوانە دابنێن لەو شوێنانەدا خۆتان تیایانا دانیشتوون لە دەستەڵاتی خۆتان و لەوەی وا بە دەستانەوە، هیچ کاتێ بە قەسدی زیانیان لێ مەدەن لە مەسکەندا، واتە لە جێگەی ناموناسبدا دایان مەنێن، هەتا جێگەیان لەسەر تەنگ بکەن و لەبەر ناچاری دەربچن، وە ئەگەر ئەو ژنە تەڵاقدراوانە خاوەن سك بوون ئەوە خەرجیان بۆ بکەن، واتە پێویستی ژیواریان بۆ جێبەجێ بکەن هەتا سکەکانیان دائەنێن، وە ئەگەر ئەو ژنە تەڵاقدراوانە شیریان ئەدا بە منداڵەکانتان کرێی تەواویان پێ بدەن، وە پێویستە بازێکتان ئەمر بکەن بە بازێکتان بە یاسای ناسراو و باو لە بارەی شیردانەوە بە منداڵ و کرێدان بە خاوەن شیرەکە. جا ناسراو و باو لە لای ژنەکەوە ئەمەیە کە بە بێ کرێ شیر بدا بە منداڵەکە یا بە کرێیەکی کەم. وە باو و ناسراو لە لایەنی کابراوە ئەمەیە کە کرێی باش بدا بە ژنەکە.

وە هەندێ فەرموویانە: یانی ئەی باوك و دایکی منداڵ! لە پاش تەڵاقدان لە ناو خۆتانا رێ بکەون لە ماوەی شیردان بەو منداڵەدا و ئەوەندە زوو مەیبڕنەوە لە شیر منداڵەکە کز ببێ، وە ئەوەندەیش زۆری مەکەن لە دوو ساڵ زیاد بکا. وە ئەگەر کەوتنە بەیانی نەبوونی و کەم دەستی، واتە لەبەر رژدی یا لەبەر دەلیلێکی‌تر کرێی باشتان نەدا بەو دایکە شیردەرە با کەسێکی‌تر شیری بداتێ، وە با خاوەن دەست و دەوڵەمەند وەك خاوەن دەست و دەوڵەمەندان مەسرەف بۆ ئەو ژنە تەڵاقدراوە بکا، وە ئەو کەسەیش نییەتی و دەس‌کورتە با خەرج بکا بۆ ئەو ژنە بە گوێرەی توانای خۆی و لەوەی خودا پێیداوە. خودا داوا لە هیچ کەسێ ناکا بە ئەندازەی ئەوە نەبێ خودا داویەتی پێی. وە لە مەولا خودا لە پاش نەبوونی و نەدارایی گوزەران ئاسان دێنێ و گوزەران زۆر ئەبێ بۆ ئاسایشی ئێوە.

بزانن! زاهیری ئایەتەکان ئەمەیە: ژنە تەڵاقدراوەکان «موتلەقا» مافی سوکنایان هەیە و پێویستە خاوەنی ئەو ژنانە ئەو سوکنایانە بۆ دابین بکا. وە ژنی سکپڕیش بە گوێرەی ئایەتە پێشووەکە پێویستە نەفەقەی بکێشرێ هەتا سکەکەی دائەنێ لەبەر ئەوە کە لە ژێر باری حەملی کابرادایە. وە تەڵاقدراوی ریجعیش لە حوکمی ئەوەدایە ژنی کابرای تەڵاقدەر بێ، کە وابێ وەکوو سوکنای واجبە ئەبێ نەفەقەیشی واجب بێ. بەڵام تەڵاقدراو بە تەڵاقی بائین ئەوە جێگەی خیلافە: لە لای شافیعی﵀ حەقی نەفەقەی نییە؛ چونکی پەیوەندی بە مێردەکەیەوە نەماوە. وە لە لای ئیمامی حەنەفی حەقی نەفەقەی هەیە لەبەر ئەوە کە وا لە قەیدی خاوەنەکەیا. بەڵام ژنێ مێردی مردبێ ئەوە حەقی سوکنای هەیە ئیتر حەقی نەفەقەی نییە، لەبەر ئەوە حەقی میراتی بۆ هاتووەتەوە.

وە ئەو شوێنە کە لە پێش جیا بوونەوە تیایا بوون ئەبێ هەر لەو شوێنەدا بمێنێتەوە، مەگەر لەبەر مانیعێ وەکوو رووخان، یا ترسی بەدڕەوشت و بەدکاران و... وێنەی ئەمانە.

وە لەوەدا کە ئەفەرموێت: ﴿وأسكنوهن﴾ دەرئەکەوێ دروست نییە دانیشتن لەگەڵ ژنی تەلاقدراودا لەگەڵ کەسێکدا نەبێ کە مانیع بێ لە «خەڵوەتی شەرعی». وە ئەو ژنە تەلاقدراوە حوکمی ژنی بێگانەی هەیە لە هەموو بابەت و حوکمێکدا.

﴿ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِۦ فَحَاسَبْنَٰهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَٰهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَٰقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ قَدْ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مُبَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَيَعْمَلْ صَٰلِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ قَدْ أَحْسَنَ ٱللَّهُ لَهُۥ رِزْقًا ﴿١١﴾ ﴾

گەلێ ئەهلی دێهات و ئاوەدانی لە فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا لایان دا، جا ئێمە حیسابمان لەگەڵا کردن بە حیسابێکی سەخت لە دنیادا و، لە پاشەڕۆژیشدا سزامان دان بە سزایەکی ناشیرین. واتە: ئەم سزامانە بۆ بڕیارداون جا تۆڵەی بیر و باوەڕەکەیان لە دنیادا چەشت و، ئەنجامی کاریشیان خەسار و زیان بوو. خودا سزایەکی سەختی بۆ ئامادە کردوون دەی لە خودا بترسن ئەی خاوەن هۆشەکان، ئەوانە کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە. بە ڕاستی خودای میهرەبان زیکرێکی ناردووە بۆ لای ئێوە کە قورئانە و بووە بە هۆی ناوبردنی خودا و یادی هەستکردن بە مەسئوولییەت، وە پێغەمبەرێکیشی ناردووە بۆ لاتان کە ئایەتی ڕووناکی خوداتان بەسەرا ئەخوێنێتەوە، ئەو ئایەتانە کە فەرمانی بیر و باوەڕ و کردەوەی خێر

و شەڕتان بۆ دەرئەخا، بۆ ئەوە ئەو کەسانە باوەڕیان هەیە و کردەوەیان باشە دەریان بکا لە تاریکی نەزانی و بێباوەڕی و بێویژدانی بۆ لای رووناکی و پرتەوی زانیاری و ئیمانداری و ویژدانکاری. وە هەرکەسێ باوەڕ بە خودا بکا و کردەوەی باش بکا خودا ئەیخاتە ئەو بەهەشتانەوە کە لە ژێریانەوە جۆباری زەڵاڵی گەوارا رەوان ئەبێ، وە حاڵی ئەوانەیش وایە هەتا هەتایە لەو بەهەشتانەدا ئەمێننەوە، بە راستی خودا رزق و رۆزی ئەو کەسەی جوان کردووە کە ئەڕواتە بەهەشتەوە و خودا بەهەشت ئەکا بە بەشی.

﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴿١٢﴾ ﴾

خودا پەروەردگارێکی وایە حەوت ئاسمانی دروست کردووە و، لە زەویش وەکوو ئاسمانەکان حەوتی دروست کردووە، وە ئەمر و فەرمانی خودا لە نێوانی ئەوانا دێتەخوار، واتە هەموو کارەسات و رووداوی ناو ئاسمان و زەوی هەموو بە حوکمی خودا دێنەجێ، هەتا بزانن ئەی هۆشیاران بە راستی خودا تەوانایە بەسەر هەموو مومکینێکدا بۆ دروستکردنی و لە ناو بردنی، وە بزانن بە راستی خودا هەموو شتێکی بە زانیاری داگرتووە؛ چونکە تەدبیری هەموو کائینات ئەکا و ئیرادەیش پێویستە بە عیلم.

خودا لە گەلێ ئایەتی قورئاندا ناوی حەوت ئاسمانی بردووە و لەم ئایەتەیشدا ناوی هاووێنەیی زەوی بۆ ئاسمان بردووە، وە زاهیر وایە هاووێنەیان لە ژمارەی حەوتا و، لە حەقیقەتا عالەمی کائینات کەشفی بە لای خوداوەیە و کەس نەیتوانیوە بیانزانێ بە عیلم و زانیاری خودا نەبێ.

ئەم ئاسمانانە بە نەسی ئایەت حەوتن، وە ئاسمانی نزیك لە ئێمەوە جوان کراوە بە زینەتی ئەستێرەکان. مەعنای وایە ئاسمانەکان وێنەی «مەوجی مەکفووفن» واتە

مادەیەکن خودا دروستی کردوون و رای گرتوون و لە تێکچوون مەنعی کردوون. وە کەشفی مادەکەیان کە چییە و چۆنە هەر لە عیلمی خودادایە. وە هەموو ئەو ئاسمانانە ئەستێرەیان وا پێوە لە رۆژ و مانگ و، مریخ و، زوحەل و، زوهرە و، مشتەری و، عەتارود و... هەموو وان لە ئاسمانی یەکەمدا لەگەڵ جیاوازی پایە و دووری بەینیانا، وە کۆمەڵێکیان تابیعی رۆژن و بە دەوری رۆژا ئەسوورێنەوە و، لەوانەیە رۆژ و مەجمووعەکەی بە دەوری ئەستێرەیەکی تری لە خۆی گەورەترا بسوورێنەوە و لەبەر دووری لەبەر چاوی ئێمەدا بچووك بێ، یا نەبینرێ، وەکوو ئەڵێن: ئەستێرەی شیعرا ملیۆنێ جار لە رۆژ گەورەترە!

وە ئاسمانەکانی‌تر کە شەشن وان لە زانستی خودادا چۆنن و چین. وە زاهیری ئەم ئایەتەیش وا ئەگەیەنێ عەرزیش حەوتن، وە زانایان لەمەوپێش ئەیانوت: یانی زەوی حەوت چینە تا ئەگاتە ناوەرۆکەکەی. وە ئێستە ئەهلی عیلم داوای ئەوە ئەکەن کە شەش کورەی‌تر وەکوو ئێمە هەیە کە گیانلەبەریان تێدایە، وە زانایان لە هەوڵی ئەوەدان بگەن بە دۆزینەوەی. وە جوملەی: ﴿و من آیاته خلق السماوات و الأرض و ما بث فیهما من دابة﴾ [لە] سوورەتی شوورا ئایەتی (٢٥) تەسریحی بەم مەوزووعە تیایە.

بەهەرحاڵ چونکی ئێمە خاوەنی ئەو زانستە نین ئەم بابە رووباری پشکنینی زانایان ئەکەینەوە، بەڵکوو لە داهاتوودا شتێ بکەن، وە ئەوەیش باڵادەست و باڵازانیاری ئەوانە بۆ لای خودای ئەگێڕینەوە کە هەر خۆی ئاگاداری پەنامەکی و شاراوەیە.

دەرکی ئەسراری هەموو کائینات ـــ عیلمێکە لایەق بە کیبریای زات
زاتێ کە کونهی زاتی پەنهانە ـــ یەك جیلوەی ئەوە ئەم دوو جیهانە
ملیاران عەیار مادەی کۆنەو نەو ـــ لەو ئەستێرانە پڕن لە پڕتەو
عەرز و ئاسمان لە عەرش و کورسی ـــ لە مەلایکەی بارەگای قودسی

له دەریای ئەسیر، له مەوجی دەریا   سەرگەردان ئەکەن ئادەمی وریا
له پله پلەی دۆزەخی لەهیبَ   له زەبانییەی دڵڕەقی عەجیب
له نیعمەتانی پایندەی بەهەشت   رەحمەتەکانی له کۆسار و دەشت
هەموو بەحسێب عالەمی مادەن   یانی له قیسمی ئیسمی شەهادەن
جابێ بۆ سەیری عالەمی غەیبی   له بۆ ئەنواری زاتی بێعەیبی
بۆ سەیری ئەرواح پڕ له ئەنواری   بۆ مەلەکووتی خاوەن ئەسراری
که ئەزانی چین ئەمانە هەموو   «لا یعلمها قطعاً إلا هو»
ئەوەی مەعلوومە له سیڕی قورئان   ئەحکامی دینە کراون بەیان
یا وەعد و وەعید بۆ قاسی و عاسی   یا بۆ موخلیسان رێی حەق شناسی
ئەنا ئایاتی سیڕی سەماوات   یا ئەستێرانی بە تاو سەیارات
یا کەشفی بەهەشت دائیم و قائیم   «ظلها باق، أکلها دائم»
بە غەیری خودا نییە له ئیمکان   کەشفی ماوەرای زەمان و مەکان
«خذ علی هذا فضلاً دلیلاً:»   «و ما أوتیتم إلا قلیلاً»
«نامی» له خودا ئەپاڕێتەوە   دەرگای شوعووری بۆ بکرێتەوە

سووره‌تی ته‌حریم (تحریم)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "١٢" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی حوجورات (حجرات) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ
(١) قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ (٢)﴾

ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! بۆچی له خۆت حه‌رام ئه‌که‌یت ئه‌وه‌ی که خودا بۆی حه‌ڵاڵ کردووی؟ ئه‌ته‌وێ به‌م حه‌ڵاڵ حه‌رام کردنه خێزانه‌کانت رازی بکه‌یت! وه خودا تاوانبه‌خش و میهره‌بانه.

خودا کردنه‌وه‌ی گرێی سوێنده‌کانی ئێوه‌ی بۆ بڕیارداون، واته رزگار بوون له تاوان به هۆی که‌فاره‌تی ئه‌و سوێندانه‌وه و، خودا گه‌وره‌مانه و زانایه به هه‌موو شتێك و، خاوه‌ن حیکمه‌ته.

موسلیم له عائیشه ده‌گێڕێته‌وه که: پێغه‌مبه‌رﷺ جار جار له ماڵی زه‌ینه‌بی پورزای ئه‌مایه‌وه و شه‌ربه‌تی هه‌نگوێنی ئه‌خوارده‌وه. جا من و حه‌فسه بڕیارمان دا هه‌رکام له ئێمه حه‌زره‌تﷺ بێت بۆ لای پێی بڵێت: من بێنی «مغافیر»ت لێ ئه‌که‌م، ئایا مغافیرت خواردووه؟ جا حه‌زره‌تﷺ چووه ماڵی یه‌کێکیان و ئه‌و قسه‌ی پێ وت. ئه‌ویش فه‌رمووی: نه‌خه‌یر هه‌نگوێنم خواردووه و ئیتر نایخۆم و لێم حه‌رام بێ!

وە دەگێڕنەوە: کە حەزرەت ﷺ لە ناو ماڵی حەفسەدا لەگەڵ «ماریە»ی جارییەیدا خەڵوەتی کرد و، حەفسە لە ماڵی باوکی بوو. دوایی حەفسە لۆمەی حەزرەتی ﷺ کرد لەسەر ئەوە. جا حەزرەت ﷺ مارییەی لە خۆی حەرام کرد و فەرمووی: ئەمە بە کەس مەڵێ، بەڵام گێڕایەوە بۆ عائیشە. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

﴿وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِۦ وَأَظْهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُۥ وَأَعْرَضَ عَنۢ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتْ مَنْ أَنۢبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٣﴾ إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾﴾

باسی ئەوە بکە کە حەزرەت ﷺ بە نهێنی قسەیەکی بە هەندێ لە خێزانەکانی فەرموو، قسەکەیش ئەوە بوو فەرمووی: خواردنی هەنگوێنم لە سەر خۆم حەرام کرد، یاخود مارییەم لەسەر خۆم حەرام کرد، بەڵام ئەم قسەی منە بۆ عائیشە و غەیری ئەویش مەگێڕەوە. جا کاتێ حەفسە ئەو قسەی لای عائیشە درکاند و، خودا پێغەمبەری ئاگادار کردەوە لەو باسە، حەزرەت ﷺ هەندێ لەوانەی کە بە وەحی حاڵی کرابوو باسی کرد و گێڕایەوە، کە بە حەفسەی فەرموو: تۆ ئەم قسەتە بۆ عائیشە گێڕاوەتەوە و، وە هەندێتر لە وەحیەکەی بۆ گێڕایەوە. جا کاتێ حەزرەت ﷺ بە حەفسەی وت کە تۆ ئەم باسەت بۆ عائیشە گێڕاوەتەوە، حەفسە لە حەزرەتی ﷺ پرسی: کێ ئەم باسەی بۆ گێڕاویتەوە؟ حەزرەت ﷺ فەرمووی: خودای زانای ئاگادار قسەی بۆ کردووم. جا ئەی حەفسە، وە یا ئەی عائیشە! ئەگەر تەوبە بکەن و لەو وەزعە پێشووە پەشیمان ببنەوە ئەوە حەقە تەوبە بکەن و جێگەی خۆیەتی؛ چونکی دڵتان لە ڕێگەی

حەق لای دابوو لەبەر ئەوە حەزتان بەوە نەدەکرد کە حەزرەت ﷺ پێی خۆش بوو وەکوو مانەوەی بێ لە لای مارییە، وە یا خواردنی هەنگوێن بێ لە لای زەینەب، وە ئەگەر هەر یارمەتی یەکتری ئەدەن و لەسەر ئەو حاڵە پێشووە دەوام ئەکەن ئەوە ئەو باکی لێتان نییە؛ چونکە بە راستی خودا و، جوبرەئیل و، پیاوچاکانی موسوڵمانان دۆستی پێغەمبەرن و، زیاد لەوانەیش مەلائیکە پشتیوانن بۆ ئەو، ئیتر باکی لە ئێوە نییە.

لە سەحیحی موسلیمدا لە ئیبنوعەباس دەگێڕێتەوە ئەڵێ: ماوەی ساڵێ چاوەڕێی هەل بووم بۆ ئەوە پرسیار لە عومەری کوڕی خەتاب بکەم لە مەعنای ئەم دوو ئایەتە! بۆم رێ نەکەوت و نەمتوانی پرسیاری لێ بکەم لەبەر هەیبەتی لە دڵما، هەتا چوو بۆ سەفەری حەج و منیش لەگەڵیا دەرچووم، کاتێ حەجمان کرد و گەڕاینەوە رۆژێ لە رێگەدا لای دار «ئەراك»ێکدا لای دابوو بۆ دەست بەئاو گەیاندن، منیش لە لایا راوەستام هەتا لێ بووەوە لەوەولا لەگەڵیا رۆیشتم بە رێگەدا و وتم: ئەی «امیر المؤمنین» ئەو دوو ژنە کێن لە خێزانەکانی حەزرەت ﷺ کە «تظاهر»یان لەسەر کرد؟ ئەویش وتی، حەفسە و عائیشە بوون. منیش وتم، وەڵلاهی ماوەی ساڵێکە ئەمەوێ پرسیارت لێ بکەم و لەبەر هەیبەتی تۆ لە دڵما نەمتوانی. ئەویش فەرمووی: جارێکی‌تر وا نەکەی. ئەگەر وات ئەزانی شتێ لای من هەیە پرسیارم لێ بکە، ئەگەر بیزانم پێت ئەڵێم.

جا دوای ئەوە ئەو قسەی بە ئیبنوعەباس وت، فەرمووی: وەڵلاهی ئێمە لە کاتی جاهیلییەتا هیچ حیسابێکمان بۆ ژن نەدەکرد هەتا خودا ئایەتی قورئانی لە بارەی ژنانەوە نارده خوارەوە. ئەڵێ: رۆژێ لە رۆژان من لە بیری کارێکدا بووم، ژنەکەم پێی وتم: ئەگەر ئەو شتەت ئاوا بکردایە! پێم‌وت: تۆ حەقت چییە؟ من بە تۆم نەوتووە کە قسە لە کاری مندا بکەی! ئەویش وتی: ئەی عومەر تۆ چیت! تۆ ناتەوێ ئێمە

قسەیەکت لەگەڵا بکەین و حەفسەی کچت قسە لەگەڵ حەزرەتدا ﷺ ئەکا و موناقەشەی لەگەڵا ئەکا هەتا رۆژێ تا ئێوارە حەزرەت ﷺ بە زویری و قارەوە ئەمێنێتەوە؟!

لەوێدا عومەر هەستا و جلەکەی سەرشانی هەڵگرت و رای ئەکێشا، تا رۆیشتە لای حەفسە و فەرمووی: کچم تۆ موناقەشە لەگەڵ حەزرەتا ﷺ ئەکەی؟ وتی: ئەرێ وەڵڵا ئێمە موناقەشەی لەگەڵا ئەکەین. منیش پێم وت: تۆ ئەزانی کە من تۆ لە سزای خودا ئەترسێنم لە زویر کردنی پێغەمبەر. کچم! با خۆشەویستی پێغەمبەر لەگەڵتا تۆ بایی نەکا.

لەپاشا لەوێ دەرچووم رۆیشتم هەتا چوومە ماڵی «امسلمە» چونکی خزمم بوو، وە قسەم لەگەڵا کرد. ئەویش وتی: ئەی عومەر عەجەبا تۆ ئەکەویتە هەموو باسێکەوە، هەتا ئەتەوێ خۆت بخەیتە ناوبەینی حەزرەت ﷺ و خێزانەکانیەوە! بە قسەکانی ئیقناعی کردم. وە هاوڕێیەکی ئەنساریم بوو ئەگەر من دیار نەبوایەم ئەو هەواڵ و دەنگوباسی بۆ ئەهێنام، وە ئەگەر ئەو دیار نەبوایە من دەنگوباسم بۆ ئەبرد. وە لەو سەردەمەدا لە پاشایێ لە پاشاکانی «غەسسان» ئەترساین. وامان بیستبوو کە بە سوپاوە دێتە سەرمان و زۆر لێیان ئەترساین. تەماشام کرد ئەو هاوڕێ ئەنسارییەم دای لە دەرگا، وتی: بیکەرەوە، بیکەرەوە! جا وتم: غەسسانی هاتووەتە سەرمان! وتی: شتێکی لەوە نابارتر رووی داوە! حەزرەت ﷺ کەناری لە خێزانەکانی گرتووە. منیش وتم: لووتی حەفسە و عائیشە بتەوسێتەوە. جا جلەکانم هەڵگرت تا هاتم تەماشامکرد حەزرەت ﷺ وا لە هۆدەیەکی باڵەخانەدا بە پلەکانە بۆی سەر ئەکەوت. رەباحی غولامی حەزرەت ﷺ لەسەر سەری پلەکانەکان بوو. پێمگوت بڵێ: ئەمە عومەری کوڕی خەتابە و ئیزنی دام، منیش رۆیشتم باسەکەم بۆ حەزرەت ﷺ

گێڕایەوە تا گەیشتمە قسەکەی «امسلمه»، حەزرەت ﷺ پێکەنی. لەو کاتەدا لەسەر حەسیرێ دانیشتبوو، حەسیرەکە هیچی‌تری بەسەرەوە نەبوو، سەرینێکی چەرمی لە ژێر سەرا بوو ناوەکەی لیفی خورما بوو. وە لە لای پێیا هەندێ بەری «عضا» رژا بوو، وە لە لای سەریەوە چەن پێستێ هەڵواسرابوون، تەماشام کرد شوێنی حەسیرەکە لە لاتەنیشتیا دیاری بووبوو. منیش دەستم کرد بە گریان. حەزرەت ﷺ فەرمووی: بۆچی ئەگریت؟ وتم: ئەی پێغەمبەری خودا کیسرا و قەیسەر وان لەو پلەدا کە هەن! وە تۆیش پێغەمبەری خودایی و ئەمە حاڵتە کە ئەتبینین. ئەویش فەرمووی: ئایا رازی نابی ئەوان دنیایان بێ و ئێمە پاشەڕۆژ؟

لە ئەنەسەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ: عومەری کوڕی خەتاب وتی: خێزانەکانی حەزرەت ﷺ کۆبوونەوەیان کردبوو لە غیرەت لەسەر حەزرەتا ﷺ. منیش پێم وتن: «عسی ربه إن طلقكن أن يبدله أزواجاً خيراً منكن». لەسەر ئەوە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:

﴿عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُۥٓ أَزْوَٰجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَٰتٍ مُّؤْمِنَٰتٍ قَٰنِتَٰتٍ تَٰٓئِبَٰتٍ عَٰبِدَٰتٍ سَٰٓئِحَٰتٍ ثَيِّبَٰتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾﴾

هیوا وایە ئەگەر تەڵاقتان بدا خودا لە باتی ئێوە چەن ژنێکی پێ بدا: فەرمانبەردار و، ملکەچ بۆ خودا و خاوەن باوەڕ و بەدەوام لەسەر بەندەیی و، بەدەوام لەسەر رۆژوو، لە بێوەژنان و لە کچانبن.

لەم ئایەتەدا دوو ریوایەت هەیە. یەکەم: حەزرەت ﷺ خواردنی هەنگوێنی حەرام کردووە. دووەم: ئەمەیە کە مارییەی قیبتییەی حەرام کردووە.

لەسەر ریوایەتی یەکەم ئەبێ حەزرەت ﷺ سوێندی لەسەر نەخواردنی هەنگوێن لە ماڵی فلاندا خواردبێ. بە گوێرەی ئایەتی: ﴿قد فرض الله لكم تحلة أيمانكم﴾. واتە فەرموویە: وەڵلاهی ئیتر لەو ماڵەدا هەنگوێن ناخۆم!

وە لەسەر ریوایەتی دووهەم مادام حەرامکردنەکە رووی کردووەتە جارییەکەی خۆی و حەرامکردنی جارییە لە خواستی ئینسان خۆیدایە، ئەوە نەفسی «حرمتها علي» کەفارەتی سوێندی ئەوێ و، حەزرەت ﷺ لە کەفارەتی ئەو قسەدا بەندەیەکی ئازاد کردووە.

وە لە حوکمی ئەوەدا کە ئینسان بە ژنی خۆی بلێ: «أنت علي حرام» یا «حرمتك علي» گەلێ قسە هەیە. لە مەزهەبی ئیمامی شافیعیدا ﷺ ئەگەر مەبەستی تەڵاق بێ تەڵاقێکی ریجعی پێ ئەکەوێ. وە ئەگەر مەبەستی زیهار بێ ئەوە زیهارە و کەفارەتی ئەکەوێتە سەر مادام کوتوپڕ ژنەکە تەڵاق نەدا. وە ئەگەر مەبەستی تەحریمی عەین بوو ئەوە حەرام نابێ بەڵام بە سوێند دائەنرێ و ئەبێ کەفارەتی سوێندێ بدا.

وە پاش ئەوە کە حەزرەت ﷺ مارییەی لەسەر خۆی حەرام کرد و بە حەفسەی فەرموو کە قسە بۆ کەس نەکا و، ئەویش قسەی بۆ عائیشە کرد و جوبرەئیل هەواڵی پێدا. حەزرەت ﷺ بیست و نۆ رۆژ کەناری لە خێزانەکانی گرت، پاش ئەوە حەزرەتی عومەر کەوتە ناو مەسەلەکەوە. وەکوو لە ریوایەتەکەی بوخاری و موسلیمدا نووسیمان.

وە لە ریوایەتیترا عومەر ئەڵێ: کە من چوومە خزمەتی پێغەمبەر ﷺ نیشانەی رق و قار لە ناوچاویا دیار بوو. منیش وتم: پێغەمبەری خودا تۆ بۆچی بەم مەسەلەی ژنانە زویر ئەبی؟ ئەگەر تەڵاقت داون ئەوە خودا و مەلائیکە و جوبرەئیل و میکائیل و، من و ئەبووبەکر و موسوڵمانەکانیتر واین لەگەڵتا. وە من چوومە مزگەوت و موسوڵمانەکان ئەیانوت: حەزرەت ﷺ ژنەکانی تەڵاق داوە. جا ئایا تەڵاقت داون؟ فەرمووی: نە، تەڵاقم نەداون. وتم: دەی من برۆم خەبەریان بدەمێ کە حەزرەت ﷺ ژنەکانی تەڵاق نەداوە؟ فەرمووی: بەڵێ ئەگەر ئارەزووت هەیە. ئیتر هەروا قسەم لەگەڵدا ئەکرد هەتا نیشانە و شوێنەواری رق و قار لە ناوچاویا نەما و پێکەنی و لە

هۆدەکەی هاتە خوارەوە. منیش لە خزمەتیا هاتمە خوارەوە و عەرزم کرد: تۆ بیست و نۆ رۆژ لەم هۆدەدا ماویتەوە! فەرمووی: مانگ بیست و نۆ رۆژیش ئەبێ. تا هاتم لە دەرگای مزگەوتا راوەستام و بە دەنگی بەرز بانگم کرد: حەزرەت ﷺ ژنەکانی تەڵاق نەداوە.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا هێناوە! نەفسی خۆتان بپارێزن بە وازهێنان لە تاوان و بە کردنی واجبات. وە ئەهل و خێزانی خۆیشتان بپارێزن بە ئامۆژگاری و دەرس دادان، لە ئاگرێ کە سووتەمەنییەکەی ئادەمیزاد و بەردە. وە لێپرسراوی ئەو سزا و ئەو ئاگرە چەن مەلائیکەیەکە کە قسەیان زبر و کردەوەیان سەختە، هەرگیز نافەرمانی خودا ناکەن و چییان پێ بوترێ جێبەجێی ئەکەن و بەجێی دێنن.

وە ئەی کەسانێ کە کافرن! عوزر و بیانوو مەهێننەوە؛ چونکی بیانوویەکی راستی واتان نییە سوودی ببێ. پاداشتان نادرێتەوە بەوە نەبێ کە خۆتان ئەتانکرد.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ تُوبُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِى ٱللَّهُ ٱلنَّبِىَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ ۖ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَٱغْفِرْ لَنَآ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾﴾

ئەی کەسانێ کە باوەڕتان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە! تەوبە بکەن و بگەڕێنەوە بۆ لای خودا بە گەڕانەوەیەکی پوخت و بێ توێکڵ (یەعنی تەوبەی نەسووح بە مەعنا تەوبەی راست و پوختە. بیست و سێ قسە لە مەعنای تەوبەی نەسووحدا هەیە) هیوا وایە کە خودای ئێوە تاوانتان بپۆشێ و بتانخاتە چەن بەهەشتێکی وەهاوە کە جۆبار لە ژێریانەوە رەوان ئەبێ. لە رۆژێکا خودا پێغەمبەری خۆی و ئەو کەسانە لەگەڵیا باوەڕیان کردووە رسوایان ناکا و، پڕتەوی ئەوان شووڵە ئەداتەوە لە بەردەمیانا و، لە لای راستیانەوە و، لە کاتی رابوردنیان بەسەر پردی سیراتا. وە لەو کاتەدا لەبەر شادمانییان بەو رووناکییە لە خودا ئەپاڕێنەوە و ئەڵێن: پەروەردگارا! ئەم پڕتەو و رووناکییە کە پێتداوین بۆمان تەواو بکە. واتە یا زیادی بکە، وە یا درێژە بە ماوەکەی بدە هەتا ئەگەین بە شوێنی خۆمان لە بەهەشتا، وە تاوانەکانمان ببەخشە. بە راستی تۆ تەوانای بەسەر هەموو شتێکدا.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٩﴾﴾

ئەی پێغەمبەری رەهبەر! جیهاد بکە بە چەك لەگەڵ کافران و مونافیقانا و، زبری و هەیبەتیان لەگەڵا بە کار بێنە، وە ماوا و شوێنی ئەوانە دۆزەخە و، دۆزەخ شوێنێکی زۆر خراپە.

﴿ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱمْرَأَتَ نُوحٍ وَٱمْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَٰلِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ٱدْخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ﴿١٠﴾﴾

خودا باسی وێنەیەکی بۆ کافران کردووە کە بریتییە لە ژنی نووح و ژنی لووت؛ ئەمانە لە ژێر دوو بەندەی راساڵ لە بەندە پاکە تایبەتییەکانی مندا بوون، کەچی

خەیانەتیان لێ کردن بە لایەنگرتنی ئەو کافرانە و، گێڕانەوەی نهێنییەکانی نووح و لووت بۆیان. وە بە دووڕوویی و نیفاقکاری لەگەڵ هاوڕێکانیانا، لە پاشان خودا قاری لێ گرتن و نووح و لووت هیچ سوودێکیان بۆ ئەوان نەبوو، بەمە کە چاری مەینەت و سزایان بۆ بکەن و، هیچ بارێکیان لەسەر ئەوان پێ لانەبرا و، لەگەڵ کافرەکاندا بەر سزای قاری خودا کەوتن و، فریشتەی سزا پێی وتن: یاڵڵا بڕۆنە ناو ئاگری دۆزەخەوە لەگەڵ ئەوانە دا کە بڕیار دراوە بڕۆنە ناوی.

﴿وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱمۡرَأَتَ فِرۡعَوۡنَ إِذۡ قَالَتۡ رَبِّ ٱبۡنِ لِي عِندَكَ بَيۡتًا فِي ٱلۡجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِن فِرۡعَوۡنَ وَعَمَلِهِۦ وَنَجِّنِي مِنَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرۡيَمَ ٱبۡنَتَ عِمۡرَٰنَ ٱلَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتۡ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ وَكَانَتۡ مِنَ ٱلۡقَٰنِتِينَ ﴿١٢﴾﴾

وە خودا ناوی وێنەیەکی بردووە بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە. وێنەکەیش ئەمەیە: ئاسییەی کچی مەزاحیم ژنی فیرعەون لەو کاتەدا کە لە خودا پاڕایەوە و عەرزی کرد: پەروەردگارا! رزگارم بکە لە کوفری فیرعەون. واتە دڵم لەسەر ئیمان دامەزرێنە تا بە کوفری ئەو دڵم رەنگ نەگرێ و، لە عەمەل و موباشەرەی فیرعەون رزگارم بکە هەتا نەتوانێ وەکوو پیاوان رەفتارم لەگەڵا بکا. وە لەو گەلە ستەمکارە رزگارم بکە کە قیبتییەکانی دەستەی فیرعەونە، تا خوو بە رەوشت و ئادابی ئەوانەوە نەگرم.

هەروەها ئەو پەندە بریتییە لە مەریەمی کچی عیمران؛ ئەو ژنێکی وەها بوو کە «ئەدەب»ی خۆی لە حەرام پاراست، جا ئێمە جوبرەئیلی «روح الأمین»مان ناردەسەری

و، لە لایەنی ئەو رۆحەوە کە ناردبوومان فوویەکمان پیا کرد و سکی بوو بە عیسا. وە ئەو مەریەمە باوەڕی کرد بەو چەن کەلیمەیە کە لە لایەنی جوبرەئیلەوە بیستی؛ وەکوو ئەوە جوبرەئیل وتی: ﴿إنما أنا رسول ربك لأهب لك غلاما زكياً﴾[1] و فەرمووی بە مەریەم: ﴿كذلك قال ربك هو علي هين، و لنجعله آية للناس و رحمة منا و كان أمراً مقضياً﴾[2] وە مەریەم دڵی بەم قسانی جوبرەئیلە دامەزرا و باوەڕی کرد کە ئەوە فریشتەی خودا بێ.

وە هەم باوەڕی بوو بەو کتێبانە کە خودا ناردبوونی بۆ سەر پێغەمبەرەکان لە ئادەمەوە هەتا خاتەم، وە مەریەم لە «قانتین» بوو. واتە: لەوانە بوو کە بەندەیی بۆ خودا ئەکەن و لە ژمارەی خاوەن تاعەتە بەرزەکانا ژمێررا. وە خۆیشی لە نەتەوەی هاروونی برای حەزرەتی مووساعليه‌السلام بوو هەرچەن ماوەی مابەینیان زۆر بووە.

دەگێڕنەوە حەزرەتﷺ فەرموویەتی: گەلێ کەس لە پیاوان بە پایەی کەماڵ گەیشتوون، بەڵام لە ژنانا هەر چواریان بەو پایە گەیشتوون: ئاسییەی کچی مەزاحیم، مەریەمی کچی عیمران، خەدیجەی کچی خووەیلید و فاتیمەی کچی فخری عالەمﷺ «و فضل عائشة على النساء كفضل الثريد على سائر الطعام».

وە لەم ئایەتانی کۆتایی سوورەتی تەحریمەدا ئاگادار کردنەوەی ژنانی خانەدانە گەورەکان هەیە، بە تایبەتی لە خانەدانی ریسالەتا بە تایبەتی عائیشە و حەفسە لەسەر ئەوە کە واجبە ئینسان بایی نەبێ بە هاودەمی و هاوسەری و هاوڕێتی پیاوانی گەورە تەنانەت پێغەمبەرانیش؛ چونکە ئەگەر دڵی هەرکەسێ (بالذات) و لە خۆیەوە روو نەکاتە زاتی خودا و بە دڵ لەگەڵ تاعەتا ئامادەی بەندەیی خودا نەبێ و، موراقەبەی خۆی نەکا ناگا بە نیشانەی راستی لە شان و پایەی رەزای خودادا.

---

١. مريم؛ ١٩.

٢. مريم؛ ٢١.

جـا هـاوار ئـەکەم پـیرانـی عـەزیز   بـرایـانی گـەنج بـە روشـد و تـەمییز
خوشکانی پاکی دەست و داوێن پاك   کـچانی چـاکی خـاوەن بـارەی چـاك
هیچ کـەس نەنازێ بە پایەی خۆیا   یـاخود بـە مـایە و بـە عـەتر و بـۆیا
ئـەوەی بـە سـوودە بۆ هـەردوو دنـیا   ئـیمانە و عـەقڵە و رەوشـتی وریـا
هـەر بە رەوشـتە لە شـار و لە دەشت   ئـەوەی سبەینێ ئـەڕوا بۆ بـەهەشت
ئوممەت ئەخلاقە کـە ئەخلاق نـەما   نـامێنێ حـورمەت لە عـەرزو سـەما
«نـامی» هـەر رجـای ئـەمەیە لێـتان   کـە بـەرزی ئـەخلاق بـمێنێ پـێتان

سووره‌تی مولك (ملك)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه‌، "٣٠" ئایه‌ته‌،
دوای سووره‌تی توور (طور) هاتووه‌ته خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿تَبَٰرَكَ ٱلَّذِي بِيَدِهِ ٱلۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ۝١ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡمَوۡتَ
وَٱلۡحَيَوٰةَ لِيَبۡلُوَكُمۡ أَيُّكُمۡ أَحۡسَنُ عَمَلٗاۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡغَفُورُ ۝٢﴾

گه‌وره‌یی و پایه‌ی به‌رزخوویی بۆ ئه‌و خودایه كه سه‌رۆكایه‌تی و گه‌وره‌یی و ده‌سته‌ڵات به‌سه‌ر كائیناتا له‌ هه‌ردوو جیهان به‌ ده‌ستی ئه‌وه‌وه‌یه و ئه‌و خودایه ته‌وانایه به‌سه‌ر هه‌موو شتێكدا. ئه‌و خودایه‌كی وه‌هایه مردن و ژیانی دروست كردووه بۆ ئه‌وه له‌ ماوه‌ی ژیانا به‌راوردی بیر و باوه‌ڕ و، كرده‌وه‌تان بكا و ده‌ربكه‌وێ كامتان له‌ هه‌موو كه‌سێ جوانترن له‌ كرده‌وه‌دا. وه‌ خودا خاوه‌ن عیززه‌ته ده‌ستی ئه‌ڕوا تۆڵه له‌ تاوانباران بسێنێ و، تاوان به‌خشه بۆیه هه‌ندێ ئه‌به‌خشێ و سزای هه‌ندێكیش دوائه‌خا تا كاتی خۆی.

زاناكان ئه‌ڵێن: «موت» بریتییه له‌ «عدم الحیاة» و شتی عه‌ده‌می خه‌لق و ئیجاد رووی تێ ناكا. وه‌ بۆ وه‌ڵامی ئه‌مه بازێ وتوویانه: خه‌لق به‌ مانا ته‌قدیره، وه‌ مردن هه‌رچه‌ن عه‌ده‌می بێ هه‌ر موقه‌ده‌ره و مه‌علوومه و له‌ لایه‌نی خوداوه بڕیاردراوه.

وە هەندێ وتوویانە: شتی عەدەمی هەرچەن لە وجوودی مەحموولی، واتە لە بوونی زاتی خۆیا پێویستی بە خەلق و ئیجاد نییە بەڵام لە کردنی هەر ڕۆحێ بە مەحەل بۆ پەیوەندی مەوت موحتاجە بە خەلق. بەڵام زانایان فەرموویانە: دەلیلێکی قەتعی لەسەر ئەوە نییە کە مەوت عەدەمی بێ، هەڵئەگرێ شتێکی وجوودی بێ لە بەرانبەری حەیاتەوە؛ وەکوو «با» لە بەرابەری «چرا»وە، وەکوو چۆن ڕووناکی چرا بە با ئەکوژێتەوە وەها ژیانی گیانلەبەریش بەو مردنە کە هێزێکی موعاریزی ژیان بێ بەرباد ئەبێ.

﴿ٱلَّذِى خَلَقَ سَبۡعَ سَمَٰوَٰتٖ طِبَاقٗاۖ مَّا تَرَىٰ فِى خَلۡقِ ٱلرَّحۡمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٖۖ فَٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ هَلۡ تَرَىٰ مِن فُطُورٖ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرۡجِعِ ٱلۡبَصَرَ كَرَّتَيۡنِ يَنقَلِبۡ إِلَيۡكَ ٱلۡبَصَرُ خَاسِئٗا وَهُوَ حَسِيرٞ ﴿٤﴾﴾

خودا خاوەن تەوانایەکی وایە حەوت ئاسمانی چین لەسەر چین دروست کردووە، بە هیچ جۆرێ لە ئیجاد و ئینشا و کاری خودادا جیاوازی بە کەم و زۆری و چاك و خراپی نابینی. چاو بگێڕە بە دنیادا ئایا هیچ کەم و کووڕییەك لە مەخلووقاتی خودادا ئەبینی؟ پاش ئەوە جارێکی‌تر چاو بگێڕەرەوە بۆ ئاسمانەکان هەتا چاوت کارئەکا و، تەماشای ئەستێرەکان بکە ئایا جیاوازی ئەبینی؟ هەرگیز هیچ ناتەواوی و عەیب نابینی و چاوت بە ماندوێتی و بێ‌هێزی و پەك کەوتوویی ـ لەبەر بێ‌سوودی تەماشاکەی ـ دێتەوە بۆ لات.

﴿وَلَقَدۡ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلۡنَٰهَا رُجُومٗا لِّلشَّيَٰطِينِۖ وَأَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ﴿٥﴾﴾

واتە: پاش ئەوە کە زانیتان حەوت ئاسمانمان دروست کردووە ئاسمان لە ژوور ئاسمانەوە. بزانن ئاسمانی زۆر نزیك لە ئێوەمان بە چەن چرایێ جوان کردووە، وەکوو

چۆن ئێوە شوێن و ماڵەکانی خۆتان ئەڕازێننەوە بە چرا و ئەیانکەن بە چراخان، ئێمەیش ئاسمانی یەکەم کە نزیکەکەیانە وا بە چرای ئەستێرەکان رازاندوومانەتەوە، بەڵام جیاوازی لە نێوان چرا و سەرای ئێمە و چرای ئەستێرە و ئاسمانی بەرزی خودادا زۆرە.

وە ئەو ئەستێرانەمان کردووە بە هۆی رەجم و دەرکردن بۆ ئەو شەیتانانە کە ئەیانەوێ بە ئاسمانەکانا سەرکەون و راز و نیازی فریشتەی ئاسمان ببیسن و وەری بگرن و بیبەنەوە بۆ سەر زەوی و بیانخەنە دڵی کاهینەکان و ئەوانیش بە خەیاڵی خۆیان چەن شتی‌تری تێکەڵ بکەن و بڵاوی بکەنەوە بە دنیادا.

وە ئێمە لە پاشەڕۆژا سزایەکی سەختی ئاگری بڵێسەداری دۆزەخمان بۆ ئەو شەیتانانە ئامادە کردووە.

جا بزانن لەم ئایەتەدا چەن باسێ هەیە:

باسی یەکەم: ئەستێرەکانی ئاسمان سوودیان زۆرە لەوانە:

١. ئەمەیە کە خودا ئاسمانی پێ جوان کردوون.

٢. ئەمەیە کە لە شەوانا ئەبن بە هۆی رووناکی جیهان، بۆیە ئەگەر هەوری زۆر بێ و مەنعی رووناکی ئەستێرەکان بکا دنیا هەمووی تاریك ئەبێ.

٣. بە هۆی هەڵهاتن و ئاوا بوونی ئەو ئەستێرانەوە جیاوازی لە نێوان وەرزەکاندا پەیدا ئەبێ و گۆڕانیان تێدا روونەدا لە سەرما و گەرما بەو ئەندازە کە خودا دروستی کردووە لە مادەی ئەوانا لە هێزی گەرما و سەرما. وە یاخود هەر هەڵهاتنەکان نیشانەیە بۆ نزیك و دووری رۆژ لە خەتی راسەر. وەکوو لەبەر چاوی ئەوانەدا دیارە کە ئاگایان لە جموجوولی مەدارەکانی رۆژە.

٤. ئەمە کە ئەو ئەستێرانە بۆ کەسانێ شارەزای کاتی هەڵهاتن و ئاوابوونیان بن ئەبن بە نیشانەی گەلێ شت، وەکوو: خۆرهەڵات و، خۆرنشین و، باکوور و، باشوور و، وەکوو کەم و زۆری مانەوەی وەرزی کشتوکاڵ. وەکوو وەزعی دەریاگەردی و کەشتیرانی، بێجگە لەوە کە نیشانەن بۆ گۆڕانی هەوای دنیا بە گەرما و سەرما، وە بە یاسای ئەستێرەناسەکان نیشانە و بەڵگەن بۆ هەندێ رووداو لە باران و بەفر و تەرزە و وەیشوومە... یا جەنگ و کۆکی و هێمنی لە دنیادا ، بەڵام بە شێوەی رەوا کە بە قەرینە دابنرێن. وە ناسینی تالیع و ناوچاوی منداڵ کە لە دایك ئەبن... ئەمانە ئەگەر بە شێوەی قەرینەی خودا کردوو تەماشا بکرێن.

باسی دووەم: دوو رەخنە لەم ئایەتە گیراوە:

یەکەم: لە رۆژێکەوە مێژووی جیهان نووسراوە تا ئیمرۆ ئەستێرەکێشی لە ئاسمانا بووە. ئیتر موناسەبە چییە بکرێ بە هۆی رەجمی شەیاتین لە وەرگرتنی ئەخباری مەلائیکە هەتا کەهانەت کز ببێ و پەیامی حەزرەت ﷺ (وەحی) مەحفووز بێ لە دەستێوەردان و خراپە کردن تیایا؟

دووەم: ئەگەر مەبەست لە «مصابیح» ئەستێرەکانی ئاسمانە ئەبوا بەو هەموو رەمی و رەجمە ئەستێرەی ئاسمان زۆر کەم ببونایەتەوە و بە هۆی جیا بوونەوەی بەش و پارچە لەو ئەستێرانەوە ئەستێرەکان بچووك بوونایەتەوە.

وە ئەگەر مەبەست ئەو ئەستێرانە نییە بۆچی باسی ئەوە نەکراوە کە ئەوانە چین و چۆنن؟

وەڵامی رەخنەی یەکەم ئەمەیە: لە قورئانی پیرۆزا تەسریح نییە بەوە کە ئەو رەجمی شەیتانانە هەر لە زەمانی حەزرەتی پێغەمبەرەوە ﷺ بووە، هەڵئەگرێ هەر لەو رۆژەوە پەیام کەوتووەتە سەرزەوی و، مەلائیکە لە ئاسمانا بوون و، شەیاتین لە سەرزەویدا بوون لە هەموو چەرخێکا کە شەیاتین هەوڵی ئەوەیان دابێ کە سەرکەون

بۆ ئاسمان و گوێ لە وتاری مەلائیکە بگرن بۆ ئەوە کە لەگەڵ درۆ و دەلەسەی خۆیانا تێکەڵی بکەن و نیشانی کاهینەکانی بدەن بۆ ئەوە خراپە و بەدی بە جیهانا بڵاوبکەنەوە، ئەو رەجمە بووبێ. بەڵێ لە سەردەمی حەزرەتی موحەممەدا ﷺ لەبەر ئەوە کە دینەکەی بۆ هەموو جیهانە زۆرتر لە هەموو دینەکان ئەو هەوڵەی بۆ دراوە و رەجمیش بۆ ئەو شەیتانانە زۆرتر بووە.

وە وەڵامی رەخنەی دووهەم ئەمەیە: ئەوە پەسەند ئەکەین کە مەبەست بە «مصابیح» ئەستێرەکانی ئاسمانە و رەجمەکەیان بە داکەوتن و دەرچوونی خودی خۆیان یا بەشێ لەوان نییە، بەڵکوو ئەو رەجمە بە بڵێسە و چەخماخەیە بووە کە هەرگیز زیان بە مادەی ئەستێرەکە نەگا. وە لە قورئان و حەدیسا نییە کە ئەو ئەستێرەکێشییە هەر بۆ رەجمی شەیاتینە، ئەگونجێ گەلێ هۆی‌تر ببێ بۆ ئەو رەجمە، بەڵام زۆر بایەخ بە مەسەلەی رەجمی شەیاتین دراوە لەبەر چاودێری وەحی قورئان کە بزانن بە سەلامەتی دینی خۆیان وەرگرن بە بێ تێکەڵبوونی وەسوەسە و ختووکەی شەیتانەکان.

وە فەخری رازی لە تەفسیرەکەیا لە باسی ئەم ئایەتەدا ئەفەرموێت: هەندێ فەرموویانە: مەبەست لە «مصابیح» ئەو گڕانەیە کە لە ئاسمانەوە ئەکشێن و لەسەر شێوەگەلی جیا جیا روو ئەدەن و، هەندێکیان ماوەیەکی زۆر یا چەن مانگ لە ئاسمانا ئەمێننەوە، وە ئەوانە بە «نیازك» ناسراون، وە هۆی پەیدا بوونەکەیشیان ئەمەیە بوخار و تەم و مژی وشك سەرئەکەوێ بۆ ئاسمان و لە هەواوە تووشی گەرمایەکی زیاد ئەبێ و هەڵئەگیرسێ، خودایش بۆ ئەوە ئەمە ئەکا بۆ دەفعی ئەو شەیتانانە و بۆ چەن هۆیەکی‌تر و چەن حیکمەت و مەبەست کە خۆی ئەزانێ.

بە کورتی: ئەوەی کە زانراوە ئەمەیە کە خودا لە راسەری ئێمەدا بە ئاسمانەوە چەن ئەستێرەمان نیشان ئەدا وەکوو چرا وەهان، وە خودا بڵێسەی ئاگری هەندێ لەو

ئەستێرانە ئەکا بە هۆی رەجمی شەیاتین و لەوانەیە ببن بە هۆی چەن شتێکی‌تر و ئێمە نەیان زانین. ﴿وما أوتيتم من العلم إلا قليلاً﴾[1]

وە هەندێ لە مانای ﴿وجعلناها رجوماً﴾دا فەرموویانە: ئەو ئەستێرانە وەکوو چرا وەهان و کردوومانن بە جێگەی گومان‌کاری و خەیاڵ‌بازی بۆ ئەو ئەستێرەناسانە کە ئاسار و رووداو ئەدەنە پاڵ ئەستێرەکان و، سزایەکی سەخت و بلێسەداری ئاگری دۆزەخمان بۆ ئامادە کردوون.

﴿وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا
لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ
خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ
مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا
فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾﴾

وە هەیە بۆ ئەوانە کە کافر بوون بە خودای خۆیان سزای دۆزەخ و دۆزەخ جێگەیەکی زۆر ناباره. کاتێ ئەو کافرانە ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە دەنگێکی وەکوو ئاوازی ناسازی کەر لە ناو دۆزەخەوە دەبیسن. وە لە هەمان کاتا لەوانەیە دۆزەخ کە ئەکوڵێ و بڵق ئەدا لە یەك جیاببێتەوە لە قارا. وە بە درێژایی کات هەر کاتێ کۆمەڵێ لە تاوانبارانی شیاوی سزا ئەخرێنە ناو دۆزەخەوە پاسەوان و دەرگاوانانی دۆزەخ پێیان ئەڵێن: ئایا رەهبەر و پێغەمبەر نەهاتن بۆ لاتان هەتا لە سزای ئەم رۆژەتان بترسێنن؟ ئەوانیش ئەڵێن: بەڵێ ترسێنەر هات بۆ لامان: بەڵام ئێمە باوەڕمان پێ نەکردن و وتمان: حاشا! خودا کەسی رەوانە نەکردووە و، ئێوە لە گومڕاهییەکی گەورەدان. وە وتیان: ئەگەر

---

١. الإسراء؛ ٨٥

خواستمان ببوایە و بمانویستایە بە گوێ شت ببیسین و بە دڵ شت وەربگرین و، بە چاوی رووناك تەماشای جیهانمان بکردایە و، ئەم دروستکراوانەمان بکردایە بە هۆی روو کردن لە حەق، وە یا بە عەقڵی ژیرانە بیرمان لەم شوێنەوارە جوانە سەرسوورهێنەرانە بکردایەتەوە کە نیشانەی دەستەڵات و تەوانای پەروەردگارن، سەرپێچیمان لە فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا نەدەکرد و، ئاوامان بەسەر نەدەهات و، دوچاری سزای دۆزەخ نەدەبووین و، ئەمە جێگەمان نەدەبوو. دەی با هەر دووری و دوورکەوتنەوە بەشی ئەوانە بێ کە خۆیان چوونە ژێر تاوانباری خۆیان و دانیان بە تاوانباریدا نا. چونکە هەل و ماوەیان لە دەست خۆیان دا.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسِرُّوا۟ قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُوا۟ بِهِۦٓ ۖ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا فَٱمْشُوا۟ فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا۟ مِن رِّزْقِهِۦ ۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾﴾

بە راستی ئەو کەسانە کە لە پەنامەکیدا لە خودا ئەترسن؛ واتە بە بێ ئەوە کە کەس دیار بێ و شەرم لە کەس بکەن شەرم لە خودای خۆیان ئەکەن و خۆیان لە تاوانی گەورە ئەپارێزن. ئەوانە لە لایەنی خوداوە چاوپۆشی و تاوانبەخشی گەورەیان بۆ هەیە لەوانەی پێی گیرۆدە بوون و دوچاری بوون و، لەگەڵ ئەوەیشدا پاداشێکی گەورەیان هەیە.

وە بزانن خودا ئاگای لە هەموو وتار و کردارێکە، جیاوازی لە نێوان ئاشکرا و پەنامەکیدا لە لای خودا نییە، قسەکانتان بە ئاشکرا یا بە پەنامەکی بکەن وەك یەکن. زیاد لەوەی وتەی پەنامەکی و ئاشکرا لای خودا چوون یەکن خودا نیاز و خەیاڵەکانی

ناو دڵ و دەروونیش ئەزانێ. چۆن بە پەنامەکی و ئاشکرا نازانێ کەسێ کە خۆی زات و سیفاتی دروست کردووە و، دەنگی پەنامەکی و ئاشکرا دروست ئەکا و، ئەو خودایە «لطیف»ە هیچ پەردەیەك لە بەرانبەری ئەوەوە نییە و ئاگاداری هەموو کار و باری جیهانە؟

خودا خودایەکە ئەم زەوییەی بۆ رام کردوون، جا بە شانەکانیا بڕۆن و تێکۆشن بۆ پەیدا کردنی رۆزی لەوانا، خواه لە کانە، یا لە کشتوکاڵە، یا لە گیا و گوڵی کوێستانە، وە ئاگاتان بێ و بزانن چۆن کار ئەکەن؛ چونکە دواجار بۆ لای ئەو خودا ئەگەڕێنەوە و گەڕانەوەتان بۆ لای ئەوە و پرسیارتان لێ ئەکا لەوەی کردووتانە و ئەیکەن.

﴿ءَأَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يَخۡسِفَ بِكُمُ ٱلۡأَرۡضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ١٦ أَمۡ أَمِنتُم مَّن فِي ٱلسَّمَآءِ أَن يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبٗاۖ فَسَتَعۡلَمُونَ كَيۡفَ نَذِيرِ ١٧ وَلَقَدۡ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيرِ ١٨ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ إِلَى ٱلطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ صَٰٓفَّٰتٖ وَيَقۡبِضۡنَۚ مَا يُمۡسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحۡمَٰنُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءِۭ بَصِيرٌ ١٩ أَمَّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِي هُوَ جُندٞ لَّكُمۡ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحۡمَٰنِۚ إِنِ ٱلۡكَٰفِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ٢٠ أَمَّنۡ هَٰذَا ٱلَّذِي يَرۡزُقُكُمۡ إِنۡ أَمۡسَكَ رِزۡقَهُۥۚ بَل لَّجُّواْ فِي عُتُوّٖ وَنُفُورٍ ٢١﴾

ئایا ئێوە ئەمینن لە دەستەڵات و تەوانایی ئەو خودایە کە شوێنەوار و نیشانەی گەورەیی ئەو لە دنیادا ئاشکرایە؟ ئەمینن لەوە کە بە زەمینا بتانباتە خوارەوە و ونتان بکا و پاش ئەوە زەوییەکەیش گێڵ و گێژتان پێ بدا؟ یاخود لەوە ئەمینن کە ئەو خودایە وا لە ئاسمانا وردەبەردتان بەسەرا ببارێنێ و جا لەمەولا ئەزانن ئەم ترساندنی منە چۆنە، ئەگەر سزا و تۆڵەتان بۆ هات؟ وە بە راستی گەلێ کۆمەڵ لەوانە لە پێش ئێوەدا بوون پێغەمبەرانیان بە درۆخستەوە، جا ئەزانن ئینکاری من بۆ ئەوان چۆن بوو؟

ئایا تەماشا ناکەن و نارِوانن بۆ پەلەوەرەکان کە وان بە راسەرتانەوە، کاتێ کە باڵەکانیان رائەخەن و ئەیاندەنەوە بەیەکدا بێجگە لە خودا کەس لە ئاسماندا رایان ناگرێ؟ بێ‌گومان ئەو ئاگای لە هەموو شتێکە و هەموو شتێ ئەبینێ.

یاخود ئەوە کێیە ئەبێ بە یارمەتیدەر و سوپای ئێوە بێجگە لە خودا؟ دیارە خودا نەبێ کەس نییە و، هەر ئەو یارمەتیدەری راستی و هانای موسوڵمانانە. کە وایە کافرەکان هەر وان لە لادان و بایی بوونا.

یاخود ئەو کەسە کێیە کە رۆزی ئێوە ئەدا، ئەگەر ئەو خودایە رۆزییەکەی خۆیتان لێ بگرێتەوە؟ نەخەیر ئەم ئادەمیزادە بێ‌دینانە داچوون و رۆچوون بە ستەم و فیز و دەماری نەفس و راکردن و دوور کەوتنەوە لە وەرگرتنی حەقدا.

﴿أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾﴾

ئایا کەسێ بە کەوتوویی بە لەپەورِوودا برِوا بە سەر زەویدا رێگە باش ئەبرِێ و چاك ئەرِوا، یا کەسێ کە قنج و قیت بە پێوە بە رێکی بە رێگەیەکی راستا برِوا؟

﴿قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَـٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَـٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾﴾

ئەی رەهبەر پێیان بڵێ: خودا خودایەکە ئێوەی لە نەبوون دروست کردووە و هێزی بیستن و بینین و دڵی بیر کردنەوەی بۆ دروست کردوون، کەچی لەگەڵ ئەوەدا ئێوە کەمێ جار سوپاسی خودا ئەکەن.

تۆ بڵێ: خودا ئەو خودایە کە ئێوەی بە زەویدا بڵاو کردووەتەوە و لە پاشەڕۆژیشا بۆ لای ئەو گرد ئەکرێنەوە. وە ئەو کافرانە ئەڵێن: کەی کاتی ئەو وەعدەی ئێوە بە نەشر و حەشرە دێ ئەگەر ئێوە راست وتارن؟ تۆ بڵێ: زانستی بێ‌گومان لە لای خودایە. وە من هیچ نیم ترسێنەرێکی سزانوێن نەبێ، کە سزا و تۆڵەی تاوانباران و خراپەکاران بۆ خەڵك بەیان دەکەم. جا کاتێ کافرەکان ئەو سزایانە دی رەنگیان ترش و تاڵ و خراپ ئەبێ و، پێیان ئەوترێ: ئەم سزا ئەوەیە کە خۆتان زوو پەلەتان بۆ ئەکرد.

﴿قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِيَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ
مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ
مَنْ هُوَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ
مَّعِينٍ ﴿٣٠﴾﴾

تۆ بڵێ: ئاگادارم بکەن ئەگەر خودای تەعالا من و ئەوانەی وان لەگەڵما هەموومان لە ناوبەرێ، یاخود بەزەیی پێماندا بێتەوە و چاکەمان لەگەڵدا بکات، ئەی کێ کافرەکان لە سزای سەخت رزگار ئەکات؟

تۆ بڵێ: ئەو رزگارکەرە هەر خودای میهرەبانە، باوەڕمان پێ کرد و پشت و پەنامان هەر ئەوە و، هانا و هاوار بۆ لای ئەو ئەبەین، جا ئێوە لەمەولا ئەزانن کێ وا لە ناو گومڕاهی ئاشکرا و دیاریدا!

تۆ بڵێ: هەواڵم پێ ئەدەن ئەگەر ئەو ئاوەی ئێوە وان بەسەریەوە ئەگەر لە سبەینێیەکدا بە زەویدا رۆچووە خوارەوە ئەوە کێیە ئاوێکی زەلاڵی گەواراتان بۆ بێنێت؟ جا کاتێ ئەمەت خوێندەوە بڵێ: ﴿الله ربنا و رب العالمین﴾.

سووره‌تی قه‌له‌م (قلم)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه،
ئایه‌ته‌کانی حه‌ڤده هه‌تا سی‌وسێ و ئایه‌ته‌کانی چل‌وهه‌شت
هه‌تا کۆتایی ئایه‌تی په‌نجا نه‌بێ، "۵۲" ئایه‌ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿نٓۚ وَٱلۡقَلَمِ وَمَا يَسۡطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعۡمَةِ رَبِّكَ بِمَجۡنُونٖ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ
لَأَجۡرًا غَيۡرَ مَمۡنُونٖ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٖ ﴿٤﴾ فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ
﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلۡمَفۡتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ
أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿٧﴾﴾

«نون» ناوه بۆ ئه‌م سووره‌ته، یا ناوه بۆ ئه‌و حه‌رفه که له حورووفی هیجایه و مه‌به‌سته‌که‌ی له عیلمی خودادایه. واته: سوێند به‌و خامه که نامه‌ی پێ ئه‌نووسرێ بۆ ته‌مێ و ته‌ربییه‌ی پیرۆزی و به‌ختیاری، وه یا ته‌خته‌ی پیرۆزی «لوح المحفوظ»ی پێ نووسراوه به فه‌رمانی خودا! وه یا سوێند به‌و خامه که ئاده‌می بۆ ئاده‌می زانیاری و فه‌ننی به سوودی پێ ئه‌نووسێ! وه سوێند به‌و ناوه‌ڕۆکه چاکانه که پێیان نووسراوه! تۆ دێوانه و شێت و مێشك نه‌خۆش نیت له‌گه‌ڵ ئه‌و به‌رگی نیعمه‌تی پێغه‌مبه‌رێتییه‌دا که خودا کردوویه به به‌رتا و، تۆ پاداشێکی گه‌وره‌ت هه‌یه. وه به ره‌غمی گومانی

بەدخواهی تەمەنکۆتا تۆ وای بەسەر ئارامگای رەوشتێکی گەورەی بە پایە و مایەی وەهاوە کە بەسە بۆ هەموو ئەوانە کە کار و باری دادگای جیهان و ئامۆزشگای رۆزگاران بەرێوە ئەبەن. واتە: هەرکەس لەسەر ئەو خوو و رەوشتە بێ ئەتوانێ بە ئاسانی نەزان پێ بگەیەنێ و ناتەواو بگەیێنێتە پلەی بەرز و بالاّ.

لەمەولا تۆ ئەبینی و ئەوانیش ئەبینن کە کام لاتان شێت و ناتەواون، بە راستی خودای تۆ لە هەموو کەس زاناترە بە حاڵی ئەوەی کە گومرایە و، ئەو زاناترە بەوانە کە رێگەی هیدایەت و شارەزاییان دەست کەوتووە.

﴿فَلَا تُطِعِ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّواْ لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعۡ كُلَّ حَلَّافٖ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٖ مَّشَّآءِۭ بِنَمِيمٖ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٖ لِّلۡخَيۡرِ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلِّۭ بَعۡدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٖ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلۡخُرۡطُومِ ﴿١٦﴾﴾

هەرگیز فەرمانبەرداری ئەوانە مەکە کە پێغەمبەرانی خودا بەدرۆئەخەنەوە و هەمیشە حاڵیان وایە پێیان خۆشە کە تۆ نەرمییان لەگەڵدا بکەی و باسی بتەکانیان نەکەی و ئەوانیش بەرانبەر بەوە نەرمی لەگەڵ تۆدا بکەن و هەرگیز پەیرەوی و فەرمانبەری زۆر سوێندخۆری درۆزنی بێنرخی رسوای وا مەکە کە زۆر تانە لە خەڵك ئەدا، بە تایبەتی لە موسوڵمانان و، زۆر ئەڕوا و لە ناو خەڵکدا ئەگەڕێ بۆ بلاّوکردنەوەی فیتنە، زۆر مەنعی خێری خێرۆمەند ئەکا و لە حەق لائەدا و زۆر تاوانبارە و فرە وشك و بێزەوقە و، زیاد لەمانەیش باوکی بە زۆر کردوویەتی بە کوڕی خۆی لە بەر ئەوە کە خاوەن ماڵ و منداڵە؛ چونکی ئەوەندە نامەردە کاتێ ئایەتەکانی منیان بەسەردا ئەخوێنرێتەوە ئەڵێ: ئەمانە نووسراوە کۆنەکانن و لە پێشینانەکانەوە هاتوون

بۆ ئەم! لەمەولا داخێ ئەنێین بەسەر لووتیا؛ ئەمە کینایەیە لە سووککردنی، وە یا هەڕەشەیە بەو برینە کە لە رۆژی بەدرا کردیان لەسەر لووتی و نیشانەی ئەو برینەیش مایەوە تا مرد.

حاریسەی کوڕی وەهەب لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە ئەڵێ: فەرموویەتی: ئایا هەواڵتان بدەمێ بەوانەی کە بەهەشتین؟: هەموو موسوڵمانێکی لاوازی فەرمانبەرداری مل کەچ ئەگەر سوێند بخوات لەسەر شتێ پشت بە کەرەمی خودا، خودا سوێندەکەی بۆ ئەباتەسەر. وە ئایا هەواڵتان بدەمێ بەوانەی ئەهلی ئاگری دۆزەخن؟: هەموو ئادەمیزادێکی زۆر خۆری گۆشتنی بە فیز و دەمار.

﴿إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟ مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُوا۟ وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا۟ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾﴾

بە راستی ئێمە ئەو کۆمەڵە کافری قورەیشەمان دوچاری قاتەساڵی و، گرانی کرد وەکوو چۆن کۆمەڵە خاوەن باخەکەمان گیرۆدە کرد لەو کاتەدا کە سوێندیان خوارد کە: باخەکەیان ئەبڕن کاتێ رۆژیان لێ بووەوە و، «إن شاءالله»یان بەدەمدا نەهات. جا لە لایەنی خوداوە بەلایێ بەسەر باخەکەیانا هات کاتێ کە ئەوان نوستبوون و ئاگایان لە خۆیان و لەوە نەبوو دەستی قودرەت چی بۆ ئامادە کردوون. جا بەو بەلایە باخەکەیان بەری نەما و وای لێهات کە بەرەکەی بڕابێ. بەیانی خاوەن باخەکان بانگیان لەیەك کرد و وتیان: ئەگەر ئەتانەوێ باخەکەتان ببڕن با بڕۆین بیبڕین. جا کەوتنەڕێ بۆ باخەکەیان و لە ناو خۆیانا بە چپە و پەنامەکییەوە ئەیانوت:

با ئیمرۆ گەدا و بێنەواکان پێتان نەزانن و لە باخەکەدا نەیەنە سەرتان و، بڕیاریان دا کە بەش و بارەی گەداکان ببڕن و بەشیان نەدەن لە کاتێکدا ئەیانتوانی بەشیان بدەن.

﴿فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْـَٔاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾﴾

جا کاتێ ڕۆیشتن و چاویان بە باخەکەیان کەوت و ئەو دیمەنە سەرسوڕهێنەرەیان دی و، دییان کە بەری دارەکان کەوتوون و تیا چوون، یەکەم جار وتیان: ئێمە ڕێگەمان ون کردووە و ئەمە باخەکەی ئێمە نییە! پاش تۆزێ سەرنج و وردبوونەوە وتیان: نەخەیر باخەکەی خۆمانە بەڵام ئێمە ئیمساڵ نائومێد بووین لە بەش و بارەی باخەکەمان.

جا برا ناونجییەکەیان وتی: ئەی من پێم نەوتن لەو کاتەدا بڕیاری هاتن بۆ باخەکەتان دا ئەوە بۆچی ناوی خودا نابەن؟ بۆچی «بسم الله الرحمن الرحیم» ناکەن لە کەوتنەڕێدا؟ بۆچی «إن شاء الله» ناکەن لە بڕیاردانی بڕینی بەری باخەکەدا؟ جا براکانیتر دانیان بە حەقدا ناو وتیان: بێ عەیبی هەر بۆ خودایە و بێگومان ئێمە ستەمکار بووین و ستەممان لە خۆمان کرد کە ناوی خودامان نەبرد و، ستەممان لە گەداکان کرد کە بڕیارمان دا هیچیان نەدەینێ.

جا بە یاسای زیانی پاش بێموبالاتی دەستیان کرد بە سەرزەنشتی کردنی یەکتر و ئەمیان ئەیوت: خەتای تۆ بوو، ئەویان ئەیوت: نەخەیر خەتای تۆ بوو! تا دوایی هەموو بە جارێ دانیان بە تاوانی خۆیانا ناو وتیان: هاوار بۆ ئێمە و، ماڵ کاول خۆمان، ئێمە هەمووومان بایی بووبووین و لە ڕێگە لامان دابوو. با تەوبە بکەین هیوا وایە کە خودا لە باتی ئەو باخە باخێکی باشترمان پێ بدا، بە ڕاستی ئێمە ئەمانەوێ بگەڕێینەوە

بۆ لای خودا. جا سزای دنیا ئاوایە، کە هات کوتوپڕ دێ، بە ڕاستی سزای ڕۆژی دوایی لەمە سەختتر و خراپترە ئەگەر بزانن.

لە ئیبنوعەباسەوە دەگێڕنەوە: کە ئەو باخە لە وڵاتی یەمەن لە نزیکی شاری سەنعادا بووە، کابرایەکی باش و ڕەوشت جوان ناشتوویە و بەخێوی کردووە. سێ کوڕی بووە، خۆی هەموو ساڵێ حەقی شەرعی لێ دەرئەکرد و، دەسگرۆیی داماوان و هەژارانی لێ ئەکرد. کاتێ باوکیان مرد وەزعیان وای لێ‌هات وەك لە ئایەتەکاندا خودا باسی کردووە. ئەمەیش بە بیانووی ئەوە ماڵ و خێزانیان زۆرە و دەرامەتی باخەکە کەمە. وە لە ناو خۆیانا بڕیاریان دا کە ئەمان بەیانی زوو لە پێش ڕۆیشتنی هەژارەکانا بڕۆن و بەری باخەکە ببڕن و کۆی بکەنەوە بە بێ ئەوە هەژارەکان بزانن و، بە هیچ جۆر «إن شاء اللّٰه»یان بە دەمدا نەهات.

جا خودای تەعالا بەڵای نارد بۆ ئەو باخە و بەرەکەی لە ناو برد ـ وەك باس کرا ـ .

وە لەم ڕووداوەوە دەردەکەوێ کە هەر خانەدانێ خێر و بەخششی باوکیان ببڕن و ڕێگەی ئەو ون بکەن ئەوە ئەو ماڵ و داراییەیان یا بەرباد ئەبێ یا خێری لێ نابینن.

هەروا لەمەوە دەرئەکەوێ کە: وەکوو خودا لە سەر کردەوەی ئاشکرا و تاوانی دیاری پاداش و تۆڵە ئەدا، لەسەر نییەتی دڵ و وتاریش پاداش و تۆڵەی هەیە مادام ئەو نییەت و وتارە بگاتە پلەی عەزم.

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾﴾

بێ‌گومان ههیه له لای ئێمه بۆ ئهوانهی خۆیان ئهپارێزن و له خودا ئهترسن چهن بهههشتێکی خاوهن نیعمهت. جا ئایا ئێمه موسوڵمانه له خودا ترسهکان وهکوو کافرهکان دائهنێین و ههردوو کۆمهڵهکه لهیهك پلهدا حیساب ئهکهین؟ چیتان لێ قهوماوه چۆن حوکمی وهها ئهکهن و باوهڕ بهو موساواته ئهکهن؟

یا خهیر کتێبێکتان ههیه که لهو کتێبهدا بخوێنن و بخوێننهوه که ئێوه خاترخۆ بن و بۆتان ببێ ههر شتێ خۆتان ههڵی بژێرن و خواستتان لێی بێ؟ یاخود ئێوه چهن عههد و پهیمانێکتان لهگهڵ ئێمهدا ههیه و پهیمان و گفتتان لێ وهرگرتووین که ڕۆژی قیامهت ئێوه خۆتان حوکم بدهن به ههر شتێ ڕهوا بێ بۆتان و، خۆتان حاکمی موتڵهق و بێ قهید و شهرت بن لهم کارانهدا؟ جا تۆ پرسیار لهو کافرانه بکه بزانه: کامیان زهعیم و سهرۆك و دهم چهرمووی ئهوانه له داوای ئهم حوقووقانهدا.

﴿أَمۡ لَهُمۡ شُرَكَآءُ فَلۡيَأۡتُواْ بِشُرَكَآئِهِمۡ إِن كَانُواْ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾﴾

یاخود چهن هاوبهش و هاوبیرێکیان لهم شتانهدا ههیه که ئهوان داوای ئهکهن؟ جا با هاوبهشهکانیان بێنن تا قسه بکهن و پشتگیرییان بکهن، ئهگهر ڕاستگۆن و ڕاست ئهکهن!

﴿يَوۡمَ يُكۡشَفُ عَن سَاقٖ وَيُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾ خَٰشِعَةً
أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۖ وَقَدۡ كَانُواْ يُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمۡ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرۡنِي وَمَن
يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِۖ سَنَسۡتَدۡرِجُهُم مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمۡلِي لَهُمۡۚ إِنَّ
كَيۡدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرٗا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٖ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ
فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤٧﴾﴾

باسی ئەو رۆژە بکە کە لەبەر پەرێشانی خەڵك، قول هەڵئەکرێ و لە مەیدانا قاچ و قول دەرئەکەوێ و، ئەو کافرانە بانگ ئەکرێن بۆ ئەوە سوجدە بۆ خودا ببەن و هەرچی کۆشش ئەکەن ناتوانن سوجدە ببەن و، سەرکز و چاوشۆڕ و داماون و خەجاڵەتی و رسوایی دای گرتوون، هۆی ئەمەیش ئەوەیە کە لە دنیادا بانگ ئەکران و داوایان لێ ئەکرا سوجدە بۆ خودا ببەن، کەچی لەگەڵ ئەوەدا ساغ و بێئازار بوون سوجدەیان نەدەبرد. جا وازم لێ بێنن و لێم گەڕێن لەگەڵ ئەوانەدا کە ئەم قورئانە پیرۆزەیان بەدرۆخستووەتەوە، ئێستە لە ژینی دنیادا پایەیان ئەدەمێ و بەرزیان ئەکەمەوە بە جۆرێ کە بە خۆیان نازانن کە چییان بەسەردێ، وە مۆڵەتیان ئەدەم و مەیدانیان بۆ گوشاد ئەکەمەوە هاتوچۆی تیابکەن لەبەر ئەوە «موقەدەمە»سازاندنم بۆ بەرباد کردنی نامەردان، زۆر پتەو و بەتینە.

یاخەیر لەبەر ئەوە باوەڕ بە خودا ناهێنن و باوەڕ بە تۆ ناکەن؛ چونکی تۆ بەرانبەر بەم دەعوەت و راگەیاندنە داوای کرێ و پاداشیان لێ ئەکەی و ئەوان ئەمەیان پێ ناکرێ و ئەم ئەرکەیان پێ جێبەجێ ناکرێ و لەبەر باری شانیانا گرانە؟

یاخود «لوح المحفوظ»یان لەبەر چاوایە و کەشفی شتی پەنامەکییان لە دەفتەری پەنامەکیدا کردووە و دەستووری خۆیان وەرئەگرن و، لە بیر و باوەڕی ناهەمواری خۆیانا پشت ئەستوورن و موبالات بە دین ناکەن؟

﴿فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوْلَآ
أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلْعَرَآءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجْتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ
ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَٰرِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَيَقُولُونَ
إِنَّهُۥ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾﴾

جا ئەی رەهبەر تۆ خۆت لەبەر فەرمانی خودای خۆتا بگرە کە فەرمانی داوە بە مۆڵەتی ئەو کافرانە تا ماوەیەکی‌تر. یاخود خۆت بگرە بۆ هاتنی وادەی فەرمانی خودای خۆت کە ئەوەیە تۆ زاڵ ئەبی بەسەر کافرانا و دینەکەت بڵاو ئەبێتەوە بە جیهانا. وە یاخود لەبەر باری ئازاری نabاری ئەو کافرانەدا خۆت بگرە و، بە وێنەی رەهبەری خاوەن ماسی ـ کە حەزرەتی یوونسە ـ مەبە، واتە وەکوو ئەو بێ‌تاقەت مەبە، نەکا وەکوو ئەو گیرۆدە ببی کاتێ کەوتە ناودەمی نەهەنگەوە و کەوتە پەرێشانییەوە و لەو کاتەدا بە پاڕانەوەوە بانگی لە خودای خۆی کرد لەگەڵ ئەوەدا دڵی پڕبوو لە قار و تۆزی ئازاری گەلی نەینەوا. جا یادی خودای کرد بە وتەی: ﴿لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين﴾[١] ئەگەر نیعمەتی خودا فریای ئەو رەهبەرە نەکەوتایێ بە تەوفیقدانی بۆ ئەو ویردە جوانە فڕێ ئەدرا بۆ وشکانی و بۆ زەوی خاڵی لە گیا و گوڵ بە حاڵێکی سووکی و لۆمەکراوییەوە و بە حاڵەتێکی وەهاوە کە خەڵك پێی رازی نەبێ، بەڵام لەبەر ئەوە کە دەم بە زیکر و دڵ بە فیکر بوو فڕەدرا بۆ وشکان بە حاڵی ستایشکراوی و شێوەیەکی واوە شیاوی حاڵی ئەو بێ، بە جۆرێ خودا داری کوولەکەی بۆ کرد بە سێبەر و پاراستی لە ئێشی مێشی پڕ مەترسی. جا خودا هەڵی بژارد بۆ وەرگرتنی پاداشی دووبارە و ناردییەوە بۆ سەر گەلەکەی و کردی بە یەکێ لەو رەهبەرانە کە بە ئیدارەن و چاك و پاكن لە ناو گەلەکەیانا.

وە ئایەتی: ﴿و إن يكاد الذين...﴾ لە کاتێکدا هاتەخوارەوە کە هەندێ لە چاوپیسەکانی «بەنی‌ئەسەد» ویستیان چاو لە حەزرەت ﷺ بدەن بۆ ئەوە یا بیکوژن یاخود بە زیانێکەوە گیرۆدەی بکەن. لە واقیعا تەماشایان کرد و بۆیان روانی بەڵام خودا پاراستی. واتە بە راستی لەوانە بوو ئەو کافرانە تۆ هەڵبخلیسکێنن لە رێگەدا بە هۆی چاوی

١. الأنبياء: ٨٧

خۆیانەوە لەو کاتەدا کە قورئانیان لێ بیستن، وە بە چاولێدانەکەیش قەناعەت ناکەن، بەڵکوو ئەیشڵێن: بێ‌گومان ئەو زاتە شێتە، وەلحاڵ قورئانەکە هەمووی زیکرە بۆ خودای تەوانا لە لایەنی هەموو عالەمی عاقڵانەوە، وە تۆیش ڕەهبەری عالەمی.

لە کاتێکدا کە ویستیان حەزرەتﷺ بە شێت دابنێن لەبەر قورئان خودا ئەو باوەڕەی بەتاڵ کردنەوە بەوە کە ئەم زاتە ڕەهبەرێکی سەربەرزە و قورئانەکەیش وتارێکە زۆر باڵایە بەسەر وتاری هەموو زانایان و ڕۆشنبیراندا.

سووره‌تی حاققه (حاقة)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "۲۵" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی مولك (ملك) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱلۡحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٣﴾﴾

ئه‌و کاره‌ساته که بێ‌گومان رووئه‌دا و دێته‌جێگه چییه؟ چ که‌سێ تۆی حاڵی کردووه که ئه‌و کاره‌ساته رووئه‌دا چینه؟ به کورتی ئه‌و رووداوه ئه‌وه‌نده سامناکه و ئه‌وه‌نده هۆی بیم و ترسه، که‌س به ره‌سایی نایزانێ خودای په‌روه‌ردگاری جیهان نه‌بێت.

﴿كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾
وَأَمَّا عَادٞ فَأُهۡلِكُواْ بِرِيحٖ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٖ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ
لَيَالٖ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومٗا فَتَرَى ٱلۡقَوۡمَ فِيهَا صَرۡعَىٰ كَأَنَّهُمۡ أَعۡجَازُ
نَخۡلٍ خَاوِيَةٖ ﴿٧﴾ فَهَلۡ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٖ ﴿٨﴾﴾

جا گه‌لی سه‌موود که له پاشمه‌نده‌ی عاد بوون و پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان ناوی ساڵح بوو، وه گه‌لی عاد که پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان هوود بوو، وه سه‌موود له وڵاتی شام له نزیکی ئه‌رده‌نی ئیمرۆدا بوون و، عاد له ئه‌حقاف له وڵاتی یه‌مه‌ندا بوون، ئه‌م دوو گه‌له

باوەڕیان بە ڕۆژی قیامەت نەکرد کە بە «قارعە»یش ناو ئەبرێ و بە «حاقە»یش ناو ئەبرێ. «قارعە» وڵات کوتێنەرەوە، جا خودا قاری لێ گرتن و، گەلی سەموود بە هۆی دەنگێکەوە کە کەس دەرەقەتی نەدەهات لە ناو چوون. ئەو دەنگە «طاغیە» بوو، لای دابوو لە چار کردن و بەرڕەس وەستانی.

وە گەلی عادیش بە بایەکی زۆر ساردی ناباری لە یاسای دنیا دەرچوو بەرباد کران، خودا ئەو بایە لێ هەڵکردن و زاڵی کرد بەسەریانا بۆ ماوەی حەوت شەو و هەشت ڕۆژی سەرومڕ و بێ پشوو. یان حەوت شەو و ڕۆژی وا کە «حاسم» بوون، یانی ریشەی گیانداریان دەرئەهێنا. وە ئەو گەلەت ئەبینی بە مردوویی لاڵ و پاڵ کەوتوویی و وەکوو بنی دارخورمای کەوتووی ناو کورۆك بۆش وەها بوون! جا ئایا تۆ هیچ بازمەنە و شوێنەوار و داڵەوازێ بۆ ئەو گەلە ئەبینی؟ واتە کەسیان نەمان.

﴿وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَن قَبۡلَهُۥ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ بِٱلۡخَاطِئَةِ ۝٩ فَعَصَوۡاْ رَسُولَ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَهُمۡ أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً ۝١٠﴾

وە فیرعەونی پاشای بەدڕای قیبتییەکان خۆی و پەیڕەوانی، یا ئەوانەی لە پێش ئەوا ڕابووردبوون لە گەلە کافرەکان و، «مؤتفکات» پێنج دێکەی حەزرەتی «لووت»: («صبعة» و «صعرة» و «عمرة» و «دوما» و «سدوم»). ئەمانە هەموو کارێکی غەڵەتی گەورەی ناباریان کرد کە کوفر و تاوانباری و زۆرداری و کردنی کاری شەرمەساری بوو، وە هەموویان نافەرمانی ڕەهبەری خودای خۆیانیان کرد، جا خودا گرتنی بە گرتنێکی لە ئەندازەبەدەر و زیاد لە توانا.

وە ئەم چەن دێ ناوئەبرێن بە «مؤتفکات» لەبەر ئەوە بە قاری خودا هەڵگێڕراونەتەوە و ژێراوژوور بوون.

﴿إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلْمَآءُ حَمَلْنَٰكُمْ فِى ٱلْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَآ أُذُنٌ وَٰعِيَةٌ ﴿١٢﴾﴾

واتە: کاتێ ئاوی تۆفان و لافاو هەڵسا و لە ئەندازە لای دا ئێوەمان لەو کەشتییەدا هەڵگرت کە بەسەر ئاوەکەدا هاتوچۆی ئەکرد و ئەڕۆیی، بۆ ئەوە وەکوو کافرەکان بەرباد بوون موسوڵمانەکان بمێننەوە.

وە لەبەر ئەوە هەڵم گرتن لە کەشتییەکەدا هەتا ئەو کارەساتە بکەم بە هۆی بیر کردنەوەی ئێوە لە گەورەیی خودا و تەوانایی بەسەر هەموو شتێکدا، وە لەبەر ئەوە تا چەن گوێچکەیەکی وا کە راستی ئەبیسن و هەڵی ئەگرن ئەو دەنگوباسە هەڵبگرن.

وە مەبەست لە هەڵگرتنی «موخاتەب»ەکان، هەڵگرتنی باپیر و داپیرە پێشووەکانی سەردەمی نووحەعلیه السلام.

﴿فَإِذَا نُفِخَ فِى ٱلصُّورِ نَفْخَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلْأَرْضُ وَٱلْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَٰحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِىَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَٱلْمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرْجَآئِهَآ ۚ وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَٰنِيَةٌ ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾﴾

کاتێ کە خودا خواستی دنیای ئیمڕۆ تەواو ببێ و لە لایەنی ئیسرافیلەوە فووکرا بە سوورا بە یەك فووی بەهێز و، زەوی و کێوەکان بە تەکانی ئەو فووە لە شوێنی خۆیان هەڵکەنران و، هەڵگیران بۆ هەوا و دایان لەیەك بە یەك لێدانی بەهێز. جا لەو رۆژەدا رووداوی قیامەت، واتە رووداوی گۆڕانی ئەم دنیا و هاتنی پاشەڕۆژ دێتەجێ و، ئاسمان پارچەپارچە ئەبێ و لەو رۆژەدا ئاسمان بێهێز و بێنرخ ئەبێ و، فریشتەی ئاسمان لەسەر تەنیشتی ئەفلاك ئەکەونە لاوە و لەسەر سەریانەوە هەشت

مەلائیکە عەرشی خودا هەڵئەگرن. لەو رۆژەدا ئێوە هەموو لە لای خودا رائەنوێنرێن و، هیچ شتێ لە خودا ناشاررێتەوە و هیچ کەسێ ناتوانێ خۆی لە خودا ون بکا. یاخود هیچ کردەوەیەکی وەها بشاررێتەوە لە خودا ون نابێ.

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقْرَءُواْ كِتَٰبِيَهْ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهْ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُواْ وَٱشْرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِي ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾﴾

یانی ئەو کەسانە کە دەفتەری کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی راستیانەوە لە مەقامی خۆشیدا و بە شادی دەربرینەوە ئەڵێن: وەرن دەفتەری کردەوەکەی من وەربگرن و بیخوێننەوە، من ئەزانم کە ئیمڕۆ ئەگەم بە حسێبی کردەوەی خۆم و، باوەڕم وابوو کە من ئەگەم بەم رۆژە و بەم حسێبە. جا ئەم جۆرە کەسانە وان لە ناو گوزەرانێکی خۆش و بە ئاسایشدا و، وان لە ناو بەهەشتی بەرزی بەرێزی وەهادا کە بەری دارەکانی دانەویوە و شۆڕبووەتەوە و دەستی پێ ئەگاو، لە لایەنی فریشتەی بەهەشتەوە بانگیان لێ ئەکرێ: بخۆن و بخۆنەوە بە خواردن و خواردنەوەیەکی گەوارا و بێئازار. ئەمەیش بە هۆی ئەو بیر و باوەڕە پاکە و ئەو کردەوە چاکانەوە کە لەمەوپێش لە رۆژانی ژیانی دنیادا راتان بواردوون.

﴿وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيْتَهَا كَانَتِ ٱلْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيَهْ ۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾﴾

وە ئەو کەسەیش کە نامەی کردەوەی ئەدرێ بە دەستی چەپیەوە ئەڵێ: کاشکی ئەم نامەی کردەوەم پێ نەدرایە و، نەمزانیایە حسێبم چۆنە و، خۆزگە ئەو مردنە کە

مردم هەر ئەوە بوایە و ئیتر دوای ئەوە زیندوونەکرایەمەوە. ئەو ماڵ و سامانە کە بووم هیچ سوودی پێ نەدام و، هەرچی هێز و توانا و دەستەڵاتم بوو لە کیسم چوو.

﴿خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾﴾

جا لەو رۆژەدا خودا فەرمان ئەدا بە بەرپرسیاری دۆزەخ و ئەڵێ: ئەو زەلامە بگرن و زنجیری بکەن و لە پاشان بیبەن بیهاونە ناو دۆزەخەوە، لە پاشان بیخەنە ناو رشتەیەکی حەفتاگەزی لە زنجیری گەورە، ئەمەیش لەبەر ئەوە کە ئەو زەلامە باوەڕی بە خودای گەورە نەدەهێنا و خەڵکی هان نەئەدا بۆ چێشت و نان‌دان بە هەژار و بێ‌کەسان، دەی ئەو ئێستە لەم شوێنەدا هیچ دۆستێکی ئەمینی نییە و، هیچ خواردەمەنی نییە لە «غسلین» نەبێ کە ئاوێکی پیسە لە لەشی ئەهلی دۆزەخ دێتە خوارەوە. وە ئەو ئاوە پیسە کەس نای‌خواتەوە و ئەو خواردەمەنییە پیسە خواردەمەنی کەس نییە ئەوانە نەبێ کە خاوەن خەتای گەورەن.

﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٤٠﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٣﴾﴾

جا من سوێند ئەخۆم بە هەر شتێ بە چاو ئەیبینن کە مەوجووداتی عالەمی شەهادەتە و، ئەوەی نایبینن کە مەوجووداتی عالەمی غەیبە. بێ‌گومان ئەم قورئانە

گەورە وتەی رەهبەرێکی کەریم و بەرز و بەڕێزە و ئەوە وتاری شاعیر نییە؛ چونکە هەر جۆرێ لە وتار یاسایەکی تایبەتی هەیە و، شیعر دوورە لە رشتەی ئەم وتارە پیرۆزە و دوورە لەو رێنومایییە پیرۆزانە کە لەم قورئانەدایە. وە خاوەنی ئەم وتارەیش دوورە لەو گومانانە کە بە دەوری شاعیرانا هەڵئەسووڕێن و، ئەم وتاری پێغەمبەرە کە قورئانە وتاری کاهینیش نییە؛ چونکە ئەو جۆرە قسانەیش پڕن لە درۆ و دەلەسە و بیر و باوەڕی پڕوپووچ و گەڕان بە دوای ئارەزوو و هەوەس‌بازی و گومان‌کاریدا. وە وتاری کاهین هەرگیز بەشی لە رێنومایی کردنی ئادەمیزاد بۆ رەوشتی بەرز و خووی جوان و ئەمانەت و دەست و داوێن پاکیدا نییە.

بەڵام ئەی موخالیفانی دینی ئیسلام ئێوە کەمێ کات دڵتان لە عەناد پاك ئەکەنەوە و باوەڕ بە پیرۆزی قورئان و خاوەنەکەی ئەکەن و، کەم جار بیر ئەکەنەوە بۆ لێکۆڵینەوە لە شت و دۆزینەوەی راستی هەتا بزانن کاهین و وتاری کاهین دوورن لە پێغەمبەری رەهبەر و قورئانی پیرۆز، وە تا بزانن ئەم ئایەتە خاوەن بەلاغەت و، دوور لە زیادەڕەوی و، بەیان‌کەری هەواڵ و بەسەرهاتی گەلانی پێشوو، پڕ لە نهێنی داهاتووە، وتارێکە لە لایەنی پەروەردگاری جیهانەوە هاتووەتەخوارەوە.

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ (٤٤) لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ (٤٥) ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ
الْوَتِينَ (٤٦) فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ (٤٧) وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ (٤٨)
وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ (٤٩) وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ (٥٠) وَإِنَّهُ لَحَقُّ
الْيَقِينِ (٥١) فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ (٥٢)﴾

وە ئەگەر ئەو موحەممەدە بازێ قسەی لەسەر ئێمە هەڵبەستایە و، بە ناوی ئێمەوە بەدرۆ قسەی بکردایە هەموو خێر و تەواناییمان لێ وەرئەگرت و کزوداماومان ئەکرد

و رەگی لاملمان ئەبڕی و، کەسیش نەدەبوو پارێزی لێ بکا و ئەو ئازار و مەینەتەی لێ دوور بخاتەوە. جا بزانن بە راستی ئەم قورئانە پیرۆزە حەقیقەت بە یادهێنەرە و بیرخەرەوەیە بۆ لە خواترسەکان و خاوەن پارێزەکان، واتە بۆ ئەو کەسانە کە لە خودا ئەترسن ئەبێ بە هۆی بیر کردنەوە لە راستییەکاندا؛ وەکوو بوونی پەروەردگاری تەنیا و، راستی پێغەمبەرێتی پێغەمبەران و هاتنی پەیام و وتاری خودا بۆ لایان و، هاتنی رۆژی قیامەت و، رۆژی لێپرسینەوە و، گەیشتن بە پاداش و تۆڵە.

وە ئێمە ئەزانین لە ناو ئێوەدا گەلێ ئادەمیزادی وا هەیە کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا و وتاری خودا نییە و، لە واقیعدا ئەم قورئانە هۆی داخ و خەفەت و دڵتەنگییە بۆ کافرەکان کە باوەڕی پێ ناکەن. لەو رۆژەدا کە موسوڵمانەکان ئەگەن بە پایە و مایەی بەهەشت و شاد بوون بە دیداری خودای پەروەردگار. وە ئەم قورئانە راستە و هیچ گومانی تێدا نییە، واتە: پەیوەندی بە خوداوە و دووری لە پەیوەندی ئادەمی جێگەی زانستێکی تەواو سافە، کە وایە هەر تەسبیحی خودای گەورەی خۆت بکە لەسەر ئەوە کە تۆی هەڵبژاردووە بۆ ئەوە کە بتکا بە خاوەنی پەیامێکی گەورە کە ئیسلامە و وتارێکی پڕ سوود و بەرێز کە قورئانە.

ئەم بارە گەورە خودا پێیداوی — نەیهێشت لە تۆدا بۆی ناتەواوی
قورئانی خودا بوو بە خەڵاتت — بۆت بوو بە مایەی بەرزی سیفاتت
هەزار تەسبیحات بۆ خودای عەزیم — کە ناردی بۆ تۆ قورئانی کەریم

سووره‌تی مه‌عاریج (معارج)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٤٤" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی حاققه (حاقة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿سَأَلَ سَآئِلُۢ بِعَذَابٖ وَاقِعٖ ١ لِّلۡكَٰفِرِينَ لَيۡسَ لَهُۥ دَافِعٞ ٢ مِّنَ ٱللَّهِ ذِي ٱلۡمَعَارِجِ ٣ تَعۡرُجُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيۡهِ فِي يَوۡمٖ كَانَ مِقۡدَارُهُۥ خَمۡسِينَ أَلۡفَ سَنَةٖ ٤ فَٱصۡبِرۡ صَبۡرٗا جَمِيلًا ٥﴾

ئه‌م ئایه‌تانه ده‌رباره‌ی نه‌زری کوڕی حه‌رس هاتنه خواره‌وه؛ ئه‌و وتی: ئه‌گه‌ر ئه‌م قورئانه ڕاست و حه‌قه و ئێمه‌یش باوه‌ڕی پێ ناکه‌ین چه‌ن به‌ردێ له ئاسمانه‌وه به‌سه‌رمانا ببارێنه.

جا خودا ئه‌فه‌رموێ: پرسیارکه‌رێك پرسیاری کرد، پرسیارکه‌رێکی بێ‌سه‌روبه‌ر و گاڵته به حه‌ق‌که‌ر له کاتی سزایێ که دێته سه‌ر کافرانی بێ‌باوه‌ڕ به قورئان. وه وتی: ئه‌و سزا کامه‌یه و که‌ی دێته‌خواره‌وه بۆ سه‌رمان؟ بۆ نایێ؟ چی نایه‌ڵێ بێته‌خواره‌وه؟ وه به شێوه‌ی گاڵته کردنه‌وه رووی کرده ئاسمان و وتی: ئه‌گه‌ر ئه‌م قورئانه حه‌قه و ئێمه باوه‌ڕی پێ ناکه‌ین با خودا به‌رده‌بارانمان بکا!

به‌ڵام بزانن ئه‌و سزا له دنیادا دێته‌جێ و هیچ شتێ نییه ڕێگه له هاتنی ئه‌و سزا بگرێ و، ئه‌و سزا له لایه‌نی خودایه‌که‌وه فه‌رمانی له‌سه‌ر ده‌رچووه که خاوه‌نی گه‌لێ

پله و قادرمەیە لە زەوییەوە بۆ ئاسمانی یەکەم، تا هەر حەوت ئاسمانەکان تەواو ئەبن و، فریشتەکانی هاتوچۆکەری نێوان زەوی و ئاسمانی بەرز، بە تایبەتی جوبرەئیل کە مەشهوورە بە «رووح»، بەرز ئەبنەوە بۆ لای، واتە بۆ ئەو جێگە کە خودا بڕیاری داوە بۆیان لە رۆژێکدا کە ئەندازەی ئەو بە هاتوچۆی ئێرەتی ئادەمیزاد ماوەی پەنجاهەزار ساڵە، هەرچەن فریشتەکان بە کەمتر ماوەیێ لەسەر تەوانایی خودا هاتوچۆکەی خۆیان تەواو ئەکەن. جا تۆ ئەی رەهبەر خۆت بگرە و پەلە مەکە بۆ هاتنی سزا بۆ ئەم کافرانە بە خۆ گرتنێکی جوان کە تێکەڵ بە پەریشانی نەفس نەبێ.

﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ﴿٨﴾
وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبَصَّرُونَهُمْ ۚ يَوَدُّ
ٱلْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِى مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍۭ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾
وَفَصِيلَتِهِ ٱلَّتِى تُـْٔوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ
﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾ تَدْعُوا۟ مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰٓ ﴿١٨﴾﴾

بە راستی ئەو کافرانە رۆژی قیامەت یا سزای خۆیان لەو رۆژەدا بە دوور ئەزانن و، ئێمە بە نزیکی ئەزانین لەبەر ئەوە لە عیلمی ئێمەدا رابوردووە کە لە پاشەڕۆژدا دێتەجێ و، هەرچی وابێ کات لە دوای کات نزیك ئەبێتەوە و دێتەجێ لە رۆژێکا ئاسمان وەکوو خڵتەی زەیت ئەبێ بە مادەیەکی رەوان و، کێوەکان وەکوو خوری شیکراوەیان لێ دێ و، هیچ خزمێ لە خزمی خۆی ناپرسێ. واتە کەس لەبەر دەردی خۆی سەر کەسی ناپەرژێ، هەموو ئەخرێنە پێش چاو و ئەبرێن بۆ مەیدانێ کە هەندێکیان، هەندێکیان ئەبینن. وە تاوانبارەکان لەو رۆژەدا پێیان خۆشە کە کوڕ و، برا و، ژن و، هۆز و خزم و کەسێ و هەرچی وا لە زەویدا لە گیاندار و بێ گیان

هەمووی بدا بە فیدیە بۆ خۆی بە مەرجی ئەوە رزگاری ببێ لەو سزایە! حاشا وە کەللا رزگاری نییە و، ئەو ئاگرە ئەوان ئەیبینن ئاگری بڵێسەداری دۆزەخە و مەبەست ئاگرێکە کە پێستی لەش بە گەرمی بێ پایانی خۆی دائەڕنێ و، بانگ ئەکا بۆ لای خۆی هەرکەسێ پشتی لە ئیمان هەڵکردووە و ئیعرازی ناوە لە ئیتاعەی خودا و پێغەمبەر و خەڵکی گرد کردووەتەوە و تێیگەیاندوون بە بیر و باوەڕی پووچ، یاخود دارایی و ماڵی کۆکردووەتەوە و خستوویەتیە مەخزەنێکی گەورەوە. وای ئەزانی کە تەنها دارایی ئینسان لە هەموو شتێ ئەپارێزێ.

﴿إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ
مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَآئِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱلَّذِينَ
فِىٓ أَمْوَٰلِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّآئِلِ وَٱلْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ وَٱلَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ
﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ هُم مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾
وَٱلَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَـٰفِظُونَ ﴿٢٩﴾ إِلَّا عَلَىٰٓ أَزْوَٰجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَـٰنُهُمْ
فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾ فَمَنِ ٱبْتَغَىٰ وَرَآءَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ
لِأَمَـٰنَـٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَٰعُونَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِشَهَـٰدَٰتِهِمْ قَآئِمُونَ ﴿٣٣﴾ وَٱلَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ
صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُوْلَـٰٓئِكَ فِى جَنَّـٰتٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾﴾

بە راستی ئادەمیزاد بە «تیانەوەستاوی» دروست کراوە نە لە شادیدا خۆی ئەگرێ و نە لە شینا، نە پێویستی دینی و نە پێویستی دنیایی بە جێ دێنێ؛ کاتێ کە ماڵ و دارایی و دەستەڵاتێکی هەبێ و بتوانێ ماڵ خەرج بکا و بەشی داماوان بدا زۆر رژد و ماڵ نەدەر و دەست قونجاوە. وە کاتێ شەڕ و ئازارێکی لە نەفس یا لە ماڵا تووش

ببێ ئەوە زۆر ناڕەحەت ئەبێ و بێ ئاسایشی خۆی دەرئەبڕێ. ئەمە غاڵب و زۆربەی تەبیعەتی ئادەمیزادە. بەڵام وا ئەبێ بە بەردەوامی لەسەر فەرمانبەری و بەندەیی کردن بۆ خودا ئەچێتە رزی پیاوچاکان و ئەبێ بە هاوڕێی خۆشەویستانی خودا و، ئەو حاڵەتە نەفسییە روو ئەکاتە عەداڵەت و باش ئەبێ وەکوو خودا فەرموویەتی: ئەو نوێژکەرانە نەبێ کە لەسەر نوێژەکانیان دەوام ئەکەن، وە ئەوانە نەبێ کە لە ماڵ و دارایياندا مافی دیاریکراو بۆ هەژاران و گەدایان هەیە، ئەو پێ شیاوانە کە خۆیان داوای ئەکەن یا کەسانێ کە خۆیان داوای ناکەن. وە ئەو کەسانە نەبێ کە بە هۆی کردەوەی چاکەوە باوەڕ بە پاشەرۆژ ئەکەن. واتە بە کردەوەی چاکە ئەوە ئەسەلمێنن کە خاوەن باوەڕن، وە ئەو کەسانە نەبێ کە لە سزای خودای خۆیان ئەترسن، وە حەقیانە چونکی سزای خودا لەوانە نییە ئینسان لێی ئەمین بێ، واتە پێویستە ئینسان هەمیشە لە سزای خودا بترسێ؛ چونکی خودا گەورەیە و بەجێهێنانی فەرمانی پێویستە و ئێمە ناتەواویمان زۆرە و موستەحەقی سزاین و ئەگەر خودا نەمان بەخشێ سزا ئەدرێین.

وە ئەو کەسانە نەبێ کە عەورەتی خۆیان ئەپارێزن و بە کاری ناهێنن لەگەڵ ژنانی خۆیانا یا لەگەڵ جارییەکانیانا نەبێ کە بە هێزی ماڵ کڕراون و بوون بە ماڵیان. ئەوە ئەوانە بۆ ئەو کارە سەرزەنشت ناکرێن، وە هەرکەسێ بێجگە لەم دوو رێگە بگەڕێ بۆ ئەنجامدانی ئارەزووی جینسی ئەوە ئەوانە لە دین لایان داوە. وە ئەو کەسانە نەبێ کە چاودێری پەیمان ئەکەن و پەیمانی مەشرووع و رەوا ناشکێنن و ئەیبەنە سەر و، ئەمانەت ئەپارێزن و خەیانەتی تێدا ناکەن. وە ئەو کەسانە نەبێ کە شایەتییان لەسەر ئاڵ و وێر و، دارایی و ماڵ و، نەسەب و غەیری ئەمانە، بە راستی رائەگرن. وە ئەو کەسانە نەبێ کە نوێژەکانیان بە چاودێری مەرجەکانیان و ئاداب و

ئەرکانیانەوە بە باشی ئەکەن. ئەم کەسانە «تیانەوەستاو» نین و پیاوچاکن و پاداشیان ئەوەیە وان لەناو چەن بەهەشتێکدا لەسەر یاسای میهرەبانی خودا خاوەن کەرامەتن.

﴿فَمَالِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّآ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾﴾

ئەوە چییە بۆ وا ئەو کافرانە بە دەوری تۆدا بە پەلە هاتوچۆیەکی بێ‌ئەدەبانە ئەکەن؟ لە لای راست و چەپەوە کۆمەڵ کۆمەڵ بڵاوە ئەکەن؟ ئایا هەر یەکێ لەوان ئەیەوێ بخرێتە ناو بەهەشتێکی پڕ نیعمەتەوە؟ حاشا و کەللا ئێمە ئەو ئادەمیزادانەمان لە مادەی ئەو ئاوە دروست کردووە کە خۆیان ئەیزانن، وەکوو چۆن توانیومانە لەو تۆوە دروستیان بکەین وەهایش دەستەڵاتمان بە سەر مراندن و زیندووکردنەوەیاندا هەیە. هەروەهایش تواناما‌ن بەسەر دانانی یاسای دیندا هەیە و رێگەی راستی خاوەن دینانمان دیاری کردووە، هەر کەس بەو رێگەدا نەڕوا بەهەشتی دەست ناکەوێ.

﴿فَلَآ أُقْسِمُ بِرَبِّ ٱلْمَشَٰرِقِ وَٱلْمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُواْ وَيَلْعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبْصَٰرُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلَّذِى كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾﴾

سوێند ئەخۆم بە خودای خۆرهەڵاتەکان و خۆرئاواکان! واتە بەو کەسە ئەوەندە تەوانایە ئەتوانێ تەسەڕوف بکا لە گۆڕانی کائیناتا؛ هەر رۆژێ هەتاو لە شوێنێکەوە دەرکەوێ و لە شوێنێکەوە ئاوا ببێ. ئێمە تەوانایین لەسەر ئەوە کە ئێوە بگۆڕینەوە

بە چاکتر لە ئێوە، وە ئێمە لەمە عاجز نین. واتە ئەتوانین ئێوە کە گەلێکن نەزان و بێباوەڕ و بێبەزەیی لە ناوتان بەرین و لە باتی ئێوە گەلێکی زانای خاوەن باوەڕ و بە بەزەیی پێ بگەیەنین و لە عاستی ئەم جۆرە کارانەدا دەسەوسان نین. جا مادام وایە تۆ ـ ئەی ڕەهبەر ـ واز لەو گەلە بێبایەخە بێنە با خەریك بن بەوەوە کە پێوەی خەریکن و، گاڵتە بکەن بە زیندەگانی خۆیان هەتا ئەگەن بەو ڕۆژە بەڵێنیان پێ دراوە و بۆیان دانراوە، دیارە ئەم جۆرە قسە و فەرمانە بۆ هەڕەشەیە. لەو ڕۆژەدا کە لە گۆڕ دەرئەچن بە پەلە ئەڕۆن، وا دەرئەکەوێ کە بە پەلە بۆ لای بت و بەردی پەرستیارییەکەیان ڕائەکەن و، حاڵیان وایە لەو ڕۆژەدا چاویان داخستووە و بە کزی و داماوی و بێدەستەڵاتییەوە ڕسوایی دایگرتوون. ئەوە ئەو ڕۆژەیە کە ئەوان بۆیان دیاریکراوە و بەڵێنیان پێ دراوە.

سووره‌تی نووح (نوح)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٢٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی نه‌حل (نحل) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِۦٓ أَنْ أَنذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ
(١) قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ (٢) أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ
(٣) يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا
جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ ۖ لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ (٤)﴾

ئێمه نووحمان به پێغه‌مبه‌ری ره‌وانه کرد بۆ لای گه‌له‌که‌ی و پێمان وت: گه‌له‌که‌ت بترسێنه له گیرۆده بوون به سزایه‌کی سه‌ختی ناهه‌موار. ئه‌ویش فه‌رمووی: ئه‌ی گه‌لی من به راستی من ترسێنه‌رێکی راست و ئاشکرام بۆ لای ئێوه و پێتان ئه‌ڵێم: به‌نده‌یی بۆ خودا بکه‌ن و له خودا بترسن و فه‌رمانبه‌رداری من بکه‌ن له‌و ئه‌مر و نه‌هیه‌دا که پێمانه و ئێوه‌ی پێ تالیم ئه‌که‌م. ئه‌گه‌ر به گوێم بکه‌ن خودا له گوناهه‌کانتان خۆش ئه‌بێ و تاوانتان ئه‌به‌خشێ و له ناوبردنتان دوا ئه‌خا بۆ کاتێکی‌تر که لاژووترووی کاتی ژیانتانه و، ئه‌و کاته دیاریکراوه و گۆڕانی به‌سه‌ردا نایه‌ت و، کاتێ هات هیچ دواناخرێ، خۆزگا ئه‌مه‌تان ئه‌زانی!

بزانن! هەندێ ئایەت ئەوە ئەگەیەنن، کە ئاکام ناگۆڕێ و کەم و زیاد ناکا و، هەندێ ئایەتی‌تر ئەوە دەگەیەنن کە گۆڕان و کەم و زیاد لە ئاکامدا هەیە.

چار و وەڵامی ئەمەیش ئەوەیە: هەموو مومکینێ ئەسبابی وجوود و مەوانیعی هەیە و مەرجی مانەوە و بەردەوامبوونیشی هەیە، وەکوو هۆی کەوتن و بچڕان و نەمانی هەیە.

لە لای خودا زانراو و دیاریکراوە لە ماوەی تەمەنی چەن ساڵەی فلانکەسدا گەلێ ناساغی و برینداری و ئازاری جۆراجۆر لە ڕێگەی ئەو کەسەدا هەیە، وەکوو چەن دەرمان و، دوعا و، خێر و چاکەیێ بەرابەر بەوانەوە هەیە، ئەگەر ئەوانە بەکاربێنێ ئەوا ئەو ناساغی و ئازار و برینانە چار ئەکرێن و ئەگات بە لاژووررووی کاتی ژیانی. وە ئەگەر گوێ بەوانە نەدات و خەمی خۆی نەخوات ناگاتە ئەو ئاکامە دواییە. جا ئەو ئەندازەی کە زانراوە کۆتایی ژینە ئەوە گۆڕانی تێدا نابێ و لەوانە نییە بگۆڕێ. وە ئەو ئەندازانەیش کە بەسراون بە چاودێری ئەسبابەکانەوە، لەوانەیە بە گوێرەی ئەسبابەکان بگۆڕێن.

بە کورتی کەم و زیاد بە گوێرەی گوێ پێدان و پشت گوێ خستنی ئەسبابەکانە و، نەگۆڕان تابیعی تەعەللوقی عیلمییە بە واقیعی چاودێری کابراوە.

﴿قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاءِيَ إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوٓا۟ أَصَٰبِعَهُمْ فِيٓ ءَاذَانِهِمْ وَٱسْتَغْشَوْا۟ ثِيَابَهُمْ وَأَصَرُّوا۟ وَٱسْتَكْبَرُوا۟ ٱسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾﴾

جا نووح عليه السلام عەرزی خودای کرد و فەرمووی: خودایە من لە شەو و ڕۆژا گەلەکەم بانگ کردووە، وە ئەم بانگ کردنی منە هەر ڕاکردن و دوور کەوتنەوەی ئەوانی زیاد کردووە. واتە زیانی هەبوو نەك سوود. وە بە ڕاستی هەرکاتێ من بانگم

کردوون بۆ ئەوە داوای تاوانبەخشی لە تۆ بکەن و تۆیش بە میهرەبانی خۆت بیانبەخشی، ئەوان پەنجەکانیان ئەخستە ناو گوێچکەیانەوە بۆ ئەوە واتە و باسی خودا نەبیسن و، بەرگ و پۆشاکەکانیان ئەپێچا بە خۆیانەوە وەك ئەوە کە خۆیان بشارنەوە و نەیانبینن و، بەم شێوە نابارە لەسەر کوفر و فیز و دەماری خۆیان دەوامیان ئەکرد بە فیز و دەمارێکی زۆر.

﴿ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾
فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا
﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ
لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾﴾

پاش ئەو بانگ کردنەیش بە ئاشکرا و باشتر بانگم کردن، بە ئاشکرا و پەنامەکی بانگم کردن و پێم وتن: داوای تاوانبەخشی لە پەروەردگاری خۆتان بکەن، بە راستی خودا تاوانبەخشە، ئەگەر ئێوە وا بکەن و فەرمانبەرداری خودا بکەن خودا تەنها بە تاوانپۆشیتان دەسبەدار نابێ، بەڵکوو زیاد لەوەیش دەرگای پیت و بەرەکەتتان بۆ ئەکاتەوە و رێژەنەی بارانتان لە ئاسمانەوە بۆ ئەنێرێ و ماڵ و دارایی و نەوەتان پێ ئەبەخشێ و، چەن باخ و بەهەشتتان پێ ئەدا و چەن جۆبارتان بۆ دەرئەکا. ئەوە بۆچی رێز و نرخ دانانێن بۆ پەروەردگاری خۆتان، لەگەڵ ئەوەدا ئەو پەروەردگارە ئەوەندە گەورە و بەدەستەڵاتە چەند جار ئێوەی دروست کردووە؟ لە سەرەتاوە بە «عونسور»ی گڵ و ئاو دروستی کردوون، جا کردنی بە گیا و نەباتاتە خاوەن دانەکان، جا دانەکانی دەرخواردی باوك و دایکتان دا، جا بوون بە «تۆو»ی باوك و دایك، جا کردنی بە نیشتەجێی ناو منداڵدان، واتە تۆوەکە لە منداڵدانی دایکدا خۆی گرت،

دوای ئەوە بوو بە پارچەخوێن، جا بە پارچە گۆشت، جا گیانی کردن بە بەردا، جا کردنی بە ئادەمیزادێکی رەسا و هێنانیە سەر زەوی و لە جیهانێکی پان و پۆڕا دایانان.

لەسەر ئەم مەعنا «اطوار» کۆی «طور» بە مانا جارە.

وە هەڵئەگرێ «اطوار» کۆی بە مەعنا «متطور»بێ، واتە وەهای دروستکردوون تەتەوور ئەکەن و ئەگۆڕێن لە حاڵێکەوە بۆ حاڵێك و لە لاوازی و بێهێزییەوە بۆ هێز و، لە نەزانینەوە بۆ زانیاری و، لە زانیاری بێسوودەوە بۆ زانیاری بە سوود، وەکوو زانیاری «ئیلاهیات» و «ریازییات» و «تەبیعییات» و، لە تەوری سوود وەرنەگرتن لە زانیاری بۆ تەوری سوود وەرگرتن؛ وەکوو ئێستە دێتەبەر چاوتان.

وە هەڵئەگرێ «اطوار» جەمعی «طور» بە مانا کێو بێ، واتە دروستی کردوون بە حاڵێ کە ئێوە وێنەی کێون لە دامەزران و نەگۆڕانا، واتە هەر یەکێ لە ئێوە لەسەر خوڵك و رەوشتێکە لەو رەوشتە لانادا وەکوو کێو چۆن لە جێگەی خۆی لاناچێ.

یانی ئادەمی وێنەی تەلیسمە ... فریشتە تەبعە و ئادەمی ئیسمە
کە کەوتە سەر باڵ بەرەو سەربەرزی ... مەلەك دێتەخوار بۆ هەڵقەی دەرزی
دێو بۆی رام ئەبێ لە رووی نیشتمان ... وەکوو رامی دێو لە بۆ سولەیمان
فریشتە بۆ ئەو رائەخەن شاباڵ ... چونکە بەرەوژوور ئەڕوا بۆ کەماڵ
بە وێنەی باران خێرات ئەڕێژێ ... بە بێژنگی عەقڵ عولووم ئەبێژێ
ئاسمان و زەوی وشکان و دەریا ... قازانج وەرئەگرن لە مەردی وریا
«بالعکس» ئەگەر تەوری بەدتەورە ... بە ناو ئادەمی، شەیتانی دەورە
ئەو فیکر و مەکرە ئەو ئەیخاتە دەر ... شەیتان نایزانێ «اللّٰە أکبر»!
جا براکانی کاری بارەمەند ... خاوەن شوعوور و نوور و هۆشمەند
بیکەن بە خاتر شەرەفی ئینسان ... ببنە ئینسانێ سەراسەر ئیحسان
بە عیلم و عەقڵ و ئەخلاق و رەوشت ... پانایی زەوی بکەن بە بەهەشت
هیچ مەحاڵ نییە و وا لە ئیمکانا ... «نامی» بێ ئینسان لە گشت مەکانا

﴿أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا
وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا
وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا۟ مِنْهَا
سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾﴾

ئایا نابینن وەیا نازانن چۆن خودا حەوت ئاسمانی یەك لە ژووری یەکەوە دروست کردووە و مانگی لە ناو ئەو ئاسمانانەدا کردووە بە خاوەن رووناکی، وە رۆژیشی کردووە بە چرای جیهان‌گیر و دنیا رووناك‌کەرەوە؟ وە خودا ئێوەی لە زەویدا رواندووە بە رواندن و، لە پاش ماوەی ژیانی دنیا ئەتانگێڕێتەوە بۆ زەوی و لە پاش تەواوبوونی ماوەی بەرزەخ لە زەوی دەرتان ئەکاتەوە بە دەرکردن. وە خودا زەوی بۆ ئێوە کردووە بە رایەخ و بە سەریەوە ئەژین بۆ ئەوە برۆن و بگەڕێن لە زەویدا بۆ گوزەران بە چەن رێگەیەکی گوشادا.

﴿قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِى وَٱتَّبَعُوا۟ مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا
﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا۟ مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا۟ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا
سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا۟ كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ
إِلَّا ضَلَٰلًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمْ أُغْرِقُوا۟ فَأُدْخِلُوا۟ نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا۟ لَهُم مِّن
دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾﴾

پاش مانەوەیەکی زۆر و ئامۆژگارییەکی زیاد و پاش ئەوە کە نووح نائومێد بوو لە ئیمان هێنانی گەلەکەی عەرزی خودای کرد و فەرمووی: خودایە! ئەو گەلە لە من یاخی بوون و شوێن ئەوانە کەوتن کە خاوەن دارایی و نەوە و دەستەڵاتن و وەزعیان

وایە ئەو دارایی و نەوە هیچ سوودێکی بۆیان نەبووە و زیانی گیانی و لادان و بایی بوون نەبێ هیچی دیکەی بۆ زیاد نەکروون. وە مەکر و فێڵێکی زۆر گەورەیان کرد.

وە کافرەکان لە ناو خۆیانا گەورەکان بە بچووکەکانیان ئەوت: واز لە خوداکانی خۆتان مەهێنن دەسبەرداری «سواع» و «یغوث» و «یعوق» و «نسر» مەبن.

ئەگێڕنەوە: ئەمانە ناوی چەن پیاوچاکێکی سەردەمی ئادەم و نووح بوون، کاتێ کە مردن وێنەیان کێشان بۆ ئەوە پیرۆزییان لێ وەرگرن، کە چەرخ درێژەی کێشا و ماوەی مردنی ئەوان دوور کەوتەوە ئیتر بە تەواوی پەرستران و، پاش ماوەیێ ئەو بتانە گوێزرانەوە بۆ ناو عەرەب و، «وەد» بۆ هۆزی کەلب و، «سواع» بۆ «همدان» و، «یغوث» بۆ «مذحج» و، «یعوق» بۆ «مراد» و «نسر» بۆ «حمیر».

وە ئەم بتانە ئادەمیزادێکی زۆریان گومڕا کرد. واتە بوون بە هۆی سەرلێشێوانیان، ئەی پەروەردگار تۆ هەر گومڕایی بۆ ئەم ستەمکارانە زیادبکە.

جا ئەم کافرانی چەرخی حەزرەتی نووحەعليه السلام لەبەر زۆری تاوانەکانیان بە ناوی لافاو خنکێنران، وە دوای خنکاندنەکەیش گورج خرانە ناو ئاگری جیهانی بەرزەخەوە، لەو کاتەیشدا بێجگە لە خودا کەسیان دەس نەکەوت بە یارمەتیدەر و، دیارە خودایش یارمەتی ستەمکار نادات.

﴿وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ
يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ
وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا
تَبَارًۢا ﴿٢٨﴾﴾

جا نووحعليه السلام بە گەرم لە خودا پاڕایەوە و فەرمووی: پەروەردگارا! کەس لەم کافرانە لەسەر زەویدا مەهێڵەرەوە، بە ڕاستی ئەگەر تۆ لەمانە بهێڵیتەوە هەموو بەندەکانت

گومڕا ئەکەن، وە ئەمانە نەوەیان نابێ و کەسیان لێ ناکەوێتەوە ئادەمیزادێکی خاوەن فوجوور و بێشبوعوور و ئینسانێکی زۆر کافری بێباوەڕ نەبێ.

پەروەردگارا! لە تاوانی خۆم و باوك و دایکم خۆش ببە، هەروەها خۆش ببە لە تاوانی هەرکەسێ بە باوەڕەوە هاتووەتە ئەم خانەوادەی ئێمە، وە لە هەموو پیاوان و ژنانی خاوەن باوەڕ خۆش ببە، وە بۆ کافرە ستەمکارەکان لە ناوچوون و لە ناوبردن و وێرانکاری نەبێ زیاد مەکە.

وە مانای زۆری لە کوشتن و لە ناوبردنا بنەبڕکردنیانە لە خۆیان و نەتەوە و پەراوێز و شیرازەیاندا.

نووح بە ماوەی ساڵ نۆسەد و پەنجا — خۆی گرت بۆ تەبلیغ لە دەرد و ڕەنجا
بە پەنامەکی و بە شێوەی دیاری — تەرغیبی ئەدان بۆ دینی باری
لە بۆ تەوحیدی «واجب الوجود» — لە بۆ تاعەتی خالیقی مەعبود
کەچی ئەو گەلەی ئەونە عادی بوون — هەموو عاشقی خودای مادی بوون
مانای وەهایە ئینسانی بەدڕەو — ڕۆحی بۆ مادە ئەخاتە گرەو
کەم ئینسان هەیە وا بەختیار بێ — لەگەڵ ئەرواحا ڕۆحی هۆشیار بێ
هەتاکوو دەریای فەیزی ڕەببانی — بڕژێ بەسەریا بۆ دڵ و گیانی
کاکە! بە ڕاستی لەم کائیناتە — هەر ڕێگەی ڕاستە ڕێگەی نەجاتە
«والذي جاء بالصدق»ی فەرموو — «و صدق بە» یەکی کرد بە دوو
باڵێکت «سیدق» و ئەو باڵت «تەسدیق» — ئەتبا بۆ عەرشی عیزەت و تەوفیق
خودا بە فەیز و ڕەحمەتی عامی — سیدق و تەسدیقیش بدا بە «نامی»

سووره‌تی جین (جن)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه، "٢٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ئه‌عراف (أعراف) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قُلۡ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسۡتَمَعَ نَفَرٞ مِّنَ ٱلۡجِنِّ فَقَالُوٓاْ إِنَّا سَمِعۡنَا قُرۡءَانًا عَجَبٗا ١
يَهۡدِيٓ إِلَى ٱلرُّشۡدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦۖ وَلَن نُّشۡرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدٗا ٢ وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا
ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةٗ وَلَا وَلَدٗا ٣ وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطٗا ٤﴾

بزانن! جین له عورفا بریتین له ئه‌جسامی له‌تیفه‌ی وا كه به‌شی زۆری ماده‌ی ئاگره، وه ئه‌مانه ئه‌توانن به چه‌ن شێوه‌ی جیاجیا خۆیان ده‌ربخه‌ن، وه ئه‌م جۆره نێر و مێیان هه‌یه و خاوه‌ن هه‌ست و شوعوورن، وه پێغه‌مبه‌ر بۆ لای ئه‌وانیش ره‌وانه كراوه وه‌كوو ره‌وانه كراوه بۆ سه‌ر ئاده‌میزاد، وه جین موسوڵمان و كافریان هه‌یه.

وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیبنوحه‌جه‌ر له شه‌رحی بوخاریدا نووسیویه، جینه‌كان له چه‌ن كات‌و شوێنا قورئانیان بیستووه:

یه‌كه‌م جاریان: ئه‌مه‌یه كه له‌م سووره‌تی «جین»ه‌دا باس كراوه، كه له سه‌ره‌تای چه‌رخی ره‌وانه كردنی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ بووه.

دووه‌م جار: ئه‌وه بوو له ساڵی یازده‌ی پێغه‌مبه‌رایه‌تیدا له پاش كۆچی دوایی دایكی موسوڵمانان حه‌زره‌تی خه‌دیجه و ئه‌بووتالیبی مامی پێغه‌مبه‌ر حه‌زره‌ت ﷺ چوو

بۆ شاری «طائف» و لە پاش ماوەیێ گەڕایەوە بۆ مەککە و لە ڕێگەدا هەندێ جین هاتن گوێیان لە قورئان خوێندنی حەزرەتﷺ گرت، وەکوو خودا لە سوورەتی ئەحقافدا [ئایەتی ٢٩] فەرموویەتی: ﴿و إذ صرفنا إليك نفراً من الجن يستمعون القرآن﴾.

جاری سێهەمیان: هەر لە مەککەدا بوو، ئەو جارە کە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوودی لە خزمەتدا بوو لە شەوێکا جینییەکان ویستیان حەرزەت بانگیان بکا بۆ دین و پەیامی خۆییان پێ ڕابگەیەنێ.

چوارەم جار: لە مەدینەی مونەووەرەدا بووە پاش هیجرەت، وە ئەبووهورەیرە حەدیسەکەی ریوایەت ئەکا و، لەوانەیە حەزرەتﷺ چەند جاری‌تریش قورئانی بەسەر جیندا خوێندبێتەوە و، ئەحکامی دینی فێر کردبن.

وە شەهابی خەفاجی ئەڵێ: جینەکان شەش جار بە خزمەتی حەزرەتﷺ گەیشتوون.

جا بۆ جاری یەکەمیان ـ لەسەر قسەکەی بوخاری ـ لە ئیبنوعەباسەوە دەگێڕنەوە: کە حەزرەتﷺ لەگەڵ چەن کەس لە یارانیا لە مەککەوە دەرچوون بۆ بازاڕی «عکاظ»، کە کاتی گردەوە بوونی عەرەب بوو لەو شوێنەدا، حەزرەتﷺ ویستی لەو شوێنەدا عەرەبەکان بانگ بکا بۆ ئایینی ئیسلام، جا پێش ئەوە بگاتە بازاڕەکە لە «بەتنو نەخلە»دا نوێژی بەیانی کرد و چەن کەسێ لە جین، لە سێ کەسەوە تا دە کەس، لەو شوێنەدا گەیشتن بە خزمەت حەزرەتﷺ و، لە کاتی نوێژی بەیانیدا قورئانی خوێندەوە. ئەم هاتنەیشیان لەسەر ئەو ئەساسە بووە کە لە سەرەتای ڕەوانە کردنی حەزرەتاﷺ ڕێگەی ئەوەیان لێ گیرا کە بە ئاسمانا سەرکەون، ئەوانیش لە ناو خۆیانا وتوویانە: دیارە ئەم ڕێگە لێ گرتنیانە لەبەر ڕووداوێکە کە لە دنیادا ڕووی داوە. جا کاتێ ئەگەڕان بۆ دۆزینەوەی هۆی ئەم کارە لە «بەتنو نەخلە»دا حەزرەتیانﷺ دی و گوێیان لە قورئان خوێندنی بوو، جا ئەو کاتە زانییان هاتنە

خوارەوەی ئەم قورئانە ئەبێ بە هۆی ئەوە ئەوان نەتوانن سەرکەون بۆ ئاسمان و هەواڵ وەرگرن.

واتە: ئەی رەهبەری خۆشەویست! تۆ بڵێ: لە لایەنی خوداوە وەحیم بۆ هاتووە کە چەن کەس لە جین گوێیان لێ راگرتووم لە کاتی قورئان خوێندنا، جا ئەو جینانە رۆیشتنەوە بۆ ناو گەلەکەیان و وتیان: ئێمە قورئانێکمان بیستووە کە جێگەی سەرسوڕمانە، کە ئادەمیزاد و پەری بانگ ئەکا بۆ رێگەی راست و ئێمەیش باوەڕمان پێ کرد و هەرگیز کەس ناکەین بە هاوبەش و هاوڕێ بۆ خودا. وە خودا بەرز و باڵایە و نە ژنی بۆ خۆی بڕیارداوە و نە نەوە. وە لەمەوپێش جینە سەفیهەکانی ئێمە واتەی دوور لە حەقیان بەرابەر بە خودا بە دەمدا دەهات.

﴿وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا۟ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾﴾

وە ئێمە گومانمان وا برد کە هەرگیز ئادەمیزاد و جین درۆ بە دەمی خوداوە هەڵنابەستن و شوێن قسە و بیری سەفیهەکان ناکەون، بۆیە باوەڕمان پێ ئەکردن لەوەدا کە خودا هاوبەشی هەیە. وە لە سایەی گەورەیی خوداوە کە قورئانمان بیست حاڵی بووین کە خودا دوورە لە هاوبەش و دوورە لە نەوە و بێهاووێنەیە.

وە کۆمەڵێ لە پیاوانی ئادەمیزاد عەقڵیان سووك بوو کە ئەگەیشتنە شوێنێکی وا مەترسی لێ بکرێ پەنایان ئەبردە بەر چەن پیاوێ لە جین کەچی جینەکان کوفر و گومڕاییان بۆ زۆر ئەکردن.

وە ئەو جینییانە گومانیان وا برد ـ وەکوو ئێوە گومانتان ئەبرد ـ کە خودا دوای مردن کەس زیندوو ناکاتەوە، واتە ئەو جینانە کە ئەکران بە پەنا و پەنایان پێ ئەبرا

هەموو کافر و گومڕا و بێباوەڕ بوون. وە ئێمە بە بیستنی ئایەتەکانی قورئان بۆمان دەرکەوت کە ڕاست ئەوەیە خودا بێهاوبەش و هاوڕێ و هاووێنەیە و دوورە لە هەموو کەم و کووڕی و ناتەواوییەك و خاوەن دەستەڵات و تەوانایە.

﴿وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾﴾

وە ئێمە بە هەوڵ و تێکۆشان سەرکەوتین بە ئاسمانا بۆ وەرگرتنی هەواڵەکانی ناو مەلائیکە و حاڵی بووین لەوە کە پڕکراون لە مەلائیکەی بەرپرسیاری پاسی ئاسمان و پڕ کراون لە «نیازك»ی بلێسەدار، واتە مادەی نەیازیك زۆر بوو لە ئاسمانا بۆ ئەوە بکرێن بە هۆی دوور خستنەوەی ئێمە لە ئاسمان.

وە ئێمە لەمەوبەر عادەتمان وابوو لە چەن شوێنێکی تایبەتیدا دائەنیشتین بۆ گوێ گرتن لە گفتوگۆی فریشتەکان هەتا وەریان بگرین و بیانهێنینە خوارەوە بۆ سەر زەوی و بە شێوەی وەسواس بیخەینە دڵی کاهینەکانەوە بۆ ئەوە بە درۆ لێیان زیادبکەن و بیانکەن بە هۆی گومڕا کردنی ئادەمیزاد. کەچی ئێستە هەرکەسێ لە ئاسمانا گوێ رابگرێ بلێسەو بروسکەیەك بەرانگاری ئەبێ، کە ئامادە کراوە بۆ ئەو کەسە ئەڕوا بۆ هەواڵ وەرگرتن لە ئاسمان.

وە بە ڕاستی ئێمە نازانین خودا لە مەنعکردنی ئێمە لە گوێ گرتن و سەرکەوتن بە ئاسمانا خواستی خراپەی بە عالەمی جین هەیە و ئەیەوێ هەرکەسێ لە ئێمە گوێ بگرێ گورج بیکوژێ و بەربادی بکا؟ وە یاخود خواستی لەسەر خێر و بەختیاری و تەمێکردن و نیشاندانی ڕێگەی دینە؟

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن
لَّن نُّعۡجِزَ ٱللَّهَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَن نُّعۡجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعۡنَا ٱلۡهُدَىٰٓ
ءَامَنَّا بِهِۦۖ فَمَن يُؤۡمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ بَخۡسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾﴾

وە ئێمە ـ کۆمەڵەی جین ـ هەندێکمان چاك و باش کردارە و هەندێکمان لەوە خوارترە، وە ئێمە چەن کەسێکی کۆمەڵ کۆمەڵ و جۆرجۆرین، واتە لەسەر چەن ڕێگایەکی جیاوازین.

هەرکەس بە بارێ و هەرکەس بە کارێ   هەرکەس بە شێوە و تەبع و ئەتوارێ

وە ئێمە گومانمان بۆ پەیدا بووە کە ناتوانین خودای تەعالا مەنع بکەین لە بەجێهێنانی خواستی خۆی و هەرچی خواستی لێ بێ ئەیکا و ئێمە ناتوانین بە ڕا کردن و هەڵهاتن بەم لاو بەو لادا لە دەستی دەرچین.

وە ئێمە کاتێ ئەم قورئانەمان بیست کە مایەی شارەزاییە بۆ ڕاستی و ڕێگەی ڕاست باوەڕمان پێ کرد و، باوەڕمان بەو خودایە کرد کە ئەو قورئانەی ناردووە بۆ ڕێنومایی عالەم. وە هەرکەس باوەڕ بەو خودایە بکا ئیتر نەترسێ لە کەمبوونەوەی پاداشی کردەوەی و لە ستەمی کەس نەترسێ.

﴿وَأَنَّا مِنَّا ٱلۡمُسۡلِمُونَ وَمِنَّا ٱلۡقَٰسِطُونَۖ فَمَنۡ أَسۡلَمَ فَأُوْلَٰٓئِكَ تَحَرَّوۡاْ
رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا ٱلۡقَٰسِطُونَ فَكَانُواْ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾﴾

وە لە ئێمەیە کۆمەڵێکی موسوڵمان و کۆمەڵێکی لەحەق لادەر، جا هەرکەسێ موسوڵمان بێ و فەرمانبەرداریی خودای کردبێ ئەوە ئەوانە قەسدی ڕێگەیەکی ڕاستی وایان کردووە کە ڕۆیشتن بەسەریا موفیدی مەقسوودە، وە ئەوانەیش کە لایان داوە لە ڕێگە ئەوە بوون بە داری سووتەمەنی بۆ دۆزەخ.

﴿وَأَلَّوِ ٱسْتَقَٰمُواْ عَلَى ٱلطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَٰهُم مَّآءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِۚ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾﴾

وه خودا ئهفهرموێت: ئهگهر ئادهمیزاد دهوامیان ببوایه لهسهر رێگهی راست و پیرۆزی دین كه خودا بۆ جیهانی ههڵبژاردووه. ئهوه ئاوداریيان ئهكهم به ئاوێكی زۆر. واته بژێو و رۆزیم بۆ زۆر ئهكردن بۆ ئهوه كه تهجرهبه و بهراوردیان بكهم و بزانم سوپاسی من ئهكهن. وه له واقیعدا ههركهسێ پشت ههڵبكا و لابدا له یاد و زیكری خودای خۆی ئهوه خودا ئهیبا به رێگهی سزایهكی زۆر سهخت و نابارا.

﴿وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾﴾

ئهی رهبهر! بفهرموو: كه ههموو مزگهوتهكان بۆ خودان وماڵی خودان؛ چونكه ئهو مزگهوتانه بۆ بهندهیی تێدا كردن دروست كراون و بهندهیی كردنیش ههر بۆ خودایه، كه وابێ مزگهوتهكان ههموو ههر بۆ خودای تهعالان، ئیتر له خودا بهولاوه له مزگهوتا كهس بانگ مهكهن و، بێجگه له خودا ناوی كهس له مزگهوتهكانا مهبهن و كهس مهكهن به هاوبهش بۆ خودا. وه ههر بهندهییێ ئهكهن له نوێژ و مانهوه و دانیشتن له مزگهوتا بۆ یادی خودا و رۆژوو و قورئان خوێندن و... به ساغی بۆ خودای بكهن و كهس لهگهڵ خودادا بانگ مهكهن.

بزانن! له فهرموودهی حهزرهتهوه ﷺ دهركهوتووه: كه ههموو زهوی بۆ نوێژ تێدا كردن دهست ئهدا، بهڵێ چهن شوێنێ جیا كراونهتهوه كه نههی كراوه له نوێژ كردن تیایاندا؛ وهكوو: شوێنی پهیین و خهوش و خاڵ و، قهسابخانه و، سهرهرێگه و، حهمام و، شوێنی راوهستانی وشتر و، شوێنی داگیركراو و، قهبرستان.

وه له لای شافیعییهكان نوێژ كردن له گۆڕستاندا كهراههتی ههیه، خوای گۆڕهكان له بهردهمهوه بن یا له پشتهوه یا له لای راست یا له لای چهپ. گۆڕی پێغهمبهران

و شەهیدان نەبێ ئەوە نوێژیان تیا مەکرووه نییە ئەگەر مەبەستی گەورە کردن و ڕێزگرتنی ئەو گۆڕە و خاوەن گۆڕەکە نەبێ، ئەگەرنا حەرامە.

بەڵام نوێژ لە سەر گۆڕێك کە هەڵوەشابێ، واتە خاکی لەشی مردووە رزیوەکە کەوتبێتە سەر زەوی ئەوە حەرامە و نوێژەکە بەتاڵە؛ چونکە ئەو شوێنە پیسە. ئەمە ئیجتیهادی ئیمامی شافیعییە.

وە ئەبوحەنیفە فەرموویەتی: نوێژ لە گۆڕستاندا کەراهەتی هەیە ئەگەر گۆڕەکە لەبەردەمی نوێژکەرەکەدا بێ بە جۆرێ کاتێ کە نوێژێ بکا بە وێنەی ئەهلی خوشووع چاوی بکەوێتە سەر گۆڕەکە، بەڵام ئەگەر لە پشتیەوە، یا لە تەنیشتیەوە، یا لە ژێرەوە بێ، یانی نوێژکەرەکە لەسەرخانا بێ و گۆڕەکە لە ژێرخانا بێ ئەوە کەراهەتی نییە. وە کەراهەتی گۆڕستان بۆ نوێژتێداکردن لەوەدایە کە جێگەیەکی پاك جیا نەکرابێتەوە بۆ نوێژ کردن، ئەنا ئەگەر ئەوە کرابێ هیچ کەراهەتی نییە.

وە لەگەڵ ئەوەدا هەموو مزگەوتێ ماڵی خودایە و بۆ عیبادەت ئەشێ خودا چەن مزگەوتی بە زیادەپیرۆزی و زیادەڕێز جیا کردەوە:

یەکەم: «مسجدالحرام» ـ کەعبە و دەوری کەعبە ـ خودا فەرموویەتی: ﴿إن أول بيت وضع للناس للذي ببكة مباركاً وهدىً للعالمين فيه آيات بينات مقام إبراهيم، ومن دخله كان آمناً، و للّه على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلاً﴾.[١]

لەم ئایەتانەدا حەوت سیفەتی گەورە دەرئەکەوێ. هۆدە و خانووی عیبادەتە و، هۆی هیدایەتی عالەمە و، چەن نیشانەی گەورەیی تێدا هەیە وەکوو: زەمزەم و، حیجری ئیسماعیل و، مەقامی ئیبراهیم. وە هەرکەس بڕواتە ناوی ئەمین ئەبێ. وە موسوڵمان ئەڕۆن تەوافی ئەکەن بە حەج و بە شێوەی عومرە وەکوو مەعلوومە.

---

١. آل عمران؛ ٩٦.

دووهەم: مزگەوتی حەزرەت ﷺ و مزگەوتی «قباء». ئەم مزگەوتی قوبایە: ﴿لمسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق أن تقوم فيه، فيه رجال يحبون أن يتطهروا، والله يحب المتطهرين﴾[1]ی دەربارە هاتووەتە خوارەوە.

وە دەربارەی مزگەوتی حەزرەت ﷺ لە سەحیحی موسلیمدا ئەفەرموێ: ئەبووسەعید پرسیاری کرد لە حەزرەت ﷺ: کام مزگەوتەیە کە لەسەر بناغەی تەقوا دروست کراوە و دامەزراوە لە یەکەم رۆژەوە؟ پێغەمبەریش ﷺ مشتێ وردەبەردی هەڵگرت و دای بە خاکی مزگەوتەکەدا و فەرمووی: ئەم مزگەوتانە. یانی ئایەتەکە تایبەت نییە بە مزگەوتی قوباوە.

سێهەم: «مسجد الاقصی» ـ مزگەوتی پیرۆزی قودس ـ خودا فەرموویەتی: ﴿سبحان الذي أسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذي باركنا حوله لنريه من آياتنا إنه هو السميع البصير﴾.[2]

خودا ئەو مزگەوتەی جیا کردەوە بەوە کە کردی بە جێگەی شەورەوی و جێگەی ئارامگرتنی حەزرەت ﷺ تیایا لە کاتی شەورەویدا و کردی بە سەرەتای میعراج و، حەزرەت ﷺ لەو مزگەوتەوە سەرکەوت بۆ ژووری ئاسمانەکان لە میعراجا.

وە ئەم مزگەوتانە بە گوێرەی ئایەت و حەدیس تایبەت کراون بە گەلێ رێز و پیرۆزی. لە گەورەتری ئەوانە ئەمەیە کە کاری خێر و چاکە و نوێژ لەواندا پاداشی چەن قاتە. دەربارەی ئەم مەبەستە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کۆچ و بار رێك ناخرێ بۆ لای سێ مزگەوت نەبێ: «مسجد الحرام» و «مسجد الاقصی» و مزگەوتی پێغەمبەر لە مەدینە. وە مەبەست لە کۆچ و بار رێخستن بۆ نوێژ کردنە نەك بۆ کردەوەی خێر و چاکە؛ چونکە کۆچ و بار بۆ غەزا و، فێربوونی زانیاری و، بەجێهێنانی خزمایەتی و، بازرگانی و... رێك ئەخرێ و ئەمانەیش زیاد لەو سێ مزگەوتەن.

---

١. التوبة؛ ١٠٨.

٢. الإسراء؛ ١.

وە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: یەك نوێژ لەم مزگەوتی منەدا چاکترە و خێری هەزار نوێژی مزگەوتەکانی تری هەیە «مسجدالحرام» نەبێ.

وە لە ئەنەسەوە ئەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کەسێ لەسەر یەك چل نوێژ لەم مزگەوتی منەدا بکا نوێژێکی نەچێ رزگار بوون و بێبەشی لە ئاگری دۆزەخ بۆ ئەنووسرێ، هەروەها لە دووڕوویی پاك ئەبێتەوە و رزگار ئەبێ.

وە پێویستە بزانن ئەم رێز و پیرۆزییە تایبەتی نەفسی شوێنەکان و جێگە مزگەوتەکانە، ئەگەر وا نەبێ ئەبینین لە بارەی شارەزایی و زانیاری پێش‌نوێژی مزگەوتەکانی دیکەوە و، پیاوچاکی نوێژکەرەکانیانەوە و، قەرەباڵغی و زۆری نوێژکەرەکان و، شتگەلی دیکەی وەکوو پاك و خاوێنی و ئامادەیی گەلێ شت لە مزگەوتەکانی‌تردا وەك ئاسایشی نوێژکەران. ئەگەر یەکێ باش سەرنج بدا گەلێ مزگەوت هەیە پایە و پلەیان بەسەر مزگەوتەکانی دیکەدا هەیە. جا عەیبی شەرعی نییە ئەگەر یەکێ بڕوا بۆ هەندێ مزگەوت کە ئەو لایەنانەی تێدا ببێ لەسەر ئەو مەرجانە لەشەرعدا بەیان کراون.

وە ئەحکامی مزگەوت زۆرن و پێویستە هەموو موسوڵمانێ بیانزانێ بە تایبەتی گرنگەکانیان؛ وەك: حەرامە رێگەی منداڵی نەفام و، شێت و، حەیوانات و، ژنی بێ‌نوێژ و، زەیسان و، ئینسانی سەرخۆش بدرێ بۆ چوونە مزگەوت. وە حەرامە رێگەی کافر بدرێ بچێتە ناو مزگەوتەوە ئەگەر مەسڵەحەتێك لە ئارادا نەبێ؛ وەکوو ئەوە گوێ لە حەدیس و قورئان و ئامۆژگاری ئایینی رابگرێ. وە حەرامەماڵی وەقف‌کراو لە زەخرەفە و جوانکردنی مزگەوتا خەرج بکرێ. وە کەراهەتی هەیە یەکێ خواردنێکی بۆن ناخۆشی وەك: سیر و، پیاز و، تووری... خواردبێ بچێتە ناو مزگەوتەوە، یان هەیوانێکی مزگەوت کە نوێژی جەماعەتی تێدا بکرێ. وە حەرامە بەکارهێنانی مزگەوت بۆ کار و پیشەی پیس وەکوو پینەچێتی. وە حەرامە تف و بەڵغەم کردنە ناو مزگەوت یان فڕەدانی بۆ دیواری مزگەوت. وە حەرامە بانگەواز و

جاڕدان لە مزگەوتدا. وە دەرس وتنەوە وَ ئیرشاد و ڕێنومایی و خوێندنەوەی شیعری ڕەوا دروستن بە مەرجێ کار نەکەنە سەر نوێژکەر.

﴿وَأَنَّهُۥ لَمَّا قَامَ عَبۡدُ ٱللَّهِ يَدۡعُوهُ كَادُواْ يَكُونُونَ عَلَيۡهِ لِبَدٗا ١٩﴾

وە بلّێ: وەحی کراوە بۆ لای من ئەمە کاتێ بەندەی خودا کە موحەممەدە بەندەیی بۆ خودای خۆی ئەکرد ئەو چەن کەسە لە جینەکان کە لە بەتنو نەخلە پێی گەیشتن ئەوەندە ئارەزوویان لە بیستنی قورئان بوو نزیك بوو ببن بە پارچە گۆشتی بەدەنی ئەو.

لەسەر ئەم مەعنایە ئەبێ ئەم ئایەتە پەیوەندی بە هاتنی جینەکانەوە بێ لە جاری یەکەمدا بۆ خزمەتی حەزرەت ﷺ.

وە هەندێتر وایان مانا لێداوەتەوە: کاتێ حەزرەت ﷺ هەڵئەستا و باسی خودای ئەکرد لەوانەبوو ئەو جنییانە کە حەزرەت ﷺ چووبوو بۆ تەبلیغاتیان، لەوانەبوو لە بەر قەرەباڵغی و چوونەپێشەوە ببن بە پارچەیێ لە لەشی حەزرەت ﷺ.

قورتوبی لە تەفسیرەکەیا ئەڵێ: لە ئیبنومەسعوودەوە دەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ فەرمووی: فەرمانم پێدراوە قورئان بەسەر جیننا بخوێنمەوە، دەی کێ لەگەڵما دێ؟ هەموو بێدەنگ بوون، جارێتر ئەوەی فەرموو، هەم بێدەنگ بوون، جاری سێهەم ئەوەی فەرموو، جا ئیبنومەسعوود ئەڵێ، من وتم: من دێم لەگەڵتا. جا حەزرەت ﷺ کەوتەڕێ هەتا گەیشتە «حجون» لای «شعبی ابودب» ـ گۆڕی ئامینەی دایکی حەزرەت ﷺ لەوێدایە ـ لە نزیکی مەککەدا، لەوێدا حەزرەت ﷺ خەتی بە دەورما کێشا و فەرمووی: لەم خەتە دەرنەچی، پاش ئەمە ئەندازەیێ بەرەو «حجون» ڕۆیشت جا جین داپەڕین و هاتن بۆ لای و بە پێ بەردیان تل ئەکردەوە و، بە دەم دەف لێدانەوە، وەك چۆن ژنان دەف لێ ئەدەن، بە ڕێگەدا ئەرۆیشتن، هەتا دەوری حەزرەتیان ﷺ گرت و داگیریان کرد، لەوێدا من حەزرەتم ﷺ نەدەبینی. منیش

لە جێگەی خۆم راستەوە بووم، حەزرەت ﷺ ئیشارەی بۆ کردم کە لە جێگەی خۆما دابنیشم.

جا حەزرەت ﷺ دەستی کرد بە قورئان خوێندن، ئەو هەر دەنگی بەرز ئەکردەوە و جنۆکەکان خۆیان ئەلکان بە زەوییەوە، بە حاڵ من ئەوانم ئەدی. جا دوای تەواو بوونی ئەو دانیشتنە حەزرەت ﷺ هات بۆ لام فەرمووی: ئەتویست بێیت بۆ لام؟ وتم: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خودا. فەرمووی: لەو کاتەدا ئەوە بۆ تۆ نەدەکرا. ئەوانە جین بوون هاتبوون قورئان لە من ببیسن. ئەوان دوازدە هەزار کەس بوون، خەڵکی جەزیرەی «مووسڵ» بوون.

وا دیارە ئەم کارە ماوەیێ پێش کۆچی حەزرەت ﷺ بۆ مەدینە روویدابێ و عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود لەم کاتەدا لەوێ بووە.

وەکوو لەمەوپێش نووسیم جاری چوارەم دوای کۆچی حەزرەت ﷺ لە مەدینەی مونەووەرەدا بووە. وە وەکوو شەهابی خەفاجی فەرمووی کە حەزرەت ﷺ شەش جار جینەکانی دیوە لەوانەیە ئەو دوو جارەیش لە مەدینەدا بووبێ.

﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَدۡعُواْ رَبِّي وَلَآ أُشۡرِكُ بِهِۦٓ أَحَدٗا ﴿٢٠﴾ قُلۡ إِنِّي لَآ أَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا
رَشَدٗا ﴿٢١﴾ قُلۡ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ ٱللَّهِ أَحَدٞ وَلَنۡ أَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلۡتَحَدًا ﴿٢٢﴾
إِلَّا بَلَٰغٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦۚ وَمَن يَعۡصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ
خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوۡاْ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعۡلَمُونَ مَنۡ أَضۡعَفُ
نَاصِرٗا وَأَقَلُّ عَدَدٗا ﴿٢٤﴾﴾

ئەی پێغەمبەری خۆشەویست! بڵێ: هەر بانگ لە خودای خۆم ئەکەم، هاوبەش و هاوکار و هاوڕێی بۆ بڕیار نادەم. وە تۆ بڵێ: من هیچ زیان و سوودێکم بە دەست

نییە بۆ ئێوە و هەرچیتان تووش ببێ و پێتان بگات لە خوداوەیە و لە دەستەڵاتی منذا نییە.

تۆ بڵێ: بێ گومان کەس من پەنا نادا لە قاری خودا و بێجگە لە خودا پەنا و پشتم دەست ناکەوێ. ئەوەندە نەبێ راگەیاندنی ئایینم پێ سپێرراوە و ئەوەندەم پێ ئەکرێ فەرمانی خودا بە بەندەکانی رابگەیەنم و، پەیامی پێغەمبەریم پێ سپێرراوە. واتە: من بەس بە فەرمانی خودا خاوەنی سیفەتی زاتی ریسالەتم لە لای خوداوە. وە خاوەنی گەیاندنی فەرمانەکانی ئەوم.

جا هەرکەسێ فەرمانبەری خودا ئەکا ئەوە خاوەنی بەهەشتە و بەهەشت جێگەیەتی و، هەرکەسێکیش لە خودا و پێغەمبەری خودا یاخی ئەبێ ئەوە ئاگری دۆزەخ بەشیەتی و تیائەمێنێتەوە هەتا هەتایە.

جا واز بێنە با ئەو کافرانە لەسەر ئەو دەمارە وشکی خۆیانە برۆن هەتا رۆژێ دێت کە چاویان بەو سزا ئەکەوێ کە لە لای خوداوە بەڵێنیان پێدراوە و بۆیان دانراوە. جا لەو کاتەدا تێئەگەن کێ یارمەتیدەری کەمە و لاواز و بێ کەسە و ژمارەی دۆستانی کەمە.

﴿قُلْ إِنْ أَدْرِىٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّىٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَـٰلِمُ
ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ
يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا۟ رِسَـٰلَـٰتِ
رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَىْءٍ عَدَدًۢا ﴿٢٨﴾﴾

تۆ بفەرموو: من نازانم ئایا ئەو سزا کە وادەی دراوە پێتان، یا ئەو رۆژی قیامەتە کە بە سزاکەی ترسێنراون نزیکە یاخود خودا ماوەیەك دوای ئەخا و درێژەی پێ ئەدا؟

ئەو پەروەردگاری منە زانای پەنامەکی تایبەتییەکانی هاتنی ئەو رۆژەیە و، ئەو پەروەردگارە کەس لەم پەنامەکییە تایبەتییانە ئاگادار ناکا، کەسێ نەبێ کە خۆی بیەوێ وەکوو پێغەمبەرێ لە پێغەمبەران، ئەوە خودا لە بەردەمیەوە و لە پشتیەوە چەن پاسەوانێ رەوانە ئەکا ئەو پێغەمبەرە ئەپارێزن لە زیانی شەیاتینەکان، تا باش عیلمی خودا تەعەلوق ببەستێ بەوەوە کە ئەو پێغەمبەرانە پەیامی خودای خۆیان گەیاندووە بە خەڵك و خودا ئیحاتەی داوە بەوەدا لە لای ئەوانە لە زانیاری و، هەموو شتێکی ژمارەکردووە و ئاگاداریانە.

خاوەنی تەفسیری بەیزاوی لەم جێگەدا ئەفەرموێ: ئایەتی ﴿فلا يظهر على غيبه أحداً، إلا من ارتضى من رسول﴾ کراوە بە بەڵگە لەسەر ئەوە «کەرامەت» نییە و داوای بوونی کەرامەت پووچ و بەتاڵە، چونکە خودا فەرمووی: خودا کەس لەسەر غەیب و پەنامەکی خۆی ئاگادار ناکا کەسێ نەبێ لە پێغەمبەران کە خودا خۆی بیەوێ ئاگاداری بکا.

وەڵامی ئەم قسە بە چەن جۆرە:

یەکەم: ئەڵێن: مەبەست لە (رسول) لێرەدا فریشتەیە، واتە: کەس ئاگاداری غەیبی خۆی ناکا ئەو کەسە نەبێ کە خۆی بیەوێ لە فریشتە. جا ئەو فریشتە پاش ئاگاداری خۆی بە فەرمانی خودا هەواڵ ئەدا بە پێغەمبەران و بە پیاوچاکان.

دووەم: مەبەست لە ئاگادار کردن لەسەر پەنامەکی ئەوەیە ئاگادار کردنەکە راستەوخۆ لە خوداوە و بە بێ کەسێتر بێ؛ ئەم جۆرە ئاگادار کردنەوە لە پەنامەکییە هەر بۆ پێغەمبەران دروستە و بەس. وەکوو خودا راستەوخۆ بە بێ فریشتە لە کێوی «توور»ا لەگەڵ حەزرەتی مووسادا و، لە میعراجا لەگەڵ حەزرەتی موحەممەدا قسەی کرد. بەڵام کەرامەتی ئەولیا و پیاوچاکان بە هۆی فریشتەوەیە، ئەمە قسەکەی ئەو.

هەندێ‌تر وەڵامی ئەم ئایەتەیان واداوەتەوە کە مەبەست لە جوملەی «و لا یظهر علی غیبه» ئاگادارکردنەوە بەسەر زۆربەی غەیبیاتایە، وەکوو لە (اظهار) دەرئەکەوێ و کەرامەتی ئەولیا ئەو ئەندازە زۆرە نییە.

وە هەندێ‌تر ئەڵێن: ئەم «غەیب»ە لێرەدا مەبەست زانینی کاتی هاتنی پاشەڕۆژە بە نیشانەی ﴿و إن أدری أقریب ما توعدون﴾ تا ﴿عالم الغیب﴾.

وە هەندێ‌تر ئەڵێن: ئەم «قەسرە ئیزافی»یە، واتە هەر پێغەمبەران ئاگادار ئەکا نەك ئەستێرەناس و «کاهن» و نموونەی ئەوان. ئیتر مەبەست ئەمە نییە کە کەسێ‌تر ئاگادار ناکا؛ چونکی زانینی پەنامەکی بە ئاگادار کردن و فێر کردنی خودا بۆ زۆر کەسە. ﴿یختص برحمته من یشاء﴾.[1]

وە هەندێ‌تر فەرموویانە: ئیزافەی غەیب بۆ لای زەمیری باری تەعالا موفیدی غەیبێکە غەیری خودا هۆیەك نەبێ بۆ زانینی. واتە مەبەست ئەو غەیبانەیە کە نیشانە و کەرەسە بۆ زانینی ببێ وەکوو جیهازی سەیر کردنی منداڵدانی ئافرەت و، هەوای ئاسمان و، دووربینی دۆزینەوەی ئاوی بیری دوور. بەڵکوو لەو غەیبانەبێ کە زۆر تاریك بێ وەکوو زانینی بەهەشت و دۆزەخ و «سدرةالمنتهی» وە ئەم جۆرە غەیبانە دەرناخا بۆ ڕەسوول نەبێ، بەڵام غەیبیاتەکانی‌تر وەکوو ئەو نموونانە ئەوە بە گەلێ کەسی ئەدا.

وە هەندێ کەس وتوویانە: «یظهر» فیعلی موزاریعە و، بۆ ئیستیمرارە و نەفیەکە روو ئەکاتە ئەو فیعلە «مستمر»ە. واتە هەمیشە و بە ئیستیمرار غەیب دەرناخا بۆ ڕەسوول نەبێ، بەڵام غەیری ڕەسوول ئەوە غەیبی نیشان ئەدا بەڵام جار جار نەك هەمیشە.

---

١. البقرة؛ ١٠٥.

سووره‌تی موززه‌ممیل (مزّمّل)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، ئایه‌ته‌کانی "١٠" و "١١" و "٢٠" نه‌بێ، ئه‌وانه مه‌دینه‌یین، "٢٠" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی قه‌له‌م (قلم) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ۝١ قُمِ ٱلَّيۡلَ إِلَّا قَلِيلٗا ۝٢ نِّصۡفَهُۥٓ أَوِ ٱنقُصۡ مِنۡهُ قَلِيلًا ۝٣ أَوۡ زِدۡ عَلَيۡهِ وَرَتِّلِ ٱلۡقُرۡءَانَ تَرۡتِيلًا ۝٤﴾

واته ئه‌ی که‌سێ که به نوێنی نوستنی شه‌و خۆت پێچاوه‌ته‌وه! شه‌و هه‌سته بۆ نوێژ. یاخود ئه‌ی که‌سێ که خۆت به به‌رگی ره‌هبه‌ری پێچاوه‌ته‌وه، و کراوی به پێشه‌وای ئاده‌میزاد و په‌ری له به‌نده‌یی کردن و له ره‌وشتا! له شه‌ودا هه‌سته بۆ شه‌ونوێژ و ماوه‌یه‌کی که‌م نه‌بێ هه‌ر شه‌ونوێژ بکه؛ ئه‌و ماوه‌یش نیوه‌ی شه‌وبێ، واته نیوه‌ی بۆ شه‌ونوێژ و نیوه‌که‌ی تریشی بۆ خۆت، یاخود نیوه‌که‌ی خۆت که‌مێکی زیاد بێ له نیوه‌که‌ی دیکه و به‌شی شه‌ونوێژه‌که که‌متر بێ. وه له شه‌ونوێژه‌که‌تا قورئانی پیرۆز بخوێنه به شێوه‌ی ته‌رتیل، یا له هه‌موو کاتێکی قورئانخوێندندا به ته‌رتیل: واته به ئارامی و مۆڵه‌ت و له‌سه‌رخۆ و بێ په‌له‌په‌ل قورئان بخوێنه، با حه‌رفه‌کان و سیفه‌ته‌کانیان و ئه‌داکه‌یان ره‌سابێ و گوێگر باش که‌ڵکیان لێ وه‌ربگرێ.

لە سەعدی کوڕی هیشامەوە دەگێڕنەوە ئەڵێ: وتم بە عائیشە ـ دایکی موسوڵمانان ـ : هەواڵم پێ بدە لە شەونوێژی حەزرەت ﷺ ئەویش فەرمووی: ئایا سوورەتی ﴿یا أیها المزمل﴾ ناخوێنیتەوە؟ وتم: بەڵێ. فەرمووی: دەی خودا شەونوێژی لە سەرەتای ئەم سوورەتەوە فەرز کرد، جا حەزرەت ﷺ و یارانی ئەونە شەونوێژیان کرد هەتا پێیان ئاوسا. ئیتر کۆتایی سوورەتەکە تا دوازدە مانگ نەهاتە خوارەوە، لە پاشا کۆتاییەکەی هاتە خوارەوە و ئەو ئەرکە سووك کرا و شەونوێژ لەسەر خۆی و یارانی بوو بە سوننەت دوای ئەوە کە فەرز بوو.

وە ئەبوومونزیر و ئیبنوجەریر لە ئەبووعەبدوڕەحمانی سەلەمییەوە دەگێڕنەوە فەرمووی: کاتێ کە ﴿یا أیها المزمل﴾ هاتە خوارەوە حەزرەت ﷺ و یارانی هەستان بۆ شەونوێژ هەتا ماوەی ساڵێ هەتا: ﴿فاقرؤا ما تیسر من القرآن﴾ هاتە خوارەوە.

﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ ٱلَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْـًٔا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي ٱلنَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾﴾

چەندنتان بۆ کرا و توانیتان قورئان بخوێننەوە، ئێمە لەمەولا وتارێکی قورس و بە نرخ و بایەخدار بۆ تۆ دەنێرین وەکوو قورئان بێ و قورئان فێر بوون و فێر کردنی ئەوێ بۆ خۆت و پەیڕەوەکانت، وە ئەرکی وەها هێزی دڵ و نوورانییەتی رۆحی ئەوێ ئەوەیش بە یاد و زیکری خودا ئەبێ و، شەونوێژ لەو یادانەیە کە یارمەتی ئینسان ئەدا بۆ هەڵگرتنی ئەرکی گران و هەستانی ئینسان لەشەوا و وازهێنان لە نووستن کە هەمووی ئاسایشە زەحمەتی زۆرترە و گرانترە لە بەندەیی کردن لە رۆژدا و، دامەزراوترە لە بارەی خوێندنەوەی قورئانەوە لەبەر ئەوە کە کاتی ئارامی و خاڵیتی دڵە و لەو کاتانەدا باشتر بەندەیی خودا دەکرێ و، خودا باشتری وەرئەگرێ و ئەمەیش ئەبێ بە هۆی ئەوە کە داوای شەونوێژت لێ بکرێ لەبەر گەیشتن بەو پاداشە. وە لە

کاتی رۆژا مەیدان و ماوەیەکی درێژ بۆ هاتوچۆ هەیە و ئەتوانی قەرەبووی زەحمەتی شەونوێژەکەت بکەیتەوە بە ئاسایش و نوستن و هاودەمی خۆشەویستان.

﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا
هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾
وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾﴾

وە دەوام لەسەر یادی ناوی خودای خۆت بکە بە شەو و رۆژ و دەسبەرداری خەریكبوون بە غەیری خوداوە ببە بە دەسبەرداربوون، واتە بە تەواوی خۆت بۆ خودای خۆت ساغ بکەرەوە بە دەوامی یادی خودای خۆت و مەشغووڵ بوون بە تاعەتەوە.

ئەو خودایە خودای خۆرهەڵات و خۆرنشینە، هیچ پەرستیار و بەندەیی بۆکراوێ نییە ئەو نەبێ. دەی بیکە بە جێگەی پەنا و پاڵ پێوەدانی خۆت و خۆت بگرە لە بەرابەری ئەو قسە بێ مەعنایانەدا کە ئەوان بەرابەر بە خودا ئەیانکەن. وە لەو کافرانە دوور بکەوەرەوە بە دوور کەوتنەوەیەکی جوان لەگەڵ مودارایەکی پیاوانەدا. وە لێم‌گەڕێ بۆ ئەو بێ باوەڕانە کە خاوەنی ناز و نیعمەتن و تۆزێ مۆڵەتیان بدە، جا بزانە من چییان لێ ئەکەم.

﴿إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ
تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾﴾

بە راستی لە لای ئێمە کۆت و زنجیر و سزای دۆزەخی بە تەئسیر هەیە، هەروەها لە لای ئێمە هەیە خواردەمەنییەکی وا کە لە گەروودا دەگیرێ و قووت ناچێ و سزایەکی سەخت و بە ئازار بۆ ئەو کافرانە هەیە لەو رۆژەدا کە زەوی ئەکەوێتە

زەلزەلە و بوومەلەزرە و کێوەکانیش لەگەڵیا دەکەونە هەشۆکە و، لەو رۆژەدا کێوەکان ئەبن بە کۆگا لمێکی بڵاوەبوو بۆ هەوا.

﴿إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾
فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾﴾

به راستی ئێمه پێغەمبەرێکمان ناردووه بۆ لای ئێوه کە شایەتە لەسەر کردەوەتان لە دنیادا و، لە پاشەڕۆژیشدا شایەتیتان لەسەر ئەدا، وەکوو چۆن پێغەمبەرێکی خاوەن عەزم و هیمەتم نارد بۆ لای فیرعەونی ناسزا و، بۆ لای دەستەکەی فیرعەون. فیرعەونیش نافەرمانی پێغەمبەرەکەی کرد و یاخی بوو، جا گرتمان بە گرتنێکی بەتینی ناهەموار، دەی وەکوو فیرعەون بە سەرسەختی خۆی لە دەستمان دەرنەچوو ئێوەیش وەها ناتوانن لە دەستمان دەرچن.

﴿فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ﴿١٧﴾ ٱلسَّمَآءُ مُنفَطِرٌۢ
بِهِۦ كَانَ وَعْدُهُۥ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ
سَبِيلًا ﴿١٩﴾ ۞﴾

جا ئەگەر ئێوه کافر ببن چۆن خۆتان ئەپارێزن لە سزای رۆژێکی درێژی ناباری وا کە منداڵان پیر ئەکا و ئاسمان بەو رۆژە کەرت ئەبێ؟ واتە بە هۆی عەلاقەی ئیرادەی خوداوه لەو رۆژەدا.

وه هەر وەعدەیێ خودا دابێتی دێتەجێ، ئەمەی بە ئێوەم گەیاند دەرس و پەند و ئامۆژگارییەکە خوداتان بیر ئەخاتەوه ئەگەر خاوەن دڵ بن و هەستی بیر کردنەوەتان ببێ. جا هەرکەسێ ئەیەوێ بگات بە رەزای خودا با رێگەیەکی راستی رەوان لە فەرمانبەری و بەندەیی خودا بگرێ و بڕوا بۆ لای خودای خۆی.

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَـٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿٢٠﴾﴾

بێ‌گومان خودای تۆ ئەزانێ کە تۆ شەونوێژ ئەکەی هەتا ماوەیێ کە لە دوو بەشی شەو کەمترە و، بازێ جاریش تا نیوەی شەو و، هەندێ جاریش تا سێیەکی شەو، وە کۆمەڵێکیش لەوانە کە وان لەگەڵتا بەشداری تۆ ئەکەن لەم شەونوێژەدا. وە خودا زانایە بە ئەندازەی شەو و رۆژ و، هەروا زانایە بەوە کە ئێوە ناتوانن وەخت و کاتەکان بگرن هەتا کەم و زیاد نەکەن و، ناتوانن وا رایان بگرن کە کەم و زیاد نەکەن لەو ئەندازە کە شەونوێژیان تێدا ئەکەن. یاخود زانایە بەوە کە ناتوانن ئەم کاتانە بە تەواوی داگیر بکەن و، بیکەن بە یاسای مانەوەتان لە شەونوێژدا. وە خودا گەڕایەوە بۆ لای ئێوە و بە میهرەبانی بۆی روانین و، بەخششی رژان بەسەرتانا و، بەخشینی لەو دیاریکردنی کاتی شەونوێژە و خاترخۆیی کردن تیایا. دەی هەرچەندتان بۆ ئەکرێ بە ئاسانی و بە ئارەزووی خۆتان شەونوێژ بکەن. خودا ئەزانێ کە لەمەولا هەندێکتان نەخۆش ئەبن و، هەمیشە توانادار و بەدەستەڵات نابن و، وا ئەبێ کە هەندێکتان بە هۆی ناساغییەوە هەموو شەونوێژەکانتان بۆ بەڕێوە ناچێ. وە ئەزانێ کۆمەڵێ‌ترتان

هەیە بۆ کاسبی و بازرگانی ئەڕۆن بە زەویدا و داوای بەش و بەهرە و رۆزی لە خودا ئەکەن، جا لەو کاتانەدا کە لە سەفەردان و خەریکی کاسبین ناتوانن بە شەوا شەونوێژ بکەن. وە هەندێکی دیکەتان لە رێگەی خودادا جەنگ ئەکەن و ئەڕۆن بۆ غەزا. وە کەسێ بەو کارە پیرۆزەوە خەریك بێ ناتوانێ شەونوێژ بکا. دەی لە شەوەکانا بە خاترخۆیی خۆتان ئەوەنە بە ئاسانی بۆتان رێکەوت شەونوێژ بکەن و، هەمیشە و لە هەموو کاتێکدا نوێژە فەرزەکان بەجێبێنن. وە زەکاتیماڵتان بدەن بەوانە خاوەن بەشن و زەکاتیان پێ ئەشێ. وە قەرزیش بدەن بە خودا بە قەرزی جوانی وا کە لە کانی دەروونی خۆتانەوە بێفەرز کردن لە لایەنی خوداوە بیدەن بە داماوان. بە بێ ئەوەی چاوەڕوانی سوپاس و دەستەوام بن لەلایەنی ماڵ وەرگرەکەوە: نان بدەن بە داماو، میوانداری بکەن، خزمەتی بێوەژن و هەتیوبار و داماو بکەن. وە هەرچی ئێوە پێش خۆتانی بخەن لە ماڵی دنیا لەبەر رەزای خودا ئەوە لە لای خوداوە دەستتان ئەکەوێتەوە، واتە پاداشتان دەست ئەکەوێتەوە بە باشتر لەوەی لە رێگەی خودادا داوتانە بە خەڵك، وە بە گەورەتر لە بارەی پاداشەوە لە ماڵە خەرج کراوەکەی خۆتان. وە داوای بەخشش و چاوپۆشی بکەن پاش ئەو قەرزدانە نەکا بە «رِیا» و بەرچاوێتی یا بە خەیاڵێکی نابار ئەو ماڵەتان خەرج کردبێ و پاداشەکەتان لە کیس بچێ. بە راستی خودا تاوانبەخش و میهرەبانە.

بزانن! ئایەتی: ﴿إن ربك يعلم أنك تقوم...﴾ لە بەرانبەری ئایەتی: ﴿قم الليل إلا قليلاً نصفه أو انقص منه قليلاً...﴾وەیە. وە لەم ئایەتەدا فەرماندراوە بە شەونوێژ بە یەکێ لە سێ جۆر: یا نیوەی شەو، یا ئەندازەیێ کەمتر لە نیوەی شەو، یا ئەندازەێ زیاتر لە نیوەی شەو کە لە دوو بەشی شەو نزیك ئەبێتەوە. وە ئەوەی لە حاڵی حەزرەتەوە ﷺ دەرکەوتووە ئەوەیە کە زۆربەی بەم شێوە زیادە شەونوێژی کردبێ. جا بە نیوەی

شەو، جا بە کەمتر. بۆیە لە ئایەتی: ﴿إن ربك يعلم...﴾دا ئەم رز و زنجیرەی هەڵبژاردووە و فەرموویەتی: ﴿إنك تقوم أدنى من ثلثي الليل و نصفه و ثلثه﴾.

وە لەسەر ئەو ریوایەتە کە لە ـ دایکی موسوڵمانان ـ عائیشەوە گێڕراوەتەوە ئایەتی یەکەمی سوورەتەکە بۆ واجبکردنی شەونوێژ بووە و ئایەتی: ﴿إن ربك يعلم...﴾ بۆ سووککردنی ئەو واجبەیە و لە واجبەوە کراوە بە «نەدب». وە پاش هاتنەخوارەوەی ئەم ئایەتە شەونوێژ بووە بە «سوننەت» بۆ حەزرەت ﷺ و یارانی و گەلەکەی. بەڵام سوننەتێکی وەها کە ئایەتی: ﴿تتجافى جنوبهم عن المضاجع...﴾[1] بەسە بۆ ستایش و تاریفکردنی ئەوانە کە ئەو شەونوێژە بە دەوام ئەکەن، وە ئەمە کە لەم ئایەتەدا خودا ئەفەرموێ: کەس نازانێ خودا چ پاداش و نیعمەتێکی بۆ ئەو کەسانە ئامادە کردووە لە بەهەشتا.

---

١. السجدة: ١٦.

سووره‌تی مودده‌سسیر (مدّثر)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌،"٥٦" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی موززه‌ممیل (مزّمّل) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝٣ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ۝٤ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ۝٥ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ۝٦ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ۝٧﴾

واته‌: ئه‌ی ره‌هبه‌رێ كه‌ خۆت به‌ نوێنی ماڵ پێچاوه‌ته‌وه‌. وه‌ یا ئه‌ی ره‌هبه‌رێ كه‌ خۆت به‌ كالاّی ره‌هبه‌ری و پێغه‌مبه‌ری راسته‌وه‌ پێچاوه‌ته‌وه‌! خه‌ڵكی بێ ئاگا له‌ سزای خودا بترسێنه‌ و، ته‌نیا خودای خۆت به‌ گه‌وره‌ بگره‌، ئه‌و گه‌وره‌یی و ئیعتیباره‌ كه‌ شیاوی زاتی په‌روه‌ردگاره‌، وه‌ به‌رگ و پۆشاكه‌كه‌ت پاك بكه‌ره‌وه‌ له‌ هه‌ر شتێ كه‌ له‌گه‌ڵ به‌نده‌یی خودادا ناگۆنجێ و، هه‌ر شتێ ببێ به‌ هۆی سزای پاشه‌ڕۆژ لێی دوور بكه‌وه‌ره‌وه‌، وه‌ حاڵت وا نه‌بێ كه‌ ماڵی خۆت دا به‌ خه‌ڵك ئه‌و ماڵه‌ كه‌ داوته‌ به‌ زۆری بزانی و منه‌ت بخه‌یته‌ سه‌ر كابرای ماڵ پێدراو و شانازی به‌سه‌ردا بكه‌یت. واته‌ هه‌ر چیت دا به‌ خه‌ڵك به‌ كه‌می دابنێ.

وه‌ یا حاڵت وا نه‌بێ كه‌ ماڵی خۆت دا به‌ خه‌ڵك داوای ئه‌وه‌ بكه‌یت له‌و شته‌ كه‌ داوته‌ زۆرت ده‌ست بكه‌وێ. واته‌ با هه‌ر چاوت له‌ به‌ده‌له‌وه‌ نه‌بێ، یاخود هه‌رچیت پێ بده‌ن پێت باش بێت.

لە یەحیاوە دەگێڕنەوە ئەڵێ: پرسیارم لە «امسلمه» کرد: کام قورئان پێش هەموو قورئان هاتووەتە خوارەوە؟ ئەویش وتی: ﴿یا أیها المدثر﴾. ئەڵێ: وتم من وام زانیوە کە سوورەتی: ﴿اقرأ باسم ربك﴾ەیە. وتی: من هەواڵت نادەمێ بەوە نەبێ کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: حەزرەت ﷺ فەرمووی: لە ئەشکەوتی حیرادا مامەوە، کە ماوەی مانەوەم تەواو کرد هاتمە خوارەوە ڕێگەم کەوتە ناو شیوێکەوە، لەوێدا بانگم لێ کرا. منیش تەماشای بەردەم و پشتی خۆمم کرد و، تەماشای ڕاست و چەپم کرد. کە تەماشام کرد ئەوەی بانگم ئەکا وا بەسەر کورسییەکەوە لە نێوان ئاسمان و زەویدا. جا هاتمەوە لای خەدیجە و پێمگوت: دامپۆشن و هەندێ ئاوی ساردم بەسەردا بڕێژن. ئەوانیش وایان کرد و، ﴿یا أیها المدثر﴾م بۆ هات.

ئەم حەدیسە لەگەڵ ئەو ڕیوایەتەدا یەك ناکەوێ کە سابت بووە یەکەم ئایەتێ کە بۆ پێغەمبەر ﷺ هاتووەتە خوارەوە: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق، خلق الإنسان من علق...﴾[1] بووە.

جەلالەدینی سیوتی لە «اتقان»دا بۆ ئەم باسە چەند وەڵامی داوەتەوە:

یەکەم: ئەم پرسیارە کە لە «امسلمه» کراوە دەربارەی یەکەم سوورەتی تەواو کە یەکەم جار هاتووەتە خوارەوە کراوە و، ئەو سوورەتەیش کە یەکەم جار و بە تەواوی هاتووەتە خوارەوە: ﴿یا أیها المدثر﴾ بووە و ﴿اقرأ باسم ربك﴾ لە پێشدا چەن ئایەتێکی هاتووەتە خوارەوە و، دوای ئەو دواکەی هاتووەتە خوارەوە.

دووەم: مەبەستی پرسیارکەر ئەوە بووە: دوای ماوەیێ وەستان و بچڕانی وەحی کام سوورەت هاتووەتە خوارەوە. واتە: ئەوەبوو کە سەرەتای سوورەتی «اقرأ» هاتە خوارەوە. ماوەیێ وەحی وەستا و ئەوسا سوورەتی «مدثر» هاتە خوارەوە.

---

١. سوورەتی عەلەق.

سێهەم: ئەمەیە پرسیار لە یەکەم سوورەتێ کراوە کە بۆ راگەیاندن و بانگ کردن بێ بۆ ئایین. ئەوەیش سوورەتی «مدثر» بووە.

چوارەم: یەکەم سوورەتێ کە لەبەر سەبەبێ هاتبێتە خوارەوە سوورەتی «مدثر» بووە و، سوورەتی «اقرأ» سەبەبێکی ئاشکرا پێش هاتنە خوارەوەکەی نەبووە.

﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي ٱلنَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ
﴿١٠﴾ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ
شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ كَانَ لِءَايَٰتِنَا
عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾ إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ
قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ
إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ
أَدْرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾﴾

جا کاتێ فوو کرا بە سوورا ئەو رۆژە و ئەو کاتی فوو کردن بە سوورا رۆژێکی گران و سەختە و رۆژێکی ئاسان نییە بەسەر کافرەکانەوە. لێم گەرێ و وازم لێ بێنە لەگەڵ ئەو کەسانەدا کە خۆم بە تەنیا و بێ ماڵ و کەس دروستم کردوون و دوایی ماڵ و سامانێکی زۆرم پێداون بە بازرگانی و کشتوکاڵ و حەیوانداری و، دواییش چەن کورم پێدان کە لەگەڵیانا دەگەڕان و لە کۆڕ و کۆمەڵدا لەگەڵیانا دادەنیشتن. وە پایە و شانیشم بۆ دامەزراند تا نازناوی کرا بە رێحانەی قورەیش، پاش هەموو ئەمانە تەمای ئەوەی هەیە بەش و بارەی‌تریشی بۆ زیاد بکەم.

نە، نە! شتی وا نییە و بەخشش و زیادە بۆ ئەوانە حەرامە. ئەو کابرایەکی سەرسەختی وابوو باوەڕی بە ئایەتەکانی ئێمە نەدە کرد و سەرپێچی لێ ئەکردن و بەرهەڵستی

دەکردن. جا لە تۆڵەی ئەوەدا لەمەولا تووشی مەینەت و ئازارێکی گەورە و گرانی ئەکەم، مەینەتەکەی ئەوەیە کە ئەبێ بە کێوێکی ئاگری گەورەی بەرزی سەختدا سەربکەوێ.

بە راستی ئەو کابرایە زۆری بیر کردەوە و، زۆر تەکبیری لە دڵی خۆیدا کرد بۆ تانەدان لە قورئان. ئەی خودا بیکوژێ! چۆنی تەقدیر کرد؟ هەمتر خودا بیکوژێ! چۆنی تەقدیر کرد و چۆنی بیر کردەوە؟ پاش ئەوە تەماشای کرد و رووی خۆی گرژ کرد و ناوچاوی ترش کرد، لە پاشان پشتی هەڵکرد و بازێ فیزی نیشاندا، جا وتی: ئەم قورئانە کە موحەممەد ئەیخوێنێتەوە جادوویەکە چەرخ بە چەرخ دێت و دەوام ئەکا و ئەگێڕرێتەوە، ئەم قورئانە هەر کەلامی ئادەمیزادە!

جا خودا ئەفەرموێت: لەمەولا ئەم کابرایە ئەهاومە ناو «سەقەر» ـ دۆزەخ ـ ەوە، تۆ چووزانی سەقەر چییە! سەقەر شوێنێکی وایە کەس ناهێڵێتەوە کە وەری نەگرێ و نەیباتە ناو خۆیەوە، زیاد لەوەیش پێستی یەکەمی ئینسان داخ ئەکا و رەشی ئەکاتەوە، نۆزدە فریشتەی بەرپرسیار و کاربەدەستی بەسەرەوەیە ئامادە کراون بۆ سزادانی تاوانباران.

﴿وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا ۙ وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾﴾

وە بەرپرسیار و کار بەدەست و دەرگاوانەکانی دۆزەخمان هەر لە فریشتە داناوە و بەس، تا نەوعیان لەگەڵ ئادەمیزاد و پەری (جن)دا جیابێ و لە سزاداندا دڵیان

کز نەبێ و دڵیان پێیان نەسووتێ و بتوانن تاوانبارەکان سزا بدەن. وە ژمارەکەیشیانم کرد بە فیتنە و تێکچوونی دڵی کافرەکان کە بڵێن: دۆزەخێ بەم زۆرییە چۆن بە نۆزدە فریشتە سەرپەرشتی ئەکرێ و کاروباری بەڕێوە ئەچێ؟ وە تا ئەوانەی کیتابیان پێدراوە دڵیان پتەو بێ و گومانیان نەبێ لە راستی ئەم باسەدا، هەروەها خاوەن باوەڕ و موسوڵمانەکانیش باوەڕ پتەو و بێ‌گومان بن. وە تا ئەوانەی کە دڵیان نەخۆشە و کافر و بێ‌باوەڕن بڵێن: خودا خواستی چییە لەوەدا کە ژمارەی ئەوانەی کردووە بە نۆزدە؟ ئا بەو شێوە خودا گومڕا ئەکا هەرکەسێ بیەوێ ـ لەسەر کار و بیر و باوەڕی خۆیان ـ گومڕایان بکا. وە هیدایەتی ئەو کەسە ئەدا و شارەزای ئەکا کە بیەوێ ـ ئەوانیش لەسەر بیر و باوەڕی خۆیان ـ شارەزایان بکا. ئیتر کافران و مونافق و دووڕووان تەماشای ئەوە ناکەن کە خودا ئەگەر بیەوێ بە بێ بەرپرسیار و کاربەدەستیش هەر سزای ئەو کەسانە ئەدا کە بیەوێ سزایان بدا.

وە هەڵئەگرێ ئەو نۆزدە، مەبەست نۆزدە جۆر کاربەدەست و بەرپرسیار بێ و، هەر بەشێ لەوان هەزاران تاقم و کەس بن.

وە یا هەڵئەگرێ ئەو نۆزدەیە فەرمانداری زۆر گەورە بن، چونکی کەس بە سوپای خودا نازانێ و، نازانێ نەوع و جۆر و ژمارەیان چەندە خودا خۆی نەبێ. تەماشا ئەکەین لەم جیهانەدا کە ئەم خەڵکە گیرۆدە ئەبن هەر یەکێ بە جۆرە دەردێ گیرۆدە دەبێ کە لە دەردی ئەوانی دیکە ناچێ و جیاوازییان زۆرە. وە دۆزەخ خۆی و ناوبردنی ئەوانە کە ئەخرێنە ناوی و ناوبردنی بەرپرسیارەکانی هەر یادخستنەوەیەکی گەورەیی خودایە بۆ هۆشیاران و ئاگاداران لە ئادەمیزاد تا ئاگایان لە خۆیان بێ و فەرمانبەرداری خودا بکەن.

﴿كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ
﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾﴾

نەکەن نەخڵەتابن ئینکاری دۆزەخ، یا ئینکاری پاسەوانەکانی، یا ئینکاری ژمارەیان بە نۆزدە بکەن. دۆزەخ هەیە و پاسەوانی لەسەرە و ژمارەیان نوزدەیە، بەو جۆرە خودا ئەیزانێ.

سوێند بەو مانگە جوانە کە ئەبێ بە جێگەداری ڕۆژ لە کاتی شەوا! وە سوێند بەو پەروەردگارە کە وای دروست کردووە ڕووناکی لە ڕۆژی تابان وەربگرێ! وە سوێند بەو پەروەردگارە خاوەن حیکمەتە کە مەداری مانگی وەها دروست کردووە لە هەموو (٣٠) یا (٢٩) ڕۆژێکدا ئەم هەموو شێوە جوانانە نیشان بدا! وە سوێند بە شەوی ئارامگای ماندووان کاتێ کە پشتی هەڵکردا! وە سوێند بە کاتی بەیانی لەو ساتەدا کە ڕووناکی ئەداتەوە! ئەو دۆزەخە یەکێکە لە بەڵا زۆر گەورەکان لە هۆی ترسێنەری ئادەمیزادەوە، وە ئینزار ئەکا و ئەترسێنێ ئەو کەسانە کە ئەتوانن لە مەیدانی کار و کردەوەدا پێش بکەون یا پاش بکەون. وە حەق وایە کە هۆشیار ترسێنرا و ئاگادار کرایەوە ئیتر بیر بکاتەوە و بترسێ و خۆی لە مەینەت رزگار بکا.

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾
عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا۟ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾
وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ ٱلْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ
بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ ﴿٤٧﴾ فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾﴾

وە هەموو نەفسێ ڕاگیرکراوە و دیل و داماوە بە هۆی شوومی ئەو تاوانانەوە کە لە دنیادا کردوونی تەنیا ئەوانە نەبێ کە نامەی کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی ڕاستیانەوە و بە دەستی ڕاستیان وەری ئەگرن، ئەوانە وان لە بەهەشتەکانا و ڕائەبوێرن.

جا ئەو کەسانە کە سەرفەراز و شادمانن لە تاوانبارە گیرۆدەبووەکان دەپرسن، چی ئێوەی هاویتووەتە ناو «سەقەر»؟ ئەوانیش ئەڵێن: لە نوێژکەران نەبووین و، لەوانە

نەبووین کە خۆراك بدەین بە گەدا و داماوان و، لە وتار و کردەوەی پڕوپووچدا زۆر ڕۆئەچووین و، ڕۆژی قیامەتمان بە درۆ ئەزانی هەتا مردنمان پێ گەیشت و بەرۆکی گرتین. جا ئەمانە کە ئەمە شێوە و ڕەفتاری دنیایانە لە پاشەڕۆژدا تکای تکاکاران سوودیان پێ نادا.

﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍۭ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾﴾

ئەوە چییە بۆیان پەیدا ئەبێ لە حاڵێکدا ئیعراز ئەنێن و لائەگرن لە قورئان یا لە دەرسی دین و گەیاندنی ئەحکام، وایان لێ دێ ئەڵێی گوێدرێژن و لە شێر ترساون هەڵدێن و ڕا ئەکەن؟

خەیر ئەمانە ئەوەندە دەماخ پووچن هەر یەکێ لە وان ئەیەوێ لە ئاسمانەوە چەن پەڕە کیتابێ بێتە خوارەوە بۆ سەریان، ئەوجا باوەڕ بە ڕەهبەر بکەن؟ واز بێنن لە باسی ئەو نامەردانە، ئەوانە هەر باوەڕیان بە پاشەڕۆژ نییە. حاشا حەدیان نییە داوای پەڕەی ئاسمانی بکەن؛ چونکی خودا بێ باك و بێ نیازە لەوان، وە حاشا لەو عەقڵە پووچە کە ئەوانی بایی کردووە و موبالات بە پاشەڕۆژ ناکەن. ئەبێ ئەوانە بفامن ئەم قورئانە حەق ئەخاتەوە بیر و، یادنامەیە بۆ هۆشیاران. جا هەر کەسێ ئارەزووی هەیە با بیخوێنێتەوە و ناپشتوانێ بیخوێنێتەوە تا خودا خواستی نەبێ. وە خودای تەعالا شایاوە بۆ ئەوە هەموو کەسێ لێی بترسێ و، شایاویشە بۆ ئەوە تاوان ببەخشێ.

سووره‌تی قیامه‌ت (قیامة)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٤٠" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی قاریعه (قارعة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿لَآ أُقۡسِمُ بِيَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ١ وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ٢ أَيَحۡسَبُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَلَّن نَّجۡمَعَ عِظَامَهُۥ ٣ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّيَ بَنَانَهُۥ ٤﴾

وشه‌ی «لا» زیاده و بۆ ته‌ئکید و پته‌وکردنه‌وه‌ی سوێند به‌کار دێ، یا زیاده نییه و سابته و بۆ دانه‌دواوه‌ی گومانی به‌رانبه‌ره، یانی نه وا نییه که تۆ گومان ئه‌به‌ی، وه سوێند ئه‌خۆم.

وه هه‌ر سوێندێ به هه‌ر شتێ ببێ له لایه‌نی خوداوه مه‌به‌ست سوێند به خالیقی ئه‌و شته‌یه.

واته: یانی سوێند به رۆژی قیامه‌ت! که رۆژێکی سامناکه و رۆژی زیندوو کردنه‌وه‌ی گیانله‌به‌رانه و، رۆژی راکێشانیانه بۆ مه‌یدانی لێپرسینه‌وه‌ی کرده‌وه. وه سوێند به نه‌فسی «لوّامة»! ئه‌و نه‌فسه که زۆر لۆمه و سه‌رزه‌نشتی خۆی کردووه له‌سه‌ر بیر و باوه‌ڕی نابار و کرده‌وه‌ی ناهه‌موار و، له قیامه‌تا شایه‌ته له‌سه‌ر ئه‌و تاوانانه که له دنیادا لۆمه‌ی خۆی کردووه له‌سه‌ریان، زیندووتان ئه‌که‌مه‌وه و لێتان ئه‌خوڕم بۆ کۆمه‌ڵگا و، پرسیاری بیر و باوه‌ڕ و وتار و کردارتان، که‌م و زۆر، لێ ئه‌که‌م.

بزانن! کاتێ پرسیار لە حەزرەت ﷺ کرا کە: رۆح چییە؟ خودای تەعالا ئەو ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿ويسألونك عن الروح قل الروح من أمر ربي وما أوتيتم من العلم إلا قليلاً﴾.[1] وە بە گوێرەی زاهیری ئایەتەکە زاناکانی پێشینانی ئیسلام قسەیان لە رۆح نەکردووە. بەڵام بە تەبیعەتی گوشادی ئایینی ئیسلام و زۆری ئوممەتەکە و زانیارانی ئوممەت و تێکەڵبوونیان لەگەڵ فەلاسیفەی بێگانەدا و هاتنی پرسیار مەجبوور بوون کە بە قەدەر حاڵ لە رۆح بدوێن.

جا زۆربەی ئەوان وایان بڕیار داوە کە رۆح «جیسمێکی لەتیفە» و، رەسایە لە هەموو ئەندامی زیندووی لەشدا، وەکوو رەوان بوونی ئاو لەپەڕەی گوڵدا.

وە زانا بەرزەکان وەکوو ئیمامی غەزالی رحمه الله و چەند زانایدیکە ئەوەیان بڕیار داوە کە رۆح «جسم» نییە بەڵکوو جەوهەرێکی رووت لە مادەیە تەعەلووقی بە لەشەوە هەیە بە تەسەڕوف و تەدبیر کردن بۆی، وە تا کاتێ خودا خواستی ببێ ئەو رۆحە لەسەر ئەو پەیوەندییە بمێنێتەوە ئەمێنێتەوە. وە کاتێ ئەو خواستەی نەما ئەو پەیوەندییە نامێنێ و ئەچێتەوە بۆ ئەو شێوە و وەزعە کە خودا بۆی دیاری ئەکا، وە لە هەمان کاتدا پەیوەندی بە لەشەکەیەوە ئەمێنێ، خوای لە گۆڕا بێ، یا لە دەریادا، یا لە هەوادا، یا دڕندەیێ خواردبێتی و وجوودەکەی بووبێ بە زەڕاتی بڵاو لە جیهانا. وە ئەوانە هەموو وان لە ژێر زانیاری و ئاگاداری خودادا.

هەروەها غەزالی کە یەکێکە لەو زانا بەرزانە بیری لەسەر ئەوەیە کە «رۆح» و «نەفس» یەکێکن، وە لەم بارەوە کە هۆی گیانداری و ژیانە ناو ئەبرێ بە «رۆح» و، لەو بارەیشەوە کە فەرماندار و هەڵسووڕێنەری کارە بە «نەفس» ناو ئەبرێ.

وە پاش ئەوە کە رۆح و نەفس یەکێ بوون لەسەر رووناکی ئایەتەکانی قورئان جار جار بە سیفەتی «أمارە» و، جار جار بە سیفەتی «لوامە» و، جار جار بە «مطمئنە»

---

١. الإسراء؛ ٨٥

ناو ئەبرێ. وە ئەم سێ نەفسە هەر ئەو نەفسەن کە لەگەڵ ڕۆحدا یەکێکن. بەڵام لە گیانی خۆیدا بە تەبیعەت ئەممارەیە و فەرمان ئەدا بە بەجێهێنانی ئارەزووی خۆی. وە پاش ئەوە کە بە بەندەیی و تاعەت مەشغووڵ کرا وای لێ دێ لە نێوان ئەحواڵی موختەلیفەدا ئەمێنێتەوە، لە رووی زۆرهێنانی هێزی ئارەزووی بەدەوە ئارەزووی بەهێز ئەبێ و کار و باری ناباری دێ بەسەردا و تاوان ئەکا و لەبەر هێرشی هێزی «ئیتمئنان» رووئەکاتەوە بۆ لای حەق و عیبادەت و سەرزەنشتی خۆی ئەکا لەسەر گوناه، وە لەم کاتەدا ناوئەبرێ بە «لوامە»، وە ئەگەر بە تەوفیقی خودا لەم حاڵە پەستە رزگار ببێ و شیفای بۆ بێت و دامەزرێ ناو ئەبرێ بە نەفسی «موتمەئیننە». جا لێرەدا بۆیە نەفسی لەووامە هاتووەتە پێشەوە؛ چونکی ئاگادارە لەسەر تاوانەکان.

ئایا ئادەمیزادی بێباوەڕی دڵ تاریك وا تێئەگا و گومان ئەبا کە لە پاش مردن ئێمە ئێسقانەکانی گرد ناکەینەوە لەبەر ئەوە رزیون یا وشك بوون؟ یاخود مانیعێ هەیە لە دەستەڵاتی ئێمە؟ حاشا! ئەوە وا نییە و، ئێمە تەوانایین لەسەر ئەوە سەرپەنجەکانی رێك بخەینەوە بەو جۆرە خەتە و بەو نەرمی و زبرییە کە لە دنیادا بووە دروستی بکەینەوە.

﴿بَلْ يُرِيدُ ٱلْإِنسَٰنُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ﴿٧﴾
وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ﴿١٠﴾
كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا۟ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾
بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾﴾

ئێوە واز لە ئینسان بێنن، زۆربەی ئینسان بە ئارەزووی خۆی ئەکا و حەز ئەکا لەسەر بەدڕەوشتی و ناڕاستی بڕوا لە داهاتووی ژیانیشیا. واتە وەکوو ئەو کافرانە

ئەمڕۆ درۆزن و نافەرمان و یاخین بەرابەر بە خودا ئەوەیان ئەویٚ لەمەولایش هەروەها بن. بۆیە بە دەمارەوە هاوار ئەکا و ئەڵێ: چ کاتێ رۆژی قیامەت و زیندووکردنەوەی مردوو ئەبێ؟ لەو کاتەدا کە چاوی ئادەمیزاد ئەبڵەق بوو لەبەر ترس و سەرگەردانی و لەبەر بوومەلەرزەی جیهان و، رووناکی مانگ مەحو بووەوە و، رۆژ و مانگ لە بێ‌رووناکیدا کەوتنەیەك، یا کەوتنەیەك لە داکەوتنیانا بە ئاسمان و پەرت بوونیان لە مەداری خۆیان و نیزامی کائینات تێکچوو، جا ئینسانە بێ‌باوەڕەکە ئەڵێ: بۆ کوێ رابکەین و بەرەو کوێ هەڵبێین؟ حاشا! رێگەی راکردن نییە و بۆ کوێ دەرئەچێ لە دەستی خودای گەورە؟

عەرزت بەرز و نزم لە یاسا دەرچوو　　　ئەستێرەی فەلەك هەموو بێ‌نوور بوو
پەنا هەر پەنای زاتی خودایە　　　چرای رووناکی لە ناو دڵدایە

وە هەر لەو شوێنەدا کە خودا بڕیاری داوە کە سارای کۆمەڵگا و کۆبوونەوەی خەڵکە بۆ پرسیار ئەبێ ئادەمیزاد و باقی کۆکراوەکان گردببنەوە و لەو شوێنەدا هەموو ئینسانێ ئاگادار ئەکرێتەوە بە هۆی فریشتەی نووسەری کردەوەوە لەوەی کردوویەتی لە کردەوەکان و ئەوەیش نەیکردووە و لە ناو چووە. نە، تۆ واز لەو قسە بێنە کە بڵێین ئادەمیزاد لە لایەنی فریشتەوە ئاگادار ئەکرێ لەسەر کردەوەکانی؛ چونکی ئینسان خۆی شاهیدێکی ئاگاداری هۆشیارە لەسەر نەفسی خۆی و خۆی زۆر چاك ئەزانێ چی کردووە، با بە رواڵەت خۆی وا نیشان نەدا و بە زمان عوزر و بیانوو بێنێتەوە لە بارەگای خودادا. بەڵام چونکە دەست و پێ و ئەندامەکانی لەشی خۆی شایەتی لێ ئەدەن ئیتر ئەو بیانووانە سوودیان نییە، یا هەرچی ئینسان لە دنیادا پەردە داداتەوە بەسەر خۆیا هیچی بۆ ناکرێ و پاشەڕۆژ هیچ لە خودا ون نابێ و ئەندامەکانی تاوانبارەکە شایەتی لێ ئەدەن.

﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا
قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾﴾

وا باوە ئەم ئایەتانە بەو بۆنەوە بە تایبەتی لێرەدا هاتوونە خوارەوە کاتێ کە حەزرەت ﷺ لەو رۆژەدا وەحی بۆ هاتووە زۆر پەلەپەلی کردووە بۆ خوێندنەوەی وەحیەکە نەبادا جوملەیێ یا زیاتر لە جوملەیێ فەرامۆش بکا، ئەم ئایەتە بۆ ئەوە هاتە خوارەوە کە حەزرەت ﷺ لەو کاتانەدا پەلە پەل نەکا وەکوو چۆن قوتابی لە کاتی دەرسدا زۆر پەلەپەل بکا مامۆستاکەی پێی دەڵێ: پەلە پەل مەکە، من دوایی دەرسەکەت تێ ئەگەیەنم.

یا هەر لەسەر ریزی قسەپێشووەکان بووە و خودا فەرموویەتی: مادام ئینسان خۆی شایەتە لەسەر خۆی و بەڵگەی خۆی وا بە خۆیەوە ئیتر ئەی ئادەمیزاد تۆ لەم کاتی حەشرەدا پەلەپەل لە خوێندنەوەی نامەی کردەوەتدا مەکە، ئێمە لەسەر بەڵێنی خۆمان بە حیکمەت و عەداڵەت تۆ بێ‌ئیحتیاج ئەکەین لەمە و، گرد کردنەوەی کردەوەکانت لەسەر ئێمەیە و هەروا لەسەر ئێمەیە کردەوەکانت پێ بڵێین و نامەی کردەوەکانت بەسەردا بخوێنینەوە، جا کاتێ ئێمە خوێندمانەوە تۆیش شوێنمان بکەوە و وەکوو ئێمە بیخوێنەرەوە. جا ئەگەر گومانێکت لە مەسەلەیەکدا بوو باوەڕت وا نەبوو بەو شتە ئێمە باش بۆت بەیان ئەکەین. وە ئەم ئایەتانە بۆ ئەم مەعنا زۆر لەبارن.

﴿كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا
نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍۭ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَن يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلتَّرَاقِىَ
﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ ٱلْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَٱلْتَفَّتِ ٱلسَّاقُ بِٱلسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ
يَوْمَئِذٍ ٱلْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾﴾

واز بێنە لە پەلە کردن لە خوێندنەوەی قورئانا، یا لە بایی بوون بە دنیاوە، ئێوە هەمیشە نیعمەتی حازری دنیاتان ئەوێ و حازر خۆرن و کار و بار و پێویستی پاشەڕۆژ تەرك ئەکەن، لەگەڵ ئەوەدا کە ئەو ڕۆژە ڕۆژێکی زۆر گەورە و بە نرخە و ئەو ڕۆژە ڕۆژی چارەنووس و پاشەڕۆژی ئادەمیزادە، لەو ڕۆژەدا چەن روویەك زۆر جوانن و بۆ زاتی خودای خۆیان ئەڕوان، وە چەن روویەکیش ترش و تاڵ و بێ‌حاڵن و، گومان ئەبەن کە مامەڵەیەکی زۆر نابار و ناهەمواریان لەگەڵا بکرێ؛ چونکی نیشانەی خۆشی لە هیچ لایەکەوە نابینن، وازیش بێنە لە هەڵبژاردنی دنیا بەسەر قیامەتدا، کاتێ رۆحی ئادەمیزاد گەیشتە دانەی سەرسنگی و لەو کاتەدا وترا: کێیە دوعایێ بەسەر ئەم ناساغەدا بخوێنێ؟ وە یارۆی ناساغ باوەڕی بەهێزی هاتە سەر ئەوە کە ئەم دەردە تووشی ئەو بووە دەردی مەرگ و جیابوونەوەی دۆست و خۆشەویستان و بەجێهێشتنی دنیایە و، لەو کاتەدا قاچی بەیەکدا هات و لاقەکانی بەیەکدا ئالان بە جۆرێ نەتوانێ لە یەکیان جیا بکاتەوە. لەو کاتەدا ڕۆیشتن و رەوانە کردنی ئادەمیزاد بۆ لای خودایە و ئەو دادگاری راستە.

بزانن! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە:

[باسی] یەکەم: لە زاهیری ئایەتی: ﴿وجوه یومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة﴾وە دەرئەکەوێ کە موسوڵمانان لە ڕۆژی قیامەتدا رووخۆش و دڵشاد ئەبن و بە چاوپێکەوتنی خودا بەهرەمەند ئەبن. ئەو چاوپێکەوتنە بە دوو چاوی سەر ئەبێ بەڵێ ئێمە هەتا کاتی خۆی چلۆنیەتی ئەو دیتنە نازانین.

هەروا لە فەرموودەی پێغەمبەریشەوە کە جەریری کوڕی عەبدوڵڵا دەیگێڕێتەوە ئەمە دەردەکەوێ. جەریر ئەڵێ: لە خزمەتی پێغەمبەرا ﷺ دانیشتبووین ئەویش تەماشای مانگی کرد و، ئەو شەوە چواردەی مانگ بوو، فەرمووی: ئێوە لەمەولا

ـ واتە لە پاشەڕۆژا ـ خودای خۆتان بە چاو و بە ئاشکرا ئەبینن وەکوو چۆن ئێستە ئەم مانگە ئەبینن، هیچ بەرگریتان لێ ناکرێ لە دیتنیا. جا ئەگەر ئەتوانن غەڵبەتان بەسەردا نەکرێ بۆ نوێژێ لە پێش خۆر کەوتن و خۆرئاوا بوونا بیکەن. دوایی ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿وسبح بحمد ربك قبل طلوع الشمس وقبل غروبها﴾.[1]

وە موسلیم لە سەحیحەکەیدا دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کاتێ خەڵکی بەهەشت چوونە بەهەشت خودا ئەفەرموێ: ئەتانەوێ شتێکتان بۆ زیادبکەم؟ ئەوانیش ئەڵێن: خودایە ئایا نەتخستووینەتە بەهەشت؟ ئایا رووت سپی نەکردووین؟ لە ئاگر رزگارت نەکردووین؟ ئەفەرموێ: جا پەردە لادەبرێ، دوای ئەوە هەرچی شتیان دراوەتێ بە ئەندازەی روانین بۆ لای خودا پێیان خۆش نییە.

هەروەها لە پێش دەرکەوتنی گومانی ئەهلی بیدعەتا هەموو زانایانی دین لەسەر ئەوە یەك قسە بوون کە ئەو ئایەتە مانای چاوکەوتن بە زاتی خودایە.

وە بەربەرەکانی «مبتدعە» بۆ ئەم رایە هەر گومانە، گومانی ئەوانیش لەسەر بناغەی قیاسی «غائب» لەسەر «شاهد»ە. واتە چاوپێکەوتن لە دنیادا هەندێ مەرجی هەیە ئەو مەرجانە بۆ بینینی خودا نایەنە جێ. بەڵام ئەم گومانە نرخی نییە؛ چونکی ئەو مەرجانە عادەتین لە دنیادا پێویست ناکا لە قیامەتدا بێنەجێ. هەر وەکوو چۆن «حەیات» و «عیلم» و «ئیرادە» و «قودرەت» و «سەمع» و «بەسەر» و... سابت و دامەزراون بۆ خودا و لەسەر مەرجە عادەتییەکانیش نین. وە مادام بەڵگەی ئاشکرا بوو حەقی موسوڵمان وایە بێ دوودڵی ئەو مەبەستە وەربگرێ و باوەڕی پێ بکا.

باسی دووهەم: لە «من راق» دا گەلێ تەفسیر هەیە: یانی هەندێ فەرموویانە: کێ دوعا بۆ رزگاری ئەم کەسە ئەکا کە نزیکە مردنە؟ وە هەندێ فەرموویانە: کێ

---

١. ق: ٣٩.

کردەوەی ئەم کەسە بۆ لای خودا بەرزئەکاتەوە؟ وە هەندێ فەرموویانە: ئەوە کێیە دەرمانی ئەم نەخۆشە بکات؟

باسی سێهەم: لە تەفسیری ﴿والتفت الساق بالساق﴾ دا هەندێ ئەڵێن: کینایەیە لە سەختی و سەغڵەتی حاڵی کابرای نزیك بە مردن. وە هەندێ ئەڵێن: لەسەر مەعنای زاهیری ئایەتەکەیە، واتە کە مردوو خرایە کفنەوە قاچی ئەکەون بەسەر یەکدا. هەندێکیش ئەڵێن: سەختی دنیا پێچرا بە سەختی قیامەتەوە. هەندێ‌تر ئەڵێن مانای وایە: دوا رۆژی دنیا لە یەکەم رۆژی قیامەت نزیك کەوتەوە.

﴿فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ يَتَمَطَّىٰٓ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰٓ ﴿٣٥﴾﴾

ئەم ئایەتە موقەددەرە بە «قول»ەوە، واتە لە لایەنی خوداوە، یا لە لایەنی فریشتەکانەوە ئەوترێ: ئەم زەلامە لە دنیادا نوێژی نەکرد؛ چونکە باوەڕی بە خودا و پێغەمبەری خودا نەبوو، بەڵکوو بە درۆی ئەزانین و بە درۆی دائەنان و پشتی لێ هەڵکردن، جا ئەم سزا لەم رۆژەدا چاترە بۆ تۆ و موافیقی حیکمەتە، ئەمجاریش هەر چاکترە بۆ تۆ و چاکترە.

هەندێ فەرموویانە: دەربارەی ئەبووجەهل هاتووەتە خوارەوە، ئەگەر وایش بێ حوکمەکە عامە؛ چونکی سەبەبی نوزوول تەخسیس ناکا.

﴿أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَن يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِىٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ ٱلزَّوْجَيْنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْـِۧىَ ٱلْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾﴾

خودای تەعالا بە شێوەی ئیستینکارەوە ئەفەرموێت: ئایا ئادەمیزاد گومان ئەبا ئاوا بێئەرك و تەكلیف بەرەڵا بكرێ و هیچ پرسیاری لێ نەكرێ؟ حاشا وە كەللا! حیكمەت و دادگەری خودا وایە كە پرسیاری لە بارەی هەموو شتێكەوە لێ بكرێ. ئەوە بۆچی لە خۆی گۆڕاوە و كاتی نەبوون و لاوازی خۆی بیر چووەتەوە! ئایا بناغەی دروستبوونی ئەو تۆمێ نەبوو كە لە باوك و دایكییەوە دەرچوو، دوای بەیەك گەیشتنیان بوو بە پارچە خوێنێ و، لە پاشان خودا رێكی خست و دروستی كرد. واتە لە پارچە خوێنەوە كردی بە پارچەیێ گۆشت و، جا ئێسقان و رەگی بۆ دروست كرد و گەورەی كرد و كردی بە ئادەمیزادێكی رەسا و، بە هۆی ژن و ژنخوازییەوە منداڵی نێرینە و مێینەی لێ دروست كرد. جا ئایا ئەو خودایە كە ئەم كارە گەورانەی كردووە تەوانای ئەوەی نییە مردوو زیندوو بكاتەوە وەكوو لە پێشدا زیندوو بوون؟ بەڵێ وەڵلا هەرگیز مومكینێ لە مومكینات نییە خودا تەوانا نەبێ بەسەریا.

لە ئەبووهورەیرەوە ﷺ دەگێڕنەوە فەرموویەتی: حەزرەت ﷺ فەرمووی: هەركەسێ لە ئێوە سوورەتی ﴿والتين والزيتون﴾ ی خوێند و گەیشتە دواییەكەی با بڵێت! «بلى و أنا على ذلك من الشاهدين». وە هەركەسێ ﴿ لا أقسم بيوم القيامة﴾ ی خوێندەوە و گەیشتە دواییەكەی با بڵێت: «بلى». وە هەركەسێ سوورەتی ﴿والمرسلات﴾ ی خوێندەوە و گەیشتە ﴿فبأي حديث بعده يؤمنون؟﴾ بڵێ «آمنا بالله». داوای ئیمان و ئەنجامی باش لە خودای میهرەبان ئەكەین.

سووره‌تی ئینسان (إنسان)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌دینه‌ییه‌كانه‌، "٣١" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی ئه‌ڕڕه‌حمان (الرحمن) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿هَلۡ أَتَىٰ عَلَى ٱلۡإِنسَٰنِ حِينٞ مِّنَ ٱلدَّهۡرِ لَمۡ يَكُن شَيۡـٔٗا مَّذۡكُورًا ١ إِنَّا خَلَقۡنَا
ٱلۡإِنسَٰنَ مِن نُّطۡفَةٍ أَمۡشَاجٖ نَّبۡتَلِيهِ فَجَعَلۡنَٰهُ سَمِيعَۢا بَصِيرًا ٢ إِنَّا هَدَيۡنَٰهُ
ٱلسَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرٗا وَإِمَّا كَفُورًا ٣﴾

ئایا هاتووه‌ به‌سه‌ر ماده‌ی ئاده‌میزادا له‌و كاته‌دا كه‌ ماده‌ی «عنصری» بووه‌. واته‌ كاتێ كه‌ گڵ بووه‌ له‌ زه‌ویدا، یا بووه‌ به‌ گیای گه‌نم، وه‌ یا دانه‌وێڵه‌، یا ئارد و هه‌ویر و نان، یا خوێنی ساف له‌ له‌شی ئه‌و كه‌سه‌دا كه‌ ئه‌و نانه‌ی خواردووه‌، یا كاتێ بووه‌ به‌ تۆم له‌ پشتی باوكا و له‌ سنگی دایكدا، ئایا هاتووه‌ به‌سه‌ریا له‌م كاتانه‌دا كاتێ له‌ چه‌رخ كه‌ ئه‌م ئاده‌میزاده‌ شتێ نه‌بووه‌ ناوی بێت به‌ زمانا؟ به‌ڵێ بێ‌گومان هاتووه‌ به‌سه‌ریا. ده‌ی وه‌كوو ئێمه‌ له‌ نه‌بوون دروستمان كردووه‌ ئه‌یشتوانین پاش ئه‌وه‌ كه‌ مرد دووباره‌ دروستی بكه‌ینه‌وه‌ بۆ عاله‌مێكی تازه‌ هه‌تا به‌ ئه‌نجامی بیر و باوه‌ڕ و كرده‌وه‌ی خۆی بگات.

به‌ڵێ به‌ بێ‌گومان ئێمه‌ ئاده‌میزادمان دروست كرد له‌ نوتفه‌یێ، له‌ تۆمێ، كه‌ تێكه‌ڵ بوو له‌ تۆمی باوك و دایكی حاڵمان وابوو ویستمان بیگوێزینه‌وه‌ له‌ ئاوه‌وه‌ بۆ خوێن،

بۆ گۆشت پارە، بۆ گیانلەبەری، بۆ دەرچوون لە منداڵدان بۆ رووی جیهان، تەکلیفی بیر و باوەڕی چاك و کردەوەی پاك و رەوشتی رووناکی لێ بکەین، بۆیە کردمان بە ئادەمیزادێکی شنەوا و بینا. وە پاش تەواو کردنی مادە و سوورەتی ئینسانی و شێوەی جوانی و، عەقڵ و هۆشی تیژی زۆرزانی شارەزای رێگەی پیرۆزی ژین و دینمان کرد بە ناردنی رەهبەرانی بەرز و رێگەی خێر و شەڕمان پێ نیشاندا. ئیتر خۆی و ئارەزووی خۆی؛ کەیفی خۆیەتی، ئایا ئەبێ بە ئادەمیزادێکی پاکی دڵ رووناك کە رێگەی راست ئەگرێ هەتا پیرۆزی خۆی وەرئەگرێ، وە یا رێگەی بەدبەختی ئەگرێتەبەر هەتا لە دنیا ئەچێتەدەر و لەوێوە بۆ مەحشەر و، لەوێوە بۆ دۆزەخ؟

﴿إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَـٰفِرِينَ سَلَـٰسِلَا۟ وَأَغْلَـٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ
يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ
ٱللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِٱلنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُۥ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾
وَيُطْعِمُونَ ٱلطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ ٱللَّهِ
لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَآءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾
فَوَقَىٰهُمُ ٱللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمِ وَلَقَّىٰهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَىٰهُم بِمَا صَبَرُوا۟ جَنَّةً
وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾﴾

ئێمە چەن زنجیرێکی درێژمان ئامادە کردووە بۆ کافرەکان بۆ راکێشانیان، وە چەن کۆتێ بۆ دەست و گەردنیان، وە ئاگرێکی بڵێسەدار بۆ سزادان و سووتاندنیان. وە بە بێگومان موسوڵمانە چاکەکان لە پیاڵەی جواندا شەرابی تێکەڵکراو لە کافوور ئەخۆنەوە، ئەو کافوورەیشی لەبەر بێنخۆشی و تام و چێژی بەلەزەت تێکەڵ ئەکرێ. حاڵی ئەو شەرابە وایە لە سەرچاوەیەکەوە دەرئەچێ و تەنها بەندە تایبەتییەکانی خودا

لێی ئەخۆنەوە. وە ئەو بەندانە ئەتوانن شەرابی ئەو سەرچاوە رابکێشن و جۆگەی لێ هەڵبگرن بۆ هەرکوێ ئەیانەوێ. واتە بە بێ زەحمەت و ماندوو بوون ئەتوانن ئەو شەرابە رەوان بکەن بۆ هەر شوێنێ خۆیان ئارەزوو بکەن.

ئەو موسوڵمانە چاکانە ئەوانەن هەر نەزرێکیان کردبێ جێبەجێی ئەکەن و ئەیبەنە سەر و، لە رۆژێ ئەترسن کە شەڕی ئەو رۆژە بڵاو ئەبێتەوە و پەرەئەسێنێ. وە خواردەمەنی خۆیان ئەدەن ـ لەگەڵ ئەوەدا کە خۆیان پێویستیان پێیەتی و حەزیان لێیەتی ـ یا لەسەر خواست و رەزای خودا، بە ئینسانی گەدا و، بە منداڵی هەتیو و، بە کەسێ بە دیل گیرابێ، وە بە زمانی خۆیان بە ئاشکرا، یا بە زمانی دڵ پێیان ئەڵێن: ئێمە لەبەر ئەوە خواردەمەنیتان پێ ئەدەین بە هیوای دەسکەوتنی رەزامەندی خوداین، وە داوا ناکەین و لە ئێوەمان ناوێ پاداشمان بدەنەوە بە ماڵ و سوپاسمان بکەن لەبەر ئەوە کە ئێمە بە راستی لە رۆژێکی سەختی درژی زۆر نابار ئەترسین.

جا لەبەر ئەوە ئەوان دڵیان وەها پاك بوو بە دڵسۆزی ئەو خزمەتە و ئەو نان‌دانەیان کردبوو، خودا رزگاری کردن لە شەڕی ئەو رۆژە و شادمانی و خۆشی پێ بەخشین و پێی‌گەیاندن. وە پاداشی دانەوە لەسەر ئەوە کە خۆیان گرتبوو لەسەر تاوان نەکردن و دەسبەردار بوون لە بەدکاری و بەجێ‌هێنانی واجباتی خۆیان بە درێژایی زەمان. بە دانان و نیشتەجێ کردن لە بەهەشتا و بە بەرگ و پۆشاکی حەریری نەرم و ناسك.

﴿مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ ۖ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ
ظِلَٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِـَٔانِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ
قَوَارِيرَا۠ ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا۟ مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا
زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞﴾

حاڵی ئەو موسوڵمانە چاکانە وایە لە بەهەشتدا لەسەر کورسییەکانیان بە خۆشی پاڵ ئەدەنەوە و، نە گەرما ئەبینن و نە سەرما. وە دارەکانی بەهەشت دائەنەون و شۆڕ ئەبنەوە بۆ سەریان، بە جۆرێ ئەگەر ڕۆژ ببوایە سێبەری دارەکان ئەیدا بەسەریانا، وە میوەکانیان وا نزم بووەتەوە هەر کاتێ بیانەوێ دەستیان بۆ ببەن بێ ئەرك و زەحمەت دەستیان پێیان ئەگات.

وە گەردش ئەکرێ لەسەریان بە چەن کاسی زیوین و بە چەن کووپێکی ناسکی جوان کە مادەکەیان زیوە و، ئەوانە خاوەنی سەفای شووشە و مادەی زیون، وە شێوەیان لەسەر ئەو بارەیە کە خۆیان ئارەزوویان کردووە و بە خەیاڵ ڕێکیان خستووە، وە لەو بەهەشتانەدا چەن گلاسێ شەرابیان ئەدرێتێ بۆ خواردنەوە کە لەبەر تام و بۆنخۆشی زەنجەفیلی تێکەڵ کراوە. وە ئەم مەشرووباتە لەسەر چەشمەیێ دەرئەچێ کە بە سەلسەبیل ناو ئەبرێ لەبەر ئاسانی هاتنە خوارەوەی لە پیاڵەدا و ئاسانی ڕۆچوونی لە گەروودا.

﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾﴾

وە چەن غولامێ بەسەر ئەهلی بەهەشتدا دەگەڕێن و هەمیشە ئامادەن بۆ خزمەت کردن، کاتێ چاوت پێیان بکەوێ وا گومان ئەبەی کە دوڕ و جەواهیرن لەبەر پاکی و ڕووناکی ناوچاویان وە لە دوڕی بڵاوی ناو مەجلیس ئەچن لە ئامادەیی هاتوچۆیانا.

﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾﴾

وە کاتێ تەماشا بکەی لەو بەهەشتانەدا نیعمەتێکی زۆر لە بەرگ و پۆشاکی نەرمونیان و لە میوەی خۆش و گەوارا و، لە جۆرەها مەشرووبات لە ئاوی زەلاڵ

و، لە شیر و، لە هەنگوێن و گۆشتی پەلەوەر و دەستەڵاتی بێئەندازە و زۆر. ئەبینی کە بۆ هەموو کەسێ هەیە بە جۆرێ کە نە بە دڵیا هاتووە و، نە بە چاو دیویەتی و، نە بە گوێ بیستوویەتی. وە چەن بەرگی حەریری سەوزی ناسك و ئەستووریان بەسەر لەشەوەیە و لەبەردایە و، چەن بازنی زیویان لە دەستدایە و، خودا شەرابی حەلاڵی دەرخوارد داون. وە بانگیان لێ ئەکرێ: ئەم خۆشی و رابواردنە بۆ ئێوە کراوە بە پاداشی هەوڵ و تێکۆشانتان لە فەرمانبەرداری و بەجێهێنانی ئەرکی ئایینیدا؛ لە وازهێنان لە ئارەزووی نەفسی و، بەجێهێنانی کاری بە ئازار و، هەستان بۆ نوێژ لە کاتی سەرما و گەرمادا و، رۆژوو گرتن لە کاتی ناهەموارا و، بەخشینی ماڵ لە کاتی پێویستیدا بەو ماڵە و تەسلیم بوون بە قەزا و رازی بوون بە فەرمانی خودا. ئەمانە هەموو لە لای خودا مەقبووڵن و، ئەم رۆژە و ئەم شێوە پاداشتانە هەتا هەتایە.

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَٱصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ ءَاثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾﴾

ئێمە قورئانمان بۆ تۆ ناردەخوارەوە جار بە جار و بە پێی پێویست بۆ ئەوە کە هەر بازێکی ببێ بە دەرمانێکی بە سوود بۆ چەن کەس. دەی تۆیش خۆت بۆ فەرمانی خودای خۆت بگرە و، ئەگەر ئازارێکت تووش ببێ بە خۆشی وەری بگرە. وە ئەگەر یارمەتیت داوا کرد خودا بە خاوەن حیکمەت تەماشا بکە، وە پەیڕەوی ئەو دوژمنانە مەکە؛ چ ئەوانە کە دوژمنایەتییەکەیان وا لە دڵیانا و دەری ناخەن و، چ ئەوانە کە دەری ئەخەن.

دەگێڕنەوە: ئەم ئایەتانە دەربارەی ئەبووجەهل هاتنە خوارەوە، کە هەڕەشەی کرد و وتی: ئەگەر موحەممەدم چاوپێبکەوێ ئەڕۆم بۆی و پێ ئەنێمە سەر ملی!

وە هەندێ ئەڵێن: دەربارەی عوتبەی کوڕی رەبیعە و، وەلیدی کوڕی موغیرە هاتوونەتە خوارەوە. هاتن بۆ خزمەتی حەزرەت ﷺ و وتیان: واز لەم داوای پێغەمبەرێتی

خۆتە بێنە، ئەگەر ماڵت ئەوێ پێت ئەدەین و عوتبە وتی: کچەکانم لە جوانترین کچانی قورەیشن و لەو کچانەت ئەدەمێ بە بێمارەیی! جا وا دیارە «آثم» بۆ عوتبە و «کفور» بۆ ئەبووجەهل بێ.

﴿وَٱذْكُرِ ٱسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَٱسْجُدْ لَهُۥ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿٢٧﴾ نَّحْنُ خَلَقْنَٰهُمْ وَشَدَدْنَآ أَسْرَهُمْ ۖ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَآ أَمْثَٰلَهُمْ تَبْدِيلًا ﴿٢٨﴾﴾

ئەی رەهبەر تۆ لەسەر زیکری خودای خۆت دەوام بکە و، ئادەمیزاد بانگ بکە بۆ خودا بەیەکناسی و فەرمانبەرداری و، لە بەیانی و ئێوارەدا نوێژەکانت جێبەجێ بکە و، لە هەندێ کاتی شەودا سوجدە بۆ خودا ببە و، نوێژی فەرز بکە ـ واتە مەغریب و عیشاء ـ وە نوێژی بۆ بکە لە کاتی درێژ لە شەوا؛ نیوەی شەو یا کەمتر یا زیاتر، وە هەرگیز وەکوو ئادەمیزادی بێئاگا دامەنیشە، بە راستی ئەو بێئاگایانە رابواردنی ئەم دنیا حازرەیان ئەوێ و، رۆژێکی گران وەکوو پاشەڕۆژ بەجێ دێڵن و ئەیخەنە دوای خۆیانەوە، واتە پشت گوێی ئەخەن و موبالاتی پێ ناکەن. ئەوانە نافامن کە ئێمە لەبەر حیکمەتی خۆمان مۆڵەتیان ئەدەین، ئەنا ئێمە ئەوانمان دروست کردووە و جمگەکانی لەشیانمان پتەو کردووە و هەر کاتێ خواستمان ببێ وێنەی ئەوانە ئەگۆڕین بە گۆڕینی جەزری. یا حوکم و فەرمان و هێز و ڕێزیان لێ وەر ئەگرمەوە و ئەیانکەم بە ژێردەستە و لارەمل، وە یا هەر لە رەگ و ریشەوە دەریان ئەکەم.

داری بێبەر و بێنرخ و سێبەر ریشەی بسووتێ، با نەیەتە دەر

﴿إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلًا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٣٠﴾ يُدْخِلُ مَن يَشَآءُ فِى رَحْمَتِهِۦ ۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣١﴾﴾

واتە: ئەم سوورەتە خودا ئەخاتە بیر ئادەمیزاد، دەی هەر کەسێ ئەیەوێ بگا بە خودای خۆی با ڕێگەیێ بگرێ تا بیگەیەنێ بە خودا. وە ئێوە ناتوانن خواستی ئەوە بکەن تا خواستی خودا «تەعەلوق» نەبەستێ بە خواستی ئێوەوە. بە ڕاستی خودا زانایە بە هەموو کارێ و، خاوەن حیکمەتە لە هەموو تەسەڕوفێکدا، هەر کەسێ بیەوێ ڕەحمی پێ بکا ئەیخاتە ناو ڕەحمەتی خۆیەوە و، سزایەکی سەختیشی بۆ ستەمکارەکان داناوە.

بزانن! لێرەدا چەن باسێ هەیە:

یەکەم: لە زاهیری «سبیلا»وە دەرئەکەوێ کە ڕێگە بۆ لای خودا زۆر بێ، لەگەڵ ئەمەیشدا لەسەردەمی قورئانا ڕێگەی گەیشتن بە خودا هەر قورئانە و بەس! وە وەڵامی ئەم قسە ئەمەیە: هەرچەن لەو ئیسمە نەکیرەوە وا دەرئەکەوێ ڕێگەی خودا زۆرن، بەڵام مەبەست لێرەدا ئەو ڕێگە تایبەتی ئیسلامەیە کە ناوەڕۆکی قورئانی پیرۆزە.

وە هەندێتر ئەڵێن: مەبەست لە «سبیل» ئەسڵی دین نییە کە قورئانە، بەڵکوو مەبەست ڕێگەی گەیشتنە بە فەهمی دین.

وە ڕێگەی ئەم فەهمە زۆرە؛ بۆ نموونە: هەندێ کەس بە بیستن لە مامۆستای تەربییە و، هەندێ بە هاوڕێیی پیاوانی چاك و پاك، وە هەندێ بە هۆی وریایی و بیر کردنەوە و بەڵگەدۆزینەوەی خۆیەوە.

وە هەندێ فەرموویانە: مەبەست لە «سبیل» ڕێگەی گەیشتنە بە پاداش و قەبووڵی حوزووری خودا. وە ئەم ڕێگە زۆر زۆرە. هەندێ بە جیهادە و، هەندێ بە ماڵ خەرجکردنە و، هەندێ بە سەرفی زانست و فێر بوونیەتی و، هەندێ بە ئاشتکردنەوە

و ناوبڕی کردنی ناو خەڵکە و، هەندێ بە خزمەتی بەدەنی و، هەندێ بە خواردەمەنی دان و... تاد.

دووەم ئەمەیە: هەندێ کەس وتوویانە زاهیری ئەم ئایەتە وایە کە خواستی ئینسان بە دەستی خۆی نییە و ئەمە ئەکێشێتەوە بۆ سەر نەبوونی ئیختیار و نەبوونی ئیختیار پێچەوانەی ڕێبازی موسوڵمانانە!

وەڵامی ئەمە ئەوەیە: هەرچەن زاهیری ئایەتەکە وەهایە بەڵام لە واقیعدا وا نییە؛ چونکی مادام خودا لە ئەزەڵدا عیلمی بووە کابرا لە داهاتوودا ئەو «ئیستیعداد»ە کە هەیەتی چۆنی سەرف ئەکا، لەسەر ئەو عیلمە ئیرادەی ئەو شتەی کردووە، عیلم شێوەی کردەوەی ئینسان نیشان ئەدا. واتە خودا ئەزانێ پاش ئەوە ئینسانێکی دروست کرد و عەقڵ و توانای پێدا ئەو کەسە بە زاتی خۆی «ئیستیعداد»ەکەی لە چاکەدا بە مەیلی خۆی سەرف ئەکا، وە یا بە مەیلی خۆی لە خراپە دا سەرفی ئەکا. خودا ئیرادەی ئەو کارە و ئیرادەی کابرا بۆ ئەو کارە ئەکا. بەم پێیە کاتێ خودا لە داهاتوودا ئیرادەی «تەعەلوق»ی بەست بەوەوە کە ئیرادەی کابرا بێتەجێگە و بەو ئیرادەیە کە روو ئەکا لە شتەکە ئەو شتە بکرێ خودا ئیرادە ئەزەلییەکەی تەتبیق کردووە کە تابیعی عیلمەکەی خۆیەتی. وە ئاشکرایە عیلمەکەیشی کەشفی ئەوەی کردووە کابرا بە خواستی خۆی تەوجیهی عەزمی خۆی ئەکا بۆ مەبەستەکەی خۆی.

جا لەم باسەدا نووسیومە:

دوورە لە هۆش و فامی ئادەمی — خەلیفەی خودای چەرخی عالەمی
نەوعی ئادەمی بێهۆش و فام بێ — بێعەقڵ و عیلم و یاسا و نیزام بێ
ئادەم بەڕێزە لە لای خوداوەند — ئەبێ زانا بێ و ژیر و هۆشمەند
نابێ بێبەش بێ لە حەزی نەفسی — یا بێبارە بێ لە نووری قودسی

جا بۆ ئەنجامی نیزامی تەكلیف
كە لە خوداوە بۆی هات بە تەشریف

دەسمایەی پێدا عەقڵ و ئیستیعداد
هەروا عولوومی تەعلیمی ئوستاد

خواست و ئارەزوو بۆ شەهوەترانی
ئەخلاقی بەرزی نەوعی ئینسانی

هەتا حامیل بێ بۆ باری تەكلیف
هەتا قابیل بێ بۆ دەرسی تەشریف

ئەمنا كەس ناڵێ بە شەخسی مردوو:
هەستە لەم شوێنا لاچوو زوو بەزووا!

یاخود بە عادەت كەس ناڵێ بە شێت:
ئاگات لە خۆت بێ كەس نەیەتە رێت!

قەت ناڵێ بە كوێر: بڕوانەبۆ رێ
هەتا بەردێكت نەیەتە بەرپێ...

ئەمانە دوورن لە نیزامی عام
چ جای نیزامی خالیقی عەللام!

خۆ لەو لایشەوە خودا عالمە
بەوەی زاڵمە و، بەوەی سالمە

هەر لە ئەزەلدا خودای «لایزال»
ئەزانێ هەموو حاڵی ئیستیقبال

ئەزانێ فلان چۆن رێكەوێ بۆی
ماڵی خەڵك ئەبا بۆ ماڵەكەی خۆی

چۆن ئیستیعدادی خۆی ئەخاتە كار
چلۆن دێتە سەر سەرفی ئیختیار

ئیرادە ئەكا بە پێی ئەو عیلمە
كارێ تۆ ئەیكەی، حەربە یا سیلمە

جا تەعەلووقی ئیرادەی سانی
نابێ بە ئیجبار ئەگەر بزانی

هەروا ئیجادی عەمەلی مەكسووب
موخالیف نییە بۆ عەینی مەتلووب

چونكە ئیجادی بۆ یارۆی مەعلووم
لەسەر خواستی تۆ كرا بە مەرسووم

«نامی» وا ئەڵێ بە دڵ رووناكی
عیلم كاشیفە و حاكی بە چاكی

سووره‌تی مورسه‌لات (مرسلات)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، ئایه‌تی "٤٨" نه‌بێ، "٥٠" ئایه‌ته. دوای سووره‌تی هومه‌زه (همزة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلْمُرْسَلَٰتِ عُرْفًا ۝١ فَٱلْعَٰصِفَٰتِ عَصْفًا ۝٢ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشْرًا ۝٣ فَٱلْفَٰرِقَٰتِ
فَرْقًا ۝٤ فَٱلْمُلْقِيَٰتِ ذِكْرًا ۝٥ عُذْرًا أَوْ نُذْرًا ۝٦ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٌ ۝٧﴾

واته! سوێند به‌و فریشتانه که یه‌ك له دوای یه‌ك و پۆل پۆل ره‌وانه کراون و گه‌ڕاون به جیهانا، وه‌کوو بای «عاصیفه» به هێز! وه سوێند به‌و فریشتانه که شه‌ریعه‌تیان به جیهاندا بڵاوکردووه‌ته‌وه! یاخود نوفووسی به نه‌زانی مردوویان به عیلم و زانستی ئیلهامی زیندوو کردووه‌ته‌وه، وه به هۆی ئه‌و عیلمه‌وه حه‌قیان له به‌تاڵ و ناحه‌ق جیا کردووه‌ته‌وه، وه به‌و فریشتانه زیکریان هێناوه بۆ لای پێغه‌مبه‌ران تا ببێ به به‌ڵگه بۆ ئه‌هلی حه‌ق و، به ئینزار بۆ ئه‌هلی کوفر.

یاخود سوێند به‌و ئایه‌تانی قورئانی پیرۆزه که یه‌ك له دوای یه‌ك ره‌وانه کراون بۆ لای پێغه‌مبه‌ر و کتێبه ئاسمانییه‌کانی دیکه‌یان «عصف» کردووه، واته کوتاونیه‌ته‌وه به گۆڕینی ئه‌حکامی فه‌رعی و، نه‌شری ئاساری هیدایه‌تیان کرد له خۆرهه‌ڵات و خۆرنشینا و حه‌قیان له به‌تاڵ جیا کرده‌وه و زیکری حه‌قیان له جیهاندا بڵاو کرده‌وه.

یاخود سوێند به‌و بایانه که ره‌وانه کراون به سزا بۆ سه‌ر گه‌لێکی ناهه‌موار و ئه‌و گه‌له‌یان به‌رباد کردووه! وه به‌و بایانه که بوون به هۆی ره‌حمه‌ت و هه‌وریان

بەرزکردووەتەوە لە ئاسمانا و بوون بە هۆی رژاندنی بارانی رەحمەت وە بەو بایانە کە بوون بە هۆی بلاوکردنەوەی هەور و مەنعیان کردن لە باراندنی باران! سوێند بەمانە هەموو! ئەوەی کە بەڵێنتان پێدراوە لە قیامەت و مردنی گیانلەبەران و زیندووکردنەوەیان و حەشر و نەشریان و گەیشتنیان بە شوێن و ماڵی پاداش و تۆڵە، ئەوە راستە و گومانی تێدا نییە.

﴿فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتۡ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ نُسِفَتۡ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتۡ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوۡمٍ أُجِّلَتۡ ﴿١٢﴾ لِيَوۡمِ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٤﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾﴾

ئەگەر ئەپرسن ئەو رۆژی قیامەتی بەڵێن پێدراوە کەی دێتە جێ، بزانن کاتێ کە ئەستێرەکانی ئاسمان رووناکییان نەما و تاریك بوون و، کاتێ کە ئاسمان پارچە پارچە بوو، وە کاتێ کێوەکان بە با کران وەکوو خەرمان شەن بکرێ و، کاتێ کە پێغەمبەرەکان کات و وادەیان بۆ دیاری‌کرا بۆ ئەوە بێن بۆ شایەتی لەسەر گەلەکانیان لە رۆژی بڕینەوەی ئاژاوە لە نێوان بەندەکانی خودادا. وە تۆ چووزانی ئەو رۆژی بڕینەوەی ئاژاوەی نێوان خەڵکە چ رۆژێکە! رۆژێکی زۆر سەخت و دژوارە. هاوار لەو رۆژە دا بۆ ئەو کەسانە کە حەق و راستی و ئایین بە درۆ ئەخەنەوە.

﴿أَلَمۡ نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾﴾

ئایا ئێمە کافرەپێشووەکانمان لە ناو نەبردووە و بەربادمان نەکردوون و دوای ئەوانیش چینە دواییەکانیشیانمان بە شوێن ئەواندا لە ناونەبردووە؟ هەر بەو جۆرە مامەڵە و رەفتار لەگەڵ تاوانباراندا دەکەین، هاوار و ماڵ کاولی لەو رۆژەدا بۆ ئەو کەسانە کە پێغەمبەرانیان بە درۆ خستووەتەوە.

وە ئەتوانین بڵێین مەبەست لە «أولین» کافرە زۆر کۆنەکانە و، مەبەست لە «آخرین» کافرانی مەککەیە لە سەردەمی حەزرەتدا ﷺ و، مەبەست لە «مجرمین» تاوانبارانی دوای چەرخی حەزرەتە ﷺ، وەکوو تاوانبارانی پاش ئەو تا ڕۆژی قیامەت.

﴿أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿٢١﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢٢﴾ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ ٱلْقَٰدِرُونَ ﴿٢٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٤﴾﴾

ئایا من ئێوەم لە ئاوێکی بێ‌نرخ و قیزەون دروست نەکردووە کە دوای ئەوە لە ئارامگایەکی دامەزراودا وەکوو منداڵدان بێ دامان ناوە هەتا ئەندازەیەکی زانراو لە کات و تەوانامان هەبوو لەسەر ئەوە کە کردمان؟ جا ئێمە تەوانایەکی زۆر باشین. [جا هاوار لەم ڕۆژەدا بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەر نەدەکرد].

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿٢٥﴾ أَحْيَآءً وَأَمْوَٰتًا ﴿٢٦﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ شَٰمِخَٰتٍ وَأَسْقَيْنَٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ﴿٢٧﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾﴾

ئایا ئێمە زەویمان نەکردووە بە داگیرکەر بۆ ئێوە چ زیندوو بن و چ مردوو بن؟ بەڵێ زەویمان کردووە بە مەڵبەندی گشتی و دروستمان کردووە لە زەویدا چەن کێوێکی گەورەی دامەزراوی بوڵەند و، ئاومان دان بە ئاوێکی خۆشی گەوارا. دەی ئەم نیعمەتانە پێویستی سوپاسن بۆ خودا، جا هەرکەسێ باوەڕ بە پەروەردگار بکا و سوپاسی بکا ئەوە خۆشی و ئاسایشی هەیە و هەرکەسێ بێ‌باوەڕی نیشان بدا ئەوە وەیل و هاواری بۆ دانراوە.

﴿ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٩﴾ ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ ظِلٍّ ذِى ثَلَٰثِ شُعَبٍ ﴿٣٠﴾ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى مِنَ ٱللَّهَبِ ﴿٣١﴾ إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ﴿٣٢﴾ كَأَنَّهُۥ

جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٤﴾ هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَلَا
يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴿٣٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٧﴾ هَٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمَعْنَٰكُمْ
وَالْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ﴿٣٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

واتە: لە لایەنی فریشتەی بەرپرسیاری سزاوە پێیان ئەوترێ: یاڵڵا بڕون بۆ لای ئەو زیندانی سزایە کە باوەڕتان پێ نەدەکرد و بە درۆتان دائەنا، بڕۆن بۆ لای ئەو دووکەڵە گەرمە کە بووە بە سێ بەش و شاخەوە؛ خاوەن سێبەرێ نییە کە سوودی لێ وەربگیرێ و، چاری بڵێسەی گەرمای دۆزەخیش ناکا.

واتە ئەو سێبەرە دووکەڵی دۆزەخە و هەوری سایەدار نییە و، مادەیێ نییە کە گەرما لابەرێ بەڵکوو خۆی لە گەرمای دۆزەخ پەیدا ئەبێ.

ئەو خانووی زیندانی سزایە کە دۆزەخە پزیسکی وا فڕەئەدا لە گەورەییدا وەکوو باڵەخانە وەهایە، وە ئەو پزیسکە لە گەورەیی و زەردیدا وەکوو وشتری زەرد وایە. یاخود لە درێژیدا وەکوو گوریسی کەشتی وایە.

جا هاوار لەم رۆژەدا بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەر نەدەکرد، یان باوەڕیان بە بوونی ئەو دۆزەخە نەدەکرد.

ئەو رۆژە رۆژێکە ئەو کافرانە قسە بە دەمیانا نایێ و ماوەی قسە کردنیان نادرێ هەتا عوزرێ بێننەوە. هاوار لەو رۆژەدا بۆ بێباوەڕەکان. ئەو رۆژە رۆژی بڕینەوەی ئاژاوە و حوکمدانە بەسەر زاڵماندا لەسەر حەقی ستەم لێکراوان.

ئەی کافرانی قوڕەیش ئێوەم لەگەڵ کافرە پێشووەکاندا گرد کردووەتەوە، جا ئەگەر حیلە و فێڵێکتان هەیە و بەو فێڵە ئەتوانن خۆتان رزگار بکەن فەرموون ئەو فێڵەمان لەگەڵدا بکەن! هاوار لەم رۆژەدا بۆ بێباوەڕەکان.

﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى ظِلَٰلٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٤٢﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٥﴾﴾

به راستی ئەوانە کە ئەهلی تەقوا بوون لە دنیادا، لە ڕۆژی قیامەتدا وان لە ژێر سێبەری باخی بەهەشتا و وان لەسەر چەشمەی ئاوە زەلاڵەکانا و، وان لە ناو چەن جۆر میوەدا لەوانە کە ئارەزوو ئەکەن بیانخۆن. پێیان دەوترێ: بخۆن لەو خواردەمەنییانە و، بخۆنەوە لەو چەشمە خۆشانە، ئەمەیش پاداشی ئەوەیە کە لە دنیادا ئەتان کرد، بێ گومان ئێمە وەها پاداشی خاوەن چاکەکان ئەدەینەوە و، هاوار بۆ ئەوانە کە بێباوەڕ بوون.

﴿كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُوا۟ لَا يَرْكَعُونَ ﴿٤٨﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾﴾

وە بە تاوانبارەکانیش دەوترێ: بخۆن و بخۆنەوە و، ماوەیەکی کەم لە دنیادا ڕابوێرن بە ڕاستی ئێوە تاوانبارن، هاوار بۆ ئەوانە کە بێباوەڕن. وە کاتێ بەو کافرانە بوترێ: نوێژ بکەن و ڕوکووعی تێدا ببەن ئەوان ڕوکووع نابەن، هاوار بۆ بێباوەڕەکان. جا ئیتر پاش وتاری خودا باوەڕ بە چ وتارێ ئەکەن؟ «آمنا بالله رب العالمین».

سووره‌تی نه‌به‌ء (نبأ)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٤١" ئایه‌ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ۝١ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلۡعَظِيمِ ۝٢ ٱلَّذِي هُمۡ فِيهِ مُخۡتَلِفُونَ ۝٣ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ۝٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعۡلَمُونَ ۝٥﴾

کافره‌کانی قوره‌یش کاتێ باسی هاتنی رۆژی قیامه‌تیان ئه‌هێنایه پێشه‌وه له ناو خۆیاندا به گاڵته و گه‌په‌وه پرسیاریان ده‌کرد و ئه‌یانوت: که‌ی رۆژی قیامه‌ت دێت؟ وه جار به جار به هه‌مان مه‌به‌ست پرسیاریان له حه‌زره‌ت ﷺ ئه‌کرد و ئه‌یانوت: که‌ی رۆژی قیامه‌ت دێت و؟ قیامه‌ت چۆنه و؟ چلۆن دێته‌جێ؟ جا خودای ته‌عالا به ئیستینکاره‌وه ئه‌م ئایه‌تانه‌ی نارده خواره‌وه.

واته: ئه‌و کافرانه پرسیار له چی ئه‌که‌ن؟! له‌و رووداوه گرنگه گه‌وره که ئه‌وان جیاوازییان تیایا هه‌یه؛ که بازێکیان ئه‌ڵێ: هه‌رگیز شتی وا روونادا، وه هه‌ندێکیان به گومانه‌وه ئه‌مه ده‌ڵێن. خودا له‌سه‌ر ئه‌و وتاره نابارە به سه‌ختی سه‌رزه‌نشتیان ئه‌کا و پێیان ئه‌ڵێ: له‌مه‌ولا ئه‌زانن، به بێ‌گومان له‌مه‌ولا ئه‌زانن که ئه‌و رووداوه هه‌یه و رۆژێکی سه‌خت و ترسناکه.

﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾ وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾ وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ﴿٨﴾
وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿٩﴾ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ﴿١٠﴾ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾
وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ﴿١٣﴾ وَأَنزَلْنَا مِنَ
الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾ لِّنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿١٥﴾ وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا ﴿١٦﴾﴾

واتە: ئەم ئادەمیزادانە بۆچی ئەوەندە بێهۆش و گۆشن؟ بۆ چاویان ناکەنەوە تا تەماشای ئەم دەسگا و بارەگا گەورە بکەن کە بە هێزی ئێمە دروست کراوە؟ بۆچی بیر لەم یاسای شەو و رۆژە ناکەنەوە کە کاتی کاسبی و ژیوار و ئارام و ئاسایشە؟ بۆ نارِوانن بۆ یاسای کۆمەڵایەتی و بۆ رەسم و یاسای خێزان و ژن و مێردایەتی؟ کە ئەمانە هەموو بەڵگەی رووناکن لەسەر بوونی پەروەردگارێکی تەوانا کە ئەم جیهانەی لە نەبوونەوە هێناوەتە بوون، وە کەسێك بتوانێ لە نەبوونەوە جیهانێکی ئاوا دروست بکات ئەتوانێ بوودیش نابوود بکات و، رۆژی قیامەت بێنێ.

ئایا ئێمە ئەم زەوییەمان نەکردووە بە ئارامگای ئەوان و؟ کێوەکانم نەکردووە بە مێخ بۆ دامەزراندنی زەوی و راگرتنی میزانی جموجووڵ لە کاتی خولانەوە و هەڵسووڕانی بە دەوری خۆیدا و بە دەوری رۆژا؟ وە ئێوەم کردووە بە خاوەن هاوجووت، واتە هەندێکتان بە نێر و هەندێکتان بە مێ، تا کامەرانی هەردوو بێتەجێ، وە نوستنم کردووە بە هۆی ئاسایشتان لەبەر دوورخستنەوەتان لە هەستکردن بە بینراو، وە شەومان بۆ کردوون بە بەرگ و پۆشاك، واتە شەوان لە دوژمنان ئەتانشارنەوە و پەردەن لە نێوان ئێوە و بێگانەدا. وە رۆژمان بۆ کردوون بە هۆی ژیان و کاتی پەیدا کردنی ژیوار، وە حەوت ئاسمانی خاوەن هێز و ویسمانمان لە پشت سەرتانەوە دروست کردووە و، لە ناو ئەو ئاسمانانەدا چرایەکمان دروست کردووە کە ئەدرەوشێتەوە. وە

دامان پەڕاند و بارانمان بۆتان بە هۆی ئەو با بەهێزانەوە کە هەورەکان ئەگوشن ئاو و بارانێکی لێزمە و خوڕزم بۆ ئەوە بەو ئاوە گیای خاوەن دانە وەکوو گەنم و جۆ و هاووێنەیان و، گیای وایش کە خۆی ئەبێ بە لەوەڕ بۆ گیانداران، لە زەوی دەربکەین و بڕوێنین بەو بارانە چەن باخاتێ کە دارەکانیان بە یەکا پێچراون و تێکەڵ بوون وەك بێشە و جەنگەڵ.

﴿إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَـٰتًا ۝١٧ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ۝١٨ وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ۝١٩ وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝٢٠﴾

بە راستی رۆژی بڕینەوەی ئاژاوە و حوکمدان لە نێوان «مدعي» و «مدعى عليه»دا بووە بە کات و وادەی دیاریکراو بۆ گەیشتنی هەرکەسێ بە پاداشی بیر و باوەڕ و کردەوەی خۆی، وە رۆژێکە کە فوو ئەکرێ بە «سوورا» جا هەموو گیانداری مردوو زیندوو ئەکرێنەوە و، هەمووتان پۆل پۆل دێن بۆ لای مەیدانی لێپرسینەوە و، ئاسمانەکان ئەکرێنەوە و لەبەر زۆری دەرگا ئەڵێی هەموو بوون بە دەرگا، وە کێوەکان هەوائەخرێن و بە وێنەی سەرابیان لێ دێ واتە لە دوورەوە وەك تەم دیارن و کاتێ نزیك بوویتەوە بەو جۆرە نییە کە لە دوورەوە دەتبینی.

بزانن! ئەگەر ئەم فوو پێدا کردنە بە فوو پێدا کردنی دووهەم تەفسیر بکرێتەوە پێویستە ئەو دەرگا کردنەوە و خستنەڕێ و بەرز کردنەوەی کێوانە بە رووداوی پێش کاتی لێپرسینەوەی قیامەت تەفسیر بکرێتەوە. وە ئەگەر بە فووی یەکەم تەفسیر بکرێتەوە ئەوە ئەو دەرگا کردنەوە و کێو خستنەڕێگە لە جێگەی خۆیاندان، بەڵام ئەبێ ﴿فتأتون أفواجا﴾ بە تەقدیری هاتنەکەی تەئویل بکرێ نەك بە هاتنەکە خۆی؛ چونکە لە کاتی فووی یەکەمدا هەر عالەم وێران ئەبێ و بەس.

﴿إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا ﴿٢٢﴾ لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾
لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾ جَزَآءً وِفَاقًا
﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾ وَكُلَّ
شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾ فَذُوقُوا۟ فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾﴾

بێ‌گومان دۆزەخ بڕیاردراوە بە شوێنی چاوەڕوانی فریشتەی سزا بۆ هێنانی تاوانبارەکان، وە دانراوە بە شوێن و مەڵبەندی ئەوانە کە لە دنیادا بایی بوون و لە سنووری شەرم لایانداوە، ئەمانە بە سزاوە لە دۆزەخدا زەمانێکی دوور و درێژ ئەمێننەوە، چەرخ لە دوای چەرخ و، سەدە لە دوای سەدە.

سەد ساڵ «حەقب»ێکە، لە پاش دووسەد ساڵ
ئـەبێ بـە «أحـقاب» بـە ئـەدنا کـەماڵ
مـەبەست لێـرەدا نـەبڕانـەوەیە
بـۆ ئـەهلی دۆزەخ بـە هـەزاران سـاڵ

وە لەو ماوە دوور و درێژەی دۆزەخەدا ئاوێکی سارد یا تەڕاییەکی بەلەزەت ناچێژن، خواردنەوەیان هەر ئاوێکی گەرمی ڕێخۆڵەبڕ و، ئاوێکی پیسی قیزەونی وێنەی زریچکاوی لەشی بریندارە، دۆزەخییەکان و ئەو تۆڵە کە لێیان‌دەکرێتەوە بەم شێوە تۆڵەیەکی موافیق و ڕێك و سەربەرسەری بیر و باوەڕی ناهەمواری ئەوانە؛ چونکی بە ڕاستی ئەو کافرانە بە هیچ جۆرێ بە تەمای لێپرسینەوەی بیر و باوەڕ و کردەوەی نابار نەبوون؛ چونکی باوەڕیان بە ڕۆژی قیامەت نەبوو، باوەڕیان بە پەروەردگاری تەوانا نەبوو، وە ئەگەر بە هەزاران ساڵ بمانایێنەوە لەسەر ئەو بیر و باوەڕە نابارە و لەسەر ئەو کردەوە ناهەموارە ئەمانەوە، وەکوو ئەڵێن سزای نەبڕاوە

تۆڵەی بێباوەڕیی نەبڕاوەیە. خودا فەرموویەتی: ﴿ولوردوا لعادوا لما نهوا عنه﴾.[١] ئەوانە وەکوو چاوەڕوانی لێپرسینەوەیان نەدەکرد ساڵ بە ساڵ و مانگ بە مانگ و ڕۆژ بە ڕۆژ بێباوەڕی و گاڵتەکردنیان بە ئایەتەکانی قورئانی ئێمە، یا بە بەڵگەکانی تەنهایی و یەکیەتی ئێمە ئەکرد، وە هەموو کەم و زۆرێ لە ئەحواڵی ئەو کافرانەمان نووسیوە و تۆمارمان کردوون بە شێوەیەکی تەواو. دەی بچێژن هەرگیز لە سزا زیاتر هیچتان بۆ زیاد ناکەین. لە حەدیسی شەریفا هەیە: ئەم ئایەتە سەختترین ئایەتی قورئانە لەسەر ئەهلی دۆزەخ. خودا پەنامان بدا.

﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا (٣١) حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا (٣٢) وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا (٣٣) وَكَأْسًا دِهَاقًا (٣٤) لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا (٣٥) جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا (٣٦) رَّبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلرَّحْمَٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا (٣٧)﴾

بە ڕاستی هەیە بۆ لە خودا ترساوان گەیشتن بە ئەنجامێکی چاك، یا بۆ ئەوان هەیە مەیدانێکی گوشاد بۆ ڕابواردن و لەزەتوەرگرتن، وە ئەو مەیدانە گوشادە هەندێکی باخچەی میوەدارە کە میوەکەیان ترێیە و، بۆیان هەیە چەن حۆریی تازە مەمكکردووی هاوتەمەن و، پیاڵەی پڕ لە شەرابی پاك و، لەو بەهەشتانەدا وتاری پووچ و درۆ و بێسوود نابیسن. ئەمانەیان پێ ئەدرێ بە پاداشی کردەوەیان لە لایەنی خودای تۆوە بە کەرەم و بەخشین بە شێوەیێ کافی بێ بۆیان و کەم و کووڕی تێدا نەبێ ئەو خودای تۆیە کە خودای ئاسمانەکان و زەوی و نێوانی ئەوانە و، خودای میهرەبانە و، خودایەکی وەهایە کەس لەو عالەمە خاوەن خیتاب و خاوەن ئیعتیراز و خاوەن حیساب نییە لەسەر خودای تەعالا؛ چونکی لە هەموو کارەکانیا بە عەداڵەت و فەزڵ و میهرەبانی ڕەفتار ئەکا.

---

١. الأنعام؛ ٢٨.

﴿يَوْمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ صَفًّا ۖ لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَٰنُ
وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾ إِنَّآ
أَنذَرْنَٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ
يَٰلَيْتَنِى كُنتُ تُرَٰبًۢا ﴿٤٠﴾﴾

لەو رۆژەدا کەس هیچ بەدەس نییە و کەس ناتوانێ هیچ قسەیێ بکا، لەو رۆژەدا کە جوبرەئیل و هەموو فریشتەکان بە ریز ئەوەستن و، بە خێر و شەڕ هیچ وتارێ بە دەمیانا نایێ، کەسێ نەبێ خودا ئیزنی بدا و ئەویش قسەی باش بکا. ئەو رۆژە رۆژێکی حەق و دامەزراوە، جا هەرکەسێ ئارەزووی هەیە با ڕێگەیێ بگرێ کە بیگەیەنێ بە خێر و پاداش لە لای خودا. ئێمە بە سزایەکی سەخت ئەتانترسێنین و پێتان ئەڵێین: بەم زووانە سزایەکی سەخت دامەنگیرتان ئەبێ، ئەو سزایەش بۆیە بە نزیك دادەنرێ چونکە قیامەت هەر دێت و گومانی تێدا نییە و هەرچیش بێت نزیکە. لەو رۆژەدا ئادەمیزاد ئەڕوانێ بۆ ئەوەی لە دنیادا بە دەستی خۆی کردوویەتی و پێش خۆی خستووە و ناردوویەتی بۆ ئەو رۆژە. وە کافریش هاوار ئەکا و ئەڵێ: خۆزگا هەر گڵ بوومایێ و دروست نەکرایەم هەتا موکەللەف نەبوومایێ و تووشی لێپرسینەوە نەبوومایە.

سووره‌تی نازیعات (نازعات)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه، "٤٦" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی نه‌به‌ء (نبأ) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلنَّٰزِعَٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَٱلنَّٰشِطَٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَٱلسَّٰبِحَٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾
فَٱلسَّٰبِقَٰتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُدَبِّرَٰتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا ٱلرَّادِفَةُ
﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَٰرُهَا خَٰشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَءِنَّا
لَمَرْدُودُونَ فِى ٱلْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا۟ تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ
خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾﴾

سوێند به‌و فریشتانه كه گیانی كافره‌كان له له‌شیان به سه‌ختی ده‌رده‌كێشن! وه به‌و فریشتانه كه گیانی موسوڵمانه‌كان به خۆشی و ئارامی ده‌ردێنن! وه سوێند به‌و فریشتانه كه وه‌كوو مه‌له‌وان به ئاسانی به دنیادا ئه‌ڕۆن بۆ به‌جێ‌هێنانی فه‌رمانی خودا! وه سوێند به‌و فریشتانه كه له فریشته‌كانی دیكه پێشده‌كه‌ون له جێبه‌جێ كردنی فه‌رمانه‌كاندا! وه سوێند به‌و فریشتانه كه ته‌دبیری ئیش و كار ئه‌كه‌ن و چاری ته‌نگوچه‌ڵه‌مه‌ی جیهان ئه‌كه‌ن! سوێند به هه‌موو ئه‌م شته پاكانه قیامه‌ت به‌رپا ئه‌بێ و، ئه‌م جیهانه روو له له‌ناو چوون ئه‌كا، له‌و رۆژه‌دا كه هه‌رچی له باره‌یدا ببێ بجوولێته‌وه

ئەکەوێتە تەکان و هاتوچۆ و، بە شوێنی ئەو تەکان و جونبوشەدا دێ ئەوەی بە شوێنیدا دێت. وە ئەوەی داکەوێ لە ئەستێرە و مانگ و رۆژ و باقی مەوادی کائینات لە عالەمی زەوی و ئاسمانا گەلێ دڵ هەن لەو رۆژەدا کە وان لە هاتوچۆ و چەپۆکانا، وە چاوی خاوەنەکانیان لە ترسایە و بەرەو زەوی ئەڕوانێ.

وە ئەم کافرانەیش ئەوەندە بێهەست و هۆشن ئەڵێن: ئایا ئێمە لە چاڵی گۆڕ دەرئەهێنن و جارێکیتر زیندوو ئەبینەوە؟! ئایا کاتێ دوای ئەوە بووین بە ئێسقانی رزیو زیندوو ئەکرێینەوە؟! ئەگەر ئەمە ببێ و بێتەجێ گەڕانەوەیەکی زیانبارە و خاوەنەکەی لە زیاندایە؛ چونکی لە کاتی ژینی دنیادا ئینکاری کردووە لەگەڵ هەموو پاداش و تۆڵەیەکدا. جا مادام بێتەجێ ئەبێ ئێمە سزا بدرێین. ئەوانە ئیمڕۆ بە هەموو هێزێ ئەڕۆن بە گژی ئەم بیر و باوەڕەدا کەچی ئەوەنە ئەزانی کە تاقە دەنگێکی بەهێز و بە سام روو ئەدا و بەو دەنگە ئەو مردووانە زیندوو ئەبنەوە و دوایی لێ ئەخوڕرێن بۆ کۆمەڵگای قیامەت و سارای لێپرسینەوە و، ئەوەنەی پێ ناچێ تەماشا ئەکەن وان لە زەوییەکی سافی سپی و چۆڵدا راوەستاون.

﴿هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾ إِذْ نَادَىٰهُ رَبُّهُۥ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ ٱذْهَبْ
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ
فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَىٰهُ ٱلْءَايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾
فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْءَاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ
﴿٢٥﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰٓ ﴿٢٦﴾﴾

ئایا رووداو و بەسەرهاتی مووسا گەیشتووە بە تۆ؟ کاتێ کە خودا بە میهرەبانی خۆی بانگی کرد و ئەویش لەو دەمەدا لە شیوی پیرۆزی «طوی»دا بوو لە «سینا»دا.. بانگی لێ کرد و فەرمووی: ببە بە پێغەمبەری من و بڕۆ بۆ لای فیرعەون، پاشای

قیبتییەکان و، بەنی‌ئیسرائیل لە وڵاتی میسردا. بە راستی فیرعەون بایی بووە و لە ستەمکاریدا لە سنوور دەرچووە و ئەوپەڕی گرتووە. جا پێی بڵێ: ئایا ئەتەوێ ئارەزووی نەفسی خۆت لە لادان و دەمار و بایی بوون پاك بکەیتەوە و خۆت لە ستەمکردن لە داماو و هەژاران و گیرۆدە کردنی داماوان بە کوشتن ڕزگار بکەی، جا تۆبە بکەی لەو کارە نابارانە و من شارەزات بکەم بۆ لای خودای خۆت جا بیناسی و لێی بترسی و خودا بە راستی بپەرستی؟

وە مووسا بە یارمەتی خودا مووەفەق بوو، وە خودا ئەو موعجیزە گەورەیە خستە بەرچاوی کە وەرگەڕانی دارێکە بە مارێك و عاسایێ بە ئەژدیهایێ. لەگەڵ ئەوەیشدا فیرعەون هەر باوەڕی پێ نەکرد و بەدرۆی خستەوە و، بە جادووگەری دانا.

(یا پاش ئەوە خودا فەرمانی دا بە مووسا، مووسا چوو بۆ لای فیرعەون و بانگی کرد بۆ رێگەی خودا و، دوای ئەوە موعجیزە گەورەکەی نیشان دا، کەچی ئەو هەر باوەڕی پێ نەکردا!)

وە پاش ئەوە پشتی هەڵکرد و بە ناو وڵاتەکەدا گەڕا و، سوپایەکی زۆری گرد کردەوە، جا بە راسەریانەوە راوەستا و وتی: من خودای گەورەی ئێوەم! جا خودای تەعالا قاری جۆشا و، گرتی و تۆڵەی بەر و دوای لێ کردەوە.

بزانن! ئەم عیبارەتە بۆ ئەوە ئەشێ کە هەرچی تاوانی فیرعەون هەبووە، کۆنە و تازە، خودا تۆڵەی هەمووی لێ سەندووە.

وە هەندێ لە زانایان وتوویانە: فیرعەون لە پێش ئەم عیبارەتەدا وتبووی: ﴿ما علمت لكم من إله غيري﴾[1] جا لە پاشان وتی: ﴿أنا ربكم الأعلى﴾ وە خودا حەقی هەردوو قسەکەی لێ سەند، لە دنیادا بە خنکاندنی لە ئاوی نیلدا و، لە پاشەڕۆژیشدا بە ئاگری دۆزەخ واتە: ئەم تۆڵەی بۆ بڕیار دا.

---

١. القصص؛ ٣٨.

وە بە راستی لەم تۆڵە لێسەندنەوەدا پەند و ئامۆژگاری هەیە بۆ کەسێ کە لە خودا بترسێ.

﴿ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ ٱلسَّمَآءُ ۚ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَٱلْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَٱلْجِبَالَ أَرْسَىٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٣﴾﴾

ئەی ئادەمیزادی دوور لە ئینساف و بیری جوان! باش بە دڵ بڕوانن ئایا ئێوە بەهێزتر و دامەزراوترن لەمادەی دروستکراوەوە یا ئاسمان؟ وە یا ئێوە زەحمەتتر و گرانترن لەسەر خالیق لە بارەی دروستکردنەوە یا ئاسمان؟ دیارە بە هەردوو بارەکەدا ئەڵێن: ئاسمان. جا خودایێ کە ئاسمانی وەها دروست کردووە ناتوانێ ئێوە دروست بکاتەوە لە عالەمی تازەدا؟ ئەگەر بە عەقڵێکی ساف تەماشا بکەن ئەزانن کە خودا تەوانایە بەسەر هەموو شتێکدا بە بێ جیاوازی لە نێوان گەورە و بچووکدا.

جا خودا باسی دروستکردنی ئاسمان و ئەوەی وا لە ئاسمانەکانا ئەکا و ئەڵێ: ئەو ئاسمانەی دروست کردووە و رێکی خستووە و، بەرزییەکەی زیاد کردووە بە جۆرێ شیاو بێ بۆ دروستکردنی ئەوەی وا لە خواریەوە لە مەوادی عونسوری. وە کاتی شەوەکانی تاریك کردووە و پرتەوی رۆژی لە رۆژدا دەرخستووە و بڵاوی کردووەتەوە بە جیهانا. وە لە پاش ئەم کارە جوانە کە دروستکردنی تاریکی شەوان و رووناکی رۆژانە زەویشی راخستووە و گوشادی کردووەتەوە و بەش بەشی کردووە بە سارای بێئاو و ئاودارا و بە دەشت و دەر و هەردە و کۆسارا، وە ئاوی لە کەمەرەی کێوەکان و لە قووڵایی شیوان و لە سارای سازگاری جوان دەرکردووە و، پاکژ و لەوەڕگای گیاندارەکانی بە مەوادی شیاو بۆ ژیوار ئامادە کردووە، وە کێوەکانی دامەزراندووە و... ئەمانەی هەموو دروست کردووە لەبەر ژیاندنی ئێوە بە خۆشی، ئەگەر ئێوەیش

بەقەی حاڵ تێکۆشن. جا ئایا ڕەوای حەقە لەگەڵ ئەم هەموو نیعمەتەدا لە باتی پەرستیاری و سوپاسی نیعمەتی خودا دەس بە ئینکاری وجوودی خودا بکەن؟ وە یا هاوبەش و هاوڕێی بۆ دابنێن؟ دیارە ڕەوا نییە.

﴿فَإِذَا جَآءَتِ ٱلطَّآمَّةُ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ ٱلْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ ٱلْجَحِيمَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾﴾

جا کاتێ کە بەڵای گەورە هات، ئەو بەڵایە کە جیهان داگیر ئەکا، وەکوو نەفخەی دووهەم بێ، یا وەکوو هاتنی قیامەت بێ بە زیندوو کردنەوەی گیانلەبەران و لێخوڕینیان بۆ کۆمەڵگای لێپرسینەوە، کە ئەمەیش لە ڕۆژێکدایە هەر ئادەمیزادێ بیری ئەوانە ئەکاتەوە کە کاتی خۆی بۆی تێکۆشاوە.

وە لەو ڕۆژەدا دۆزەخ دەرئەخرێ و نیشان ئەدرێ بۆ کەسێ چاوی دیتنی ببێ. لەو ڕۆژەدا موکەللەفەکان دوو بەشن: ئەو کەسانە کە یایی بوون و لە فەرمانی خودا دەرچوون و، ژینی دنیایان هەڵبژاردووە بەسەر پاشەڕۆژدا و، خۆشی و ئارەزووی نەفسی خۆیان خستووەتە پێش چاودێری حەق و بەندەیی خوداوە، ئەوە بێگومان دۆزەخ جێگەیانە.

بەڵام هەرکەسێ ترسی ببێ لە ڕاوەستانی خۆی لە حوزووری خودادا، یاخود ترسی هەبێ لە پایەی بەرزی بارەگای حەق و بە هۆی ئەو ترس و بیمەوە خۆی لە هەواپەرستی بگرێتەوە و، ڕێگەی فەرمانبەرداری خودا بگرێتەبەر، بێگومان ئەوە بەهەشت شوێن و ئارامگای ئەو کەسەیە و، تیایدا ئەمێنێتەوە هەتا هەتایە.

﴿يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلسَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾﴾

پرسیارت لێ ئەکەن لە کاتی تەواو بوونی ئەم جیهانە جوانە و، کاتی داهاتنی جیهانی تازە کە بە ڕۆژی قیامەت ناسراوە. ئەپرسن: کەی دادێ؟ و چلۆن دێتەجێ؟

من پێت ئەڵێم: تۆ وای لە چ میزانێکدا لە باسکردنی ئەو ڕۆژەدا؟ یانی لە خۆتەوە ئەیزانی؟ یا ئیزنت دراوە باسی بکەی؟! واتە تۆ عەلاقەت نییە بە وەڵامی ئەم پرسیارە نابارانەوە. وە یاخود: لە بەرچی ئەم پرسیارە ئەکەن؟ نەفسی تۆ و ڕەوانەکردنی تۆ لە لایەنی خوداوە بۆ موژدە بە خێر بۆ فەرمانبەران و، ترساندنی تاوانباران لە جوملەی بەڵگە و نیشانەکانی هاتنی ڕۆژی قیامەتە. وە لە واقیعدا، هەرچەن تۆ لە نیشانەکانی ئەو کارەساتەی، بەڵام زانستی کاتی دیاریکراوی و تەواو بوونی ئەو «ثانیە»یە کە ئەلکێ بە هاتنی ئەوەوە لە لای خودای تەعالایە و کەس نایزانێ ئەو نەبێ. تۆ هەر ئادەمیزادێکی ترسێنەری لە لایەنی خوداوە و بەرپرسیاری ئەوەی کە ئادەمیزادان لە سزا و تۆڵەی خودا بترسێنی بۆ کەسێ باوەڕی پێی هەیە و لە هەوڵ و دادی ئەو ڕۆژە ئەترسێ. وە کاتێ ئەو ڕۆژە دێ ئەو کارەساتە ڕوو ئەدات. ئەوانەی وان لە ڕۆژی ئەو ڕووداوەدا وا ئەزانن لە دنیادا نەبوون و نەماونەتەوە ئێوارەیەك یان چاشتە ڕۆژێ نەبێ.

وەهــا تــرس و بـیم دڵیـان دائـەگرێ ... ئەو کاتەی گیاندار یەك بە یەك ئەمرێ
کـە قـەت نـەژیاون لە ڕووی جـیهانا ... هــیچیان نــەدیوە لە ڕووی زەمــانا
مــەگەر ســەعاتێ کــاتی ئـێواران ... یــا چــاشتەنگاوێ لە ڕۆژگــاران

سووره‌تی عه‌به‌س (عبس)، مه‌ككه‌ییيه‌ و، "٤٢" ئايه‌ته‌،
دوای سووره‌تی نه‌جم (نجم) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ١ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ٢ وَمَا يُدۡرِيكَ لَعَلَّهُۥ يَزَّكَّىٰٓ ٣ أَوۡ يَذَّكَّرُ
فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكۡرَىٰٓ ٤ أَمَّا مَنِ ٱسۡتَغۡنَىٰ ٥ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ٦ وَمَا عَلَيۡكَ أَلَّا
يَزَّكَّىٰ ٧ وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسۡعَىٰ ٨ وَهُوَ يَخۡشَىٰ ٩ فَأَنتَ عَنۡهُ تَلَهَّىٰ ١٠﴾

ده‌گێڕنه‌وه‌: ڕۆژێ پێغه‌مبه‌ر ﷺ قسه‌ی له‌گه‌ڵ شه‌خسێكا له‌ پیاوه‌ به‌رزه‌ گه‌وره‌كانی قوڕه‌یش ئه‌كرد. وه‌ له‌ ریوایه‌تێكی دیكه‌دا: له‌گه‌ڵ كۆمه‌ڵێ له‌واندا كه‌ بریتی بوون له‌: عه‌باس و، ئه‌بووجه‌هل و، ئوبه‌یی كوڕی خه‌له‌ف و، وه‌لیدی كوڕی موغیره‌. ئه‌یویست هانیان بدا بۆ هاتنه‌سه‌ر ڕێگه‌ی وه‌رگرتنی ئایینی ئیسلام. له‌و كاته‌دا عه‌بدوڵلای كوڕی شوره‌یحی كوڕی مالیك كه‌ به‌ «ابن‌أم مكتوم» ناو بانگی ده‌ركردووه‌، هات بۆ خزمه‌تی حه‌زره‌ت ﷺ و عه‌رزی كرد: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا فێرم بكه‌ له‌وه‌ی خودا فێری كردووی. چه‌ن جارێ ئه‌مه‌ی دووپات كرده‌وه‌. حه‌زره‌ت ﷺ هه‌ر وه‌ڵامی نه‌دایه‌وه‌ چونكه‌ هه‌ر به‌وانه‌وه‌ خه‌ریك بوو زیاتر بایه‌خی به‌وان دا و، گوێی به‌ قسه‌كه‌ی عه‌بدوڵلا نه‌دا. جا حه‌زره‌ت ﷺ ڕۆیشته‌وه‌ بۆ ماڵێ له‌و كاته‌دا

«عبس» هاتە خوارەوە. بە شێوەی سەرزەنشتی حەزرەت ﷺ هەتا عەبدوڵلا دڵی بێتەوە جێ و لە هەموو کەسێ دەرکەوێ کە ئایینی ئیسلام راگرتنی دڵی یەك زەلامی رەوشت پاکی لە لا چاکترە لە هەموو شتێکی تر.

واتە: موحەممەد رووی گرژ کرد و لای هەڵسووڕاند بەولادا، لەبەر ئەوە کە ئەو ئادەمیزادە کوێرە هات بۆ لای و پرسیارێکی لێ کرد. ئەی موحەممەد تۆ چووزانی ئەو زەلامە چۆنە؟ لەوانەیە لە چڵك و چەپەڵی نەفس پاك ببێتەوە بە هۆی ئەو وەڵامەوە کە لە تۆی وەرئەگرێ. یاخود لە دەرسی رێنومایی تۆوە ببێ بە خاوەن زانیاریی نەفسی و ئەو زانیارییە قازانجی پێ بگەیەنێ. بەڵام کەسێ کە خۆی بە بێ‌نیاز بزانێ و گوێی لە ئایین و ئامۆژگاری نەبێ ئەوە تۆ خۆتی لەگەڵ خەریك ئەکەیت و ئامۆژگاریی ئەکەیت لەگەڵ ئەوەیشدا کە سوود لە ئامۆژگارییەکەت وەرناگرێ. زیاد لەوەیش تۆ هیچت نایەتە سەر ئەگەر ئەو ئیمان نەیەنێ! بەڵام ئەو کەسە کە دێت بۆ لات و بە تاو و جۆشی دڵەوە لە خودای خۆی ئەترسێ و ئەیەوێ شتت لێ فێر ببێ تۆ گوێی پێ نادەی و موبالاتی پێ ناکەی! دەخیلە جارێ‌تر کاری وا مەکە و لەسەر باری چاودێری ئەو دڵسۆزانە رەفتار بکە.

بزانن! ئەم شێوە گلەییە کە لە حەزرەت ﷺ کراوە لەوەوەیە کە حەزرەت ﷺ شتێکی واز لێ‌هێناوە کە سوود لە کردنەکەیدا بووە وەکوو چاودێری و گوێدان بە عەبدوڵلا بێ، ئەنا بە میزانی ئوسووڵ هەرکارێ کە مەسڵەحەتی گشتی تێدا بێ وەکوو راکێشان و هێنانی ئەو کافرە گەورانە ئەوە زۆر گرنگترە لە چاودێری تاقە کەسێ؛ چونکی ئەگەر موسوڵمان ببووناییێ خەڵکێکی زۆریان لەگەڵدا موسوڵمان ئەبوو.

﴿كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾ فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾ بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾﴾

دەخیلە جاریٚتر کاری وا لەگەڵ موسوڵمانانا مەکە، ئەم سوورەتە قورئانە کە دێت بۆ لای تۆ ئەسبابی ئەوەیە کە ئادەمیزادی هۆشیار فێری حەق ببێ پێی و لای خودا زۆر بەرێزە و پاك کراوەتەوە و دوور خراوەتەوە لە دەست بۆ بردنی شەیتانەکان، وە وا بە دەستی چەن فریشتەیەکی خاوەن رێز و خێرۆمەند و فەرمانبەر بۆ خوداوە.

بزانن! دەگێڕنەوە ئەو سوورەتانە کە ئێستە وان لە قورئانی پیرۆزا هەرکام لەوان لە لاپەڕەیەکی تایبەتیدا فریشتە نووسیویەتیەوە و لە ئاسمانی حەوتەمدا دانراون و جوبرەئیل لەسەر فەرمانی خودا لە ئاسمانەوە وەری‌گرتوون و هێناونی بۆ پێغەمبەر.

﴿قُتِلَ ٱلْإِنسَٰنُ مَآ أَكْفَرَهُۥ ﴿١٧﴾ مِنْ أَىِّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ﴿١٨﴾ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُۥ فَقَدَّرَهُۥ ﴿١٩﴾ ثُمَّ ٱلسَّبِيلَ يَسَّرَهُۥ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَمَاتَهُۥ فَأَقْبَرَهُۥ ﴿٢١﴾ ثُمَّ إِذَا شَآءَ أَنشَرَهُۥ ﴿٢٢﴾﴾

جا بۆ ئیشارە بۆ لای ئەو کافرانە کە بە رێنومابیەکەی حەزرەت ﷺ روویان نەکردە حەق خودای تەعالا ئەفەرموێت: با بکوژرێ ئینسان (گیانی دەرچێ!) ئەوە چی وەها کافری کردووە بەو کوفرە رەشە بێ رووناکییە؟ بۆ بیرناکاتەوە کە خودا لە چی دروستی کردووە؟ لە نوتفەیێ دروستی کردووە هەموو بەشەکانی لەشی لە: ئێسقان و، رەگ و، پێست و، گۆشت... لەو تۆزە تۆوە (نوتفە) دیاری کردووە. هەروەها لەو تۆزە تۆوەدا بەشەکانی‌تری لەشی لە نادیاری و هۆش و بیر و شێوە و روخسار و خوو رەوشتی رەسەنی و نارەسەنی کە لە باوك و دایکەوە بۆی هاتۆوە و، خەت و خاڵ و دیمەن و شێوەیێ کەدەیبەنەوە سەر باوك و دایکی... داناوە کە چاودێری ئەم جۆرە شتانە لە توانایی خودادا نەبێ لە توانای کەسدا نییە. وە لە پاش ئەوە کە دروستکردنەکەی تەواو بوو کاتی دەرچوونی هات رێگەی دەرچوونی بۆ ئاسان کردووە. وە یاخود لە پاش دەرچوون و گەورە بوونی رێگەی کەسبی چاکە و خراپەی بۆ دروست کردووە بە هۆی هەست و هۆش و بیر و مامۆستای دەرس

و فێر کردنەوە. بە کورتی: بە هەموو جۆرێ یارمەتی داوە بۆ ماوەی ژیانی دنیا، وە لە پاش ئەو ماوە کە بۆی بڕیار داوە ئەیمرێنێ و ئەخرێتە ناو گۆڕەوە هەتا بێن نەکا و ئازاری کەس نەدا، یا دڕندە نەیخوا، یا لە ژێرپێی ئاژەڵدا نەڕوا. جا پاش ئەوە هەر کاتێ خواستی زیندوو کردنەوەی کرد بۆ لێپرسینەوەی ڕۆژی قیامەت، لە زەویدا یا لە هەر شوێنێکدا مادەی هەبێ بەرزی ئەکاتەوە و گیانی ئەکاتەوە بە بەردا و ئەیبا بۆ شوێنی لێپرسینەوە و کێشانەی کار و بار و کردەوەی.

﴿كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَآ أَمَرَهُۥ ﴿٢٣﴾ فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾ أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ
صَبًّا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقْنَا ٱلْأَرْضَ شَقًّا ﴿٢٦﴾ فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ﴿٢٨﴾ وَزَيْتُونًا
وَنَخْلًا ﴿٢٩﴾ وَحَدَآئِقَ غُلْبًا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٢﴾﴾

واز لەوە بێنە کە ئادەمیزاد بە تەواوی حەقی خزمەت بەجێ‌بێنێ، لەو کاتەوە کەوتووەتە سەرزەوی تا ئێستە ئەو فەرمانە کە خودا داویە بەسەر ئادەمیزادا هێشتا بە تەواوی بەجێی نەهێناوە و، ئادەمیزاد نییە بەرابەر بە خودا کە ناتەواویەکی نەبێ، ئایا توانیویەتی سوپاسی نیعمەتەکانی بکا بە تەواوی؟ جا با ئادەمیزاد بڕوانێ بۆ ئەو خواردەمەنییە کە ئەیخوات؛ چۆن دروست کراوە؟ چۆن پێی‌گەیشتووە و بە هۆی چییەوە پێی گەیشتووە؟ بە هۆی ئەوەوە پەیدا بووە کە ئێمە ئاوی بارانمان لە ئاسمانەوە ڕژاندووەتە خوارەوە و زەویمان بەو بارانە تەڕ کردووە و، ئەو تۆمی دانە و گوڵ و گیایە کە لە ناویدایە ڕواندوومانە، جا زەویمان شەق کردووە هەتا چووزەی ئەو تۆوە ڕواوە لە ژێر زەوییەوە سەرکەوێ و سەر دەربێنێ.

وە یاخود بە کەرەسەی جووتیاری زەویمان لەت کردووە، جا دانە و ریشەی‌ترێ و گیای خۆراکی ئاژەڵ و ئادەمیزادمان وەك داری زەیتوون و خورما تێدا ڕواندووە،

هەروەها چەن باخچەیەکی وامان سەوز کردووە کە دارە زۆرەکانی بەیەکدا چوون وەکوو مووی لوول. وە چەن داری میوە و چەن گیای وەهامان تێدا رواندووە بۆ خۆراکی خۆتان و بۆ لەوەڕی ئاژەڵەکانتان بەکەڵك بێن.

﴿ فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ
وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمْرِيٍٕ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ
مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ
ٱلْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾ ﴾

جا کاتێ ئەو کارەساتە سامناکە وەکوو فوو پێدا کردن بێ بۆ قیامەت کە بە هێزی دەنگ و تیژییەکەی گوێ کەڕ دەکات، هات، لەو ڕۆژەدا کە پیاو لە دەست براو باوك و دایك و ژن و کوڕی خۆی هەڵدێ. واتە ئەوەندە پەرێشان و سەرقاڵە لەبەر خۆی سەر کەسێ ناپەرژێ. لەو ڕۆژەدا هەموو کەسێ سەرقاڵی و تەنگەتاوییەکی وای هەیە هەموو شتێکی لە بیر ئەباتەوە و ئاگای لەکەس نامێنێ. لەو ڕۆژەدا چەن روخسارێ هەن زەردبام وەکوو ئاڵتوون و، ڕووناك وەك ئاوێنە و، کەیف خۆش و دەم بە پێکەنین و موژدەوەرگر لە فریشتەی ڕەحمەتەوە.

وە چەن روخسارێکیش تۆزیان بەسەرا باریوە و، ڕەشی تاوانباری دایگرتوون، خاوەنی ئەو روخسارانە لەگەڵ ئەوەدا کە کافرن و باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەر نییە «فاجر»یشن؛ بەدڕەوشت و بێ‌ئەدەب و درۆزنن.

خودا بە بەهای ڕەهبەری پڕ نوور بمانپارێزێ لە کوفر و فجوور

دەگێڕنەوە لە حەزرەتی عائیشەوە رضي الله عنها کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسانە کە قورئان ئەخوێنن و قورئانەکەیان لەبەرە وەکوو کەسێکن لەگەڵ فریشتەی

نووسەری قورئانا بێ لەو کاتەدا کە لە لەوح وەری‌ئەگرن. وە ئەو کەسە کە قورئان ئەخوێنێ و دەوری ئەکاتەوە و لەسەرشانی گرانە دوو پاداشی هەیە.

لە ئیبنوعەباسەوە دەگێڕنەوە ﷺ کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: لە ڕۆژی قیامەتدا خەلق کۆ ئەکرێنەوە بۆ لێپرسینەوە بە رووتی و پێخاوسی و خەتەنە نەکراوی! لەو کاتەدا ژنێ عەرزی کرد: جا لەوێدا خەڵکی بۆ یەکتر دەڕوانن. حەزرەت ﷺ فەرمووی: ﴿لکل امریء منهم یومئذ شأن یغنیه﴾ واتە هەرکام لەوانە لەو ڕۆژەدا تەنگوچەڵەمەیەکی وای هەیە ئاگای لەوە نییە بۆ خەڵکی‌تر بڕوانێ!

سووره‌تی ته‌کویر (تکویر)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٢٩" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی مه‌سه‌د (مسد) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ ﴿١﴾ وَإِذَا ٱلنُّجُومُ ٱنكَدَرَتۡ ﴿٢﴾ وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ سُيِّرَتۡ
﴿٣﴾ وَإِذَا ٱلۡعِشَارُ عُطِّلَتۡ ﴿٤﴾ وَإِذَا ٱلۡوُحُوشُ حُشِرَتۡ ﴿٥﴾ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ
سُجِّرَتۡ ﴿٦﴾ وَإِذَا ٱلنُّفُوسُ زُوِّجَتۡ ﴿٧﴾ وَإِذَا ٱلۡمَوۡءُۥدَةُ سُئِلَتۡ ﴿٨﴾ بِأَيِّ ذَنۢبٖ
قُتِلَتۡ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلصُّحُفُ نُشِرَتۡ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ كُشِطَتۡ ﴿١١﴾ وَإِذَا ٱلۡجَحِيمُ
سُعِّرَتۡ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ٱلۡجَنَّةُ أُزۡلِفَتۡ ﴿١٣﴾ عَلِمَتۡ نَفۡسٞ مَّآ أَحۡضَرَتۡ ﴿١٤﴾﴾

له ئیبنوعومه‌ره‌وه رضي الله عنهما ده‌گێڕنه‌وه که حه‌زره‌ت ﷺ فه‌رموویه‌تی: که‌سێ حه‌ز ئه‌کا بڕوانێ بۆ ڕۆژی قیامه‌ت وه‌ك ئه‌وه‌ی له‌به‌ر چاویا بێ با سووره‌تی ﴿إذا الشمس كورت﴾ بخوێنێته‌وه.

واته: له کاتێکدا ڕۆژ پێچرایه‌وه و تێکدرا، واته پڕته‌وی نه‌ما، وه له کاتێکدا که ئه‌ستێره‌کان داکه‌وتن و داوه‌ڕێن و ورد بوون و له جیهانا نه‌مان و ڕووناکییان نه‌ما، وه له کاتێکدا کێوه‌کان خرانه جووڵه له سه‌ر ته‌ختی زه‌وی، وه یا له هه‌وادا، وه له

کاتێکدا ئەو وشترە سكپڕانە کە سکیان دە مانگە و نزیکی زایینن فەرامۆش کران و خاوەنەکانیان لێیان نەپرسین. وە لە کاتێکدا حەیوانە کێوییەکان گرد کرانەوە لە هەموو لایەکەوە و، لە کاتێکدا دەریاکان گەرم کران و وایان لێهات وەك بکوڵێن و، لە کاتێکدا گیان و لەشەکان گرد کرانەوە، وە یا ئەو نەفسانەی لەیەکەوە نزیکن و پێکەوە دەگونجێن (دز لەگەڵ دزا و پیاوچاك لەگەڵ پیاوچاکدا) کەوتنەیەك و، لە کاتێکدا کچە زیندەبەچاڵ کراوەکان زیندوو کرانەوە و لێیان پرسرا: کە بە چ تاوانێ کوژراون و زیندە بەچاڵ کراون؟

کاتێ خۆی عەرەب کچیان زیندە بە چاڵ ئەکرد لە ترسی ئابڕووچوون، کە لە شەڕ و هەڕادا بگیرێن و ببرێن، یا لە بەر نەبوونی و برسێتی. ئایینی ئیسلام ئەو خووە نابارەی هەڵگرت.

وە لەو کاتەدا کە نامەی کار و کردەوە ئاشکرا کراو درایە دەستی و هۆشیار کرایەوە بۆ لێپرسینەوە و کێشانەی کردەوە. وە لەو کاتەدا کە ئاسمان لە خێمەگای دوورخرایەوە وەکوو چۆن حەیوانێ کەوڵ ئەکرێ و پێستەکەی لائەبرێ. وە لەو کاتەدا کە دۆزەخ ئەخرێتە جۆشی گەرمییەوە، وە لەو کاتەدا کە بەهەشت لە موسوڵمانان نزیك ئەخرێتەوە، لەو کاتانەدا هەموو نەفسێ ڕووبەڕووی کار و کردەوەی خۆی ئەبێتەوە و ئەزانێ چی لە دنیادا بۆ خۆی ئامادە کردووە و پێش خۆی ناردوویە.

﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلۡخُنَّسِ ﴿١٥﴾ ٱلۡجَوَارِ ٱلۡكُنَّسِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ إِذَا عَسۡعَسَ ﴿١٧﴾ وَٱلصُّبۡحِ
إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿١٩﴾ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي ٱلۡعَرۡشِ مَكِينٖ ﴿٢٠﴾
مُّطَاعٖ ثَمَّ أَمِينٖ ﴿٢١﴾ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجۡنُونٖ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدۡ رَءَاهُ بِٱلۡأُفُقِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢٣﴾
وَمَا هُوَ عَلَى ٱلۡغَيۡبِ بِضَنِينٖ ﴿٢٤﴾ وَمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَيۡطَٰنٖ رَّجِيمٖ ﴿٢٥﴾ فَأَيۡنَ تَذۡهَبُونَ

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ (٢٧) لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ (٢٨) وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٢٩)﴾

واتە سوێند بەو ئەستێرانە کە جار بە جار دێنە بەرچاو و ئەگەڕێنەوە لە خەتی ڕۆیشتنی خۆیانا بەرەوپاش و، جار بە جاریش بە خەتی خۆیانا ئەڕۆن و جار بە جاریش لەبەر چاوا ون ئەبن! وە سوێند بە کاتی شەو کە دێ، یا کاتێ ئەڕوا و تەواو ئەبێ! وە سوێند بە بەیانی کاتێ کە رووناك ئەبێتەوە! واتە سوێند بەو خودایە کە ئەوەندە تەوانایە ئەم وەزعە غەریبانەتان پیشان ئەدا! ئەو قورئانە وتراوی سەرزمانی فریشتەیەکی فرستادەی بەڕێزە لای خودا و خاوەن هێز و دەستەڵاتە لە لای خودای عەرش. وە بە فەرمانی خودا لە ئاسمانا لە ناو فریشتەکانا ئیتاعەی ئەکرێ. وە سوێند بەو خودایە ئەم هاوڕێی ئێوە و ئەم خاوەن دەعوەت و پەیامی ئێوە کە موحەممەدە ﷺ شێت نییە و بە چاوی سەر لە کەناری ئاسماندا جوبرەئیلی بە روونی چاو پێکەوت.

وە ئەو موحەممەدە لە گەیاندنی پەیام و روونکردنەوەی حەقیقەتدا رژد نییە و درێغی لە کاری خۆیدا ناکات و چی پێ سپێرراوە بە تەواوی جێ بەجێی دەکا. وە ئەم قورئانە وتاری شەیتانی دوور لە رەحمەت نییە. بۆ کوێ ئەڕۆن و ئەم قسە پەرێشانانە چۆن ئەدۆزنەوە؟ ئەم قورئانە هەر زیکر و یادی خودای هەموو جیهانە بۆ هەر کەسێ لە ئێوە کە بیەوێ راست بێ و لەسەر حەق خۆگر بێ. ئێوە مەیلی ئەو ئیستیقامەتە ناکەن هەتا خودای جیهان مەیلی نەکا.

بزانن! لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە:

یەکەم: ئەمە تەفسیری ئایەتی ﴿فلا أقسم بالخنس الجوار الكنس..﴾ بوو لەسەر ئەو مانا کە لە ناو زانا فەلەکییە کۆنەکاندا باوە. وە ئەو تەفسیرە لەسەر ئیعتیباری پێنج

ئەستێرە لە حەوت گەڕۆك (سەبعەی سەییارە) کە دامەزراوە، ئەو پێنجەیش بریتین لە «عەتارود» و «زوهرە» و «مەریخ» و «مشتەری» و «زوحەل»، کە ئەو حەرەکەی بەرەوپاش و حەرەکەی توندی بەهێزەیان لەبەر چاوا ئەبینرێ و جار بە جاریش لەبەر چاوا ون ئەبن. ئەم باسە لە جێگەی خۆیدا روون کراوەتەوە.

ئەگەرنا هەندێ‌تر ئەم ئایەتەیان بەسەر هەموو ئەستێرەکاندا تەتبیق کردووە، وە وایان فەرمووە: ئەم ئەستێرانە هەموویان لە چەرخی خۆیاندا جوولآن و گەڕانیان هەیە و، جار بە جار لە بەرچاو ون ئەبن و پاش ماوەیێ ئەگەڕێنەوە بۆ ئەو شوێنە کە خودا بۆ هەلآتنیانی داناوە. وە لەو شوێنەوە هەڵدێنەوە. هەروا بەم شێوە هەتا خودا خواستی ببێ لەسەر ئەم بار و دۆخە دەوام ئەکەن.

دووهەم: مەبەسەت لە ئایەتی ﴿إنه لقول رسول كريم﴾ ئەمەیە کە وتاری سەر زمانی جوبرەئیلە. واتە لە لای خوداوە فەرمانی پێ دراوە کە ئەو ئایەتانە لە «لوح المحفوظ» وەرگیراون و لە ئاسمانا نوسخەیان دانراوە بە هەمان لەفز بەسەر حەزرەتیاندا بخوێنێتەوە. ئیتر هیچ مەبەست ئەوە نییە کە ئەو ئایەتانە قسەی جوبرەئیلن؛ چونکی قورئانی پیرۆز وتاری خودایە و، ئەمە بە بەلگەی عەقلی و نەقلی دامەزراوە. خودا لە سوورەتی شوعەرادا [ئایەتی ١٩٣ و ١٩٤] فەرموویەتی: ﴿نزل به الروح الأمين ﴿١٩٣﴾ على قلبك﴾. وە لە سوورەتی «بروج»دا [ئایەتی ٢١] فەرموویەتی: ﴿بل هو قرآن مجيد في لوح محفوظ﴾. وە لە سوورەتی «واقعە»دا [ئایەتی ٧٧ تا ٨٠] فەرموویەتی: ﴿إنه لقرآن كريم ﴿٧٧﴾ في كتاب مكنون ﴿٧٨﴾ لا يمسه إلا المطهرون ﴿٧٩﴾ تنزيل من رب العالمين ﴿٨٠﴾﴾.

سووره‌تی ئینفیتار (انفطار)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "١٩" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی نازیعات (نازعات) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنفَطَرَتۡ ١ وَإِذَا ٱلۡكَوَاكِبُ ٱنتَثَرَتۡ ٢ وَإِذَا ٱلۡبِحَارُ فُجِّرَتۡ ٣ وَإِذَا ٱلۡقُبُورُ بُعۡثِرَتۡ ٤ عَلِمَتۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ وَأَخَّرَتۡ ٥﴾

واته: کاتێ ئاسمانه‌کان پارچه پارچه بوون و، ئه‌ستێره‌کان داوه‌رینه خواره‌وه، وه کاتێ ده‌ریاکان به هۆی بوومه‌له‌رزه‌ی زه‌وییه‌وه هه‌موو بوون به یه‌ك ده‌ریا، واته په‌رده له نێوانیاندا نه‌ما، وه له کاتێکدا گۆڕه‌کان هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه، واته به هۆی بوومه‌له‌رزه‌ی هاتنی قیامه‌ته‌وه ناوه‌کانیان ده‌رکه‌وت، له‌و کاته‌دا هه‌موو نه‌فسێ ئه‌زانێ به‌و کار و کرده‌وه باشانه کردوونی و به‌وانه‌یش نه‌یکردوون. یا به‌و کارانه له کاتی خۆیاندا کردوونی و به‌وانه دوای خستوون.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ ٱلۡكَرِيمِ ٦ ٱلَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّىٰكَ فَعَدَلَكَ ٧ فِيٓ أَيِّ صُورَةٖ مَّا شَآءَ رَكَّبَكَ ٨﴾

ئه‌ی ئاده‌میزاد! چی تۆی بایی کردووه به‌رابه‌ر به ته‌وانایی خودای خاوه‌ن به‌هره و به‌خشنده‌ی خۆت؟ ئه‌و خودایه که له نه‌بوون دروستی کردووی و، هه‌موو ئه‌ندامه‌کانی

بۆ ڕێکخستوویت و، پارچەکانی لەشتی بە شیاوی و گونجاوی بۆ دروست کردووی و، لە هەر شێوەیەکدا حیکمەتی گرتی تەرکیبی کردی.

بە سپی و سووری ڕەنگی مەرجانی   یا بە شێوەی جوان لە ئەسمەرانی
بە چاوی بازی دووربینی کەژاڵ   بە قامەتی سەرو بە وێنەی شمشاڵ
دەماخ بە پەرداخ بۆ هێزی حەواس   لە بۆ تەمیزی ئەنواعی ئیحساس
سینە دەفینەی هێزی لەتائیف   ئامادەی فەوزی نووری مەعاریف
دڵ بە ئیستیعداد بۆ فام و شوعوور   بۆ دەرکی ئەشیا لە نزیك و دوور
بە شکڵ و شێوەی هەیوولا و سوورەت   بووی بە سەرمەشقی ئەهلی بەسیرەت
ئەم نیعمەتانە خودا پێیداوی   لە دنیا دەرچوو شۆرەت و ناوی

☆☆☆

تۆ خوا پێم بڵێ ئەی جوانی بێعەیب!   خۆت تەشریفت برد بۆ عالەمی غەیب؟
عەرزەی حاڵی خۆت دا بە بارەگا   لەسەر ئەم شێوە تەرکیبت بکا؟
یا ئەو بە کەرەم تۆی ئیختیار کرد   سوورەتنومایی بە تۆ ئیزهار کرد؟
دیارە هۆشیاری بە شێوەی ئینساف   بە فەزڵی خودا ئەکەی ئیعتیراف
جا مادام وایە بۆ حەق نانای؟   لە سەر نیعمەتی بۆ بێسوپاسی؟

☆☆☆

چاو بۆ موتالای ئاساری قودسە   نەك بۆ تەماشای ئارەزووی نەفسە
زمان بۆ زیکر و دەرسی بەسوودە   نەك لە بۆ باسی غەیرە مەقسوودە
گوێ بۆ بیستنی دەرسی عولوومە   نەك بۆ بیستنی ئاوازی بوومە
دەس بۆ نووسینی نامەی نەسرەتە   نەك بۆ دەس خامەی نامەی حەسرەتە
دەی تا کەی پەڕەی عومرت ئەکەی تەی   چاو هەڵنابڕی ڕوو لە خودا کەی؟
گیانی عەزیزم تا ماوەت ماوە   کۆتایی بێنە لەم دانەو داوە!

وەرگەڕێرەوە بە تەوبەی نەسووح | بەڵکوو بۆ گیانت بێتەخوار فوتووح
چەن ساتێ ماوە لە کاتی حەیات | بیکە بە پایەی دەسمایەی نەجات
بپاڕێرەوە لە بارەگای غەیب | بۆ کوژانەوەی سیانامەی عەیب
ئەوەن بێ پەیە دەریای ئیحسانی | ئەتبەخشێ لە گشت بارەی نوقسانی
«نامی» ئەناڵێ لە دەرگای رەحمەت | بۆ عەفوی خۆی و ماباقی ئوممەت

﴿كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ
﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ
﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ
﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا
وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ﴿١٩﴾﴾

نەکا کەس بایی ببێ وەکوو کافرەکان کە ئەم فەرموودەی خودا لە شانیانا هاتووە و ئەڵێت: بە راستی ئێوە بێباوەڕن بە دین و، بە راستی چەن نیگابانی گەورە و بەڕێز لە لای خودا وان بە راسەرتانەوە و بە فەرمانی خودا بیر و باوەڕ و کردەوەکانتان دەنووسن و، زانا و ئاگادارن بە هەموو شتێ کە ئێوە ئەیانکەن. وە پوختەی نووسراوەکەیشیان ئەوەیە کە: بێ گومان پیاوە موسوڵمانە خێرۆمەندەکان لە رۆژی قیامەتدا وان لە ناو ناز و نیعمەتدا. وە کافرە بەدڕەوشتە بەدکارەکانیش وان لە دۆزەخدا و لە رۆژی تۆڵە و لێپرسینەوەدا ئەچنە ناو دۆزەخەوە. وە تۆ چووزانی رۆژی تۆڵە چییە؟ هەمتریش تۆ چووزانی رۆژی تۆڵە کام رۆژەیە؟ رۆژێکە هیچ کەسێ خاوەن هیچ شتێ نییە و، هیچ کەس هیچی بۆ کەسیتر بۆ ناکرێ بە یاسای عەداڵەت، هەرچەند بە بارەی فەزڵ چارەی هەندێ کار ئاسانە. وە لەو رۆژەدا هەموو کار و بارێ و هەموو بەخشین و قارێ هەر بۆ خودایە و، هەر وەهایە هەتا هەتایە.

سووره‌تی موته‌ففیفین (مطففین)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٣٦" ئایه‌ته، ئه‌مه دوا سووره‌تێکه که له مه‌ککه‌دا هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَيۡلٞ لِّلۡمُطَفِّفِينَ ١ ٱلَّذِينَ إِذَا ٱكۡتَالُواْ عَلَى ٱلنَّاسِ يَسۡتَوۡفُونَ ٢ وَإِذَا
كَالُوهُمۡ أَو وَّزَنُوهُمۡ يُخۡسِرُونَ ٣ أَلَا يَظُنُّ أُوْلَٰٓئِكَ أَنَّهُم مَّبۡعُوثُونَ ٤
لِيَوۡمٍ عَظِيمٖ ٥ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلنَّاسُ لِرَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٦﴾

وه‌یل: هاواره، یا شوێنێکی ناهه‌مواره له ناو دۆزه‌خدا بۆ ئه‌و که‌سانه‌یه که «موته‌ففیفین»ن واته ترازووبازی ئه‌که‌ن: کاتێ که به مه‌ن و پێوانه یا به کێش و ترازوو شتێکیان بۆ خۆیان له ماڵی خه‌ڵك پێوانه کرد به ته‌واوی وه‌ری ده‌گرن، وه کاتێ شتێ به پێوانه یا به کێشانه بده‌ن به یه‌کێ گزی و دزی لێ ئه‌که‌ن و، ماڵه‌که‌یان به ته‌واوی ناده‌نێ و، زیانیان لێ ئه‌ده‌ن. ئایا ئه‌م ئاده‌میزادانه باوه‌ڕیان به‌وه نییه که بێ‌گومان له رۆژی قیامه‌تدا زیندوو ئه‌کرێنه‌وه؟ ئه‌و رۆژه رۆژێکی گه‌لێ گه‌وره‌یه و کاری گه‌وره تیایا روو ئه‌دا. ئه‌و رۆژه‌یه که ئاده‌میزاد رائه‌وه‌ستێنرێن بۆ لێپرسینه‌وه و کێشانه‌ی کرده‌وه و بیر و باوه‌ڕیان له لایه‌ن خودای په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌وه.

له فه‌رمووده‌ی حه‌زره‌تدایه ﷺ: پێنج گوناح هه‌ن پێنج به‌ڵایان له‌گه‌ڵدایه: هه‌ر گه‌لێ په‌یمان بشکێنن خودا دوژمنه‌کانیان به‌سه‌ردا زاڵ ئه‌کا. وه هه‌ر گه‌لێ حوکم

بە غەیری دەستووری خودا بکا فەقیری زاڵ ئەبێ بەسەریانا. وە هەر قەومێ زیناکردن بڵاوببێتەوە تیایانا مردن زۆر ئەبێ لە ناویانا. وە هەر قەومێ لە پێوانە و کێشانەدا غەش بکەن گیرۆدەی قاتی ئەبن. وە هەر قەومێ زەکات نەدەن بارانیان لێ ئەگیرێتەوە.

لە ئیبنوعومەرەوە دەگێڕنەوە ﵄ کە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: ڕۆژێك دەبێ کە خەڵك بۆ خودای جیهان ڕائەوەستن ـ کە ڕۆژی پرسیارە ـ ئەوەندە ئەوەستن هەتا یەکێکیان هەتا نیوەی گوێچکەی لە عەرەقی خۆیدا ئەچەقێ.

﴿كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ۝٧ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سِجِّينٌ ۝٨ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ
۝٩ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ۝١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا
كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝١٣ كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ
قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ۝١٤ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ۝١٥ ثُمَّ إِنَّهُمْ
لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ۝١٦ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ۝١٧﴾

«کلا» بۆ زەجر و لۆمە و سەرزەنشتە لە کردەوەی تەتفیف و بێئاگابوون لە زیندوو بوونەوە و پرسیار و کێشانە. بە ڕاستی نامەی کردەوەی ئەو کەسانە کە لە ڕێگەی ڕاست لائەدەن وا لە ناو «سجّین»دا، وە تۆ چووزانی «سجین» چییە؟ سیجین کتێبێکی گەورەیە کە نامەی کردەوەی ئەو ئادەمیزادە بەدکارانە لەوێدا نووسراوە. جا هاوار لەو ڕۆژی هێنانی دەفتەری کردەوەیە! هاوار بۆ ئەوانە کە باوەڕیان بە خودا و ئایین و یاسای ئیسلام نەکردووە. ئەو بێباوەڕانە کە باوەڕیان بە ڕۆژی لێپرسینەوە و تۆڵە نییە و بە درۆی ئەزانن.

وە کەس ئەم ڕۆژە بە درۆ دانانێ یەکێ نەبێ کە بە تەواوی لای دابێ و لە ناو تاوان و بەدکاریدا نوقم بووبێ؛ بە جۆرێ کاتێ کە ئایەتەکانی ئێمەی بەسەردا بخوێنرێتەوە

ئەڵێ: ئەمانە لە ئەفسانە و چیرۆکە کۆنەکانە کە لە ناو پێشینانا باو بوون! حاشا شتی وا نییە. بەڵام ئەوانە تاوان و بەدکارییەکانی خۆیان بوون بە پەردە و وان بەسەر دڵیانەوە و دڵیان داگرتوون و ئیتر هیچ وەرناگرێ و هیچی تێ ناچێ.

باسی پەردەکەیش مەکە. ئەو کەسانە لە رۆژی قیامەتدا لە دیتنی خودای تەعالا بێبەش و مەحجووبن و، لەو بەشە گەورەدا بارەیان نییە. وە پاش ئەوەیش ئەوانە ئەخرێنە ئاگری دۆزەخەوە. دوای ئەوەیش پێیان ئەوترێ: ئەمە ئەو ئاگرەیە کە ئێوە بە درۆتان دائەنا و بە پێغەمبەرەکانتان ئەوت: شتی وا نییە و ئەم باسانەی ئێوەی ئەفسانەی پێشینانەکانە.

لە ئەبووهورەیرەوە ﵁ دەگێڕنەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کاتێ بەندەیێ لە بەندەکانی خودا گوناحێکی کرد نوختەیەکی رەش لەسەر دڵی پەیدا ئەبێ، جا ئەگەر دەسبەردار بوو تەوبەی کرد و داوای لێخۆشبوونی لە خودا کرد دڵی رووناك ئەبێتەوە. وە ئەگەر گەڕایەوە بۆ سەر گوناحەکە و تەوبەی نەکرد ئەوە ئەو نوختە رەشە زیاد ئەکا هەتا بەرز ئەبێتەوە بەسەر دڵیا و دڵی بە تەواوی دائەگرێ. ئەمە ئەو «ران»ەیە کە خودا فەرموویەتی: ﴿كلا بل ران على قلوبهم﴾

﴿ كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ
مَّرۡقُومٞ ﴿٢٠﴾ يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ
﴿٢٣﴾ تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ﴿٢٥﴾
خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسۡنِيمٍ
﴿٢٧﴾ عَيۡنٗا يَشۡرَبُ بِهَا ٱلۡمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ ﴾

واز لە کردەوەی ناهەموار بێنن و کاری باش بکەن، بە راستی کیتابچەی خاوەن کردەوە باشەکان وا لە ناو «علیین»دا، تۆ چووزانی «علییون» چییە؟ کتێبێکی گەورەیە

لە لایەنی فریشتەی خوداوە نووسراوە فریشتە نزیکەکانی بارەگای خودا حازر و ئاگادارن لە نووسینەوەی و ئەوان نووسیویانەتەوە. واتە وەکوو چۆن نامەی کردەوەی خراپە ئەنێررێ بۆ سیجین کە کتێبە گەورەکەی کردەوە خراپانە، نامەی کردەوە باشەکانیش بۆ ناو «علیین» ئەنێررێ.

وە لە ناو «علیین»دا نووسراوە: بێ‌گومان ئادەمیزادە باشەکان وان لە ناو نیعمەتی بەهەشتا، وە وان لەسەر کورسییە بەرزە بەرێزەکان، ئەڕوانن بە ناو بەهەشتەکانا و لە دەم و چاویانا جوانی و سیمای نیعمەتداری ئەناسی. وە ئەوانە ئاودێری ئەکرێن لە شەرابێ لە ناو بلوورێکی مۆرکراوا، کە مۆرەکەی میسکی بێن‌خۆشە. وە بۆ پەیدا کردنی شەرابی وا با داخوازان بەرانبەرکێ بکەن و خۆیان بۆ کاری وا پیرۆز ماندوو بکەن. وە ئەو ئاوەیش کە تێکەڵی ئەو شەرابە ئەکرێ لە سەرچاوەی «تەسنیم» هێنراوە کە سەرچاوەیەکی نزیکانی بارەگای باری ئاوی لێ‌ئەخۆنەوە.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ كَانُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا۟
بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ ٱنقَلَبُوا۟ فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا
رَأَوْهُمْ قَالُوٓا۟ إِنَّ هَـٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَآ أُرْسِلُوا۟ عَلَيْهِمْ حَـٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾
فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾
هَلْ ثُوِّبَ ٱلْكُفَّارُ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾﴾

بە راستی ئەو کەسانە کە خاوەن تاوان و کردەوە خراپن کاتی خۆی لە دنیادا بە خاوەن ئیمانەکان پێئەکەنین و گاڵتەیان پێ‌ئەکردن و، کاتێ بە لایانا رائەبوردن بە چاو ئیشارەیان بۆ یەکتر ئەکرد بە مەبەستی سووکی و گاڵتە کردن بە موسوڵمانەکان، وە کاتێ ئەگەڕانەوە بۆ ناو کۆمەڵە و خێزانی خۆیان بە شادمانییەوە ئەگەڕانەوە لەسەر

ئەو کەشخەکردنیانە بەسەر موسوڵمانەکانا. وە کاتێ چاویان پێیان ئەکەوت ئەیانوت: ئەمانەی لە یاسای بتپەرستی لایان داوە گومڕان. ئەم قسانەیشیان ئەکرد و ئاوا درێژدادڕییان دەکرد لەگەڵ ئەوەیشدا ئەمان نیگابان و بەرپرسیاری موسوڵمانەکان نەبوون و بۆ ئەوە نەنێررا بوون کە نیگابانی ئەوان بن. جا ئەمڕۆیش موسوڵمانەکان بە کافرەکان پێئەکەنن لە بەهەشتدا و، بەسەر کورسی بەرزەوە بە بەهەشتدا ئەڕوانن. جا ئایا کافرەکان تۆڵەی ئەوەیان درایەوە کە لە دنیادا دەیان کرد و، ئایا گەیشتن بەوەی کە شیاوی بوون؟ وەڵام ئەمەیە: بەڵێ:

پەروەردگاری زانای تەوانا — دوو دادگای وای بۆ عالەم دانا
یەکەم دادگای عەزابی «أدنی» — بۆ بیرکردنەوەی هۆشیاری زانا
لەم رووی جیهانا بە دەسبەسەری — بە کزی و لاتی و بە دەربەدەری
دەرگای ئەم سیجنەی لێئەکرێتەوە — بەڵکوو لە تاوان بگەڕێتەوە
دادگای دووهەم ناوی «سەقەر»ە — دوژمنی گیانی پەری و بەشەرە
پەنا بەو خودا ئەم سیجنەی دانا — لە دەرد و ئێشی هانامە، هانا
خودا! بە کەرەم لای بدە لێمان — ئالآی سەتاری ببەخشە پێمان

سووره‌تی ئینشیقاق (انشقاق)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌، "٢٥" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی ئینفیتار (انفطار) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنشَقَّتۡ ۝١ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ۝٢ وَإِذَا ٱلۡأَرۡضُ مُدَّتۡ ۝٣
وَأَلۡقَتۡ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتۡ ۝٤ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ۝٥ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ
كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ۝٦﴾

کاتێ که‌ ئاسمان له‌ت له‌ت و پارچه‌ پارچه‌ بوو و تۆزی وه‌کوو هه‌ور لێ ده‌رچوو، بۆ فه‌رمانی خودای خۆی ئاماده‌ بوو، رام بوو، گوێی بۆ گرت. (واته‌ ئه‌وه‌ی که‌ خودا ویستی هات به‌سه‌ریا). وه‌ کاتێ که‌ زه‌وی ته‌خت راکشا و درێژ بوو، یانی کێوه‌کانی له‌سه‌ر نه‌ما و بوون به‌ گه‌رد و تۆز و ، رووی زه‌وی ساف بوو، وه‌ ئه‌وه‌ی تیایا بوو له‌ ماده‌ی به‌ نرخ، له‌ دانراو و دروستکراو فرِه‌ی دایه‌ ده‌ر و، له‌ واقیعا فه‌رمانی خودای به‌جێهێنا و، قیامه‌ت هاته‌ جێ. ئه‌ی ئاده‌میزاد تۆ بۆ لای خودای خۆت رائه‌که‌یت بۆ وه‌رگرتنی پاداشی کرده‌وه‌ت به‌ راکردن. واته‌ به‌ قه‌سد و دڵ پێدان و دڵ پێوه‌ بوون.

﴿فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۝٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ۝٨
وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ۝٩ وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهۡرِهِۦ ۝١٠ فَسَوۡفَ

﴿يَدْعُواْ ثُبُورًا ﴿١١﴾ وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فِىٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾ إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن
لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾ بَلَىٰٓ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾﴾

بوخاری و موسلیم لە عائیشەوە ﵂ دەگێڕنەوە ئەڵێت: بیستم کە حەزرەت ﷺ ئەیفەرموو: کەس حسێبی ناکرێ لە قیامەتا ئیللا بە هیلاکا ئەچێ! منیش عەرزم کرد: ئەی پێغەمبەر! خودا بمکا بە قوربانت، ئەوە نییە خودا ئەفەرموێت: ﴿فأما من أوتي كتابه بيمينه فسوف يحاسب حساباً يسيراً﴾؟ جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەوەی کە لە قورئاندا ئەفەرموێت حیسابە لەسەر دیمەن و ڕانواندن و مەبەست حەقیقەتی موناقەشە و حیساب نییە. ئەگەرنا هەرکەسێ موناقەشەی لەگەڵدا بکرێت لە حیسابدا بەرباد ئەبێ.

پەنا بە خودای بەخشندەی وەهاب — لە موناقەشە و تەدقیقی حیساب
ئەسبابی تاعەت خودا ئەینێرێ — هێزی هیمەتیش هەر ئەو ئەیسپێرێ
ئیخلاسیش ئەگەر بێنێتە رووی کار — زەڕەی لە نرخا ئەژی بە ملیار
جا ئەگەر خودایش نیعمەت بژمێرێ — لەسەر ئەو کەسە تاعەت ئەژمێرێ
باش دەرئەکەوێ هەرچی تاعەتە — ناگا بە سوپاس بۆ ئەو نیعمەتە
ئەمجار پێم بڵێ: چیت وا بە لاوە — بیکەی بە تاعەت بە لای خوداوە؟
خودا! تۆ خودا و ئێمە بەندەی تۆ — بیکە بە خاتر دۆستی کۆنە و نۆ
یانی موحەممەد ڕەهبەری ئیسلام — ببەخشە لێمان تاوان «بالتمام»

واتە: جا کاتێ مەیدانی حیساب ئەگیرێ هەرکەسێ نامەی کردەوەی بدرێ بە دەستی ڕاستیەوە ئەوە لە کاتی حیسابا حیسابی بە ئاسانی لەگەڵدا ئەکرێ. موناقەشەی لەگەڵا ناکرێ لە هەندێ شتی وردی وەهادا کە ئادەمیزاد بە زەحمەت ئەتوانێ خۆییان لێ ڕزگار بکات. وە پاش تەواو بوونی حیسابەکەی بە ئاسانی ئەگەڕێتەوە بۆ ناو خاو و خێزان و ماڵ و منداڵی، یا بۆ لای هۆزی، یا بۆ لای برادەرانی لە دینا، بە شادی.

وە هەر کەسێکیش نامەی کردەوەی لە لای پشتیەوە پێ بدرێ ئەوە جیهانی لەسەر تەنگ ئەبێ و دەست ئەکا بە هاوار کردن و ئەچێتە دۆزەخ. وە ئەگەر نازانن بۆچی وای بەسەر دێ؟ بزانن! لەبەر ئەوەیە کە کاتی خۆی لە ناو هۆز و خزم و خوێشەکەیا کەشخەچی و خاوەن فیز و دەماری بێ‌ئەساس و بایی بوو بوو بە خۆی و بە ژیان و دارایی خۆی و، قسەی راستی نەدەبیست، وە گومانی وا بوو هەرچی بکا لەسەری ئەڕوا و، ناگەڕێتەوە بۆ لای خودا و، پرسیاری پاشەڕۆژی نییە. واتە باوەڕی بە رۆژی قیامەت نەبوو. خەیر گومانەکەی پووچ بوو، بە راستی خودا بینا بوو بە حاڵی لە دنیادا و خودایێ وا ئاگادار بێ ئەبێ دادگایەکی ببێ و حیساب و کیتابێکی ببێ بەسەر جیهانا.

﴿فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾
لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ﴿١٩﴾ فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ
ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ۩ ﴿٢١﴾﴾

سوێند ئەخۆم بەو کەسە کە رووناکی پاش رۆژ ئاوابوون بە ناسکی و بێ‌زیانی رائەگرێ! وە بەو کەسە شەوی تاریك دێنێتە پێشەوە لەگەڵ ئەو شتانەدا کە دای‌ئەپۆشێ لە کردەوەی پەنامەکی و لە دەرچوونی دڕندەی دەشت و دەر و کێوان و زاڵبوونی خاوەن حەق بەسەر دوژمنانا! یا سوێند بەو نوێژ و تاعەتە کە لە خەڵوەتی شەودا بە ئیخلاسی دڵ لەبەر رەزای خودا ئەکرێ، وە ئەو خێرانە ئەبەخشرێتەوە تیایا و کەس پێیان نازانێ! وە بەو کەسە کە مانگی دروست کردووە و دەری‌ئەخا بەسەر عالەمدا لەو کاتەدا بە تاوی رووناکی پڕ ئەبێتەوە. واتە لە شەوی چواردەدا بە دەوام بە بێ‌تێکچوونی یاسا و نیزام! بەو پەروەردگارە ئەم کارانەی پێ‌ئەکرێ ئەی ئادەمیزاد ئێوە سواری چەن کار و باری ناهەموار ئەبن لە پاش ئەوە کە کاری‌ترتان رەد کرد تەنگوچەڵمەتان بەسەرا دێ لە لەشی خۆتان و نەوە و دەست و پەیوەندتانا، وە لە

پەیدا کردنی ژیوارا و لە بەگژا چوونی دوژمنی ناهەموارا و، لە ئازار وەرگرتن لە کردەوەی بێسوودا و، لە مردن و ئازاری سەرەمەرگدا و، لە سزا و پرسیاری گۆڕا و، لە زیندوو بوونەوە و لێخوڕین بۆ کۆمەڵگای مەیدانی قیامەت و، پرسیاری کردەوە و، بردن بۆ دۆزەخ و، سزای ئاگر و تۆڵە لێسەندنەوەی کردەوەی ناڕەواتانا. دەی کە ئیمان ناهێنن چیتان دەس ئەکەوێ؟ وە کاتێ قورئانی پیرۆزیان بەسەردا ئەخوێنرێ بۆچی سەر دانانەوێنن و بۆچی فەرمانبەری ناکەن و بە راستی سوجدە بۆ خودا ناکەن؟

یاخود وتار لەگەڵ یارانیایە و ئەفەرموێت: سوێند ئەخۆم ئێوە سواری پایەی بەرز ئەبن لە پاش پایە، دەعوەت و پەیام و ئایینتان لە جیهاندا بلاو ئەبێتەوە و، ناو و شۆرەتی بەرزیتان دنیا دائەگرێ و، خودا بەرزت ئەکاتەوە بۆ عالەمی ئاسمان و عەرش و بۆ موناجات لەگەڵ خۆیا و، کۆچت پێ ئەکا بۆ مەدینە، ئەمجار لە پایەی پەنامەکی بەرز ئەبیتەوە بۆ پایەی ئاشکرا کاری و، لە پایەی بەرگری لە نەفس و گیانەوە بۆ سوپاکێشی و، لە ولاتی عەرەبستانەوە بۆ باقی جیهان و، لە نەزانی ئوممەتەوە بۆ زانیاری و لەتائیفی بەرز و بالا... ئیتر ئەم کافرانە بۆچی سەر بۆ حەق دانانەوێنن و، بۆچی باوەڕ بە خودا ناکەن؟

﴿بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ أَجۡرٌ غَيۡرُ مَمۡنُونِۭ ﴿٢٥﴾﴾

کافرەکان هەر لەسەر بێباوەڕی و بەدکاری خۆیان ئەمێننەوە و خودا زاناترە لەوان بەوەی وا لە دڵیانا لە دوژمنی و کینە بەرابەر بە موسوڵمانەکان. جا موژدەیان بدەرێ بە سزایەکی سەخت و ئێش گەیێن، ئەوانەیان نەبێ کە باوەڕ دەکەن، و کردەوەی باش ئەکەن ئەوانە پاداشێکی نەبڕاوەیان هەیە.

سووره‌تی بورووج (بروج)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌، "٢٢" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی شه‌مس (شمس) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَٱلْيَوْمِ ٱلْمَوْعُودِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قُتِلَ
أَصْحَٰبُ ٱلْأُخْدُودِ ﴿٤﴾ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلْوَقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا
يَفْعَلُونَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا۟ مِنْهُمْ إِلَّآ أَن يُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ
ٱلْحَمِيدِ ﴿٨﴾ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ
شَهِيدٌ ﴿٩﴾﴾

سوێند به‌ ئاسمانی خاوه‌ن بورج، واته‌ خاوه‌ن ده‌رگای گه‌وره‌، یا خاوه‌نی ئه‌ستێره‌ گه‌وره‌کان، یا خاوه‌نی ماوا و شوێن بۆ مانگ وه‌کوو له‌ جێگه‌ی خۆیدا باس کراوه‌. یا خاوه‌ن دوازده‌ بورجه‌ مه‌شهووره‌که‌ که‌ بریتین له‌ بورجی حه‌مه‌ل و، سه‌ور و، جه‌وزاء بۆ به‌هار. وه‌ سه‌ره‌تان و، ئه‌سه‌د و، سونبوله‌ بۆ هاوین. وه‌ میزان و، عه‌قره‌ب و، قه‌وس بۆ پاییز. وه‌ جه‌دی و، ده‌لو و، حووت بۆ زستان. سوێند به‌ رۆژی واده‌پێدراو بۆ پاداشی خێر و شه‌ڕ که‌ رۆژی قیامه‌ته‌ و به‌ رۆژی شایه‌ت له‌سه‌ر خێر که‌ رۆژی جومعه‌یه‌ و شایه‌تی ئه‌دا له‌سه‌ر هاتن و نه‌هاتنی موکه‌لله‌فه‌کان بۆ نوێژی جومعه‌!

وە بە رۆژی مەشهوود کە رۆژی عەرەفەیە! سوێند بە هەموو ئەمانە کافرەکانی مەککە، ئەوانەیان دەوام لەسەر کوفر و سزادانی موسوڵمانان ئەکەن مەلعوونن و دوورن لە رەحمەتی خودا، وە کوو «اصحاب الأخدود». یاخود مەعنای سوێندەکان ئەڕژێ بەسەر جوملەی ﴿قتلأصحاب الأخدود﴾! واتە سوێند بە خالیقی ئەوانە کە باسمان کردن «أصحاب الأخدود» شیاوی دوعای بەقارن و، بەرباد ئەبن لە ئاگری دۆزەخا. ئەو کۆمەڵە ستەمکارە کە خەندەکیان هەڵئەکەند و ئاگریان تێدائەکردەوە، ئاگری خاوەن سووتەمەنی و بە بڵێسە و گڕی بەرز. وە ئەو ئیستیحقاق و شیاوی بۆ سزایانە دامەزرا لەو کاتەدا کە ئەوان بەسەر ئەو خەندەکە پڕ لە ئاگرانەوە دانیشتبوون و سەیری خاوەن ئیمانەکانیان ئەکرد کە ئەخرانە ناو ئەو ئاگرەوە و ئەسووتێنران، وە ئەوان ئاگاداری ئەو کارەساتە بوون کە بەسەر موسوڵمانەکانیانا ئەهێنا. وە کە ئەمەیش بەو خاوەن باوەڕانە دەکرا هیچ خراپەیەکیان نەبوو ئەوە نەبێ کە ئیمانیان بە خودا ئەهێنا، خودایێ کە خاوەن عیزەتە و ستایش کراوە لەسەر هەموو کارێ لە کارەکانی. ئەو خودایە کە موڵکی ئاسمانەکان و زەوی بۆ ئەوە و ئەو ئاگاداری هەموو کارەساتێکە.

دەگێڕنەوە: پاشایەك بووە جادووگەرێکی هەبوو، کاتێ گەیشتە تەمەنی پیری غولامێکی نارد بۆ لای کە فێری جادووگەری بکا، وە ئەو غولامە هەموو رۆژێ ئەڕۆیشت بۆ لای جادووگەرەکە دەرسی وەرئەگرت، وە لە رێگەیدا راهیبێ هەبوو لای ئەدا بۆ لای و، بە خواستی خودا دڵی بۆ لای دین راکێشا و رۆژ بە رۆژ دیانەتی باشتر ئەبوو. رۆژێ لە رێگەکەیا مارێکی دی رێگەی لە خەڵك گرتبوو، ئەویش بەردێکی هەڵگرت و وتی: خودایا! ئەگەر راهیبەکەت لە جادووگەرەکە خۆشتر دەوێ ئەم مارە بکوژە، وە بەردەکەی لێدا و مارەکەی کوشت. ئەو غولامە دڵی لەسەر ئەوە دامەزرا کە راهیبەکە راستە و، رۆژ بە رۆژ ئیش و کاری بەرز ئەبووەوە و بە رەزای

خودا ئیشی لە وزە بەدەری دەکرد، هەتا وای لێ‌هات کوێری سکومای خۆش ئەکردەوە و، بەڵەکی رزگار ئەکرد و، دوعای بۆ چاکبوونەوەی نەخۆش ئەشیا.

وە لەو سەردەمەدا وەزیری پاشا نەخۆش کەوت و ئەو غولامە دوعای بۆ کرد و چاك بووەوە، پاشا لێی پرسی: چۆن چاك بوویتەوە؟ وتی: خودا شیفای بۆ ناردم. پاشا تووڕە بوو سزای دا، هەتا پێی وت: من بە هۆی غولامەکەی خۆتەوە شیفام بۆ هات. وە پاشا ناردی غولامەکەیان هێنا، سزای ئەویشی دا هەتا وتی: ئەو راهیبە فێری دوعای کردووم. پاشا ناردی راهیبەکەیان هێنا، فەرمانی دا بە مشار کردیان بە دوو پارچەوە و، غولامەکەیشی نارد بۆ کێوێ هەتا لەو کێوەوە بیخەنە خوارەوە. وە غولامەکەیان برد بۆ لووتکەی کێوەکە، لەوێدا غولامەکە لە خودا پاڕایەوە هەتا ئەو زەوییە کەوتە بوومەلەرزە و هەموو ئەو خەڵکە لەگەڵیا بوون لە کێوەکەوە هەڵدێران و مردن و، غولامەکە دەرچوو رۆیشتەوە بۆ شار!

ئەمجار پادشا لە کەشتیدا ناردی بۆ وڵاتێکی دوور بەڵکوو بخنکێ، کاتێ کەشتی کەوتە جووڵە و ئەڕۆیشت هەڵگەڕایەوە و هەموو خەڵکەکە خنکان تەنیا غولامەکە نەبێ ئەو بە تەنیا رزگار بوو! ئەمجا غولامەکە گەڕایەوە بۆ لای پاشا پێی‌وت: ئەگەر ئەتەوێ من بکوژی بۆت ناکرێ هەتا هەموو خەڵکەکە گرد ئەکەیتەوە و تیرێ لە تیردانەکەی خۆم دەربێنە و بڵێ: «بسم‌اللّٰه رب الغلام» پاشا وای کرد، وە کاتێ کوڕەکە بەو جۆرە لە بەرچاوی خەڵکەکەدا مرد، هەموو خەڵکەکە موسوڵمان بوون. وە پاشا زۆر لە حاڵی خەڵکەکە پەرێشان بوو. فەرمانی دا کە خەندەکی دوور و درێژ هەڵکەنن و ئاگری تیا بکەنەوە و هەرکەس نەگەڕایەوە بۆ لای دینی پاشا بیخەنە ناو ئەو ئاگرە! تا ژنێکیان هێنا منداڵێکی لە باوەشدا بوو لە ترسی منداڵەکەی خۆی گرت لە چوونەناو ئاگرەکە، لەو کاتەدا منداڵەکە هاتە زمان وتی: دایە برۆ بۆ ناو ئاگرەکە و بزانە کە تۆ

لەسەر حەقی! جا ژنەکە رۆیشتە ناوی و لەسەر ئایینی راستی خۆیان مانەوە هەتا سووتان.

وە لە حەزرەتی عەلییەوە دەگێڕنەوە ﷺ ئەڵێ: هەندێ ـ یا پاشایەکی ـ ئاگر پەرست خوتبەی خوێندەوە و وتی: رەوایە بۆ ئینسان خوشکی خۆی مارەبکا و خەڵك بە قسەیان نەکرد، ئەویش فەرمانی دا چاڵیان هەڵکەند و ئاگریان تیا کردەوە و هەرکەس ئەو بیری ئەوەی وەرنەدەگرت دەیان سووتاند!

هەندێ ئەڵێن: کاتێ کە «نجران» نەسرانییان وەرگرت «ذی‌نواس»ی جوولەکە لە هۆزی «حمیر» خەڵکەکەی لە چاڵی ئاگردا سووتاند!

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَتَنُوا۟ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَـٰتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا۟ فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ لَهُمْ جَنَّـٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْكَبِيرُ ﴿١١﴾﴾

ئەو کەسانە کە خاوەن ئیمانەکان، لە پیاو و ژن، گیرۆدە ئەکەن و دواییش بیرناکەنەوە و ئیمان نایەنن و تەوبە لەو کردەوە نابارانە ناکەن، ئەوانە سزای دۆزەخ و سووتاندنێکی بەتین و لە ئەندازە بەدەریان بۆ بڕیار دراوە. واتە لەسەر کوفری کافران سزای ئاگری دۆزەخ هەیە و، لەسەر گیرۆدە کردنی خاوەن ئیمانەکانیش زیادە سزایان هەیە بە سووتاندنێکی بەتین، بە عەداڵەتی خودا.

وە ئەوانەیش ئیمانیان هێناوە و کردەوەی باش ئەکەن بێ‌گومان چەن بەهەشتێکیان بۆ بڕیاردراوە کە لە ژێر دارەکانیانەوە جۆگە ئاوی سافی زەلاڵ رەوان ئەبێ، وە ئەم بەهرە گەیشتنە بە پایەی گەورە لە لای خودای میهرەبانەوە.

﴿إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ ﴿١٤﴾ ذُو ٱلْعَرْشِ ٱلْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾﴾

بە راستی هەڵمەتی خودای تۆ بۆ سەر ئەوانە کە دوژمنی دین و ئایینن و ئازاری موسوڵمانان ئەدەن زۆر سەخت و گرانە، خودا هەر کاتێ دوژمنی دین بگرێ زۆر بە توندی ئەیگرێ. خودا ئەگەر درەنگی بکا لە سزادا هەندێ دوای بخات لەبەر حیکمەتێکە، کاتێ کەوتە تۆڵەسەندنەوە هەرگیز مۆڵەت نادا. خودا زۆر تەوانایە، بۆ تەوانایی ئەو بەسە کە ئینسانی لە نەبوون دروست کردووە و لە پاش مردن دووبارە زیندوویان ئەکاتەوە.

وە خودا تاوانبەخش و میهرەبانە ئەگەر بەندەکان روویکەنە خودا و ئیقرار بە گەورەیی ئەو بکەن، وە خودا خاوەنی عەرشی بەرین و بەڕێزە.

وە یا خودا گەورەیە لە زات و سیفات و ئەفعالا. وێنە نە بۆ زاتی هەیە، نە بۆ سیفاتی و، نە بۆ ئەفعالی.

زاتی پاکی ئەو دارای کەماڵە ــ نوقسانی سیفات بۆ ئەو مەحاڵە
ئەفعالی وەکوو سیفاتی وایە ــ هەر کارێ چەنها حیکمەتی تیایە

وە خودا خواستی لەسەر هەرچی بێ بێگومان ئەیکا، وە هەرچی خواستی لێ نەبێ، نابێ و نایکا. لە حەدیسی شەریفدایە: «ما شاء اللّٰه کان و ما لم یشأ لم یکن».

ئەوەی خواستی حەق لە بۆی نازڵ بێ ــ بێشوبهە و گومان ئەبێ حاسڵ بێ
«لن یصیبنا إلا ما کتب» ــ ئینسان بەم نەسە ئەبێ عاقڵ بێ
درکێ بێ مەیلی خودا لێت نادا ــ ئەگەر چی عاقڵ نابێ غافڵ بێ
شەو و رۆژ بڕۆ بۆ جەمعی ئەسباب ــ ئینسان لە ئەسباب نابێ ماتڵ بێ
بەڵام ئەسبابی کائینات هەموو ــ بە تەوفیقی حەق ئەبێ کامڵ بێ
هانایە «نامی» بۆ بارەگای حەق ــ بەڵکوو کەرەمێ بۆ ئەو واسڵ بێ

﴿هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ
﴿١٩﴾ وَاللَّهُ مِن وَرَائِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ
﴿٢٢﴾﴾

ئەی رەهبەر ئایا باسی سوپای پڕ جەفای قیبتییەکان و فیرعەون هاتووەتە لای تۆ؟ وە بەسەرهاتی گەلی سالّح لە نەتەوەی سەموودت بیستووە؟ کە چۆن لە فەرمانی خودا یاخی بوون و؟ چوون بە گژی سالّحدا و؟ چۆن بەرهەڵستی مووسایان کرد و؟ چۆن خودا رەگی لە زەویدا دەرهێنان؟ بە دڵ واز لەو باسانە بێنە، ئەوانەی لە قورەیش و هاوبیرەکانیان کوفری خودای خۆیان ئەکەن وان لە ئینکار و تەکزیبێکی نەبڕاوەدا، بەڵام وائەزانن لە دەستی خودا دەرئەچن؟ خودا لە پشتەوە دەوری داون، بە خۆیان نەزانیوە هەتا گەمارۆ دراون. واز لەم کافرانە بێنە راستی بە خەیاڵی کەس لە ناو ناچێ، ئەو وتارە کە بۆ تۆ هاتووە و کراوە بە یاسای ئیسلام قورئانێکی پیرۆز و خاوەن رێزە و بە خەتی قودرەتی خودا لەگەڵ باقی کتێبەکاندا لەسەر لەوح نووسراون و، لەوحیش پارێزراوە و دەستی قودرەتی خودا نەبێ نایگاتێ.

کەلامی خودا ئەوەی نەفسییە — سیفەتی زاتی پاکی قودسییە
نەحەرفە نە لەفز نە جینسی ئەسوات — خاسەی خودایە لە جوملەی سیفات
کەلامی لەفزی ئەمیش وەکوو ئەو — دوورە لە دەستی خەڵکی کۆنەو نەو
مەرقوومی خاسی «لوح المحفوظ»ە — بە عینایەتی خودا مەلحووزە
لە عەلاقەی عام بەرییە بەری — لە هێزی مەلەك ئادەمی و پەری
«لا یمسه إلا المطهر» — «یقدسه القلب المنور»
«نامی» بە فەیزی قورئانی عەزیم — ئەگات بە عەفوی رەحمانی رەحیم

سووره‌تی تاریق (طارق)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "١٧" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی به‌له‌د (بلد) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلسَّمَآءِ وَٱلطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلطَّارِقُ ﴿٢﴾ ٱلنَّجْمُ ٱلثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾﴾

سوێند ئه‌خۆم به ئاسمان و به تاریق! وه تۆ چووزانی تاریق چییه؟ تاریق ئه‌ستێره‌یه‌کی پڕته‌وداری وه‌هایه که په‌رده‌ی تاریکی ئاسمان ئه‌دڕێ. سوێند ئه‌خۆم به‌وانه! به ڕاستی هه‌موو نه‌فسێ له نوفووسی حه‌یوانی و نوفووسی ئینسانی نیگابانی له‌سه‌ره بۆ پاراستنی له‌و ئافاتانه که خودا ئه‌یه‌وێ پارێزراو بن لێیان.

﴿فَلْيَنظُرِ ٱلْإِنسَٰنُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّآءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِنۢ بَيْنِ ٱلصُّلْبِ وَٱلتَّرَآئِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُۥ عَلَىٰ رَجْعِهِۦ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى ٱلسَّرَآئِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُۥ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾﴾

ئه‌و ئاده‌میزاده که خودا نیگابانیه‌تی بۆچی وه‌ها له خودایێ یاخی ئه‌بێ که کرده‌وه‌کانی له جیهاندا دیاره؟ با ته‌ماشا بکا بزانێ خۆی له چی دروست‌کراوه؟ له ئاوێکی بازره‌قه‌به‌ستوو دروست‌کراوه که له نێوان ناوشانی پیاو و سه‌رسنگی ژن ده‌رئه‌چێ.

بە راستی ئەو خودایە کە لەو ئاوە خاوەن مایە ئەم ئادەمیزادەی دروست کردووە تەوانایە لەسەر زیندوو کردنەوە و پرسیار لێکردنی، وە لەو رۆژەدا زیندووی ئەکاتەوە کە هەموو ئەحواڵێکی پەنامەکی دەرئەکەوێ. وە لەو رۆژانەدا ئادەمیزاد لە گیانی خۆیدا هێزی دیفاع لە خۆیی نییە و، کەسیش نییە، بێجگە لە خۆی، هەوڵی بۆ بدا و یارمەتی بدا.

﴿وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلرَّجۡعِ ۝١١ وَٱلۡأَرۡضِ ذَاتِ ٱلصَّدۡعِ ۝١٢ إِنَّهُۥ لَقَوۡلٞ فَصۡلٞ ۝١٣ وَمَا هُوَ
بِٱلۡهَزۡلِ ۝١٤ إِنَّهُمۡ يَكِيدُونَ كَيۡدٗا ۝١٥ وَأَكِيدُ كَيۡدٗا ۝١٦ فَمَهِّلِ ٱلۡكَٰفِرِينَ أَمۡهِلۡهُمۡ رُوَيۡدَۢا
۝١٧﴾

سوێند بە ئاسمانی خاوەن باران! وە سوێند بە زەویی خاوەن نوفووزی هەناسەدار بۆ سەوز بوونی گیا و گوڵ! ئەم قورئانە فەرموودەی خودایە و فەرموودەیەکی وایە کە حەق لە ناحەق جیا ئەکاتەوە و واتەیەکی گەپ و گاڵتە نییە..

بە راستی ئەو کافرانە جۆرەها فرو فێڵ ئەکەن بۆ بەتاڵکردنەوەی قورئان و دوورخستنەوەی خەڵك لە باوەڕپێکردنی، وە ئێمەیش کاری خاوەن حیکمەتی ورد ئەکەین بۆ دامەزراندنی لە دڵی هۆشیارانا. جا تۆ مۆڵەتی ئەو کافرانە بدە بە مۆڵەتێکی وا لەگەڵ چاوەڕوانی بۆ ئەنجامی کاریاندا بێ تا ماوەیەکی کەم. هەتا حاڵێت بکەم چییان بەسەردا دێنم!

پەنجەی نەرمی تۆ ناگا بە پۆلاد ‌ ‌ ‌ ‌ فریاد لە هۆشی بێ‌هۆشان! فریاد!

سووره‌تی ئه‌علا (أعلی)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییيه‌كانه، "١٩" ئايه‌ته، دوای سووره‌تی ته‌كوير (تكوير) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿سَبِّحِ ٱسْمَ رَبِّكَ ٱلْأَعْلَى ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِى قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾
وَٱلَّذِىٓ أَخْرَجَ ٱلْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ﴿٦﴾ إِلَّا
مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾﴾

واته: ناوی پيرۆزی په‌روه‌ردگاری خۆت، كه له هه‌موو شتێ به‌رزتره، دوور بخه‌ره‌وه له‌وه به بێ رێز و حورمه‌ت به كار بێت، وه له‌سه‌ر مه‌عنای واقيعی خۆی به كاری بێنه.

وه يا خود ته‌قديس و ته‌نزيهی خودای خۆت بكه، كه له هه‌موو شتێ به‌رزتره. له نيسبه‌تدانی شه‌ريك و نوقسانی بۆ عيلم و خواست و كه‌لام و ته‌وانايی. وه باوه‌ڕت وه‌هابێ كه ئه‌و زاته خاوه‌نی هه‌موو كه‌مالاتێكه.

ئه‌و خودايه كه ئيبداعی عاله‌می كرد و ئيجادی مه‌وجووداتی كرد به ئيراده و زانستی خۆی و به هێزی قودره‌ت و ته‌وانايی خۆی و، رێكی خست بۆ ئه‌و كارانه كه بۆی دروست كردوون. وه ئه‌و خودايه كه ته‌قديری زات و سيفاتی مه‌خلووقاتی

خۆی کرد و هەر یەکێ لە هەر جۆر و کۆمەڵ و بەشێ لەوانەی شارەزا کرد بۆ جۆرێ بیر و باوەڕ و کار و کردەوە و ژین و ژیوار و تەمێ و تەربییە. وە ئەو خودایە کە گیای لەوەڕی گیانلەبەرانی لە زەوی دەرکرد بە نمێ باران و بە هەوای دەشت و کۆساران و دانیەبەر شەپۆلی هەواو بای خاوەن نەشە و نما و پڕتەوی رۆژی خاوەن سوود. جا پاش ئەوە کە ماوەی نەشەی تەواو بوو کردی بە پووشێکی رەش بام. واتە ئەو شەوق و شەفافە کە بووی نەیما و ئەو رەنگە بووی پەڕی.

وەکـــوو ئــینسانێ بـترسێ لە مــار — یــا لە ئـــینسانی هــاری ســتەمکار
رەنــگی ئــاڵی رووی زەرد ئـەبێتەوە — خـــەتی شـــیرینی ئـــەکوژێتەوە
ئەو خوێنەی وەکوو یاقووت وەهایە — ئـەبێ بـە ئـاوی بـێ‌رەنگ و سـایە
خـۆشی نـامێنێ لە نـاو دەروونـی — بـوونی وەرئـەگرێ شـێوەی نـەبوونی
خـودا بـە کـەرەم بـە مـیهرەبانی — بــــمانپارێزێ لە پــــەرێشانی
ئیرشادمان بکا بۆ عـەقڵ و ویـجدان — بـۆ نـیشاندانـی ویـجدان بـە مـەردان
بــە راســتی دنــیا گــیای بــەهارە — لە پـاش مـاوەیێ پـووشی کـۆسارە
کـەسمان نەبـینی تـا سـەر بە بـارێ — بــژی بــە خــۆشی لە رۆزگــارێ

وە بە تەئکید لەسەر زمانی جوبرەئیلی ئەمین قورئانت پێ ئەخوێنین و تۆیش هیچت لێی لە بیر ناچێتەوە، ئەو شتە نەبێ خواستی خودا وەهابێ لەبیرت بچێتەوە، وەکوو ئەو ئایەتە کە خوێندنەوەی نەسخ کراوەتەوە، وەکوو ئایەتی ژمارەی «رضاع»ێ کە تەئسیر بکا، وە ئایەتی رەجم بۆ پیاو و ژنی زیناکار لە کاتی «احصان»دا. بە راستی خودا بە ئەحواڵی ئێوە ئەزانێ، ئەوەی دیارە و ئەوەی پەنهانە و، مەیدانی ئەوە نادا هیچت لە بیر بچێتەوە و، ئامادەیشت ئەکەین بۆ رێگەیێ کە ئاسان بێ بۆ زاڵبوون بەسەر لەبەر کردنی قورئانی پیرۆزدا؛ وەکوو تەوفیقی دەور کردنەوەی قورئان، یا وەکوو هێزدان بە هێزی لەبەر کردن بۆ زەبت و راگرتنی ئەحواڵ.

﴿فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ ٱلذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا ٱلْأَشْقَى ﴿١١﴾
ٱلَّذِى يَصْلَى ٱلنَّارَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ
﴿١٤﴾ وَذَكَرَ ٱسْمَ رَبِّهِۦ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾ بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَٱلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ
وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَٰذَا لَفِى ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ
﴿١٩﴾﴾

جا پاش ئەوە کە خودا ڕێگەی وەرگرتن و لەبەر کردنی قورئانی بۆ ئاسان کردی و، خۆت تێر و تەسەل کرد لە خوێندنەوەی و لە ڕەفتار کردن بە ئەمر و نەهیەکەی ئەمجار ئەبێ وەعز و ڕێنومایی خەڵکی پێ بکەی ئەگەر ڕێنومایی کردن سوودی هەبێ، وە لە واقیعیشدا وایە و سوودی بۆ هەندێ کەس هەیە؛ چونکە بە بێ‌گومان بیر لە حاڵی خۆی ئەکاتەوە و، کردار و ڕەفتاری خۆی باش ئەکا کەسێ لە خودا بترسێ. وە ئینسانی بەدی بەدڕەفتاری لە خودا یاخی لە ئامۆژگاری و ڕێنومایی دوور ئەکەوێتەوە و خۆی لێ لائەدا، ئەوەیش ئەو کەسەیە کە بێ‌گومان دۆزەخ جێیەتی، ئەو ئاگرە کە زۆر لە ئاگری دنیا گەورەترە. وە یاخود ئەڕواتە ناو ئاگری زۆر بەتین نەك ئاگرە سووکەکان؛ چونکە دۆزەخیش چەن چین و پلەی هەیە و زۆر سەرسەخت و بەدبەختەکان ئەڕۆنە ناو پایە زۆر گەورەکانیان. وە لە پاش ئەوە چوونە ناو ئاگرەکەوە تیادا ئەمێننەوە و نامرن؛ چونکی لەو دنیادا مردن نییە، جا وەکوو نامرن زیندوویش نابن بە زیندوێتێکی سوودمەند.

وە بە ڕاستی لە ئاگر ڕزگار دەبێ کەسێ کە لە گیانی خۆیدا پاك بێ، واتە تێکۆشێ بۆ پاککردنەوەی دەروونی خۆی لە بەدبیری و بەدخەیاڵی و بەدڕەوشتی و، بیری گەورەیی خودا بکاتەوە و بە زمان ناوی ببا لە سەرەتای نوێژەکانیەوە و، جا نوێژەکەی

بە راستی و ڕێکی بە «اللّٰه أكبر» بکا. بەڵام ئێوە ،ئەی کافران، ژیانی دنیا هەڵئەبژێرن و ئەم ژیانە ئەشکێننەوە بەسەر ژیانی پاشەڕۆژدا، لەگەڵ ئەوەدا کە ژیانی پاشەڕۆژ باشتر و دەوامدارترە. بە راستی ناوەرۆکی ئەم سوورەتە و ئەمەی لێرەدا باس‌کراوە لە پەڕەی کتێبە کۆنە پێشووەکانیشدا هەیە کە ئەو کتێبانە بریتین لە: سەحیفەکانی حەزرەتی ئیبراهیمی خەلیل کە باپیرەی خۆتە و، سەحیفەکانی حەزرەتی مووسا، کە ئەویش وەکوو تۆ هەر لە ئامۆژگاری و ڕێنومایيدا خۆی ماندوو کرد و، بە ئیستیقامەت و یەکباری پایەی بەرزی لە لای خودا وەرگرت.

سووره‌تی غاشییه (غاشية)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه،"٢٦" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی زاریات (ذاريات) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡغَٰشِيَةِ ١ وُجُوهٞ يَوۡمَئِذٍ خَٰشِعَةٌ ٢ عَامِلَةٞ
نَّاصِبَةٞ ٣ تَصۡلَىٰ نَارًا حَامِيَةٗ ٤ تُسۡقَىٰ مِنۡ عَيۡنٍ ءَانِيَةٖ ٥ لَّيۡسَ لَهُمۡ طَعَامٌ إِلَّا
مِن ضَرِيعٖ ٦ لَّا يُسۡمِنُ وَلَا يُغۡنِي مِن جُوعٖ ٧﴾

ئایا باسی ئه‌و به‌لاّ و موسیبه‌ته گه‌وره‌ت پێگه‌یشتووه و بیستووته که دنیا دائه‌گرێ و گیانله‌به‌ران، به تایبه‌تی ئاده‌میزاد و په‌ری، ئه‌که‌ونه به‌ری و، به باری گرانی ئه‌و گیرۆده ئه‌بن؟ له‌و کات و رۆژه‌دا چه‌ن روویێ کز و داماون و چه‌ن ئیشێ ئه‌بینن و ئه‌یکه‌ن که پێی ماندوو ئه‌بن، وه‌کوو لێخورین بۆ مه‌یدانی پرسیار و، ماتڵ بوونی ماوه‌یه‌کی زۆر له‌وێدا و، شه‌رمه‌ساری و تاوانباری و، بردن بۆ دۆزه‌خ و، سزا وه‌رگرتن به جۆرێ که نه‌فس ئاسایشی پێ نامێنێ و، خاوه‌نی ئه‌و روانه که به‌م شێوه‌ن ئه‌چنه ناو ئاگری گه‌رم و، ئاویان ئه‌درێتێ له سه‌رچاوه‌یێ که زۆر گه‌رمه و ریخۆڵه ئه‌سووتێنێ و، خوارده‌مه‌نییان نییه درکی وشترخوار نه‌بێ، ئه‌م خۆراکه نه خاوه‌نه‌که‌ی قه‌ڵه‌و ئه‌کا و، نه برسێتی ئه‌شکێنێ چ جای ئه‌وه سوودی زیاده‌ی ببێ!

ئەم روو و روخسارانە هەندێکن لە ئەهلی دۆزەخ، وە هەندێکی تریان خوراکیان «زەقووم»ە و، هەندێکیان «غسلین»ە، وە یا هەر خاوەنی ئەو روانە جارجار لە وشترخوار و، جارجار لە «زەقووم» و، جارجار لە «غسلین» ئەخۆن.

خواردەمەنییان نەك بۆ ژیانە — بەڵکوو بۆ ژان و [بۆ] ئێشی گیانە
درکی «وشترخوار» بدرێ بە «ئینسان» — دەم و قورگ و سك ئەبڕێ یەکسان
شەرابێکی وا ریخۆڵە ببڕێ — بۆ دۆزەخ نەبێ کێ ئەبێ بیکڕێ؟!

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ
فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝١٢ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝١٣ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝١٤
وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ۝١٥ وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ۝١٦﴾

وە لەو رۆژەدا چەن روویەکیش هەن خاوەن ناز و نیعمەت و گوشادن، لە کردەی خۆیان پەشیمان نین و رازین بەو هەوڵ و کۆششە کە لە دنیادا کردوویانە؛ چونکە پاداشەکەی زۆر باشە، وە وان لە ناو بەهەشتی پایەبەرزدا، یا لە بەهەشتێکدا کە شوێنەکەی بەرزە. لەو بەهەشتانەدا وتاری پووچ و بێسوود نابیسن، سەرچاوەی ئاوی جوان و رەوانی تێدایە، کورسی و قەنەفەی بەرزی بە ریزی تێدایە، چەن گۆزەی بچکۆلەی بێدەسك و لوولەی تێدایە کە لە بەردەستیانا دانراون و، چەن سەرینی ریزکراوی تێدایە و، چەن رایەخی بە بایەخ لەبەر پێیانا داخراوە.

﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝١٧ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ
۝١٨ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝١٩ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝٢٠ فَذَكِّرْ
إِنَّمَا أَنتَ مُذَكِّرٌ ۝٢١ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ۝٢٢ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ

﴿٢٣ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ٢٤ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ٢٥ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ٢٦﴾

ئەوە بۆچی ئەو کافرانە بیر ناکەنەوە لە جیهانا تا تەوانایی خودایان بۆ دەربکەوێ و باوەڕ بەوە بکەن کە خودا ئەتوانێ بیانمرێنێ و زیندوویشیان بکاتەوە؟ کاتێ کە سواری وشترەکانیان ئەبن و بە دەشت و سارادا ئەڕۆن بۆ بە چاوی عەقڵ بیر ناکەنەوە و تەماشای وشترەکانیان ناکەن کە چۆن دروست کراون؟ و چەن بە تەوانان لەسەر هەڵگرتنی باری قورس و لەسەر رۆیشتن لە وڵاتی زۆر گەرما و، بە خواردەمەنی دڕك و دار و گیا قنیات ئەکا و دائەکەوێ و، دە رۆژ خۆی لەبەر تینوێتیدا دەگرێ و، چۆن رامە بۆ خاوەنەکەی هەرچەند منداڵێکی بێهێز و دەستەڵات بێ، وە بۆ تەماشای ئاسمان ناکەن چۆن بە راسەریانەوە بەرز کراوەتەوە و بە جوانی ئەستێرەکان جوان کراوە؟ وە بۆ تەماشای کێوەکان ناکەن چۆن وا دامەزراون کە ئەڵێی مێخی داچەقاون و داناڕووخێن بەسەر خەڵکی زەویدا؟ وە بۆچی تەماشای زەوی ناکەن چۆن پان کراوەتەوە و چۆن کراوە بە ئارامگای ئادەمیزاد؟ ئەوە بۆ ناڕوانن بۆ جۆرەها مەخلووقات لەگەڵ بیری هۆشیاریدا هەتا حاڵی ببن کە خۆیان لە خۆیانەوە و بە بێ دروستکەرێ پەیدا نەبوون و؟ بەڵکوو دروستکەرێ هەیە و رۆژێ هەیە بۆ پرسیار لە بیر و باوەڕ و کردەوە؟ جا کە ئەوان هان لە خامۆشی و بێهۆشیدا تۆ هەر ئەوەندەت بە دەستە کە رێنومایيان بکەی و فەرمانی خودایان پێ رابگەیەنی؛ چونکە تۆ هەر رێنومایی‌کەری و حەق نیشاندەری و هەر نیشاندانت لەسەرە و تۆ زاڵ نیت بەسەر ئەوانەدا و تا ئێستە هێزی زاڵبوونت نەدراوە، هەمیشە رێنومایيان بکە بەگشتی، ئەوانە نەبێ کە پشتیان لە مەیدانی بیستنی ئامۆژگاری هەڵکردووە و، کوفر بە خودا و بە تاك و تەنایی خودا و پێغەمبەری خودا و کەلامی خودا ئەکەن.

ئەم جۆرە ئادەمیزادانە وەکوو یەکەم دوژمنێکی جیهانی وان بۆ بڵاوکردنەوەی راست و رەوشتی بەرز و بەمایە. جا لە بەرانبەری ئەم بەدبیرییەوە خودای تەعالا سزای ئەدا بە سزایەکی وا کە لەو سزا گەورەتر بێ ئەو بیری لێ ئەکردەوە. وە ئەمانە هەر حاڵێکیان بێ لە دەستی ئێمە دەرناچن، دوای ژیانیان لە دنیادا گەڕانەوەیان بۆ لای ئێمەیە و پرسیاری کردار و رەفتاریان لەسەر ئێمەیە کە ئێمە زاناتر و تەواناترین لەسەر هەموو حیسابێ.

سووره‌تی فه‌جر (فجر)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "۳۰" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی له‌یل (لیل) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلْفَجْرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝٢ وَٱلشَّفْعِ وَٱلْوَتْرِ ۝٣ وَٱلَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ۝٤ هَلْ
فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝٥﴾

سوێند به به‌ره‌به‌یانی هه‌موو رۆژێ که کاتی ده‌رکه‌وتنی پڕته‌وی ته‌وانایی خودایه! به ده‌رکه‌وتنی پڕته‌وی نزیك بوونه‌وه‌ی رۆژ له پاش داگرتنی په‌رده‌ی ره‌شی تاریکی بۆ جیهانی سه‌رزه‌وی! وه یا سوێند به به‌ره‌به‌یانه‌کان و ده شه‌وه‌کانی ده‌ی کۆتایی مانگی ره‌مه‌زان که هیوای پڕته‌وی ره‌حمه‌تی خودایان تێدا ئه‌کرێ به هۆی «ليلةالقدر»ه‌وه! وه یا به ده به‌ره‌به‌یان و ده شه‌وه‌ی سه‌ره‌تای مانگی قوربان که کاتی زیاره‌تی خانه‌ی خودایه له موسوڵمانانی هه‌موو رووی دنیاوه!

وه سوێند به جووت و تاق! واته به مه‌خلووقات که به زۆری دوودوون، وه به خالیق که تاق و ته‌نیایه! وه یا به «نه‌وعی موته‌ناسل» و نه‌وعی بێ‌نه‌سڵ له فریشته و ئاده‌می و په‌ری!

وه یا به ئینسان که تێکه‌ڵی خه‌ڵك ئه‌که‌ن بۆ ئیفاده و ئیستیفاده، وه ئه‌و تاقانه که که‌ناریان له عاله‌م گرتووه بۆ تاعه‌ت و به‌نده‌یی کردن! سوێند به شه‌وی خه‌ڵوه‌تی زیکری خودا کاتێ که ته‌واو ئه‌بێ و، مه‌لائیکه کرده‌وه‌کانیان تێدا به‌رز ئه‌که‌نه‌وه بۆ باره‌گای خودا.

جا ئایا لەم سوێندانەدا سوێندێکی بەڕێز هەیە بۆ هۆشیار؟ بەڵێ مادام سوێندخۆرەکە خودای تەوانا و بەهێزە. وە وەڵامی سوێندەکە «مقدر»ە، واتە ئەو کافرانە سزا ئەدرێن.

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾﴾

واتە: ئەو کافرانە کە وان لە زەمانی تۆدا سزا ئەدرێن لەسە ئەو کوفر و سەرسەختییەیان وەکوو کافرە پێشووەکان سزا دران. ئایا نازانی خودای تەعالا چی کرد بە گەلی عادی «ئیرەم» لە ئەولادی سامی کوڕی نووح کە خاوەنی قەسر و باڵاخانەی بەرز بوون؟ یا خاوەنی ڕێز و باڵای جوان. بەڵام مانای یەکەم لەگەڵ ئەوەدا باشتر دەگونجێ کە خودا فەرموویەتی: ئەو بینایانە کە وێنەیان دروست نەکراوە لە شارەکانا لە پێش ئەواندا. وە خودا چۆن بە بای فەنا بەربادی کردن و، چۆن مامەڵەی لەگەڵ گەلی سەموودا لە نەتەوەی عاد کرد؟ ئەوانە کە بەردیان لە کێوەکانی «وادی‌القری» لە نزیکی وڵاتی «ئەردەن»دا دەبڕی، کە چۆن بە بوومەلەرزە لەناو چوون و شوێنەواریان نەما.

وە خودا چۆن قاری گرت لە فیرعەون کە چوارمێخەی لە زەویدا دائەکوتا و دەست و پێی ئینسانی ئەبەست بەو مێخانەوە بۆ ئەوە کاتێ سزایان ئەدا نەتوانن خۆیان ڕزگار بکەن. ئەو گەلەی کە باپی بوون و لایان دا لە ئەندازە لە شارەکاندا بە: کوشتن و، تاڵان کردن و، ناموس بردن و، هەموو جۆرە بەدڕەوشتییەکیان کرد. جا خودا جۆرەها سزای بەسەرا ڕژاندن؛ چونکی بە ڕاستی خودا وا لە کەمینی موراقەبەی بەندەکانیدا و ئاگای لە هەموو کار و بارێکیانە. وە مادام لە کەمیندایە بۆیان و تەماشایان ئەکا:

﴿فَأَمَّا ٱلْإِنسَٰنُ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ رَبُّهُۥ فَأَكْرَمَهُۥ وَنَعَّمَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾
وَأَمَّآ إِذَا مَا ٱبْتَلَىٰهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُۥ فَيَقُولُ رَبِّىٓ أَهَٰنَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا تُكْرِمُونَ
ٱلْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَٰٓضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ
ٱلتُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ ٱلْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾﴾

کاتێ خودا ئادەمیزادی تاقی کردەوە و، ڕێزی گرت و ناز و نیعمەتی ڕژاند بەسەریا بە کەشخەوە ئەڵێ: خودای خۆم ڕێزی گرتووم. وە ئەگەر بە بارەکەی‌تردا خودا تاقی بکاتەوە، واتە ڕۆزی و بژیوی لەسەر کەم بکاتەوە ئەوە ئەڵێ: خودای خۆم سووکی کردووم! حاشا! خودا نە دەوڵەمەند کردنی بەلاوە ڕێز گرتنە و، نە بە گەدا کردنی بەلاوە گاڵتەپێکردنە. ئەمانە لە ئیرادەیەکی تایبەتییەوە پەیدا ئەبن لەبەر حیکمەتێکی تایبەتی، ئەگەرنا گەلێ دەوڵەمەند هەن کە دوژمنی خودان و گەلێ گەدا هەن دۆستی خودان، ئەمانە کە ئەم قسە ئەکەن کردەوەکانیان لە قسەکەیان نابارترە. ئێوە ڕێزی منداڵی هەتیوی داماو ناگرن و، هانی خەڵك نادەن لەسەر خواردەمەنی‌دان بە گەدا و بێ‌نەوایان و، ماڵی میراتی مردووەکان ئەخۆن بە خواردنێکی وەها کە حەرام ئەخاتە پاڵ حەلاڵ و ناپرسن لە حەرام و ناترسن لە خواردنی، وە ماڵی دنیاتان خۆش ئەوێ بە خۆش‌ویستنێکی زیاد لە ئەندازە.

﴿كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَآءَ رَبُّكَ وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾
وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۚ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ ٱلْإِنسَٰنُ وَأَنَّىٰ لَهُ ٱلذِّكْرَىٰ
﴿٢٣﴾ يَقُولُ يَٰلَيْتَنِى قَدَّمْتُ لِحَيَاتِى ﴿٢٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٥﴾ وَلَا
يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٢٦﴾﴾

واز لەم بێئیستیقامەتی حاڵە و لەم بێموبالاتی بە ژیانە بێنن، کاتێ کە زەوی بە بوومەلەرزە کوتراوە هەتا رۆچوو ئەو بەرزی کێو و هەردەیە نەما و، شوێنەواری هێز و قار و دەستەڵاتی خودا دەرکەوت، قیامەت هات و فریشتە فەرمانبەرەکانی رۆژی قیامەت پۆل پۆل بە ریز هاتن، وە لەو رۆژەدا دۆزەخ هێنراو ئامادەکرا بۆ وەرگرتنی تاوانباران، لەو رۆژەدا ئادەمیزاد بیر ئەکاتەوە لە بیر و باوەڕ و کار و کردەوەی خۆیدا و، لە کردنی هەندێ کار پەشیمان ئەبێتەوە و، پەنجەی پەشیمانی دەگەزێ کە بۆ وای کرد و، بۆ وای نەکرد؟ بەڵام دوای چی؟ پاش ئەوە هیچی بۆ نەمایەوە؟ تازە پەشیمانی چ سوودێکی دەبێ؟ لەو کاتەدا بە داخ و خەفەتەوە دەڵێ: کاشکی لە رۆژگاری ژیانمدا کاری چاکم بۆ ئەم رۆژە بناردایە و خێرم بۆ ئێستە پێش بخستایە! وە لەو رۆژەدا کەس ناتوانێ وەکوو خودا سزای کافرەکان بدا و، کەس ناتوانێ وەکوو خودا کەس بخاتە کۆت و زنجیرەوە و، ئەوەی شیاوی بن پێی ئەگەن و، ئەو سزای حەقیانە ئەدرێ بەسەریانا.

﴿يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾ فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾﴾

وە خودای تەعالا، یا فریشتەی فەرمانبەر بە زمانی خۆیان و ئیجازەی خودا ئەڵێن: ئەی نەفسە دامەزراوەکان کە دامەزراون بە یادی خودای تەعالا! بگەڕێرەوە بۆ لای خودا بە حاڵێ کە تۆ لە خودای خۆت رازیت، ئەوەندە پایە و مایەت پێ ئەدا، وە خودایش لێت رازییە. دەی برۆرە رێزی بەندە تایبەتییەکانی منەوە و برۆ بۆ ناو بەهەشتی ئامادەکراو بۆ خاوەن تاعەتەکان.

ئەمەیە موژدەی پیرۆزی ئەنجام — نامە وەرئەگرێ بۆ «دار السلام»
«نامی» وەهایە ئومێدی بە حەق — بگا بە جەزای ئیمان و ئیسلام

سووره‌تی به‌له‌د (بلد)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٢٠" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی قاف (ق) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿لَآ أُقْسِمُ بِهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ﴿١﴾ وَأَنتَ حِلُّۢ بِهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ﴿٢﴾ وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ ﴿٣﴾ لَقَدْ
خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِى كَبَدٍ ﴿٤﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿٥﴾ يَقُولُ
أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ﴿٦﴾ أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ﴿٧﴾﴾

سوێند ئه‌خۆم به‌م شاره که مه‌ککه‌یه له کاتێکدا تۆ وای له‌م شاره‌دا له‌به‌ر پایه‌ی تۆ! وه سوێند ئه‌خۆم به باوکی خاوه‌ن پایه‌ت که ئیبراهیمی خه‌لیله، ئه‌و ئیبراهیمه که خۆی و ئیسماعیلی کوڕی و نیشتمانی خۆی کرد به قوربانی بڵاوکردنه‌وه‌ی وتار و کرداری حه‌ق که «لا إله إلا الله» و دادگه‌ری بوو له دنیادا! وه سوێند ئه‌خۆم به‌و کوڕه‌ی که موحه‌ممه‌ده ﷺ که له‌سه‌ر سیره‌تی ئه‌و باوکه به‌رزه ژیانی خۆی له رێگه‌ی خودا به یه‌کناسی و دامه‌زراندنی دادگه‌ریدا سه‌رف کرد! سوێند به‌وانه ئه‌خۆم ئێمه ئینسانمان، به شێوه‌ی گشتی، له ناو زه‌حمه‌ت و ئازارا دروست کردووه. له تاریکستانی منداڵدان، له تاریکستانی سکی دایکیانا. وه به شێوه‌ی تایبه‌تی ئاده‌میزادی پاك نیهادی خاوه‌ن ئینساف و دادمان دروست کردووه له ناو ئازاری به‌رگری دوژمنان

و هەڵگرتنی باری ئیدارەی پەیڕەوان و، وازهێنان لە ئارەزووی نەفسی بۆ پێکهاتنی غایاتی پیرۆز، وەکوو دەرکردنی وتوویرەی بێسوودی شەیتانەکانی ئینسان و جین و لە ناو دڵانا و، نوورانی کردنی دڵی بەختیاران بە نووری ئیمان و ئەخلاقی سەربەرزی و دوورکەوتنەوە لە رەفتاری بەدکاران.

وە تۆیش ئەی رەهبەری پاك رەوشت، یەکێکی لە مەردانی جیهان و پێویستە هەمیشە لەو ئازارەدا بی تا لە پاشەڕۆژدا لە گوڵزارا بی، مەخسووس لە خۆگرتنا بی لە دوژمنایەتی دوژمنەکانت، وەکوو «ابوالأشد» لە هۆزی «بنی‌جمح» کە زۆر بەهێز بوو، وە لەسەر چەرمی دەباخدراو رائەوەستاو دە کەس ئەو چەرمەیان لە هەموو لایەکەوە رائەکێشا و چەرمەکەیان لە ژێر پێیدا ئەبچڕاند و ئەو لە شوێنی خۆیدا نەدەجوولا! جا ئەو کابرایە دوژمنایەتی حەزرەتی ﷺ زۆر ئەکرد و، خودا ئەم ئایەتەی دەربارەی ئەو ناردە خوارەوە. ﴿أيحسب أن لن يقدر عليه أحد﴾ واتە: ئەو زەلامە وا گومان ئەبا کەس دەستی بەسەریا ناڕوا تا تۆڵەی هەموو بێشەرمییەکی لێ بکاتەوە؟ بە دەمارەوە ئەڵێ: من ماڵ و داراییەکی زۆرم لە ناو هۆزەکەی خۆمدا خەرج کردووە. ئایا وا گومان ئەبا کە کەس چاوی لێی نەبووە و ئاگای لێی نییە کە ئەو ماڵەی لە رێگەی مەبەستی پووچ و بێسوودا خەرج کردووە؟ بەڵکوو لە رێگەی گومڕا کردنی ئادەمیزادی زەمانی خۆیدا تا ئیمان بە پێغەمبەری خودا نەیەنن؟

﴿أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ﴿٨﴾ وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ﴿٩﴾ وَهَدَيْنَٰهُ ٱلنَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾﴾

ئایا ئەم ئادەمیزادە کە خۆی ئەنوێنێ بەوەی ماڵ و دارایی خۆی خەرج کردووە ئەم داراییەی لە کوێ بووە؟ ئایا ئێمە دوو چاومان پێ نەداوە هەتا بتوانێ بە دنیادا بڕوانێ و دارایی پێ پەیدا بکا؟ یاخود دارایی پێشینانی خۆی پێ بپارێزێ و تەماشای باقی واجباتی خۆی بکا؟ وە ئایا ئێمە زمانمان پێ نەداوە هەتا بتوانێ قسە بکا و ئەوەی

وا لە دڵیا بە خەڵکیا رابگەیەنیٚ و، قسە و باس لەگەڵ بەرانبەری خۆیدا بکا هەتا حەق دەربکەویٚ؟ ئایا دوو لێوی ریٚکمان پیٚ نەداوە هەتا جوانی روخساری بپاریٚزیٚ و وتوویٚژی بە باشی بۆ بکریٚ؟ وە ئایا ئیٚمە شارەزامان نەکردووە بۆ دوو مەمکەی دایکی هەتا بیانمژیٚ؟ یاخود شارەزامان نەکردووە بۆ دوو ریٚگەی چاکە و خراپە؟

واتە: ئەگەر ئیٚمە ئەم ئەندامانەمان پیٚ نەداییٚ، وە یا دڵی خاوەن هەستمان بۆ دروست نەکردایێ ئەو چۆن ئەگەیشت بەو پایە و مایە؟ وە چۆن ئەیتوانی دارایی خەرج بکا؟ وە بیٚجگە لەوە ئەوانەم بۆ ئەوە پیٚنەداوە کە دوژمنایەتی لەگەڵ دینی مندا بکا و، پیٚغەمبەری من زویر و دڵگران بکا. وە زیاد لەمانەیش ئەو خیٚرە من پیٚم خۆش بیٚ ئەو نەیکردووە.

﴿فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾ أَوْ إِطْعَامٌ
فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾ ثُمَّ
كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤْصَدَةٌ
﴿٢٠﴾﴾

پاش ئەو هەموو هیٚزی ئەندامە کە پیٚمداوە هەرگیز خۆی نەخستە ناو کاریٚکی بەنرخی واوە خودا پیٚی خۆش بیٚ، تۆ چووزانی ئەو کارە بەنرخە چییە؟ ئەو کارە بریتییە لە بەرەڵا کردنی گەردنی ئادەمیزادیٚ کە لە زنجیری بەندەییدا بیٚ، یا خواردەمەنی دان لە رۆژی خاوەن زەحمەتی برسیٚتیدا بە هەتیویٚ کە خزم و نزیکی خۆی بیٚ، یا بە گەدایێ زۆر داماو و دەسلەگلا بیٚ وە پاش ئەمانە خۆیشی لەوانە بیٚ کە باوەڕی بە خودا و پیٚغەمبەری خودا بییٚ؛ چونکی بە بیٚ ئەو باوەڕە کردەوە بیٚسوودە. وە

لەوانە بێ کە ئامۆژگاری ئادەمیزاد بکا لەسەر خۆگرتن و بەرهەڵستی کردنی شەڕو خراپە و، خۆگرتن لەسەر دەسبەردار بوونی حەرام و کردنی پێویستییەکانی سەرشانی. وە ئامۆژگاری بکا بە رەحمەت و میهرەبانی کردن لەگەڵ موستەحەقانا، ئەو کەسانەی ئەمە پیشە و رەفتاریان بێ ئادەمیزادگەلێکی خاوەن پیرۆزین، یا کەسانێکن کە نامەی کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی راستیانەوە.

وە ئەو کەسانە کە کافر بوون و ئینکاری ئایەتەکانی من ئەکەن ئەوانە کەسانێکن خاوەنی شوومی و نەگبەتین، یاخود نامەی کردەوەیان ئەدرێ بە دەستی چەپیانەوە. ئەوانە وان لە ئاگرێکی دەرگاداخراودا و دەرگایان لەسەر داخراوە. پەنا بە خودا!

سووره‌تی شه‌مس (شمس)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌، "١٥" ئایه‌ته‌،
دوای سووره‌تی قه‌در (قدر) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ وَٱلشَّمْسِ وَضُحَىٰهَا ۝١ وَٱلْقَمَرِ إِذَا تَلَىٰهَا ۝٢ وَٱلنَّهَارِ إِذَا جَلَّىٰهَا ۝٣ وَٱلَّيْلِ إِذَا
يَغْشَىٰهَا ۝٤ وَٱلسَّمَآءِ وَمَا بَنَىٰهَا ۝٥ وَٱلْأَرْضِ وَمَا طَحَىٰهَا ۝٦ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّىٰهَا
۝٧ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَىٰهَا ۝٨ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩ وَقَدْ خَابَ مَن
دَسَّىٰهَا ۝١٠ ﴾

سوێند به‌و رۆژه‌ و به‌ رووناکی و پرته‌وی جیهان‌گیری! وه‌ سوێند به‌ مانگ کاتێ له‌ ده‌رکه‌وتندا به‌ دوای رۆژا دێ، کاتێ ئه‌و ئاوا ئه‌بێ ئه‌میش ده‌رئه‌که‌وێ، وه‌ شه‌و و رۆژ هه‌موو رووناك ئه‌بن! وه‌ سوێند به‌ کاتێ رۆژ له‌و کاتانه‌دا به‌ هه‌وای ساف و بێ‌گه‌رد پرته‌وی رۆژ به‌ ته‌واوی ده‌رئه‌خا! وه‌ سوێند به‌ کاتی شه‌و که‌ به‌ تاریکی خۆی رۆژ دائه‌پۆشێ! وه‌ سوێند به‌ ئاسمان و بینای ئاسمان! یا به‌و که‌سه‌ که‌ دروستی کردووه‌ و حه‌قیقه‌تی نازانرێ! سوێند به‌ زه‌وی به‌ راکشانه‌که‌ی! یا به‌و که‌سه‌ که‌ له‌ شوێنی خۆیدا رایکێشاوه‌ و به‌ هێز و توانای خۆی به‌ هۆی «جاذبه‌»وه‌ رایگرتووه‌! وه‌ سوێند به‌ نه‌فسی ئینسانی و به‌و که‌سه‌ که‌ رێکی خستووه‌ بۆ سیفاتی زاتییه‌ی

خۆی بۆ «ئیستیعدادات»ی جۆرا و جۆر و، تێیگەیاندووە لە لادانی لە ڕێگەی ڕاست و ڕۆیشتنی بەسەر ڕێگەی ڕاستا؛ چونکە هەموو ئادەمیزادێ لەسەر یاسای تێگەیشتن بە عەقڵی خۆی چاك و خراپ لەیەك جیا ئەکاتەوە و پاش ئەو تێگەیاندنە «فطریە» بە هۆی ناردنی پێغەمبەرەوەﷺ بە ساغی و ڕووناکی خێر و شەڕ و بەش و جۆرەکانیانی بەیانکردووە و، توانای ئامادەیی بۆ کردنی هەردوو لایانی پێداوە. جا دوای ئەمە ئەگەر ئەو ئادەمیزادە هێز و توانای خۆی بۆ پاك کردنەوەی نەفسی خۆی بەکار هێنا و، کردەوەی چاکەی کرد ئەوە سەرفەراز و سەرکەوتووە. وە ئەگەر هێز و تواناکەی خۆی بۆ پیرۆزی و کاری چاکە بەکار نەهێنا ئەوە بە تاوان گیرۆدەیە. جا ئەو کەسە کە نەفسی خۆی پاك کردەوە ئەوە لە ئازار و بێزار ڕزگار ئەبێ، وە ئەو کەسەیش کە نەفسی خۆی بە خراپە و هەوا و ئارەزووی بەد پڕ کاتەوە ئەوە بێبەش و نائومێد و دوور لە خێر و خۆشییە و، ئازار و سزا بەشیەتی.

خـوا بـۆ خـاتری کـەرەمی زاتت ... بە فەیزی جیلوەی قودسی سیفاتت
وەکوو ئەو نەفسە پێت دا ئیستیعداد ... تـەنویری بـکە بـە نـووری ئـیرشاد
ئـیلهامی بـکە بـە فـەیزی قـودسی ... هـەتا ڕزگـاربێ لە شـوومی نـەفسی
چـاو بـکاتەوە بـەرەو حـەسەنات ... بـەشێ وەربـگرێ لە ڕەحـمەتی زات

﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَىٰهَآ ﴿١١﴾ إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشْقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقْيَٰهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمْ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَٰهَا ﴿١٥﴾﴾

هۆزی سەموود حەزرەتی ساڵحیان بە درۆزن داناو باوەڕیان پێنەکرد لەبەر بایی بوون و لادانی خۆیان لە حەق، لەو کاتەدا کە خراپترین پیاوی ئەو گەلە (کە قیداری

کوڕی سالف بوو) لەگەڵ کۆمەڵێ لەوانەدا کە هاوبیری بوون راستەوە بوون و، دەمار گرتی نیازی کوشتنی وشترەکەی حەزرەتی ساڵحی کرد. کاتێ کە نیشانەی دەسوەشاندنیان دەرکەوت ئەو پێغەمبەرە کە خودا بۆی ناردبوون ـ کە حەزرەتی ساڵح بوو ـ ترساندنی و وتی: خۆتان بپارێزن لە دەست بردن بۆ ئەو وشترە و بۆ بەشە ئاوەکەی! ئەوانیش بە درۆزنیان دانا و گوێیان بە ئامۆژگارییەکەی نەدا و، وشترەکەیان پەی کرد! جا خودا سزایەکی گشتی دا بەسەریانا بە هۆی ئەو تاوانەوە کە ئەوان کردیان، وە ئەو سزای رێکخست بە فەرماندان بە جوبرەئیل بۆ ژێراو ژوور کردنی وڵاتەکەیان، وە هەرگیز خودا ناترسێ و گوێی لە ئەنجامی ئەو کارە نییە کە پێی کردن. ئەم جوملە وەکوو گاڵتە وایە بەو گەلە. ئەفەرموێت: سزادانەکەیانم پشت گوێ نەخست و سزام دان و لێیشیان نەترسام!

لە عەبدوڵلای کوڕی «رفعة»وە ﷺ دەگێڕنەوە لە حەزرەتی ﷺ بیستووە: کاتێ خوتبەی ئەخوێندەوە فەرمووی: لە تەفسیری ﴿إذا انبعث أشقاها﴾ دا پیاوێکی بە دەستەڵاتی بەهێزی خاوەن نرخ و رێز لە گەلەکەیا وەکوو «أبورفعة» رۆیشت ئەو وشترەی پەی کرد.

سووره‌تی له‌یل (لیل)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "۲۱" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی ئه‌علا (أعلى) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ ٱلذَّكَرَ وَٱلْأُنثَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنَّ
سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَٱتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ
﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنۢ بَخِلَ وَٱسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِٱلْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا
يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰٓ ﴿١١﴾﴾

سوێند به تاریکی شه‌و کاتێ رۆژی رووناك دائه‌گرێ! وه سوێند به رۆژی رووناك کاتێ پڕته‌وی ده‌رکه‌وت! وه به‌وه‌ی دروستی کردووه له نێر و مێ! وه یا به هێزی ئیجادی نێر و مێ! سوێند به‌مانه بێ‌گومان سه‌عی و تێکۆشینی ئێوه جیا جیایه و چه‌ن جۆره. جا هه‌ر که‌سێ ماڵی خۆی له رێگه‌ی خودادا بدا، یا زه‌کاتی ماڵی خۆی بدا به پێ‌شیاوان و، خۆی له تاوانباری بپارێزێ و، باوه‌ڕ بکا به پایه‌ی به‌رز و سیفه‌تی زۆر جوان که گه‌یشتنه به به‌هه‌شت و ره‌زای خودا، ئه‌وه ئێمه ئاماده‌ی ئه‌که‌ین بۆ پله‌ی زۆر باش که چوونه بۆ به‌هه‌شت.

به‌ڵام ئه‌و که‌سه که رژد و بێ‌وه‌فا بێ به‌رابه‌ر به‌وه که خودا ئه‌مری پێ کردووه و خۆی بێ‌نیاز بزانێ له خودا و باوه‌ڕ نه‌کا به پله‌ی باش، ئه‌وه ئێمه‌یش ئاماده‌ی

ئەکەین بۆ ئەنجامی خراپ و، کاتێکیش کە تیاچوو ماڵ و داراییەکەی هیچی بۆ ناکا و بە کاری نایێ.

﴿إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾ لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾ الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾﴾

بە راستی ئێمە بە پێی حیکمەتی خۆمان لەسەرمانە رێنومایی ئادەمیزاد و پەری بکەین بۆ پیرۆزی و بەختیاری، وە بێگومان دنیا و قیامەت بۆ ئێمەیە و لە فەرمانی ئێمەدایە، دەی ئەتانترسێنم بە ئاگرێ کە بڵێسە ئەبەستێ و ناچێتە ئەو ئاگرەوە کەسێکی زۆر شەقاوەتباری وەها نەبێ کە باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا ناکا و بە درۆیان ئەزانێ و پشت لە فەرمانی حەق هەڵئەکا. وە لەمەولا لەو ئاگرە دوور ئەخرێتەوە ئەو کەسە کە زۆر لە خودا ئەترسێ و خۆی لە تاوان ئەپارێزێ و ماڵی خۆی لە رێگەی خودادا ئەدا بە خەڵك و، ئەیەوێ پاك بێ لە چڵکی باوەشکردن بە ماڵی حەراما. وە بۆ کەس نییە لەسەر ئەو نیعمەتێ هەتا جەزای بدرێتەوە، بەڵکوو هەر لەبەر خودا و بە هیوای گەیشتن بە پاداشی خودا و لەبەر رەزامەندی خودای خۆی ئەو کارە ئەکا. وە لەمەولا کاتێ ئەگات بە خزمەتی خودا، لە خودا رازی ئەبێ و بەش و بارەیەکی باشی دەست دەکەوێ.

بزانن! ئایەتی ﴿لایصلاها﴾ بە گوێرەی زاهیرەکەی هەر بۆ کافران ئەبێ و، ئایەتی ﴿سیجنبها الأتق﴾ یش بە زاهیر هەر بۆ ئینسانە بەرزەکان ئەبێ. کە وابێ ئینسانی مامناوەندی بێجێگە ئەمێنێتەوە،! وەڵامی ئەم گومانە ئەمەیە: مەبەست لە ئایەتی

یەکەم چوونە ناو دۆزەخی هەمیشەییە، واتە هەتایە ئەوە جێگەی ئەبێ. وە دوور کەوتنەوەی ئایەتی دواییش بۆ دوور کەوتنەوەیەکی وایە کە خاوەنەکەی زۆر بەرێز بێ. کە وابێ دروستە مامناوەندی برۆنە دۆزەخ، بەڵام نەك بە دەوام بەڵکوو بە ئەندازەی تاوانەکەیان.

سووره‌تی زوحا (ضحی)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "١١" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی حیجر (حجر) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلضُّحَىٰ ۝١ وَٱلَّيۡلِ إِذَا سَجَىٰ ۝٢ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ۝٣ وَلَلۡأٓخِرَةُ
خَيۡرٞ لَّكَ مِنَ ٱلۡأُولَىٰ ۝٤ وَلَسَوۡفَ يُعۡطِيكَ رَبُّكَ فَتَرۡضَىٰٓ ۝٥﴾

له جوندوبی کوڕی سوفیانه‌وه‌ رضي الله عنه ده‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێ: حه‌زره‌ت ﷺ تۆزێ ناڕه‌حه‌ت بوو، دوو شه‌و یا سێ شه‌و نه‌هاته‌وه ده‌ره‌وه، له‌و کاته‌دا ژنێ هات بۆ لای حه‌زره‌ت ﷺ [و] پێی وت: هیوام وایه شه‌یتانه‌که‌ت به‌جێی هێشتبێ و ئیتر وازت لێ بێنێ! له‌م دوو سێ رۆژه‌دا نایبینم بێ بۆ لات! جا ئه‌م ئایه‌تانه (والضحی واللیل...) هاتنه‌خواره‌وه.

وه دووباره له جوندوبه‌وه ده‌گێڕنه‌وه ئه‌ڵێ: له‌گه‌ڵ حه‌زره‌تدا ﷺ بووم له ئه‌شکه‌وتێکدا، له‌وێدا په‌نجه‌یه‌کی خوێناوی بوو، جا حه‌زره‌ت ﷺ فه‌رمووی:

هل أنت إلا أصبع دميت؟ و في سبيل الله ما لقيت؟

واته: تۆ هه‌ر په‌نجه‌یه‌ك نیت خوێناوی بوویت؟ ئه‌وه‌ی تووشت بووه له رێگه‌ی خودادایه؟ ئه‌ڵێ: ماوه‌یێ پاش ئه‌وه جوبره‌ئیل نه‌هات بۆ خزمه‌تی حه‌زره‌ت ﷺ و کافره‌کان وتیان: «قد ودع محمد» واته: خودا وازی له موحه‌ممه‌د هێناوه. جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده خواره‌وه: ﴿ما ودعك ربك وما قلى﴾.

واتە: سوێند بە کاتی چێشتەنگاو! کە کاتی ئیعتیدالی ڕۆژە و کاتی پاکی و جوانی پڕتەویەتی. وە سوێند بە کاتی شەو! کە خەڵکەکەی ئارام بوون، وە یا تاریکی جێگەی خۆی گرت. خودای تۆ وازی لە تۆ نەهێناوە و لێت زیز نەبووە و قاری لێ نەگرتووی. وە پاشەڕۆژت لە ئێستەت باشتر ئەبێ؛ چونکی ئەو نەبڕاوەیە و ئەم ئەبڕێتەوە. وە ئەو کاتی مانەوەیە لەگەڵ وەرگرتنی پاداش و نیعمەتا بە بێ ئازاری لەش یا ماندوو بوونی دڵ. وە یاخود کاتی ئەمەولات ـ لە دنیادا ـ لە رابوردووت باشتر ئەبێ؛ چونکی ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو بەرزی و بڵاوبوونەوەی دینەکەت ئەڕۆیت و، لەمەولا خودا لە بەش و پایە و گەل و سەرکەوتن و زاڵبوون بەسەر دوژمنانا ئەوەندەت ئەداتێ کە لە خودای خۆت رازی بی.

لە سەحیحی موسلیمدا لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاسەوە دەگێڕێتەوە: کە حەزرەت ﷺ ئەو ئایەتەی خوێندەوە کە خودا لە باسی ئیبراهیمدا فەرموویەتی: ﴿فمن تبعني فإنه مني ومن عصاني فإنك غفور رحيم﴾.[1] وە فەرموودەی عیسا کە فەرموویەتی: ﴿إن تعذبهم فإنهم عبادك...﴾[2] جا حەزرەت ﷺ هەردوو دەستی بەرز کردەوە و فەرمووی: «اللّهم! أمتي! أمتي!» خودایا گەلەکەم! گەلەکەم! دوایی گریا. جا خودا فەرمووی بە جوبرەئیل: بڕۆ بۆ لای موحەممەد ـ خودای تۆ باشتر ئەو ئەناسێ ـ لێی بپرسە: بۆچی ئەگریت؟ ئەویش هات بۆ خزمەتی و عەرزی کرد، ئەمیش فەرمووی: سزای گەلەکەم. جا جوبرەئیل ڕۆیشتەوە عەرزی خودای کرد. خودا فەرمووی: بڕۆ پێی بڵێ: ئێمە لە بارەی گەلەکەتەوە ڕازیت ئەکەین و دڵت زویر ناکەین.

وە لە حەدیسا هەیە: کاتێ ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە حەزرەت ﷺ فەرمووی: وەڵڵاهی کە وابێ رازی نابم یەك کەس لە گەلەکەم لە ئاگردا بێ.

---

١. ابراهیم؛ ٣٦.

٢. المائدة؛ ١١٨.

پـەنا بـەو خـودا عـەتای وەهـایە بـــاعیسی رەزای رەســـوولەڵلایە
خودا بۆ خاتر عەتای ئەحمەدی پێمان کـەرەمکە عـەفوی ئەبەدی

﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ۝٦ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ۝٧ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ۝٨ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝٩ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ۝١٠ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ۝١١﴾

واتە: چۆن خودا واز لە تۆ دێنێ و لێت زویر ئەبێ؟ ئەو لە سەرەتای ژیانتەوە تا ئێستە چاودێریت ئەکا و بەرزت ئەکاتەوە، ئایا تۆی نەدی بە هەتیوی بێباوك و جێگەی پێدای لە خانەدانی «عبدالمطلب»دا و بە کەرامەت ژیای؟ تۆی نەدی بە ناشارەزایی رێگەی نوبووەت و پەیام و رێنومایی گشتی؟ بەڵکوو بێئاگا و بێهەواڵ بووی لە وەزعی خوداپەرستی لە پاشان شارەزای کردی بۆ ئایینی بەرزی ئیسلام و کردتی بە سەرچاوەی چاو کرانەوە و جڵەوکێشی سوپای ئادەمیزاد بۆ سەر دوژمنانی هەست و هۆش و رەوشت و خووی بەختیاری؟ وە تۆی دەستکەوت بە گەدا و بێماڵ و، دارایی رژاند بەسەرتا و بێنیازی کردی لە جیهان؟ جا کە تۆ خۆت ئێش و ئازاری دەردی هەتیویت دیوە و، ئەزانی ناشارەزایی و نەدارایی چەند سەختن کە هەتیوێکت دی قاری لێمەگرە و، بە میهرەبانی بیلاوێنە و، پێی بگەیەنە و، داخوازێکی نان و ئاو و ماڵ و حاڵت دی سەرزەنشتی مەکە و، بە گوێرەی توانا یارمەتی بدە، وە مادام ئەم هەموو نیعمەتی ماڵ و حاڵ و عیزەت و حیکمەتی دەروونی و پیرۆزی پەیامەی پێداوی باسی نیعمەتەکانی خودا بەسەر خۆتەوە بکەو دان بە پێویستی راگرتن و چاودێری حوقووق و تەمێ کردنی خاوەن نیعمەتانا بنێ و، سوپاسی خودا بکە، با هەموولایێ روو بکەنە نیعمەتدەری حەقیقی کە خودایە.

سووره‌تی شه‌رح (شرح)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییيه‌كانه، "٨" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی زوحا (ضحی) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِىٓ أَنقَضَ ظَهْرَكَ
﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا
فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ﴿٨﴾﴾

سه‌ره‌تای ئه‌م سووره‌ته به «ئیستیفهامی ئینكاری» هاتووه و ئه‌ڕواته مانای ته‌قریر و دامه‌زراندنی «مه‌دخوولی» حه‌رفه نه‌فیه‌كه.

واته: ئێمه شه‌رحی سنگی تۆمان كرد و، سینه‌مان گوشاد كردیه‌وه به: نووری پێغه‌مبه‌رێتی و، په‌یام و، زانست و، حیكمه‌ت و، خوو و ره‌وشتی مه‌ردی به هیمه‌ت و، هاوڕێی به‌غیره‌ت، وه ئه‌و باره قورسه‌مان له‌سه‌ر شانت لابرد و ئه‌و زه‌حمه‌ته‌مان له‌سه‌ر پشت هه‌ڵگرتی كه پشتتی هێنابووه ده‌نگ.

وه له واقیعدا مه‌به‌ست له «وزر» له‌م ئایه‌ته‌دا ئه‌و زه‌حمه‌ت و دڵته‌نگییه‌یه كه له سه‌ره‌تای پێغه‌مبه‌ریه‌تییه‌وه به‌سه‌ریا هات، كه بریتی بوو له بانگ كردنی ئاده‌میزادی ده‌وروبه‌ری خۆی بۆ ئایینی ئیسلام، كه ئه‌م كاره ماوه‌یه‌كی زۆر له په‌نامه‌كی و ژێر په‌رده و ترس و ناخۆشیدا بوو، له لایه‌نی كافرانه‌وه سزا ئه‌دران و ئازاریان ئه‌چه‌شت،

هەتا حەزرەت ﷺ ناچار بوو کە دووجار موسوڵمانەکان کۆچ پێ بکا و بیاننێرێ بۆ وڵاتی حەبەشستان خۆی و کەمێ لە یارانی نەبێ. چونکە ئەم سوورەتە لە سوورەتە دواییەکانی مەککەیە. ئەگەرنا عادەتەکانی زەمانی جاهیلییەت و نەفامی عادەتی زەمانی فەترەت بوون و لەو زەمانانەدا تەکلیف نەبوو. وە حەزرەت ﷺ لە سەردەمی فەترەتیشدا لە ئادابی نەفامی دوور بووە و، لەسەر پاکی و دڵڕووناکی و رەوشتی مەردانە ژیاوە. وەکوو کتێبەکانی مێژوو و سیرەت شایەتی لەسەر ئەمانە ئەدەن و، پێغەمبەر ﷺ پێش پەیامیش بە ئەمین و راستگۆ ناسراوە.

واتە: بە میهرەبانی خۆمان دڵتمان رووناك کردەوە و، تەوەکول و هێزی دەروونیمان پێدای و، ئەو باری قورسی دەعوەت و بانگ کردنە کە پشتی ئازار ئەدای لەسەرمان لا بردی، وە ناو و شۆرەت و پایە و شانمان بەرز کردیتەوە، لە دوو وشەی ئیسلامییەتدا ناوت کەوتە پاڵ ناوی خودا «أشهد أن لا إله إلا اللّٰه، و أشهد أن محمداً رسول‌اللّٰه»، وە لە دنیای حیجازا و لە وڵاتی «جزیرةالعرب»دا ناو هەر ناوی تۆ بوو، وە باس هەر باسی تۆ بوو.

بە راستی لەگەڵ تەنگی گوشادی و، لەگەڵ زەحمەتدا رەحمەت و، لەگەڵ گەداییدا دارایی و، لەگەڵ سەرکزیدا سەربەرزی هەیە. دووبارەی ئەکەمەوە بۆت هەتا دڵت ئەستوور بێ: لەگەڵ سەبر و خۆگرتندا شادمانی هەیە و ئەمە یاسای خودایە لە جیهاندا، بە زۆری ئەم یاسا ئەڕوا بە رێدا، ئەگەر بۆ بازێ کەس وا نەبێ ئەڵبەتە بۆ ئەوانەیە کە لەسەر ئەساسی نامەردی و تاوانباری خۆیان خودا فەرمانی داوە کە تۆماریان بپێچێتەوە و ناویان لەسەر پەڕەی وجوود بکوژێنێتەوە. ﴿إن اللّٰه لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم﴾ [1]

---

١. الرعد؛ ١١.

وە ئەوانە کە ئەیانەوێ مێژوو بگۆڕن لە تاریکی نەزانین و ستەمکاری و نامەردی و نەفامییەوە بۆ باری زانیاری و دادگەری و پیاوەتی هەر زاڵ ئەبن و لە تەنگانە دەرئەچن بۆ خۆشی.

جا کاتێ لە ئازاری راگەیاندنی پەیام رزگار بوویت و فەرمانی خودات گەیاند ئیتر مەیل بکە بۆ لای بەندەیی کردنی تایبەتی خۆت و رووناك کردنەوەی دەروون بە ئەنواری قودسی، وە مەیل بکە بۆ لای پاڕانەوەی پەنامەکی لە خودای خۆت کە ئەوە لە سەرووی هەموو ئاواتێکەوەیە و پاڵفتەی هەموو کەرامەتێکە.

سووره‌تی تین، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییبه‌کانه، "٨" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی بورووج (بروج) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلتِّينِ وَٱلزَّيْتُونِ ۝١ وَطُورِ سِينِينَ ۝٢ وَهَٰذَا ٱلْبَلَدِ ٱلْأَمِينِ ۝٣ لَقَدْ خَلَقْنَا
ٱلْإِنسَٰنَ فِىٓ أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝٤ ثُمَّ رَدَدْنَٰهُ أَسْفَلَ سَٰفِلِينَ ۝٥ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٦ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِٱلدِّينِ ۝٧
أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَحْكَمِ ٱلْحَٰكِمِينَ ۝٨﴾

له پێش زانینی ته‌فسیری ئایه‌ته‌کاندا بزانن!

«تقويم»: له زمانی عه‌ره‌بدا راستکرنه‌وه‌ی شته و، له عورفی عامدا بریتییه له سه‌ر و سیما و شێوه‌ی دیمه‌نی. له عورفی خاسیشدا به‌و شته ده‌ڵێن: که نه‌وعێ له نه‌وعێ جیا ئه‌کاته‌وه؛ وه‌کوو «ناطق» که ئینسان له گیانله‌به‌رانی دیکه جیا ده‌کاته‌وه.

وه «تین» و «زيتون» وه‌کوو بۆ ئه‌و دوو به‌ری میوه‌ی ناسراوه به کار ده‌برێن ناویشن بۆ دوو شوێنی‌تر له وڵاتی شامدا به مه‌عنای گشتی. ئیمامی رازی فه‌رموویه‌تی: ئیبنوعه‌باس فه‌رموویه‌تی: ئه‌وانه دوو کێون له خاکی پیرۆزدا، به سوره‌ییانی پێیان

دەوترێ: «طورتینا» و «طورزیتا»؛ چونکە شوێنی رواندن و سەوزبوونی ئەو دوو جۆرە میوەن. وەك ئەوە وایە خودا فەرمووبێتی: سوێند ئەخۆم بە شوێن و جێگای پێغەمبەران؛ کێوی «تین» تایبەتی حەزرەتی عیسایەعليه‌السلام و، «زەیتوون» جێگای زۆربەی پێغەمبەرانی بەنی‌ئیسرائیلە لە خاکی شام و، توور جێگەی حەزرەتی مووسایەعليه‌السلام و «البلد الأمين» شوێنی پێغەمبەری ئێمە موحەممەدە ﷺ. کە وابێ مەبەست لەم سوێندانە رێز بۆ دانان و بەگەورە گرتنی پێغەمبەران و بڵند کردنەوەی پایەیانە.

جا دوای ئەم پێشەکییە ئەڵێین: خودا سوێند ئەخوا و ئەفەرموێ: سوێند بەو کێوی «طورتینا» کە جێگەی لە دایکبوونی عیسای کوڕی مەریەمەعليه‌السلام بە بێ پەیوەندی باوك! سوێند بە «طورزیتا» کە جێگەی لە دایکبوون و پەیدا بوونی کۆمەڵێکە لە رەهبەرانی دین! وە سوێند بە «طورسینا» کە جێگەی بە پێغەمبەر بوونی مووسای کوڕی عیمرانەعليه‌السلام! وە سوێند بەم شاری مەککە کە خودا ئەمینی کردووەتەوە و بە دووری گرتووە لە داگرتنی ستەمکاران! واتە: سوێند بە خۆم کە ئەو زاتانەم لەم شوێنانەدا دروست کردووە و کردوومن بە چرای رووناکی لە بۆ جیهان! ئێمە ئادەمیزادمان لە جوانترین شێوەی گیانلەبەراندا دروست کردووە. وە یا لەگەڵ جوانترینی «فەسڵی موقەویم و زاتیەی مومەیزەی نەوعدا» کە نەفسی خاوەن هۆش و هەست و هۆشیارە، دروستمان کردووە و توانا و هێزمان پێداوە بۆ لایەنەکانی خێر و شەڕ، بۆیە کردوومن بە جێگری خۆم لە زەویدا، لە پاشا بە هۆی خراپی کردار و کەوتنەدوای بیر و باوەڕی نابار و پیشەی ناهەموارەوە هەموویانم لە بەرزی بەختیارییەوە گەڕانەوە بۆ لای چاڵی بەدبەختی قووڵی لە هەموو شوێنێ دوورتر، ئەوانەیان نەبێ کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەری خودا کردووە و کردەوەکانیان باش بووە. ئەوانە پاداشێکی نەبڕاوەیان بۆ هەیە.

ئیتر لە پاش ئەوە کە پەروەردگار ئەم هەموو هێز و تەوانایەی پێداوی و، لەم شێوە جوانەدا دروستی کردووی و، داوای کارێکیشی لێ کردووی کە لەگەڵ ژیانێکی ئارامدا بۆت بکرێ و، داوای بیر و باوەڕێکیشی لێ کردووی کە ببێ بە بناغەی هەست بە مەسئولییەت کردن و ویژدانی بە نرخ، ئیتر چی تۆ دڵگران ئەکا لە وەرگرتنی دین و ئەبێ بە هۆی ئەوە کە باوەڕ بە دین نەکەیت و ئەو یاسا جوانە خوداییە بە درۆ دابنێی؟ ئایا پەروەردگاری تۆ باشترینی فەرمانداران نییە لە هۆی بەدیهێنان و رێکخستنی ئەسبابی کار و کردەوە؟ بەڵێ، وەڵڵاهی باشترین فەرمانداره و عەیب لە بارەگایا نییە.

وە لەسەر مانا لێکدانەوەی «تین» و «زیتون» بەو دوو بەری دارە ناسراوە. خودا ئەفەرموێ: سوێند بەو کەسە کە هەنجیری دروست کردووە، کە خۆراکێکی وایە مادەی بێسوودی تێدا نییە و، ناسك و جوانە و، زوو هەزم ئەکرێ و، قازانجی زۆرە: چاری بەڵغەم ئەکا و، گورچیلە پاك ئەکاتەوە و، خەڵتە لە گمێزدانا لائەبا و، سوودی بۆ سی و جگەر هەیە و، لەش قەڵەو ئەکا و، چاری دەردی مەیاسیری ئەکا و، سەرما و ئازاری سەرما لە لەش لائەبا...!

هەروا سوێند بەو کەسە کە زەیتوونی دروست کردووە کە بۆ پێخۆر بە کاردێ و، رۆنەکەی وەکوو رۆنی ئاژەڵ بۆ خواردەمەنی بەسوودە و، لە خڵتەی رۆنەکەی چرا دائەگیرسێنرێ و، بۆ چەورکردنی رەگ و جمگەی لەش بەکەڵکە!

وە سوێند بەو کەسە کە کێوی تووری سینا و شاری مەککەی دروست کردووە کە هەردوو لایان بێکشتوکاڵ و سەوزین و، لەگەڵ ئەوەیشدا بوون بە شوێنی رەهبەرانی خاوەن پایە و جیهان لەوانەوە گەیشت بە مایەی پیرۆزی نەبڕاوە! ئادەمیزادمان لە دیمەنێکی جوان و، عەقڵێکی رێك و رەواندا دروست کردووە و، لەگەڵ ئەو

ڕەنگ‌ڕێژییە جوانەیشدا ڕەهبەرانم بۆ ناردوون هەتا ڕێنومایییان بکەن بۆ ڕێگەی پیرۆزی، لە ئەنجامدا دەرکەوت هەموو ئەو ئادەمیزادانە بیر و باوەڕ و کردەوەی نابار بۆ خۆیان هەڵئەبژێرن و ئێمەیش پاشەو پاش هەموویانمان هێنایەوە بۆ ئەو پایە کە کەمترین پایەیە و لە خوار هەموو پلە و پایەیەکەوەیە، ئەوانەیان نەبێ کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەران کردووە و کردەوەی باشیان کردووە، ئەوانە پاداشێکی نەبڕاوەیان هەیە، ئیتر چی واتان لێ‌ئەکا باوەڕ بە ئایین نەکەن و یاسای خودا بەدرۆ دابنێن؟ ئایا خودا فەرمانداریێکی وەها نییە کە لە هەموو فەرمانداریێ باشتر و عادڵتر و کار دامەزراوتر بێ؟ بەڵێ خودا دارای هەموو تەواوییەکە و لە کەم و کووڕی و ناتەواوی دوورە. «سبحان اللّٰه و بحمده، سبحان اللّٰه العظیم».

سووره‌تی عه‌له‌ق (علق)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه‌، "١٩" ئایه‌ته‌،
یه‌كه‌م سووره‌تی قورئانه‌ كه‌ بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ هاتووه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾﴾

له‌ بوخاری و موسلیمدا ده‌گێڕنه‌وه‌: یه‌كه‌م شتێ كه‌ بۆ حه‌زره‌ت ﷺ ڕوویدا، له‌ وه‌حی، ئه‌وه‌ بوو كه‌ خه‌وی ڕاستی ئه‌دی و، هه‌ر شتێكی له‌ خه‌ودا ئه‌دی وه‌كوو شه‌وقی ڕۆژ بۆی ده‌رئه‌كه‌وت، واته‌ ناڕاستی تێدا نه‌بوو.

دوای ئه‌وه‌ ئه‌وه‌ی به‌لاوه‌ جوان و باش بوو كه‌نار له‌ خه‌ڵك بگرێ و گۆشه‌نشین بێ. هه‌موو ساڵێ ئه‌چوو بۆ ئه‌شكه‌وتی «حراء» له‌ نزیكی شاری مه‌ككه‌دا و، چه‌ن شه‌وێ له‌وێدا ئه‌مایه‌وه‌ و، توێشه‌ی ئه‌و ماوه‌یه‌ له‌گه‌ڵ خۆیدا ئه‌برد. كه‌ ئه‌وه‌ ته‌واو ئه‌بوو دووباره‌ ئه‌ڕۆیشته‌وه‌ بۆ لای خه‌دیجه‌ی خێزانی رضي الله عنها توێشه‌ی بۆ دروست ئه‌كرده‌وه‌ و ئه‌چووه‌وه‌ بۆ ئه‌شكه‌وته‌كه‌..

هه‌تا كاتێ جوبره‌ئیل عليه السلام هاته‌ خواره‌وه‌ بۆ لای بۆ ئه‌شكه‌وته‌كه‌. له‌وێدا پێی گوت: «اقرأ» (بخوێنه‌)! حه‌زره‌ت ﷺ فه‌رمووی: خوێنده‌وار نیم.

حەزرەت ﷺ ئەفەرموێ: جوبرەئیل گرتمی و گوشاردمی بە خۆیەوە تا ئازارم پێگەیشت. جا بەرەڵای کردم و فەرمووی: بخوێنە! منیش وتم: خوێندەوار نیم. جا گرتمی و گوشاردمی بە خۆیەوە و بەرەڵای کردم و فەرمووی: بخوێنە! منیش وتم: خوێندەوار نیم. تا سێ جار. ئەم جاری سێهەمە کە بەرەڵای کردم فەرمووی: ﴿اقرأ باسم ربك الذي خلق...﴾ تا دوایی ئایەتی پێنجەم.

واتە: ئەی رەهبەر بخوێنە بە یارمەتی ناوی پەروەردگاری خۆتەوە، ئەو پەروەردگارە کە هەموو شتێکی دروست کردووە، بە تایبەتی ئادەمیزادی لە پارچە خوێنێ دروست کردووە کە لە تۆمی باوك و دایکەوە پەیدا ئەبێ. بخوێنە و بزانە کە خودای تۆ خودایەکی وایە میهرەبانی و بەخششی لە هەموو شتێ زۆرترە. ئەو خودایە بە هۆی نووسینەوە بە خامە زانیاری پیشانی ئادەمیزاد داوە و، ئادەمیزادی فێری ئەو شتانە کردووە کە نەیزانیون.

ئەم ئایەتانە ئیشارەتن بۆ ئەوە کە ئیتر چەرخی نەزانی و نەخوێندەواری رابورد و چەرخی زانست و نووسین و کتێبدانان لە جیهاندا هاتە پێشەوە، بۆ ئەوە کە ئادەمیزاد لە تاریکستانی بێدینی و نەزانی و دڕندەیی دەرچێ بۆ رووناکستانی ئایینپەرستی و زانیاری و ئارامی و پیرۆزی.

﴿كَلَّآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ ﴿٦﴾ أَن رَّءَاهُ ٱسْتَغْنَىٰٓ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلرُّجْعَىٰٓ ﴿٨﴾
أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰٓ ﴿١٠﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَانَ عَلَى ٱلْهُدَىٰٓ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ
بِٱلتَّقْوَىٰٓ ﴿١٢﴾ أَرَءَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰٓ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ ٱللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾﴾

وازبێنە لەوە کە خودا حەز لە خوێندن و زانیاری و بەویژدانی ئەکات، ئادەمیزاد تەبیعەتەکەی وایە کە تەماشای خۆی کرد و لەوە حاڵی بوو کە نان و ئاو و جێگە و شوێنی هەیە و بێنیازە لە خەڵك و، لە دەور و بەری خۆیدا کەسی وا نییە زاڵ

ببێ بەسەریا، لە خۆیەوە بایی ئەبێ و، لە سنووری نیزام و یاسای حەق لائەدا و، هەرچی خۆی بیەوێ و حەزی لێ بکا بە ڕەوای ئەزانێ و ئەیکا و، ئامۆژگاری ئینسانی، یا دەرسی ئاسمانی وەرناگرێ! بەڵام کارێکی زۆر خراپ ئەکا؛ چونکی هەرچۆن بێ گەڕانەوەی ئادەمیزاد لە ئەنجامدا هەر بۆ لای خودایە و خودا ئاگای لە هەموو کارێکیەتی و تۆڵەی لێ ئەسێنێتەوە.

بۆ بەڵگە لەسەر بایی بوونی ئادەمیزاد تەماشای «ابوجهل» و ئەحواڵی ناهەمواری بکە. ئا هەواڵم پێ بدە لەو کابرایە کە نەهی ئەکا لە بەندەیێ لە بەندە هەڵبژاردەکانم وەکوو موحەممەد بێ ﷺ کاتێ کە هەڵئەستێ نوێژ ئەکا بۆ خودا ئەوە بۆچی ئامادە ئەبێ بۆ ئازاردانی ئەو زاتە؟ ئا ئاگادارم بکەن لە حاڵی ئەو نوێژکەرە ئەگەر لەسەر باری ئیسلاح و شارەزا کردنی ئادەمیزاد بێ؟ یاخود ئادەمیزادێ بێ بیەوێ سەرجڵەوی فەرمانداری وەربگرێ و فەرمان بدا بە خۆپاراستن لە بێئیتاعەیی خودا؟ وە یاخود ئادەمیزادێکی وابێ کە باوەڕی بە حەق نەبێ و پشت لە دین هەڵبکا؟ ئایا ئەم کابرای نەهی لە نوێژکەرە نازانێ خودا ئاگادارە لە ئەحواڵی موحەممەد هەرچۆن بێ؟ بۆچی حەواڵەی خودای ناکا و لەسەر چی بە ناحەق ئازاری دڵی ئەدا؟

﴿كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾﴾

واز لە ئامۆژگاری وێنەی ئەبووجەهل بێنە! ئەگەر ئەبووجەهل دەسبەردار نەبێ لەم بێشەرمییەی مووی پێشی سەری ڕائەکێشین، یا ڕای ئەکێشین بە مووی بەری سەری، ئەو بەری سەرە کە پێشەسەرێکی درۆزنی تاوانبارە، یانی ئەوەندە درۆزنە نیشانەی ئەو درۆزنییە لە ناوچاوانیا دیارە و، ئەوەندە تاوانبارە تاوانباری لە ناوچاوانی دەبارێ!

وەکوو زانراوە کە تاوانبارەکان بە دیمەن و شێوەی ناوچاوانیانا ئەناسرێن، جا لەو کاتەدا کە ئیمە بە تیسکی سەری رای‌ئەکێشین با هاوار بکا و کۆمەڵ و هاودەنگ و هاونیشتەی خۆی بانگ بکا، با یارمەتی بدەن و رزگاری بکەن. ئێمەیش زەبانییەکان و دەرگاوانان و بەرپرسیارانی دۆزەخ بانگ ئەکەین. جا واز لە حاڵی ناباریان بێنە، تۆ گوێ بەوانە مەدە و پەیڕەوییان مەکە و دەسبەرداریان بە. وە کوڕنووش بۆ خودای پەروەردگاری جیهان ببە و، بەو سوجدەبردنە خۆت لە خودا نزیك بکەرەوە، چونکی بەندە لە کاتی سوجدەدا لە هەموو کاتێ زیاتر لە خوداوە نزیکە.

لە ئیبنوعەباسەوە رضي الله عنهما دەگێڕنەوە ئەڵێ: ئەبووجەهل وتی: ئەگەر موحەممەد ببینم لە لای کەعبەدا نوێژ بکا پێ ئەنێم بە گەردنیا! ئەم قسە گەیشت بە حەزرەت ﷺ ئەویش فەرمووی: ئەگەر ئەبووجەهل کاری وەها بکا فریشتە بە ئاشکرا ئەیفڕێنن.

لە ریوایەتی موسلیمدا ئەفەرموێ: ئایا موحەممەد لە ناو ئێوەدا رووی خۆی تۆزاوی ئەکا؟ واتە لەسەر زەوی سوجدە ئەبا؟ وتیان: بەڵێ. ئەویش وتی: سوێند بە «لات» و «عوززا» ئەگەر ببینم شتی وەها بکات پێ ئەنێم بە سەر ملیا! جا هات بۆ لای حەزرەت ﷺ لە کاتێکدا نوێژی ئەکرد، کەچی لەسەر قنگ چیچکەی کرد و بە هەردوو دەستی، دەستی ئەوەشاند! وتیان: ئەوە چیت لێ قەوماوە و بۆ وا ئەکەی؟ وتی: لە نێوان من و موحەممەدا چەن خەنەکێکی پڕ لە ئاگر هەیە و، چەن باڵێ وان لە بەرچاوما! جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: ئەگەر ئەبووجەهل لە من نزیك ببوایەتەوە فریشتە ئەیانفڕاند و پارچە پارچەیان ئەکرد و هەر پارچەیەکیان ئەبرد لە شوێنێ فڕەیان ئەدا! جا خودا ئەم ئایەتانەی نارده خوارەوە: ﴿كلا إن الإنسان ليطغى أن رآه استغنى...﴾ تا ئایاتی ﴿كلا لا تطعه﴾.

وە موسلیم ئەگێڕێتەوە ئەڵێ: کە ئەبووجەهل هات تەماشای کرد حەزرەت ﷺ نوێژی ئەکرد، ئەویش وتی: من نەموت نوێژ مەکە؟ جا حەزرەت ﷺ بە توندی

قسەی لەگەڵدا کرد. ئەبووجەهل وتی: تۆ خۆت ئەزانی کەس نییە کۆمەڵ و هاودەم و هاونیشتەی لە من زیاتر بێ! جا خودا ئەو ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿فليدع نادیه، سندع الزبانية﴾

ئیبنوعەباس ئەفەرموێت: وەڵڵاهی ئەگەر ئەهلی نادیەکەی لەو شوێنەدا بانگ بکردایە زەبانییەی خودا ئەیانگرت و ئەیانبرد.

سووره‌تی قه‌در (قدر)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٥" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی عه‌به‌س (عبس) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةِ ٱلْقَدْرِ ﴿١﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ ﴿٢﴾ لَيْلَةُ ٱلْقَدْرِ
خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿٣﴾ تَنَزَّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ
أَمْرٍ ﴿٤﴾ سَلَٰمٌ هِىَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ ٱلْفَجْرِ ﴿٥﴾﴾

واته: به راستی ئێمه قورئانمان له شه‌وی «ليلة القدر»دا ناردووه‌ته خواره‌وه، تۆ چووزانی «ليلة القدر» چییه و پایه‌ی تاعه‌ت له‌و شه‌وه‌دا چه‌نێکه؟ خێر و پاداشی به‌نده‌یی کردن له‌و شه‌وه‌دا له به‌نده‌یی کردنی هه‌زاران مانگ خێرتره، که ئه‌و شه‌وه‌یان تێدا نه‌بێ. فریشته‌ی ره‌حمه‌ت و «روح» که جوبره‌ئیلی ئه‌مینه له‌و شه‌وه‌دا به ئیزنی خودا دێنه‌خواره‌وه بۆ ته‌وزیع و رێکخستنی هه‌ر کارێ که له‌و ساڵه‌دا بڕیار دراوه جێبه‌جێ ببێ. وه ئه‌و شه‌وه هۆی سه‌لامه‌تی و پیرۆزییه. واته تا به‌ره‌به‌یانی ئه‌و شه‌وه هه‌ر خێر و پیرۆزی دێته خواره‌وه.

لەم شوێنەدا چەن باسێ هەیە:

[**باسی**] **یەکەم:** خاوەن تەفسیرەکان تێکڕا ئەڵێن: ئەم ئایەتە مەعنای وایە کە قورئانمان لە «لیلة القدر»دا ناردووەتە خوارەوە، بەڵام بە سەراحەت ناوی قورئانی نەبردووە؛ چونکە لە سیاقی ئایەتەکەوە کە ئەفەرموێت: ﴿إنا أنزلناه في ليلة القدر﴾ قورئان دەرئەکەوێ و ئینزال بۆ قورئانە.

باسی دووهەم: ئاشکرا و زانراوە کە قورئانی پیرۆز لە ماوەی بیست و سێ ساڵدا هاتووەتە خوارەوە. کە وابێ ئەم ئایەتە تەئویل بکرێ بەم جۆرە یا مەبەست ئەوە بێ: دەستمان کردووە بە ناردنەخوارەوەی قورئان لە شەوی «لیلة القدر»دا، واتە هەندێکیمان لەو شەوەدا نارده خوارەوە.

وە یاخود لەسەر ئەو ریوایەتە بڕۆین کە لە شەوی «لیلة القدر»دا هەموو قورئانمان لە «لوح المحفوظ»ەوە ناردووەتە خوارەوە بۆ ئاسمانی یەکەم، ئەوسا لە ماوەی بیست و سێ ساڵدا بە گوێرەی پێویست ناردوومانەتە خوارەوە و حەزرەتی جوبرەئیل هێناویەتی بۆ حەزرەت ﷺ.

باسی سێهەم: ئەو شەوە بۆیە ناوبراوە بە «لیلة القدر» کە شەوی رێز و پایەیە بۆ تاعەت کردن لەبەر ئەوە کە شەوی هاتنە خوارەوەی قورئانە کە وەکوو ئاوی ژیانی دڵی هۆشیارانە و، هەر دڵێ ئەو قورئانە وەربگرێ نامرێ.

وە یا لەبەر ئەوە کە ئەو شەوە شەوێکە فریشتەی بەرپرسیاری خودا تەقدیر و بڕیاری ئیش و کاری ئەو ساڵەی تێدا ئەکەن تا «لیلة القدر»ی رەمەزانی داهاتوو.

باسی چوارەم ئەمەیە: «لیلة القدر» وا لە مانگی رەمەزاندا لەبەر ئەوە خودا فەرموویەتی: قورئان لە «لیلة القدر»دا هاتووەتە خوارەوە. وە خودا فەرموویەتی:

قورئان لە مانگی رەمەزاندا هاتووەتە خوارەوە. ئەم وتەیە ئەوە ئەگەیەنێ کە بە بێ‌گومان قورئان لە مانگی رەمەزاندا هاتووەتە خوارەوە.

بەڵام ئەو شەوی «ليلة القدر»ە کام شەوەیە؟ ئەوە دەرنەخراوە و ئاشکرا نەکراوە. زانایانی دین لەم بارەوە گەلێ قسەیان هەیە: هەندێ فەرموویانە: شەوی یەکەمی رەمەزانە. هەندێ‌تر فەرموویانە: شەوی حەڤدەی رەمەزانە. وە هەندێ‌تر دەفەرموون: شەوی بیست و یەکەمی رەمەزانە و، هەندێ‌تر رۆژێ‌تریان دیاری کردووە.

وە لە واقیعدا چونکە حەزرەت ﷺ فەرموویەتی: لە دە شەوی دوای رەمەزاندا بۆی بگەڕێن، ئەوە راجیح ئەوەیە کە لە شەوە تاکەکانی دەی دوایی رەمەزاندا بێ. وە لەبەر ئەوە ون کراوە هەتا موسوڵمانان تێکۆشن بۆ زیندووکردنەوەی شەوەکانی رەمەزان بە تایبەتی شەوە تاقەکانی دەی دوایی. جا هەر کەسێ خوا یارمەتی بدا هەوڵ بۆ زیندوو کردنەوەی هەموو شەوەکانی رەمەزان ئەدات بەڵکوو بگات بە خێر و پیرۆزی ئەو شەوە.

باسی پێنجەم: ئەو فریشتانە کە لەگەڵ جوبرەئیلدا دێنە خوارەوە بە گوێرەی ئایەتەکە ئەبێ هەموویان فریشتەی خودا بن و هاتنی هەموویان لەبەر دەرخستنی رێز و گەورەیی ئەوشەوە بێ.

وە هەندێ، فەرموویانە هەر ئەو فریشتانەن کە بەرپرسیارن لە دیاری کردنی رۆزی بەندەکانی خودا.

باسی شەشەم: لە مانای ﴿**سلام هي حتى مطلع الفجر**﴾دا گەلێ قسە کراوە:

هەندێ فەرموویانە: مانای وایە ئەو شەوە تا بەیانی فریشتەی رەحمەت سەلام لەو موسوڵمانانە ئەکەن کە حازری زیندوو کردنەوەی ئەو شەوەن.

هەندێ‌تر فەرموویانە: مەعنای ئەوەیە کە لەو شەوەدا گیانی موسوڵمانان دوور و بێ‌زیان ئەبێ لە ئیلقای شەیتان.

هەندێکی‌تریش فەرموویانە: مانای وایە لەو شەوەدا بەڵا و موسیبەت و ئافات نییە.

باسی حەوتەم ئەمەیە: کە راجیح وایە «لیلة القدر» هەتا رۆژی قیامەت لە هەمووساڵێکدا لە مانگی رەمەزانا هەیە دنیا هەرچۆن بێ؛ بگۆرێ یا نە گۆرێ.

سووره‌تی به‌یینه (بیّنة)، له‌و سووره‌تانه‌یه که له مه‌دینه‌دا هاتوونه‌ته خواره‌وه، "٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ته‌لاق (طلاق) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ
الْبَيِّنَةُ ﴿١﴾ رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿٢﴾ فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾ وَمَا
تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾ وَمَا أُمِرُوا
إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ
وَذَٰلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾﴾

ئه‌م سووره‌ته له سه‌رزه‌نشتی کافره‌کاندا هاته خواره‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه که کاتی خۆی ئه‌هلی کیتاب، له گاور و جووله‌که، ئه‌یانوت: هه‌تا پێغه‌مبه‌ری ئاخرزه‌مان ده‌رنه‌که‌وێ ئێمه ئه‌م دینی خۆمانه، وه یا ئه‌م باوه‌ڕی خۆمانه ته‌رك ناکه‌ین که‌چی پاش ئه‌وه که پێغه‌مبه‌ری ئاخر زه‌مان هات ئینکاریان کرد و شوێنی نه‌که‌وتن.

واته کافره‌کان له ئه‌هلی کیتاب، گاور و جووله‌که و، کافره هاوبه‌ش بۆ خودا دانه‌ره‌کان له وه‌زعی خۆیان جیانه‌ده‌بوونه‌وه هه‌تا به‌ڵگه‌یه‌کیان ده‌س نه‌که‌وێ و نه‌یێ بۆ لایان، وه ئه‌و به‌ڵگه ره‌سوولێکه له لایه‌نی خوداوه چه‌ن په‌ڕه‌ی قورئانی

پاك لە شتی خراپیان بۆ بخوێنێتەوە، وە لەو چەن پەڕەدا چەن نووسراوێکی بە نرخ هەبێ. کەچی ئەو ئەهلی کیتابانە بەش بەش و کۆمەڵ کۆمەڵ نەبوون و زۆربەیان کافر و کەمیان موسوڵمان نەبوون دوای ئەوە نەبێ کە ئەو بەڵگە و حوججەتەیان بۆ هات کە خۆیان داوایان ئەکرد. واتە: ئەوەتا پێغەمبەر و قورئانیان بۆ هاتووە کەچی ئەوان باوەڕی پێ ناکەن و بەش بەش بوون. ئەمە لە کاتێکدا ئەو پێغەمبەرە کە هاتووە بۆ لایان داوای شتی زیادەی لێ نەکردوون و، ئەمریان پێ نەکراوە بەوە نەبێ کە بەندەیی بۆ دینی خودا بکەن و، خۆیان تەنیا بۆ ئەو ساغ بکەنەوە و، هاوبەش و هاوڕێی بۆ بڕیار نەدەن و، لە هەموو بیر و باوەڕێکی ناهەموار لادەن و، نوێژەکانیان بە ڕەسایی بکەن و، زەکاتی ماڵ و داراییان بە تەواوی بدەن. وە ئەمە یاسای دینی راستە و، ئەمەی فەرمانیان پێدراوە بە کردنی شتێکی ئاسان و بێ ئەرکە.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْمُشْرِكِينَ فِى نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٦﴾﴾

جا بێگومان ئەوانەی لە ئەهلی کیتاب و هاوبەش بۆ خودا بڕیاردەرەکان کوفر بە خودا و پێغەمبەر ئەکەن وان لە ناو ئاگری دۆزەخدا و تیایا ئەمێننەوە هەتا هەتایە، وە ئەوانە بەدترین و خراپترینی کەسن.

﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ ٱلْبَرِيَّةِ ﴿٧﴾ جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾﴾

وە بە راستی ئەو کەسانەیش کە باوەڕیان بە خودا و پێغەمبەر کردووە و، کردەوەی باشیان کردووە ئەوانە باشترینی کەسن. پاداشیان لە لای خوداوە چەن بەهەشتێکە

کە بە «جنات عدن» واتە: بەهەشتی تێدامانەوە و جێگەی دانیشتن ناسراون، ئاوی جۆباری جوان لە ژێر دارەکانیانەوە رەوان ئەبێ. ئەو کەسانە ئەو جێگا خۆشانە جێگەیانە و، تیایاندا ئەمێننەوە هەتا هەتایە. خودا لەوان رازی بووە و ئەوانیش لە خودا رازی بوون. وە ئەم پایە و پاداشە بەشی کەسانێکە لە خودای خۆیان بترسن و باوەڕ بە خودا و پێغەمبەری خودا بکەن و ئاداب و پێویستییەکانی دین بە باشی بەجێ بێنن.

لە ئەنەسەوە ﵁ دەگێڕنەوە کە حەزرەت ﷺ بە ئوبەیی کوڕی کەعبی فەرموو: خودا فەرمانی پێداوم سوورەتی «لم یکن»ت بەسەردا بخوێنمەوە، ئەویش عەرزی کرد: خودا ناوی بردووم؟ فەرمووی: بەڵێ: جا ئەویش لە خۆشی ئەو فەرموودەی حەزرەتەوە ﷺ گەلێ گریا.

سووره‌تی زه‌لزه‌له (زلزلة)، له سووره‌ته مه‌دینه‌ییه‌كانه، "٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی نیساء (نساء) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا زُلۡزِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ زِلۡزَالَهَا ١ وَأَخۡرَجَتِ ٱلۡأَرۡضُ أَثۡقَالَهَا ٢ وَقَالَ
ٱلۡإِنسَٰنُ مَا لَهَا ٣ يَوۡمَئِذٖ تُحَدِّثُ أَخۡبَارَهَا ٤ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوۡحَىٰ لَهَا
٥ يَوۡمَئِذٖ يَصۡدُرُ ٱلنَّاسُ أَشۡتَاتٗا لِّيُرَوۡاْ أَعۡمَٰلَهُمۡ ٦ فَمَن
يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ ذَرَّةٍ خَيۡرٗا يَرَهُۥ ٧ وَمَن يَعۡمَلۡ مِثۡقَالَ
ذَرَّةٖ شَرّٗا يَرَهُۥ ٨﴾

كاتێ كه له سه‌ر فه‌رمانی خودا ته‌كان به زه‌وی درا بۆ تێكدانی ئه‌م جیهانه و، به‌و ته‌كانه هه‌رچی وا له ناو زه‌ویدا له كان و خه‌زێنه و شتی به نرخ و له‌شی مردووه‌كان... هه‌مووی خسته‌ده‌ره‌وه و، ئاده‌میزاد له سه‌ره‌تای كاره‌ساته‌كه‌دا وتی: ئه‌وه چییه زه‌وی بۆ وا ئه‌كا؟ له‌و رۆژه‌دا زه‌وی دێته وتار و، قسه له‌گه‌ڵ ئاده‌میزادا ده‌كا و ئه‌ڵێ: په‌روه‌ردگاری جیهان فه‌رمانی پێداوه ئاوا وێران ببێ، جا له‌و رۆژه‌دا (واته له ئه‌نجامی فوو پێدا كردنی یه‌كه‌مدا كه ئه‌گات به فوو پێدا كردنی دووهه‌م) مردووه‌كان زیندوو ئه‌كرێنه‌وه و، ئاده‌میزاد هه‌موو له گۆڕستانی خۆیان ده‌رده‌چن و، جیاجیا و پۆل پۆل به گوێره‌ی

پایەیان بەرە و مەیدانی لێپرسینەوە ئەکەونە ڕێ، بۆ ئەوە پاداشی کردەوەکانیان بخرێتە بەرچاویان و نیشانیان بدرێ. جا هەر کەسێ بە قەی سەنگی مێروولە سوورەیێ چاکەی کردبێ پاداشەکەی ئەبینێ، وە هەر کەسێ بە قەی سەنگی مێروولە سوورەیێ خراپەی کرد بێ پاداشەکەی ئەبینێ.

لە ئەبووهورەیرەوە ﷺ دەگێڕنەوە ئەڵێ: حەزرەت ﷺ ﴿یومئذ تحدث أخبارها﴾ی خوێندەوە و فەرمووی: ئەزانن کە هەواڵی زەوی چییە و چ قسەیەك ئەدرکێنێ؟ عەرزیان کرد: خودا و پێغەمبەری خودا ئەزانن. فەرمووی: هەواڵی زەوی ئەمەیە: کە شایەتی بدا لەسەر هەموو پیاو و ژنێ بەوەی لە دنیادا لەسەر پشتی زەوی کردوویانە: ئەڵێ: فلان کەس فلان ڕۆژ لە فلانە شوێنا فلانە کردەوەی کرد.

سووره‌تی عادیات، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه، "١١" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی عه‌سر (عصر) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلْعَٰدِيَٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَٱلْمُورِيَٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَٱلْمُغِيرَٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ
بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُۥ
عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾﴾

سوێند به‌ ئه‌سپی ئه‌وانه‌ که‌ له‌ ڕێگه‌ی خودادا جیهاد ئه‌كه‌ن، ئه‌و ئه‌سپانه‌ که‌ غار ئه‌كه‌ن و هه‌ناسه‌ی توند ئه‌ده‌ن! وه‌ به‌و ئه‌سپانه‌ که‌ به‌ ناڵی سمیان ئاگر له‌ به‌ردی ڕێگه‌ ده‌رئه‌كه‌ن! وه‌ به‌و ئه‌سپانه‌ که‌ له‌ به‌ره‌به‌یاندا هێرش به‌ خاوه‌نه‌كه‌یان ده‌به‌ن بۆ سه‌ر دوژمن، جا له‌و به‌ره‌به‌یانه‌دا ته‌پ و تۆز هه‌ڵئه‌سێنن و خۆیان ئه‌كه‌ن به‌ ناو كۆمه‌ڵه‌ی دوژمندا! سوێند به‌مانه‌ و به‌ دروستكه‌ری ئه‌مانه‌! ئاده‌میزاد به‌رابه‌ر به‌ خودای خۆیان كوفر ئه‌كه‌ن و ناسوپاسن، وه‌ ئاده‌میزاد خۆی شایه‌تی ئه‌م حاڵه‌ی خۆیه‌تی، وه‌ ئاده‌میزاد ماڵی دنیای زۆر خۆش ئه‌وێ و ئه‌و خۆشه‌ویستییه‌ی زۆر به‌هێزه‌.

﴿أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِى ٱلْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِى ٱلصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ
رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌۢ ﴿١١﴾﴾

ئایا ئادەمیزاد نازانێ کاتێ کە مردووان لە گۆڕ دەرکران و بەرەو حیساب[١] ڕێخران و، ئەوەی لە دڵاندا بووە لە نیاز و مەبەستی چاکە و خراپە هەمووی دەرخرا، ئایا نازانێ کە خودای ئەوان ئاگاداری هەموو کارێکیانە و زانایە بە هەموو شتێکیان؟

بەڵێ سەد قەسەم بە کیبریای زات ... زەڕەیێ بێ لە ڕووی کائینات
هەر لە ئەزەلا هەتا هەتایە ... خودا ئەیزانێ بێ ئیشتیباهات

[١. لە نوسخە پێشووەکەدا لە باتی (بەرەو حیساب ڕێخران) نووسراوە: (بەرەو گۆڕ ڕێخران) کە بە هەڵەی چاپیمان زانی و وشەی (گۆڕ)مان گۆڕی بە (حیساب) ـ بڵاوکردنەوەی کوردستان].

سووره‌تی قاریعه (قارعة)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "١١" ئایه‌ته،
دوای سووره‌تی قوره‌یش (قریش) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ٱلۡقَارِعَةُ ۝١ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ۝٢ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡقَارِعَةُ ۝٣ يَوۡمَ
يَكُونُ ٱلنَّاسُ كَٱلۡفَرَاشِ ٱلۡمَبۡثُوثِ ۝٤ وَتَكُونُ ٱلۡجِبَالُ
كَٱلۡعِهۡنِ ٱلۡمَنفُوشِ ۝٥ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتۡ مَوَٰزِينُهُۥ ۝٦ فَهُوَ
فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ۝٧ وَأَمَّا مَنۡ خَفَّتۡ مَوَٰزِينُهُۥ ۝٨ فَأُمُّهُۥ
هَاوِيَةٞ ۝٩ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا هِيَهۡ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةُۢ ۝١١﴾

ئه‌و کاره‌ساته که له جیهانا رووئه‌دا و له قورئاندا به «قارعه» (واته جیهان کوتێنه‌ر) ناوبراوه چییه؟ ئه‌و کاره‌ساته زۆر ناهه‌مواره، تۆ چووزانی ئه‌و کاره‌ساته چییه؟ ئه‌وه کاره‌ساتێکه له جیهاندا روو ئه‌دا له رۆژێکدا که ئاده‌میزاد وه‌کوو په‌پووله‌ی بڵاوه‌بوو وانه له سه‌رلێ‌شێواوی و بڵاوه‌بوونی بێ‌شیرازه‌دا و له سه‌ر گه‌ردانییاندا وه‌کوو ئه‌و په‌پوولانه وانه که گێژ ئه‌بن و به گه‌رماوه ئه‌سووڕێنه‌وه و، کێوه‌کانی سه‌رزه‌ویش وه‌کوو خوریی شی‌کراوه وانه، جا پاش ئه‌و کاره‌ساته که به هۆی فوو پێداکردنی یه‌که‌مه‌وه روو ئه‌دا و له پاش فووی دووهه‌م که مردوو به ته‌وانایی خودا زیندوو ئه‌کرێنه‌وه ئاده‌میزاد هه‌موو ئه‌برێن بۆ مه‌یدانی کێشانی کرده‌وه، جا ئه‌و که‌سانه که کێشی خێراتیان قورسه و، تای ترازووی چاکه‌یان سلاَوی به‌سه‌ر خراپه‌یاندا هه‌یه

و، چاکەیان لە خراپەیان زۆرترە ئەوانە وان لە ناو ژیان و رابواردنێکی وادا کە جێگەی رەزامەندی خۆیانە و بە دڵ و گیان لێی رازین.

وە ئەو کەسانەیش کێشانە و تای ترازووی چاکەیان سووکە و تای خراپەیان سلاوی هەیە بەسەر چاکەدا، یان تای چاکەیان هیچی تێدا نییە، ئەوان وان لە ناو دۆزەخدا و، دایکی ئەوان هاوییەیە! تۆ چووزانی هاوییە چییە؟ ئاگرێکی زۆر بە جۆش و تاوە:

نـــاکوژێتەوە بـــە دەریـــایێ ئـــاو	تـەئسیری ئـەگا بـە جـەرگ و هـەناو
کـە تـینوویان بـوو حـەمیم وەرئـەگرن	ریـخۆڵە ئـەکا بـە پـەڕۆی سـووتاو
یـانی سـەراسـەر ئـەهلی جـەهەننەم	وێنەی خەلووزە: لەش و، سەر و، چاو!

سووره‌تی ته‌کاسور (تکاثر)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٨" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی که‌وسه‌ر (کوثر) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ۝١ حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ ۝٢ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ
۝٣ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝٤ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ ٱلْيَقِينِ ۝٥
لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ۝٦ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ ٱلْيَقِينِ ۝٧ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ
يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ۝٨﴾

واته: خۆبه‌گه‌وره ته‌ماشا کردن و به‌رانبه‌رکێ کردن له‌گه‌ڵ هاوڕۆژه‌کانتانا به زۆری دارایی و نه‌وه و خێزان و هۆز و ده‌سته‌ڵات و پایه و شانی دنیایی خودای له بیر بردنه‌وه و بێ‌ئاگا و هۆشی کردن، تا کاتێ رۆژتان ته‌واو بوو چوون بۆ زیاره‌تی گۆڕستان، واته هه‌تا ئاکامتان هات و مردن.

وه یاخود په‌یوه‌ندی به دنیاوه بێ‌ئاگای کردن و ده‌سته و به‌سته‌ی خۆتان ژماره ئه‌کرد، هه‌تا چوون بۆ سه‌ر گۆڕستان و مردووه‌کانتان ژماره کرد، تا بزانن کام لا ژماره‌تان زۆرتره.

ئه‌م مه‌عنا له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه که کۆمه‌ڵی «بنوعبدالمناف» و «بنوسهم» که‌وتنه به‌رانبه‌رکێ له زۆری ژماره‌دا و، به‌ره‌ی مه‌ناف له به‌ره‌که‌ی‌تر زۆرتر ده‌رچوون. له پاشان به‌ره‌ی

سەهەم وتیان: ئێمە شەڕ و ئاشووب و هەرا بەربادی کردین و لە چەرخی نەفامیدا زۆرمان مردن، وەرن بچین مردووەکانیش بژمێرین! مردووەکانیان ژمارد بەرەی سەهەم زۆرتر دەرچوون. جا ئەم ئایەتانە هاتنە خوارەوە.

واتە: ئێوە بە شتی بێسوودەوە خۆتان خەریك مەکەن، روو بکەنە دین و خودا پەرستی و، یاسای عەدڵ و، ئەخلاق و خوو و رەوشتی بەرز و، دوورخستنەوەی فیتنە لە جیهان، ئەگەرنا ژمارەی هۆز کەم بێ یا زۆر مادام زەلامەکانی باش نەبن بێسوودە.

جا خودا بۆ سەرزەنشتیان لەو جۆرە بێئاگاییە و، ترساندنیان لە سزای پاشەڕۆژ ئەفەرموێت: لە پاشەڕۆژی نزیکدا ئاگادار ئەبن و دووبارە ئەڵێم: لەمەولا ئەزانن کە پاشەڕۆژ چۆنە و سزا چۆنە. بۆ جاری سێهەم ئەڵێم: ئەگەر زانستی پتەو و بەهێزتان ببوایێ ئەتانزانی و «علم اليقين»تان بەوە پەیدا ئەکرد کە دۆزەخ هەیە و راستە، بەڵام ئێوە ئامادە نین بۆ بەڵگە هێنانەوە و زانست وەرگرتن لە بەڵگە بۆیە باوەڕ بە دۆزەختان بۆ پەیدا نابێ. جا دوای تەواو بوونی ئەم جیهانی پڕ بێئاگایی و بێهۆشییە ئەکەونە قیامەتەوە و بە چاوی سەر دۆزەخ ئەبینن، لە پاشان سوێند ئەخۆم کە پرسیارتان لێ ئەکرێ لەو نیعمەتانە کە پێتاندراوە و ئێوە پێیان لێ نانێن، یاخود پێ لەوە نانێن کە خودا ئەو نیعمەتانەی پێداون. یاخود دان بەوەدا دەنێن کە لە خوداوەن بەڵام سوپاسیان ناکەن و، وا ئەزانن بە هێزی شان و قۆڵی خۆتان پەیداتان کردوون!

لەم سوورەتەدا سێ باس هەیە:

[**باسی**] یەکەم: خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە: ﴿لترون الجحيم﴾ نابێ بە وەڵام بۆ ﴿كلا لو تعلمون علم اليقين﴾؛ چونکی جوابی «لو» لە «ئیسبات»ا ئەبێ بە «نفی» وەکوو «لو كنت أسداً لافترست»، وە لە «نفی» دا ئەبێ بە «ئیسبات» وەکوو «لو لم تكن

إنسانا ما نطقت». وە بەم یاسایە ئەبێ دیتنی دۆزەخ بۆ موخاتەبەکان نەیەتەجێ، لەگەڵ ئەوەیشدا کە بینینی دۆزەخ بۆ ئەوان راستە و گومانی تێدا نییە، وەکوو خودا فەرموویەتی: ﴿ثم لترونها عين اليقين﴾. بەڵام هەندێ لە زانایانی تەفسیر فەرموویانە: ئەم ئیشکالە کاتێ دێتە جێ کە «رؤية» بە مەعنا دیتن بێ بە چاو، بەڵام ئەو «رؤية»ی لە ﴿لترون الجحيم﴾ وەردەگیرێ مەبەست «روئیەت»ی بە مەعنا عیلمە و پوختەی مەعنای ئایەتەکە ئەمەیە: ئەگەر ئیستیدلالتان بە دەلیلی قەتعی بکردایە عیلمتان بە دۆزەخ دەست ئەکەوت بە عیلمی قەتعی لەم دنیادا و بەم جۆرە بێئاگا نەدەمانەوە. بەڵام چونکە ئەمە ناکەن لە دنیادا عیلمتان دەستناکەوێ تا رۆژی قیامەت، ئەوسا بەم دوو چاوی سەرە دۆزەخ ئەبینن.

باسی دووەم: زانایانی تەفسیر لە بەیانی ئەو نیعمەتانەدا کە پرسیاریان لەسەر ئەکرێ گەلێ قسەیان کردووە:

یەکەم: ئەمینی و لەش ساغی.

دووەم: لەش ساغی و «فەراغەت» واتە خەریك نەبوونی ئادەمیزاد بە باری نابارەوە.

سێهەم: هێزی بیستن و بینین.

چوارەم: لەزەتی خواردەمەنی تەڕ و وشکە.

پێنجەم: خواردەمەنی قاوەڵتی و شێوە.

شەشەم: سك تێری و، ئاوی سارد و، سێبەری خانوو و خێوەت و، رێکی رەوشت و، خۆشی نوستن.

حەوتەم: رەوانە کردنی پێغەمبەر ﷺ

هەشتەم: عەقڵ.

نۆهەم: ئیمان و باوەڕی دامەزراو.

دەهەم: ژنی موناسب لەگەڵ مێردا.

یازدەهەم: دراوسێی باش.

دوازدەهەم: برادەر و دۆستی ڕاست.

سیازدەهەم: فەرمانداری دادگەر.

وە هەندێ فەرموویانە: نیعمەتەکانی خودا لەبەر زۆری ناژمێررێن. لەوانە: عەقڵی ساغ و، لەشی ساغ و، ژیواری باش و، ئەمینی لە نەفس و ماڵ و کەرامەت و، باوەڕی دامەزراو لە ناویاندا گەورەترین نیعمەتە.

وە ئەم پرسیار کردنە بۆ هەمووانە، کافر و موسوڵمان ئەگرێتەوە، بەڵام بۆ کافر بە گەرمی و بۆ موسوڵمان بە نەرمی ئەبێ و ڕوو ئەدا. وە پرسیار لە سوپاسی نیعمەتەکانە، واتە ئەڵێن: ئەو نیعمەتانەت دەس کەوت بۆ سوپاسی خودات لەسەر نەکردن؟

لە عەبدوڵلای کوڕی شوخەیرەوە ﷺ دەگێڕنەوە ئەڵێ: چوومە خزمەت پێغەمبەر ﷺ سوورەتی «الهاکم التکاثر»ی دەخوێندەوە، جا فەرمووی ئادەمیزاد دەڵێ: ماڵەکەم! ماڵەکەم! ئایا بۆی هەیە لە ماڵەکەی جگە لەوەی کە ئەیکا بە خێر و چاکە و، ئەوەی لە پێش خۆیەوە دەینێرێ و، ئەوەی کە ئەیخوا ئەوە ئەڕوا و لە ناو ئەچێت و، ئەوەی لەبەری ئەکا ئەوە شڕ ئەبێ و دائەڕزێ؟

وە ئەبووهورەیرە لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: یەکەم شتێ لە نیعمەتەکان پرسیاری لەسەر ئەکرێ لە ئادەمیزاد لە ڕۆژی قیامەتدا ئەوەیە پێی دەوترێ: ئایا تەندروستی لەشمان باش نەکردیت و لە ئاوی سارد تێر و پاراومان نەکردی؟

باسی سێهەم: لە هەموو قورئاندا لەم سوورەتەدا نەبێ ناوی «گۆڕستان» نەبراوە.

جا بزانن! دیدەنی و سەردانی گۆڕ باشترین دەرمانە بۆ دڵێ کە ڕەش و ڕەق و چڵکن بێ؛ چونکی تەماشا کردنی گۆڕ مردن بیری ئادەمیزاد ئەخاتەوە و، ئادەمیزاد

لە هەوا و ئارەزووی دنیا دوور ئەخاتەوە و، ئەبێ بە هۆی روو کردنە خوداناسی و تەوبە کردن لە تاوان و دەس بەردار بوون لە ئارەزووبازی. وە پێغەمبەرﷺ لە سەرەتای ئیسلامەوە رێگەی سەردانی گۆڕستانی نەداوە و لە داوییدا رێگەی داوە، وەك ئەفەرموێ: «كنت نهيتكم عن زيارة القبور، فزوروا القبور؛ فإنها تزهد في الدنيا، و تذكر الآخرة».

وە لەم رێگەدانەدا ژن و پیاو جیا نەکراونەتەوە، وە ئەو فەرموودەیە کە دەفەرموێ: «لعن زوارات القبور» مەعنای براوەتە سەر ئەو ژنانە کە بۆ دیدەنی یاسای بێشەرعی دەڕۆن بۆ گۆڕستان؛ وەك لەسەر گۆڕەکان بە دەنگی خۆش مردووەکان ئەلاوێننەوە و، قسەی درۆ و، تاریفی بێجێ و، پیاهەڵدانی ناشەرعی بۆ مردووەکە ئەڵێن.

وە یا بۆ ژنانێکە خۆیان جوان بن و بە بێ چارشێو و سەرپۆش بڕۆن خۆیان دەربخەن و بێگانە تەماشایان بکا. یا هەر بۆ ئەو ژنانە کە بۆ مەبەستی ناشەرعی خۆیان بڕۆن بۆ سەر گۆڕستان، ئەگەرنا ژن با جوانیش بێ مادام کە خۆی دابپۆشێ و لەگەڵ مەحرەمدا یا لەگەڵ چەن ژنێکی بە حورمەت و بە ئەدەبا بڕوا بۆ دیدەنی گۆڕستان ئەوە قەی ناکا.

وە ئەو کەسە کە دیدەنی گۆڕستان ئەکا پێویستە مەبەستی رەزای خودا و بیر کردنەوەی قیامەت و مەبەستی باش کردنی خۆی بێ و هەنگاو بەسەر گۆڕەکانا نەنێ و لە زەوییەکی واوە بڕوا گومانی وابێ ئادەمیزادی تیا نەبێ، هەروا لەسەر گۆڕەکان دانەنیشێ، بە تایبەتی رێزی ئەو گۆڕانە رابگرێ و کاتێ گەیشت بە گوڕستان سەلامیان لێ بکا و، بڵێت: «السلام عليكم دار قوم مؤمنين و إنا إن شاءالله بكم لاحقون» ئێوە زوو جێگیر بوون و ئێمەیش لە دوای ئێوەوە دێین.

وە کاتێ گەیشتە ئەو گۆڕە تایبەتییە کە ئەیەوێ زیارەتی بکا لە لای روویەوە بڕوا سەلامی لێ بکا و دوعای بۆ بکا و هەرچەند توانای هەیە قورئان بخوێنێ بە نیەتی

گەیشتنی پاداشەکەی بۆ ئەو، لە داوییدا بۆی «هەدییە» بکا. وە ئەگەر ئەو کەسە لە پیاو چاکان بوو، یا لە ئەولیا و پێغەمبەران بوو دوعا بکا بۆ ئەوە کە خودا پایەی ئەو بەرز بکاتەوە و، دوعا بۆ خۆیشی بکا؛ چونکە گۆڕستانی پیاوچاکان شوێنی پیرۆزییە و، زۆر نزیکە خودا ئەو دوعا گیرا بکا.

وە دروستە تکا بکا لە لای خودا بە وەسیلەی ڕۆحانییەتی ئەو زاتەوە. بۆ نموونە بڵێ: خوایە! بۆ خاتری پایەی پاکی و دڵسۆزی ئەم زاتە، یا بۆ خاتری روحانییەتی پاکی ئەم زاتە، یا بۆ خاتری کردەوە و خزمەتی ئەم زاتە پاکە عەفوم بکە، یا ئەم نەخۆشینەم لەسەر لاببە.

سووره‌تی عه‌سر (عصر)، له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌، "٣" ئایه‌ته‌، دوای سووره‌تی شه‌رح (شرح) هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَٱلۡعَصۡرِ ١ إِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ لَفِي خُسۡرٍ ٢ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡحَقِّ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ ٣﴾

خودا ئه‌فه‌رموێ: سوێند به‌ زه‌مانه‌ که‌ جێگه‌ی په‌یدا بوونی کاره‌سات و رووداوی وایه‌ ئاده‌میزادی هۆشیار سه‌رگه‌ردان ئه‌کا و، به‌ ئاشکرا ناچاری ئه‌کا له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ئیعتیراف بکا به‌ وجوودی په‌روه‌ردگار!

وه‌ یا سوێند به‌و زه‌مانه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری ئاخر زه‌مانی تێدا ره‌وانه‌ کرا و بوو به‌ هۆی به‌ختیاری ئه‌وانه‌ که‌ روویان له‌ حه‌ق کرد و ته‌علیماتی ئه‌ویان وه‌رگرت! وه‌ یا سوێند به‌ نوێژی عه‌سر که‌ کاتی هاتنه‌ خواره‌وه‌ی به‌ره‌که‌ت و ره‌حمه‌ته‌ و، فریشته‌ی رۆژی تیا سه‌رئه‌که‌ون و، فریشته‌ی شه‌وی تیا دێنه‌ خواره‌وه‌!

سوێند به‌مانه‌، وه‌ یا سوێند به‌ خالیقی ئه‌مانه‌! ئاده‌میزاد به‌ گشتی وان له‌ زیاندا، ئه‌وانه‌ نه‌بێ که‌ باوه‌ڕ به‌ خودا و پێغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن و هه‌رچی ئه‌و پێی گه‌یاندوون وه‌ری بگرن. وه‌ ئه‌وانه‌ که‌ کرده‌وه‌ی باش ئه‌که‌ن له‌ نه‌کردنی حه‌رام و کردنی شتی پێویست. وه‌ به‌ تایبه‌تی له‌ ناو کۆمه‌ڵی ئاده‌میزادا ئامۆژگاری ئه‌که‌ن بۆ یه‌کدی به‌

وەرگرتنی حەق کە ڕێگەی ئیسلامە و، هەر کارێکە ڕێکی ئیسلام بێ و، ئامۆژگاری بۆ یەکدی ئەکەن بە خۆڕاگرتن بۆ زەحمەت و، ئەرکی دەسبەردار بوون لە حەرام و، کردنی واجب و، سوننەت، وە لەبەر ئازاری دوژمنانی ستەمکاری لە دین بێزار و، لەبەر تانە و تەشەری ئینسانی بەدخووی ناهەموارا و، لەبەر هاوڕێتی ناچاری هاوڕێی بەدڕەوشتی بەدکارا... خودا پەنامان بدا و لامان دا لەوانە بە ڕەحمەتی خۆی. (ئامین).

سووره‌تی هومه‌زه (همزة)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٩" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی قیامه (قیامة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿وَيۡلٞ لِّكُلِّ هُمَزَةٖ لُّمَزَةٍ ١ ٱلَّذِي جَمَعَ مَالٗا وَعَدَّدَهُۥ ٢ يَحۡسَبُ
أَنَّ مَالَهُۥٓ أَخۡلَدَهُۥ ٣ كَلَّاۖ لَيُنۢبَذَنَّ فِي ٱلۡحُطَمَةِ ٤ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحُطَمَةُ
٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلۡمُوقَدَةُ ٦ ٱلَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى ٱلۡأَفۡـِٔدَةِ ٧ إِنَّهَا عَلَيۡهِم مُّؤۡصَدَةٞ
٨ فِي عَمَدٖ مُّمَدَّدَةِۭ ٩﴾

ئه‌م سووره‌ته ده‌رباره‌ی ئه‌خنه‌سی کوڕی شوره‌یق، یا وه‌لیدی کوڕی موغیره هاته خواره‌وه، که زۆر تانه‌ده‌ر و ناووناتۆره دانه‌ر بوون و، گه‌لێ غه‌یبه‌تی پێغه‌مبه‌ریان ئه‌کرد.

خودا ئه‌فه‌رموێ: هاوار و وه‌یل بۆ هه‌موو ئاده‌میزادێکی تانه‌وه‌شێن و ناووناتۆره ده‌رهێنه‌ر، ئه‌و که‌سه که ماڵێکی کۆ کردووه‌ته‌وه و جار له دوای جار ئه‌یژمێرێ و وا ئه‌زانێ که به هۆی ئه‌و ماڵه‌وه ئه‌مێنێته‌وه و هه‌رگیز نامرێ، وه یاخود ئه‌و ماڵه‌ی کردووه به زه‌خیره‌ی ئاماده کراو بۆ رۆژی ره‌ش و کاتی لێ قه‌ومان. گومان وا ئه‌با که ئه‌و ماڵه زۆره ئه‌یپارێزێ له ئازار و نایه‌ڵێ گیرۆده ببێ.

با خەیاڵی وا نەکا کە ئەو ماڵە سوودی هەیە بۆی لە دنیا یا لە قیامەتدا، سوودی دنیا بە ئاسایشی دڵە کە ئەو نیەتی و، بە رزگاری و سەرفرازی پاشەڕۆژە کە ئەو لێی بێبەشە. بێگومان لە ڕۆژی خۆیدا ئەخرێتە ناو «حطمە»، تۆ چووزانی حوتەمە چییە؟ ئاگرێکە لە لایەنی خوداوە هەڵگیرساوە بۆ سزادانی پیاوانی یاخی و بێباوەڕ. ئاگرێکی وەهایە ئەگاتە ناوەڕاستی دڵ، دەرگای ئەو ئاگرە داخراوە لەسەر ئەوانە وان لە ناویدا، لە کات و حاڵێکدا کە ئەوانە سەرباری ئاگرەکە وان لە کۆتێکی درێژی ڕاکێشراودا.

واتە ئەو ئادەمیزادە تانەدەری ناووناتۆرە دروستکەرانە ئەخرێنە ناو هۆدەیەکی قەپاتی دەرگا داخراوەوە و، پێکانیان ئەخرێتە ناو کۆتەوە و، ئەو کۆتە درێژە و، بەشی زۆر کەس ئەکا و، ئەو هۆدە پڕ ئەکرێ لە ئاگر و دەرگاکەیشی لەسەر ئەو کەسانە دائەخرێ وان لە ناویدا. پەنا بە خودا لە هۆدە و کۆت و ئاگری وەها!

سووره‌تی فیل، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٥" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی کافروون (کافرون) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصۡحَـٰبِ ٱلۡفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمۡ يَجۡعَلۡ كَيۡدَهُمۡ فِي
تَضۡلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرۡسَلَ عَلَيۡهِمۡ طَيۡرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرۡمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن
سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٍ مَّأۡكُولِۭ ﴿٥﴾﴾

ئایا نازانی خودای عادڵ و دادگه‌ر چۆن کارێکی کرد به‌و میر و سوپای خاوه‌ن فیله؟ ئایا ئه‌و ده‌سته و به‌سته و ئه‌و فرو فێڵه که بۆ وێرانکردنی که‌عبه‌یان دانابوو خودا نه‌یکرد به کارێکی زایه‌ی بێ‌سوود و؟ ئایا سوپایه‌ك له په‌له‌وه‌ری (طیراً أبابیل)ی به پۆل پۆل به‌هه‌وادا فڕیوی بۆ نه‌ناردن که چه‌ن ورده به‌ردێکی له جۆری «سه‌نگی گڵ»یان بۆ فڕه‌دان و ئه‌و به‌ردانه ئه‌یان دا له سه‌ری ئه‌و سوپایه و ئه‌چوونه ناو ده‌ماخ و سکیان؟

واته زه‌هرێکی لێ په‌یدا بوو کاری له ناوسك و مێشکی ئه‌وان کرد و، وجوودی ئه‌وانی چۆڵ کرد له ده‌ماخی ساغ و ناوسکی په‌رداخ و کردنی به کاو قومامێ که ئاژه‌ڵ له ده‌میدا جاوییێتی و کاوێژی کردبێ، له‌شی سه‌ربازه‌کانی ئه‌و سوپایه وای به‌سه‌رهات. یانی هه‌موویان داڕزان.

دەگێڕنەوە: لەو ساڵەدا کە حەزرەتی موحەممەدﷺ لە دایك بوو ئەبرەهەی کوڕی سەباحی ئەشرەم ـ کە لەلایەنی ئەسحەمەی پاشای حەبەشەوە کرابوو بە والی وڵاتی یەمەن ـ کلیسایەکی لە شاری سەنعاء دروست کرد و، ناوی نا «قلیس» و، ویستی ئەوانە کە ئەرۆن بۆ حەجی «کەعبە» وەریان بگێڕێ و روویان بکاتە زیارەتی ئەو کلیسایە و دەنگوباسی کەعبە نەمێنێ. جا پیاوێ لە هۆزی کەنانە رۆیشت شەو لە ناویدا دانیشت و پیسی تێکرد و پیسی کردا!

کاتێ ئەبرەهە بەوەی زانی قاری لە عەرەب و شوێنی عیبادەتی عەرەب، کە کەعبەیە، گرت و، سوێندی خوارد: ئەبێ کەعبە بڕووخێنێ و وێرانی بکا! بۆ ئەم مەبەستە سوپایەکی گەورەی رێکخست و دوو فیلی لەگەڵ ئەو سوپادا نارد، یەکێ لە فیلەکان ناوی مەحموود بوو.

رۆیشتن تا نزیکی مەککە بوونەوە، لەوێدا هەر کاتێ فیلەکانیان رووئەکردە حەرەمی مەککە ئەنوستن و هەڵ نەئەسان. وە کاتێ روویان ئەکردنە جێگەیەکی‌تر بە پەلە ئەڕۆیشتن. جا خودای تەعالا لە نزیکی مەککەدا چەن پۆل لەو «طیراً ابابیل»ەیە بە سەریانا خستە هەواو هەر یەکێ لەو باڵندانە بە فەرمانی خودا سێ بەردی پێ بوو: یەکێ بە دەنووکیەوە و، دوان بەهەردوو پێیەوە، لە هەواوە ئەو بەردانەیان ئەخستە خوارەوە بەسەر سوپاکەی ئەبرەهەدا، کاری ئەو بەردانە وەها بوو هەر لە سەریانەوە تا ناوسکی دائەڕزاندن و ئەمردن. بەم جۆرە خودا ئەو سوپایە لە ناو برد و، شاری مەککە و ماڵی خودا لە ستەمیان پارێزرا.

سووره‌تی قوره‌یش (قریش)، له سووره‌ته مه‌ككه‌ییه‌كانه، "٤" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی (تین) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿لِإِيلَٰفِ قُرَيۡشٍ ١ إِۦلَٰفِهِمۡ رِحۡلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيۡفِ ٢ فَلۡيَعۡبُدُواْ رَبَّ هَٰذَا ٱلۡبَيۡتِ ٣ ٱلَّذِيٓ أَطۡعَمَهُم مِّن جُوعٖ وَءَامَنَهُم مِّنۡ خَوۡفِۭ ٤﴾

هه‌ندێ فه‌رموویانه: «جار» و «مه‌جروور»ی ﴿لإيلاف قريش﴾ به‌سراوه به ﴿فجعلهم كعصف مأكول﴾ ی كۆتایی سووره‌تی پێشووه‌وه، وه هه‌ندێ‌تر ئه‌ڵێن: په‌یوه‌ندی به فه‌رمووده‌ی خودا ﴿فليعبدوا﴾وه هه‌یه.

واته: بۆ خاتری ئه‌وه كه هۆزی قوره‌یش خوو بگرن به هاتوچۆ كردنه‌وه له زستانا بۆ وڵاتی یه‌مه‌ن و له هاوینا بۆ شام ئه‌م كاره‌ساته‌م به‌سه‌ر ﴿اصحاب الفيل﴾ دا هێنا تا ئه‌وان له ناو بچن و سه‌ر له وڵاته‌كه نه‌شێوێنن. وه له واقیعدا حیكمه‌ت پارێزراوی شاری مه‌ككه بوو له‌به‌ر پاراستنی خانه‌دانی «عبدالمطلب» بۆ خزمه‌ت كردنی حه‌زره‌ت ﷺ له‌و شوێن و جێگه‌دا، چونكه حه‌زره‌ت ﷺ له‌و ساڵه‌دا له دایك بوو.

وە بە گوێرەی تەرکیبەکەی‌تر ماناکەی وایە: با ئەم گەلە بەندەیی بۆ خودا بکەن لەبەر ئەو هەموو نیعمەتە کە پێیداون و ناژمێررێن، ئەگەر لەبەر ئەوانە بەندەیی بۆ ناکەن با بەندەیی بۆ بکەن لەبەر هێنانی رەحمەتی خودا و لەبەر مانەوەی خوویان بە کاسبی و بازرگانی خۆیانەوە لە زستان و هاوینا کە خودا داویەپێیان هەتا بەندەیی بکەن بۆ پەروەردگاری ئەو ماڵە بەرێزە کە عالەمی موسوڵمان لە هەموو لایەکەوە ئەچن بۆ لایی و بە دەوریدا ئەخولێنەوە، ئەو خودایە کە بە هۆی بازرگانی و هاتوچۆی خۆیانەوە و، بە هۆی هاتنی خەڵکەوە بۆ لای ئەو ماڵە پیرۆزە خواردەمەنی و ژیواری پێداون و هێمنی کردوونەتەوە لە ترسی ستەمکارەکان وەکوو ئەبرەهە و ستەمکارەکانی‌تر.

سووره‌تی ماعوون (ماعون)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٧" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ته‌کاسور (تکاثر) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿أَرَءَيۡتَ ٱلَّذِي يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ١ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِي يَدُعُّ ٱلۡيَتِيمَ
٢ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ٣ فَوَيۡلٞ لِّلۡمُصَلِّينَ ٤ ٱلَّذِينَ
هُمۡ عَن صَلَاتِهِمۡ سَاهُونَ ٥ ٱلَّذِينَ هُمۡ يُرَآءُونَ ٦ وَيَمۡنَعُونَ
ٱلۡمَاعُونَ ٧﴾

ئه‌م سووره‌ته ده‌رباره‌ی ئه‌و کافره دڵ ڕه‌قه سه‌رسه‌خته نابارانه هاتووه‌ته خواره‌وه که بێباوه‌ڕییان به‌رابه‌ر به دین ده‌رده‌بڕن و، هیچ به‌زه‌یی له دڵیاندا نییه، هه‌ر وه‌ها بۆ ئه‌وانه‌یش که دووڕوو و دوودڵن و، نوێژه‌کانیان بۆ دیمه‌ن و به‌رچاوی ده‌که‌ن و، چاکه له‌گه‌ڵ داماواندا ناکه‌ن و، خێریان لێ ده‌گرنه‌وه.

ئه‌فه‌رموێت: هه‌واڵم پێ بده له حاڵی ئه‌و کافره دڵ ڕه‌قه وه‌کوو ئه‌بووجه‌هل و وه‌لیدی کوڕی موغیره و هاووێنه‌کانیان. ئه‌و کافره که بێباوه‌ڕی به‌رابه‌ر به دین ده‌رده‌بڕێ و، ئه‌و کافره که ده‌ست به ڕووی هه‌تیوی بێکه‌سه‌وه ده‌نێ و، خاوه‌ن ماڵان هان نادا بۆ ئه‌وه ماڵی خۆیان له ڕێگه‌ی خودادا سه‌رف بکه‌ن و، ده‌سگرۆیی هه‌ژار و بێگوزه‌رانان بکه‌ن؟ جا که زانیتان حاڵی ئه‌مانه زایه و بێمایه و پووچه و

ئەنجامی سزا و بەدبەختییە، بزانن وەیل و هاوار و ماڵ کاولی بۆ ئەو نوێژکەرانەیش کە لە خودی کردنی نوێژەکەدا بێهۆشی ئەکەن و نوێژەکانیان ناکەن، وە ئەوانەیش ئەگەر جار جارێ نوێژێ بکەن ئەوە ریا ئەکەن و دیمەنبازی لە نوێژەکەدا ئەکەن و، مەبەستیان خودا پەرستی نییە. لەگەڵ ئەوەیشدا کە نوێژ ناکەن و لە بەندەیی خودا بێبەشن یارمەتی داماوان نادەن و، پێویستی دەرودراوسێ و بێنەوایان جێبەجێ ناکەن.

«ماعون» بە مانا دارایی و، خێر و چاکە و، کاسەی پڕ لە چێشت و، وردەبابەتی ناو ماڵیش هاتووە. لێرەدا هەموویان دەست ئەدەن.

وە هەندێ لە خاوەن تەفسیرەکان فەرموویانە: مەبەست لە «ماعون» یارمەتیدانی داماوە بە هەر شێوەیێ بێ.

وە هەندێکیتر فەرموویانە: مەبەست هەر شتێکە کە مەنع کردنی لە عورف و عادەتدا حەلاڵ نەبێ وەکوو: ئاو و دۆ و، خوێ و، هەویرترش و، هەوێن و، چەند نانێ لە کاتی پێویستیدا.

وە ئەبێ بزانن پێویستی خزمەت کردن لە دینا هەمووی یاسای تایبەتی هەیە. بۆ نموونە کاتی پێویستی تەور و، تەوراس و، تەشوێ بدەی بەوانە ئیش و کاریان لە کێو و هەردایە. یا شەن و، داس و، کەرەسەی درەو و خەلە و خەرمان بدەی بە یەکێ کە بەو ئیش و کارەوە خەریکە. وە یاخود کاسە و، قاپ و، قاچاخ و، لەمپای جوان بدەی بە دراوسێی خۆت، بەوانە کە پێویستیان بەو شتانە بێ و، لە هەمان کاتدا خۆت ئیشت پێیان نەبێ و، ئەو کەسەیش وەریان ئەگرێ راساڵ و دەست پاك بێ، ئەگەرنا شتێ خۆت ئیشت پێی بێ، وە یاخود یارۆی وەریئەگرێ کەمتەرخەمە و شتەکە ئەباو نایداتەوە، لەم کاتانەدا ئادەمیزاد بەر سەرزەنشتەکە ناکەوێ.

هەرچۆن بێ لە رەوشتی بەرزی موسوڵمانە بە گوێرەی تەوانا یارمەتی کۆمەڵی خۆی بدا و، دەستی داماوان بگرێ؛ چونکە یارمەتیدان لە کاری خێرا پاداشی گەورەی هەیە.

سووره‌تی که‌وسه‌ر (کوثر)، به‌ قسه‌ی ئیبنوعه‌باس و موقاتیل و که‌لبی له‌ سووره‌ته‌ مه‌ککه‌ییه‌کانه‌. به‌ قسه‌ی عیکریمه‌ و موجاهید و قه‌تاده‌یش له‌ سووره‌ته‌ مه‌دینه‌ییه‌کانه‌.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ۝١ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ۝٢ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ۝٣﴾

عه‌بدوڵڵای کوڕی حه‌زره‌ت ﷺ له‌ شاری مه‌ککه‌دا له‌ دنیا ده‌رچوو، دوای له‌ دنیا ده‌رچوونی ئه‌و کوڕه‌ ڕۆژێ عاسی کوڕی وائیل له‌گه‌ڵ حه‌زره‌تدا ﷺ ڕاوه‌ستابوو، له‌ پاشان پرسیاریان لێ کرد: ئه‌وه‌ له‌ کوێ بووی؟ ئه‌ویش وتی: له‌ لای فلانه‌که‌سی «أبتر» واته‌ بێ‌کوڕ و وه‌جاخ کوێر بووم! (مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ بوو که‌ له‌لای حه‌زره‌ت ﷺ بووه‌).

وه‌ هه‌ندێ‌تر ئه‌ڵێن: دوای کۆچی‌دوایی ئیبراهیمی کوڕی حه‌زره‌ت ﷺ له‌ شاری مه‌دینه‌دا هاتووه‌ته‌ خواره‌وه‌، کاتێ که‌ موونافیقه‌کان وتیان: موحه‌ممه‌د ئه‌بته‌ر ـ وه‌جاخ کوێر ـ ه‌.

هه‌رچۆن و هه‌رکامیان بێ خودا به‌م سووره‌ته‌ دڵخۆشی حه‌زره‌ت ﷺ ئه‌داته‌وه‌ و ئه‌فه‌رموێت: ئێمه‌ «که‌وسه‌ر»مان دا به‌ تۆ که‌ جۆبارێکه‌ له‌ به‌هه‌شتدا.

بوخاری لە ئەنەسەوە دەگێڕێتەوە: کەوسەر جۆگەیەکە لە بەهەشتدا قەراخی جۆگەکە لە هەردوو لاوە ئاڵتوونە و ناو جۆگەکە لە دوڕ و یاقووتە و، ئاوەکەی لە هەنگوێن شیرینترە و لە بەفر سپیترە و، زەویەکەی لە میسك بۆن خۆشترە.

وە هەندێ فەرموویانە: «کەوسەر» بە مانا خێری زۆرە و، هەرچی مەعناکانە بەر ئەم مەعنا ئەکەون. وەکوو: پەیام و، پێغەمبەرێتی و، ئیسلام و، یارانی زۆر و، دەوامی گەل و شوێنکەوتووانی و، رێکەوتنی قورئانی پیرۆز بە فەساحەت و بەلاغەتەوە..

دەی نوێژە فەرزەکانت لە کاتی خۆیاندا بۆ خودای خۆت بکە.. وە یاخود نوێژی جەژن بکە بۆ خودای خۆت و، وشتری قوربانی سەربڕە، بە راستی دوژمن و ناحەزانی تۆ وەجاخ کوێرن.

ئەنەس ﵁ ئەفەرموێ: حەزرەت ﷺ حەیوانی قوربانی سەرئەبڕی ئەوسا نوێژی جەژنی ئەکرد. جا خودا فەرمووی: نوێژی جەژنەکەت بکە و لە پاشان قوربانی سەربڕە.

وە سەعیدی کوڕی جوبەیر ئەڵێت: نوێژی بەیانی لە «جەمع»دا کە «مزدلفە»یە بکە و، قوربانی لە «منی»دا بکە.

هەروەها سەعید ئەڵێ: ئەم ئایەتە لە «حدیبیە»دا هاتە خوارەوە. کاتێ کە رێگەی تەوافی کەعبە لە حەزرەت ﷺ گیرا. جا خودا فەرمانی پێدا: کە نوێژ بکا و، حەیوان سەربڕێ و، ئیحرامی عومرەکەی دابنێ و، بگەڕێتەوە بۆ مەدینە.

وە لە ئیبنوعەباسەوە دەگێڕنەوە مانای وایە: نوێژ بکە و، دەستەکانت بەرزبکەرەوە بۆ سەرسنگت، واتە: دەستی راستت لەسەر دەستی چەپت دابنێ و هەردووکیان لەسەر سنگت دانێ.

وە سەعیدی کوڕی جوبەیر و، ئەحمەدی کوڕی حەنبەل و، شافیعی ئەفەرموون: نوێژکەر دەستەکانی لە ژوور ناوك و ژێر سینەیدا دائەنێ.

وە هەندێتر دەفەرموون: لە خوار ناوکیەوە دایدەنێ.

وە هەندێ لە زاناکان فەرموویانە: دەستگرتن لە نوێژا لە بابی ئیستراحەت و «ئیعتیماد»ە. نە لە فەرزا و نە لە سونتەتدا نییە. وە هەندێ دەڵێن: لە فەرزا هەیە بەڵام لە سونتەتدا نییە؛ چونکە سونتەت جێگەی روخسەتە.

وە ئیمامی شافیعی ئەڵێ: لە فەرزیش و لە سونتەتیشدا هەیە. وە ئەمە راستە؛ چونکە لە حەدیسدا سابت بووە کە حەزرەت ﷺ لە نوێژدا دەستی راستی لەسەر دەستی چەپی داناوە بەو شێوە کە زانایانی شافیعی بەیانیان کردووە.

بە هەرحاڵ تەفسیری ﴿فصل لربك وانحر﴾ بە نوێژی جەژن و قوربانی کردن لە پاش نوێژ پاڵپشتی ئەوە ئەکا کە ئەم سوورەتە لە مەدینەدا هاتبێتە خوارەوە.

سووره‌تی کافرِوون (کافرون)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٦" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ماعوون (ماعون) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ۝١ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝٢ وَلَآ أَنتُمْ
عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ۝٣ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ۝٤ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ
أَعْبُدُ ۝٥ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝٦﴾

ده‌گێڕنه‌وه که کۆمه‌ڵێ له قوره‌یش وتیان: ئه‌ی موحه‌مه‌د ئێمه به‌نده‌یی بۆ خودای تۆ ئه‌که‌ین و تۆیش ساڵێ به‌نده‌یی بته‌کانی ئێمه بکه. جا ئه‌م سووره‌ته هاته خواره‌وه و خودا فه‌رمووی: ئه‌ی ره‌هبه‌ر! پێیان بڵێ: ئه‌ی کافران هه‌رگیز من ئه‌وه ناپه‌رستم که ئێوه ئه‌یپه‌رستن، وه ئێوه‌یش په‌رستیاری ئه‌و خودایه ناکه‌ن که من ئه‌یپه‌رستم، وه منیش هه‌رگیز په‌رستیار نیم بۆ ئه‌وه‌ی که ئێوه ئه‌یپه‌رستن. وه ئێوه‌یش نابن به په‌رستیار بۆ ئه‌و خودایه من په‌رستیاری ئه‌وم. دینی خۆتان بۆ خۆتان و، دینی خۆم بۆ خۆم.

سووره‌تی نه‌سه‌ر (نصر)، له «حجة الوداع»دا له مینا هاتووه‌ته خواره‌وه،
بۆیه له مه‌دینه‌ییه‌کان ژمێرراوه، "٣" ئایه‌ته،
ئه‌مه دواسووره‌تێکه له قورئان هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا ٣﴾

گه‌لێ که‌س فه‌رموویانه: ئه‌م سووره‌ته له پێش گرتنی شاری مه‌ککه‌دا هاتووه‌ته خواره‌وه و، خه‌به‌ردانه به نزیکبوونه‌وه‌ی کۆچی دوایی حه‌زره‌ت ﷺ.

له ئیبنوعومه‌ره‌وه رضي الله عنه ده‌گێڕنه‌وه که ئه‌م سووره‌ته له مونادا له کاتی «حجةالوداع»دا هاتووه‌ته خواره‌وه. دوای ئه‌مه ئایه‌تی: ﴿اليوم أكملت لكم دينكم، و أتممت عليكم نعمتي...﴾[1] هاتووه‌ته خواره‌وه. دوای ئه‌مانه حه‌زره‌ت ﷺ هه‌شتا رۆژ ژیاوه، له پاشان ئایه‌تی «که‌لاله» هاته‌خواره‌وه، دوای ئه‌وه په‌نجا رۆژ ژیا. ئه‌مجار ئایه‌تی: ﴿لقد جاءكم رسول من أنفسكم...﴾[2] هاته‌خواره‌وه. پاش ئه‌وه سی‌وپێنج رۆژ ژیا. جا ئایه‌تی: ﴿واتقوا يوماً

١. المائدة؛ ٣
٢. التوبة؛ ١٢٨.

ترجعون فیه إلى اللّٰه...﴾[١] هاتە خوارەوە و لەو پاش ئەوە بیست و یەك رۆژ ژیا. لەم باسەدا قسەی‌تریش هەیە.

جا ئەفەرموێ: لە کاتێکدا یارمەتی و نەسرەتی خودا بۆ موسوڵمانان هات و، شاری مەککە گیرا و، چاوت پێکەوت عەرەبەکان کۆمەڵ کۆمەڵ هاتنە ریزی موسوڵمانانەوە و ئایینی خودایان وەرگرت، ئەمجارە نوێژ بۆ خودای خۆت بکە و سوپاس و ستایشی بکە و، داوای لێ‌خۆشبوونی لێ بکە، خودا تەوبە قەبووڵ ئەکا و زۆر ئەگەڕێتەوە بۆ لای بەندەکانی خۆی بە وەرگرتنی تەوبەیان.

لە عائیشەوە ﵂ دەگێڕنەوە دەفەرموێ: پێغەمبەر ﷺ لە سوجدە و روکووعدا زۆر جار ئەیفەرموو، «سبحانك اللّٰهم ربنا و بحمدك، اللّٰهم اغفرلي... يتأول القرآن». واتە رەفتاری بە مەعنای ﴿فسبح بحمد ربك واستغفره﴾ ئەکرد.

لە ئیبنوعەباسەوە ﵄ دەگێڕنەوە ئەڵێ: عومەری کوڕی خەتاب لە ناو ئەسحابە پیرەکانی «بەدر»دا دایئەنام. وا دیار بوو هەندێ لەوان شتێ کەوتبووە دڵیانەوە، وەك بڵێن: ئەم منداڵە بۆچی دێتە ناو ئێمەوە؟ ئێمە کوڕی وەهامان هەیە! جا عومەر ﵁ بیستبوویەوە و فەرمووی: راستە وەکوو وتوویانە منداڵە. جا رۆژێ بۆ وەڵامی ئەو قسە ئیبنوعەباسی بانگ ئەکا و لە ناو ئەسحابەکاندا دایئەنێ، دوایی دەربارەی مەعنای ﴿إذا جاء نصر اللّٰه و الفتح﴾ پرسیاریان لێ ئەکا. جا هەندێکیان فەرموویان: مانای وایە فەرمانمان پێدراوە کە سوپاسی خودا بکەین و، داوای لێ‌خۆشبوونی لێ بکەین کە یارمەتی داین و، وڵاتمان گرت و لە کوفر پاکمان کردەوە. هەندێکیشیان بێ‌دەنگ بوون.

جا عومەر بە ئیبنوعەباسی فەرموو: تۆیش وا دەڵێی؟ ئیبنوعەباس فەرمووی: نەخەیر. فەرمووی: ئەی چۆن؟ ئەڵێ: وتم: نەخەیر ئەو سوورەتە باسی هاتنی ئاکامی

---

١. البقرة؛ ٢٨١.

حەزرەت ﷺ ئەکا کە خودا هەواڵی پێداو فەرمووی: «إذا جاء نصر اللّه ـ و ذلك علامة أجلك ـ فسبح بحمد ربك واستغفره، إنه كان تواباً». ئەوسا عومەریش فەرمووی: منیش لە مەعنای ئەم ئایەتانەدا جگە لە مەعنای ئیبنوعەباس شتیٚ‌تر نازانم.

سووره‌تی مه‌سه‌د (مسد)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٥" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی فاتیحه (فاتحة) هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ ١ مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ٢ سَيَصۡلَىٰ نَارٗا ذَاتَ لَهَبٖ ٣ وَٱمۡرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلۡحَطَبِ ٤ فِي جِيدِهَا حَبۡلٞ مِّن مَّسَدِۭ ٥﴾

ئیبنوعه‌باس ئه‌فه‌رموێ: کاتێ ئایه‌تی: ﴿و أنذر عشيرتك الأقربين﴾ هاته خواره‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ رۆیشت هه‌تا چووه سه‌ر ته‌پۆڵکه‌ی سه‌فا و بانگی کرد: «یاصباحاه!» ئه‌مه شێوه‌ی بانگ کردنی سه‌رده‌می نه‌زانی بووه و، له کاتی کاره‌ساتی نابار و رووداوی گرنگا به‌م شێوه خه‌ڵکیان ئاگادار کردووه. جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌و بانگه خه‌ڵکی کۆ کرده‌وه و دوای کۆ بوونه‌وه‌که‌یان فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر من پێتان بڵێم: وا چه‌ن سوارێکی دوژمن له رووی ئه‌م که‌ژه‌وه ده‌رچوون باوه‌ڕم پێ ئه‌که‌ن؟ وتیان: ئێمه له‌مه‌وبه‌ر درۆمان لێ نه‌بیستووی. فه‌رمووی: ده‌ی من ئێسته ترسێنه‌ری ئێوه‌م و له سزایه‌کی زۆر سه‌ختتان ئه‌ترسێنم! له‌وێدا «ابولهب» وتی: «تبّاً لك! ألهذا جمعتنا؟!» دوای ئه‌وه هه‌ستا و رۆیشت. جا سووره‌تی: ﴿تبت يدا أبي لهب﴾ له زه‌م و دوعای شه‌ڕا له ئه‌بوله‌هه‌ب هاته خواره‌وه.

واتە: یاخوا دەستەکانی ئەبوولەهەب وشك ببن! وە ئەمە کینایەیە لە لەناو چوونی خۆی. واتە ئەبوولەهەب بمریّ و بڕوا و شوێنەواری نەمێنێ.

وە لەبەر ئەوە وتبووی ئەگەر راست بێ بە هۆی موحەممەدەوە سزایێ بێت بەسەرما من بە ماڵ و دارایی فیدیەی خۆم ئەدەم و، منداڵەکانیشم یارمەتیم ئەدەن. جا خودا بۆ بەرپەرچدانەوەی ئەوە فەرمووی: یاخوا هەر ماڵێ ئەو هەیەتی و هەر شتێ ئەو کردوویە هیچی بە کاری ئەو نەیێ و سوودی بۆی نەبێ. لەمەولا ئەچێتە ناو ئاگرێکی بلێسەدارەوە. وە ژنەکەیشی (أم‌جمیل) ئەو ژنە کە کۆڵەدار هەڵئەگرێ، یانی کاتی خۆی بە منداڵی هەڵی گرتووە. یان داری ئاگری فیتنە هەڵدەگرێ. یاخود کۆڵە زریسك و دڕك ئەبا لە رێگەی حەزرەتا ﷺ دایئەنێ بۆ ئەوە تووشی برین و ئازار ببێ. ئەو ژنە گوریسێکی شریتی لیفی دارخورمای لە ملدایە.

ئەم ژنە لەناو خەڵکدا تانەی لە حەزرەت ﷺ ئەدا بەوە کە کاتی خۆی هەژار و بێ‌باوك و گەدا بووە. وە خودا بەم ئایەتە پیرۆزە بەرابەر بەو تانەی ئەوە تانە ئەدا لە «أم‌جمیل» و ئەفەرموێت: ئەم ژنە کە تانە لە خەڵك ئەدا بۆ تەماشای خۆی ناکا کە شریتی لە ملدایە و کۆڵەدار ئەکێشێ؟ وە هەر جارێ بە کۆڵەدارەوە بوو خنکاو مرد.

سووره‌تی ئیخلاس (اخلاص)، له سووره‌ته مه‌ککه‌ییه‌کانه، "٤" ئایه‌ته، دوای سووره‌تی ناس هاتووه‌ته خواره‌وه.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ ١ ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ ٢ لَمۡ يَلِدۡ وَلَمۡ يُولَدۡ ٣ وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ٤﴾

له ئوبه‌یی کوڕی که‌عبه‌وه ﷺ ده‌گێڕنه‌وه: کافره‌کان به حه‌زره‌تیان ﷺ وت: نه‌سه‌بی خودامان بۆ به‌یان بکه. جا خودا ئه‌م سووره‌ته‌ی نارده خواره‌وه.

واته: ئه‌ی ره‌هبه‌ری خۆشه‌ویست تۆ له وه‌ڵامی پرسیاری ئه‌و کافرانه‌دا بڵێ: ئه‌و که‌سه که ئێوه پرسیار له چۆنێتی ده‌که‌ن زاتێکی وایه دارای هه‌موو سیفه‌تی که‌ماڵه و، دووره له هه‌رچی که‌م و کووڕی هه‌یه و، ناوی دیاری ئه‌و «اللّٰه»یه و، تاك و ته‌نیایه و، دووره له هه‌موو ژماره‌یه‌ك له خۆی و له هاوڕێدا. واته نه خۆی به‌ش و پارچه‌ی هه‌یه وه‌کوو که‌لله شه‌کرێ بکرێ به چه‌ن پارچه‌وه، وه نه هاوڕێی هه‌یه له زاتا یا له سیفاتا یا له کرده‌وه‌دا. یانی زاتێکی‌تر نییه ئه‌ویش خودا بێ و خاوه‌ن کار و کرده‌وه بێ له جیهانا به که‌م یا به زۆر. نه که‌س هه‌یه سیفه‌تی وه‌کوو خودا بێ و نه که‌س هه‌یه که بتوانێ کار و کرده‌وه‌ی وه‌کوو خودا بکا.

ئەم مانایە لەسەر ئەوە بوو کە «هو» بگەڕێتەوە بۆ ئەو شتە کە کافران پرسیاریان لێ کرد. وە ئەگەر زەمیری «شأن»بێ وەکوو مەشهوورە، ئەوە مەعنای وایە تۆ بڵێ: شتێکی خاوەن ئەهمیەتی راست هەیە کە بریتییە لەوە کە «اللّٰه أحد»ە یانی ئەو زاتە کە ناوی «اللّٰه»یە تاقە و تەنیایە لە زاتا و لە سیفاتا و لە کردەوەدا، وە ئەو زاتە کە ناوی «اللّٰه»یە «سەمەد»ە، واتە گەورەیەکە چی لە کائیناتایە ـ بێجگە لە خۆی ـ بۆ لای ئەو ئەگەڕێنەوە و پەنای بۆ دێنن لە بەجێهێنانی هەموو پێویستییەکدا و، ئەو نیازی بە هیچ کەس نییە.

وە ئەو زاتە کە ناوی «اللّٰه»یە کەسی لێ نەبووە و نەکەوتووەتەوە و نەتەوەی نییە نە کوڕ و نە کچ؛ چونکی نەتەوە بۆ یەکێ پێویستە هاوجینس و هاونەوع بێ لەگەڵ ئەو نەتەوەدا، وە خودا هاونەوع و هاوشێوەی کەس نییە. وە نەتەوە بۆ یەکێ پێویستە خۆی نەمانی بەسەردا بێت و بۆ مانەوەی رشتەکەی رۆڵەی پێویست بێ، وە خودا نەمرە و هەر ئەمێنێتەوە هەتا هەتایە. وە ئەو زاتە کە ناوی «اللّٰه»یە لە کەس نەبووە و نەهاتووە؛ چونکی خۆی قەدیمە و ئەزەلییە و نەبوونی نەدیوە و «واجب الوجود»ە لە ئەزەل تا ئەبەد.

وە ئەو زاتە کە ناوی «اللّٰه»یە لە کائیناتا هیچ کەسێ هاوپایە و هاوڕێنەی نییە و، دوورە لە سیفاتی هەرچی کائیناتە، مادە نییە، زەمانی نییە، شوێنی نییە، بەڵکوو زاتێکی «واجب الوجود»ی تاك و تەنیایە.

خودا مەوجوودە «واجب الوجود» بووە و هەر ئەبێ مەعبوودە و مەقسوود
مادە: کەسیفە، یاخود لەتیفە، نیسبەت بەو زاتە هەموو کەسیفە
خودا لەتیفە نەك بەو مەعنایە مەعلوومە لە لای دڵێ دانایە
لە مومکیناتە زانستی زاتی زانتی جیلوەی نووری سیفاتی
بۆ خاوەن شانێ لە پێغەمبەران یا پڕ عیرفانێ لە ناو رەهبەران

«وجـــــوه یـــــومئذ نـــــاضـرة» «إلى ربـــــها المـــــولى نـــــاظرة»
بـــۆ «فـــیعلیات»ە کـــاتی ئـــەو دنـــیا بـــا ئـــیمکانی بـــێ لە رووی ئـــەم دنـــیا
بـــەم یـــاسایە بـــوو جـــیلوەی ئـــەحەدی شـــەوی مـــیعراجـــی زاتـــی ئـــەحمەدی
دروودی خـــودا بـــە مـــلیار مـــلیار بـــۆ خـــۆی و ئـــال و یـــارنی ئـــەخیار
«نـــامی» هـــەر ســـاتێ بـــاسی ئـــەو ئـــەکا ئیحساس بە جیلوەی نووری ئەو ئەکا

لێرەدا چەن باسێ هەیە:

[باسی] یەکەم: لە ئوسووڵی دینا بیست سیفەت بۆ خودا بەیانکراوە. یەکێکیان سیفەتی «نەفسی»یە کە بریتییە لە «وجود». پێنج سیفەتی سەلبی کە بریتین لە: وەحدەت و، قیدەم و، بەقا و، «قیام بالذات» و، «عدم مماثلە»ی حەوادیس. حەوت سیفەتی زاتی کە بریتین لە: حەیات و، عیلم و، ئیرادە و، قودرەت و، سەمع و، بەسەر و، کەلام. وە ئەمانە سیفاتی مەعانیشیان پێ ئەڵێن. وە حەوت سیفاتی مەعنەوی کە بریتین لە لکاندنی ئەم سیفەتانە بە زاتی خوداوە، وەکوو: بوونی خودا بە: «حي» و «عالم» و «مريد» و «قادر» و «سميع» و »بصير» و «متكلم». ئەم سیفەتانە هەموویان لەم سوورەتە وەرئەگیرێن.

لەفزی «اللّٰه» کە ناوی عەلەمە و خودا بۆ زاتی خۆی داناوە و، تەعبیر لەو زاتە ئەدرێتەوە بە زاتی جامیع بۆ کەمالات وجوودی زاتی مەوسووف بە حەوت سیفەتی مەعنا و، حەوت سیفەتی مەعنەوی لێ دەرئەکەوێ. وە لە «أحد» و «وحدة» و «صمد» قیام بە زات وەرئەگیرێ، وە لە ﴿لم يلد﴾ بەقاو، لە ﴿لم يولد﴾ قیدەم و لە ﴿لم يكن له كفواً أحد﴾ عەدەمە موماسەلەی حەوادیس.

باسی دووهەم: لە حەدیسی پیرۆزدا هەیە کە خێر و پاداشی خوێندنەوەی سوورەتی «اخلاص» بە قەی خێری سێیەکی قورئانە؛ چونکی قورئان بەش کراوە بە سێ بەش:

بەشی یەکەم ئەحکام و، بەشی دووهەم وەعد و وەعید و، سێهەم ئەسماء و سیفات. وە سوورەتی «اخلاص» بەشی سێهەمی بە تەواوی تێدایە.

وە بۆ ئیسباتی ئەم باسە: لە بوخاریدا دەگێڕێتەوە: کە پیاوێ گوێی لە پیاوێکەوە بوو هەر سوورەتی «قل هو اللّٰه»ی ئەخوێندەوە، کە ڕۆژی لێ بووەوە هات بۆ لای حەزرەت ﷺ ئەم باسەی بۆ گێڕایەوە. واتە ئەو کابرایە وای ئەزانی دەور کردنەوەی سوورەتی «قل‌هو اللّٰه» بە تەنیا خێری وەهای نییە. جا حەزرەت ﷺ فەرمووی: بەو کەسەی کە گیانم لە دەستی ئەودایە! ئەم سوورەتە وەکوو سێیەکی قورئان وایە.

باسی سێهەم: خودا لەم سوورەتەدا فەرموویەتی: «اللّٰه أحد» وە نەیفەرموو «اللّٰه واحد»، لەبەر ئەوە زانایانی زمانی عەرەبی فەرموویانە: کەلیمەی «أحد» لە نەفیدا بۆ داگرتنی هەموو ئەفرادی جینسی «أحد»ە لە کەم و زۆر بە «ئیجتیماع» و «ئیفتیراق»، واتە بە یەکەوە یا بە جیاجیا؛ لە کاتێکدا بڵێین: «ما جائني من أحد» یانی نە یەك، نە دوو، نە سێ و نە بەیەکەوە و، نە بە جیاجیا کەس نەهاتووە. بەڵام کاتێ بڵێیت: «ما جائني من واحد» یانی هیچ تاقەکەسێ نەهاتووە بۆ لامان، بەڵام هەڵئەگرێ بە دوودوو یا زیاتر هاتبن.

وە «أحد» لە «ئیسبات»دا بە مەعنای «ئیستیغراق» و داگرتنی وجووهی «أحدیة»ە وەکوو لە «روح المعانی»دا لە «ابن سینا»وە دەگێڕێتەوە کە وتوویە لەفزی «أحد» دەلالەت ئەکا لەسەر ئەوە کە خودا لە هەموو بابەتێکەوە تەنیایە و ژمارە و زۆری تێدا نییە، نە زۆری مەعنەوی کە بریتییە لە جینس و فەسڵ و نە زۆری ئەجزای خاریجییە وەکوو ئەجسامی مەحسووس و، نە لە سیفات و ئەحواڵدا. کە وابوو «اللّٰه أحد» دەلالەت ئەکا لەسەر ئەوە خودا تەنهایە لە زاتا، لە وجوودا، لە سیفاتا، لە ئەفعالا، لە ئەحوالاَ. واتە نە هاوبەش و، نە هاوسیفەت و، نە هاوکار و، نە هاوحاڵی

هەیە. یانی زاتی باری تەنیای کامیلە و، تەوحیدێ لایەق بێ بۆ خودا وا ئەبێ کە بڵێیت هەر ئەو «واجب‌الوجود»ە و، هەر ئەو پەروەردگار و خالیقە و، هەر ئەو بەندەیی بۆ ئەکرێ و، هەر ئەو ئەزەلی و ئەبەدییە.

باسی چوارەم: لە ئیسمی ئەعزەمدا قسە زۆر کراوە. لە شێخ عەبدولقادری گەیلانییەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی: «اللّٰه» ئیسمی ئەعزەمە، بەو مەرجە خاوەن دوعا لەسەر سیفەتە مەقبووڵەکانی ئەهلی دوعا بێ و، مەرجەکانی دوعای تێدا بێتە جێ.

وە خاوەنی «روح المعانی» ئەڵێ: هەندێ لە پیاوچاکان «هو» بە ناوی خودا دائەنێن و، ئەو «هو»ە وەکوو زەمیری غائیبە لە عورفی عەرەبدا دەلالەت ئەکا لەسەر «هوية»ی موتڵەقەی خودا.

وە جەلالی دەووانی لە ئیمامی رەببانییەوە دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: هەندێ لە شێخەکان فێریان کردووم ئەم ویردە بخوێنم «یا هو من هو، یا من لا إله إلا هو».

رەبی غائیب و حازر هەر ئەتۆی　　　بەسەر عالەمدا نازر هەر ئەتۆی

سووره‌تی فه‌له‌ق (فلق)، هه‌ندێ له زانایان به مه‌ککه‌یی دایئه‌نێن و، هه‌ندێ به مه‌دینه‌یی، وه قسه‌ی دووهه‌م راسته، چونکی بۆ ده‌فعی سیحری یه‌هوودییه‌کان هاته خواره‌وه، "٥" ئایه‌ته.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قُلۡ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلۡفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِن شَرِّ ٱلنَّفَّٰثَٰتِ فِي ٱلۡعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾﴾

تۆ ئه‌ی موحه‌ممه‌د بڵێ: من په‌نا ئه‌گرم به په‌روه‌ردگاری جیا بوونه‌وه‌ی هه‌ر فه‌رعێ له هه‌ر ئه‌سڵێ: جیابوونه‌وه‌ی گیا له تۆم و، رۆڵه له نوتفه و، رووناکی به‌ره‌به‌یانی له شه‌وی تاریك و، ئاوی چاوگه‌ی ره‌وان له سه‌رچاوه‌ی ناو زه‌وی و شیو و کێوان. وه په‌نا ئه‌گرم به‌و خودایه که شادمانی له په‌رێشانی دینێ و، هێز له ناته‌وانی دروست ئه‌کا و، زانست ئه‌دا به ئاده‌میزاد له پاش نه‌زانی و، ته‌ندروستی ئه‌دا به ئاده‌میزاد له دوای نه‌خۆشی... په‌نا ئه‌گرم به په‌روه‌ردگاری ئه‌مانه له شه‌ڕ و ئاشووبی هه‌رچی خودا دروستی کردووه و ئه‌یکا له دڕنده و، هار و، مار و، ئاده‌میزادی سته‌مکار و بێشه‌رم و ناهه‌موار، وه له باو بارانی ناکاو و، ئاگری به جۆش و تاو و، زمانی ئاده‌میزادی به‌دگۆی خراپ و، له شه‌ڕی جادووگه‌ران و، چاوی چاوپیس و به‌دچاو.

وە بە تایبەتی لە شەڕی مانگی خاوەن تاو کە لە کەنارەی ئاسمان ون بوو. وە لە شەڕی تاریکەشەو کاتێ تاریکییەکەی زۆر بوو؛ چونکی ئەم کاتانە کاتی هێرشی شەوگەردە لە: دز و، دڕندە و، دوژمن و، جانەوەرانی سەرزەوی. وە لە شەڕی ئەو ژنە جادووگەرانە کە تف و فوو ئەکەن بە گرێی ئەو داوانەدا کە گرێیان ئەدەن و وتاری جادووگەرانەیان بەسەردا ئەخوێننەوە. یا لە شەڕی ئەو کەسانە کە پیشەیان جادووکردنە لە پیاوان و، فوو ئەکەن بە گرێ و داو و تاڵەدەزووی بەکارهێنراو لە پیشەی جادووگەریدا.

وە لە شەڕی هەر ئادەمیزادێ حاسید بێ کاتێ کە حەسەدەکەی دەربخا و زیان بەو کەسە بگەیەنێ کە حەسادەتی پێ دەبا بە هەر شێوەیێ کە بکرێ بە دەس، بە زمان، بە دارایی، یا بە هەر شێوەیێ بێ.

دەگێڕنەوە: کە جوولەکەیەك جادووی لە حەزرەت ﷺ کرد و، یازدە گرێی لە «ژێ»یەك دا و لە بیرێکدا شاردیەوە و حەزرەت ﷺ نەخۆش کەوت. جا خودا دوو سوورەتی «معوذتین»ی بۆ نارد و، جوبرەئیل هەواڵی دا بە حەزرەت ﷺ کە ئەو جادووە وا لە فلان بیردا، حەزرەت عەلیی نارد بۆ ئەو بیرە و، ئەو ژێ گرێ دراوەی دەرهێنا و هێنایەوە بۆ لای پێغەمبەر ﷺ ئەو دوو سوورەتیانە بەسەردا خوێندەوە و، بە خوێندنەوەی هەر ئایەتێ گرێیەك کرانەوە و حەزرەت ﷺ بە تەواوی رزگار بوو. والحمدللە.

لەسەر رزگاری مایەی رزگاری لەسەر نەجاتی هۆی بەختیاری

سووره‌تی ناس (ناس)، جێگه‌ی قسه‌یه که مه‌ککه‌یییه یا مه‌دینه‌یی، راست وایه که وه‌کوو فه‌له‌ق (فلق) ئه‌میش له مه‌دینه هاتبێته خواره‌وه. "٦" ئایه‌ته.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ ٱلنَّاسِ ① مَلِكِ ٱلنَّاسِ ② إِلَٰهِ ٱلنَّاسِ
③ مِن شَرِّ ٱلْوَسْوَاسِ ٱلْخَنَّاسِ ④ ٱلَّذِى يُوَسْوِسُ فِى
صُدُورِ ٱلنَّاسِ ⑤ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ ⑥﴾

ئه‌ی ره‌هبه‌ر تۆ بڵێ: په‌نا ئه‌گرم به په‌روه‌ردگاری ئاده‌میزاد له کاتێکه‌وه تۆمه، هه‌تا خوێنه، هه‌تا گۆشتی بێ شێوه‌یه، تا گۆشتێکه شێوه‌ی بۆ کراوه، وه تا ئه‌ندامه‌کانی له‌شی جیا کراونه‌ته‌وه و گیانی به به‌ردا کراوه، وه تا له دایکی بووه و هاتووه‌ته رووی جیهان و پله‌پله ماوه‌ی زینده‌گانی به‌سه‌ربردووه و، هه‌تا دواهه‌ناسه‌ی ژیان و گه‌ڕانه‌وه‌ی بۆ لای خودای میهره‌بان.

وه سیفه‌تی ئه‌و خودایه وایه وه‌کوو زه‌عیف و لاواز پێته‌گه‌یه‌نێ پاشای ئاده‌میزادی پێگه‌یشتووی خاوه‌ن هێز و ده‌سته‌ڵاتیشه و، پاشا له به‌رده‌ستیا وه‌کوو دیلی ده‌ست به‌سراوه. وه‌هه‌ر وه‌کوو پاشای ئاده‌میزاده، به تایبه‌تی خاوه‌ن هێزه‌کان، په‌رستراویشه

بۆ ئەو ئادەمیزادانە کە روویان لە خودایە و دڵیان بە یادی ئەو ئاگایە. پەنا ئەگرم بەو پەروەردگارە لە شەڕی ئەو مەخلووقە کە وتوویرە و خەیاڵاتی پووچ و بەتاڵ ئەخاتە ناو دڵی ئادەمیزادەوە، ئەو مەخلووقە خاوەن وەسواسە کە پاشە و پاش ئەڕواتە دواوە و هەر کاتێ یادی خودا بەرانگاری ببێ لە دڵ دەرئەچێ. ئەو «خناس»ە کە وەسوەسە ئەخاتە ناو دڵی ئادەمیزادەوە بۆ ئەوە کە ئەیەوێ رێگەی راست بگرێ و مەنعیان ئەکەن لە بیر و باوەڕی رووناك و کردەوەی چاك. جا خواه ئەو خاوەن وەسوەسە لە جنۆکە بەدبیرەکان بێ یا لە ئادەمیزادە بەد تەدبیرەکان. پەنا بە خودا لە هەر دوو لایان.

بزانن! سیڕی دووبارە کردنەوەی ناس لەم سوورەتەدا ئەوەیە ئەو ئینسانە کە زۆر داماوی تەربییەتە ئینسانی منداڵە کە لاواز و بێحاڵە، یا ئینسانی داماوی بێماڵە، وە ئەو ئینسانە کە موناسبی ئیدارە و سیاسەتی پاشایانە ئینسانی بەهێز و بایی و خاوەن پایە و مایەیە، وە ئەو ئینسانە کە خاوەن تەمەن و بیر و هۆش و بەراوردە موناسبی حاڵی عیبادەتە و لەگەڵ کەلیمەی «إله»دا موافیقە. واتە ئەو سێ لەفزە کە لەسەر یەك شێوەن بەم گوێرە وەك ئەوە وایە مەعنایان جیابێ.

هەروا ترسان لە وەسوەسە لەبەر ئەوەیە کە وەسوەسە دەوامی کرد ئەبێ بە سیفەتی دامەزراو و ئەبێ بە هۆی کردەوەی خراپ و، دوور کەوتنەوە لە بیر و باوەڕی رووناك و کردەوەی چاك، ئەگەرنا وەسوەسە هەتا لە پایەی وەسوەسەدا بێ بە گوێرەی حەدیسی پیرۆز سەرفی نەزەری لێ ئەکرێ و جێگەی تۆڵە نییە.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خودا چاوپۆشی لە گەلەکەم کردووە لەوەی بە دڵیاندا بێت تا بە کردەوە یا بە قسە نەیکەن. خودا پەنامان بدا و لە خراپە بمان پارێزێ.

دوا وته

سوپاس بۆ خودا لە رۆژی دووشەممەی حەڤدەی مانگی «جمادی الثانية» لە ساڵی هەزار و سێسەد و نەوەد و نۆی کۆچی، رێکەوتی ١٤ی مانگی مایسی ساڵی هەزار و نۆسەد و حەفتا و نۆی زایینیدا لە نووسینەوەی ئەم تەفسیری قورئانی پیرۆزە بوومەوە، لە حوجرەی دەرس وتنەوەی مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیالانیدا، لە شاری بەغدا.

وە پێویستە بزانن لەم تەفسیرەدا ئەوەی بە راست و بەهێزم زانیوە نووسیومە و، سەرچاوەی نووسینەکەیشم ئەم کتێبە تەفسیرانەن کە لەم لاپەڕەدا ناویان نووسراوە: بەیزاوی و، حاشیەی شەهابی خەفاجی، «مفاتيح الغيب» تەفسیری ئیمام فەخری رازی، «جامع أحكام القرآن» تەفسیری قورتوبی، «روح المعاني» تەفسیری ئەبووسەنای ئالووسی، «روح البيان» تەفسیری ئیسماعیل ئەفەندی، «جمل» لەسەر جەلالەین، «صاوی» لەسەر جەلالەین، «تەنتاوی» مەشهوور [بە] «خازن»، تەفسیری «أبوالسعود»، «بغوی»، «ابن كثير» و «مدارك». جگە لەمانەیش کەڵکم لە چەند کتێبی شەرع و مێژووی باوەرپێکراو وەرگرتووە.

مەبەست ئەمەیە ئەگەر شتێکی واتان دی باش نەهاتە پێش چاوتان بگەڕێنەوە بۆ ئەم سەرچاوانە و راستی بدۆزنەوە. من خۆم وا دانانێم کە هەڵەم نەکردبێ و، کەس نییە لەم مەیدانەدا لە هەڵە دوور بێ، مەگەر یەکێ خودا بیپارێزێ.

وە مەبەستم لە نووسینی ئەم تەفسیرە خزمەتی دینە بۆ هاوزمانەکانم و، ئاگربڕیشە لە هەندێ شت کە هەن لە ناوا و لەمەولا ئەنووسرێن؛ چونکی تەفسیری قورئان شوێنی ئەوە نییە کە هەرکەسێ بە ئارەزووی خۆی دەمی بۆ ببا. خودا هەموو لایەکمان یارمەتی بدا بۆ خزمەتی ئایینی ئیسلام.

وە من خۆم ناوم عەبدولکەریم، کوڕی موحەممەد، کوڕی فەتاح کوڕی سلێمان، کوڕی مستەفا، کوڕی موحەممەد. ئەمانە لە کوردی شارەزوورن و لە هۆزی ناسراو بە «هۆزی قازی»ن کە دانیشتووی مەرکەزی ناحیەی شارەزوور (سەید سادق) و چواردەوری ئەو مەرکەزەن.

سەد نەسەب بە فیدای کەمێ حەسەب بێ
یـــانی حـــەسەبێ لەگـــەڵ ئـــەدەب بـــێ
ئـــەدەب ئـــەوەیە بـــە یـــاسای رەهـــبەر
عـــومری عـــەزیزت بـــگات بـــە ســـەمەر

جا پاش ئەمانە بەم پاڕانەوە لە خودای «أرحم الراحمين» دوایی بە نووسینم دێنم و بە جۆشی دڵ و دەروون ئەڵێم:

پاڕانەوە

«یـا حـی یـا قـیـوم، واجـبالوجـود»
سـەرچاوەی ئـیحسان کـانی فـەیز و جـوود
یـا پـەروەردگـار هـەمـوو مـەوجـوودات
زانـا بـە ئـەحـواڵ کـوللی و جـوزئـییـات
خـــاوەن ئـــیرادەی بـــوونەوەر هـــەموو
هەرچی ویستت بوو، چی نەتویست نەبوو
خـــاوەن قـــودرەتی تـــەوانـــای رەســـا
بـە بـێ «لیت» و «لو»، «لعـل» و «عـسی»
خـواسـتت بـوو لە کـار عـالەم سـەیرانـە
کـــە لایـــدا لە بـــار عـــالەم حـــەیرانـــە
بـــە مـــەیلت جـــیهان بـــاخ و گـــوڵزارە
بـــێمەیلت دنـــیا مـــەڵبەندی خـــارە
بـــۆ زوهـــووری نـــور«ختمالأنـــبیاء»
دنـــیا بـــوو بـــە جـــێی ئـــەنوار و زیـــا
کـــیتاب و ســـوننەت ئـــیعتیقادی دیـــن
ئـوسووڵ و فـورووع بـە یـاسای ئـایین
سـەروبەر گـۆڕرا رووی زەوی یـەکسەر
بـوو بـە مـەدرەسە بـۆ بـەرزی بـەشەر

دەوری کـــزی هـــات زانـــاکان نـــەمان
کـــز بـــوو رشـــتەی تـــاك پـــەیمان و ئـــیمان
جـــیهان بـــوو بـــە جـــێی ئـاشووب و جـــیدال
جـــــیدالی بـــــێسوود ســــەراســــەر زەلال
ئـــەویان ئـــیرادە و رەحـــمەتی تـــۆ بـــوو
ئەمیش هەر خواست و حیکمەتی تۆ بوو
یـــانی کـــاری تـــۆ هـــەمووی حـــیکمەتە
دوورە لە هـــــەرچی شـــــوبهە و تـــــوهمەتە
ئـــەوەی لە دڵدا خـــاوەن شـــوعوور بـــێ
ڕوونـــــاکی دڵی پـــــڕتەوی نـــــوور بـــــێ
ئـــەزانـــێ هـــەر تـــۆی دارای کـــیبریا
هـــەر تـــۆی تـــەوانـــای لە هـــەردوو دنـــیا
کـــافر بـــە مـــوئمین، مـــوئمین بـــە کـــافر
زاهـــیر بـــە بـــاتین، بـــاتین بـــە زاهـــیر
زەلیـــل بـــە عـــەزیز، عـــەزیز بـــە زەلیـــل
هـــەر تـــۆی بـــە راستی، نـــایەوێ دەلیـــل
بـــەڵێ ئـــەم دنـــیا جـــێگەی ئـــەسبابە
بـــــەڵام ئـــــەسبابیش لە لای وەهـــــابە
«إذا أردت هـــــيأت الأســـــباب
و إن لم تـــــرد لم يـــــبق الحـــــساب»
ســـا خـــودا بـــە حـــەق پـــەیمان و ئـــیمان
دەرگـــای تـــەوفیقت گـــوشاد کـــە لێـــمان
تـــــەوفیقمان بـــــدە بـــــۆ ســـــولووکی ڕێ
ڕێـــیێ مـــەقسوودی رەزای تـــۆی لێ بـــێ

ڕەبــــی بـــە بـــەهای کـــیبریای زاتت
بـە ئـەسراری فـەیز ئـەسما و سـیفاتت
ســـەنا بــۆ تــۆیە ســتایش بــۆ تــۆ
ســوپاس بــۆ تــۆیە نــومایش بــۆ تــۆ
دروود بـــۆ هـــەموو ڕەهـــبەرانـــی تـــۆ
بـــۆ یـــاوەرانـــی دڵبـــەرانـــی تـــۆ
مـن بـەندە و بـەندی ڕێـی مـەبەستی تـۆم
گـــیرۆدەی داوی بـــەستەی ڕســـتی تـــۆم
لە تـــۆوە گـــەییم بـــە بـــوونەوەری
بـــە مـــایە و پـــایە و، بـــە بـــەهرەوەری
بـــە بـــێ نـــیشانی گـــەییم بـــە نـــیشان
لە بـــێشانییەوە گـــەیشتم بـــە شـــان
خـــوێندم مـــوتاڵای ڕووی ئـــافاقم کـــرد
ســـەیری مـــەیدانـــی شـــای بـــوراقـــم کـــرد
ئـــاسمانم دی ڕۆژ و مـــانگ هـــەردوو
ســـتارەی ئـــەوجی پـــڕتەوداری تـــۆ
ســـەیری ســـەرزەوی و نـــشیوو بـــاڵا
ڕەنـــگا و ڕەنـــگی دەشت بـە کـاڵا و ئـاڵا
حـاڵی بـووم هـەموو فـەیزی وجـوودن
پـــڕتەوی خـــواســـتی زاتـــی مـــەعبوودن
بـــێ گیان و گـــیاندار، بـــێ هۆش و هـــۆشیار
هـــەموو ئـــاسارن بـــۆ پـــەروەردگار
بـــێ ئیرادەی تـــۆ وجـــوودیان نـــابێ
بـــە بـــێ جوودی تـــۆ مـــەقسوودیان نـــابێ

ئــەوەی نــەمدیبوو بــە چــاوێ خــەیاڵ
لە پــایە و مــایە و جــاه و شــان و حــاڵ
هەمووت کـەرەم کـرد بە فـەیزی ئیحسان
بـۆ مـازی و حــاڵ و مــستەقبەل یــەکسان
بــەرابــەر بــە گــشت ئــەم نــیعمەتانە
بــێسوپاسیم کــرد لە رووی زەمــانە
بــیر و بــاوەڕی نــابوود و لاواز
بــەدیش بــە بــۆیەی چــەن راز و نــیاز
ئــەر کــارێکم کــرد لەم رووی جــیهانە
هــەموو تــێکەڵی عــەیبی پــەنهانە
یــانی تــێکەڵی خــەمیرەی غــەشە
بــە زاهــیر سـپی و، بــە بــاتین رەشــە
گــەر بــیانکێشی بــە عــەدڵی مــیزان
لە هــەزارا یــەك نــایێتە مــەیدان
هــیچ نــەما وەلاّم وەڵلا وەبــیلا
مــەر ﴿لا تــقنطوا مــن رحمــة اللّــه﴾

☆☆☆

ســا خــودا بــە حــەق خــودایــی زاتت
بــە فــەیزی ئــەنوار جــیلوەی ســیفاتت
بـە ئـەسمای حـوسنا، بـە ئیسمی غـەففار
بـە پـەردەی رەحـمەت لە سیڕی سـەتتار

بــــە مـــیهرەبانی رەحـــمان و رەحـــیم
بــە نــووری نــافیع، بــە فــەیزی حــەلیم
بـــە ئـــارامـــی دڵ لە حـــیلمی زاتت
بـــە فـــەیزی وەهـــاب عـــالی ســیفاتت
بــە رەحــمەتی عــام بــۆ هــەموو عــالەم
لە بـــابە ئـــادەم هـــەتا بـــە خـــاتەم
بــڕوانــە بــۆمان بــە شــێوەی ئــیحسان
عـــەفوومان بـــکە لە بـــاری عـــیسیان
دەرگـــای رەحـــمەتت واز بـــکە بــە عــام
بــەرەوڕووی ئــەهلی مــیللەتی ئــیسلام
بــــــە لەتـــــافەتی مـــــەلایکانت
بــــە قــــودسییەتی مـــــوقەڕڕەبانت
بــە هـــەڵگرانـــی عـــەرشی عـــەزیمت
بــە مــەشغوولانی زیــکری تــەعزیمت
بــــە مـــەئموورانـــی زەوی و ئـــاسمان
بــۆ نــەفس و مــاڵ و جــاڵی خــاسمان
بــە خــامە و نــامەی کــەتەبەی کــیرام
بــــە مــــەلائیکەی حـــــەفەزەی ئــــەنام
﴿إن كـــــل نـــــفس لمـــــا عـــــليها
حـــــافظ﴾ بــــە دەوام «نـــــاظر إليـــــها»
بــــە مـــوناجاتی حـــەزرەتی ئـــادەم
بــە دەرســی ئــیدریس بــۆ ئــەهلی عــالەم
بــە نــەوحی نــائیح، بــە کــەشتی نــەجات
بــە هــوود و ســاڵح خــاوەن مــوعجیزات

بــە ئــیبراهــیمی «خــلیل الرحــمن»
لە کــوورەی ئــاگر گــەیشت بــە ئــامان
دەســبەرداری ڕۆح بــۆ ڕەزای جــەلیل
بــە هــەدیی فــیدیەی زاتــی ئــیسماعیل
بــە ســەبر و ســیدقی مــەولوودی جــەلیل
یــانی حــەزرەتی مــەولا ئــیسماعیل
بــە تــەرکی خــەلیل بــۆ ئــەو و هــاجەر
لە چــۆڵی حــیجاز بــە ئــەمری داوەر
بــە ئــێشی هــەجری حــەزرەتی یــەعقووب
لەســەر فــیراقــی یــووسفی مــەحبووب
بــە ویــرد و بــەڵای ئــەییووبی نــازار
بــە ســەبری لەســەر مــیحنەت و ئــازار
بــە دڵ ئــازاریــی حــەزرەتی مــووسا
لەســەر نــەفامی گــەلی نــاڕەسا
بــە شــەرمی هــاروون لە مــووسای جــەلیل
بــە لاڵە و پــاڵە، دەخــیل ســەد دەخــیل
بــە زەکــەریا و، بــە شــەرمی یــەحیا
بــە زوهــدی عــیسا لە خــۆشی دنــیا
بــە زیــکری یــوونس لە قــەعری دەریــا
بــە وتــاری حــەق، بــە دڵی وریــا
بــە جــیلوەی نــووری ئــەعلای مــوحەممەد
بــە نــەسری مــەلەك بــو عــەون و مــەدەد
بــە خــولقی گــەورەی عــەزیمی زاتــی
بــە ســەبر و ســیدق و بــاقی ســیفاتی

بــــه مــــوعجیزەکەی قـــورئانی مـــوبین
عـــوموومی دەعـــوەی لە بـــۆ عـــالەمین
بـــه هـــەناردنی بـــۆ جـــینن و بـــەشەر
بـــۆ تـــەوحیدی حـــەق «اللّـــه اکـــبر»
زەحـــمەت کـــێشانی شـــای پـــێغەمبەران
لە ڕێـــی تـــەربییەی گـــشت بـــێخەبەران
بـــەو زەحـــمەتانە کـــە هـــاتنە بـــەر ڕێـــی
کـــە بـــوون بـــە بـــاعیس هـــیجرەتی لە جـــێی
بـــڕوانـــه بـــۆمان بـــە شـــێوەی ئـــیحسان
عـــەفوومان بـــکە لە بـــاری عـــیسیان
دەرگـــای ڕەحـــمەتت بـــکەوە لێـــمان
بـــه هـــەموو ئـــەهلی ئـــیسلام و ئـــیمان
بـــه ئـــیخلاسی دڵ بـــۆ یـــارانـــی پـــاك
یـــانی ئـــەسحابی ســـینه و دڵ ڕوونـــاك
بـــه فـــیداکـــاری گـــردی یـــارانـــی
لە دوژمـــنانی جـــەفاکارانـــی
بە سەفی مەرسووس بۆ مەیدانی حەرب
بـــه خـــوێنی شـــەهید، بـــە زامـــاری زەرب
بـــه ئـــەهلی بـــەدر و، حـــونەین و، ئـــوحود
فـــیداکـــارییان بـــۆ شـــەخسی ئـــەحمەد
بـــه خـــوێنی لاشـــەی شـــەهیدانـــی جـــەنگ
بـــێباك لە ئـــازار، لە ژاری خـــەدەنگ
بـــه ئـــیمامانی خـــاوەن ئـــیجتیهاد
بـــۆ نـــەشری ئـــەحکام، بـــۆ تـــەمێی عـــیباد

بــــە خـــادیمانی کـــیتاب و ســـوننەت
حـــوففازی قـــورئان بـــیّ مـــزد و مـــننەت
بـــە حـــافیزانـــی حـــەدیـــی شـــەریف
بـــــە جـــامیعانی مــــەسنەدی لەتــــیف
بـــە ئـــەهلی تـــەدوین بـــۆ عـــولوومی دیـــن
لە بـــــۆ مــــانەوەی ئـــوسووڵی ئـــایین
بـە تـەحریری عـیلم، بـە جـەمع و تـەئلیف
بـە تـەقریری بـەحس ئـوستادی زەریـف
بـــــە تـــالیبانی عـــیلم و مــــەعریفەت
لە غـــــەریبیدا بـــــە هـــــەزار زەحـــــمەت
بــە نــووری سـەفای ئـەولیای ئـەعلام
بــە تــەوجیهی دڵ، بــە ئـیرشادی عــام
بــە تــەوەججوهاتی بــە نـیگای چـاوان
بــە فــەیزی شـامیل بــۆ ڕۆحــی ڕەوان
بـــە مـــەدەدکاری ئـــەولیای دڵبــــەند
بـە غـەوسی بـەغداد، شـاهی نـەقشبەند
بـە ئـەقتابی چـەرخ، ئـەوتاد و ئـەبدال
بـە مـەشایەخی خـاوەن وەجـد و حـاڵ
بــــە ســــالیکانی مـــوخلیسی دڵ پـــاك
بـــۆ ئـــیتاعەی حـــەق زرنگ و چـــالاك
بـە فـەیز بـەخشی ئـەسحابی تـەمکین
بــــە تــــەنویری دڵ لە بـــۆ ســـالکین
بــە ســـیری ســینەی ئـەربابی تـاعەت
کــە ئـەبێ بـە هـۆی فـەوزی سـەعادەت

بــڕوانــە بــۆمان بــە نــیگای ئــیحسان
عـــەفوومان بـــکە لە بـــاری عـــیسیان
دەرگـــای رحـــمەتت بـــکەوە لێـــمان
لە هـــەموو ئـــەهلی ئـــیسلام و ئـــیمان
بــە ســەردارانــی خــاوەن عــەدڵ و داد
مــایەی ئــاسایش بــۆ هــەموو عــیباد
بــە دڵســـۆزانـــی گــشت مــوسوڵمانان
لایـــەنگیرانـــی ئـــیسلام و ئـــیمان
بــە دڵپــاکانی خــاوەن عــیلم و عــەین
بـــە مـــوسلیحانی فـــەسادی مـــابەین
بـــە خـــێرۆمەندان بـــۆ ڕۆژی نـــەهات
خـــاوەن پـــەناکان لە کـــاتی هـــەیهات
بــە تــاوانبــەخشان لەگــەڵ دەســتەڵات
بــە ســەرڕافــی مــاڵ بــۆ دامــاو و لات
بــە حــەقویژانــی مــەجلیسی مــیران
بـــە ئـــامۆژگاری گـــەورە وەزیـــان
بــە مــوعینانی شــەخسی لێقــەوماو
بــە حــاڵ، یــا بــە مــاڵ، یــا بــڕینی داو
بـــە ئـــەهلی تـــەدبیر لە نـــەهاتیدا
بـــە خـــاوەن نـــانان لەگـــەڵ قـــاتیدا
بە هەرکەس مەیلی لەسەر خزمەت بێ
خـــزمەتێکی وا مـــایەی رەحـــمەت بـــێ
بـــڕوانـــە بـــۆمان بـــە نـــیگای ئـــیحسان
عـــەفوومان بـــکە لە عـــەیب و نـــوقسان

دەرگـــای رەحـــمەتت بـــکەوە لێـــمان
رزگـــاری بـــدە بـــە ئـــەهلی ئـــیمان

☆☆☆

بـــە جـــۆشی ســـینەی دایـــە و بـــابەی لاو
بـــۆ کـــوڕی لاوی لەگـــەل بـــەجێماو
بـــۆ تـــاوی جـــگەر بـــۆ رۆڵەی مـــنداڵ
کـــە دێت و ئـــەڕوا کـــاتی گـــڕو گـــاڵ
بـە کـزەی سینەی کـچ و خـوشکی چـاك
بـــۆ مـــەرگی بـــاوك و بـــرای دڵڕوونـــاك
بـــە پـــۆلی یـــاران لە مـــەدرەسەی دیـــن
کـە لەیـەك ئـەبڕێن لە رووی سـەرزەمین
بـە دووریـی ئـوستاد بـە مـەرگی نـاکام
بـە چـۆڵی حـوجرە و مـەدرەسە و مـەقام
بـــە قـــەبووڵی تـــۆ بـــۆ دوعـــای دامـــاو
بـە دوعـای مـەزڵووم بـە حـەق لێ‌قـەوماو
بـــە نـــەشەی شـــیفا لە بـــۆ نـــەخۆشان
بـــە یـــومنی وەفـــای بـــۆ حـــەق تـــێکۆشان
بـــە ســـروەی رەحـــمەت کـــاتی بـــەربەیان
بـــە ئـــەهلی ئـــەوراد لە زومـــرەی ئـــەعیان
بـە سـۆزی غـەریب مـەهجووری وەتـەن
دوور لە ســـەیرانـــگا و ســـەراوی دڵبـــەند

نــە یــار، نــە دڵدار، نــە ئــاشنای نــەو
نــە چــرای روونــاك بــۆ تــاریکە شــەو
نــە مــەحرەمی راز، نــە حــاڵزانــی حــاڵ
نـــە نـــاز و نـــیاز ئـــەربابی کـــەماڵ
بــە کــزەی دەروون، بــە ئــیخلاسی تــام
لە دەرگـــای خـــودای حـــەیی لایـــەنام
بــڕوانــە بــۆمان بــە نــیگای ئــیحسان
بـــبووره لێـــمان لە عـــەیب و نـــوقسان
دەرگـــای رەحـــمەتت بـــکەوە لێـــمان
خـــەڵاتی نـــەسرەت بـــبەخشە پـــێمان
تـــا بـــژی «نـــامی» بـــە رووی دنـــیاوە
ئـــەنجامی خـــێر بـــێ دەم بـــە دوعـــاوە

بۆ مێژوو

لە دوادوایی حەفتاکاندا کە دەچوومە خزمەتی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس دەمبینی بەگەرمی خەریکی نووسینە و، سەر و مڕ کاتی خۆی بۆ نووسینی تەفسیری قورئان تەرخان کردووە.

لەو کاتانەدا کە بە نووسینەوەی تەفسیرەکەوە خەریك دەبوو جارجار سەری هەڵدەبڕی و دەیفەرموو: ئەگەر یەکێك ببوایە سەرپەرشتی چاپی ئەم تەفسیرەی بگرتایەتە ئەستۆی خۆی شتی چاك بوو! مەبەستیشی لەمە ئەوە بوو بە گوێی منیدا دەدا، بەڵام من خۆم لێ گێل دەکرد و نەمدەوێرا خۆم بە خاوەنی باسی وا بکەم!

تا دوایی مامۆستا لە نووسینەوەی تەفسیرەکە بووەوە، ئەوجا ڕووبەڕوو داوای لێ کردم و، ڕووی لێ نام کە ئەو ئەرکە بگرمە ئەستۆ. بەڵام من هەر پرکێشیم نەدەکرد و لە خۆم ڕانەدەبینی شان بدەمە ژێر باری وا گەورە و گران و، لەو لایشەوە داواکەی مامۆستام پێ نەدەدرایە دواوە و، لە قسەدەرچوونیم لەلا گران بوو، بە تایبەتی بۆ کارێکی پیرۆزی وا کە لە ژیاندا کەم هەلی وا هەڵدەکەوێ، بۆیە بەترسێکەوە سەرم بۆ داواکەی مامۆستا لەقاند، بەڵام بۆ یەك بەرگ و نەك بۆ هەموو تەفسیرەکە.

دەستم بە نووسینەوەی بەرگی یەکەم کرد و خودا یارمەتی دام هەرچەند ئەرکێکی زۆری هەبوو، گەلێ ماندووبوون و شەونخوونی تێدا بوو، خودا زۆر کۆسپ و تەگەرەی لەسەر ڕێگەدا لابرد و نووسراوەکە ڕێگەی چاپخانەی گرتەبەر و، بە ئەرك و ڕەنجێکی لە نووسینەوەکەی زیاترەوە لە چاپخانە دەرچوو گەیشتە بەردەستی موسوڵمانان.

وەك بڵێی یەکەم هەنگاو زۆر گران و ترسناك بوو، دوای ئەوە دیم خەریکم دەق بەکارەکەوە دەگرم و، ئەگەر منیش دەستی لێ هەڵبگرم ئەم تەفسیرەیش وەکوو تەفسیرەکانی دیکەی کوردی بە نیوەچڵ ئەمێنێتەوە و، کەس نییە بچێتە ژێر ئەو بارە، بۆیە «دەست لە دەست و قووەت لە خودا» شانم لێ شل کرد و بەشێکی زۆری کات و ئیسراحەتی خۆم ـ بگرە کاتی ماڵ و منداڵیش ـ بۆ تەرخان کرد و پتر لە چوار ساڵی پێوە خەریك بووم، کە دوو ساڵیان بە بەریەوە ئەرکی سەربازیشم بە ئەستۆوە بوو.. تا ئەنجام خودا یارمەتی دام و کارەکەم گەیاندە ئەنجام و، ئێستە کە لە نووسینەوەی هەر حەوت بەرگەکەی بوومەتەوە سەری کورنووش بۆ خودای مەزن دەخەمە سەر زەوی و، سوپاسگوزاریم پێ تەوا ناکرێ کە یارمەتی دام بۆ ئەم کارە گرنگ و پیرۆزە، کە ئەگەر یارمەتی ئەو نەبوایە هەرگیز نەمدەتوانی شتی وا بکەم.

هەر لە سەرەتاوە و لە دەرچوونی بەرگی یەکەمەوە چاوەڕوانی ئەوەم دەکرد ـ وەك هەر کتێبێکی کوردی ـ لە سەری بنووسرێ و، لایەنەکانی هەڵبسەنگێنرێ، بەڵام تا ئێستە جگە لە هەندێ قسەی ئەم و ئەوو ـ ئەویش دوور بەدوور ـ هیچمان نەدی و نەبیست.

ئێستەیش کە تەفسیرەکە تەواو بووە بە پێویستی دەزانم هەندێك شت روون بکەمەوە:

یەکەم: مامۆستا ئەم تەفسیرەی لە نۆ دەفتەردا نووسیوە و، هەر یەك جاریش نووسیویەتیەوە، واتە دەتوانم بڵێم پاکنووسی نەکردووە. ئەو دەفتەرانەیش دوای ئەوەی من جارێکی دیکە نووسیومنەوە داومنەتەوە خزمەت مامۆستا و دەفتەرەکان وەك خۆیان لە لای ماونەتەوە، ئەمڕۆ بێ یا سبەی ئەو دەفتەرانە بە رێزەوە لە شوێنی تایبەتیدا هەڵدەگیرێن و، لەوانەیە لێکۆڵینەوەیان لەسەر بکرێ و، لەگەڵ چاپەکەدا

بەراورد بکرێن، لەبەر ئەوەی لە داهاتوودا گومانێك روو نەدات دەڵێم: لە سەرەتاوە مامۆستا سووربوو لەسەر ئەوە کە چۆنی نووسیوە من وا بینووسمەوە و، جگە لە رێنووس و هەندێ پێویستی نووسینی تازە هیچ جۆرە دەسکارییەکی نەکەم.

کە دەستم بە نووسینەوە کرد و کەوتمە ناو باسەکەوە دەبینم لە بیرچوون و کەم و کووڕیی لە کارەکەی مامۆستادا هەیە، گەلێ جار تەفسیرەکەم هەڵگرتووە و چوومەتە خزمەتی و، شوێنەکان چاك کراون. زیاد لەمە نووسینەکەی مامۆستا کوردییەکی لەسەداسەد نییە و، گەلێ وشەی عەرەبی تێدایە، منیش لە کاتی نووسیندا کە وشەیەکی عەرەبیم دیبێ و وشەکوردییە بەرانبەرەکە رەسا و دامەزراو لە دەستدا بووبێ رێگەی ئەوەم بە خۆم داوە ئاڵ و گۆڕم کردبن، کاتی وایش هەبووە تەفسیرەکەی مامۆستا تەرجەمەی حەرفیی بووە و، ئەو شێوەیش بە ئاسانی مانا بەدەستەوە نادات، هەندێ جار هاتووم ئەو مانایانەم هەڵوەشاندووەتەوە و خۆم جارێ‌تر ـ بێ‌گۆڕینی مەبەست و ماناکە ـ بە شێوەیەکی دیکە دامڕشتووەتەوە.

بە تایبەتی لە بەرگەکانی دواییدا مامۆستا ـ وەك زۆربەی دانەران ـ هەندێك ماندووبوونی پێوەدیارە و، بە گوێرەی توانا ویستوومە ئەو لایەنانە پڕبکەمەوە کە ماندوێتی کاری کردووەتە سەریان.

دووەم: ئەم تەفسیرە هەموو شتێك نییە لە تەفسیری قورئاندا بە کوردی و، هەموو لایەنێکی تەفسیری نەگرتووەتەوە، ئەمەیش زۆر ئاساییە و جێگەی سێ و دوو نییە. گەلی عەرەبی برا و دراوسێی ئێمە روونترین بەڵگەی ئەم قسەیە، لەگەڵ ئەوەدا کە قورئان بە زمانی خۆیانە و سەدان ساڵە خزمەتی قورئانەکە دەکرێ و، دەیان تەفسیری گەورەی جۆراوجۆری بۆ نووسراوە، هێشتا هیچ تەفسیرێکیان نەگەییوەتە چڵەپۆپەی مەبەست و کارەکەی یەکسەرە نەکردووەتەوە.

ئەم تەفسیرەیش لەگەڵ ئەوەدا کە هەموو شتێك نییە و، گەلێ لایەنی قورئان هەیە لێرەدا باسیان لێ نەکراوە، دەبێ بە چاوی رێز و بەگەورە گرتنەوە سەیری بکرێ، ئەوەندە بەسە کە یەکەم تەفسیرێکی کوردییە بەم شێوە بە تێروتەسەلی و تەواوی دەست خوێندەواران کەوتبێ. جگە لەوەیش کە ئەرکی چاپ و هەڵسووڕاندنی کارەکانی تەنها بە ئەستۆی خۆمانەوە بووە و هیچ دەسگایەك یارمەتی بۆ لەچاپدانی نەداوە و، بار و دۆخی چاپەمەنی کوردیش لە گیانی خۆیدا سەخت و دژوارە و سەرباری گەلێ ئەرکی دیکەیە.

سێهەم: بە گوێرەی توانا هەوڵم داوە چاپەکە بێهەڵە بێ و، بە پوختی بگاتە دەستی خوێندەواران، لەم کارەیشدا خودا سەری خستم و، تا ئەندازەیەکی باش تێکڕای تەفسیرەکە بێهەڵە و نارێکی دەرچوو، ئەگەر تاك و تەرایەك هەڵە بوێررابێ لە چاو قەوارەی کتێبەکە و تەنگوچەڵەمەی چاپەمەنی کوردیدا جێگەی سەرنج نییە و، دەتوانم بڵێم: لەم رووەیشەوە یەکەم کتێبی کوردییە بەم قەوارە ئاوا بە پوختی چاپ کرابێ.

موحەممەد عەلی قەرەداغی